BRV
107
C8

LAW LIBRARY

THE UNIVERSITY
OF CALIFORNIA

THE REUEL DRINKWATER AND
SADITHA MC CULLOUGH ROBBINS
FUND ESTABLISHED BY
DR. LLOYD M. ROBBINS

Imprimatur,

SAM. PARKER, *Reverendissimo in Christo Patri ac Domino, Dom.* GILBERTO *Archi-ep.* Cantuar. *à Sac. dom.*

Julii 25.
1671.

Sam.l Rosewell. H H

DE

LEGIBUS NATURÆ

Disquisitio Philosophica,

In qua

Earum Forma, summa Capita, Ordo, Promulgatio, & Obligatio è rerum Natura investigantur;

Quinetiam ELEMENTA

Philosophiæ *HOBBIANÆ*,

Cùm MORALIS tum CIVILIS, considerantur & refutantur.

Authore *RICARDO CUMBERLAND*, S.T.B. apud *Cantabrigienses*.

LONDINI,

Typis *E. Flesher*, Prostat verò apud *Nathanaelem Hooke*, ad Insignia Regia in Vico vulgò vocato Little-Britain.

Anno Dom. MDCLXXII.

John Orlebar

of the Middle Temple Esq

HONORATISSIMO

Illuſtriſſimóque Viro

Dno *ORLANDO BRIDGEMAN*,

EQUITI AURATO & BARONETTO:

Regiæ Majeſtati à Sanctioribus Conſiliis,
& Magni Sigilli ANGLIÆ Cuſtodi.

Honoratiſſime Domine,

QUæ duæ res in librorum Dedicationibus plurimùm valere ſolent, Operis nempe materia, & Auctoris conditio, eæ ambæ Tuo nomini inſcribendum eſſe hunc librum efflagitârunt. Quandoquidem Leges, de quibus agimus, Naturales fundamenta ſunt Æquitatis, cujus Tu & ex indole Tua es amantiſſimus, & ex Optimi Regis deſignatione Supremus Judex; iniquum

quum ſanè fuiſſet alium hujus operis Patronum quæſiviſſe. Verùm non ſolius Æquitatis res agitur in hac controverſia, ſed totius inſuper Religionis, Juſtitiæ, & Societatis Civilis. Principia quæ Tibi ſunt chariſſima querimur ab Hobbio impugnari. Quanquam enim aliquando fatetur dictata Rationis huc ſpectantia à Deo unicuique pro actionum ſuarum Regula eſſe tributa; hoc tamen non obſtante, ea neminem obligare contendit ad actus externos eis conformes, nec propriè Leges eſſe, niſi ea pars fiant Legis Civilis, adeóque pœnis à Magiſtratu Civili muniantur; & niſi homines, quorum intereſt hæc obſervari, ſub eodem fuerint Imperio Civili. Nempe hæc eſt κυρία δόξα, ſeu Rata illa Sententia doctrinæ Hobbianæ, cui ſtabiliendæ cætera ejus dogmata vel inſerviunt vel ab ea tanquam ſatìs ſtabilita deducuntur. Hinc infert quòd

Civ. c 4. ſect. 1.

Civ c. 3. ſect. 27. c. 5. ſect. 2. 5. c. 6. ſect. 3. Leviath. Ang. c. 26. p. 143.

Summis

Summis Imperiis, ſeu Civitatibus omnibus quicquid libet licet facere in alias quaſlibet Civitates; quæ omnes in ſtatu belli ſunt perpetuò, etſi pacta mutuæ fidei interceſſerint. Hinc ſingulis hominibus contendit licere aliis quibuſlibet vitam, omniáque eis neceſſaria eripere, ſi in ſtatu (quem fingit) naturali conſiderentur, ſeu eidem Legiſlatori Civili ſe non ſubjecerint. Nos autem hæc contendimus non ſolùm Dominio Dei in Actus hominum externos (quod Religio Naturalis agnoſcit) repugnare: Verumetiam indè ſequi Deum ad externos actus jus ſuum cuiq; tribuendi, fidémq; datam ſervandi neminem obligare; ſine quibus nec Societas Civilis, nec Commercia inter diverſas Civitates conſiſtere poſſunt. Sublata autem obligationis vi quam dictamina hæc Rationis à Deo accipiunt, mirum non erit ſi Hobbius nullam aliam afferre poterit cauſam obligationis,

gationis, quæ ſufficiat ad coercendam quidlibet agendi licentiam. Omnis enim Auctoritas Civilis minor eſt Divina illa Legum Naturalium, & indiget Auctoritate Legum Naturæ ad actus externos obligante, ut licitè fundari, & ut ſarta tecta conſervari poſſit. Porrò illi non eſt viſum ſatis Civitatum, Legúmque fundamenta evertere, niſi Leges omnes poſtquam ſcriptæ fuerint, in cujuſlibet flagitii favorem flexiles fecerit ex arbitrio ſui Leviathanis. Ideóque ut nullus relinquatur Juriſconſultis locus, Armatum introducit Legum interpretem, qui omnes Legum nodos gladio ſolvet: Eodémq; in capite apertè docuit Judices Legis Communis Anglicanæ non eſſe propriè judices ſed tantùm juriſconſultos.

Leviath. c. 26. Anglic. Edit. p. 143. & p. 147.

Quoniam itaque notiſſimum eſt quàm propitio Tu ſemper fueris animo in Pietatem, & Juſtitiam; Tibi imprimis iſthæc Diſſer-

Diſſertatio erat offerenda. Tu enim Bonum illud Commune totius Civitatis Dei aſſiduè, & fœliciter proſequeris; quod Pietatem, & Humanitatem univerſam in ſe continet, omnéſque adeò Leges Naturæ adimplet. Pietatem Tuam in Deum, inſigni Tua in ejus Eccleſiam munificentia teſtatam facis, tam Epiſcopatum Ceſtrienſem, quàm Parochiales Eccleſias complures prædiis ornando. Benevolentiam autem erga genus Humanum exerces, partim dum in Conſiliis Sereniſſimi Regis, (in quibus commercia aut fœdera cum Gentibus plurimis tranſiguntur) Tu jura Gentium, fidem, ac Pacem Sanctiſſimè colis, & ab omni Invaſione alieni abhorres: partim verò dum Regno, cui Subditus natus es, adeò conſtanter te fidelem præſtitiſti, ut Tibi velut Catoni illius Cauſa etiam victa placuerit, nec voluiſti Rebelli jam Victori Te ſubditum facere; cùm Hob-

Lev. Ed. Angl. Concil. ſ. p. 39c.

bius id licitum eſſe apertè docuerit. Atq; has quidem Dedicationis cauſas ſuggeſſit operis noſtri argumentum. Auctorem quod attinet, ſatìs erit dixiſſe illum Tibi ut Patrono adeò devinctum eſſe, ut hunc ingenii ſui fœtum Tui juris eſſe libenter agnoſcat, quia in Tua quaſi naſcitur domo. Eo denique conſilio libellum iſtum ad Te dedi ut genti literatæ (quæ tota tuo aſſurgit nomini) gratior ſit: Filiis autem tuis, Tuarum Virtutum hærædibus, hac ipſa de cauſa erit, ſat ſcio, longè acceptiſſimus. Reſtat ut veniam ſupplex petam, quòd ea palàm dicere auſus fuerim quæ Tu in Eccleſiæ commodum ſecretò præſtiteris. Feci certè nullo adulandi ſtudio: ſed quia viſum eſt Tuam Munificentiam in honorem Reformatæ Religionis cedere poſſe, & ut aliis omnibus quibus facultates ſuppetunt rariſſimum exemplum proponerem imitandum. Ignoſcas mihi inſuper obſecro,

obſecro, quòd ab arduis Regni Negotiis Te diutiùs quàm par erat diſtinuerim. Ad vota igitur quotidiana mea me recipio, ut Deus Te Eccleſiæ, Regi, Regno, nobis denique omnibus incolumem quàm diutiſſimè ſervet.

Servus tuus humillimus multis

Nominibus devinctiſſimus,

R. C.

ALLOQUIUM
AD
LECTOREM.

SCias velim, Erudite Lector, Auctorem in Philosophica hac dissertatione non id agere ut verborum lenociniis, & oratione calamistratâ te captet. Non ille in elegantiis undique conquirendis, non in concinnandis periodis navavit operam. Verùm sicut non in amœnis Oratorum hortis, in suaveolentibus rosetis; ità nec in horridis Scholasticorum dumetis, inter vepres & sentes ambulabis. Nulla hîc barbara Monachorum Vocabula, nullos aut pauciſſimos *Artis* (ut vocant) *terminos* invenies; nullis denique Sophismatum retibus illaqueaberis. Philosophus noster non adeò prolixam alit barbam, ut eum ab omni elegantiâ abhorruisse, nedum ut æstimationem à neglectu & squallore aucupari dixeris; licèt nec ita comptam nitidámve, ut inter Aulicos censeri debeat. Fatetur se non esse purum putum Ciceronianum, neque in eo ingenium exercuisse suum ut iis placeret quibus *thesaurus in lingua situs est:* verùm in eo duntaxat ut intelligere, ut intelligi posset. Nimirùm omnia curare non potuit, maximum negligere noluit. Ac proinde ad rem attentus, ritu eorum qui ad *rem* paulò attentiores sunt, neglectâ facie & inornato prodit habitu.

Ad hæc ut ab illo crimen penitus amoveam mihi ipsi scriptum hoc accurandum commisit. Ego verò sive per

imperitiam, ſive per deſidiam, vel (quod perinde eſt) multiplices occupationes, partes meas non egi. Mihi igitur imputes velim, quicquid ab illo hac in re peccatum eſt. Et ob læſam Grammaticorum Majeſtatem, Capitale ſcilicet Crimen, pœnas à me graviſſimas eſſe jure meritò exigendas agnoſcam oportet. Denique ſi nihil horum te moveat, ad Scioppium, alióſque rigidos ſermonis Latini exactores me conferam: hos in hac cauſa appellabo, qui nullius unquam patrocinium repudiârunt. Supremi autem hi ſunt judices, penès quos eſt *jus & norma loquendi.* Solent illi phraſin, ſi qua ſit, peregrinam, pro auctoritate quâ pollent graviſſimâ, civitate donare. Et proculdubio ſermonem rudem argumento philoſophico, & facili tractandi methodo congruum eſſe aſſeverabunt. Cave igitur, bone Lector, ſi me audis, ut, locutionem noſtram increpando, claſſicum canas ad bellum Grammaticale.

Aliud inſuper eſt quod te monitum vellem, nempe ſales & facetias, acres, argutáſque ſententias hoc in Tractatu nequaquam eſſe expectandas. Nimirum Auctor noſter tantùm ab illo confutandi genere abhorruit, quo convitiorum plauſtra in Adverſarium congeruntur, ut juſtæ quidem indignationi fræna non ſemper laxaverit. Profectò *difficile* admodum eſt *Satyram non ſcribere* in malè moratam iſtam philoſophiam, in quâ omnis impietatis, injuſtitiæ, nequitiæ, diſcordiæ denique jacta ſunt fundamenta. Attamen placidiſſimi ingenii vir leni & temperatâ Oratione uti voluit, ídque multis de cauſis. Primò enim apud ſe ſtatuerat Hobbium, virum haud vulgariter doctum, & jam multâ, triſtíque *ſenectâ tabeſcentem* comiter tractare. Non enim minùs inhumanum eſſe duxit, ſi in moribundum, & mortem continuò horrentem ſenem vehementiùs inveheretur, quàm ſi in ſepulti oſſa & cineres inſultaret, aut ſi mortui vexaret manes.

manes. Deinde in ſtudiis Mathematicis multùm, diúq; verſatus Auctor noſter, ab illis didicerat purâ, ſimplicíque, nullis ornatâ elegantiis, nullis ſalibus interſpersâ dictione uti. Nec erat cur ab inficeto hoc dicendi genere abſtineret, in alio licèt Argumento; quoniam inde fit, ut in Matheſi (niſi fortè *inſaniat quiſpiam*, teſte Hobbio) rariſſimè errantes deprehenderis. Ut igitur pacato, & tranquillo animo maximi momenti veritates, eáſque ſanè non obvias inveſtigaret; útque eas perſpicuâ & æquabili oratione aliis proponeret amplectendas, more Mathematicorum, incertos, & turbatos fluctuantis ingenii æſtus ſibi depellendos eſſe judicavit. Denique, ne moleſtus ſim, quiſquis Librum hunc ſiccum, jejunum, omnium feſtivitatum, venerúmque expertem eſſe cavillabitur, ſciat is Auctorem id ſolùm egiſſe, ut veritatem graviſſimam dilucidè explicaret, & ut confirmaret nervosè: quod aut ille egregiè præſtitit, aut à quoquam alio poſſe perfici deſperabo. Verùm, ut id obiter moneam, quicquid dixero in Authoris, operíſve laudem meritiſſimam, noli tu ita accipere, quaſi præcoci aliquo encomio tuam gratiam occuparem. Integrum (per me licet) eſto cuivis judicare, ſi modò priùs patienti animo & attento librum perlegerit, penitúſque cognoverit; tum demum ſententiam ferre (ex bono tamen & æquo) fas erit. Quicquid autem de eo dixerint indocti, malevoli, invidi, deriſores; quicquid ogganniant ſtulti, oſcitantes, *jurati in verba*, ſophiſtæ; quicquid Athei, Dei, hominúmque Oſores cavillentur, eorum maledicta præconii in loco reponemus: certè optimi quique benignè agent, & cauſam quam agit (*i. e.* commune bonum) in ſe defendendam ſuſcipient ad unum omnes. Imò omnibus non malis acceptum fore hunc librum nullus dubito, cùm id unum agat, ut communem omnium fœlicitatem unicuique

eſſe

esse pro virili promovendam probet. Itaque nisi me mea fallit conjectura, laudabit eum præsens ætas, admirabitur posteritas: siquid enim judico, non uni scribitur ævo sed æternitati.

Tu autem Præstantissime Vir, perge, pro eâ quâ es charitate profusissimâ, de humano genere optimè mereri: id est præclara illa cogitata αὐτοδιδακτὰ, quæ ex animo tuo, ceu ex perenni, & limpidissimo Notionum fonte, jugiter promanant, omnibus communicato; ut universi optatissimos illos prudentiæ, virtutis, tranquillitatis capiant fructus, quos nimium pauci hactenus percepimus.

Vos denique, quotquot estis, ubique gentium, Patres, fratrésque mei; Vos Indiarum, Scythiæ, Lybiæ, & ignotarum regionum incolæ; vos qui Religionibus, qui opinionibus & affectibus magìs quàm locis dissiti estis: Audite hunc librum, audite Sacrum Codicem si ad vos pertigerint; audite vestram ipsorum rationem, experientiam, sensum susurrantes; imò totam Naturam audite clamantem, vociferantem, nihil esse utilius, excellentius, melius, nihil humanius, divinius nihil Charitate omnium in omnes diffusissimâ. Omnia hæc clarâ voce, & uno ore attestantur, Benevolentiam latissimè diffusam esse officiorum nostrorum principium, mensuram, regulam, unicámque legem; quinetiam eandem actionum nostrarum finem, ampliſſimum, quod expetimus, præmium, *summum* denique hominis *bonum* esse attestantur. Quousque igitur odium, invidiam, simultates fovebimus stulti mortales? Quin potius depositâ omni malevolentiâ, iracundiâ, nimiâ φιλαυτίᾳ, ardentes & infinitos in nobis omnibus amores excitemus. Tum demum fœlicitatem humanam consequemur maximam; ubi non nobis, non consanguineis, non juxta nobiscum sentientibus, non amicis solùm, verùm omnibus, quotquot sunt,

sunt, vivemus, ubi in commune consulemus. *Rara erit illius temporis fœlicitas*, quando omnes omnium beatitudinem summo studio, & junctis viribus promovebunt. *O præclarum illum diem!* O sæculum expetendum! Acceleremus illud, fratres, quantum in nobis est; & benevolos nostros conatus adjuvare dignetur benignissimus Deus (Amor ille æternus, & prototypus) spiritum suum, φιλάνθρωπον illud πνεῦμα, copiosè afflando; ut sanatâ omni animorum exulceratione, universi hujus mundi incolæ ardenti *Omnibus benefaciendi* studio teneamur.

Sic ex intimis præcordiis vovet

Vestrûm omnium amantissimus,

H. B.

CONTENTA.

IN *Primo capite ſtatus Quæſtionis proponitur.* Et *Leges Naturæ omnes ad unam de Benevolentiâ erga Rationales omnes reducuntur, ejúſque ſanctio ex effectis ab Auctore Naturæ tali Benevolentiæ annexis breviter indicatur. Oſtenditur etiam methodus quâ dictamina de effectis Benevolentiæ univerſalis, actuúmque ſub eâ contentorum (qui ſunt Diviſio rerum operarúmque humanarum inter omnes, fidei datæ obſervatio, Gratitudo, ſui Proliſque cura) reducantur ad idoneam ſimilitudinem cum Propoſitionibus Matheſeos Univerſalis de effectis Computationis Mathematicæ quâ omnes quantitates inter ſe conferuntur. Inde verò deducitur, & earum veritatem, & impreſſionem in mentes noſtras fieri à Primâ Neceſſariorum omnium effectorum Causâ ſimili ratione innoteſcere. Hæc decem ſectionibus primi abſolvuntur. Oſtenditur* Sect. 11, 12. *Hobbium & modò dictis & ſibimet ipſi adeò repugnare, ut in Atheiſmum ruat & neget ullas Leges Divinas propriè dictas vel è Naturâ rerum diſci poſſe, vel è ſacris Scripturis niſi Revelatio cuique particulariter detur, quòd Scriptores Sacri fuerint Prophetæ. Deinde uſque ad finem* Sect. 15. *probatur Propoſitionis noſtræ Generalis veritatem manifeſtò cognoſci è phænomenis ubique vulgo agnitis, eámque ab ipſo Hobbio ut ſibi conſtat agnoſcendam eſt* Sect. 16. *Poſteâ oſtenditur Philoſophicâ notitiâ Cauſarum Naturalium quæ effecta ſua generant aut conſervant diſtinctam notitiam hauriri Bonorum quæ non uni tantùm ſed pluribus proſunt, aut contrà eorum quæ pluribus nocent ſeu mala ſint. Et* Sect. 20. *probatur Hobbianam Philoſophiam evincere talem vim omnibus moti-*

bus Corporum ineſſe. Pari ratione ex cognitione finitæ conditionis creaturarum omnium deducitur neceſſitas limitandi uſus rerum quarumlibet & operarum humanarum ad certas perſonas pro dato tempore; cujus vi obiter eruitur origo Diviſionis rerum & Dominii ad finem Sect. 23. §. 24. *Legum Naturalium ſumma capita proponuntur, earum ordo inter ſe innuitur. Modúſque omnes à primaria deducendi indigitatur.* Sect. 26. *Præmia pœnáſque cum obſervatione negleĉtúque harum è voluntate Primæ cauſæ in conſtitutione & gubernatione Mundi cohærere oſtenditur. Hobbiúmque hoc aliquando aſſerere, quandoque autem negare, ut jus Omnium in omnia Doĉtrinæ ſuæ Civilis ponat.* Sect. 27. *Fundamentum illud doĉtrinæ Hobbianæ ſubruitur ad finem capitis* Sectionibus 35. *abſoluti.*

CAP. II.

IN Secundo capite explicamus quid in hominis, quid in Naturæ nomine comprehenditur: & Sectione quartâ enumerantur diſtinĉtiùs animi humani vires quæ homines cæteris animalibus aptiores faciunt ad Societatem cum Deo hominibúſque univerſis ineundam. Recta Ratio explicatur à 5 Sectione *ad finem* 10. *Univerſalium notionum propoſitionúmque vis huic fini inſerviens,* Sect. 11. *Aĉtuúmque in noſmet reflexorum indigitatur.* Sect. 12. *Deinde ad corporis humani conſiderationem tranſimus, & oſtendimus eſſe aliquid quod ſuadeat ut Commune Bonum noſtrúmque ei ſubordinatè quæramus; quoniam Corpora noſtra naturaliter partes ſunt Syſtematis Mundani à Pri-*

mo

mo Motore perpetuò pendentis, cujúſque omnes partes mutuis mortibus neceſſariò implicantur, aliæque aliis ſubordinantur ad Totius conſervationem, ad Sect. 16. 2° *Animalia ſunt aliis hominibus congenera, adeóque pariter limitatos habent ſeſe conſervandi appetitus, qui facilè conſiſtunt cum permiſſione conſervationis ſimilium,* §. 17. *Quin etiam ſimilitudo phantaſmatum quibus ejuſdem generis animalia repræſentantur diſponit ad effectus ſimiles iis quibus feruntur animalia in ſuam conſervationem.* §. 18. *Ipſe porro Amor erga congenera animalia jucundus eſt affectus, ideóque ejus exercitium cum* φιλαυτία *animalium conjunctiſſimum eſt.* §. 19. *Tandem idem è naturali earum propenſione ad prolem generandam & educandam.* Sect. 20, 21. *Objectiones Hobbii in argumentum à conſociatione aliorum animalium ſolvuntur, & eæ omnes in ipſum retorquentur.* Sect. 22. *Denique idem probatur ex iis quæ corpori humano peculiaria ſunt, qualia ſunt adjumenta aliquot phantaſiæ & memoriæ, adeóque prudentiæ. Hîc conſiderantur Cerebrum pro mole corporis multò majus quàm in aliis animalibus: Sanguinis inſuper Spirituúmque major copia, defæcatio & vigor; Ætas etiam longior.* 2. *Quæ faciunt ut Affectus regere homines meliùs poſſint, ut Plexus nervorum homini proprius; aut ut eorum regimen ipſi magis neceſſarium ſit, ut pericardii cum diaphragmate connexio, aliæque cauſæ propter quas in affectibus vehementioribus præ cæteris animalibus periclitatur, ad finem* Sect. 27. 3. *Propenſiones majores humani generis ad ſobolis procreationem & educationem quàm in aliis animalibus obſervantur.* Sect. 28. *Denique conſideratur apta totius hominis conformatio ad Societatem; Vultus præſertim & manus humanæ: quódque ſocietatis aptæque ſubordinationis adeóque Regiminis commoda è naturali conjunctione mentis cum corpore & illius in hoc imperio commonſtrentur.* CAP.

CAP. III.

IN capite tertio Sect. 1. *Definitur Bonum Naturale & dividitur in bonum uni proprium & pluribus commune. Actio habitúsve agentis naturalis communi omnium bono naturali inserviens in Legibus præcipitur: & quando existunt tales actus habitúsve propter convenientiam cum Regulis morum dicuntur moraliter Boni.* Sect. 2. *Hobbii sententia bonum æstimantis in statu naturæ à sola persona loquentis traditur, & oppugnatur tam è principiis rationis Communis, quàm è scriptis illius propriis. Evincitur illum non aliis tantùm sed sibi insuper hîc contradicere.*

CAP. IV.

CApite Quarto Sect. 1, 2, 3. *Innuitur definitio Dictaminum practicorum sunt propositiones actionum humanarum connexionem cum effectibus suis enunciantes: & ostenditur tales propositiones dum causam exhibent idoneam aut necessariam effectûs destinati, eâdem operâ medium sufficiens aut necessarium ad finem præscribere. Eorum autem variæ formæ inter se conferuntur. Præfertur ea quæ actiones humanas ut causas & omnia inde pendentia velut effectus quosdam exhibet: quippe cæteræ in hanc ultimò resolvantur: hæc ex observatione facillimè discitur.* Sect. 4. *Res tota per comparationem cum praxi Mathematicâ illustratur.*

CAP.

CAP. V.

Quinto Cap. Sect. 1. *Definitur Lex Naturæ in hanc sententiam. Est propositio naturaliter cognita actiones indicans effectrices Communis Boni, quas præstitas præmia, neglectas pœnæ naturaliter sequuntur. Cujus prios pars Præceptum effectum finémve Legis Principalem, pars posterior sanctionem effectúmque Legis subordinatum innuit.* Sect. 2. *Ratio redditur cur obiter hîc definiatur Lex Nat. quam à J. C^tis. Cæsareis.* Sect. 3. *Ostenditur definitio nostra eas vires habere quæ in Pandectis Legibus tribuuntur. Imperare* &c. Sect. 4. *Effectum humanarum actionum, Bonum naturale publicum ulterius explicatur.* Sect. 5. *Stoici reprehenduntur, quia Bonum Naturale sustulerunt ut virtutem unicè bonam esse affirmarent. Hobbius etiam ostenditur, secum pugnare qui Leges Civiles unicas esse vult regulas discernendi inter Bonum & Malum: & discrimen inter bonum Naturale ac Morale plenius elucidatur, ad finem* Sect. 9. §. 10. *Brevitur attingitur Sanctio, quatenus in definitione datâ innuitur.* §. 11. *Obligationis definitio Justinianea consideratur & resolvitur in Legislatoris voluntatem legi suæ pœnas ac præmia annectentem: Ideóque* §. 12. *investigantur præmia cum studio Boni Communis naturaliter conjuncta. Ea imprimis quæ in Mentis Humanæ fœlicitate continentur. Hîc autem ostenditur argumentis multis Animi nostri statum beatissimum consistere in Benevolentiæ hujus amplissimæ exercitio & sensu intimo ad finem* Sect. 17. *Deinde probatur Deum hunc finem velle & præmia diaturum esse hominibus secum cooperantibus, puniturum autem repugnantes: oppugnatúrque Epicuri* ἀπρονοησία *ex principiis naturaliter*

liter notis & ab ipſis Epicuræis ſæpe conceſſis ad finem Sect. 23. *Probatur etiam extra ſtatum Civilem expectandas eſſe pœnas ab iis qui contra Bonum Commune quicquam moliuntur, ad finem* §. 31. Sect. 32. *Illuſtrantur hæc ex oppoſitis.* Sect. 33, 34. *à paribus.* Sect. 35. *Deum hominéſque cæteros præcipuas eſſe & quodammodo generales cauſas fœlicitatis, quam neceſſariò ſinguli expetunt, ideóque nunquam impunè negligi poſſe.* Sect. 36. *Objectiones duæ proponuntur.* 1. *Quòd incertæ videantur pœnæ præmiáque quibus præceptum de ſtudio boni Communis ſanciri diximus. Pœnarum ſat certa indicia proferuntur ad finem* Sect. 39. *In illis autem ſectionibus methodi noſtræ diſcrimen ab Hobbiana evincitur; & probatur, non poſſe dari jus quicquam ſibi vendicandi, niſi concedatur priùs Leges naturæ in ſtatu naturali obligare etiam ad actus externos iis conformes. Hobbiúmque adeò apertè ſibi contradicere dum jura naturæ valida eſſe contendit quoad actus externos; Leges autem Naturæ eo in ſtatu ad actus externos non obligare.* Sect. 40. *Probatur præmia, ſeu bona poſitiva certò ſequi Communis boni ſtudium. Speciatim autem Pacem inter rationales non neceſſariò præſupponere bellum utì docet Hobbius. Sed eam è naturali concordia inter rationales circa media ad eundem finem conſentientes definiendam eſſe, bellúmque ex ejus abſentia definiendum eſſe, contrà Hobbium.* Sect. 41. *Majora recenſentur præmia: & Epicuri principia Phyſiologica, quorum vi Providentiam Dei exterminare conatur, breviter refutantur.* Sect. 43. *Societates Civiles omnes è cura Boni Communis fundari, adeóq; omnia vitæ Civilis ornamenta inter præmia naturalia hujus ſtudii cenſenda eſſe.* Sect. 44. *Ex his oſtenditur colligi poſſe Deum velle homines obligare ad tales actus: re totâ in ſyllogiſmum reductâ.* Sect. 45. *Tollitur objectio ſecunda & probatur methodum noſtram indagandi ſanctionem*

onem Legum Naturæ, ex annexâ fœlicitate noſtrâ actibus bonum Commune promoventibus, non efficere ut noſmet ipſos Omnibus præponamus. Finis *effectúmque Legis adæquatum ab omni ſapienter judicante præfertur ejus ſanctioni quatenus ſingularem illa quemlibet ſpectat: explicatur hoc ad finem* Sect. 49. Sect. 50. *Examinatur Hobbii ratio propter quam negat Leges Naturæ in ſtatu Naturæ obligare ad actus externos, nempe propter defectum ſecuritatis. Probatur perfectam ſeu abſolutam ab omni metu ſecuritatem non requiri ut valida ſit obligatio, nec eam dari in Civitatibus. Comparativam autem ſecuritatem, quæ major ſit quàm quæ oritur è Bello Hobbiano probatur dari in ſtatu Naturæ. Oſtenditur Legum Civilium præſumptionem quòd Homines Boni ſint donec contrarium probetur, Hobbianam ſententiam evertere, ad finem* Sect. 52. Sect. 53. *Probatur hanc Hobbii aſſertionem jus dare unicuique committendi crimen Læſæ Majeſtatis, quippe quod ipſe aſſerit non eſſe tranſgreſſionem Legis Civilis ſed Naturalis.* Sect. 54. *Probatur hinc tolli omnem obligationem, omnémque adeo uſum fœderum inter Civitates diverſas, quippe quæ reſpectu ad ſe invicem ſunt in ſtatu naturæ &* Belli. Sect. 55. *Legatorum & Commerciorum omnium ſecuritas tollitur ab Hobbio.* Sect. 56. *Oſtenditur Civitatem conſtitui non poſſe aut conſervari ab hominibus talibus quales omnes eſſe contendit Hobbius.* Sect. 57. *Ex his datis colligitur Dari unam Legem Naturæ* Fundamentalem, *Quærendum eſſe Commune Rationalium* Bonum.

CAP. VI.

1. SEct. *Derivantur è Generali illo præcepto Leges illæ quæ fælicitati* 1. *Gentium diverſarum quæ ullum inter ſe commercium habent*; 2. *Civitatum ſingularum*; 3. *Minorum quarumlibet ſocietatum, ut Familiarum & Amicorum.* Sect. 5. *Oſtenditur eandem* Legem *Generalem dirigere omnigenos actus humanos, tam Elicitos, Intellectûs & voluntatis, quàm Imperatos qui corporis motus à Mente determinatos complectuntur. Hinc deducitur hâc* Lege *imperari in intellectu, Prudentiam in omnigenis actibus circa Deum hominéſque. E quâ oriuntur* 1. *Animi Conſtantia ejúſque modi varii:* 2. *Moderatio vera quæ Integritatem & Induſtriam complectitur. In voluntate autem,* Benevolentiam *ampliſſimam. E prudentiæ autem & Benevolentiæ concurſu conſurgere Æquitatem, omniúmque Affectuum Regimen, & virtutes quæ ſpciales* Leges *Naturæ reſpiciunt.* Sect. 9. *Explicatur diſcrimen inter Actus ad finem Neceſſarios, & Indifferentes, in quibus & libertati locus eſt, & arbitrio ſeu Imperio ſummarum Poteſtatum.*

CAP. VII.

1. SEct. & 2, & 3. *Fuſiùs traditur origo Dominii in res & perſonas, & deducitur à* Lege *Naturæ de jurium diviſione faciendâ conſervandâque.* Sect. 4. *Oſtenditur hanc* Legem *in ipſa definitione Juſtitiæ ſupponi.* Sect. 5. *Inde verò deducitur diſcrimen inter Res aut perſonas Sacras,*

cras, & res perſonáſve uſibus communibus deſtinatas. Sect. 6. *Dominii divini origo è dictamine Sapientiæ Divinæ huic Legi Naturali analogo deducitur. Hæc autem dictamina Rationis humanæ conſentire cum judicio Dei oſtenditur.* Sect. 7. *Ratio redditur ob quam viſum eſt aliquid adjicere iis quæ dici ſolent de derivatione Dominii divini ab actu Creationis.* Sect. 8, & 9. *E Lege Dominii introductionem & conſervationem jubente plura deducuntur circa plenam Diviſionem dominiorum tam in Res quàm in Perſonas earúmve operas faciendam (vel per conſenſum, aut arbitros aut ſortes) vel conſervandam, de jurium tranſlatione per Pacta; & oſtenditur unde obligandi vim hauriunt pacta, eáque ad illicita neminem obligare.* Sect. 10. *Oſtenditur ex eâdem Lege derivari obligationem ad Benevolentiam, Gratitudinem, limitatam* φιλαυτίαν, & σοφήν. §. 11. *Atq; ad conſtituendam Poteſtatem Civilem, quæ ſubditorum poteſtate major ſit.* Sect. 12. *Neceſſe eſſe ut Civitatum conſtitutio & conſervatio imperetur Lege Naturali ad actus externos obligante, priuſquam Civitas exiſtat.* Sect. 13. *Alia inde deducuntur corollaria magni in rebus Sacris & Civilibus momenti.*

CAP. VIII.

1 SEct. *Oſtenditur obligationem omnem ad exercitium Virtutum Moralium inde immediatè fluere, quòd tales Actus Lege Naturæ imperentur.* Sect. 2. *E Lege de conſtituendis ad Bonum Commune per diviſionem dominiis deducitur* 1. *Tribuenda eſſe aliis,* 2. *Nobiſmet reſervanda eſſe quæ in hunc finem neceſſaria ſunt, aut maximè conducunt.* Sect. 3. *Com-*

mune Bonum *omnium partium Syſtematis Rationalium utrobique neceſſariò ſpectandum eſſe. Mediocritatis naturam in eo conſiſtere ut nulli parti plus vel minus tribuatur quàm totius ratio poſtulat.* Sect. 4. *E priore deducuntur præcepta* 1. *De Donationibus, in quibus Liberalitas, & de Converſatione, in quâ Homileticæ virtutes conſpiciuntur.* Sect. 5. *Definitur Liberalitas, & huic ſubſervientes virtutes Providentia & Frugalitas, vitiáque his oppoſita.* Sect. 6. *Definiuntur Virtutes Homileticæ in genere: Speciatim autem Gravitas, Comitas, Taciturnitas, Veracitas, & Urbanitas: Vitiáque his contraria.* Sect. 7. *E poſteriore parte legis §. ſecundâ expoſitæ deducitur obligatio ad limitatam* Φιλαυτίαν; *ejus partes Cultum nempe animi noſtri, & corporis, cui præſertim proſpicit Temperantia, quæ* Sect. 8. *definitur, ejúſque partes enumerantur, quæ ad individui conſervationem pertinent,* Sect. 9. *quæ ad ſpeciei propagationem explicantur: & ab eâdem* Lege *Oſtenditur curam circa liberorum educationem imperari.* Sect. 10. *Tranſitur ad curam Mediorum, Divitiarum & Honorum, unde Modeſtia, Humilitas, Magnanimitas definiuntur.* Sect. 11, 12, 13. *Explicatur modus naturaliter inveſtigandi dictamina rationis, quibus omnes actus ſecundum virtutes omnes diriguntur.* Sect. 14, 15, 16, 17. *Oſtenditur* Bonum Commune *utpote omnium maximum, Menſuram eſſe naturaliter determinatam, & in partes diviſam, cujus ope bonorum malorúmque omnium ratio naturaliter æſtimari poſſit; indéque affectuum omnium circa ea occupatorum menſura determinetur.*

CAP.

CAP. IX.

Conſectaria deducit ex antea traditis, eáque ſpectant 1. *Decalogum,* 2. *Leges Civiles. Decalogum ideo viſum eſt conſiderare quoniam in eo Fundamenta Politiæ Judaicæ ab ipſo Deo collecta ſunt. Neceſſe eſt autem ut in Fundamentis cujuſvis Politiæ omnes Leges quæ univerſos obligant naturaliter contineantur. Quanquam non negaverim aliquid huic Genti proprium in his fundamentis Politiæ Judaicæ contineri. Id autem curavimus omittendum eſſe in noſtrâ deductione quæ* Sectionibus 4. *prioribus abſolvitur.* Sect. 5. *E principiis noſtris deducimus particulariùs Neceſſe eſſe ad Boni Communis proſecutionem ut conſtituantur & conſerventur Societates cum imperio, ſeu Regimen Civile.* Sect. 6. *Imperii initia in Familiâ videantur. Viri in uxorem, Parentum in liberos poteſtas è reſpectu ad finem derivatur, Imperiique juſti limites inde petuntur.* Sect. 7. *Summa imperia à ſubditis ſuis licitè puniri non poſſe.* Sect. 8. *Ampliſſimam juxta hæc principia oſtenditur Principibus dari Poteſtatem: Hobbiana autem Principia Imperiorum omnium fundamenta ſubruere;* 1. *Quia Principum Naturam depingunt naturâ ferarum ferociorem & crudeliorem,* Sect. 9. 2. *Quia omnibus ipſiſque adeo Principibus denegavit rectam Rationem quâ ſtatuere poſſint juxta Naturam rerum ſeu effectuum, quales Actus Boni ſint aut Mali aliis præter quàm ſibimet ipſis,* Sect. 10. §. 11. *Refutatur ratio Hobbii quâ contendit ideo parendum eſſe Civitatis Rationi, quia nulla datur Ratio recta, ſeu quæ judicet ſecundum normam à rerum naturis ſanctam.* Sect. 12. *Oſtenditur Hobbianam doctrinam de jure omnium ad omnia non pati ut quiſquam Societatem*

Civilem inire posſit. Sect. 13. *Ejus ſententiam Cives armare ad rebellionem.* Sect. 14. *Hobbianam doctrinam de pactis, Imperiis ſummis periculoſam eſſe.* Sect. 16. *Pernitioſa etiam eſt Principibus ejus doctrina de juramentis.* Sect. 17. *Oſtenditur per jurium tranſlationem in eandem Perſonam (quâ ſolâ Civitatem generari docuit Hobbius) neminem teneri ad obedientiam Principi præſtandam.* Sect. 18. *Hobbium omnia Principibus adimere quæ adulationis causâ videri vult illis tribuere ultra alios Philoſophos. Immo peſſimorum flagitiorum illos incuſat dum nullis legibus aſtrictos eſſe contendit.* Sect. 19. *Omnem principibus adimit ſapientiæ & juſtitiæ laudem.* Sect. 20. *Quæ Hobbius iis tribuit, ab ipſis Principibus in pleriſque Civitatibus apertè & conſtanter rejiciuntur, & ab ipſo Hobbio iiſdem denegantur, quod exemplis manifeſtis probatur.* Sect. 21. *Refutatur ejus dogma quòd Summa imperia pactis non obligantur ſuis ſubditis;* Sect. 22. *Nec aliis Civitatibus.* Sect. 23. *Oſtenditur Hobbianam doctrinam de Crimine Læſæ Majeſtatis Cives ad hujus criminis perpetrationem animare.*

CAPUT

DE LEGIBUS NATURÆ

Disquisitio Philosophica, &c.

ET

Elementorum Philosophiæ *Hobbianæ* Refutatio.

CAP. I.

De Natura Rerum.

QUamquam Nonnulli, Sceptici scilicet, & Epicuræi, Leges Naturales existere negârunt olim, & etiamnum pernegant, convenit tamen inter nos atq; illos quid hoc nomine significare velimus utrinq; Enimvero utrobiq; intelligimus Propositiones quasdam immutabilis veritatis quæ Actiones voluntarias circa Bonorum Electionem, malorúmq; Fugam dirigunt, ac Obligationem ad actus externos inducunt: etiam citra Leges Civiles, & sepositâ consideratione pactorum Regimen constituentium. Hujusmodi aliquot veritates à rerum, hominúmq; Natura mentibus humanis necessariò suggeri, ab iis percipi, & Memoriâ (dum valent) retineri, adeóq; ibidem existere; hoc est quod à nobis affirmatur, hoc idem à dictis adversariis non minùs disertè denegatur.

Quocirca ut harum Propositionum essentia, ac Forma meliùs innotescat, necesse est ut primò Rerum universim, deinde Hominum, denique Boni naturam, quatenus ad hanc Quæstionem spectant, inspiciamus: Postea verò ut

oſtendamus quales Propoſitiones Praxin Humanam dirigant ac Legum vim, ſeu obligationem naturaliter ſecum ferant, utpote indicantes praxin ad finem neceſſariò quæſitum neceſſariam. Tandem earum exiſtentia ex Cauſarum illas generantium exiſtentia, ac determinato influxu ſatìs evincetur.

§. II. Nec mirum cuiquam videri debet quòd primò Rerum hujus univerſi Naturam reſpiciendam dixerim; quippe haud aliter Hominum ampliſſimæ Facultates rerum plurimarum indigæ, & ab omnibus ad operandum excitatæ intelligi poſſunt. Ecquis enim intelligere valeat quid Humanæ menti aut corpori maximè conveniat, quídve iiſdem noceat, niſi conſideret omnes (quoad poſſit) Cauſas tam remotas, quàm proximas quæ Hominem conſtituerunt ac jam conſervant, quæq; eundem in poſterum tueri, aut corrumpere poſſunt? Immò nec ſatìs intelligitur quid optimum ſit quod in dato Caſu quiſpiam facere poſſit, niſi effecta tam remota quàm proxima, quæ ab ipſo in omni Circumſtantiarum varietate proveniant, proſpiciantur, & inter ſe comparentur.

Cogitatio autem tam Cauſarum à quibus Homines pendent, quàm Effectorum quæ ab eorum viribus aliquantiſper concurrentibus produci poſſint, mentem cujuſque neceſſariò perducet tum ad conſiderandos alios Homines ubicunque ſparſos, ſeipſum autem velut exiguam Humani generis partem, tum etiam ad perpendendam totam hanc rerum Compagem, primúmque ejus Conditorem Regémq; Deum. His tandem pro virili expenſis, generalia quædam Dictamina proferre poterit animus noſter, quibus pronunciet quales Actus Humani ad Commune Bonum Entium, preſertim Rationalium, (quo propria Fœlicitas cujuſque continetur) maximè conducant. In hujuſmodi autem Dictaminibus, ſi modò vera fuerint & neceſſaria, Legem Naturæ contineri poſtea videbimus.

§. III. Nihilominus inſtituti noſtri Ratio non poſtulat

ut

ut rerum omnium Genera quæ ſint oſtendamus: Gratulaur potiùs fœliciori doctioris hujuſce ſæculi Genio, quòd Mundi pars Intellectualis plurimùm illuſtrata fuerit clarioribus Demonſtrationibus, de Dei Exiſtentia, & Animorum Immortalitate quas indies creſcens naturæ Inferioris Cognitio ſuggeſſit luculentiores. Gratulamur etiam tam nobis, quàm poſteris quòd nunc tandem ejuſdem Univerſi pars Corporea meliore Phyſiologiâ (Matheſeos Principiis innitente) cœperit explicari. Grande profectò eſt opus mundum hunc Aſpectabilem in ſimpliciſſima principia, materiam ſcilicet variè figuratam, motúmq; diverſimodè implicatum reſolvere; & poſt inveſtigatas Geometrico calculo figurarum, motuúmq; implicatorum Proprietates, è Phænomenis ritè obſervatis, totius Naturæ Corporeæ Hiſtoriam cum Legibus motûs, & Figurarum accuratè conſentientem exhibere. Verum eſt, illud opus non unius tantùm Hominis, ſed & unius ſæculi viribus impar. Dignum tamen illud conjunctâ operâ, & perenni Induſtriâ illuſtriſſimorum Ingeniorum è Regali Societate: Dignum ſereniſſimo Rege Carolo illius Fundatore, Patrono, & Exemplari. Tutò itaq; manibus tam peritis, ac fidelibus rem tantam committamus. Sufficiet nobis in Opuſculi hujus initio Lectorem monuiſſe, Totam Moralis Philoſophiæ, Legúmq; Naturalium Doctrinam in obſervationes Naturales omnium Experientiâ notas, aut in Concluſiones à vera Phyſiologia agnitas, & ſtabilitas ultimò reſolvi. Phyſiologiam autem tam lato hîc ſumo ſenſu, ut ea non tantùm omnia quæ Experimur corporum Naturalium Phænomena complectatur; ſed & præterea Animorum noſtrorum Naturam ex obſervatis eorum Actibus, perfectionibúſque propriis inveſtiget; tandémq; ex ordine Cauſarum Naturalium ad Primi Motoris notitiam homines deducat, eúmq; Effectuum omnium neceſſariorum Cauſam eſſe agnoſcat. Enimverò Natura tam creata, quàm Creatoris notiones illas omnes, adeóq; materiam è qua Leges Naturales

conflantur, ut propositionum practicarum veritatem suggerit; Creatoris autem agnitio iisdem plenam insuper præstat authoritatem. Atq; hæc quidem hoc loco paulo uberiùs veniunt illustranda.

§. IV. Quamquam autem Innumera sint quæ è cognitione Universi desumi possint in materiam particularium Dictaminum ad mores formandos dirigentium, visum est tamen pauca tantùm, eáq; Generalissima seligere, quæ generalem, quam initio proposui, Legum Naturæ Descriptionem aliquatenus explicent, & in unico Dictamine, omnium Legum Naturalium parente, paulo apertiùs continentur. Illud autem ita se habet. "Benevolentia max- "ima singulorum agentium Rationalium erga omnes statum "constituit singulorum, omniúmq; Benevolorum, quan- "tum fieri ab ipsis potest, fœlicissimum; & ad statum eorum, "quem possunt assequi, fœlicissimum necessariò requiritur; "ac proinde, Commune bonum erit suprema lex. Sensus hujus propositionis (1) Rectè explicandus est. (2) Ostendendum est quomodo ea è rerum Natura discatur; tandem ex iis quæ insequente Libello continentur eam vim habere Legis, immò & omnia Naturæ præcepta indè profluere liquidò utì spero constabit. Sciant itaque Lectores me nusquam Benevolentiæ nomine intelligere languidam illam & emortuam eorum volitionem, quæ nihil efficiat eorum quæ dicuntur velle, sed illam solùm cujus vi quamprimùm & quantum possumus exequimur quæ animitùs volumus. Liceat interim hoc nomine complecti affectum etiam illum, quo superioribus grata volumus, qui Pietatis in Deum, Patriam, Parentes, nomine speciatim insignitur. Atq; ideò hoc verbo uti placuit potiùs quàm [Amor] quoniam vi suæ compositionis actum voluntatis nostræ cum objecto suo generalissimo conjunctum innuit, & in malum sensum non usurpatur, quod Amori contigit. Maximam autem Benevolentiam hîc sumpsimus ut idonea Causa summæ Fœlicitatis poneretur. Alibi indicabimus quomodo scrupuli qui indè oriuntur,

oriuntur, facilè eximantur. Verbo [omnes] Totum illud innuo quod conſtituitur è ſingulis ſimul conſideratis, in ordine ad unum finem quem ſtatus fœliciſſimi nomine ibidem indigitamus. Deum autem hominéſq; Rationalium nomine complecti liceat; ídq; Cicerone præeunte, feci, quem in uſu verbi Latini tutò mihi videor ducem ſequi. Is enim 1. *de Legibus*, Rationem Deo, Hominibúſq; communem agnoſcit, & ſapientiam (quam omnes Deo tribuunt) nihil aliud eſſe docuit præter rationem adultam. Uſus ſum verbo [conſtituit] ut innuerem Benevolentiam illam & cauſam eſſe intrinſecam præſentis, & efficientem futuræ fœlicitatis, & utriuſq; reſpectu neceſſariò requiſitam. Addidi autem [quantum ab ipſis fieri poteſt] ut innuerem rerum Externarum adjumenta in noſtra ſæpè non eſſe poteſtate, quamquam illa ad vitæ animalis Fœlicitatem requirantur; & à Legibus Naturæ moralíſq; Philoſophiæ non alia expectanda eſſe vitæ Beatæ auxilia, quàm præcepta circa actiones, & ea actionum objecta quæ in noſtra ſunt poteſtate. Et quanquam contingat ut diverſi Homines pro diverſis animorum, & corporum viribus, immò ut iidem in diverſis Circumſtantiis poſiti, nunc plùs nunc minùs poſſint ad commune bonum: Lex tamen Naturalis ſatìs obſervatur, & Finis ejus obtinetur, ſi quantum quiſq; in datis Circumſtantiis valeat, præſtetur. Verùm latior hujus ſententiæ explicatio in ſequentibus occurret.

§. V. Illud nunc agendum eſt ut oſtendatur, & quopacto notiones in illa contentæ in animos hominum neceſſariò penetrent, & cùm ibi exiſtunt neceſſariò inter ſe cohereant, hoc eſt veram faciant propoſitionem, quam poſtea practicam eſſe, legíſq; vim habere docebimus. Quandoquidem igitur omnium experientiâ notiſſimum eſt, duobus modis notiones ſeu Cogitationes, quæ Apprehenſiones ſimplices a Logicis dicuntur, in animo Hominis excitari; (1) Scilicet per immediatam præſentiam, & operationem objecti in mentem; quo modo ſuarum Actionum nec non

motuum Imaginationis,ſeu phantaſmatum ſibi obverſantium mens eſt conſcia ; & ex analogia ad hæc de mentibus aliorum Rationalium Dei,Hominúmq; judicamus. (2) Mediante ſenſuum externorum, nervorum, membranarúmq; miniſterio, quo pacto alios Homines,reliquáſq; Mundi hujus aſpectabilis partes percipimus ; ſtatim patet Propoſitionis quam exhibui Terminos partim per internam, partim per externam ſenſationem innoteſcere. Enimverò Benevolentia quid ſit, & quinam ſint ejus gradus, adeóq; quæ ſit cujuſq; Benevolentia maxima non aliter quiſpiam intelligit, quàm in ſeſe animum reflectendo; nec opus eſt aliis auxiliis, quippe ea eſt mentis conditio, ut actus, affectúſque ſuos utpote intimè ſibi conjunctos non poſſit non perſentiſcere. Agnoſcimus interim quòd ſenſuum externorum beneficio debemus Bonorum extra nos cognitionem,quæ inter omnes Benevolentia diſtribuit,de quibus poſtea. Eodem planè modo Rationis naturam ex interno ejus ſenſu cognoſcimus, adeóq; quæ ſint agentia rationalia, quorum mentio fit in ſubjecto Propoſitionis ; quòd autem alii ſint præter nosmetipſos qui Ratione utantur, ex indiciis per ſenſus externos obſervatis colligimus. Cauſas autem rem quamlibet, ſive intrinſecè ſive per modum Efficientis conſtituentes, plerumq; externorum ſenſuum miniſterio,ac Ratiocinatione in eorum phænomenis fundatâ aſſequimur. Mentis autem noſtræ naturam intrinſecam, ac vim Effectricem quâ motus corporum noſtrorum voluntarios ad Boni apparentis proſecutionem determinat, ipſa partim aciem ſuam in ſe convertendo, partim ſenſuum ope, obſervando effecta voluntatis noſtræ nutum conſequentia percipit. Deniq; ſtatum Hominum ejúſq; Fœlicitatem iiſdem modis intelligimus, quibus innuimus eorum Naturam, & Bona cognoſci. Quippe ſtatus rerum naturis nihil adjicit præter notionem aliqualis durationis,aut permanentiæ. Fœlíxq; dicitur è bonorum plurimorum maximorúmq; confluxu.

§. VI.

§. VI. Quod attinet ad nexum terminorum hujus Propositionis in quo necessaria ejus veritas consistit, is mihi videtur admodum evidens. Idem enim significat ac si diceretur. Ea volitio, seu prosecutio Bonorum omnium in nostra potestate sitorum, quæ maximè efficax est ad nostrûm aliorúmq; Rationalium fruitionem, maximum est quod Homines efficere possunt, ut ipsi, aliíque iis fœlicissimè perfruantur. Seu nulla vis in hominibus major est, quâ sibi, aliísq; omnium Bonorum complexionem comparent, quàm voluntas suam cujusq; Fœlicitatem, simul cùm Fœlicitate aliorum prosequendi: In quibus verbis illud primò patet, Nullam esse in hominibus majorem vim quicquam efficiendi quàm sit voluntas ad ultimum virium suarum determinata. Deinde & illud liquidò constat Fœlicitatem singulorum *v. g.* Socratis & Platonis & cæterorum individuorum (de qua prædicatum loquitur) sigillatim non posse separari à Fœlicitate omnium (cujus Causa in subjecto continetur) quippe Totum à partibus simul sumptis non differt. Intelligenda autem est hæc Propositio Universalis de omnium Benevolentia pronuncians, hactenus cum legibus convenire, quòd indicet, non quid unus quispiam aut pauci faciant ad suam sejunctam ab aliorum cura fœlicitatem, sed quid & omnes simul facere possunt ut sint beati, & quid singuli absq; ulla inter se repugnantia (quippe quæ cum ratione, cujus omnes participes sunt, non consistit) faciant, ut communem omnium fœlicitatem assequantur, in qua maxima singulis Possibilis continetur, & efficacissimè promovetur. Priùs & pleniùs notum est in genere, utpote è communibus & essentialibus Humanæ naturæ attributis fluens, quid omnes facere possint, aut non possint ad communem finem conducens, quàm quid singulari alicui in determinatis Circumstantiis possibile est; hæ enim infinitæ sunt, & ideò nemini cognoscibiles. Ut productis pluribus in Campum exercitibus, notiùs est non posse omnes pugnando vincere, quàm quis Exercitus vincet.

Tertiò deniq; ſingularis cujuſpiam, aut paucorum fœlicitatis cura exuitur de præſenti, & nullâ probabili ratione ſperari poteſt in poſterum, dum quæritur per oppugnatam, aut poſthabitam aliorum omnium rationalium beatitudinem. Quippe & animo ita affecto pars quædam eſſentialis ſuæ Perfectionis deeſt; nempe pax interna ex uniformi ſapientia ſecum ſemper conſentiente. Repugnat enim ſibi quum aliter circa ſe agendum eſſe ſtatuit, aliter circa alios ejuſdem naturæ participes. Deeſt etiam magna illa Lætitia quæ in animo benevolo ex alienæ Fœlicitatis ſenſu naſcitur: nè quid nunc dicam de Invidia, Superbia cæteríſq; omnibus vitiis quorum Legiones omnes malevolum obſident, & neceſſariò miſerum conſtituunt, utpote peſſimis animi morbis laborantem.

Præterea verò non eſt cur quis meritò ſperet ſe fœlicem fore, ſiquidem Cauſas externas cæteras Rationales (Deum nempe & Homines à quorum auxilio ſpes illa neceſſariò dependet) negligit, immò in ſuam perniciem laceſſit. Non alia ergo eſt via quæ quemlibet ad ſuam ducat Fœlicitatem, quàm quæ omnes ducat ad communem. Sufficiat hæc hoc loco breviter indicâſſe, quod eo tantùm conſilio feci ut oſtendam ex hujuſmodi obſervatis, vulgari Experientiâ notiſſimis, veritatem prædictæ propoſitionis admodum luculenter conſtare. Hæc autem latiùs poſtea deducemus.

§. VII. Agnoſco interim hanc propoſitionem non priùs efficacem eſſe poſſe ad cujuſvis mores formandos, quàm ille Effectum, de quo hîc pronunciatur, nempe Fœlicitatem ſuam cum aliorum fœlicitate conjunctam in finem ſibi propoſuerit, & varios, quos Benevolentia in ſe continet, actus pro mediis ſumpſerit. Veritas tamen illius neceſſaria priùs innoteſcere poteſt, & earum omnium Propoſitionum quæ exinde juſtâ conſequentiâ deduci poſſunt; quales ſunt illæ minùs generales, quæ pronunciant de vi fidei, gratitudinis, σοφῶς, & cæterarum virtutum particularium,

rium, ad partem aliquam humanæ fœlicitatis obtinendam. Tota enim tam generalis illius propoſitionis, quàm earum quæ inde ſequuntur veritas dependet à naturali, & neceſſaria vitalium actuum, velut cauſarum, ad tales effectus producendos. Abstrahunt autem ab exiſtentia ejuſmodi actuum, quæ quidem à liberis pendet cauſis. Interim ſufficit ad eandem veritatem quòd quandocunque tales cauſæ exiſtent, effectus ejuſmodi indè enaſcentur. In confeſſo res eſt in ſolutione omnigenorum problematum Mathematicorum. De qua tamen quin vera detur ſcientia, nemo dubitat. Nôrunt omnes actus ducendi Lineas, eáſq; inter ſe conferendi in calculatione Geometrica à libero Hominum arbitrio produci. Liberè addimus, ſubtrahimus, &c. interim neceſſariò quiſquis ſecundum Regulas operatur, verùm reperit Summam, quæ æquatur partibus inter ſe additis. Similia de Differentia, Facto, Orto, Radice dicantur: & generatim in omni quæſtione cujus ſolutio poſſibilis eſt è datis, neceſſariò ex his operationibus ritè peractis quæſitum invenitur. Certus eſt nexus inter Effectum deſideratum, ejúſq; Cauſas ab hac ſcientia indicatas. Ad hoc Exemplar comformandæ ſunt aliæ diſciplinæ practicæ, ídq; in principiis morum emendandorum tradendis, conati ſumus aſſequi; reducendo ad unum generale nomen [Benevolentia] actus Voluntarios à morali Philoſophia dirigendos: ejus ſpecies quærendo, nexum denique oſtendendo hujus actûs cum effectu expetito.

§. VIII. Quum autem voluntarii tantùm actus à ratione humana regi poſſint; iíq; tantùm qui ad entia intelligentia ſpectant, in moribus conſiderentur; & objectum voluntatis ſit Bonum (nam malum ex boni privatione æſtimatur) patet nullum actuum hujuſmodi conceptum magìs generalem formari poſſe, quàm qui Benevolentiæ nomine indigitatur: ſiquidem bonorum omnigenorum volitionem, adeóq; malorum omnium amolitionem illa complectitur. Præterea verò vis Benevolentiæ ſe extendit ad omnes actus

tum considerandi & conferendi inter se bona, ac disquirendi de mediis in quibus Intellectûs nostri viribus liberè utimur, tum etiam facultatum corporearum quas Imperio voluntatis ad bona procuranda determinamus. Universaliter autem verum est quòd non certiùs fluxus puncti Lineam producit, aut additio numerorum summam, quàm quòd Benevolentia Effectum (personæ cui benè volumus) præstat bonum, potentiæ agentis in dato casu & affectûs gradui proportionatum. Pariter etiam certum est fidei datæ observationem, gratitudinem, σοφγὴν &c, esse partes efficaciſſimæ erga omnes benevolentiæ, aut ejus modos certis casibus accommodatos; eásq; certissimè bonum suum effectum producere; eodem modo quo certum est Additionem, Subductionem, Multiplicationem, & Divisionem esse Calculationis partes seu modos; ac rectam, Circulum, Parabolam, cæteráſq; curvas varios Effectus exprimere, quos motu puncti Geometria producat. Eâdem igitur methodo quâ generalia Matheſios Theoremata Problematum constructioni deservientia liberantur ab incertitudine præsagiorum, quæ fiunt de actibus contingenter futuris, abstrahendo nempe ab affirmationibus de Futura existentia talium constructionum, & demonstrando proprietates & effecta indè secutura (si quando fiant) visum est primò principia quædam clara de Effectis propriis, partibus, variisque respectibus amoris universalis tradere, nihil interim pronunciando de ejus existentia; certus intereà eò quòd possibilis sit, multa inde deduci posse quæ in praxi morali nos dirigant, quod Theoremata præstant in possibili constructione Problematum. Fatemur interim quòd dum prudentissimè nonnulla conamur quæ aliorum concursum postulant, fieri posse ut pro voto res non succedat, salvâ tamen regularum veritate. Invenitur enim tentando effectum illud in nostra non fuisse potestate, vel, ut loquuntur Mathematici, Problema propositum è datis non posse solvi, seu penitus determinari; quo invento ut acquiescunt illi, ita meritissimè

mè prudentes animi tranquillitate perfruantur. Verùm præteritorum Experientia, & virium noſtrarum obſervatio brevì efficiet ut poſſimus in pleriſq; caſibus judicare an Effectus quilibet in datis Circumſtantiis nobis ſit poſſibilis, necne; ídq; plerumq; ſine experiundi moleſtia. Atq; hoc equidem ut fiat ratio poſtulat, quoniam Stultitiæ crimen vix evitare poterit, qui magno conatu finem proſequitur, quem non novit vires ſuas unà cum auxiliis meritò expectatis aſſequi poſſe; aut ſaltem opus eſt ut certò conſtet ſpem probabilem finem ſuum obtinendi pluris valere, quàm Effectus ullus quem eodem tempore conatu ſuo certò poſſit producere. Oſtendimus enim in ſequentibus propoſitiones quaſdam immutabilis veritatis fieri poſſe de valore bonorum contingentium.

§. IX. Quinetiam rerum Natura priùs in ordine diſtinctæ cognitionis docet quis optimus eſt Effectus in noſtra poteſtate, quàm quis Finis eſt ſummus quem præ cæteris reſpicere oporteat. Reſponſum enim ad priorem Quæſtionem è terminis conſiſtit ſimplicioribus, adeóque magis certò ſignificantibus. Reſponſum ad poſteriorem, ſicut id omne complecti debet quod in priore continetur, ita inſuper denotat agentem rationalem ſecum ſtatuiſſe Effectum illum uſu mediorum producere. Quoniam autem ex eo quòd Effectus aliquammulti in commune Bonum ceſſuri in noſtra ſunt poteſtate, iidémq; ad aſſecutionem Fœlicitatis noſtræ à voluntate Primæ Cauſæ facti ſunt neceſſarii, oritur tum obligatio ad intentionem eos producendi, tum & ipſa actualis illa intentio quandocunq; in Hominibus reperitur; neceſſe eſt ut in obſervatis evidentiſſimis de viribus humanis, quarum uſu determinato ſe invicem beare poſſint, immò certiſſimè beabunt, Fundamenta Legum Naturalium jaciamus. Harum autem ſumma, [Benevolentia,] aut [Amor univerſalis] dicitur. Obſervavi itaque Mathematicos de fine quem Doctrina ab illis tradita reſpicit, in principiis Scientiæ ſuæ

tradendis nihil dicere: Quanquam eorum præcipui finem longè nobiliſſimum diligentiſſimè proſequuntur. Propoſitum enim eſt illis omnigenorum corporum & motuum rationes inveſtigare, undè & omnia quæ mirari ſolemus naturæ Phænomena, & utiliſſimi in vita hominum communi Effectus exoriuntur. Contenta interim eſt Matheſis Univerſalis (qualem illam in Geometria ſua Carteſius, ejuſq; Commentatores tradiderunt) id tantùm in principio ad ſuorum Theorematum veritatem ſtabiliendam breviter ſuggerere, omnigenas rationes Rectarum ope quas ducere poſſumus exhiberi poſſe, ignotáſq; è quibuſdam faciliùs notis calculatione Geometricâ non admodum difficulter inveſtigari. Specialiter autem monet ad Lineas quæ quæruntur præparandas ut cognitæ fiant, nihil aliud faciendum eſſe quàm ut inter ſe quædam addantur, ſubtrahantur, multiplicentur, aut dividantur, ac radicum extractionem quâ præcipuè utendum eſt pro Dviſionis ſpecie quadam reputandam eſſe. Longâ paræneſi ad accuratam rerum omnigenarum cognitionem ex earum rationibus inter ſe collatis inveſtigandam non utitur, licèt is ejus Finis ſit præcipuus; ſed eam & per ſe expetendam eſſe, & ad vitæ uſus optimos plurimùm facere poſſe ſupponit. Satis ſe officio ſuo functum ſuiſſe autumat, ſi paucis indicaverit, quomodo hujuſmodi operationes ad omnigenorum Problematum ſolutionem applicentur. Nec quicquam ſuæ veritatis, aut dignitatis imminutum iri exiſtimat, ſi pleriq; hujuſmodi monitis per imperitiam aut ignaviam uti noluerint, aut ea conentur impugnare. Pariter ſe res habet in diſciplina morum quæ Legibus Naturæ continetur. Ea quippe tota verſatur in æſtimandis rationibus virium humanarum ad commune Bonum Entium Rationalium quicquam facientium, quæ quidem variant in omni caſuum poſſibilium varietate; meritóq; dici poſſit muneri ſuo ſatisfeciſſe, ſi initio ſummatim dixerit Benevolentiâ diffuſiſſimâ eas omnes comprehendi: poſteà vero oſtendat ſigillatim Rerum omnium

nium divisionem, Fidem, Gratitudinem, sui, prolisq; curam &c. in hac contineri; & quibus in casibus hæc in usum veniant, & quo pacto exinde virtus, Religio, societas, cæteráq; quæ vitam faciunt Beatiorem, necessariò succrescant. In hoc enim consistit utilissimi illius Problematis solutio, quam investigare docet Philosophia Moralis. Nec ullatenus hujusmodi monitorum veritas aut authoritas imminuitur quòd iis obsequi noluerint plurimi, vel ea voluerint impugnare; hoc tantùm indè sequitur, quòd ipsi suæ Fœlicitatis jacturam facient, & alios fortè aliquatenus in eandem secum miseriam rapient. Nihilominus postquam perspicuum est factum, effectum adeò insigniter Bonum ab actibus in nostra potestate positis certò produci posse; non est dubium quin facilius id Hominibus persuasum erit ut hunc effectum, in quantum possibilis est sibi, velut Finem proponant, & actus, è quibus ut Causis producitur, velut media sumant necessaria. Quemadmodum excitantur Homines ad conatus specula parobolica aut Telescopia Hyperbolica faciendi, propter effecta quæ indè secutura demonstrarunt Mathematici.

§. X. Hîc illud solùm adjiciam, veritatem hanc, ut & cæteras pariter evidentes, præcipuè verò quæ hinc derivantur necessariò, à Deo provenire, & annexum habere ejus observationi præmium, transgressioni pœnam; taléq; esse ut dirigendis nostris moribus aptæ sint naturâ suâ. His præstitis non video quid desit ut Legis habeat vigorem. Addam tamen in calce hujus operis in ea contineri & in Deum Pietatem, & in homines Charitatem: In quibus utriusq; Tabulæ Legis Divinæ Mosaicæ, & Evangelicæ summa continetur. Eâdem operâ ostendam hinc omnes Moralis Philosophiæ virtutes desumi posse; ac Jura Gentium tam quæ pacem, quàm quæ Bellum spectant. Quòd autem à Deo authore evidens adeò veritas imprimatur, breviſſimè ostenditur ex illa Physiologia, quæ impressiones omnes in sensus nostros fieri ostendit, juxta Leges (utì vocantur)

cantur) motûs naturales; Motum autem & primitùs à Deo ſyſtemati huic corporeo fuiſſe impreſſum, & immutatum ab eo conſervari. Hâc methodo, quæ mihi videtur certiſſima, totáq; Demonſtrationibus nititur, citiſſimè fit Reſolutio effectuum omnium neceſſariorum in primum Motorem. Impreſſio autem Terminorum hujus Propoſitionis (quatenus ſaltem provenit à materia mota) eſt effectus naturalis; & perceptio Identitatis ſive cohærentiæ Terminorum iſtorum prout in Imaginatione exiſtunt, nihil aliud eſt quàm perceptio quòd uterq; Terminus eſt impreſſio quædam ab eadem cauſa in nos facta. Ipſa autem mentis perceptio quâ vel terminos in imaginatione poſitos apprehendit, & quâ eorum nexum perſpicit, & vires ſuas, actionéſq; perſentiſcit, adeò naturaliter & neceſſariò ſequitur præſentiam eorum in Imaginatione, & propenſionem mentis intrinſecam, naturalem & inculpabilem ad obſervanda ea quæ coràm poſita ſunt, ut mentis Cauſæ efficienti, id eſt, Deo, non poſſint non aſcribi, ab illo qui Deum Creatorem rerum omnium Primúmve Motorem agnoſcit. Aliæ autem omnes Methodi naturam explicandi quantumcunq; aut ab hac, aut inter ſe diſſentiant, in hoc conveniunt, quòd neceſſariorum hujuſmodi Effectuum Cauſam primam Deum eſſe concedant: Quanquam plurimi non videntur hoc ſatìs obſervâſſe, & Terminorum ſimplicium apprehenſionem, & eorundem cùm evidenter coincidant, compoſitionem (unde neceſſaria gignitur propoſitio) numerandas eſſe inter effectus neceſſarios (*i. e.*) tales qui non poſſint non fieri, poſitis impreſſionibus motuum naturalibus, & poſitâ naturâ Intelligente cui clarè ac diſtinctè proponuntur: quod tamen ad rem noſtram facit plurimum, quoniam neceſſariis veritatibus practicis (quæ ſcilicet actus ad finem neceſſarium neceſſarios indicant) ab agnito authore Deo Legum aſſerit authoritatem.

§. XI. Quid autem ſentiat Malmesburienſis noſter de Reſolutione Effectuum hujuſmodi neceſſariorum in Deum tanquam

tanquam causam eorum primam, & de Legum vigore indè profluente, nemo poterit tutò pronunciare; quippe scripta illius, & hæc videnter alicubi agnoscere, & tamen multa habent quæ pugnant, tam cum existentia Dei (quæ hoc ipso argumento investigatur) quàm cum authoritate Legum naturalium, quæ hoc eodem modo stabilitur. Primum quod attinet; certissimum est hunc syllogismum esse planè Atheisticum. Quicquid non est corpus ejúsve accidens non existit: Deus non est corpus, ejúsve accidens. Ergo *&c.* Hobbius autem utramq; præmissarum plurimis in locis sollicitè admodum docuit. Conclusionem autem illam nefandam negat, & imprudentiæ scilicet peccatum esse contendit vel eam asserere, vel aliam contumeliam in Deum evomere. *Lib. de Cive. Cap.* 14. §. 19. Sensum Majoris illius propositionis nimis apertè tradit, ubi substantiam incorpoream contendit *verba esse quæ juncta sese mutuò destruunt, acsi quis dixerit corpus incorporeum; & nullam esse realem universi partem quæ non sit corpus. Leviath. c.* 34. *p.* 207. & *pag.* 17. *lin.* 5, 6. *Libri de corpore* §. *penultimâ, Quod quispiam à substantia incorporea moveri, aut produci dixerit, nequicquam erit dictum.* Minorem autem *viz.* Deum non esse Corpus satis videtur tradere, ubi omnes corporis proprietates Deo denegat; nempe Figuram, Locum, moveri aut quiescere; *de Cive Cap.* 15. §. 14. Verum quidem est quod in *Appendice ad Leviathanem* nuper editâ apertè profitetur Deum esse Corpus *Cap.* 3. initio; ídq; conatur probare: oblitus interim se ejusdem *Appendicis Cap.* 1. promisisse se non negaturum Articulum primum Ecclesiæ Anglicanæ in quo disertè dicitur, Deum esse sine corpore & sine partibus. Quòd si ea authoritas pro qua videri vult unicè pugnare, apud illum minùs valeat, seipsum audiat, *Lib. de Cive c.* 15. §. 14. ubi docet Philosophos indignè de Deo locutos esse, qui ipsum mundum, aut mundi animam *i. e.* partem, dixerunt esse Deum: non enim quicquam ei attribuunt, sed omninò esse negant. Nonne autem Hobbius, dum Deum

esse

esse corpus docet, eundem mundi partem esse dicit, aut totum? Certissimum enim est ipsum asseruisse *Leviath. Cap.* 34. *Universum esse aggregatum omnium corporum, nullámq; habere partem quæ non sit etiam Corpus*; neq; propriè dici corpus, quod non sit totius universi pars aliqua. Mundum autem & universum apud ipsum esse synonyma facilè videbit qui legerit, *Lib. de Corpor. Cap.* 26. de universo & syderibus hæc verba; *Objectum omne universi mundi vel pars est, vel partium aggregatum &c.* Vereor itaq; ne suiipsius judicio convincatur se Deum esse negare. Sed nostri non est instituti hæc pluribus persequi. Non tamen dubito quin adeò nota sint Hobbio, aliisq; ferè omnibus nunc dierum, corporum attributa cum perfectione divina minimè congruere) qualia sunt, mensurari posse, ac dividi saltem secundum partes, omnésq; generationis ac corruptionis mutationes subire, aliáq; omnia suo loco excludere) ut citiùs pleriſq; persuaserit Deum non omninò esse quàm esse corporeum. Hoc tamen gratum nobis accidit, quòd etsi præmissis ejus contradicat, apertè tamen Dei existentiam profitetur, & argumenti etiam, quo eam investigamus, vim agnoscit. Concedit enim necessariò existere unam primam, æternámq; rerum omnium Causam, *Lev. c.* 12. *p.* 53. De authoritate autem dictaminum rationis hinc fluente, quòd etsi immediatè à ratione nostra fiant, eâ tamen mediante, à Deo, necessitate naturali nos ad eas agnoscendas determinante, proficiscuntur, nec sibi nec veritati constat Hobbius in *Leviath. c.* 26. *p.* 138. Leges (inquit) Naturæ quæ consistunt in Æquitate, *&c.* in conditione meræ naturæ non sunt propriè leges, sed qualitates Homines disponentes ad pacem, & obedientiam. Rationem reddit *De Cive Cap.* 3. §. 33. Quoniam Lex, accuratè & propriè loquendo, est oratio ejus qui aliquid fieri vel non fieri aliis jure imperat. Hinc ibidem infert quòd quatenus à natura procedunt, non sunt Leges. Acsi Deus Naturæ nomine non propriè contineretur, aut acsi propositio cujus Essentia consistit in enunciando

enunciando nobis quæ facienda, aut omittenda sunt sub pœna & præmio minuendæ, augendæve Fœlicitatis, quæq; à mente humana fit ex Naturæ à Deo acceptæ necessitate, Divinæ voluntatis sufficiens signum non esset; aut satis accuratè ejus oratio non diceretur, qui jure imperat. Quid enim aliud facit apertis verbis imperans, quàm ut efficiat ut nos intelligamus certissimè eum ita constituisse de rebus ad nos pertinentibus, ut si hoc vel illud fecerimus, pœna, sin aliter, præmium consequatur? idq; pro Dominio quod in nos habet. Ibidem autem contendit non aliter Leges esse Dei quàm quatenus in Scripturis latæ sunt. Siquis autem quærat quo pacto innotescat Scripturas à Deo datas esse, vel nullum omninò extitisse prophetam, qui vel eas, vel aliam ullam Revelationem à Deo acceperit; in responsione ad hanc quæstionem à seipso propositam disertè asserit: Evidenter impossibile esse ut quispiam certus sit de Revelatione alteri facta, sine Revelatione sibi particulariter data, ne per miracula quidem, *Leviath. Par.* 2. *c.* 26. editionis Anglicanæ. Eodem tamen in loco affirmat de essentia esse Legis, ut obligandus de authoritate legem declarantis certus fiat: atq; hoc frustraneum illud facit, quod tam in loco Libri modò citato, quàm in *Leviathanis cap.* 15. paragrapho ultimo, pronunciavit. Proinde si velimus ipsi in utroq; loco credere, negabimus eas Leges esse, & quatenus à Natura sunt, & quatenus in Scripturis revelantur, quoniam quòd sint revelatæ certi esse non possumus. At potiùs nulla fides ejus dictis habenda est, qui sibimet-ipsi contradicit. Idem enim, acsi de industria hoc feciisset, ut conjectarent Lectores alteram Contradictionis partem propter Christiani magistratûs Reverentiam, alteram ex animi sui sententiâ scriptam esse, in eodem Libro *de Cive* §. proximè insequente; *cap.* 4. §. 1. profitetur eandem, quæ Naturalis & Moralis Lex appellari solet, non immeritò Divinam appellari; tum quia Ratio, quæ est ipsa Lex Naturæ immediatè à Deo, unicuiq; pro suarum actionum

Regula tributa est; tum quia vivendi præcepta, quæ indè derivantur, eadem sunt, quæ à Divina majestate pro Legibus Regni cœlestis, per Dominum nostrum Jesum Christum, & per sanctos Prophetas & Apostolos tradita sunt. Hîc scilicet (ut videant fortè Lectores quantum concedere potest moribus eorum inter quos vivit) eas conclusiones agnoscit non immeritò Leges appellari solere, quæ paulò antè propriè, & accuratè loquendo Leges esse negârat. Acsi cùm is qui de jure Rector est subdito suo immediatè actionum suarum Regulam cum annexis præmiis & pœnis tribuat, non propriè ei aliquid fieri aut non fieri imperaret, seu Legem ferret.

§. XII. Verùm his inter se committendis diutiùs immorari nolo; illud solum monebo Lectorem, cujus ope pleniùs Authoris hujus sententiam ubiq; intelligat. Posteriora hæc quæ, in Favorem regularum moralium, ab illo dicta sunt, hoc habent τεκμήριον, quo quis ea ob aliorum metum dicta esse conjiciat: nempe quòd his Rationem non addit, quâ probet id quod videtur concedere. Rationem *viz.* à Deo tributam fuisse pro actionum Regula: imò & earundem promulgationem ex Revelatione, alibi (utì ostendimus) ratione suâ conatur destruere, licèt hîc videatur asserere: iis autem quæ è contra dixerat, rationem qualem, qualem, à sua nempe Legis Definitione, adjunxit; ut scire possis ex animi sui sententiâ eum pronunciare, conclusiones rationis, quæ ad Æquitatem, modestiam, cæteráſq; virtutes dirigunt, non esse, (utì haberi solent) Leges Naturæ propriè dictas: Scilicet hîc videtur id feciſſe, quod à viris cautis in alia re ad Religionem spectante fieri docuit; nempe eos de Deo dicere quod aliorum sententiis consonum est, non quidem dogmaticè, sed piè. *Leviath. c.* 12. *p.* 53. Sed de his satìs. Illud tantùm mihi proposui evincere, authoritatem, seu obligandi vim completam, quam ab authore suo Leges Naturæ sumunt, ex contemplatione universi, undè prima omnium causa investigatur, constare

constare posse. Agnoscimus interim obligationis indicium quoddam legibus naturæ esse intrinsecum, & planè Essentiale. Illud autem sumendum est è præmiis, seu auctâ Fœlicitate quæ à naturali actuum suorum influxu Benevolum comitatur, sequitúrq; virum eas leges summo studio observantem; & è pœnis, seu miseriæ gradibus quas velint nolint in sese accersunt, qui Dictatis rectæ rationis vel non parent, vel repugnant. Enimverò horum præmiorum nexus cum Benevolentia quæ Legum Naturæ summa est, in ea quam præmisi propositione apertè exprimitur, per statum omnium fœliciſſimum; atq; adeò ejus Carentia, miseriáq; ei opposita satis indicatur constitui à Malevolentia omnium in omnes.

§. XIII. Suppositis itaq; his quæ breviter prælibavimus de Deo authore Effectuum naturalium, ideóq; etiam Legum Naturalium (ex hypothesi quam innuimus quòd illæ necessariò in hominum mentes, maturâ saltem ætate in hoc rerum statu, introducantur) progrediemur jam ad Distinctionem & explicationem necessariæ Generationis tam notionum simpliciorum è quibus hæc propositio, ejúsq; consectaria constant, quàm etiam veritatis illius Complexæ quæ ex horum Terminorum compositione resultat. Subjectum autem illius est Benevolentia erga rationales omnes maxima, quam patet consistere in constante volitione bonorum maximorum erga universos, quantum quidem naturæ nostræ, rerúmq; aliarum conditio à nobis fieri posse permittit. Visum est hoc loco considerare, quomodo cum ipsa Mundi aspectabilis (cujus pars est corpus nostrum) cognitione, ingeritur in sensus, animósq; nostros notitia (1) Bonorum; (2) & quidem multis communium: (3) Quorum aliud alio sæpè majus est (ídq; quo nullum est (quantum percipere possumus) majus, dicimus maximum;) (4) Quorum aliqua nostris viribus indies fieri, adeóq; practica esse; alia virium nostrarum angustos limites in datis circumstantiis excedere facilè intelligimus. Quandoqui-

dem autem duobus modis rerum harum natura cognoscitur (1) Scilicet confusiùs per experientiam planè obviam,ac quotidianam observationem: (2) Distinctiùs per Contemplationem,ac ratiocinationem Philosophicam experimentis cautiùs factis, & diligentiùs inter se collatis superstructam. Utroq; modo imprimitur aliqualis Legum Naturalium Cognitio. Hinc fit ut vulgo quidem innotescant, sed pro modulo cognitionis quam habent de Natura, confusè & imperfectè. Philosophis autem accuratiùs observanda veniunt & generalissimarum (è quibus illæ constant) notionum nexus cum universalibus rerum causis ac principiis, & consequentiarum series, quâ particularia præcepta ab universali omnium fonte deducuntur; Cognatio item mutua inter singula, & ordo dignitatis,secundum quem unum alteri cedit, cùm in eodem casu plurium simul observatio videatur impossibilis. Priorem modum Leges Naturales intelligendi non duxi prorsus prætereundum,quoniam is est quo eas discunt pleriq; omnes, & quia principia, in quæ Natura Philosophicè resolvenda est, variis disputationibus agitantur; ut periculum sit,ne,si solis principiis quæ mihi placent physiologicis fulta tradatur doctrina Morum, eo nomine à plurimis rejiciatur, quoniam mecũ in Philosophia naturali non consentiunt. Quin igitur vulgaria, in quibus nemo ferè dissentit,in memoriam revocemus phænomena, & ex iis, terminorum prædictæ propositionis notitiam simplicem,eorúmq; cohærentiam,quâ in veram propositionẽ coalescant, hauriri posse paucis, hoc in capite,ostendamus.

§. XIV. Indies conspiciunt omnes & plurimarum rerum circa Terram nascentium, quæ victûs, vestitûs, tectorum nomine veniunt,usum ac fruitionem,&,modo pariter naturali, operam hominis alteri commodatam efficere posse, ut Homo vivat, conservetur aliquandiu, corroboretur, exhiletur, ac animo degat tranquillo. Et hujusmodi quidem effectus, communi quadam notione, isti naturæ, cujus causâ fiunt, convenire concipimus, id est, bonos esse reputamus;

tamus; atq; adeò affectus hominis, unde actus externi proveniunt, à quibus hi Effectus producuntur, Benevolentiæ conceptu repræsentatur. Sentiunt insuper omnes Benevolentiam hanc suam non se tantùm aut paucos, sed & valdè multos juvare posse, partim consilio, partim etiam viribus, & industriâ; cúmq; alios videant sibi prorsus similes, ab illis vicem rependi posse, plurimísq; ope mutuâ bonis singulos cumulari posse non possunt non cogitare; quæ quidem omnibus defutura sint, eorúmq; loco singulis innumera impendere vitæ discrimina, summámq; egestatem, si sibi solis prospicientes, singuli in alios essent semper malevoli. Opera autem hujusmodi, pluribus rationalibus proficua, necessariò in mente gignit Boni communis notionem, quæ ex obvia similitudine rationalium inter se, facillimè pariter respiciat omnes, quos quidem cognoscendi ulla unquam occasio offeratur. Addámne & illud, notissimum esse perpetuâ experientiâ, plura nos posse in auxilium Hominum, quàm aliorum animalium, nè quid dicam de inanimatis. Hominum quippe natura (adeóque ejus Bona, ac mala) è nostri notitiâ (quam effugere nequimus) magis nota est; verumetiam pluriúmque bonorum est illa capax, in quibus assequendis illos juvare possumus; majoribus etiam calamitatibus eadem est obnoxia, in quibus amoliendis vires nostræ utilissimè occupentur. Adde quòd prudentiâ nostrâ & consilio aptis signis communicato, innumera hominibus commoda apportemus, quorum cætera animantia sunt prorsus incapacia.

Quinetiam propter naturæ aliorum rationalium cum nostra similitudinem, similia iis velle, quæ naturali impetu nobis appetimus, ratio non potest non judicare magis consentaneum esse internis actionum nostrarum principiis (quæcunq; illa sint) quàm similia velle rebus longè dissimilibus. Praterea, pariter atq; sentimus nos similibus libentiùs prodesse, cùm ratione sperabimus illos, quibus benefaciamus, beneficiis motos iri, ut paria nobis referant, aut majora. ut illi nos itidem obligare possint. De-

Denique omnium Experientiâ compertum eſt nullam in terris poſſeſſionem locupletiorem eſſe, nullum Decus, aut præſidium majus eſſe poſſe Hominibus, quàm ſit omnium in omnes ſincera Benevolentia; quæ cum ſingularis amicitiæ neceſſitudine inter paucos, quos quiſq; ſibi ſeligere poteſt, benè conſiſtit: quoniam cætera omnia, cum ipſa vita, Homines, ſi fuerint malevoli, facilè eripiant. Nec ullâ ratione efficaciùs harum alterutra conciliari poteſt, quàm ſi unuſquiſq; ita ſe affectum in alios factis oſtendat, ut illos in ſeipſum animatos eſſe exoptet, id eſt, benevolè pro data occaſione in omnes, ſed ſingulari ſtudio in ſelectos aliquot. Quòd ſi, utì par eſt, & ubiq; Terrarum, ab ipſo etiam vulgo, fieri ſolet, cauſæ primæ opem ſollicitare curemus ad fœlicitatem humanam ſtabiliendam, nihil in nobis reperiemus divinius, quo numini placeamus, quàm ſincerus ille, latiſſiméque diffuſus (de quo hactenus locuti ſumus) Amor, qui Deum ipſum amplectitur ut Rationalium Caput, ac Patrem, alióſque rationales tanquam ejus filios, ipſi, præ cæteris Creaturis, ſimillimos, adéoque dilectiſſimos. Τοῦ γὰρ καὶ γένος ἐσμεν Arati Cilicis eſt dictum apud Athenienſes adhuc Ethnicos agnitum. Innumera in hanc ſententiam Teſtimonia proclive eſſet citare, verùm fruſtra quiſpiam Lucernam in ſole accenderet.

§. XV. Hæc, quæ modo propoſui de fœlicitate humana, adeò communi Experientiâ, aut facili ratiocinio conſpicua videntur, ut nihil noverim in rebus ad humanam naturam ſpectantibus evidentius; & eam habent rationem ad praxes in Ethicis dirigendas, quam ad Problematum Conſtructionem habent Geometrarum Poſtulata, qualia ſunt ad problemata Plana à quovis puncto ad quodvis ducere nos poſſe rectam Lineam. Aut quovis Centro ac Intervallo Circulum deſcribere. Aliáque difficiliora ad conſtructionem problematum ſolidorum & Linearium. In his omnibus ſupponuntur Actus à liberis Facultatibus humanis dependentes, non interim

ullis

ullis controverſiis, à Liberi Arbitrii explicatione oriundis, incerta fit Geometria. Paria etiam de Arithmeticis operationibus dici poſſunt. Sufficit enim ad harum Scientiarum veritatem quòd inſeparabilis ſit nexus inter tales actus (quos ſupponit elici poſſe, quóſq; (cùm ad praxes Geometricas nos accingimus) reperimus in noſtra poteſtate ſitos) & effectus quæſitos. Ad effectus autem hujuſmodi quærendos vel inſita illorum contemplationi amænitas, vel vitæ uſus multiplices homines ſatìs invitant. Pari ſanè ratione & Doctrinæ Moralis veritas fundatur in immutabili Cohærentia inter fœlicitatem ſummam quam Hominum vires aſſequi valent, & actus illos Benevolentiæ Univerſalis, ſeu Dilectionis erga Deum & Homines, quæ ſeſe exerit in virtutum moralium apparatu. Supponuntur interim hæc, nempe & quæri ab hominibus Fœlicitatem quam poſſunt ſummam, & poſſe illos Amorem exercere non ſolùm in ſeipſos, ſed & in Deum, Hominéſq; ejuſdem ſecum naturæ rationalis participes.

Illud ſolum hîc adjiciam, eandem Experientiam, quæ teſtatur Benevolentiam ſingulorum erga omnes efficaciſſimam eſſe cauſam Fœlicitatis eorundem Benevolorum, neceſſariò teſtari à paritate Rationis, amorem cujuſlibet numeri erga quemlibet numerum effectum habere proportionatum, & Malevolentiam pariter in omnes certiſſimam ſingulis (quantumlibet ſeipſos diligant) perniciem accelerare; Quippe quòd Fœlicitatis cauſas neceſſariò requiſitas tollit, & cauſas Calamitatum omnigenarum ponit, nihil infra ſummam miſeriam minitatur.

§. XVI. Hujuſce autem conſectarii ſenſum ubique agnoſcit Hobbius, dum ex eo quòd ſupponat unumquemque ſuæ ſolùm vitæ proſpicere, ſibíq jus in omnes & omnia arrogare, Bellum ſtatim infert omnium in omnes, indéq; imminere omnibus omnes miſerias, ipſámq; mortem, ubiq; clamitat. Quin & omnes homines hoc intelligere ſupponit, antequàm in pacta Societatis cum aliis conſentiant. In

mali,

mali, metûſq; cauſis eſt Lynceus; at in Boni, Fœlicitatíſq; ſperandæ cauſis Tireſias; quanquam ſunt hæ certè æquè obviæ, imò ordine diſtinctæ cognitionis priores, quippe cauſæ rerum naturas conſtituentes, ac conſervantes (quæ Bona ſunt) cauſis eaſdem corrumpendi, diſſolvendíq; (quæ Mala dicuntur) priùs inveſtigandæ veniunt. Non poſſum itaq; dubitare quin ipſi Hobbio pateat Communis Boni ſtudium, prudenti rationis conſilio gubernatum, tantundem poſſe ad omnium ſecuritatem, Fœlicitatémq, quantum ejus neglectus ad omnium faciat perniciem, dum ſuis tantùm ſinguli inhiant commodis: aut, quicquid ipſe ſentiat, dubium non eſt, quin ex cognitione noſtrûm ipſorum, veritas hæc facillimè à quovis homine diſcatur, modò maturæ ſit ætatis, & mentis compos. Ex eo autem ipſo quòd experiantur ſuam voluntatem efficacem bona procurandi, & ſufficere ut ſibi, aliíſq; proſint prout res tulerit, & ad hunc finem neceſſariò requiri, nequeunt non intelligere, ejuſmodi etiam voluntatem in aliis hominibus ad eundem finem nec minùs valere, nec minùs eſſe neceſſariam. Verùm tædet rem adeò perſpicuam pluribus inculcare; nec tamen licuit eam ſilentio præterire, quoniam ab his veluti poſtulatis reliqua quæ ſequuntur omnia deducuntur. Quandoquidem autem Deductio Legum Naturæ ſpecialium ex hac Generali, Philoſophicæ Contemplationis ſit, adeóq; ad ſecundum modum eas inveſtigandi pertineat, viſum eſt ei præmittere conſiderationes aliquot Phyſiologicas, quæ manifeſtum faciant, Contemplationem Naturæ Philoſophicam ad generalem illam Legem diſtinctiùs percipiendam animos humanos plurimùm adjuvare.

§. XVII. Imprimis autem illud innuendum cenſeo notiones illas generaliſſimas, quæ *tranſcendentales* dici ſolent, quarúmq; uſus eſt frequentiſſimus in omnibus naturæ Legibus, in rebus corporeis obſervari, adeóq; etiam ſenſuum miniſterio pervenire poſſe ad animum. Tales ſunt conceptus univerſales Cauſæ & Effectûs, Nexûſq; inter eos intercedentis:

tercedentis: numeri ex unitatibus coalescentis, adeóq; summæ (unde notio omnis collectiva) differentiæ, *&c.* Ordinis Durationis, *&c.* Quanquam autem existimem hoc observâsse ad rem nostram multùm facere, quippe è talibus notionibus velut partibus essentialibus conflantur Leges naturales, tamen quoniam hoc in confesso est inter nos & adversarios, & omnibus obvium, non libet hac de re plura scribere. Secundò, Physiologia distinctissimè docet intelligere quæ res, rerúmve vires, ac motus aliis bonæ sint aut malæ, & quàm necessariò & immutabiliter hoc fiat. Cùm enim illud unicè agat hæc Scientia, ut investiget causas Generationis, Durationis, Corruptionísque, quæ omnia corporibus pleríque, præsertim hominibus contingere indies conspicimus, & necessariam effectuum hujusmodi cum causis suis cohærentiam demonstret; cúmque certum sit causas hominem *v. g.* generantes, conservantésq; Efficientes ut aliquandiu perduret, ac vigeat facultatibus corporis, mentísque auctis, ac determinatis ad sua munera, illi bonas dici; Causas autem corruptionis, ac ægritudinum, molestiarúmque ei malas naturaliter esse; certissimè sequitur Physiologiam explicare, quænam illi sint naturaliter bona ac mala, eáque necessariò esse talia demonstrare.

Scientiæ naturalis partes esse autumo cognitionem eorum omnium quæ natura fert ad Hominis victum, amictum, habitationem, ac medicinam utilia. Liceat etiam ad scientiam naturalem referre omnium Operationum humanarum Cognitionem & effectuum ad usus vitæ humanæ indè profectorum. Quanquam enim actus hominum voluntarii, qui ad extrà transeunt, non eodem modo incipiunt, quo motus meri naturales; nempe ab aliorum corporum pulsione, sed à ratione, ac libera voluntate mentis nostræ determinentur; tamen cùm veri motus à viribus corporis nostri, quæ ejusdem sunt naturæ cum viribus aliorum corporum naturalium, mensuram suam accipiunt, ideo pari necessitate, eodémq; prorsus modo, ac alii quilibet motus

naturales Effectus ſuos ſecundum Leges motûs aſſequuntur, poſtquam exiſtunt. Luculentiſſimè, generaliſſiméq; hoc pâtet in operationibus machinarum Simplicium (quales ſunt vectis, trochlea, & planum inclinatum in quas cæteræ reſolvantur) quæ eoſdem effectus præſtant cùm viribus humanis impelluntur, quos exhibent cùm iis loco potentiæ, applicantur corporum inanimatorum pondera, quod ſatis nôrunt omnes.

§. XVIII. Vulgariter etiam notum eſt humanam induſtriam corporis ſui motibus (quos in mechanicam vim Philoſophus non difficulter reſolvet) ſuæ aliorúmq; conſervationi inſervire poſſe, & ſolere in cibis, medicamentis, veſtibus, domiciliis, navibúſq; parandis & conſervandis. In hos effectus impenditur omnis vis hominum, quæ in Agricultura, Architectura, ναυπηγία, Mercatura, cæteríſq; operationibus fabrilibus, & textoriis exeritur. Quid quod ſpeciei Propagatio, Lactatio, Nutritióq; infantum in eadem principia, ipſo Hobbio fatente, (nec me habebit reclamantem) reſolvatur. Nec ab his motûs Legibus prorſus immunes ſunt illæ etiam artes liberaliores, in quibus ſignorum ſenſibilium, ſonorum articulatorum, ac literarum, numerorúmq; ope, hominum animi Scientiis locupletantur, aut ad operationes diriguntur. Enimvero manuum & oris, velut inſtrumentorum vi naturali, juvamur quum ſcribimus aut loquimur, & ad contractus faciendos, ad jurium diſtributionem, tranſlationem, & conſervationem, in quibus tota ferè juſtitia conſiſtit; quæ eſt præcipuus effectus Ethicæ & Politicæ. Non enim contemnenda eſt vis verborum, ac literarum; ne quid dicam de Actione ad erudiendos animos, & ad regendas affectus, quæ tamen cùm exercetur, tota fit organis corporeis; quanquam & primæva verborum inſtitutio ad res ſignificandas, & eorum delectus, ac compoſitio tota ſit mentis opus, imaginationem, linguámq; dirigentis; & quanquam ſit locus libero arbitrio, poſtquam oratorum conciones audiverint, Legéſq; ſcriptas perlegerint. Exempli causâ conſideremus,

consideremus, quâ ratione Leges scriptæ, aut ab imperante dictatæ operentur. Quantâcunq, certè est, Legum istarum vis in subditorum animos tota se exerit, partim per promulgationem, partim per præcognitam Executionem, quâ pœnæ ac præmia secundum minas, ac promissa in legibus expressa, distribuuntur; horum autem utrumq; hominibus innotescit sensuum ope, qui à motu corporeo summâ necessitate effectum sibi proprium attingente afficiuntur: quod ideo hîc annotandum censui, quoniam cùm Legum promulgatio & Executio bona sint, seu ad omnium Rationalium Fœlicitatem ut causæ efficientes adjuvantes conducant; hinc evincatur necessariò & naturaliter talia esse; atque hoc sciri potuit ante leges ullas ab hominibus conditas: nempe signa hæc ad mores formandos eo modo faciunt, quo Cynosura, reliquorúmque syderum motûs observatio, acus Magnetica, et chartæ Hydrographicæ, aliáque instrumenta Mathematica ad navium tutelam; etsi per incuriam negligi possunt. Mentis autem opera & concursus cum viribus corporeis ad hos effectus producendos comparari potest cum opera Gubernatoris ad clavem in navi sedentis; & Mercatoris in ea vecti rerum pretia & usus æstimantis; sed nihil possunt efficere sine ope interpretis & signorum; sine portuum, ventorúmque commoditatibus: nisi navis & compacta sit juncturis, & funibus, ac velis instructa; nisi etiam Regionum diversitas mercimonia ferat, quæ mutuam levent egestatem, quæ tamen à causis necessariis pendere nemo non fatetur.

§. XIX. Quanquam autem hujusmodi Artes ante initas Societates non putandæ sunt, eam, quam videmus, perfectionem habuisse, immò nec earum incrementa, ac maturitatem distinctè præsciri potuisse; necesse est tamen ut & opem mutuam valdè utilem fore, prævidisse omnes, & sufficienter voluntatem suam signis indicare potuisse Hobbius quoque agnoscat; quia in pactis eum in finem initis societatem fundat.

Pari ratione actiones, motúſque omnes his contrarii, illi ſcilicet quibus aut corpora humana corrumpuntur, ſubducendo neceſſaria ad vitam & robur, victum, veſtitum, domicilia, aut horum loco, nocua inducendo. Et quibus à mentibus humanis arcetur cognitio ac virtus, aut, eorum loco, errores, ac effrænati affectus, Boni communis ſtudio oppoſiti introducuntur, naturâ ſuâ & neceſſariò mali ſunt. Interim cùm de bono aut malo in legibus naturæ pronunciamus non unici cujuſlibet hominis, aut paucorum corpus aut animum ſpectamus (horum quippe diminutio, aut pœna quandoq; ad Bonum publicum faciat) ſed Aggregatum humani generis; ídque Deo Rectori ſubordinatum, ſeu illius Civitatem naturâ ſuâ conſtitutam; quod poſtea clarius intelligetur: Aggregati tamen Bonum non aliud eſt, quàm ſummum quod omnibus aut majori totius parti accreſcit.

Illa autem quæ de naturali efficacia, plurimorum actuum humanorum ad alios conſervandos aut adjuvandos hîc protulimus, eo tantùm diximus fine ut diſtinctiùs conſideremus Homines ex obſervatione Facultatum, actuúmque aliorum Hominum naturaliter acquirere poſſe notitiam Bonorum naturalium, & quidem magnorum ac neceſſariorum: atq; ita quæ in illorum poteſtate ſunt aliorum tàm corporibus, quàm animis præſtare. Non erit nunc difficilè oſtendere earundem Facultatum, actuúmq; vires non adeò limitari, ut uni tantùm proſint, ſed diffundi ad plurimos. Ut unius viri ſcientia, ars, & induſtria, nec non Benevolentia, fides aut gratitudo innumeris gratificentur, adeóq; quòniam ipſa ſunt plurimis Communia Bona, Communis Boni Idæam obſervantium animis naturaliter imprimant: Quinetiam, per mentis cum humano corpore ſocietatem, latiùs ſe diffundit vis humana, & majora præſtat, quàm aliorum Animalium vis corporea longè major. Quippe illa & navigandi artem excogitavit; & pacta cum hominibus longè diſſitis inire novit, & obſervare; ac Liberarum, numerorúmq;

rúmq; beneficio commercia celebrare docuit cum Indis, & Americanis, & eoúsq; pacis conditiones, aut bellicos apparatus mittere potest: innumeros autem hinc motus determinari necesse est. Nihilominus non est insolitum in aliis causis, quæ vi tantùm corporeâ pollent, efficaciam conspicuam pluribus commoda aut incommoda afferentem observare. Hoc enim agnovit Philosophia Peripatetica, ac communis Experientia quæ solis radios innumeris ubiq; Terrarum vegetabilibus succum vitalem, omnium Animalium Sanguini calorem salutarem subministrare docet. Accuratior autem Physiologia passim demonstrat omnem cujuslibet particulæ corporeæ motum vim suam latissimè spargere; atq; adeò aliquatenus (licèt vel tantillum,) necessariò tamen cum causis plurimis concurrere ad effecta etiam plurima. Et facilis sanè est hujus assertionis probatio; nec à re, quæ præ manibus est ullatenus aliena: verùm quia principiis id nititur Physico-mathematicis, quæ à doctrina morum plurimis videbuntur nimis remota, & quoniam hoc ab adversariis nostris libenter concedetur, visum est quæ hunc in finem parata habui, omittere.

§. XX. Id solum hîc annotare libet Hobbium hâc in re mihi videri plùs satìs largiri cùm in Libri *de Corpore* paragrapho penultimo disertis verbis asserat; *In medio pleno motum existere nullum posse, quin cedat pars medii proxima, & deinceps proximæ sine fine, adeò ut ad quemcunque Effectum conferant necessariò aliquid etiam singularum rerum motus singuli.* Interim non videt illud hinc sequi posse, Actum aliquem humanum ad effectum hoc nempe conservationem, perfectionémve plurium, illud non appetentium, aliquid conferre naturâ suâ: hoc est naturaliter Bonum esse pluribus. Aliter enim non tam crudè assereret, *Bonum tantùm respicere appetentem*, & hinc inferret *Naturam Boni & Mali variam esse pro arbitrio singulorum Hominum in statu Naturæ, & pro arbitrio principum in omni Civitate*; quæ sunt Fundamentalia dogmata Æthicæ & Politicæ Hobbianæ, utì ostendam in capite *de Bono*.

Mihi

Mihi hoc loco id tantùm dicere propositum est quosdam motus, quasdámve vires, & actiones rerum quarumlibet, adeóq; etiam hominum, notionem Boni pluribus communis nobis naturaliter imprimere; unde sentimus aliquid fieri in aliorum conservationem & conditionem magis florentem: & quoniam Liberum nobis non est per rerum naturam quoslibet motus, actúsve judicare in hunc effectum pariter valituros esse, ideo naturam satis docere discrimen aliquod esse inter bona & mala, sive illa ad plures pertingant, sive ad singulos. Immò verò quandoquidem Generatio, conservatio, & matura perfectio Corporum naturalium (Homines exempli causâ sumantur) & è contra Degeneratio & Corruptio nihil aliud sint, quàm motus quidam variè implicati particularum, è quibus constant, motúsq; hi omnes à causis fiant secundum Theoremata quædam Geometricè demonstrata; liquidò constat omnia generari, ac conservari, & perfici à suis causis eâdem necessitate, quâ Geometricè demonstrata sunt vera. Causæ autem constituentes, conservantes, & perficientes rerum, hominúmve ea sunt quæ nos dicimus Bona; & his contraria sunt mala; sive earum efficacia ad unum tantùm pertigerit sive ad plures,omnésque. Quare suppositò quòd existant tales motus, actúsq; hominum aliorum circa alios,quales nunc videmus ad aliorum conservationem aliquid efficere,illi eâdem necessitate hunc effectum assequuntur,quâ Theoremata Geometrica de tali motu sunt vera,ideóq;Boni sunt naturaliter, etsi nullæ adhuc supponantur Leges, à quibus juberentur.

Pessimè itaq; cohæret mutabilis, quam finxit Hobbius, natura Boni & mali cùm necessariis & immutabilibus causis constituendi, conservandíq; homines; quales idem ubique asserit. Nec poterit evadere dicendo, (quod tamen sæpe inculcat) nullam esse mensuram ante Leges civiles; eadem enim est mensura Boni, malíq; quæ mensura est veri, falsíque in Propositionibus pronunciantibus de efficacia motuum ad rerum aliarum conservationem,& corruptionem facientium.

facientium. Nempe Natura rerum, & quæcunque propositio veram causam conservationis indicat, eodem spiritu Verum Bonum ostendit.

§. XXI. Vidimus jam paucis quo pacto natura rerum Boni, malíque etiam Communis notitiam imprimat, non minùs certam stabilémque, quàm ea est quâ Generationis, corruptionísque causæ nobis exhibentur. Pergo jam ad considerandum materiam, & motum illum (in quibus vires humani corporis æquè ac cæterarum Mundi aspectabilis partium consistunt) finitam habere quantitatem, certósq; limites ultra quos se nequeant extendere. Hinc autem fluunt notissima illa de corporibus omnibus naturalibus effata, Quod non possint esse in pluribus simul locis: nec eadem in plura simul loca contrario præsertim situ posita moveri, ut oppositis plurium hominum voluntatibus inserviant, sed ita limitari ut ab unius tantùm voluntate determinari possint nisi in eundem aliquem effectum, usúmq; plures consentiant. Neque hoc corporibus solummodò est proprium, sed mentibus humanis, rebúsque omnibus creatis, utpote quæ finitæ sunt, commune. Exinde autem duo colligere vellem magni in rem nostram momenti. (1) Ex naturæ, præsertim nostræ, cognitione discere nos posse distinctionem illam Stoicorum celeberrimam inter τὰ ἐφ' ἡμῖν (qualia sunt actus mentis motúsq; quidam corporei, qui voluntati nostræ obsequuntur: quorum utrumq; ex effectis indies percipimus, & exinde paritate rationis non difficulter colligamus, quid in posterum facere poterimus) & τὰ οὐκ ἐφ' ἡμῖν, qualia sunt motus longè maximi, plurimíq; quos indies conspicimus in natura universi hujus contineri; quibus nos (exigua animalia) obsistere non possumus, quorum vi & omnia in perpetuo sunt fluxu; perpetuáque esse hominibus etiam ipsis rerum adversarum & prosperarum, ortûs, maturitatis & interitûs vices. Insignem autem usum in moribus formandis, regendísq; affectibus, & conatibus nostris, præstat distinctio inter hæc constanter observata. Hinc enim docemur:

mur non aliam nobis in laborum ſolamen quærere fœlicitatem, quàm quæ naſcetur è prudenti facultatum noſtrarum Regimine, & è ſuppetiis illis, quas novimus Providentiam Divinam in Uniuerſi hujus adminiſtratione nobis eſſe allaturam. Hâc ratione liberamur à fruſtraneis laboribus, in quos ſpes vana pleroſq; ſollicitat; nec noſmet unquam inquietabimus ob mala quæ, ſine noſtra culpa, nobis antehac obtigerunt, aut poſthac obvenire poterunt; adeóque magna pars moleſtiarum, quæ ex affectibus illis irrequietis, dolore, irâ, metúque oriri ſolent, præcidetur. Nec ob mala ſolùm evitanda hinc dirigemur, verùm inſuper hinc nobis monſtrabitur via maximè compendioſa, quâ ad bona, quæ a nobis obtineri poſſunt, maxima pedetentim progrediamur. Animi nempe noſtri cultum, & dominium in Affectus. Verùm non eſt animus fuſiùs hæc hoc in loco proſequi: Hoc tantùm quod in rem noſtram faciat annotabo, Omnium Experientiâ notiſſimum eſſe cujuſlibet hominis ſingularis vires reſpectu Fœlicitatis cujus ab extrà & capax eſt, & eget, adeò exiguas eſſe ut plurimarum rerum, plurimarum etiam perſonarum operâ indigeat, ut beatè ævum ſuum tranſigat, nihilominus tamen poſſe quemlibet multa in aliorum uſum præſtare, quibus noſmet nullatenus egemus, quæque adeò nulli nobis futura ſunt uſui.

Quandoquidem autem è notis virium noſtrarum limitibus certi ſumus, nos cogere non poſſe omnes, quorum ope caremus, (Deum putà & homines) ut nobiſcum ad fœlicitatem noſtram cooperentur; id ſolùm in hunc finem nobis relinquitur, ut noſtram illis operam offerendo, ac præſtando fideliter, eos nobis conciliemus. Summa autem illa Benevolentia (cujus mentionem fecimus in generali propoſitione præmiſſa) conſiſtit in voluntate ſic faciendi animitus, conſtanter & effuſiſſimè; adeóq; etiam in caſibus in quibus nulla ſæpe retributio expectatur; ac dum in genere notum eſt nobis ſpem reciproci amoris multoties caſſam fore. Eadem vera Benevolentia non prohibet quin cum iis amicitiam

citiam colamus præcipuè, à quibus mutuæ Benevolentiæ meſſem non ingratam ratio ſuadet ut ſperemus; hoc primum eſt quod è finita rerum omnium (noſtri præſertim) natura colligimus. Sequitur indè

§. XXII. 2um. Si quid Homines, aut res aliæ, in hominum uſum præſtant naturaliter, & neceſſariò, id fieri limitatè ad certas perſonas pro dato loco & tempore. Ideóque ſi recta Ratio rerum uſus, aut hominum operas omnibus hominibus utiles fieri præcipiat, neceſſariò præcipit, ut pro quovis dato tempore, aut loco limitetur ille rerum, aut operæ humanæ uſus ad certas perſonas. Conſequentia manifeſta eſt, quoniam ea recta Ratio eſt in præcipiendo, quæ præcipit, ut fiat, quod per naturam rerum fieri poteſt. Conſequens autem eò tendit, ut probetur neceſſariam eſſe ad omnium utilitatem, rerum, & operarum humanarum inter omnes Diviſionem, ſaltem ad tempus quo uſui ſunt aliis.

Et ſanè Limitatio illa neceſſaria usûs rei unius ad unum hominem pro tempore, quo cuiquam prodeſt, eſt naturalis Diviſio, ſeu ſeparatio ab uſu ullius alterius ad idem tempus. Manifeſtum autem eſt me res unas eas hîc vocare, quæ totæ in uno uſu ad tempus neceſſariò occupantur. Alia enim una dicuntur, quæ in plurimorum ſimul uſum cedere poſſunt; ut una inſula, ſylva una &c. de quarum diviſione nondum pronunciamus. E naturali autem illa, quam dixi, diviſione rerum, & illius neceſſitate ad omnium conſervationem, ortum ducit jus illud primævum ad res, poſtquam quiſpiam eas occupaverit, de quo loqui ſolent Philoſophi ac J. Ci; quódque locum habere docent ſuppoſitâ rerum omnium communione, (Jus enim eſt Facultas aliquid agendi à lege conceſſa;) at in ſtatu illo ſuppoſito Lex non alia eſt quàm Dictamen rectæ Rationis, de actibus ad commune Bonum neceſſariis, à Deo promulgatum. Ideóque hoc ipſo quòd recta Ratio, rei cujuſlibet, vel operæ humanæ uſum cuilibet aſſignat ad tempus, velut neceſſarium ad Commune Bonum, in quantum is ei deſervire po-

teſt; hoc inquam ipſo, Jus ei datur ad uſum illius rei aut perſonæ ad illud tempus. Voluntas etiam, ſeu Benevolentia huic dictamini conformis Juſtitia eſt, quemadmodum illa quæ jura ſua poſt hæc in ſtatu Civili nata cuique tribuit. Eadémque Benevolentia in quantum talia quibuſq; jura permittit, affectúſque cohibet in contrarios actus pronos, Innocentia eſt laudabilis. Evidentiſſimum autem eſt neminem Bono Communi ullatenùs deſervire poſſe, niſi vitam, valetudinem, ac vires conſervet uſu rerum ac operæ humanæ; ideóq; occupationem ejuſmodi eſſe medium ad illud planè neceſſarium. Conſervatio enim totius ex diviſis à ſe invicem partibus aggregati (quale eſt genus humanum) conſiſtit in partium diverſarum conſervatione (ne quid dicam nunc inſuper de ordine aliquo inter ipſas conſervando:) Partium autem diviſarum *i. e.* ſingulorum hominum conſervatio, diviſum rerum & operæ hominum uſum poſtulat. Ergo ad totius conſervationem id ipſum eſt neceſſarium. Hujuſmodi autem diviſio, quæ eſt inſtar proprietatis, poſt rerum occupationem, & earundem applicationem ad uſus cuivis verè neceſſarios, facilè conſiſtit cum aliqua communitate; quæ nempe ſimilis ſit illi, quæ in conviviis ac theatris conſpicitur; qualem non contra rationem (licèt minùs congruè cum Hiſtoria Sacra) ſuppoſuerunt multi ex antiquis Philoſophis. Repugnat autem directè juri illi omnium in omnia, quod finxit Hobbius, ut ante conſtitutas Civitates Bellum inter omnes, & quidlibet in alios faciendi licentiam & juſtam eſſe & neceſſariam probaret. Ex his autem colligi obiter poteſt, quomodo unicuiq; naſcitur jus ad vitam ſuam, membrorúmq; integritatem conſervandam; nempe ex eo quòd hæc certiſſima ſunt media, quorum uſu, Deo, Hominibúſq; inſerviamus, in quo Bonum quod dixi Commune conſiſtit. Patet etiam jus illud cujuſque hiſce limitibus claudi, ut, ſi Religio, aut ſalus hominum communis poſtulet, parati ſimus ipſum ſanguinem nobis vitalem profundere; nec lædendum eſſe innocentem quemvis ut nobis ipſis prodeſſe valeamus. Hoc

Hoc autem clariſſimè è principiis, quæ hîc breviter ſuggeſſi, deducitur, & totam Hobbii Doctrinam de Legibus Naturæ & Imperii ſubruit. Illa enim tota primò ſupponit, non probat, nec limitat jus ad vitam hanc mortalem conſervandam tanquam Legum omnium naturalium, & ſocietatis fundamentum, & in mediis quibuſdam, ſæpe ſanè enormibus, ad eum finem applicandis tota verſatur: *Lib. de Cive. c.* 1. §. 7. & deinceps.

Atque ita pronunciandum eſt de origine Mei & Tui: Proprietatis & Dominii (lato ſenſu verborum) ſi abſtrahamus à Revelatis in Hiſtoria Moſaica, quod neceſſariò fecerunt Philoſophi, qui eam non acceperant. Dato autem à Natura hoc Diviſionis introducendæ exemplo, facile eſt & mentis genio congruum, a Paritate rationis, ex obſervatis, quæ ſinguli experiuntur, communionis incommodis procedere ad ulteriorem rerum, & operarum humanarum Diviſionem, atque ad plenius Dominium in utraque, quod perpetuum quodammodo ſit introducendum, progredi, ut omnium utilitati conſuleretur.

§. XXIII. Non expectabit opinor Lector ut recenſeam graviſſima mala quæ ex paritate poſita inter omnes, aut ex communitate Uxorum, Liberorum, Bonorúmq; omnium; de his enim abundè ſcripſerunt alii. Vide Ariſtotelem *Politicorum* 2. ejúſq; Commentatores. Quæ enim ille de Civitate particulari dixit, facilè accommodari poſſunt ad univerſalem Civitatem ex humano genere ſubditis, Deóq; Rectore conſtitutam. Satis eſt quòd perpetua docet Experientia in rebus, ubi aliqua Communitas adhuc relinquitur, propter immenſas contentiones plerumque rem ad Diviſionem pervenire. Utì in *pandectis* Paulus, Titulo de ſervitutibus præd. urb. Lege in re communi. Quódque Theodoſius olim Codicis *Lib.* 10. *tit.* 34. obſervavit, Naturale eſſe vitium negligi quod communiter poſſidetur, útque ſe nihil habere qui non totum habeat, arbitretur. Enimverò pericula quæ è contentionibus, & penuria, quæ è neglecta,

Terræ cultura oriantur, præsertim postquam auctus est Hominum numerus, & abundârint vitia ex ignorantia & neglectu disciplinæ orta, res humanas eò redigerent, ut omnibus non minùs obvium esset judicare, æquè necessarium esse ad omnium fœlicitatem, ut & rerum possidendarum, & officiorum ab hominibus sibi mutuò præstandorum divisio fiat in futurum permansura, quàm fuerit ut necessariis ad vitam, postquam ad manus suas devenerint, ad tempus uterentur.

Indè autem sequitur Naturam eodem modo concedere jus ratæ cujusdam, & durabilis rerum & officiorum divisionis, (quod directiùs Dominium dicitur) quo supra ostendimus ipsam conferre jus utendi præsentibus necessariis. Notissimum certè est futurum rerum aut operæ humanæ usum eandem habere Relationem ad vitam cujuslibet, ac valetudinem futuro tempore conservandam, quam habet præsens earundem fruitio ad vitam hodiernam; utrobique scilicet est Relatio causæ necessariæ. Quapropter idem ferè hîc fit quod in proportionibus Geometricis, ubi è datis tribus terminis invenitur quartus; & meritò existimemus, Naturam humanam in statu Naturæ, quámq; Hobbius supposuit, ita ratiocinari posse, Quemadmodum jus ad vitam hodiernam evincit jus ad necessarias ejus causas conservantes; limitatum scilicet divisúmque rerum & operæ hominum usum, dum nunc ad manum sunt: ita jus etiam ad vitam in Tempus futurum, jus ostendit ad usum rerum, & personarum pro futuro limitandum. Non opus est hîc artificiosâ multiplicatione & divisione quæ requiruntur ad quartum inveniendum in numeris majoribus; sed obvia est cuivis homini sano ejusmodi ratiocinatio, quæ indies ab omnibus fit, etiam dum non advertunt animum, nec terminos distinctè in hujusmodi formam disponunt. Ostendimus autem duos priores terminos dari à Natura. Tertium autem Terminum ideo patet dari, quoniam nihil habet quod non notum sit ab omnibus. Omnes enim Homines prospiciunt in futurum

futurum; & tanquam probabile quid ſupponunt ſe, aliósque Homines, aut etiam ſuos aliorúmq; poſteros, aliquandiu in Terris permanſuros eſſe, & jus habere vitam ſibi conſervandi. Immò futura providere è longinquo, & de iis ſolicitè meditari hominibus, præ cæteris animalibus, peculiare eſt, & de cauſis rerum, quæ menti ſuæ obverſantur, diſquirere. Pervenient itaque ad quartum proportionalem prædictum, cauſas ſcilicet certas & limitatas vitam ſuam in futurum conſervandi, quæ aliæ non ſunt, quàm diviſi rerum & operarum humanarum uſus, communi conſenſu rati certíque faciendi in futurum, ſublatis contentionum periculis; & exulante penuriâ quam ſuppoſuimus experientiam docuiſſe è neglecto rerum cultu ortum traxiſſe.

Eſt autem ratiocinatio hujuſmodi à caſuum exacta ſimilitudine adeò firma ut evidentia ſua æmuletur methodum Geometricam Euclidis 6to. doctam, quâ, datæ paralellam ducendo, quartam reperit proportionalem, & facilitate eandem ſuperet; quam tamen à ratione naturali ſuggeri nemo negabit. Hoc autem diviſionis ulterioris exemplo illud primò oſtendetur, quomodo è mutatis hominum circumſtantiis (aut conſideratis quibuſdam, quæ quia eſſentialia non erant, in univerſali primâque humani generis notione non continentur) neceſſitas novarum actionum humanarum in ordine ad bonum publicum oriatur; & quâ ratione, è neceſſario earum influxu in hunc effectum, jus eas eliciendi naſcatur, in ſtatu quo regimen Civile nondum conſtitutum ſupponitur. Nec ullum, his ſuppoſitis, jus erit quicquam faciendi, præterquàm quod recta ratio aut ad commune bonum neceſſarium eſſe dictaverit, aut ſaltem cum eo conſiſtens; quorum primum ideo à ratione jubetur, poſterius permittitur; quod latiùs explicamus in capite *de Legibus Nat.* Illud tantùm hîc diligenter inculcandum cenſui, jus omne, etiam ad uſum eorum quæ verè neceſſaria ſunt ad cujuſq; conſervationem (quatenus à mera vi hæc arripiendi diſtinguuntur, quo ſenſu ejus origo nunc quæritur)

tur) fundari in jussu, aut saltem in permissu legis naturalis, *i.e.* rectæ Rationis de necessariis ad bonum commune, juxta rerum naturam, pronunciantis. Ideóq; sciri non posse quenquam jus habere semetipsum conservandi, nisi sciatur hoc ad Commune Bonum conducere, aut saltem cum eo consistere. Si autem hic sit ortus juris nostri ad nostram conservationem; ex eodem fonte, adeò limitabuntur vires nostræ ut in aliorum paria jura nequeamus involare, nec in bellum contra omnes, hoc est in commune omnium perniciem, erumpere.

Breviter affero, jus à mera potentia distinctum, etiam ad nosmet tuendos, intelligi non posse sine respectu ad concessa a Lege Naturæ, quæ omnium saluti consulit; omniáque vera argumenta quibus quisquam jus sibi ullum arrogare possit evincere, dari Legem illam, eámque valere pariter ad alios simul tutandos. Secundò autem quoniam jus ad hujusmodi divisionem faciendam è Boni tantùm Communis cura deduci potest, apertè sequitur tum Dei dominium in omnia intactum servari, tum etiam nullum jus dominii in alios cuivis homini, ex hoc principio, concedi posse, quo licitum illi fiat aliis innocentibus Necessaria sua adimere; verùm è contrà, jus Imperii illis ideò dari, ut omnium jura muniantur à malis contentionum, & augeantur quantum rerum natura, obstetricante hominum industriâ, patietur.

§. XXIV. Deductâ hactenus breviter, è Lege Communis Boni studium imperante, singulorum rationalium proprietate in rebus saltem necessariis, datur jus aliquod quod quisq; suum esse meritò asserat; eâdemq; lege alii omnes id illi tribuere tenebuntur, quod in definitione justitiæ innui solet. Visum est porrò distinctiùs ostendere quales actus naturaliter idonei sunt ad publicam fœlicitatem promovendam; indè enim innotescet, quales singulis & permittendi sint & imperandi. Manifestum autem est, imprimis Necesse esse ut abstineamus à noxa qualibet cuilibet innocenti

ti inferendâ. Partis enim cujuſlibet damnum cedit in detrimentum totius, niſi propter culpam in publica commoda admiſſam infligatur. Hinc omnis invaſio alieni prohibetur, omníſq; noxa menti, corpori, bonis, aut famæ cujuſlibet illata, toti aliquid detrahit. Hinc etiam eâdem lege naturali neceſſe eſt propter bonum publicum imperari reparationem damni injuriâ dati, quâ ſuum cuiq; tribuendum eſſe pronunciatur. Secundò autem manifeſtum eſt maximum hunc nobiliſſimúmq; effectum produci non poſſe ſolâ abſtinentiâ à maleficiis: verùm neceſſe eſſe, ut Symbolum quiſq; ſuum conferat, per verum, certum, & perpetuum rerum viriúmq; ſuarum uſum hunc in finem. Aliter enim fœlicitas publica non erit maxima quam poſſumus efficere, noſtræq; ſimiliter deerimus beatitudini. Hoc itaq; nomine præcipitur, ut ſiquando finis ſummi natura poſtulat, ut jus aliquod noſtrum in alium transferamus, ſive per donationem in præſens, ſive per promiſſum, pactúmve de futura præſtatione, tranſlationem illam validam ratámq; faciamus, non deluſoriam. Sola enim valida quam dixi rei operæve noſtræ tranſlatio in uſum alterius quicquam conferre poteſt ad effectum nobis præſtitutum. Hinc oritur Fidei dandæ ſervandæq; obligatio. Collocatur autem opera noſtra ſapientiſſimè fœliciſſiméq, in proſecutione Boni Communis omnium Rationalium, ſi ſecundum hunc ordinem actus noſtri exerantur.

Primò ut cauſis perceptivis boni communis, noſtríq; adeò, primùm grata fiant; hoc eſt ut quiſq; ſe gratum præſtare curet erga Deum, Rectores, & Reipublicæ ſummam (poſito cumprimis quòd exiſtant,) Parentes aut quoſlibet beneficos, præſertim verò mediatores Pacis, ſeu Legatos. 2. Ut ſuam quiſq; conſervationem quærat, ac perfectionem ulteriorem. Salvis ſemper aliorum juribus, per innocentiam illam quam antea imperari oſtendimus. Huc refero ut quilibet ſtudeat Mentem ſuam utili cognitione ac virtutibus ornare, & corporis ſui vitam, ſanitatem, & pudicitiam;

dicitiam tutari. 3. Ut familiæ prolíq; consulent, quâ (præterquam quòd ea parentum est substantia in eandem cum ipsis speciem efformata, unde communia humanæ naturæ jura meritò sibi vendicent) & præsentis sæculi ingruens senectus, & futuri spes omnis fulcitur. Ad prolis autem curam amorem refero erga consangineos, (qui parentum sunt proles) & erga posteros quoscunque. 4. Ut curent singuli alios omnes mutuis officiis demereri; commodos se præstare sine cujusvis detrimento, in ejusmodi actibus, qui humanitati tribui solent, quales sunt viam monstare, lapsum erigere. In horum autem probationem non opus est quicquam adjicere, præterquam quòd ad conservationem cujuslibet aggregati cujus partes sunt immota (adeóque totius humani generis) necesse est ut illud corrumpentia, præsertim quæ in intimis illius partibus contingant, tollantur: útq; certa fiat motûs communicatio inter ejus partes, nec non ut ejus conservandi causæ, ejúsq; partes essentiales omnes foveantur, non solùm ea quæ nunc existunt, sed & illa, quæ posthac per motum eidem aggregato intrinsecum generabuntur, útq; cedant partes ejus, motúsq; qui ad totum minorem habent rationem, iis quæ ad idem proportionem habent majorem. Vix enim quicquam dici potest apertius quàm generalis hæc propositio, quæ à definitionibus contrariorum seu corrumpentium, totius & partis, causæ & effectûs immediatè fluit; quæ tamen per omnia respondet iis quæ ad generis humani conservationem, in sectione præcedente, diximus esse necessaria.

§. XXV. Ne tamen quicquam desit, quod hujusmodi cogitationes in animos hominum introduceret, earúmq; inter se nexum necessarium evinceret, exemplorum abundè satis in variis rerum generibus ob oculos ponit Natura. Cujuslibet animalis natura consideretur velut aggregatum è partibus admodum diversis coagmentatum; ea verò sese iis quos dixi modis ad tempus a Natura Universali præstitutum tuetur (1) expellendo, quantum valet, noxia quæ diligenter

diligenter admodum à ſucco vitali ſecernit; (2) Sanguinis, aliorúmq; fortè liquorum utilium ut lymphæ, bilis, & laticis nervoſi, motu in ſe refluo; (3) partium abſumptarum reparatione per ſimilium quaſi progeniem novam; (4) & mutuis ſingulorum officiis ſecundum generales motûs leges præſtitis, quæ tamen non obſtant quo minùs ſingulæ ſibi ſumant quod ipſis alendis & roborandis ſufficiat: Quòd ſi diverſorum animalium, ejuſdem tamen ſpeciei, actus erga ſe invicem ſpectare libeat, manifeſtum eſt ea ſuam ſpeciem conſervare, innocentiâ quâdam, aliquali beneficiorum compenſatione, limitatâ φιλαυτίᾳ, & prono in prolem ſuam affectu. *Parcit cognatis maculis ſimilis fera.* Juven. Sat. 15.

Deniq; ſi Mundum hunc aſpectabilem velut machinam pulcherrimam cum Carteſio, aliiſq; libeat contemplari, videas hunc in quo verſamur vorticem non aliâ ratione indies conſervari, quàm obnitendo contrariis vicinorum aliquot motibus; corpora figuris, aut motibus minùs congruis prædita mutando, aut ſummovendo; reciproco partium ſuarum in ſe motu; ſpecies rerum varias propagando, ejuſmodi motibus quibus individua quæ nunc ſunt produxerit; & efficiendo ut ejus partes aliæ aliis cedant, pro ratione quam earum dimentiones & motus inter ſe & ad totum habuerint. Verùm ſtatui hujuſmodi hypotheſibus non immorari, quamquam nôrim quòd etiam ficto argumento uti liceat, ſi modò leges motûs naturales accuratè in ejuſmodi figmentis fuerint obſervatæ; id autem à Carteſio ſummâ fide & induſtriâ præſtitum fuiſſe, in pleriſq; hypotheſeos ſuæ partibus, liceat affirmare. Interim quæcunq; tandem hypotheſis ſumatur, quâ Naturæ phænomena explicentur, neceſſariò agnoſcendæ veniunt tales leges motûs, quæ inter omnes mutationes naturales, iis quos dixi modis Syſtematis Mundani ſtatum conſervant. Hoc autem cùm fit, exemplo exhibetur nobiliſſimo quænam neceſſaria ſunt ad Aggregati maximi pulcherrimíq; conſervationem; cujus conſideratio non poteſt non homines deducere in certam

cognitionem, quòd actus humani his non absimiles, causæ sint non minùs idoneæ universam compagem humani generis conservandi, beandíque. Quapropter ego etiam specialia de motu Theoremata (quæ ejus Leges dici consueverunt) è quorum necessaria observatione effecta, quorum memini, generalia oriuntur, non inutiliter in hunc finem considerari posse judico: Verùm quia hoc nimis longè distat à scopo in quem præcipuè collimo, rogandus est Lector Philosophus, ut hæc potiùs ab experientia velit haurire, aut apud Galilæum, Cartesium, Wallisium, Wrennium, Hugenium, Scriptores celeberrimos, eadem legere. Omnia tamen ex hoc suppositio deduci possunt, Quòd motus, postquam materiæ à prima causa imprimitur, non annihilatur; eo autem ipso quòd in Mundo pleno existit, necessariò usq; propagatur & in se recurrit. Vice versâ autem omnia motûs Theoremata in Rerum Natura sensuum ope observata suppositionem prædictam veram esse demonstrant. Mihi impræsentiarum sufficit, quòd in quocunq; statu supponantur Homines existere, potestas ea quæ dixi faciendi planè necessariò iis permittenda est, ut eorum Aggregatum seu genus Humanum conservari possit; & quòd voluntas sic efficiendi non minùs necessaria sit ad actualem hominum fœlicitatem: Quinetiam ad hæc capita quicquid necessarium est ad hunc effectum reduci potest.

§. XXVI. Ea autem omnia quæ de necessario nexu inter Actus prædictos & commune Bonum diximus, in hunc perpetuò collimant scopum; ut per Relationem ad hunc effectum immutabiliter determinetur natura actuum humanorum, in quibus pietas, probitas, virtúsq; omnis consistit. Relatio enim inter causas integras (*i. e.* consideratas in omnibus suis circumstantiis ad efficiendum requisitis) & suum effectum est prorsus immutabilis. In omni statu tam communitatis, quàm rerum divisarum, Actus humanus, quo cavetur ne hominum universim aut animus mendaciis

ac

ac perfidiâ lædatur, aut ne eorum vita, fama, pudicitia violetur, & quo benefactoribus vices rependuntur, aut quo cuiquam ejúſve poſteris, ſine aliorum noxa conſulitur, ſemper erat, erítq; Cauſa Boni communis, ideóq; virtutis nomine inſigniendus. Id unicè curandum eſt, ut effectum ſpectetur ſatìs amplum; ut nempe toti aliquid accedat, aut ſaltem nihil detrimenti illud patiatur, dum parti ejus alicui ſtudemus gratificari: ſecùs ſi quid fiat, vitio vertendum eſt. Eo autem ipſo quòd rerum natura hominibus notum faciat, hujuſmodi Actibus Commune Bonum (in quo ipſorum propria Fœlicitas continetur) obtineri poſſe, ídq; in ſummo gradu, qui quidem ipſis ſigillatim poſſibilis eſt; contrarios autem actus neceſſariò pariter miſerum rebus humanis ſtatum introducere, atq; hæc fieri propter nexum à Primæ Cauſæ voluntate factum inter tales actus & effectus ſuos; evidenter colligitur, eâdem Primæ Cauſæ voluntate homines obligari ad virtutem exercendam, vitiúmq; fugiendum ſub pœna Fœlicitatis amittendæ, aut propter ſpem ejuſdem acquirendæ. Innumera autem ipſi perpetranti mala cum actu quovis aliis nocivo naturaliter cohærent. Nam & ipſe, quia principiis practicis (quæ ipſi nota ſunt) melioribus contradicit, animum ſuum ſibimet infenſum reddit, ut ſe judice non abſolvatur; & qui vel ſemel temeritate, ac cæcis affectibus potiùs quàm rationis ſuæ conſilio ſe tradit ducendum, faciliùs ab iiſdem poſtea abripietur, unde tandem facilè ſibimet perniciem accerſat: verùm etiam exemplo tali aliis præit, quòd mirum in modum in ipſius damnum trahatur: ſuſpicionem & diffidentiæ cauſas auget, quarum ipſe aliquando incommoda experietur.

Quinetiam omnis illa pœna in actu ejuſmodi vitioſo, velut in cauſa procatarctica ſeu meritoria continetur, ad quam infligendam (ut coerceantur malefici) agentia quælibet rationalia ex amore naturali boni publici, ſuíq; excitantur.

Cauſæ autem impulſivæ vis, quæ in actibus humanis latet,

quamquam solos rationales moveat, Deum puta, & homines, magni tamen est momenti, & ideo semper considerandа priusquam actum aliquem exeramus, ne eo vel inviti in caput nostrum perniciem accersamus. Quippe à Deo, hominibúsq; qui meriti aut demeriti vim, à relatione ad Bonum commune ortam, in actibus nostris expendent, tota pendet spes nostra: Deum autem occultè gestæ nequitiæ conscium esse, eámq; punire, importunus fortè viderer, si post tot philosophorum veterum, ac recentiorum, tot etiam patrum Christianorum scripta, probare aggrederer; presertim cùm is, cujus dogmata in examen revoco, id nuspiam quod memini negaverit, Nihilominus modum quo hoc naturaliter agnoscitur postea indicavi, ubi plenius sententiam meam de obligatione legum Naturæ trado. Homines præterea (quorum interest universim ut ampliſſima vigeat benevolentia, & justitia) quia cognoscent, & punient iniquè facta licèt occultiſſima, securus esse non potest cujusvis flagitii auctor. Mille modis quos nemo devitare possit occulta scelera deteguntur. Ipsi sæpe se prodiderunt flagitiosi in somniis, in deliriis, in ebrietate, aliisq; affectibus inopinatò abrepti. Atq; hæc ipse Epicurus, ejúsq; sequaces fassi sunt, qui Divinæ Providentiæ metum magnoperè conati sunt excutere, qui tamen hominum metum excuti non posse passim docuerunt. Videantur ratæ Epicuri sententiæ cum Gassendi annotatis. Illud solùm adjiciam, quòd præter vindictam divinam, quam scelerum occultiſſimorum ultricem improborum ferè omnium Conscientiæ perhorrescunt, Inter homines, etiam extra regimen Civile consideratos, præstò est utplurimùm vindex nequitiæ cujuslibet postquam fuerit detecta. Quippe cùm omnium interſit ut flagitia puniantur, quilibet, cujus vires sufficiunt, jus habet pœnas illas sumendi, quas publici Boni ratio postulat ut ab aliquo sumantur. Sublatâ (scil.) per hypothesin omni imparitate inter homines, locum habet illud, Homo sum, humani nihil à me alienum

num puto. Nec certè Hobbius qui ſingulis eo in ſtatu jus bellandi in omnes tribuit, gladium juſtitiæ ſcelerum ultorem iis meritò denegare poterit. Nec idoneam video rationem cur ille qui legibus Civilibus obligandi vim accedere docet ex annexis pœnis, metúq; indè exorto, non aliquam legibus Naturæ obligationem, etiam ad actus externos, accreſcere agnoſceret, ſive à pœnis quas prævidet conſcientia à Deo infligendas, ſive etiam à pœnis quas quilibet homo in ſtatu naturali à legum Naturalium tranſgreſſore ſumere jure poteſt. Formidandæ ſanè eſſent tot ultorum manus, & mirum niſi ex iis aliquis & viribus & fortitudine ſatis inſtructus ſit, ut Communis Boni contemptum poſſit ac velit ulciſci.

Quin & ipſe Hobbius pœnas hujuſmodi naturales obſervari poſſe, agnoſcit alibi *Leviath. cap.* 31. propè finem; aſſerítque, quòd peccata non conſtitutione, ſed naturâ conſequantur. Nulla ferè eſt actio humana, quæ non ſit initium catenæ cujuſdam conſequentiarum adeò longæ, ut ad finem ejus proſpicere Providentia humana nulla poſſit. Concatenantur autem accidentia jucunda, & moleſta adeò inſolubiliter, ut qui jucundum ſumit, moleſtum quod adhæret, quamquam improviſum, neceſſariò accipiat. In editione *Leviathanis* in lingua vernacula apertiùs rem exponit, & addit, *eventus ejuſmodi moleſtos, ſeu dolores naturales eſſe pœnas earum actionum quæ pluribus malis, quàm bonis initium dant.* Sic Intemperantia morbis naturaliter punitur, temeritas infortuniis, Injuſtitia violentiâ inimicorum, vim inferentes punit vis aliena; & dein concludit pœnas hujuſmodi naturales legum naturalium violationem conſequi, ut effecta naturalia non arbitraria.

Idem tamen Hobbius, etiamſi belli claſſicum in omnes eo in ſtatu canat, cauſam tamen hanc, in pœnam nempe commiſſorum in bonum publicum, ſeu in illius tutelam contrà invaſores prorſus neglexit: ſed omnes in prælia committit, ut

ut auferant ab iis quæ jure possident aut sibi vendicant *Lib. de Cive, cap.* 1. §. 11, 12. Cúmq; effectus immediatus Juris, invasorem *v. g.* puniendi sit obligatio ad abstinendum ab eo crimine, Hobbius causam, nempe jus puniendi, in omnibus agnoscit, agnito jure belli; at effectum, nempe obligationem inde natam (aut potiùs indicatam) nullum videt. Agnoscit virtutes penè omnes ad pacem & mutuam defensionem esse necessarias, Hominésq; convenire hunc statum pacis bonum esse, bellúmq; (in quo jus puniendi delicta includitur) naturaliter cohærere cum neglectu moralium virtutum; & tamen non videt belli illius velut pœnæ metu obligari homines ad actus externos earundem virtutum quarum actus interni soli pacem ac defensionem mutuam, quas natura dictat sequendas esse, non servabunt. Confer *cap.* 3. §. 27, cum §. 31.

§. XXVII. Quoniam autem è generali hac rerum omnium consideratione breviter ostendimus, Necessarium esse ad commune Bonum ut rationales omnes constanter velint, ut rerum usus, ac hominum operæ mutuæ, ad tempus saltem quo singulos juvant, dividantur, seu velut illis propria spectentur; nec non dictamen hoc rationis illud observantibus præmia, violantibus pœnas pronuntiare; idémq; necessariò humanis mentibus imprimi, Deúmq; ideo, naturalium effectuum omnium causam, auctorem habere, ac vindicem, in quibus vis tota legis continetur; opportunum erit, pari brevitate Hobbianum dogma, de jure omnium in omnia, examinare. Quippe utì nostrâ sententiâ universæ Justitiæ, adeóq; omnis virtutis fundamenta stabiliri censemus; ita hâc illius huc oppositâ eadem (quantum in ipso est) prorsus subrui arbitramur. Hobbius itaq; libro *de Cive cap.* 1. §. 10. pronunciat *In statu naturali* (*i. e.* semotâ Civitatis authoritate) *unicuiq; jus esse in omnia*; ídque sic explicat; *unicuique licere facere quæcunq; & in quoscunq; libet, seu omnia habere & facere*, ut in conclusione istius articuli dicitur. Immanem hanc licentiam

in

in jure naturæ necessariò contineri, probare conatur ibidem ex iis quæ articulo nono tradiderat, aliisq; à septimo ad finem Annotationis decimo subnexæ. Quæ quia verbatim describere non tanti esse reor, rogandus est Lector ut attentè consideret an non eorum vim omnem in hunc Syllogismum rectè contraxerim. In Statu Naturæ unicuiq; jus est, seu licet, omnia habere, ac facere in omnes, quæ ipse ad sui conservationem necessaria judicabit. At omnia habere, & in omnes omnia facere, unusquisq; ad sui conservationem necessarium judicabit. Ergò unicuiq; hoc jus est, seu licet.

Immò, nè cui fortè ad manum non sit Hobbii Libellus, & ne suspicetur me illius argumentum non rectè exposuisse, transcribam compendium ratiocinii hujusce Hobbiani quod ipse hisce verbis conscripsit in Annotatione ad artic. 10. *Unicuiq; jus est se conservandi* per artic. 7. *Eidem ergo jus est omnibus uti mediis ad eum finem necessariis*: art. 8. *Media autem necessaria sunt quæ ipse talia judicabit* per art. 9. *Eidem ergo jus est omnia facere & possidere quæ ipse ad sui conservationem necessaria esse judicabit. Ipsius ergo facientis judicio id quod fit jure fit, aut injuriâ: itaq; jure fit. Verum ergo est (quod propositum erat) In statu naturali unicuique jus esse, omnia facere in omnes &c.* Ex ultima illa consequentia, unicuiq; jus est omnia facere & possidere, quæ ipse judicabit necessaria, *&c.* Ergo unicuiq; jus est omnia facere in omnes & possidere. Manifestum est subintelligendam esse hanc propositionem minorem: At omnia possidere, & facere in omnes unusquisq; judicabit esse necessarium ad sui conservationem: aliter enim ex data majore conclusio non sequeretur. Syllogismi autem illius utraq; præmissarum falsa est; & primò quidem minor illa subintellecta, quam videtur adeò evidentem præsumere, ut eam nè proferat quidem, nedum ut probet; nisi fortè existimet eam satis probari ex eo quod §. 7. dixit, *Ferri unumquemq; ad appetitionem ejus quod sibi bonum*

num est, idq; naturali necessitate, non minori quàm quâ Lapis deorsum fertur. Non enim video, etiam hoc concesso, cur unusquisq; judicet omne bonum sibi necessarium esse: Certè ipse Hobbius alibi *c.* 1. §. 4. de nonnullis concedit, eos aliter censere, his verbis, *Alius enim secundum æqualitatem naturalem permittit cæteris eadem omnia quæ sibi, quod modesti est hominis, & vires suas rectè æstimantis.* Certè si secundum rectam rationem statuat, qui aliis sibi paria permittit, nullum jus sibi acquirere potest ex irrationali suo judicio, quisquis sibi omnia, velut ad sui conservationem necessaria, arrogaverit. Ipse enim Hobbius *Jus* definivit *c.* 1. §. 7. *libertatem facultatibus naturalibus utendi secundum rectam rationem:* non itaq; jus erit cuiquam æqualitatem naturalem (quam rectam rationem dictare modò fassus est) perturbandi.

Quinetiam si singuli secundum rectam rationem judicarent, cùm eodem tempore statuerent plenam rerum omnium & personarum dispositionem, usum, & fruitionem juxta suas sigillatim voluntates, ab invicem diversissimas, necessariam esse ad singulorum conservationem, liceret indè concludere rem ita esse. Semper enim res ita est utì recta ratio pronunciat. Contrà autem & corporum omnium, motûsq; natura, & communis experientia testatur impossibile esse ut corpus quodlibet (nedum omnia) tot oppositis simul agitetur motibus, quot oppositæ essent Hominum de illius usu voluntates: adeóq; illud in rerum natura esse impossibile quod Hobbius supponit singulos secundum rectam rationem judicare necessarium.

§. XXVIII. Vident nunc opinor Lectores causam cur obvium illud observatum, limitatas nempe esse vires, usúsq; rerum, & personarum, inter notitias imprimis necessarias ad Legum Naturalium cognitionem posuerim. Hinc enim & fundamentalis error Hobbii detegitur, & infertur veritas utilissima, nempe & usus rerum, & hominum operas necessariò dividendos esse, seu ad unum uno tempore determinandos,

determinandos, si quid velimus ut omnino efficiant, ideóq; si publico velimus inservire: hinc etiam pari jure plurium ad res communiter perfruendas, primò occupantis potior semper fuerit ratio.

Atq; hæc sufficiant de minore prædicti Syllogismi dixisse, quòd generalissimis notionibus in quibus Leges fundantur adversetur. Major autem illius Syllogismi & ab Hobbio diligentiùs munitur, & à nobis pluribus oppugnanda est. Verùm non adeò opportunè hîc fieri potest, quoniam juris hujusce natura non adeò distinctè intelligi potest, nisi priùs legis naturalis notitia supponatur. Quam ob causam contra leges Methodi videtur Hobbius peccâsse, qui licèt juris nomine apertè fateatur se libertatem intelligere à legibus relictam *cap.* 14. §. 3. eam tamen priùs supponit in hominibus, iisq; immensam ejus extentionem tradit, quàm leges vel naturales tradiderit: & tamen certum est sine respectu ad illas velut priores jus intelligi non posse; quæ quidem res magnis illius erroribus occasionem dedit. Quòd autem hoc modo peccavit Hobbius, ex ipsius definitione intelligatur, qui *Jus* definivit *libertatem utendi facultatibus naturalibus secundum rectam rationem*; quæ ipsissima est Lex Naturæ ab illo nondum tradita. *c.* 1. §. 7. Nihilominus quoniam hic Syllogismus præ manibus est, considerabimus breviter quomodò Majorem illam probet, ut ejus falsitas clariùs pateat. Probatio autem illius, in formam syllogisticam à me redacta sic se habet. Unicuiq; jus est omnia possidere, & in omnes facere quæ judex ad vitæ cujusq; conservationem necessaria esse judicaverit. At quæ ipse necessaria judicaverit, ea judex ad illius conservationem necessaria judicat. Ipse enim est judex de necessariis ad suam conservationem per *art.* 9. Ergo. Sensus majoris propositionis his verbis quæ reperiuntur *art.* 10. continetur. *Judicem autem an verè conducant necne ipsum constituimus; ita ut habenda sint pro necessariis, quæ ipse talia judicat:*

& per *art. 7. jure naturæ fiunt, & habentur quæ necessariò conducunt ad tuitionem propriæ vitæ & membrorum.* Ego verò Majorem illam falsam esse assero (1) quia ob majus bonum, *viz.* mentis salutem, Dei gloriam, & commune hominum bonum ipsa vita profundenda est. Isthæc deserenda non sunt etiamsi necessarium esset ad vitæ conservationem: (2) Quoniam potest judex in statu naturæ falsò pronunciare ea necessaria esse, quæ reverà necessaria non sunt. Nec ulla dari potest ratio cur in statu naturæ valeret sententia judicis ad jus cuiquam conferendum, siquidem illa à judicii norma dissentiat. Judicii autem norma illo in statu sunt leges naturæ, & rerum naturæ è quibus illæ hauriuntur: ita ut eodèm res recidat, si utramvis harum pro norma judicii sumas. Cogitari non potest status in quo vel nulla sit norma judicii humani, vel quicquid liberè mens statuat, res tales statim evadant, quales illas esse ea temerè judicaverit. Utilitas rerum ad vitæ humanæ conservationem, multóq; magis necessitas rerum ad eum finem è rerum viribus naturalibus pendet, nec mutari potest ab arbitrio hominum. Si quis in statu naturæ aconitum judicaverit herbam esse utilem, aut etiam necessariam ad corporis sui nutritionem, adeóq; ejus succo copiosè se ingurgitaverit, non ideò salubre fiet alimentum, sed (repugnante licèt judicis hujus sententiâ) ipsum enecabit. Nec minùs determinata est efficacia eorum quæ toti hominum aggregato bona sunt aut mala, sive illa sint actiones voluntariæ hominum (de quibus pronunciant leges naturales, seu moralis Philosophia) sive sint vires naturales eduliorum, & pharmacorum (de quibus nos instituit medicina:) nec mutantur sententiis hominum, utut Judices illi fuerint, à quibus nulla permittitur appellatio. Secundum easdem inviolabiles motûs leges agunt causæ illæ universales, quæ multis simul prosunt, aut obsunt, ac particularis quælibet causa, aconitum puta, quod unius tantùm vitam eripit.

§. XXIX. Error autem hic Hobbii de vi sententiæ illius

(quæ

(quæ falsò pronunciat *dominium quoddam in omnes & omnia neceſſarium eſſe ad ſui conſervationem*) ad acquirendum cuilibet jus hoc immenſum, indè natus eſt, quòd viderit in ſtatu Civili ſupremi judicis ſententiam valere apud ſubditos, utut pronunciaverit ſecùs quàm rei natura poſtulaverit. Verùm hoc (probabili tantùm fundamento nixum) ad finem litibus imponendum in civitatibus ex conſenſu partium introductum eſt. Nec tamen ſententia Principis eò uſq; valet, ut res ſuâ naturâ aut impoſſibiles, aut non neceſſariæ ad vitæ cujuſquam conſervationem, fiant ad eum finem neceſſariæ. Transfert ſanè dominium in res, cui tenentur cives omnes non repugnare: omnes quippe cives ſupremum (ſi opus eſt) judicem velut arbitrum omnibus æquum agnoſcunt, ejúſq; arbitrio in litibus ſe ſubjeciſſe intelliguntur. Præſumitur hic judex è peritiſſimis Juriſconſultis eligi, ut poſſit, & juramento ſe obſtrinxiſſe, quòd velit ſecundum leges notas, & allegata & probata in judicio ſtatuere.

Omnes interim id ſecum reputant ad communem fœlicitatem magìs conducere, ut pauci malum illud ferant, quod ex iniquiore ſententia (ſi quando poſt ſummam hanc cautelam evenerit) ſequi poſſit, quàm ut lites, aut nunquam, aut bello finirentur. Adeò ut boni communis major cura, quàm ſingularis cujuſlibet vitæ ſupponatur velut fundamentum prærogativæ hujuſce ſummis civitatum imperiis conceſſæ. In ſtatu autem Naturæ (quam ſupponit Hobbius, & definit conditionem hominum extra ſocietatem Civilem,) manifeſtum eſt hæc locum non habere. Nam ubi quilibet eſt judex, ibi nulla excogitari poteſt peritia, aut probitas quâ judex alios antecellit, nulla poteſtas teſtes citandi, cæteráq; faciendi quæ ad accuratam cauſæ cognitionem requiruntur; quod in Civilibus judiciis reperitur. Nulla in eo ſtatu omnium conventio ſupponenda eſt, quâ ſinguli & ſe, & res ſibi neceſſarias publico ſummarum Poteſtatum judicio, & fidei permiſerint. Nec ulla omnino eſt ratio cur ingens hoc ſummarum Poteſtatum privilegium ſin-

ſingulis in ſtatu naturali exiſtentibus, utcunq; ignaris, & improbis, indulgeamus. E contrà autem certum eſt ſtatum Naturæ non aliam admittere dubii ullius finalem determinationem, præter eam è rebus, aut à fide natam evidentiam, quâ hominis menti omnis excutitur ſcrupulus, eíq; planè conſtat ſe non falli: nullúmq; diſceptandi inter plures finem eſſe niſi pars altera aut rationum pondere, aut opinione ſcientiæ, veracitatíſq; alienæ mota in alterius ſententiam libens concedat. Hoc enim è natura judicii (cujus intimè conſcii ſumus omnes) innoteſcit, ejus dubitationem nullâ vi coactivâ, ſed ſolis argumentis tolli poſſe, eáq; omnia aut è rerum natura, aut docentium authoritate, quam fides diſcentis amplexa eſt, deduci. Agnoſcit Natura diſcrimen inter judicium verum & falſum, rectam rationem & perverſam; & habet hoc privilegium Veritas rectáq; Ratio quòd homini jus ea faciendi quæ illa præcipit, naturaliter competat. Quippe definitio juris indicat illud nihil aliud eſſe præter libertatem facultatibus naturalibus utendi ſecundum rectam Rationem. Error autem, ſeu falſum animi judicium, ſive fiat de neceſſariis ad vitam tuendam, ſive de alia praxeôs materia, nemini jus facit id agendi quod falsò exiſtimat ad vitæ ſuæ conſervationem factu neceſſarium. Errantis enim ratio non eſt recta: nec poteſt quiſquam ſecundum rectam rationem facultatibus uti (quod eſt jure agere) dum ſecundum errorem agit ei contradictorium. Craſſus itaq; eſt hic error Hobbii, quo docuit habenda eſſe omnia pro neceſſariis ad conſervationem cujuſlibet in ſtatu naturali, quæ ipſe neceſſaria judicat. Adeóque jus indè cuilibet competere quidlibet faciendi in omnes & omnia. Hobbio autem indecorum erat maximè hac in re, vel hoc in loco labi: cùm quia ſtatus civilis peculiare privilegium, cuilibet in ſtatu naturali tribuere turpe fuit, etiam tum cùm ſtatuum hujuſmodi diſcrimina accuratiſſimè tradere præ ſe fert; tum quia quod naturâ impoſſibile eſt, nempe ut juxta oppoſitas hominum voluntates

luntates idem corpus in partes è diametro oppoſitas moveatur, ille neceſſarium eſſe jactat ſe demonſtrâſſe; ea enim concluſio præmiſſarum veritatem meritò ſuſpectam reddet; tum quia omnia quæ Hobbio propria ſunt in doctrina civili, ſubruto hoc fundamento ſponte corruunt. Evaneſcit enim ille ſtatus belli quem cum ſtatu naturæ neceſſariò cohærere hinc deduxit *art.* 12. quoniam ex arbitraria cujuſq; ſententia quemlibet alios omnes jus habere invadendi, quemlibet etiam inde pariter jus habere reſiſtendi (è quibus bellum oritur) temerè concluſit. Collabuntur pariter cætera omnia quæ ex his principiis viſus eſt ſibi demonſtrâſſe. Verùm ea opportuniùs venient refutanda ubi meliora pleniùs propoſuero principia è quibus & leges Naturæ naſcuntur, & libertas intra fines ab iis præſcriptos relinquitur. Obiter hîc illud tantùm dicam, anguſtum nimis finem ab Hobbio, primo hoc capite quod examinamus proponi, meram(ſcil.)vitæ, membrorúmq; tutelam. Hæc enim hominibus valdè miſeris ſalva ſatìs eſſe poſſunt. Anguſta pariter media *c.* 1. §. 8. nempe neceſſaria tantùm ab eo ſpectari. Nam univerſum hoc cujus incolæ naſcimur, quódq; primò ſe offert conſiderandum, innumera nobis ſuppediat, quæ ad primæ ſuæ cauſæ cognitionem, ac honorem animum ſollicitant: & ſi noſmet ſpectemus, mentium perfectionibus inſerviunt, ac ipſi etiam corpori non modò vitam conſervant, ſed ad ſanitatem, robur, agilitatem & pulchritudinem & ornatum ſufficiunt. Hæc inſuper omnia, æquè ac neceſſaria ad vitam, & legibus naturalibus in eorum uſu nos dirigentibus materiam, & libertati, juxta rectam rationem exercendæ, locum præſtant. Cùm autem hæc ex obſervatione innoteſcant non admodum accuratâ, adeò ut Hobbium latere non poſſent, facilè quilibet conjiciat quam ob cauſam juri, legibúſq; naturæ finem aſſignârit non ampliorem quàm caducæ hujuſce vitæ conſervationem; ac ſi hominibus ut ſuibus anima tantùm pro ſale data eſſet ad arcendam à corpore putredinem; interim ad obtinen-

dum exiguum adeò finem omnia unicuiq; dedit tanquam media neceſſaria. Hîc autem tantundem in exceſſu peccavit quantum ibi in defectu: nec unquam turpiùs peccari poteſt à quopiam contra rectam Rationem, quàm finem optimum negligendo, & impoſſibilia pro mediis neceſſariis reputando.

§. XXX. Fruſtrà autem à primæva quam aliqui è Philoſophis ſupponunt, aut hiſtoriæ quædam docuerunt, rerum communitate, abſurdiſſimo ſuo juri omnium in omnia patrocinium quærit Hobbius. Nam præterquam quòd dominia privata ab Adæ temporibus juris receptiſſimi fuiſſe docuit Seldenus; probavítq; è donatione divina *Gen.* 1. 28. utì videre licet *Mari clauſo, lib.* 8. *c.* 4. certum eſt inſuper tum Philoſophos, tum Hiſtoricos exiſtimâſſe juris ejuſmodi univerſalis uſum hactenus vim habuiſſe proprietatis, ut quod ſibi quiſq; arripuerat, id ei eripere alter niſi per injuriam non poterat. Similitudine hoc intelligi poteſt Ciceronis *de finibus* 3. Theatrum cùm commune ſit, rectè tamen dici poteſt ejus eſſe eum locum quem quiſq; occupârit: vid. Grotium *de jure belli, lib.* 1. *c.* 2. Nemo autem mortalium ante Hobbium aſſerere auſus eſt Jus tale cujuſq; in omnia, quod, ipſo teſte, in ſe continet jus in omnes regnandi, ipſi naturæ coævum *c.* 15. §. 5. ſcilicet ab infantia; quamquam eodem teſte in potentia fundatur: quódq; efficiat ut nihil ſit alienum *c.* 14. §. 9. adeóq; ut impoſſibile ſit alienum invadere, & ſimul licitum omnia ſibi vendicare: ut omnis concubitus ſit licitus, nè eo quidem excepto quem fides alteri data prohibet; cujus vi ſuſcipere licet bellum in omnes, adeóq; quemlibet licet occidere, etiam innocentiſſimum: unde omnia proprio cujuſq; judicio definienda ſunt; ideóq; honores etiam paterni pro libitu tribuendi, aut negandi. Oblitus eſt interim ſe alibi dixiſſe *c.* 1. §. 10. in Annotat: Filium in ſtatu naturali eſſe intelligi non poſſe, adeóq; nec jus hoc huic ſtatui proprium in filiis locum habere. Ejuſdem etiam farinæ eſt quod in calce

ejus

ejus articuli noni. *c.* 14. addidit, nullum usum esse testimonii dicendi neq; veri, neq; falsi in statu naturali, quia nulla erant judicia publica: ac si judex privatus non opus haberet testimoniis ad sententiam ferendam, si arbiter inter litigantes eligeretur; aut si falsum testimonium in tali casu non esset peccaminosum (utpote contra commune bonum) quamvis nullæ adhuc existerent leges Civiles: quales ille præcepta secundæ Tabulæ Decalogi esse ibi contendit. Addi possit hîc illud Hobbii quod aliquando expressè agnocit quòd in ratiocinatione falsa, *sive in stultitia hominum officia sua erga cæteros homines ad conservationem propriam necessaria non videntium (quidni & non observantium?) omnis consistit legum naturalium violatio c.* 2. §. 1. in Annotat. & *c.* 3. §. 27. Leges naturæ in statu naturæ agnoscit obligare in foro interno sive in conscientia, ergò obligant saltem ad rectè judicandum *omnia, & dominationem in omnes non necessariò requiri ad uniuscujusq conservationem.* Quod si quis obligatur ita judicare, frustra erit judicium illius qui contrà sentit, nec è crasso errore illi jus illud portentosum in omnia enascetur. Breviter dicam, nullum esse potest jus faciendi contra legem Naturæ, seu dictamen rectæ Rationis, quia *Jus* definitur *libertas agendi secundum eam.* Ratio autem recta, utì ostendimus, indicat necesse esse ut fiat divisio rerum, & Hobbio fatente vetat retinere jus ad omnia *c.* 2. §. 3.

§. XXXI. Pergamus itaq; ad examinanda cætera quæ protulit Hobbius ut vesanum hoc dogma stabiliret. In initio Annotationis suæ ad decimum articulum *c.* 1. hoc suggerit *quod quis fecerit in statu merè naturali, id injurium homini quidem nemini esse, quia injustitia erga homines supponit leges humanas, quales eo in statu nullæ sunt.* Concedit tamen etiam tum in Deum & leges naturales peccari posse. Verùm frustra & sine probatione sumitur hoc quod falsissimum est, injuriam erga homines supponere leges humanas. Quippe à rectæ Rationis dictatis, quamquam

quam sint solius Dei leges naturales, homini jus accrescit ad ea quæ Ratio hæc dictaverit ei à Deo concessa esse. *v. g.* innocenti jus accrescit ad vitam suam, ad membrorum integritatem, ac alimenta necessaria sine quibus bono communi eum deservire non posse notissimum est. Ideóq; ei fit injuria si quis, ex sententia Hobbii, eum mutilaverit, aut interfecerit, ut sibi omnia vendicaret. Omnis enim juris alieni oppugnatio, ac violatio injuria est, quâcunq; tandem lege jus illud alteri accreverit, & magis certè si lege divinâ concessum fuerit illud jus, quàm si ex lege aut pacto humano. Supponit equidem Hobbius neminem posse alteri injuriam facere nisi post pactum, quo quis jus suum quidlibet agendi in alium transtulerit. Verùm hoc supponit probatum fuisse, *Jus illud quidlibet agendi* unicuiq; competere; quod ostendimus impossibile esse. Ideóq; frustra quærit auxilium vacillanti doctrinæ fundamentali ab hoc consectario, quod totum pendet à suppositio (quod evertimus) jure omnium in omnia. Imò verò ipse Hobbius, quamquam hîc & apertissimè *c.* 3. §.4. *nullam cuiquam injuriam fieri posse asserit, quocum pactum non fecimus*, alibi tamen multo saniùs, & utì ipsa veritas postulat, apertissimè docuit *injuriâ fieri quicquid fit contra rectam rationem*, nempe *c.* 2. §. 1. Cùm concedant omnes jure fieri quod non fit contra rectam rationem, injuriâ factum censere debemus quod rectæ rationi repugnat: eámq; ideo legem esse ibidem agnoscit. Scilicet hîc Hobbius non requirit juris nostri in alium translationem ut injuria fiat. Et cùm hæc dictamina rationis leges esse divinas agnoscat, rogandus est ut ostendere velit quid impedit quo minùs hæ jus tale ad vitam cuivis conferant, quod sine injuria ipsis oblata tolli non potest; aut quomodo fieri potest ut quispiam jus habeat ad jus alterius oppugnandum & violandum: Jus enim cujuslibet est libertas à recta ratione concessa, quæ nunquam concedere potest ut hominum, qui ex ejus præscriptis loquuntur, aut agunt, alii aliis contradicant, aut repugnant.

repugnat. Fruſtra certè dicet ſoli Deo injuriam fieri cùm illius tantùm leges violantur, niſi oſtendat illas Dei Leges hominibus conferre non poſſe jus ad vitam ſuam & neceſſaria,& eâdem vi non prohibere ne alii jus conceſſum violent. Obiter autem hîc illud adjicere viſum eſt, ſi in ſolorum pactorum de jure transferendo violatione conſiſteret injuria, ne Deo quidem injuriam ullam ſecundùm principia Hobbiana fieri poſſe, quanquam leges illius naturales tum de pace quærenda inter homines, tum de cultu ipſi exhibendo,turpiſſimis peccatis,ipsâq; adeò blaſphemiâ violentur. Quippe ſupponitur homo pactum cum Deo de obſervantia legibus illius præſtandâ non iniîſſe; immò apertè teſtatur *c.* 2. §. 12, 13. pactum cum Deo iniri non poſſe, niſi quatenus viſum eſt illi per Scripturas Sacras ſubſtituere ſibi aliquos homines, qui authoritatem habeant pacta ejuſmodi expendendi & acceptandi. Sunt itaque Deus & homines eo in ſtatu (ſecundùm Hobbium) ut ſine injuria homines Deo hoſtes eſſe poſſint, habéntq; jus (Giganteo more) bello eum aggrediendi, & odio illum proſequendi. Habebit equidem Deus (è principiis Hobbianis) jus tales occidendi, quod etiam pari juſtitiâ licuiſſet facere ſi non peccâſſent: verùm illi, qui ſic omnem ſimul erga Deum reverentiam abjiciunt, ut præcepta ejus nulla agnoſcant, nec minas metuant, non ſpectantur ut ſubditi illius, ſed ut hoſtes, ſeu ut extra fines regni Dei agentes,quos pro libitu poſſit aggredi: ut ipſe innuit. *c.* 15. §. 2. Ego verò etiam Atheos & Epicureos qui providentiam negant, lege naturali ſatìs promulgatâ, quanquam ab illis neglectâ & negatâ, teneri arbitror ad obedientiam Deo præſtandam, eóſq; abſque ſuo pacto ſubditos naſci, atq; adeò puniri à Deo ob crimen ſuum velut ſubditos rebelles, & non ſolùm invadi poſſe velut extra ejus ditionem natos. Verùm hoc obiter.

§. XXXII. Conſideremus nunc, ſi libet,ea quæ idem author attulit in *Leviathane* ad jus hoc omnium in omnia ſtabili-

endum: id enim ex aliis principiis ibi conatur deducere. Interim tamen non possum non observare Hobbium non minùs sibimet ipsi, quam aliis omnibus hâc de re in qua morum & politiæ fundamenta jecit, contradicere. In libro enim *de Cive* è jure hoc omnium in omnia, Bellum omnium in omnes deducit, velut è causa quæ illud & licitum faciat & necessarium, *c.* 1. §. 12. In *Leviathane* autem primò contendit statum naturalem esse statum Belli: deinde colligit quidlibet eo in statu licere: utì videre licet si illius libri *cap.* 13. consulere libeat, & ea quæ ibi præcedunt cum his in fine illius positis conferre. *Præterea* (inquit) *bello omnium contra omnes consequens est ut nihil dicendum sit injustum. Nomina justi & injusti locum in hac conditione non habent. Vis & dolus in bello virtutes sunt Cardinales, &c.* Illic scilicet dixerat alterum jure invadere, alterum jure resistere, unde bellum oriri necesse erat, utrinq; justum. Hîc autem, de jure bellandi parùm sollicitus, bellum è natura Passionum humanarum oriturum esse dicit; & posito bello, sequi contendit (sed sine probatione) nihil esse injustum, nullum esse Meum & Tuum *&c.* Popularior sanè hæc est in *Leviathane* ratiocinatio, sed infirmior. Notissimum enim est inter omnes sanæ mentis Scriptores priùs probandum esse bellum quod geritur justum esse, quàm indè deduci possit quicquam in hostes licere. Nec in bello justissimo omnia licent: Necesse est itaq; ut agnoscatur lex naturalis, è cujus præceptis statuamus de bello suscipiendo utrùm justum sit, seu à recta ratione saltem permissum, priusquam inferre possimus, ea, quæ in ejusmodi bellis fieri necesse est, esse licita. Atque hoc equidem adeò manifestum est, ut ipse Hobbius, quanquam in posteriore hujus capitis parte, in naturali statu hominum nullum esse inter justum & injustum discrimen contendat; in priore tamen ejus parte probare conatur hanc bellandi potestatem eo in statu unicuiq; concedi debere, ut ad conservationem propriam necessariam: quod tantundem est ac si

dixisset:

dixiſſet bellum ejuſmodi eſſe juſtum, aut licitum. Quare ipſe ſecum in eodem capite minimè conſiſtit. Quicquid enim aliquid juſtum licitúmq; eſſe probat in ſtatu hominum naturali, id evincit diſcrimen aliquod eſſe inter licitum & illicitum in eodem ſtatu, & legem ſupponit exiſtere ac obligare, cujus ſaltem permiſſu bellum illud licitum fiat, quod quidem præcipuè ſtabilire vellemus; quódq; Hobbius (ut vidimus) apertè negat cùm nihil juſtum eſſe aut injuſtum aſſerat.

Verùm expendamus quibus rationibus evincat Bellum, ídque in omnes, neceſſarium eſſe, aut licitum. Deſideramus autem in *Leviathane* preſſam illam, ac ſubactam ratiocinandi methodum, quâ in libro *de Cive* uti conatur. Utcunque, è tribus cauſis præcipuis belli originem deduxit, quæ ſunt Competitio, Defenſio, Gloria. Adeóq; illud ex his Paſſionibus oriri neceſſariò contendit; ſcilicet à Spe lucri eſt bellum ex competitione: à Metu ne alii in nos dominentur, eſt bellum quo nos defendimus, alióſq; vi aut dolo præoccupamus: & è cupidine Gloriæ bellabimus ad quærendam famam.

Verùm non libet ea omnia tranſcribere quæ laxè nimis ſcripſit, ut ex his affectibus neceſſitatem belli in omnes ſuaderet: ea legat cui eſt animus apud ipſum Autorem. Ego his ſic univerſaliter reſpondendum eſſe cenſeo. Hominem his affectibus non neceſſariò duci aut impelli, ſed eos, alióſq; omnes ratione ac conſilio temperari poſſe ac regi; adeò ut falſum ſit hos naturali ac invincibili impetu in ejuſmodi bellum homines abripere, ac indè licitum illud eſſe colligere. In Paſſionibus equidem humanis, id quod ex impulſu rerum externarum neceſſariò in homine generatur, nullâ lege naturali prohiberi poteſt, quoniam illæ actiones tantùm quæ in noſtra ſunt poteſtate dirigunt. Verùm hi affectus, è quibus Hobbius bellum neceſſarium eſſe, adeóq; licitum colligeret, ejuſmodi ſunt qui, quoniam futura, & ſæpe quidem è longinquo proſpiciunt, ab homi-

num ratione, ac consilio pendent, eísq; adeò regi possunt: Ipse etiam Hobbius aliquando apertè fatetur, *de Cive. c.* 3. §. 31. *homines qui de præsenti* (propter appetitus diversos) *convenire non possunt, convenire tamen de futuro.* Cujus cognitio rationis est opus, *nam præsentia sensibus, futura autem nonnisi ratione percipiuntur*; atq; hinc eos in summa Legum naturalium Pacem quærendam esse convenire agnoscit. Incongruè itaq; in *Leviathane* eos in bella committit, ex iis affectibus qui à ratione futura per totum vitæ decursum prospiciente pendent.

Præterea autem in fine hujus capitis 13. agnoscit ille hominibus inesse Passiones quibus ad pacem perducantur, eæq; sunt Metus præsertim Mortis violentæ, Cupiditas rerum ad bene vivendum necessariarum, & Spes illas per industriam obtinendi. Eædem certè sunt hæ passiones, si penitiùs considerentur, cum iis quas paulò antè dixerat homines in bellum impellere. Metus hic idem est cum metu ne homines in nos pro libitu suo dominentur, ipsámq; adeò vitam quandocunq; velint eripiant, à quo modò dixerat eos impelli ad quærendam securitatem, alios anticipando & invadendo. Similiáq; dici possunt de Cupiditate Gloriæ, quæ inter res ad hanc vitam necessarias numeretur, nec non de spe lucri. Atq; adeò eædem causæ, secundùm Hobbium, Bellum & Pacem efficiunt. Certè si quid in his affectibus est prorsus necessarium, diligenter illud utrinq; expendendum esset, ut sciremus an illi potentiùs naturam humanam ad Pacem ducerent an ad Bellum, quod Hobbius in scriptis suis nunquam fecit. Est tamen non minùs ineptum quicquam pronunciare de statu hominis, ejúsve naturali propensione in futuros actus, ex eorum tantùm consideratione quæ ad bellum eum concitant, omissis iis omnibus quæ pacem potiùs suadent, quàm esset de futura bilancis inclinatione quicquam prædicere è notitia ponderum quæ unicam ejus lancem premunt. Mihi verò effectuum horum causas ac momenta utrinq; posita summâ,

ſummâ, quâ potui, diligentiâ comparanti, tum quatenus naturales ſunt motus ab impulſu rerum externarum, & à conſtitutione ac fabricâ humani corporis aliquantiſper pendentes, tum verò, longè magis, quatenus à ratione futura per totam hominis durationem proſpiciente cientur & gubernantur, fortiùs videntur univerſalem Benevolentiam, & pacem, quæ ex illius exercitio ſperari poſſit, ſuadere, quàm Bellum illud in omnes, in quo Hobbio fatente, eſt violentæ mortis periculum perpetuum, vitáque ſolitaria, indiga, bruta, & brevis, adeóq; in quo nulla ſalus cum ratione ſperetur.

§. XXXIII. Illud unicum quod in hac deliberatione difficultatem aliquam præ ſe ferat, hoc eſt, quòd perfecta ſecuritas de omnimoda fœlicitate nobis procurandâ obtineri non poteſt, etiamſi nos commune bonum ac pacem generalem benevolentiam exercendo proſequamur, propter effrænatos quorundam aliorum affectus, qui eundem ſibi finem per ſtultitiam, & temeritatem ſuam non proponent. Verùm hæc etiam difficultas evaneſcet, ſi conſideremus nos nihil prorſus, quod majorem de fœlicitate noſtra ſecuritatem afferat inter homines facere poſſe, vel (quod tantundem eſt) Perfectam illam ſecuritatem ab omni calamitate per effrænes hominum cupiditates inferendâ nobis eſſe planè impoſſibilem, adeóq; neceſſe eſſe ut contenti ſimus id facere, quod inter omnia quæ in noſtra ſunt poteſtate ad hunc finem conſequendum maximè conducit. Illud autem eſt, ut fœlicitatem omnium conſtanter quærendo, illos ad amicitiam primò aliquam, dein ad ſocietatem Civilem, aut Religioſam quantum in nobis eſt, perducamus, & eò perductos eâdem benevolentiâ in hac conditione conſervemus: Quicquid hoc ſtudio minus eſt, aut illi contrarium, tantundem deficit à ſummo noſtro conatu ad fœlicitatem noſtram communémq; omnium promovendam per media quæ naturali lumine cognoſcimus eſſe maximè idonea, aut illi inſuper repugnat. Hâc ratione ſolicitamus

omnes rationales in auxilium noſtrûm ac defenſionem, quorum ſingulorum fœlicitas ſimul conſiderata eſt commune illud bonum quod quærimus, quíq; ideo, niſi perturbatione aliquâ animi excæcentur, & rationalem ſuam naturam eatenus exuerint, nobiſcum in hunc finem conſpirabunt. Quòd ſi per aliquam animi inconſtantiam negligamus hunc finem, aut unum quemlibet innocentem lædamus, manifeſtum eſt omnes aliquatenus negligi, & laceſſi. Quilibet enim meritò reputabit ſibi à nobis idem malum metuendum eſſe quod innocentibus fecimus. Atq; hoc ipſe timuit Hobbius, cùm in libro de *Hum. Nat.* miſericordiam ſuo more explicat. Summatim dicam, vis affectuum horum, Spei, Metûs, *&c.* qui homines tam in Pacem quàm in Bellum impellant, æſtimanda eſt è vi cauſarum quæ hos in hominibus excitant. Cauſæ autem cùm ſint bona, vel mala quæ ratio noſtra poſſibilia judicat aut futura ab aliorum agentium rationalium actionibus, earum vis non aliter ſciri poteſt quàm expendendo naturam eorundem agentium. Quapropter huc reducitur ſumma quæſtionis diſcutiendæ cùm regulas actionum noſtrarum futurarum à Natura datas inquirimus, utrùm (ſepoſitâ regiminis Civilis conſideratione) hominibus manifeſtum ſit ex iis quæ de Dei aliorúmq; hominum natura facilè cognoſcunt, quòd meliùs conſulent omnium, ſuæq; ſpeciatim fœlicitati ac ſecuritati, univerſali benevolentiâ (quæ innocentiam, fidem, gratitudinem, cæteráſq; virtutes complectitur) quàm Anticipatione Hobbianâ (hoc capite ab ipſo expoſitâ) quâ, propter præſumptam in aliis lædendi voluntatem, unuſquiſq; docetur vi & dolo cæteros omnes tam diu conari ſibimet ſubjicere, quamdiu alios eſſe viderit à quibus ſibi cavendum ſit? Suppono enim manifeſtum eſſe quòd quiſquis optimè conſulit fœlicitati tum ſuæ, tum etiam alienæ, is Paſſiones eas omnes, quæ turbas movere poſſint ſine neceſſitate, ſcilicet Spes, Metus inanes *&c.* componit ſedátque. Nec minùs manifeſtum eſt quòd fœlicitatis hujuſmodi cauſæ præcipuæ

ſunt

sunt in agentibus rationalibus. Quapropter is huic fini obtinendo optimè consulit, qui causas has maximè conciliat, id autem facit qui fortissimis quæ eorum naturæ insunt actionum principiis (Potentiæ scilicet agendi secundum rationem, & voluntati) sese accommodat, illam tantùm quærendo fœlicitatem, quæ cum omnium vita beata conjuncta est, & eidem libentissimè inservit. Hinc enim fit ut omnes securè, & salvo rationali suæ fœlicitatis appetitu nobiscum consentire possint, & in eundem finem cooperari.

Rationaliter autem nemo majores fœlicitatis gradus appetit & ab extrà quærit, quàm qui ex natura aliarum causarum rationalium, à quibus mutuò pendet, provenire possunt, atq; adeò qui cum earum omnium fœlicitate, naturaliter ab ipsis appetitâ, consistunt. Et patet quidem commune hoc omnium bonum, singularis cujusvis, aut paucorum bono esse majus, ut totum parte, aliósq; ubiq; rationales à necessaria rerum natura impelli ut ita sentiant.

Hinc etiam fit ut rationales, quíq; intellectum suum ita excoluerunt, ut Commune hoc Bonum maximum esse nôrint, ejúsq; causas omnes singularis cujusq; fœlicitatem (quæ ex rerum natura possibilis) maximam effecturas esse certò cognoverint, certissimè eundem nobiscum finem velint; atq; adeò eos paratos esse ad opem nobis ferendam. Nec sanè adeò difficilia sunt cognitu hæc bene vivendi principia, quin meritò præsumantur à rationalibus plerisq; omnibus cognita & approbata, vel saltem eos doceri posse hæc credere, nisi certissimis signis pateat eos se totos affectuum irrationalium ductui tradidisse. Æquipollent enim his effatis quæ mihi videnter clarissima, nec multùm distare ab axiomatibus Mathematicis. "Bonum totius est majus bono partis. Causæ maximè conservantes ac perficientes totum seu aggregatum cujus partes mutuam desiderant operam, ejusdem partes pariter conservant ac perficiunt. Eorum autem qui prima hujusmodi rectè agendi principia non agnoscunt, auxilia aut quærenda non

sunt,

ſunt, aut eorum ope qui hæc agnoſcunt, ſi uſus poſtulet, procuranda. E contrà Anticipatio Hobbiana conatur alios omnes ad ea cogere quæ factu ſunt planè impoſſibilia, nec minùs voluntati quam potentiæ hominum repugnant. Scilicet exinde ſinguli id agunt, ut contorqueantur omnes ad ſibi ſolis tanquam ſummis dominis obediendum. Cúmq; ſingulorum imperia hujuſmodi aliorum omnium imperiis è diametro repugnent, non minùs impoſſibile eſt ut eorum plura ſimul valeant, quàm ut idem corpus in mille oppoſitos ſimul locos moveatur. Pariter fere repugnat ut impoſſibilia, poſtquam hæc clarè cognita ſunt, ſectari velint homines, ac ut ea exequi poſſint. Atque hæc equidem è natura rationalium, & principiis veri judicii practicis (quæ rationalibus in quantum tales ſunt inſunt) deſumpta oſtendunt, quòd indè ſciamus Benevolentiam univerſalem erga eos magìs prodeſſe quàm Anticipationem Hobbianam. Plura quæ ad hoc caput reduci poſſint, ſuggeremus, ubi de Natura Humana de induſtria agimus.

§. XXXIV. Hîc duo tantùm adjiciam ex effectis multâ omnium ſæculorum experientiâ obſervatis, quæ id ipſum confirmant. 1. Regna contermina majorem experiuntur ſecuritatem, & dulciores pacis fructus vi fœderum de pace initorum, quæ ſolâ fide & aliquali benevolentiâ mutuâ conſiſtunt, quàm cùm apertum inter ea geritur bellum, & alii alios vi aut ex inſidiis occupant. 2. In ipſa ſocietate Civili innumeri ſunt caſus, in quibus authoritas & vis coerciva imperantium ſe nequeunt exerere; in quibus tamen ſæpiſſimè obſervamus homines erga ſe mutuò innocentiæ, fidei, gratitudinis, aliarúmq; virtutum leges obſervare, & multò parciùs quàm in ſtatu belli nocendi licentiam ſibimet arrogare. Nemo majorem habet ſecuritatem, quòd vita ſua, aut patrimonium ipſi non eripietur concivium ſuorum perjurio, falsíſq; teſtimoniis, quàm quæ naſcitur ex hominum fide, cujus violationem Civilis Magiſtratus rarò detegere poſſit aut punire. Verùm non

non opus est plura respondere iis quæ suggessit Hobbius de necessitate, aut licentiâ bellandi in omnes ex natura Passionum humanarum. Novum est argumentum quod huic subnectit his verbis. *Passiones hominum peccata non sunt, neq; quæ indè oriuntur actiones, quamdiu, quæ illas prohibeat potestatem nullam, qui faciunt, vident: Neque enim Lex cognosci potest quæ non sit lata; neq; ferri quamdiu in legislatorem consensum non est.* Respondeo Actiones à recta Ratione (quæ Dei Lex est naturalis) prohibitas esse peccata; etsi homines hunc legislatorem non videant, nec in ejus imperium consentiant: modò satis iis manifestum fiat illum jus habere imperii in omnes, & leges illas tulisse. Quæ duo Hobbius alibi sæpe agnoscit. Quanquam hîc nullis contendit homines teneri legibus in quas ipsi non consenserint.

Certè cùm peccatum sit Legis violatio, si probentur leges Naturæ existere, quanquam quis non consenserit in Dei authoritatem eas ferentem, earum violatio erit peccatum verum. At quoniam illius rei probatio breviter jam antè data est, & uberior è postea dicendis dabitur, non est quòd hîc eidem immoremur. Nihilominus non dimittam hunc *Cap.* 13. articulum priùs quàm Lectorem monuero, quàm præclaro argumento Hobbius Thesin hanc suam de *Jure bellandi in omnes extra Civilem Societatem* confirmavit, addiditq; cæteris prope ejus finem in Editione novissima, his verbis, *Sed quid hominibus doctis conamur demonstrare, id quod ne Canes quidem ignorant, qui accedentibus oblatrant, interdiu quidem ignotis, noctu autem omnibus?* Scilicet egregie! Jura Naturæ (*i. e.* potestas concessa à recta Ratione) discenda sunt ab exemplo canum irrationalium; Illi omnes in tenebris appropinquantes oblatrant, Ergò hominibus quoslibet etiam notos interdiu obvios, extra Societatem Civilem, licet trucidare. At potiùs discant Hobbiani, innoxio latratu alios monere, ut caveant; non autem, ut ille docuit, alios vi aut insidiis incautos præoc-

cupare. Discant vigilare & excubare ante ædes proprias, non autem aliena invadere. Sed dimittenda sunt hæc leviora. Subtilius est illud quod postea eundem in finem adjicit. *Non sunt Justitia & Injustitia Corporis aut Animæ facultates, nam si essent, homini inesse possent qui in Mundo solitarius esset & unicus. Qualitates quidem* (inquit) *hominis sunt, non autem quatenus Homo est, sed quatenus Civis, &c.* Verùm falsum est quod innuere vult, si de Civitate intelligatur pacto humano constitutâ. Fatemur equidem actus externos Justitiæ alterum plerumq; respicere (quanquam possit quispiam sibi esse injurius) verùm propensio seu voluntas suum cuiq; tribuendi (in qua natura Justitiæ consistit) inesse potest & debet homini solitario. Possit homo si unicus existeret, animo esse parato ad paria aliis postmodum creandis tribuenda. Nec ulla est ratio cur hujusmodi propensio naturalis dicenda non sit, etsi in actus exeri non possit dum unicus est aut solitarius homo: Quandoquidem ne Hobbius quidem (utì reor) diffitebitur quin propensio hominis ad Prolem generandam naturalis sit ei, in quantum est Animal, etsi supponatur adhuc solitarius (ut Adamus, Evâ nondum creatâ.)

§. XXXV. Deniq; quoniam tota hypothesis Hobbiana huic principio innititur, & (ut opinor) ipse vidit jus bellandi in omnes, & omnia sibi arrogandi non bene consistere cum definitione vera Juris quam ipse in loco antè citato tradiderat, ideóq; in initio *Cap.* 14. *Leviathanis* Jus Naturale aliter definivit, nempe, *Est Libertas quam habet unusquisque potentiâ suâ ad naturæ suæ conservationem suo arbitrio utendi.* Scilicet non jam secundùm *rectam Rationem*, aut ullam Naturæ Legem, sed suo arbitrio, seu quidlibet agendi libertas Juris Nomine intelligenda est. Et tamen ne nimiùm secum pugnare videatur Hobbius, ad ipsum sibimet conciliandum dicam, quod res est, nempe ipsum *rectæ Rationis* nomine in *Lib. de Cive* olim intellexisse, *Sententiam uniuscujusq; propriam*, utì videre licet in Annotatione ad

Caput

Caput 2. §. 1. *ne eâ quidem exceptâ quæ absurdissima est & ejusdem hominis alio tempore, aliorumq; omnium Judicio contradictoria.* Et hoc sanè sensu recta Ratio, cum suo cujusq; arbitrio consistit. Verùm nec recta Ratio, nec jus ad cujuslibet arbitrium flecti possunt. Sed hæc similia sunt rigidæ illi Lineæ rectæ quæ libram in staticis exhibet. Illa enim in rigida cum rebus ipsis quarum Naturæ invariabiles sunt conformitate consistit, utì postea latiùs ostendemus; & jus se non extendit ultra ea quæ recta Ratio permittit, seu pronunciat consistere posse cum fine quem omnibus Rationalibus proponit. Frustrà & nullo exemplo jus dicitur cuiquam competere ad ea facienda, quæ nullâ lege sunt concessa aut permissa. Nemo dubitat quin homini insit facultas Naturalis, seu vis arbitrii in quamcunq; libet partem ab ipso determinabilis: verùm cum de jure agendi deliberamus, quæritur quænam inter actiones nobis possibiles licitæ sunt? Huic autem quæstioni frustra respondetur sine respectu ad aliquam legem, saltem naturalem. Potest quispiam innocentem quemvis aut seipsum suspendere aut præcipitem dare, verùm nemo dixerit quemquam jus habere hæc faciendi, quoniam jus, & recta Ratio quæ illud dirigit, bonum seu verum finem respiciunt; fœlicitatem eam scilicet, quæ consideratis aliorum juribus possibilis est, & media ad illum finem inservientia. Arbitrium autem hominis temerè ab his utrisq; discedit. Alii omnes si quando juris naturalis nomine libertatem indigitare placeat, libertatem intelligunt à Legibus Naturæ concessam & munitam. At si pertendat Hobbius licere sibi libertatem hujusmodi quidlibet agendi ad propriam conservationem Juris nomine indigitare (quamquam nemo præter ipsum hoc sensu verbum illud postulaverit) quoniam scilicet licet Philosophantibus verborum significationes ad conceptus definitionibus suis explicatos limitare; satis erit hoc illi respondere, Concessâ illa limitatione sensûs illius vocabuli, quâ ipse solus utitur (non enim tenentur alii eodem sensu illud vocabu-

lum accipere) probandum illi est talem Libertatem quidlibet ad suam ipsius Conservationem agendi, illo in statu existere aut extitisse; seu nihil esse quod prohibeat adeóq; impediat homines ita agere semotâ consideratione Legum Civilium. Nos enim dicimus etiam in illo Statu esse dictamina quædam rectæ Rationis quæDeus per Naturam rerum suggerit hominum animis, quæ prædicunt pœnas gravissimas illos manere, qui quicquam contra Bonum Commune attentant propter propriam conservationem. Nec hoc dicimus tantùm sed & firmis Rationibus probamus.

Hobbius autem dari talem libertatem, quæ ab illo *Jus* dicitur, non aliter probat, quàm dicendo nos aliter velle facere non posse, *de Cive Cap.* 1. §. 7. quod est contra manifestam cujusque Experientiam. Ego certè me aliter velle facere posse profiteor, & innumeros existimo propter commune bonum mortem libenter subîisse; adeò infirmum est hoc fundamentum, cui reliqua omnis Moralis & Civilis ejus Philosophia innititur. Interim ea omnia quæ asserimus ad Legem Naturæ, quatenus aliorum bonum spectat, stabiliendam, probabunt etiam ante Civitatum constitutionem, nemini licere se conservare illas violendo. Et frustraneum ac ridiculum faciunt illimitatum illud jus Hobbianum, quo nunquam licebit uti, nisi cum arbitrium cujusvis cum sententia Legis congruat, adeóq; limitatum fuerit.

Verùm quorsum ego jus hoc quidlibet in omnes agendi frustraneum esse probare satago? siquidem ipse Hobbius, sibi licèt hîc contradictorius tantundem penè dixerit: agnoscit enim, *Lib. de Civ. c.* 1. §. 11. *Jus hoc inutile esse.* Ipse ille qui verbis hunc articulum immediatè præcedentibus concluserat, *Mensuram Juris esse Utilitatem*, hîc tamen jus illud quod tantopere stabilire sudaverat, statim *inutile esse*, pronunciat. Immò verò, ipsa illa verba *Jus* (quale illud ipse definivit) & *inutile* (quod juri in articuli margine conjunxit,) sunt ἀσύνατα. *Jus* enim ad *Libertatis usum* in utraq;

utraq; ejus definitione refertur; *inutile* autem nullum esse usum libertatis in eadem materia docet. Recta interim Ratio non solet contradictorias hujusmodi notiones componere, nec adeò futuri est improvida, ut illud bellum ad conservationem uniuscujusq; necessarium esse statuat, quod statim videbit omnibus esse pernicioſum. Hobbii itaq; ratio quâ sua hæc dogmata stabilire conatur, non est recta.

CAPUT II.

De Naturâ humanâ, & rectâ Ratione.

Hominis nomine Animal intelligimus mente prædi-tum; & ipse Hobbius mentem alteram è præcipuis hominis partibus in libello de Natura humana agnoscit, *cap.* 1. §. 3. Hujus autem distinctionem à corpore, in quo facultates Animales continentur, abundè satìs demonstrârunt Physiologi tam Veteres quàm Recentiores, Cartesius, Digbæus, Morus; atq; id ipsum adversùs Hobbium vindicavit clarissimus Wardus in *Exercitatione Epistolica* paulò antè laudatâ Sectione quartâ; ut lucernam in luce Meridiana accenderem, si quid ego adjicere conarer. Illud tamen adnotare visum est illum in ipso limine libelli *de Cive* (malo omine) titubâsse, dum Naturæ humanæ facultates ad quatuor genera reducit, vim corpoream, Experientiam, Rationem & Affectum: nam præterquam quòd horum primum [vis corporea] reliqua omnia ex illius sententia absorbet, quippe qui nullas vires præter Corporeas agnoscit: illud prætereà invito verborum usu dictum est, Experientiam esse facultatem naturæ nostræ, cùm propriè numeranda sit inter ea quæ accidunt Sensibus nostris tam internis quàm externis, gignátq; aliquando memoriam, non autem sit memoria, utì ab illo definitur in libello de *Nat. Hum. pag.* 36. Præterea notissimum est ea quæ experti sumus aliquando, memoriâ nostrâ excidere: quòd si habitum experiendo acquisitum Experientiæ nomine intelligat, perperàm eam inter facultates numerabit; nisi forsan Geometriam, Jurisprudentiam, aliásq; Disciplinas tam Theoreticas, quàm Practicas quia habitus sunt, inter facultates nostras vellet censeri. Verùm minutiora sunt hæc quàm ut iis diutiùs immorarer, quin potiùs evolvamus aliquantisper definitionem

nem *hominis* præmissam : Animalis nomine id omne complecti velim quod in Brutis compertum est, & de quo convenit inter Philosophos, vim nempe nutritivam, locomotivam, generativam ; quin & sensitivam eatenus illis non illibenter concesserim, quatenus liceat (utì nihil video quod hoc vetet) Sensationis nomine insignire motus Organis impressos ab objectis, indéq; transmissos per nervos sensibus dicatos in cerebrum, quandóq; etiam indè communicatos musculis ubi motum cient, aut cordi, aut pulmonibus aliísve fortè visceribus quorum ope affectus varios concitent. Interim tamen menti propriam existimamus vim observandi, seu percipiendi distinctè hosce motus, ita ut liberè contempletur quid in iis, *v. g.* objecti figuram determinet, quid situm alium in objecto ab eo qui est in Retina, quid magnitudinem, quid ejus motum, quid in ejus superficie, aut quæ refractio in medio adeò luminis motus variet, ut Colorum omnia exhibeat phænomena : Non enim video quid in Cerebri Corporea mole hæc (confertim & iisdem radiorum ictibus in oculos irruentia) ab invicem separare possit, inter se conferre, & distinguere, aut perhibere quominùs semper cogitarentur conjuncta, quemadmodum conspiciuntur in Camera obscurata, aut in fundo oculi Animalis ; unde naturali impetu simul ruunt in thalamos Nervorum opticorum qui in intima Cerebri substantia conspiciuntur. Sed hæc Physicæ sunt contemplationis. Menti tribuimus Intellectum, & Voluntatem. Ad Intellectum reducimus Apprehensionem, Comparationem, Judicium, Ratiocinationem, Dispositionem Methodicam, & horum omnium, rerúmq; circa quas versantur Memoriam ; Ad Voluntatem tam simplices volendi, nolendíq; actus, quàm eorum vehementiam quæ in affectibus præter motus corporeos se prodit.

In memoria propositionum Theoreticarum, & Practicarum consistunt habitus tam Theoretici, qui Scientiarum, quàm Practici, qui Artium nomine celebrantur. Hîc Ethi-

ca

ca quæ Ars est vitæ, seu dirigendi ad finem optimum summam omnium actuum humanorum, considerandæ venit.

§. II. Hîc etiam monendum est aliquid de variis singularum Gentium moribus, immò & plerorumq; hominum; habitus enim varii acquiruntur partim ex diversitate indolis seu ingenii naturalis ad hos vel illos mores proclivioris: partim ex temperamento Corporis, Climatis, Regionis, Educationis, Religionis, Fortunæ, negotiorum in quibus gerendis occupati sunt homines. Ex hujusmodi moribus altera fere hominibus constituitur natura, ideòq; considerandi sunt in Legibus ferendis; quod eò usq; verum est ut Leges pervetustæ, quanquam si abstractè considerantur, non sint usquequaque optimæ, retinendæ tamen sint vel eo nomine, quòd homines iis assueti meliores earum loco substitui sine perturbatione publicâ, atq; summo omnium Jurium periculo non patiantur.

Illud etiam hîc loci adnotandum duxi, nos cum aliis omnibus Philosophis in sequente disquisitione de Legibus Naturæ humanæ necessariò connexis & congruentibus, semper intelligere, seu supponere Naturam humanam ætatis jam adultæ, ubi mens est *Sana in corpore Sano*, saltem quatenus Ratio ac Virtus requirunt: non enim Leges feruntur infantibus, & amentibus, nec ex his Civem instituimus, nec ideo ex horum impotente appetitu, & factis statuendum est de Naturæ humanæ jure, aut propensione: quanquam licet opinor quicquid Naturæ sive animali, sive rationali postquam adoleverit congruum in iis videmus, illud pro indicio sumere, hujusmodi Actus apprimè Hominibus esse connaturales. Quemadmodum in iis videmus & expectationem misericordiæ ab hominibus, & sympathiam è causis mox tradendis explicabilem, quâ cum lætantibus lætantur, & plorant cum plorantibus. Frustrà itaq; Hobbius, qui in Annotat: ad *cap.* 1. *art.* 2. explicans quare dixerit contra plerosq; hominem non esse Ζῶον πολιτικὸν, (quod ipse *animal aptum naturâ ad societatem* transfert) hanc affert

affert ſententiæ ſuæ rationem, quòd cùm *Societates ſint fœdera; horum autem ab infantibus, & indoctis, vis; ab aliis* (quos poſtea indicat eſſe *permultos, fortaſſe plurimos, morbo Animi, vel defectu diſciplinæ*) *qui damnorum à defectu Societatis inexperti ſunt, utilitas ignoratur: unde fit ut illi ſocietatem inire non poſſint, hi non curent. Habent tamen illi tam infantes, quàm adulti Naturam Humanam. Ergo homo ad Societatem aptus non naturâ ſed diſciplinâ factus eſt.* Hæc eſt ſententia annotationis Hobbianæ, hæc verba, quanquam non omnia, brevitatis causâ: mitto impræſentiarum quod falsò ſupponit ſocietates eſſe fœdera; quódq; diſciplina quæ tota ſe accommodat naturæ, eíq; ſubſervit, naturæ opponit: quicquid enim diſcimus ab aliis, illi à natura ſua & univerſi hauſerunt; verùm id hîc moneo quòd ipſa etiam experientia (cujus defectu plurimos Societati ineptos eſſe cauſatur) in naturam reſolvitur, quæ proculdubio docet quicquid experientia verum eſſe teſtatur. Quanquam igitur multi è verbis liberè conſtitutis diſcant plurima, notiones tamen ſeu ſenſus verborum, & notionum cohærentia in qua omnis veritas affirmata continetur, à natura ſunt; unde & eædem ſunt ubiq; gentium, licèt verba ſint diverſa. Oblitus interim eſt Hobbius ſe Experientiam feciſſe facultatem naturæ humanæ cùm eam illi opponit. Illud tantùm dictum velim Philoſophos omnes & Scriptores de Rebus publicis non ignorâſſe, nec oblitos fuiſſe quàm ſint inidonei infantes, & adulti morbo animi laborantes ad ineunda fœdera aut munia Societatis obeunda; ſed tamen exiſtimâſſe hominem ad id natum eſſe ad quod maturâ tandem ætate naturæ impetu perveniet, niſi quid præter naturam, quale eſt morbus animi, acciderit. Notum eſt illud Juvenalis, *Non aliud Natura, aliud Sapientia dicet*: & Ariſtoteles *Politic.* 1. *c.* 2. naturam ex fine ſeu ex perfectione exiſtimandam eſſe tradit; & certè puerilis eſt illatio & Grammaticam ſapit non Philoſophiam moralem, homines nati ſunt infantes, ergo ad ſocietatem inepti nati. Sanè ſimilis ei quâ in

ſua Phyſiologia Hobbius deducit fragorem fulminis à fracta glacie, quam mediâ æſtate, invitâ ſtaticâ ſuſpendit. Quanquam enim vox illa *Natura* a naſcedo ducatur, notum tamen eſt naturam (humanam dico) eam exprimere rationis vim cujus inchoata tantùm ſemina in recèns natis reperiuntur. Sic ad ſpeciei ſuæ propagationem naturâ ſuâ comparatus eſt homo, & tamen nec infans ad hoc ſufficit, nec ſi morbo ſterilis evadat; nec ſine ope fœminæ hunc finem aſſequitur. Sic plantarum & fructuum vires tam alimentum, quàm medicinam nobis ſubminiſtrandi naturales dicimus, quæ in iis non reperiuntur ſtatim poſtquam è terra germinârint aut ex arboribus efflorverint, ſed tum demum poſtquam ſolis ac imbrium ope ad maturitatem provenerint, & periculoſos maligni aeris afflatus effugerint. Quòd autem Ratio ſit humanæ Naturæ facultas, adeóq; nobis naturalis, id ſanè agnoſcit Hobbius primo *Artic.* hujus libri *de Cive*, immò & recta Ratio, de qua loquitur *Cap.* 2. *Art.* 1. ubi hæc ſunt verba, *Eſt igitur lex quædam recta Ratio, quæ (cùm non minùs ſit pars humanæ Naturæ quàm quælibet alia facultas vel affectus Animi) naturalis quoq; dicitur.* Hoc tamen ipſum idem Hobbius aliquando negat *Leviath. c.* 5. *p.* 21. ubi ait, *Non eſt Ratio nobiſcum nata (veluti ſenſus & memoria) neq; Experientiâ ſolâ acquiſita, verùm Induſtriâ, &c.* Liberet ille ſemet (ſi libet) à contradictione. Nolo ego operâ meâ abuti probando id quod evidentiſſimum eſt: præſertim cùm antea apertè dixerim hominis ætate jam maturâ Naturam me conſiderare, quâ uſus Rationis per naturam accedere ſolet.

§. III. Nobis videbimus ſententiam noſtram ſatìs probâſſe, ſi evincerimus Naturam humanam eo modo ſuggerere quaſdam certas vivendi Leges, quo ſuggerit peritiam numerandi. Omnes rationales poſtquam adoleverint ſponte ſuâ, niſi morbus animi intervenerit, res diverſas numeris diſtinguunt, eóſq; addunt, ſubtrahunt, multiplicant etiam, dividúntq; abſq; artis regulis, ſi numeri ſint minutiores. Idem prorſus ſentiunt ídq; neceſſariò omnes gentes de duorum

duorum numerorum ſummâ additione repertâ, de eorum differentia ſubtractione inventâ, quanquam in nominibus, notíſq; numerorum plurimùm diſcrepent, quæ cujuſq; gentis arbitrio conſtituuntur. Pariter etiam Naturâ duce exiſtimo omnes neceſſariò agnoſcere Bonum omnium rationalium majus eſſe ſimili bono cujuſvis partis illius aggregati; hoc eſt, verè maximum eſſe bonum, & in Bono totius hujuſce aggregati quærendo, ſingularum partium bonum contineri, quærendúmq; eſſe. Partium etiam ſingularum Bonum diviſum poſtulare uſum rerum & operarum rationalium quibus grata iis fiant. Deo ſcilicet Honor exhibeatur, & ſingulis hominibus vita, valetudo, & vires conſerventur. In his autem Legum omnium Naturalium ſemina viréſq; contineri reperiemus. In numerandi peritia multùm juvant induſtria, & artificiosè conſtitutæ notæ, earúmq; loci: verùm hæc ipſa à Natura ceu fonte proficiſcuntur; nec unquam efficere poſſunt ut quæ ſine arte noverimus eſſe vera & neceſſaria ad uſus vitæ, fiant falſa, aut refutentur ut vana. Immò poſtquam acceſſerit artis auxilium qualecunque, effectus tamen totus Naturæ potiùs quàm arti tribuendus eſt. Prorſus utì poſtquam ars coquinaria cibos in alimentum idoneum præparavit, nemo negaverit ali nos naturæ viribus, aliter enim ipſa etiam vita noſtra non eſſet naturalis.

Hoc autem præmittendum cenſeo poſtulatum, quod nemo opinor exiſtimabit iniquum, mentem humanam vel ejus facultatem quamlibet, præſertim intellectualem, pronam eſſe ad actus ſibi proprios, quoties vel ab extrà, vel etiam à corpore ſibi conjuncto occaſio, & materia ſuggeritur. Nempe perpetua id confirmat experientia quoties per ſenſus oculos *v. g.* aut aures Lux, Color, aut ſonus defertur ad mentem, eam ſtatim proclivem eſſe ad obſervandum quod offertur: & pariter ſe res habet in obſervatione dolorum, aut voluptatum ab intimo corporis ſtatu provenientium. Neceſſariæ ſunt quodammodo apprehen-

ſiones primæ, & magìs obviæ collationes imaginum inter ſe, ac judicia quædam ſeu propoſitiones indè conſtitutæ, quin & evidens cohærentia inter cauſas & effectus mentem ducit in compoſitionem propoſitionum eam affirmantium, eædémq; vel invitis recurrunt in mentem occaſione datâ ex interno Memoriæ impetu ſeu vigore: nec arbitrii libertas hæc omnino impedire poteſt; quanquam hujuſmodi actus poteſt juvare. Nempe poſſums noſmetipſos excitare ad recolligenda ea quæ à Memoria penè exciderant, & ad obſervata à ſenſibus curioſiùs conſideranda, & ad comparationes diligentiùs faciendas, & è collatis inter ſe notionibus propoſitiones, è propoſitionibus collatis Syllogiſmos, adeóque novas Concluſiones conſtituendas. Unuſquiſq; autem hominum adultorum prout vegetioris eſt animi à natura factus, ab eadem natura ſua ſponte fertur in hujuſmodi operationes ſummâ pariter cum animi lubentiâ, ſummâq; neceſſitate. In hunc impetum plurima quæ naturalia dixerim rationis dictata (priora ſcilicet & per ſe manifeſta) reſolverem, atq; inſuper eos actus voluntatis qui circa fœlicitatem univerſaliter conſideratam verſantur, ſeu in toto bonorum poſſibilium aggregato; non enim opus eſt ibi comparato judicio, quia omnia bona includit, ut à Ciceronè definitur bonorum omnium complexio; nec non circa partes varias fœlicitatis noſtræ quæ per ſe expetendæ ſunt; qualia ſunt ſapientia, ſanitas, viſio luminis non nimii, & reliquæ ſenſibus congruæ impreſſiones, quæ ſe nobis offerunt. Nec hîc opinor reclamantem habebimus Hobbium (magnum licèt neceſſitatis omnigenæ patronum) qui *conceptionem omnem motum corporeum eſſe* docuit in capite, *eundémq; motum ad cor propagatum, ſiquidem ejus motum vitalem juvet, voluptatem, & amorem, ſin impediat, tædium, atq; odium eſſentialiter conſtituere, Human. Nat. pag.* 69, 70, *&c.* & hunc motum naturaliter ſollicitare ſeu impellere ut propiùs accedamus ad ejus cauſam, túmq; eſt appetitus; vel ut recedamus, éſtq; fuga. Ego vero mundi corporei

porei in mentes noſtras vim hujuſmodi ex mechanicis Legibus neceſſariam non agnoſco: fateor tamen cum omnibus, quantum ſcio, Philoſophis, animas noſtras aliquali neceſſitate ferri in primas rerum cogitationes, & boni in genere appetitum, malíq; fugam. Quippe diviniori ejus naturæ ingenitus vigor eum non permittit penitùs torpere nihil agendo, nec poteſt aliud agere quàm (prout materia ſuppeditatur) intelligere, velle ac nolle, & motus quoſdam corporis, ad obtinenda quæ vellet, determinare.

§. IV. Verùm quoniam Leges Naturæ ea tantùm jubent quæ ab actionum principiis naturaliter nobis inſitis provenire poſſunt; ideo par eſt ut ſtatum & vires tam mentis quàm corporis, tum ſigillatim tum conjunctim penitùs introſpiciamus, ut ad quid agendum aptus ſit homo ex intima ſui conſtitutione nobis innoteſcat.

Méntem autem longè majorem eſſe, & ad majora creatam quàm ut unius animalculi tantùm vitæ tuendæ deſerviat, clariſſima indicia veniunt exponenda.

Atque hîc inprimis non tacenda eſt natura ejus ſpiritualis, incorporea & Deo cognata, quæ officium nobilius flagitat quàm quæ animæ ſuillæ competit, ut ſalis inſtar à carne arceat putredinem. Generaliter etiam obſervari poteſt, & debet dotes animæ longè minores ſufficere ad vitam diu conſervandam quàm quæ in homine reperiuntur, quod videre licet in longævis aliquot Brutis: immò & in arboribus, ut quercu, quibus vita diuturna eſt ſine ſenſu, multo magìs ſine mente: immò & mentis noſtræ acumen non in eo conſiſtere ut proſpiciamus quænam Alimenta, Medicamina, Exercitia, &c. ad longævam in hac ſtatione commorationem faciunt, nam in his mirè cæcutiunt etiam præſtantiſſimi Medicorum, ſed in iis potiùs eminere quæ ad Numinis agnitionem, ac cultum, & Moralem, Civilémq; doctrinam ſpectant. Verùm hanc Provinciam ornavit egregiè, & ab Hobbii invaſionibus defendit Clar. Dr. Wardus nunc Rev. Epiſcopus Sarisburienſis præter alios tam hujus quàm antiquioris Sæculi Philoſophos.

Nihilominùs neceſſe erit ut vires quaſdam actionéſq; Animi lectoribus ab oculos ponam, unde conſtet eum naturaliter idoneum eſſe ad ineundam ampliſſimam Societatem, præcipuúmque ſui uſum negligere, optimóſque ſuæ indolis fructus amittere niſi in eam concedat; atque hoc potiore Ratione quàm dicimus Terram quæ ſponte fundit hinc ſparſas tritici ariſtas, illinc arbores frugiferas, naturaliter idoneam eſſe ad excitandam alendámque cultorum Induſtriam. Quippe ſolo natura ſubeſt. Enimverò ex apta facultatum humanarum ad Societatem ineundam conſtitutione evincitur (1) homines poſſe & ſcire, & obſervare Leges Naturæ; quod primò manifeſtum ſit oportet, quia aliter fruſtrà eſſent & monitiones aliorum, & noſtri conatus: (2) earum obſervationem per ſe eſſe ſuavem, gratámque, & præcepta quæ ad hujuſmodi actus nos dirigunt eo ipſo quòd ad naturaliter ſuavia nos ducunt, præmium obedientiæ præſtandæ polliceri, & praxim ſecundùm eam inſtitutam mercedem non contemnendam ſecum apportare; eam ſcilicet voluptatem ſeu fœlicitatis noſtræ partem quæ in facultatum homini peculiarium actibus connaturalibus ad vitæ optimæ finem, mediáque aptiſſima ducentibus neceſſariò continetur. Omne enim virium naturalium, præſertim ſummarum, exercitium, in quo nec à ſcopo erratur, nec à via deflectitur, naturaliter jucundum eſt: nec intelligi poteſt voluptas in motu, ut loquuntur, conſiſtens, alia quàm quæ in hujuſmodi actibus percipitur. Liberatio à malo, & quies quædam, aut aliqua facta perpeſſio non ingrata ab extrinſecis nobis obveniat; verùm à nobis ipſis non alia provenire poteſt quàm quæ ex actibus hujuſmodi, quos dixi, immediatè aut ſaltem mediatè dependet. Hæc autem ſola eſt fœlicitas ad quam moralis Philoſophia nos dirigit. Nec poſſumus ſanè inſtitui ad id quod ab actibus & facultatibus noſtris nullatenus pendet. Ex his autem ſequitur quòd quò plura ſunt in hominum facultatibus ad legum Naturalium notitiam, aut obſervantiam, adeóque ad virtutes exercendas

ercendas apta, tot majora ſunt præmia ejuſmodi actibus animæ, ſeu tanto major, magíſq; propria homini fœlicitas ſecundùm virtutem agendo obtineatur: beantur enim ſingulæ ejus facultates actibus iis publicè utilibus, ad quos eliciendos à natura fit idoneus. Oſtendemus enim poſthæc fœlicitatem ex actibus humanis qui à natura oriuntur neceſſariò fluentem, clariſſimum eſſe indicium naturale, Velle Cauſam primam, homines ad tales actus obligare, ſeu eos Lege ſuâ imperare. Selegi autem tanquam noſtro inſtituto commodiſſima (1) certam Rationem ejus menſuram, (2) Apprehenſiones à ſingularibus abſtractas *v. g.* Naturæ Humanæ, judicia de attributis hujuſmodi apprehenſionibus convenientibus, aut diſconvenientibus, & appetitus univerſales, ſeu indefinitos hujuſmodi judiciis congruos & conſequentes. Huc etiam referenda eſt vis conſtituendi Signa Arbitraria, ut ſonos, & ſcripta univerſalibus conceptibus, judiciis, & volitionibus accommoda. Sermo enim quoniam memoriam rerum juvat, atque Rationem, virtuti potiùs quàm vitio, Societati, magis quàm Seditionibus inſervit. Hinc etiam fluit vis condendi regulas vitæ, ſeu actuum generales, ex notionibus actuum in generali naturâ ſuâ cum notione humanæ naturæ convenientibus: hujuſmodi autem judicia faciliùs in Memoriam recurrunt, ſi verbis in hunc finem accommodatis exprimantur, & ſi hujuſmodi verba notionibus accommodentur plurium hominum, & communi eorum conſenſu ad eas ſignificandas adhibeantur. Exinde ſunt Regulæ plurimis communes, ſeu Leges publicæ, quæ, ut ſtatus rerum poſtulabit, rogari poſſunt, vel abrogari, aut iiſdem aliquid derogari: quemadmodum rectè præſcribat Medicus eidem corpori variis temporibus diætam nunc tenuem, nunc copioſiorem, medicamenta nunc analeptica, nunc autem evacuantia: (3) Cognitionem numeri, menſuræ, ponderúmque & huic incluſam vim plura (*v. g.* minora bona) in ſummam colligendi, eadémque inter ſe comparandi, ſecundùm differentiam & Rationem. Hinc homo

ſummum

ſummum bonum, id eſt aggregatum, ex omnibus bonis, & comparatum, ſeu aliud Bonum alio majus eſſe aut minus inveſtigare poteſt, & alia ex aliis detrahere, rationémque & proportionem inter æqualia & inæqualia æſtimare valet: in hujuſmodi autem actibus ita dirigendis ut optimo fini inſerviant, omnes verſantur Leges Naturales. (4) Vim huic affinem ordinem vel jam exiſtentem obſervandi, vel eundem conſtituendi in rebus faciendis, & cognoſcendi quanti momenti ſit in conjungendis viribus ad idem effectum, præſertim ad commune bonum, utì in Exercitu & Re-publica conſtituta videre eſt. Hæc ego dum penitiùs contemplari cupio ſubiit animum cogitare, Ordinis naturam & vires diſtinctiſſimè intelligi poſſe, ſi illum conſiderarem in ſimpliciſſima materia, in qua effectum ejus ſimpliciſſimum demonſtratur. Nuſquam autem mihi occurrit Ordo in materia ſimpliciore, nec effectum ſimplicius indè demonſtrabile, quàm ſit Geometricus ille ordo linearum rectarum, motuúmq; complicatorum è quibus Curvas ſuas Geometricas generari poſſe demonſtravit Carteſius *Lib. 2. Geometriæ.* Ibi autem ex Analyticæ principiis hoc deduxit, Naturam nempe & Proprietates Lineæ à complicatis motibus deſcriptæ, ſub accuratum calculum ſeu demonſtrationem non cadere, niſi ab uno motu reliqui, alii aliis ſubordinati, regantur. Quod autem ille de Linea ſimpliciſſimo ſanè motuum complicatorum effecto obſervavit; pariter verum eſt de effectis omnibus à plurium cauſarum concurſu pendentibus, neceſſe eſſe ut inter cauſas illas aliæ ab aliis certo ordine regantur, omnéſq; ab una ſumma poteſtate; aliter enim incertum erit quidnam ex earum concurſu futurum ſit effectum; adeóq; finis vel nullus communi earum omnium auxilio quæretur, vel per media quæ neſcimus an ſint idonea necne. Hujus notitiæ vi & è Cauſarum ſubordinatarum ſerie ſenſibus obſervatâ Mens noſtra diſtinctiſſimè primam deprehendit, quæ eſt Deus Rector Mundi; & futura ex vi Cauſarum omnium rationalium in ſubordi-

ſubordinatione nota poſitarum providere valet; quæ ambo ſuadebunt ut homines in ſubordinationem ampliſſimæ ſocietatis (quâ omnes velut in Civitate Dei contineantur) ſe tradant. (5) Ex his ſequitur eximium illud humanæ mentis privilegium magnarum virium ad hanc ſocietatem conciliandam, conſervandámque, nempe vis Animæ ad affectus excitandos, ſiſtendos, moderandósq; & ad eos in majoris boni appetitum, maliq; fugam dirigendos, quàm quod cadit ſub cognitionem cujusvis alterius animalis; quoniam & plura & univerſalia bona, eorúmq; ſummas, & ſeries ordinatas capimus, ſentimúſque nos poſſe animum divertere à cogitationibus, & affectibus quæ noſtra privatim commoda ſpectant, eoſdémq; determinare ad publici boni curam, in quo libertas eminet. Controverſias de Libertate ab aliis pertractatas non attingam. Extra controverſiam id videtur poſitum eſſe, hominis Naturam hoc in ſe involvere libertatis, ut ad nihil (in actionibus externis, quales ſunt contractus, eorúmq; obſervatio & violatio) determinetur, niſi interventu ſui judicii, in quo ferendo convocacare poſſit auxilia non ſenſuum modò, ſed & Memoriæ, adeóque expendere, hoccine quod facturus ſum conveniet cum bono publico, quod niſi ſartum tectum ſit, bona propria ſalva eſſe nequiunt? Hoccine conſentit cum ſolidis virtutum incitamentis, &c? Obſervavi enim etiam illam quam Hobbius inſtituit Politiam hoc poſtulatum nec immeritò ſupponere, poſſe homines inter ſe convenire ſeu paciſci de transferendis ſuis juribus in aliam perſonam ad commune bonum *Cap.* 5. §. 6. *de Cive*; quanquam alibi eos nihil præter bonum ſibi ſpectare poſſe contendat. Cùm autem ſit in hominibus naturaliter tam ampla nobiliſque facultas quæ ſpectare poſſit & complecti ingens illud maximúmque omnium rationalium conjunctum bonum, facilè judicabit Lector annon in ejus perpetuo vigore & exercitio ſumma cujuſvis beatitudo conſiſtat. Diſtinctam ab intellectûs & voluntatis viribus facultatem hanc eſſe non

contendimus: Sufficit si ex earum concursu hæc, quam dixi, vis consurgat. Quàm proximè autem hæc vis animi disponit aut idoneos facit homines ad se continendos à subitaneo quovis impetu, & ad Mores juxta Legum primò Naturalium, deinde Civilium normam dirigendos, adeóque ad firmandam ampliſſimam simul & arctiſſimam omnium Societatem, nemo non videt. De recta autem Ratione, & de notionibus universalibus visum est paulò copiosiùs disserere; reliqua paucis indicâsse sufficiet.

§. V. De recta Ratione ideò magìs sollicitè agendum est, tum quia rectum sui index est & obliqui, eíque in Moralibus idem concedendus est locus, qui sanitati in Medicina, cujus notitia morborum Theoriâ prior, & naturâ notior; tum quia convenit inter reliquos Philosophos & Hobbium, eam esse Actionum humanarum Regulam etiam antequam Leges Civiles fiant. Vid. *de Cive, c.* 2. §. 1. & *annotat.* Imò & si sibi constabit non magna erit inter nos de ejus definitione dissentio. Nam *cap.* 2. §. 1. in Parenthesi (quam Definitionem videtur ponere velle) innuit eam esse veritatem à veris Principiis rectè ratiocinando collectam. Ego quidem hac in materia rectæ Rationis nomen paulò latiùs patere existimo. Tam Principia seu Veritates per se notas, quàm Conclusiones indè deductas complectitur, & significet effectum Judicii tam noetici quàm dianoetici. Favet Etymologia Verbi, quæ ratam tantummodò innuit sententiam (hoc est) certam, stabilem, rebus congruam, sive ea per se fuerit evidens, sive medio adhibito probata. Favet etiam usus qui loquendi est arbiter: omnes enim evidentissimas quasq; propositiones (ut impossibile est idem esse & non esse) pro Rationis dictatis agnoscunt, non minùs quàm eas quæ probatione carent. Nec repugnabit fortè Hobbius latiori huic usui verborum. Consentimus interim cum illo non intelligendam esse facultatem infallibilem (ut ille multos, sed nescio quos intelligere affirmat;) sed tamen intelligenda est facultas his judicii actibus non falsa:

falsa : nec propriè intelligitur ratiocinandi actus (ut ille temerè) sed judicii effectus; nempe veræ propositiones in memoria repositæ, sive præmissæ fuerint, sive Conclusiones, quarum aliquæ quæ Practicæ sunt, Leges dicendæ veniunt. Nam cum his conferuntur actiones ut examinetur earum bonitas, non cum actibus ratiocinandi quorum vi fiunt; hos tamen connotari libenter concesserim.

Illud autem quod mox in *Annotatione* (rationem-redditurus cur *propriam Ratiocinationem in descriptione rectæ* posuerat) subjungit, falsissimum est. *Extra Civitatem ubi rectam Rationem à falsa dignoscere nisi Comparatione factâ cum sua nemo potest, sua cujusq; Ratio non modò pro actionum propriarum, quæ suo periculo fiunt, Regula, sed etiam in suis rebus pro rationis alienæ Mensura censenda sit.* Nam extra civitatem potest quivis rectam Rationem dignoscere absq; comparatione facta cum sua. Quoniam datur Regula communis ad quam exigenda est & sua cujusq; Ratio (seu Sententia) & aliena. Nempe rerum Natura prout exponitur diligenter omnibus nostris facultatibus, examinanda, & observanda : ea est norma quâcum conferendæ sunt tam præmissæ, quàm Conclusiones, sive à me sive ab alio quovis homine, imò ab ipsa Civitate postquam constituta est, factæ. Certissimum enim est Veritatem, quæ ipsa est rectitudo, propositionum de rebus actionibúsq; existentibus, aut mox extituris factarum, consistere in earum conformitate cum rebus, de quibus fiunt. Quippe cùm cogitationes nostræ de rebus seu apprehensiones simplices sunt rerum imagines (imaginum autem veritas, omnísq; perfectio est in eo, ut exactè respondeant iis quibus referendis destinantur) & propositiones veræ sint apprehensionum ab eadem re in animum impressarum conjunctio per affirmationem, seu notionum res diversas referentium sejunctio per negationem; necesse est ut earum veritas ac rectitudo à conformitate cum rebus tota pendeat; utì apprehensionum veritatem indè petendam esse in confesso est.

Hoc igitur extra dubium ponendum est, hominem qui aliter de rebus statuerit quàm res sunt, non statuere secundùm rectam Rationem, seu non rectè exercere judicium suum; eum verò qui utì se res habet affirmat, aut negat, secundùm rectam Rationem pronunciare.

§. VI. Nec refert in hac materia quis sit qui aliter judicat quàm res est, Judex supremus, an qui habet superiorem; quoniam Veritas seu Rectitudo propositionis factæ nullatenus pendet ab ordine inter homines constituto, sed a sola cum rebus, de quibus fit, convenientia. Nec his obstat quòd dentur Propositiones quædam Mathematicæ, aliæq; his similes excogitentur; quæ veræ dicantur licèt nihil existit cui sint conformes. Hujusmodi quippe suppositiones, quia nihil pronunciant de rebus extra mentem, cum talibus non sunt conferendæ, sed consensus tantùm inter terminos è quibus fiunt est quærendus, in eóq; veritas consistit earum: hæ tamen nullum habent in vita humana usum, nisi aliquid extra cogitationes nostras reperiatur factum, aut à nobis fiat, quod nihilo (quod quidem consideratu dignum) à conceptibus Animæ formatis differat. Si earum subjectum, aut aliquid quàm proximè simile non possit existere, nugatoriæ sunt, & æquivocè tantùm Veræ dicuntur. Veritas enim Complexa, quæ in solo consensu terminorum consistit, si termini ne possint quidem existere, non est ejusdem naturæ cum illa quæ consensum terminorum possibilium saltem, si non futurorum & existentium, indicat. Prior illa planè inutilis est. Utcunque tamen de hac re statuetur, illud liquidò constat, propositionem cujus subjectum existit, aut extiturum est, hoc est, cujus subjectum conforme est rebus extra mentem, quæ jam sunt, aut futura sunt, postulare etiam prædicatum iisdem rebus conforme; adeóq; totum debere rerum naturis extra nos positis congruere, quod præcipuè jam contendimus.

Certum etiam est unumquemque hominem singularem, & cujusq; jus in res, & personas, qualecunq; tandem sit, quiddam

quidam esse non Chimæricum, animóq; tantùm fictum, sed reale, & tanquam extra cogitationem considerandum esse; quippe ad rerum usum & effectus hominibus gratos singulorum jura referuntur: ideóq; etiam necesse est ut propositiones, seu dictata Rationis de his ut vera sint, necessariò esse debere rerum conditioni conformia. Quod imprimis stabilitum velim ad evertenda Hobbii fundamenta: hinc enim immediatè sequitur, propositiones contradictorias de duorum quorumlibet jure ad easdem res aut personas, non posse esse dictata rectæ Rationis quæ Hobbianæ disciplinæ fundamentum est.

§. VII. Sciendum autem est obiter me per dictata Rationis Practicæ intelligere propositiones quibus indicatur aut finis, aut ad eum media in cujusq; potestate posita: omnis enim praxis in hæc resolvitur. Rationem autem practicam tum demum Rectam dici, cum illa verè, seu ita ut res se habet, statuit in propositionibus significantibus quis cujusq; finis sit optimus ac summè necessarius, & quæ sint media maximè idonea; vel (quod eodèm recidit) quæ verè pronunciat quinam nostri consilii ac voluntatis effectus nos aliósq; beatissimos constituent, & quâ ratione eos certissimè producemus. Prorsus utì in Geometria, ea Ratio theoretica est recta quæ quantitatem aliâ majorem esse dictat, quæ reipsâ ex Natura sua est major: Ea autem propositio practica Recta est quæ modum docet construendi Problemata, quem si sequemur, effectum reipsa dabimus, quod erat faciendum: nec certior est hujusmodi sententia aut propositio, si ab Imperatore fiat, quàm si fieret à privato. Quoniam enim omnis recta Ratio rebus, de quibus judicium fecimus, est conformis; res autem unæ sunt, sibíq; similes: Sequitur, rectam rationem in uno non posse id dictare, quod contradictorium est & repugnat rectæ Rationi iisdem de Rebus in alio quovis homine.

Ex hoc etiam principio sequitur quod generaliter de omnium hominum Actibus præcipi potest & debet;

"Actus humanos per totam cujusq; vitam esse debere uni-
"formes & sibi consonos; eúmq; non posse secundùm rectam Rationem perpetuò agere qui, ut Horat. loquitur, *æstuat, & toto disconvenit ordine Vitæ*: Nempe intrinsecè includitur in conceptu veræ propositionis, (practicam sume exempli gratiâ) atq; adeò hominis ea in re rectè judicantis perfectio est necessaria, ut cum aliis veris de materia simili factis conveniat, licèt similis ille casus aut alio tempore recurrat, aut alterius fuerit hominis: adeóq; si quis actum suum sumendi sibi ad vitam necessaria ab aliis nondum occupata facere judicet ad perfectionem universi, necesse est ut judicium quod alterius in simili conditione positi actus similis pariter ducat ad eundem finem, sit unicè rectum; atq; ideò intrinsecè includitur in conceptu rectè judicantis, ut judicet eadem aliis licere in simili casu, quæ ipse sibi licere verè existmat. Quod extendendum est etiam ad illa, quæ circa opem sibi ferendam juxta rectam Rationem postulare quis se posse aut debere verè credat: æquum enim est ut in paribus circumstantiis alium quemvis ejusmodi auxilia ab eo meritò debere postulare posse persuasum habeat.

Hîc autem adeò cespitavit Hobbius, quoniam non observavit eandem esse omnibus Normam (rerum Naturam, finis præsertim omnibus rationalibus necessarii & mediorum eò naturaliter ducentium) ad quam exigenda est omnium Ratio ut innotescat utrùm recta sit necne.

§. VIII. Obiter autem hîc notare licet quàm honorificè de Deo (perdictata rationis naturaliter regnante) Hobbius sentiat; Deum nempe de jure Naturali homines instituentem per Rationis rectæ dictamina, pronunciare sibimet ipsis contradictoria; docere modò pugnandum esse adversùs omnes, adeóq; in prælia committere homines utrinq; *injustè* (quia jura tantùm sua repetunt) occidendos; deinde autem vetare bellum eâdem rectâ Ratione, eáq; Ratione jubere relinquere, quæ eadem etiamnum pronunciat, quia jura sunt, rectè retineri,

retineri, bello vindicari. Enimverò neceſſe eſt ut Deo affingat omnes illas contradictiones quas in recta (utì ille vocat) Ratione hominum contradictoriè de neceſſàriis ad vitam ſuam pronuntiantium eſſe agnoſcit: quippe per hanc rationem Deum regnare docet velut per Legem, *de Cive cap.* 15. §. 8. adeóq; permittere ea omnia quæ hæc ratio permittit, & docere omnia ſalvis legibus fieri poſſe, quæ recta Ratio de jure naturæ fieri poſſe docuit. Ipſe enim Hobbius jus non extendit ultra libertatem facultatibus naturalibus ſecundùm rectam Rationem utendi, ubi de induſtria illud definit *de Cive c.* 1. §. 7.

Ex his autem perſpicuum eſt, quòd Hobbii Deus primò jus dat aliena omnia invadendi, quòd illius recta Ratio flagitia quælibet perpetrandi licentiam complectitur, indè verò pernitioſi belli miſeriis omnes implicat. Sed poſtquam flagitiorum, bellorúmq; malis homines fecit miſeros, meliore aliquantulùm viâ iter inſtituit ad Juſtitiam, qualis quidem legum Civilium pœnas effugiat; & ad pacem, qualem ſcilicet illa juſtitia conſtituet, tandem infœlices mortales perducere conatur.

Ratio quam ego Rectam dixerim imprimis fœlicitatis noſtræ ſimul ac alienæ partes omnes meditatur, & cauſas in noſtra poteſtate poſitas è longinquò proſpicit; quas cùm ex Natura ſua adeò complicatas inter ſe videt, ut *prudens* noſtræ fœlicitatis Cura ab alienæ, communis nempe omnium ſocietatis, ſtudio divelli nequeat, ſummam ſtatuit erga Deum, hominéſq; juſtitiam colendam eſſe, pacémq; indè beatiſſimam profecturam præſagit. Eâdem autem operâ actus hominum omnia ſibi arrogantium, aut his ſimilia facientium, bellis & ſummis calamitatibns omnia miſcere præſentit; nec opus habet rem adeò manifeſtam ſuo periculo, & à belli temerè ſuſcepti cladibus diſcere. Ideo jus talia perpetrandi nunquam concedet; ſed contrà Amicitias inire, & regimen Civile conſtituere ubi defuerit, conſtitutum autem conſervare jubebit, ut non ſolùm

lùm hæc belli mala quæ à quorundam hominum dementia naſci poſſe præſentit, propulſentur, ſed adjumenta maxima ad ſummam virtutem ſimul & fœlicitatem comparentur. Hoc autem ideo fieri poſſe cenſuit Hobbius (imò & neceſſariò fieri) quoniam non obſervavit eandem eſſe omnibus Normam (rerum Naturam) ad quam exigenda eſt omnium Ratio, ut innoteſcat utrùm recta ſit necne.

Hîc autem ego Ædis Concordiæ lapidem angularem & fundamentalem à Natura jactum exiſtimo; quippe hinc derivatur hæc Lex Naturalis uniens omnia Entia Rationalia (ſeu quæ ſapiunt, nam adulta Ratio eſt Sapientia) inter ſe, & cum Deo utpote ſapientiſſimo, quæ ſic exprimitur, "Oportet unumquemq; rectâ Ratione utentem, judicio & "appetitu indè determinato conſentire cum aliis omni- "bus rectâ pariter Ratione de eadem Materia judicantibus. Unde illud etiam hypotheticè ſequitur (quod poſtea ex propriis Principiis probabimus) ſi quiſquam rectè ratiocinando rationalis (*i. e* ſi quiſquam ſapiens) ſuum ſingulis officium ad bonum Publicum aſſignaverit, alios omnes qui rectè ſenſerint in idem eſſe conſenſuros. Verùm hâc de re poſtea plura.

§. IX. Illud autem poſtea monebimus, ut Ratio noſtra recta ſit, cavendum eſſe non modò à Paralogiſmis ubi diſcurrimus, verùm præcipuè à temerariis judiciis, quibus aliquid tanquam luce ſuâ evidenter verum admittimus abſq; ulla probatione: curandúmq; eſt inprimis ut apprehenſiones noſtræ ſimplices & *claræ* ſint, ex forti, ac frequenti ejuſdem rei per varios caſus, & ſenſus, variáq; experimenta cognitæ, & *diſtinctæ*, per ſeparatam ejus partium ſingularum obſervationem, & *adæquatæ* inſuper (quantum aſſequi poſſumus) per Memoriæ & Intellectûs auxilia, ſenſuum explorationi ſuperaddita. Sciendum eſt in his impreſſionibus ab extrà propriè nullam falſitatem eſſe poſſe. Ex diſtantia quidem, refractione, aut coloratione radiorum in Ictericorum oculis occaſio datur incautis falsò judicandi,

ſed

sed si omnia in *Medio* inter facultatem percipientem & objectum considerentur (ut oportet) antequam Judicium feramus (ipsius sanguinis, Spirituum indè emanantium, nec non Cerebri temperies huc referatur) errorem poterimus devitare. In *medio* sunt causæ partiales impressionum factarum, adeóq; necessariò considerandæ sunt. Deinde etiam antequam quicquam statuemus de Identitate & cohærentiâ, vel etiam de Terminorum diversitate & oppositione diligentissimè inter se sunt comparandi; cavendumq; præcipuè cùm de primis seu universalissimis veritatibus meditamur, ne ulli propositioni assentiamur absq; summa, & ineluctabili necessitate. Non enim Arbitrio nostro constitui potest veritas, sed tota in rerum, & distinctorum conceptuum qui à rebus imprimuntur cohærentia, conspicienda est, quæ autem conspicimus necessariò conspicimus, tum cùm facultas animadvertit: quanquam illa Animadversio sæpiùs ab arbitrio nostro dependeat. Atq; ab hac quidem Regula summa rei, de qua disceptatur, dependet. Cùm enim Propositionum affirmatarum veritas tota contineatur in cohærentia duorum terminorum; hi autem ideo naturaliter cohærent, quia res eadem utrumq; terminum menti imprimit, iíq; ipsi eandem planè rem sub diverso respectu referant; patet non ab hominum arbitrio nomina pro lubitu fingentium, & conjungentium, sed à rerum naturis suas ipsarum imagines animo depingentibus Veritates pendere. Quicunque autem à Rerum Natura nobis imprimuntur motus, necessarii sunt, & à motore Primo naturæ Authore proveniunt. Quæcunq; notiones à rebus motu planè naturali sensibus, & imaginationi impressæ, veritatem menti exhibent practicam de actionibus ad bonum commune maximè facientibus. Veritates hujusmodi Leges sunt naturales utì postea ostendemus, & earundem impressio in animum est Legum inscriptio & promulgatio, eaq; eâdem ratione à primo motore dicantur (rerum naturâ mediante) imprimi, quâ Theoretica axiomata (ut ejusdem

circuli radii omnes sunt æquales) rectè dicantur à primâ Causa, mediantibus secundis, in mentes nostras necessariò introduci. Meritò igitur naturali legi convenit illud quod Marcianus in *Pandectis*, è Demosthene, legum generali descriptioni inservit, quòd sit ἔυρημα καὶ δῶρον θεῦ. Qui Deum non agnoscunt investigari ex necessitate primi motoris (quod tamen agnoscit Hobbius) antiquissimum, &, meo judicio, firmissimum Religionis fundamentum subruere videntur. Nihilominus, si ex ordine, respectibúsve rerum ad se invicem & pulchritudine indè emergente, aut ex eo quòd tot earum ad usus nostros, ceu finem naturâ destinari videantur, Deum existere probari agnoscant; hoc nostro Medio Deum impressionum necessarium Authorem fateri cogentur.

§. X. Tanti momenti videtur esse hæc observatio, de veritate simplicium apprehensionum, seu naturalium omnium impressionum, ut ausim indè inferre, nec naturam externam, nec nostram unquam nos necessariò & inevitabiliter determinare ad falsam sententiam ferendam, adeóq; nec ad eligendum, aut faciendum malè, quod semper ab intellectûs incertitudine, & errore proficiscitur. Sed quicquid unquam contra rerum omnium accuratè perpensarum naturam, vel indicationes judicamus, expetimus, agimúsve, id totum præcipiti, temerario, intempestivóq; Liberi Arbitrii usui, præsentis plerumq; commodi titillatione delusi, & stimulantis judicium ad pronunciandum de rebus nondum satìs compertis, imputandum esse reor. Naturæ autem, & necessitati de evidentibus statuendi, debemus veritates omnes (etiam de moribus) quæ immutabiles sunt & nunquam fallunt: eíq; hæc sola attribuenda sunt, ne injurii simus & facultatibus nostris, quarum nulla unquam nos necessariò ad falsa recipienda determinat, & rebus extra nos naturaliter agentibus fallere nesciis, & ipsi Deo quem repugnat nos decipere voluisse. Hæc autem statuimus potiore jure quàm Medici, qui eos solummodò humo-

res

res *v. g.* motus ſecundùm naturam eſſe dicunt, qui ad individui conſervationem, & ſanitatem faciunt, reliquos qui ad morbum tendunt & hominis corruptelam, præternaturales appellantes: nec injuriâ, quia naturam intelligunt particularem; cujus conſervationem eorum ars ſpectat: nec tamen inficientur quin perniciosiſſimæ humorum Metaſtaſes fiant ſecundùm leges naturæ univerſi. In homine autem Judicii error & malitia Voluntatis nec congruunt particularis naturæ conatibus versùs ſuam veram perfectionem, nec à neceſſitate influxûs rerum externarum quarumlibet in illum proficiſcuntur: Sed à mera primùm inadvertentia, & temeritate, mox à More ſeu Imitatione ſui aliorúmque.

Iniquiſſimus igitur eſt Hobbius qui quicquid in malè feriatorum Congerronum congreſſibus factum obſervavit, id velut graviſſimam de Natura humana contemplationem, & novæ Politicæ fundamentum proponit. Nec Theoretica tantùm axiomata, ſed prima morum formandorum principia in hoc neceſſitatis gradu quærenda eſſe autumo. Dictata autem quæ particulares multas actiones, circumſtantiis ſuis veſtitas, determinent, ſatìs eſt ut probabilibus nitantur rationibus, quales mentis noſtræ imbecillitas, præ qua omnia præſentia expendere non potuit, multò minùs omnia exinde ſequutura prævidere, in ingruente agendi neceſſitate, aſſequi poterit: Naturæ neceſſariorum proximè accedunt ea quæ ab examine, & deliberatione cauta, ab experientia, & expertorum vero Teſtimonio proficiſcuntur; qualia ſunt Leges Civiles & Caſus, ſeu res judicatæ in foro Civili. Naturæ itaq; humanæ propenſio ex his potiùs quàm ex temerariis hominum actibus æſtimanda eſt. Nam Deliberatio, Experientia, reliquáq; omnia veri cognoſcendi adjumenta propiùs ſemper nos deducunt ad eum animi ſtatum, quo propter influxum rerum in ipſum non poteſt aliter ſentire quàm ſentit, quod fit cùm judicat ex ſenſuum evidentia, vel perſpicua demonſtratione: Atque adeò quò

magìs neceſſarium, & inevitabile eſt judicium quodlibet, eò magìs naturale, aut naturali propinquum cenſendum eſt. Hobbianus autem error contrà è temerè factis de natura hominis ſtatuit, acſi natura arboris dijudicaretur è fungis & muſco cortici ejus quandoq; adnaſcentibus.

§. XI. 2. Obſervanda venit vis peculiaris animi humani quâ notiones univerſales, omittendo rerum accidentia diſcriminantia, efformat: Hinc enim ingens exoritur adjumentum memoriæ, adeóq; Prudentiæ inde fluenti, imò omni Virtuti huic connexæ, omníq; actui, & habitui quorum auxilio conſtantior, ornatior, beatiórq; fit vita humana: Attributa enim ſive intrinſecam conſtitutionem, ſive cauſas & effecta ſpectent, uni aut paucis Naturis univerſim conſideratis convenientia, innumeris individuis, variíſque eorum circumſtantiis nullo penè negotio mens applicare valet. Hinc omnes Scientiæ, utpote ex univerſalibus conflatæ. Horum ope Hiſtoriæ naturalis Compendia, & ſumma capita, facilè colliguntur, è quibus (ut alia mittamus) citiſſimè diſcimus quænam ſint aut noſtræ aut aliorum naturæ conſervandæ & perficiendæ neceſſaria. Pariter etiam Artium præcepta cùm ſint univerſalia compendiosè inſtituunt, quibus mediis quilibet homines, quorum facultates eorum ſint capaces, ad fines illis propoſitos pervenerint, vel poſſint pervenire. Sic Logica, Medicina, & Ethica (ſeu ars Morum) Nautica, Architectura, non unum definitè hominem *v. g.* Ariſtotelem inſtituunt, quo pacto Rationem in ſingulari tantùm materia dirigat ad Veritatis cognitionem; aut quomodò Hippocrates ſeipſum ſanum conſervet, aut ſiquando ægrotaverit, ad ſanitatem reducat: nec Nautica Palinurum tantùm docet, ut unicum portum aſſequatur: Sed artifices omnes indefinitè cujuſvis hominis finem in genere, adeóq; bonum deſtinatum, conſiderant, mediáq; pariter univerſalia eligunt, eorúmq; uſum præſcribunt; atque ideo generalia hæc primò meditantur tam qui has artes docent, quàm qui eaſdem diſcunt. Quod obiter evincit homines non modò poſſe,

ſed

sed in omni arte solere priùs spectare bonum generalius quàm suum : quanquam nihil prohibet quin determinato ad particularia generalium præceptorum influxu suam *v. g.* sanitatem tueatur Hippocrates juxtà ac aliorum ; sibíque Domicilium extrui curet Vitruvius, utì aliis ædes erigendas curaverit. Hoc præterea commodi habet observatio Universalium Conceptuum & propositionum Theoreticarum & Practicarum à Mente humana naturaliter factarum, quòd ex universalibus hujumodi notionibus immutabiles, adeóq; Æternæ quodammodo Regulæ humanis actibus constituantur. Hujusmodi propositiones seu Regulas aliquam-multas in sequentibus Lectori exhibemus, è quibus distinctè videat, quænam sint notiones universales è quibus constituuntur, & quàm propriæ sunt menti humanæ, quantíque sint usûs ad Pietatem, Regimen Civile, & Gentium diversarum Pacem ac commercia. Verùm priùs annotare oportet pauca de vi & propensione mentis humanæ ad Verba, Scripta, aliáve Signa arbitraria constituenda, quorum ope ipsa notiones tum universales, tum singulares in memoriam sibi revocet, aut eas aliis significet. Hoc autem insigne discrimen inter homines & cætera Animalia plurimùm confert ad Societates tum ineundas, tum conservandas : consensus autem inter homines de hujusmodi signorum usu facilè intelligetur, si consideramus (utì Christianos decet) quid sacra refert pagina (*viz.*) ab una radice omnes germinâsse, adeóq; tum Evam non difficulter usam fuisse Vocibus in eundem finem in quem Adamus eas primus instituisset, & eorum posteros cum lacte materno verborum significationes imbibisse. Quòd si placeat Hobbio homines in statu naturali considerare, tanquam si essent jamjam subitò è terra (fungorum ritu) exorti, & adulti, sine omni unius ad alterum obligatione ; etiam tum Ratio suaderet ut consentirent plures (quotquot consortii occasiones haberent) de iisdem Verbis, aliísve signis ad res easdem significandas. Nec omnino consideratu dignum esset quis,

primò hoc ſignum huic notioni vel rei adaptâſſet; plurimî autem ſingulorum intereſſet, ut de aliqua ſaltem nota conceptûs mutui inter eos conveniretur, cujus ope res ſingulæ omnibus innoteſcant. Hinc enim ſinguli ſuis obſervatis aliorum intellectui communicatis mentes eorum uberiori notitiâ locupletare poſſunt. Adeò ut præſentis Sæculi experientia, & ſtudium Sæculis futuris ad prudentiam fœlicitatémque viam oſtendat compendioſiorem, virtutéſque omnigenas faciliùs ingeneret; de pactis & Legibus inter ſe mutuò faciendis diſceptare valeant; quæ conventa fuerint promulgare, examinare an fuerint, obſervata teſtimonia afferre, & recipere, & ſecundùm probatam ſententiam pronunciare poterint. Hæc autem & humanæ Naturæ propria eſſe, & ad ſocietatem hominem reddere aptiorem ne Hobbius quidem negabit.

§. XII. Addámne perfectionibus humani Intellectûs, quòd poſſit aciem ſuam in ſe convertere? Habitus, diſpoſitiones ex actibus præteritis fluentes expendere? Sua Dictamina memoriâ retinere? Recolligere? & cum Actionibus comparare? & quo Animus inclinet judicare? & ſeſe dirigere ad ea proſequenda quæ factu videntur optima? Conſcia mens eſt noſtra & actuum ſuorum omnium, & obſervare poteſt, ac ſæpe ſolet, è quibus conſiliis fluxerint, naturaliter de ſe judicat, ſibíque exinde affert vel tranquillitatem, & gaudia; vel anxietatem, & triſtitiam. In hac autem mentis vi, actionibúſq; indè manantibus tota Conſcientiæ vis conſiſtit, quâ leges ſibi proponit, actus præteritos examinat, & futuros regit. Nec ulla veſtigia in reliquis Animalibus tam nobilis facultatis conſpiciuntur. Ingentes ſunt hujus Principii vires ad Virtutem tum ingenerandam, tum ad augendam, nec minores ad fundandas ſocietates eásq; conſervandas, tam inter eos qui eidem Imperio Civili non parent, quàm inter Concives. Et ſanè hujus opuſculi ſcopus præcipuus hic eſt, ut oſtendam, quâ ratione hæc animi noſtri vis aut ſeſe explicat, aut ab objectis excitatur ad compo-

componendas quaſdam Propoſitiones practicas univerſales, quæ fœlicitatem hominibus poſſibilem diſtinctiùs indicent, & quibus tandem actionibus noſtris in omni circumſtantiarum varietate illa certiſſimè obtineatur, enuntient. Hæ enim ſunt actionum regulæ, Legéſq; Naturales. Hîc loci nihil addam de iis quorum ſuprà mentionem feci, de cognitione Numeri, Menſuræ, Ordinis, de Libero Arbitrio,&c. quanquam hæc & homini peculiaria ſunt, & ad rem noſtram plurimùm faciunt. Conferam autem meipſum ad corporis humani conſiderationem, in quo nonnulla ad inſtitutum noſtrum obſervatu digna occurrunt, quæ ab aliis qui hoc Argumentum tractant negligi, vel ſaltem omitti ſolent.

§. XIII. Quoniam enim humani corporis vita, valetudó, ſtatúſque perfectiſſimus qui acquiri poteſt (curatis pro ſua dignitate cæteris omnibus) pars eſt illius finis quem recta Ratio ſibi proponit, atq; inſuper ejus vires usúſque varii ſunt media toti homini utiliſſima, tam ad mentis cujuſque propriæ perfectiones acquirendas, quàm ad boni communis proſecutionem; fieri non poteſt ut ejus conſideratio non aliquid ſuggerat, quo meliùs de fine & mediorum uſu ſtatuamus: in dictaminibus autem de fine illo, mediíſq; illuc ducentibus tota conſiſtit Lex Naturæ, cujus originem & partes præcipuas propoſitum eſt inquirere. Imprimis autem univerſaliter hoc pronunciandum videtur, quòd quicquid è corporis noſtri fabrica Divino artificio abſolutâ demonſtrat poſſibilem hominis fœlicitatem à plurimis cauſis pendere, quarum præcipuæ ſunt rationales, atque adeò eam ſperari non poſſe niſi conjunctim cum communi; quicquid indicat inſuper poſſe unumquemq; ſui corporis viribus aliquid efficere quo communis hic finis obtineatur, & aliorum auxilia procurentur, ipſóq; conatu hæc efficiendi hominem quemvis ſeſe beare quantum in eo eſt; illud certè evincit in corporis natura ſufficiens dari indicium obligationis ad hos conatus: ídque ex obligationis naturalis legísque natura poſt hoc elucidandâ patebit. Præterea verò

quò

quò clariùs ac constantiùs indicatur modus ac ordo juxta quem necesse est ad nostram ut cum aliis cooperemur ad communem fœlicitatem, & quò majores cuique sunt vires, aut fortior propensio ad ejusmodi actus, eò facilius est debitam hanc publico operam persolvere, & graviùs est crimen quod mandati violatione admittitur, unde luculentior majórque obligatio ad ejusmodi actus certissimè colligatur. Quapropter nonnulla hujusmodi indicia à corpore desumpta visum est proponere: aliorum observatio & sagacitas plura adjiciet, aut hæc ipsa fœliciùs persequetur. In humano Corpore considerandæ veniunt (1) quæ illi insunt, ut est corpus; (2) quæ habet, ut animatum sensibile, instar reliquorum animalium; (3) quæ illi sunt peculiaria.

1. Cum omnibus hujus universi corporibus hæc habet communia: (1) quòd omnes illius motus, adeóque etiam illi in quibus vita, valetudo, ac robur ejus consistit (quorum conservatio est pars magna finis unicuique propositi) à Primo motore proveniunt, & necessariò innumeris aliorum corporum quæ in eodem versantur systemate motibus implicantur, & ab iis aliquatenus dependent. Inter hæc autem præcipuè observanda veniunt aliorum hominum corpora, eorúmque motus qui nostros limitare possunt, ac à ratione gubernantur, de qua spes est quòd in concordiam cum ratione nostra duci possit. (2) Quòd (juxta ac ab aliis corporibus) motus ab illis longè latéque propagatur, qui non perit, sed cum aliis motibus concurrit ad perpetuandas rerum successiones, seu ad totius conservationem. Atque utì prius finem privatum à viribus communibus pendere docuit, ita posterius hoc singulorum vires publicè latissiméq; utiles esse posse commonstrat; prius bonum singularium à bono omnium divulsum sperare vetat, adeóq; hortatur ad communem fœlicitatem quærendam, velut fœcundam privatæ beatitudinis parentem; posterius ostendit communis boni studium non irritum fore, siquidem cum

conatu

conatu totius universi consentit. Porro autem in utroque hoc motu implicato, nempe & in illo quo pleraq; omnia concurrunt aliquatenus ad singulare aliquod corpus aliquandiu conservandum, & in illo quo singulare aliquod cum reliquis concurrit ad totius systematis conservationem, certùs quidam servatur ordo, quo alii motus ab aliis continuâ serie determinantur, omnésq; à motu totius systematis in se recurrente reguntur. Nec opus est ut ab una qualibet hypothesi de mundi systemate petamus suppetias, ut hæc quæ de ordine necessario inter motus implicatos, eorúmque viribus diximus, probentur; hæc enim demonstrantur à principiis Geometricis, quæ in omni hypothesi stare debent inviolata. Nihilominus etsi hujusmodi contemplatio ab usu videatur remotior, ea tamen non est rebus humanis inutilis; facit enim ut distinctè & è principiis generalissimis cognoscamus, quàm necessarius sit ordo certus inter causas quæ vi agunt corporeâ, ut earum plures ad effectum aliquem animo præcognitum & destinatum concurrant. Præterea verò modum ostendit quo certò æstimemus quæ causa plùs, quæve minùs ad effectum expetitum contulerit, unde è propria seu naturali vi causarum, ordo dignitatis, respectu ad quemlibet effectum, determinatur: unde ab ipsa natura rerum docemur, tum quæ causæ pluris æstimandæ sunt ob ea quæ jam effecerint, tum quarum auxilia ad ea quæ adhuc expetimus diligentiùs sint solicitanda. Hâc ratione scitur Causas illas quas Philosophi Universales appellare solent (materiæ cœlestis motum intelligo, &c.) earúmque Primam, nempe Deum, præcipuos esse fontes communis boni, quo vel fruimur omnes, aut quod ex natura rerum speramus. Atque (ut seponamus ea aliquantisper quæ à viribus humanis nullo modo flecti possunt) inter omnia quæ vel tantillùm ab hominibus moveri possunt, eâdem ratione manifestum est motus ab universali rationalium omnium erga omnes benevolentiâ proficiscentes, publicæ inter eos fœlicitatis (unde oritur privata cujusque

beatitudo) causas esse potissimas. Hinc enim profluunt actus omnes quibus innocentia aut fides servatur, nec non quibus humanitas, gratitudo, virtutésq; omnino omnes exercentur (quarum vi singulorum dominium in sua, & omnia cum aliis commercia subsistunt) prout particulares motus ab Universali in systemate mundi determinantur; aut ut omnes spirituum, viscerum, vasorum, & artuum functiones in corpore animalis à sanguinis motibus profluunt. Hanc autem si ex natura rerum penitiùs inspectâ imbibamus sententiam, efficit proculdubio ut boni publici studio omnibus naturæ legibus & ipsi obsequium præstemus, & diligenter curemus ut idem ab aliis præstetur; unde nihil deerit, quod quidem à nobis præstari potest, quo cum aliis etiam nos beemur; nec majorem finem ratio cuiquam proponere potest.

§. XIV. Interim tamen, dum aggregatum hominum quatenus vi agunt corporeâ, cum naturali corporum systemate comparamus, non me fugit manifestum illud discrimen quod inter hæc intercedit, nempe effecta systematum merè corporeorum produci per contiguitatem inter corpora moventia & mota, & plerumq; quidem sine sensu, semper sine interventu consilii ac libertatis; dum inter homines multa sæpe intercedat distantia, multúsq; usus rationis & arbitrii cuiq; proprii. Nihilominus manifestum est pariter, & singulorum hominum vim corpoream dum exercetur, iisdem legibus motûs subjici cum aliis corporibus; & quandocunq; plures homines ad effectum quemlibet qui ad alios spectet, cooperentur, (id autem faciunt quotidiè ultra quod quisquam perfectè providere possit) eandem esse vim, ac necessitatem subordinationis inter motus ab hominibus profectos, quæ est inter alios quorumlibet corporum: de his autem tantùm locuti sumus in prædicta comparatione; ea itaq; legitimè instituta est: non verebor tamen, hâc occasione oblatâ, affirmare, quòd quoniam frequentes sunt hominibus opportunitates inter se mutuò conveniendi,

conveniendi, quibus ſibi invicem proſint aut obſint, multíq; inſuper ſunt modi quibus longè abſentibus, dictis aut factis, bene vel malè faciamus, præſertim ſi totus vitæ humanæ quæ viro ſupereſt, decurſus ſpectetur (quod ab unoquoq; naturaliter & perpetuò fieri certum eſt, quia omne tempus futurum fœlix ſibi quiſq; appetit) totum genus humanum velut unum ſyſtema corporum conſiderandum eſſe; adeò ut nihil alicujus momenti à quovis homine fieri poſſit circa cujuſvis vitam, fortunas, ſobolémve, quod non aliquatenus pertingat ad ea quæ aliis pariter ſunt chara, ut motus unius corporis in ſyſtemate mundano aliquem imprimet impulſum in alia multa, præſertim vicina. Vim enim contiguitatis ad communicationem motûs in aliis corporibuſq; requiſitæ, ſupplet ingens illud latiſſimæ cognitionis, quod hominibus conceſſum eſt, privilegium. Cientur enim illi ad motus per minima quædam ſigna ſive naturalia ſive arbitraria, quibus quid ab aliis hominibus in locis diſtantiſſimis factum fuerit, aut fieri opus ſit, citiſſimè percipiunt. Præterea verò hæret in hominibus eorum, quæ erga ipſos, ipſíſve charos facta ſint, memoria, à qua excitantur ad paria referenda quamprimùm occaſio detur; atq; inſuper naturaliter providi ſunt, ſumúntq; præſagia ex iis quæ nôrunt quemvis erga alios feciſſe, ſimilia planè expectanda eſſe tam à ſeipſis quàm ab aliis quos diligunt; unde plurima agunt ad mala præcavenda, atq; ad firmandam bonorum è longinquò futurorum ſpem. Memoria autem hæc præteritorum, & futurorum prævíſio efficiunt ut commoveantur homines etiam diſtantes à ſe invicem iis quæ erga alios fiunt, (magìs quam corpora inanimata vicinorum corporum motibus, qui niſi præſentes ſint nihil agunt) quia utramque ſtatim concomitatur certa admodum ratiocinatio quâ à naturæ & conditionis ſimilitudine, quoad neceſſaria, colligunt ſimilia ab ipſis eſſe expectanda. Hinc enim fit ut illi non poſſint non tangi eis quorumlibet hominum erga alios actibus, quorum vis naturalis ejuſmodi eſt, ut ſi ab eodem

sæpiùs repetantur, aut ab aliis in exemplum trahantur, notabilis sequatur conditionis hominum aliorum indefinitè mutatio, sive in melius sive in deterius.

Fatemur tamen non omnes pariter eis affici, sed alios magìs alios minùs, prout sunt animo magìs minúsve sagaci, & ad communis boni causas aut opposita intelligenda comparato. Nec tamen ideo minùs naturalis est inter homines communicatio in actibus qui communem omnium statum respiciunt, quàm est communicatio inter ejusdem systematis corpora in motibus naturalibus, quos constat à materia subtili & mobiliore uberiùs suscipi, à crassa verò parciùs. Sufficit quòd vis intellectûs similitudinem naturæ, statûsque, quoad necessaria, inter omnes homines percipiens, quódque ratiocinari à factis erga alios, ad similia facienda aut speranda, aut metuenda planè naturale sit, & perpetuum, nec minùs efficax ad homines commovendos quàm contractus mutuus est inter moventia & mobilia ad communicandos motus inter partes systematis corporei. Nihil interim hinc colligere libet, præterquam quòd & aliunde manifestum est, & hinc sponte suâ succrescere mihi videtur, nempe hinc discant homines singuli securitatem suam à malis, & spem omnem auxilii ad fœlicitatem acquirendam ab aliis afferendi, à voluntaria multorum opera necessariò pendere; hos autem non minùs multis adhuc aliis indigere, ut ipsis bene sit; unde statim perducimur ad agnoscendum, omnium officia mutua omnibus esse utilia. Cui par est quòd corpora naturalia in eodem systemate aliorum indigent concursu & cessione, ut motus suos possint peragere. E necessitate autem mutuorum officiorum sequitur necesse esse, ut qui quantum potest suæ fœlicitati prospicere velit, aliorum omnium quantum potest operam ac benevolentiam pro virili conciliet. Est autem unicuiq; id cognitu facillimum, & inesse sibi vires quibus opem & officia innumera aliis præstare possit, ac cum toto rationalium systemate in eundem finem, motúmq; versùs commune bonum

consPirare;

conſpirare; & è contrà exiguas unius vires nequaquam ſufficere ut tot cauſas quæ ſingulæ ſunt ipſi circiter æquales, ad auxilia ipſi præſtanda cogat, relicto neglectóq; omni conatu naturali versùs ea quæ ipſis ſunt neceſſaria. Quemadmodum impoſſibile eſt ut unius libræ pondus millenariarum aliquot librarum æquâ bilance contranitentium pondera ſurſum tollat. Certamen enim omne inter homines per vim merè corpoream ſecundùm leges motûs naturales effectum ſuum perpetuò ſortitur. Eas autem omnes in lance ſuper uno centro aut binis oſcillante exhiberi poſſe docuerunt Clariſſimi viri, Wrennius, & Hugenius. Nec tanti eſt momenti unius ſuprà alios omnes ſolertia, aut dolus, ut poſſit lancem innumerorum veris neceſſitatibus, viribus, & conſiliis versùs commune bonum depreſſam in alteram partem (privata ſcilicet unius commoda) inclinare. Quapropter è virium humanarum generali natura non poteſt non manifeſtum eſſe, eas certiùs ad auxilium nobis ferendum duci poſſe per communis boni ſtudium, quàm per vim, ac dolum, ſeu ferinam rapacitatem; ad quam Hobbius etiam bonis recurrendum eſſe in ſtatu naturæ, eámq; vitium non eſſe propter jus naturale ſe conſervandi, docuit apertè in Epiſtola Dedicatoria Libri *de Cive.*

§. XV. Noſtræ porro ſententiæ lucem fœnerari videntur principia Phyſiologiæ Mechanicæ generalia, quibus Hobbius ipſe unicè videtur conſentire, quæ hoc cum primis inculcant, velut in omni hypotheſi neceſſariò obſervandum, nempe, Univerſi corporei motum per ſingulas ejus particulas diſperſum conſervari, eâ motuum omnium inter ſe communicatione, eâ ceſſione, acceleratione aut retardatione quam ſingulorum corporum vires & impetus accurato calculo computati ſeu librati poſtulant: ita tamen ut unus ille totius ſyſtematis motus circa centrum omnibus commune (qui è ſingulorum corporum motibus ſimul additis velut aggregatum conflatur) inviolatus idémq; ſemper maneat, & partium ſuarum omnium impetus determi-

net, temperétque. Eadem est in omnibus corporibus in suo motu perseverandi vis, ac necessitas, quæ in uno quovis magnitudini, nempe figuræ, & soliditati suæ est proportionata; sed & vis hæc in singulis subordinatur motui totius systematis, atq; adeò ipsa, simul & totum conservatur ab illo à quo determinatur. Sic singulorum corporum motus cum generali totius motu conveniunt, eíq; deserviunt; & generalis ille systematis motus singulorum corporum vires regit conservátq; quoad fieri potest per rerum hujusmodi omnium, singulorúmq; naturam, quæ in perpetuo motu seu mutatione consistit. Ita scilicet temperantur omnia, ut nec materiæ nec motûs vel minima quantitas deperdatur; quod è principiis Mechanicis demonstratur, & singulorum observatio, fidéq; digniſſimæ rerum præteritarum historiæ testantur eadem animalium genera perennari, & augeri potiùs quàm minui, nequicquam renitentibus ferocibus paucorum quorundam animalium passionibus. In hac materiæ, motúsq; & omnium specierum perennitate, per rerum singularium successiones continuatâ, consistit universi corporei conservatio, seu bonum naturale in quod fertur secundùm immutabiles motûs leges. Nec ulla unquam sufficiens ratio afferri poterit, cur humani generis conservatio non spectanda sit ut munita ac stabilita vi causarum æquè certâ, naturalíque, ac aliorum quorumvis animalium successiones, quæ ab universi corporei natura perenni, & à necessariis motûs legibus unicè pendent; quandoquidem in essentialibus animalium prorsus conveniunt. Mentis certè conjunctio cum hoc corpore conditionem illius meliorem sæpissimè facit quàm brutorum animantium, deteriorem verò nunquam; id quod constabit cuivis beneficia quæ à rationis regimine corpori suppeditantur considerranti, quæ abundè compensant nonnulla quæ ex errore mentis corpori contingant nocumenta. Immò certissimum est quòd errores animi circa victum, ac voluptatem, cæteráq; quæ corporis tutelam spectant, indè proficiscuntur, quòd mens præ-

ter

ter ſuæ rationis monita cedit appetitui, & affectionibus corporeis ſeu animalibus.

Hæc autem omnia quæ de neceſſariis Cauſis conſervationis univerſi corporei, & (prætermiſſis rebus aliis) variorum generum animalium, humaníq; adeò generis diximus, hujuſmodi cogitationes ac ſententias animis humanis imprimunt, quæ ad rem noſtram plurimùm faciunt.

Humani generis conſervationem ſeu commune bonum rem eſſe non modò poſſibilem, ſed à cauſis tot tam perfectè determinatis pendere, ut certò eam naturam eſſe (velit nolit Timon quiſpiam μισάνθρωπος) ſumma cum ratione credamus.

Effectum hoc & ſuâ naturâ nobiliſſimum eſſe, & cum ſingularis uniuſcujuſq; conſervatione, ac fœlicitate poſſibili conjunctiſſimum. Corporum omnium ſingularium, ipſorúmq; adeò hominum materiam, ac motum univerſi corporei (quod hominum corpora complectitur) conſervationi naturaliter & neceſſariò, velint nolint, aliquatenus inſervire, quatenus nempe ſingula quæq; corpora in ſuis motibus à generali totius ſyſtematis motu determinatur, quo illud ſuam tuetur perennitatem. Nonne autem Natura rerum ejúſq; adeò Author Deus, per illud humani generis communis boni ſtudium potenter ſuadet imperátque, per quod indicat & illud poſſibile eſſe, & maximum, & cum uniuſcujuſq; privata fœlicitate magìs conjunctum quàm aliud quodvis effectum quod tanquam poſſibile prævidere poſſumus, facítq; ut illud quadantenus promoveamus neceſſariò etiam tum cùm brutis affectibus paremus, illúdque, ut poſſumus, oppugnamus? Nonne manifeſtum eſt eum rationi practicæ, ſeu impreſſis notitiis de cauſis boni publici privatíq; convenientiſſimè facere, qui inchoatos corporeæ naturæ conatus proſequitur, altiúſq; evehit adjungendo mentium humanarum opem?

Præſertim verò ideo hoc ſatìs manifeſtè omnibúſq; expoſitum videtur, quoniam tota mentis opera, quæ ad com-

plendam

plendam humani generis fœlicitatem neceſſaria eſt, ex iis quæ diximus de modo quo mundus corporeus conſervatur, hauriri poteſt. Conſiſtit enim in his duobus (1) ut conatus ſingulorum versùs ſuam conſervationem ſubordinentur ejuſmodi conatibus, ſeu actionibus quæ ad totius conſervationem manifeſtò ſunt neceſſariæ: (2) ut hoc modo ita librentur vires ſingulorum quibus ſe adversùs aliorum vim tueantur, ut nullus ab alio quovis, in totius periculum aut detrimentum, abſorberi poſſit. His quiddam ſimile in motibus ſyſtematis mundani conſpicitur, quod quidem è mundi plenitudine & contactu corporum oritur, adeóque ad omnia ſe extendit. Mentis autem & Rationis opus eſt obſervare uniuſcujuſque propriam fœlicitatem nobiliore modo à cæterorum rationalium actibus voluntariis pendere, etiam cùm longè diſtant, ideóque curare ut omnes actus humani pariter faciant ad univerſorum rationalium commune bonum; ac faciunt omnium corporum motus ad ſyſtematis corporei conſervationem. Id autem fiet ſi in omnibus actibus voluntariis qui alios ſpectent, illa duo quæ modò dixi obſerventur. Ideóq; hoc modo à rerum natura docemur quâ ratione communi fœlicitati, noſtræq; in ea incluſæ neceſſariò proſpiciendum ſit; quod tantundem eſt ac ſi dicerem, docemur quænam actiones lege naturali præcipiantur. Et ſanè prudentes omnes in deliberationibus omnigenis, in quibus Lex Civilis locum non habet, aut arbitrio cujuſq; rem permittit naturaliter, in hæc oculos defigunt, hæc aliis ſuadere conantur, & his tantùm inter ſe convenire poſſunt, quæ ad commune bonum partium conſultantium, & ad librandas adeò omnium potentias faciant, ut omnium interſit, ut nemo alterum opprimere poſſit. Sic inter vicinos populos qui eidem imperio non ſubjiciuntur, id in omnibus legationibus, pactis & fœderibus agitur, ut Civitatum ſingularum vires mutuis auxiliis ita librentur, ut difficile ſit alteri alteram abſorbere, ſed omnibus permittantur ſufficientes rationes

tiones se conservandi, & aliquatenus locupletandi, ad quem finem civitates primò constituuntur.

§. XVI. Pari ratione in prima constitutione cujuslibet Civitatis omnium ordinum partiúmq; vires diligentissimè inter se librantur, omnésq; Summæ Potestati subjiciuntur, adeò ut mutuo sint auxilio, sed ut vix possint se invicem lædere. Conservatio præterea Civitatis tam à seditionibus malísq; intestinis, quàm ab invasionibus quæ ab extrà metui possint, est tantummodò continuata earundem constitutio, & à causis planè similibus provenit. Quinetiam quandocunque Leges novæ sunt ferendæ, aut veteres emendandæ, aut secundùm æquitatem explicandæ, ad ea quæ dixi principia cordati omnes semper recurrunt, ac, ut universaliter loquar, in omnibus casibus in quibus Leges Civiles silent, aut opportunè succurrere non possunt, aut agendi libertatem concedunt personis publicis, privatísve (qui quidem casus fatente Hobbio sunt penè infiniti, *de Cive c.* 13. §. 15) non aliundè sumi possunt actionum humanarum regulæ naturales, quàm à consideratione boni Communis tanquam finis, & ab utilitate conservandi virium æquilibrium, quod aut natura fecit, aut Civitatis constitutio firmavit.

Interim non diffiteor quin vis ordinis & communis scopi, nec non necessitas finitæ libratæq; adeò potentiæ in singulis partibus ad systematis cujuscunq; conservationem, observari possit & soleat, imprimis in rerum maximè obviarum compage à natura aut arte factâ absq; Matheseos, & mechanicæ Physiologiæ de Mundi systemate peritiâ: quemadmodum multa de rerum numeris & magnitudine cognoscuntur absq; Arithmetica & Geometria, aliâ quàm quæ solo rerum usu, sine libris addiscitur. Nihilominus visum est in hac penitiore causarum disquisitione, ubi accuratior rei totius notitia quæritur, subinde ad illas scientias digitum intentare, in quibus hæ notiones distinctissimè exhibentur, atq; adeò universaliter, ut indè ad res humanas

nas cum multæ lucis fœnore facilè transferri possint. Sic scilicet solemus ad Arithmeticæ & Geometriæ præcepta secundùm artem tradita recurrere, quando de iis rebus, quorum numerum aut mensuram naturali tantùm solertiâ æstimaverimus, suboritur dubitatio molesta, aut cùm perfectior earum cognitio expetitur. Ideo autem systematis mundani exemplo uti placuit, tum quia generalis quædam, licèt confusa, illius notitia omnium animis obversatur semper, maximíque finis, communis scilicet boni, & summæ omnium mediorum, mutui nempe auxilii, cogitationem aliqualem omnium animis ingerit; tum quia ex universalibus illis motibus machinæ Mundanæ quorum idæa distinctè doctiorum tantùm animis insidet, tanquam è causis universalissimis, deducuntur minorum omnium motuum vires, ordines, limitésque; adeo ut in hac disquisitione causarum non licuerit priùs quiescere quàm perveniissemus ad causas has quæ inter Creatas primæ sunt, & ad Deum nos ducunt immediatè. Verùm sufficiat hæc generatim innuisse, è quibus facilè constat, vires quæ tum singulatim, tum etiam conjunctim cum aliis consideratæ, sunt admodum inæquales, posse tamen in eadem rerum compage inter se librari satìs commodè ad totius conservationem. Ab hypothesibus particularibus de hoc Systemate satiùs duxi abstinere, tum quia similitudo inter modum, causásque, quibus hinc conservatur mundus corporeus, illinc genus humanum, ad omnes circumstantias se non extendit, (nec illud necesse est, ut mens indè aliquid publicè utile addiscat) tum quia illa quæ dixi adeò manifestò vera sunt, ut in omni hypothesi sint agnoscenda; denique quia plura adjicere illis qui Geometricam amant Physiologiam non est necessarium, aliis verò ingratum esset, & planè importunum videretur.

§. XVII. Vis autem illa ac necessitas motibus aliorum innumerorum deserviendi, dum in suo perseverant motu, quas omnibus corporibus inesse è generali corporis motûsq; naturâ ostendimus, in humanis quoque corporibus re-

reperiuntur, & ut humano generi operam ſuam præſtare velint, ſingulis ſuadere videntur, eóque quaſi manuducunt: At ſi illis adjiciamus quæ naturæ animalium à reliquis corporibus diſtinguunt, fortiùs movebunt, faciéntque ut cauſam videamus ſufficientem cur de congeneribus Animalibus ope noſtrâ juvandis, miſsâ ferè aliorum corporum curâ, præcipuè ſoliciti ſimus. Animalium autem natura ab ea corporum inanimatorum diſtinguitur, eâ partium ſuarum temperie, & organorum conformatione quæ ſufficiunt ad alituram, generationem, ſenſationem, imaginationem, affectus, motúſque ſpontaneos; & his quidem actionibus omnigena animalia ſuam conari conſervationem, perfectionem, ſeu fœlicitatem, ad tempus ab univerſalibus mundi cauſis præſtitutum, omnes uno ore fatentur. Nec ſanè difficile eſt hujus conatûs vim ac cauſas quadantenus explicare ex iis quæ, ex Anatomia, & Medicorum obſervatione, nota ſunt de ſanguinis, utiliúmq; aliorum ſuccorum circuitu, & nervorum diſperſione per univerſum corpus animalium, unà cum iis, quæ exindè deduxerunt Phyſiologi de cauſis famis, motûſq; muſculorum. Verùm non eſſet operæ pretium iis immorari quæ in confeſſo ſunt, ſed oportet ex his velut conceſſis aliquid deducere quod ad rem noſtram faciat. Nempe quòd ex eadem intrinſeca animalium conſtitutione, quâ determinantur ad conatus ſeſe conſervandi, dantur præterea primò manifeſta indicia actus ſuos erga congenera animalia innoxios, beneficóſq; ad ſui tutelam, ſtatúmque fœliciſſimum eſſe neceſſarios; ac demum ſecundò, earundem internarum cauſarum concurſu fieri, ut animalia non poſſint non hæc indicia ſentire, & memoriâ retinere. Horum autem prius ſententiam, ac ſanctionem Legum Naturalium ſummatim complectitur, poſterius earundem promulgationem ſpectat, ſeu modum quo innoteſcunt; utrumq; ideo ſuo ordine eſt explicandum. Imprimis itaq; obſervandum venit ſingulorum animalium corpora molémq; intra fines valdè anguſtos contineri, tempúsq;

intra quod conſervari poſſunt, exiguum eſſe; indè enim ſatis indicatur paucis tantùm opus eſſe ut ſingulis bene ſit; aut ſi aliqualis rerum multarum concurſus deſideretur, illum non alium eſſe quàm qui multis ſimul communicetur. Atq; hinc naturaliter ducuntur ad pauca tantùm ſibi ſeorſim expetenda, & ad appetenda talia communiter cum aliis quorum uſus multis ſit communis, qualia ſunt aeris lucíſq; uſura. Eadem cuticulæ ſuperficies quæ in unoquoq; animali limitat ſanguinis ipſius diffuſionem, & circuitum, eâdem vi limites figit neceſſitatibus quibus urgeri poteſt quodvis Animal ad quærendam ſui conſervationem. Clauduntur omnes corporis neceſſitates intra circumferentiam circuli à ſanguine animalis deſcripti: pauca illa quæ ſufficiunt ad ventilandum, & reparandum hunc ſanguinem Vitalem, ſufficiunt ad vitæ, valetudinis, roborísq; naturalis conſervationem. Exigua eſt quantitas ſucci illius qui jejuni animalis ſtomachum faucéſque vellicat, ac famem ſitímve excitat; proindéq; non multo indiget cibo potúve ut tota ejus vis retundatur. Ipſorum denique vaſorum in quibus alimenta macerantur fermentantúrque, vaſorum chylum deferentium, venarum arteriarúmque illum excipientium capacitas, adeò certâ parvâque menſurâ adimpletur, ut manifeſtum eſſe exiſtimem nullum unquam brutum animal in Hobbii errorem incidiſſe, ut omnia ad ſui conſervationem neceſſaria eſſe judicaret.

Ex his itaque conſtat animalium partes intrinſecas hoc monere, neceſſarium eſſe ad ſuam-ipſorum conſervationem ut pauca tantùm ſibi ſumant ad ſedandam famem, aut ſitim, & ad arcendam aeris inclementiam; adeóque ut reliqua omnia (quorum ingentem copiam producit fœcunda mater Tellus) aliis quibus uſui ſint, permittant. Sic ſcilicet limitata naturaliter corporum animatorum quantitas, eorum appetitus limitat ad pauca tantùm neceſſaria ſibimet quærenda, cæteris aliorum uſibus relictis; unde naturaliter oritur aliqualis rerum inter animalia varia diviſio, in qua concordiæ

cordiæ & benevolentiæ illius quam quærimus mutuæ fundamentum ponitur. Eo ipso enim quòd innata animalibus φιλαυτία hoc quem jam ostendimus modo fuerit limitata, atque ei satisfactum fuerit, nihil est quod efficeret ut aliorum conservationi repugnarent, sive impediendo quò minimè rebus aliis liberè fruantur, sive etiam recusando iis operam suam accommodare, quum ea sibimet ampliùs sit inutilis; quin potiùs è contrà exinde disponuntur ad auxilium aliis ferendum, sive è voluptate (licèt non admodum magnâ) quam sentiunt ex aliorum societate, & fœlicitate præsente ab ipsis procurata, sive è spe parilis auxilii ipsis in compensationem posthæc fortasse præstandi. Ipsa (utì opinor) sentiunt (certè homines hoc latere nequit) provisis semel necessariis nihil restare quod ipsis magìs commodum sit quam tranquillitas, societásq; cum congeneribus Animalibus, quæ solâ erga ipsa benevolentiâ conciliari potest, aut conservari.

§. XVIII. Secundum indicium sumamus ab effectis sensuum & imaginationis ac Memoriæ quum circa ejusdem generis animalia occupantur: Quoniam enim impressiones in ipsorum sensus factæ indicant ejusmodi animalia naturam habere suæ naturæ valdè similem, eædem in Cerebrum mox transeuntes (ubi Imaginationis nomen ferunt) ipsa disponunt ad affectus erga ea similes eis affectibus quos erga sese habent ex Naturæ suæ constitutione. Hîc autem de industria vitabimus controversias de cognitione Brutorum animalium qualis tandem illa sit, & de modo secundùm quem ex imaginatione affectus moventur; illud tantùm sumimus velut concessum quod imaginatio affectus cieat, & similis quidem (quatenus talis est) similes: posterius hoc è priore sequitur; ac illud tantùm hinc colligere vellem, Naturarum similitudinem notam aliquid facere ad benevolentiam inter similes conciliandam, nisi cum aliqua dissimilitudine quæ inimicitiam fortiùs suadeat, conjungatur. Hinc etiam fit ut animalia aliorum quæ ejusdem sunt generis

prorsus oblivisci non possint, dum sui meminerint. Eâdem enim imagine exhibentur similia, in quantum talia sunt; necessariò etiam cognoscunt illa pari fame sitíque urgeri, adeóq; Naturæ suæ stimulo pari excitari, ad quærenda sibimet alimenta; adeóque gratum quiddam illis fieri, cum horum usus liber iis permittitur, aut cùm in iis acquirendis juvantur. Quoniam autem perpetuò seu constanter locum habent in animalibus hujusmodi de congeneribus phantasmata, & affectus seu amoris conatus aliquales ex Naturæ suæ conditione necessariò indè orti, sequitur eatenus oppugnari naturalem ipsorum constitutionem, quatenus aut per vecordiam aut voluptatem, aut per violentas aliquas cupiditates passionésve, fit quicquam ejusmodi intrinsecis conatibus contrarium: ut omnes existimant Morbum esse, & præternaturalem constitutionem Canis, qui rabie, aut insaniâ correptus, ad mordendum canes quoslibet obvios præter solitum incitatur. Nec sanè ullam rationem perspicere possum cur non omnigeni affectus qui singularis cujuspiam animalis statum adeò perturbant, ut præceps ruat in actus aliis ejusdem speciei pernicioſos (quales sunt malevolentia, invidia, vehementiores iræ, &c.) spectentur velut intemperies quædam sanguinis, Cerebríque fortasse, & rabidi Canis vesaniæ aliquo gradu cognati. Manifesta sunt in iis morborum symptomata exundatio Bilis, Sanguinis effervescentia periculosa, livor ictericus, tremores paralytici aliáq; Medicis satìs nota. Nec irata tantùm rabies in congenera sæviens animalia est affectus morbosus; verùm etiam metus eorum nimiùs non minùs est præternaturalis, id est præter animalium omnium morem, è naturali sanâque eorum temperie oriundum; &, morborum instar, eorum conservationi adversatur, ea ad tristitiam, solitudinem, ac vigilias intempestivas, cæteráq; dominantis melancholiæ symptomata adigendo; unde mors præmatura acceleratur; nec ullus huic metui esse potest modus aut finis, qui fundatur in falsa imaginatione & opinione, quòd naturaliter & necessariò

omnibus

omnibus ejuſdem ſpeciei animalibus ineſt lædendi, belligerandíque in ipſa voluntas.

Talium animalium ſtatus (tales autem omnes homines in ſtatu naturæ fingit Hobbius) ſimilis prorſus eſt conditioni eorum miſerrimæ qui hydrophobiâ laborant. Ab aqua liquidíſque omnibus abhorrent, quorum (quanquam aliquando ex accidente noceant) uſus ad vitam eſt prorſus neceſſarius. Atq; ut hæc opinio non è natura aquæ ſed è læſa imaginatione, per morſum canis rabidi, oritur, ita ex imaginationis, cerebríque intemperie provenit, quòd de tota animalium ſpecie ſingulare animal malè ſibi metuat, cùm revera nihil ſit ſano cerebro præditis ſocietate ejuſmodi jucundius. Notius eſt enim quàm ut probatione egeat congenera animalia, ſiquo facto caſu à conſimilibus ſeparentur, poſtea ſimulac ſe mutuò viderint vel è longinquò ſtatim lætari, geſtire, concurrere, & libenter ſimul edere, bibere, ludere, rarò admodum inter ſe pugnare; ac ſiquando pugna contigerit, mox poſt victoriam ſine noxa plerumque partam, eadem pacatè & ſuaviter admodum conſociari. Quoniam autem liquet placidæ hujuſce conſociationis & concordiæ cauſas quæ brutis animalibus ſunt intrinſecæ, eſſe planè neceſſarias, nec alias omnino eſſe quàm quibus ipſorum ſanguis, ſpiritus, cerebrum, & nervi in ſtatu ſanitatis conſervantur, manifeſtò exinde ſequitur eorum ſingulorum ſalutem propriam à propenſione ad amicam cum ſimilibus conſociationem divelli non poſſe, ſed ſimul cum ea facillimè, ac naturaliter conſervari; quod è ſecundo hoc indicio quod animalibus omnigenis hominíque adeò commune eſt, erat colligendum.

§. XIX. Huic cognatum eſt tertium quod ex affectuum circa bonum pluribus commune verſantium ſuavitate & jucunditate deſumitur: hoc autem ideo præcedenti cognatum eſt quoniam affectuum ortus, viréſque omnes ab imaginationis nutu pendent. Phyſiologis autem notiſſimum eſt, Quòd in amore, deſiderio, ſpe, lætitiâ, præſertim dum circa

bonum

bonum *magnum* versantur, sanguinis, cordísque motus, animali vitalis, juvatur; adeò ut arteriæ venæque succo suo jam mitiore, simul & ocyùs fluente, repleantur, spiritúsq; generentur agiliores, totáque circulatio atque adeò omnes animalium functiones faciliùs peragantur. Nec minùs manifestum est, Bonum quod notum est ad plurimos se diffundere (inter quos ipsum animal de quo loquimur, comprehenditur) hoc ipso nomine *maximum* videri. Quare necessariò iisdem illis affectibus quibus congenera juvat animalia, ipsum quoque plurimùm juvabitur: & eo ipso quòd hoc intimè in se naturaliter sentit, in hos affectus velut ad sui conservationem valdè utiles & cum ea conjunctos fortiter propendebit, præmiúmq; cum his affectibus naturaliter cohærebit. Dixi autem animal quodvis suavem effectum, seu jucunditatem hujusmodi Passionum sentire; modus interim quo passiones hæ juvant pleroſque homines Physiologiæ ignaros latet; multóq; magìs latet bruta: sufficit interim ad propensiones quas dixi generandas quòd effectum sentiunt. E contrario autem in odio, invidiâ, timore, tristitiâque obstruitur sanguinis motus, & cor gravatur, ut difficiliùs in systole expellat, unde & pallidior conspicitur hominis vultus, & innumera in toto corporis œconomiâ, in cerebri verò & generis nervosi functionibus præcipuè, sequuntur incommoda, ut morbi qui lieni & melancholiæ solent tribui. Medicæ considerationis est hæc res, ideóque libens eam relinquo illius artis filiis, qui illam in humani generis salutem nobilissimis inventis indies exornare satagunt. Unicam tantùm transcribere libet historiam planè mirabilem ex Harvæi *exercitatione Anatomica de circulatione sanguinis*, quæ nobili exemplo ea quæ diximus, illustrat. His autem verbis ab eo exprimitur *pag.* 89. editionis Cantabrigiensis. "Virum cordatum novi qui pro ira & indig-
"natione ob acceptam injuriam à potentiore, & illatam
"contumeliam, adeò æstuans exardescebat, ut invidiâ &
"odio indies ob inhibitam vindictam auctis, & animi passione

"vehe-

"vehemente quâ maximè exulceratus erat, nemini pate-
"factâ, tandem in mirum morbi genus incidit, ſummâq;
"oppreſſione & dolore cordis, & pectoris miſerè conflicta-
"batur, ut nullis adhibitis ex peritiſſimorum auxiliis pro-
"ficientibus, in ſcorbuticam tandem poſt aliquot annos
"Cachexiam incidens contabuit, & moritur. Huic tan-
"tummodo aliquid ſolaminis accidit quoties & quamdiu
"tota pectoris regio comprimeretur. Huic quoque arteriæ
"jugulares pollicis magnitudine diſtentæ, tanquam utravis
"eſſet Aorta ipſa, aut arteria magna deſcendens, altè &
"vehementer pulſabant, & tanquam Aneuriſmata duo
"oblonga apparebant; in cadavere diſſecto inveni cor,
"& Aortam adeò diſtenta, & ſanguine referta, ut cordis
"moles & ventriculorum cavitates bovini cordis magni-
"tudinem adæquabant. Hæc ille; à quibus obſervatur ex
hujuſmodi affectibus obſtrui motum ſanguinis, ídque (utì
videtur) in exiguis arteriarum ramulis, qui per cerebrum
ſparguntur, & ingentia indè cordi, totíque adeò animali
mala provenire, triſtiáque morborum ſymptomata, à qui-
bus ipſi vitæ (quæ homini cum cæteris animantibus com-
munis) periculum imminet: Hinc itaque patet ex ipſa
animalis, & affectuum naturâ, moneri homines, ipſis ex uſu
fore, ut benevolo ſint animo in alios, quoad fieri poteſt,
omnes, quandoquidem odium in unicum hominem æſtuans
tanta oſori attulerit mala.

§. XX. Sequitur indicium ejuſdem rei quartum indè
deſumptum, quòd animalia vi earundem Cauſarum, quæ
ſingulorum vitam conſervant, impellantur ad conatus ſpe-
ciem ſuam conſervandi, adeò ut naturali planè vinculo
hæc duo inter ſe connectantur: Hinc enim fit ut magno
amore ſocientur inter ſe animalia congenera, ſexu diſtin-
cta, unde plurima ſibi invicem grata præſtant, & ut pro-
creetur proles quam velut ſuum ſanguinem diligant &
tueantur, niſi inſolitum quiddam contingat quod natura-
les eorum propenſiones immutet. Ea autem quæ rarò

adeò accidunt in rationes venire non debent, cùm ordinatus naturæ ſtatus eſt æſtimandus: Conjunctiſſima inter ſe ſunt prolis procreatio, & στοργὴ, quæ ad ſtudium illam enutriendi ſtimulat. Conſervatio enim eſt tantùm continua quædam rei generatio; eædem ergo cauſæ naturales ad hanc atq; ad illam animal impellent: Manifeſtum autem eſt prolem conſervari non poſſe, niſi pacem, ſeu benevolentiam inter ſe colant conſimilia animalia. Ideóq; naturaliter volunt benevolentiam hanc non minùs diuturnam eſſe quàm cupiunt eſſe ſuæ ſobolis durationem; in tali autem benevolentia, amplâ nempe & diuturnâ, conſiſtit ſtudium boni communis totius ſpeciei, illud ſcilicet ad quod animalium ingenium aſſurgere queat; quod quidem, homines ſi excipias, hebes eſt admodum & minimè providum. Exigua tamen illa ſolertiæ umbra quâ omnigena pollent animalia, ſufficit ad efficiendum ut ſibi, prolíque ſuæ fere ſemper conſulant, exercendo aliqualem erga congenera animalia benevolentiam. Quoniam autem naturalem amorem prolis provenire innuimus ab iiſdem cauſis quæ efficiunt ut animalia ad prolem generandam propendeant; oſtendendum eſt hanc propenſionem animalibus jam ad virium ſuarum ἀκμὴν progreſſis intrinſecam eſſe, & ab iis cauſis profluere quæ ad ipſorum ſingulorum conſervationem & vigorem ſunt neceſſariæ: unde ſequitur neceſſe eſſe ut animalia ſimul cum ſua ſalute, ſpeciei ſuæ continuationem bonúmque adeò commune quærant: Hoc autem è modo quo formantur ac nutriuntur liquidò conſtat: Certiſſimum enim eſt quòd eædem cauſæ quæ ſive in utero, ſive in ovo partes ad individui nutritionem requiſitas efformant, ut ventriculum, Cor, *&c.* ſimul etiam vaſa ſpermatica, & ſexuum diſcrimina, in primis animalium rudimentis fabricant, ut obſervavit Harveius de *Generatione Animalium, Excercit.* 69. Ex eadem ſucci nutritii maſsâ ſanguini permiſtâ pars faceſſit in nutrimentum, pars in ſemen tranſit ad prolem generandam. Tota circulatio ſanguinis

nis, omniáque ejus auxilia, ut muſcularis Cordis vis, valvularum in venis artificium, eodem opere privatæ individui nutritioni deſervit, & publico officio fungitur ad generis propagationem, dum materiam è qua ſemen elaboratur, ad vaſa ſpermatica demittit. Quicquid denique quævis viſcera, aliæve partes corporis præſtant ad tuendum ſanguinis ſtatum naturalem, id ſimul & ad individui vitam ſervandam facit, & ad prolis procreationem ſaltem remotè diſponit; ea enim omni magnâ ſanguinis intemperie impeditur.

In latiſſimum hîc ſanè liceret expatiari dicendi campum, verùm, ne nimius ſim, viſum eſt reliqua quæ huc ſpectant Lectoribus Phyſiologis, Medicíſque relinquere ulteriùs proſequenda, & ex paritate rationis cum ipſis quæ ſuggeſſimus ad mores è naturæ indiciis formandos applicanda. Ego hoc tantùm adjiciam, manifeſtum admodum eſſe, animalia hoc modo in alterius ſexûs, & prolis amorem impelli, atque adeò anguſtam φιλαυτίαν exui, quâ ſemel ſepoſitâ facilè ducuntur ad alia atque alia adamanda, donec amor tandem omnia congenera ob naturæ ſimilitudinem complectatur; atque adeo in communi animantium naturâ fundatum eſſe illud quod multiplici experientiâ obſervatum eſt, homines poſt ſuſceptam prolem pacis eſſe amantiores; & propenſiones ad prolem ſuſcipiendam omnes ad pacis amorem diſponere.

Interim prætereundum non eſt vulgare illud effugium, quo hoc aliáque indicia à propenſionibus naturæ ſumpta, è quibus ratio humana legem diſcat, eludere ſolent multi; quanquam ex his propenſionibus ſæpe id fiat, quod multis proſit, eas tamen omnes à ſolo propriæ voluptátis amore provenire, actúſque adeò omnes hinc profluentes alium nullum finem habere, ideóque nihil præter meram φιλαυτίαν indicare. Reſpondeo (1) Liquidò conſtat ex iis quæ præcedunt, me non deſumere indicium legis naturalis de quærendo bono Communi è fine quem ſibi proponunt anima-

lia: nihil affirmo de eorum intentionibus. (2) Probari tamen non potest, quod animalia in actionibus voluntariis, quibus aliorum bono juxtà ac suo reipsâ inserviant, utrumq; tamen non pari ratione prospiciant ac velint. Certè longè probabilius est utrumque effectum similiter intendi: siquidem ità se res habet in iis quæ homines consultò agunt, omnia scil. effecta provisa actionum suarum intendunt producere, quamvis eorum alia aliis magìs eos moveant ad agendum, magísque eos delectant, postquam ab agendo quiescunt; ea autem quæ efficere intendunt, meritò fines actionum dicuntur. (3) Dato, non concesso, quòd animalia suam tantùm conservationem fœlicitatémque quærent, ut finem, & erga congenera animalia benevolentiam exercerent, velut medium ad eorum finem naturaliter & perpetuò necessarium; etiam hâc ratione evinceretur naturam indicare quærendum esse bonum toti generi commune, & æquè valida indè nasceretur obligatio ad usum mediorum adeò necessariorum, ac esset obligatio ad suppositum finem, vitæ suæ nempe conservationem. Eadem enim est obligatio ad media necessaria, ac ad finem ipsum. Hæc autem æquè valida est ac ulla quæ è pœnis legum civilium oriri potest; illæ enim nihil majus quàm mortem minitari queant. Hanc obligationem longè maximam, seu potiùs unicam realem esse contendunt, qui hæc objiciunt. Hanc itaque ob causam præter alias non paucas, frustrà est Hobbius, qui (ut tollat obligationem naturalem ad boni communis studium) omnes propensiones naturales eò facientes conatur resolvere in suæ solùm conservationis, vel sibimet ipsi placendi studium. Sic partim in libello *de Humana Natura* Anglice Scripto, *cap.* 9. §. 10, 15, 16, 17. partim in *Cive, cap.* 1. §. 2. non solùm amorem illum quo ferantur animalia in speciei suæ propagationem, sed & στοργὴν illam quâ proles nata excipitur, & educatur, omnémque charitatem erga quosvis, & misericordiam erga afflictos oriri affirmat exinde, quòd animalia his motibus aut *aliquod sibi commodum*

commodum quærant, aut saltem ut magna sentiant de suis viribus, seu bene de seipsis opinentur, quæ Gloriæ est definitio Hobbiana; verùm præterquam quòd horum effectuum vis intrinseca, & effecta quibus longè plus aliis præstatur, quàm ipsis agentibus, apertè reclament; ídque satìs sentiant animalia in quibus vigent, adeóque non possint non plus aliis intendere quàm sibi: si daretur affectus hos animalibus necessariò inesse, ut sese commodis quibusdam & hâc gloriâ Imaginariâ bearent, maneret tamen obligatio ad actus cæteris proficuos ut sibi nullatenus deessent, in his quæ supponit naturaliter & necessariò ideóque perpetuò appeti. Fieri enim non potest quin spe his fruendi, metúque ne hæc amittantur si negligantur, actus, qui aliorum bonum respiciunt, teneantur; & agnoscit Hobbius, obligationem naturalem locum habere ubi spe metúve libertas hominum coercetur, *de Cive. cap.* 15. §. 7. Valida sanè mihi videtur hæc ratiocinatio contra Hobbianos objectores; verùm in quo consistit obligationis moralis natura alibi explicuimus, hîc tantùm dicam, In veris Morum regulis, è quibus obligatio naturalis nascitur, finem adeò angustum, unius scil. hominis conservationem non respici, sed communem omnium rationalium fœlicitatem. Contrà autem Hobbius exiguum hunc finem in humanarum actionum regulam proponit, eo consilio, ut ipsi negligere possint actiones quaslibet, propensionésque naturales in aliorum bonum utiles, quandocunque ipsis non videbuntur in rem suam facere; etsi revera (quod tamen plerosque φιλαυτίᾳ excæcatos frequenter latere solet) Publici boni studium actibus externis testatum nunquam non est medium necessarium ad singularis cujusvis hominis fœlicitatem summam. Denique ne nimii simus in hujus objectionis solutione, considerandum est nos non ex actibus voluntariis, quorum fines in diversis animalibus, aut in eodem animali diversis temporibus sunt varii, judicium nostrum sumpsisse; sed ex actibus, & propensionibus planè necessariis, quæ insunt

animalibus etiam insciis, & quandoq; repugnantibus, quæq; utì paucis innuimus, ab ipsa corporis sui fabrica, & temperie proveniunt; non enim ex eo quòd eligunt cupiúntque sese conservare, sed è naturali cordis systole amandatur sanguis in vasa spermatica, seménq; indè secernitur, atque fermentatur; unde etiam oriuntur veneris stimuli, & appetitus sobolem procreandi, tuendíque: eadem enim causa appetitum utrumque generat: sicut ex eadem materia & formatur primitùs animal, & aliquamdiu nutritur, crescítque in utero vel ovo; adeò tamen insciis parentibus hæc fiunt, ut licèt operam suam ministrent, nesciant tamen antequam in lucem exeat soboles, mas an fœmina procreetur; ore, an umbilico, an utroq; nutrimentum hauriat: immò an omninò vescatur, aut etiam vivat necne. Ex his autem liquet in efformatione aut nutritione fœtûs nondum in lucem editi, animalia non dirigi à sua cognitione effectum seu finem prospiciente: multò verò minùs à prospectu conservationis vitæ suæ hoc modo procurandæ; illa enim propagatione speciei potiùs labefactatur: sed & actus hos sine consilio ab illis fieri, & propensiones ad hos actus multò magìs esse necessarias: scilicet in his actibus animalia planè sunt similia vegetabilibus, quæ licèt sensu careant, omníq; finis prospectu, non tamen sibi solis nutrimentum hauriunt, sed & semen proferunt in speciei suæ propagationem: atque adeò utì in ovis & pulli corpus continetur, & alimentum idoneum quo nutriatur donec maturus satísve strenuus evadat ut alunde sibi cibum quærat, concoquátque; ita etiam in seminibus præter exiguum germen (quod futuræ plantæ est rudimentum) continetur etiam materia apta, quæ postquam humectata est, & calore idoneo in fermentationem quandam concitata, in teneras germinis radices sese insinuat, & illud nutrit, donec tantas vires acquisiverit, ut è terra vicina alimentum possit desumere. Postea verò cùm in lucem prodit fœtus, animalia jam sentientia animal sibi simile suo è sanguine, ipsorum operâ

operâ naturali factum esse, indè intus disponuntur ut id nolunt actu, vel neglectu voluntario infectum facere; & sunt sanè quæ modò diximus Physiologis satis comperta; quæ siquis distinctiùs explicata videre velit, medicos nostros clarissimos legat, nempe Doctores, Harvæum, & Highmorum *de generatione*, & Needhamum in erudito opere *de formato fœtu*. Sufficiunt illa quæ annotavi pauca ad evincendum quòd ex ipsa fabrica & temperie animalium (immò & vegetabilium) ab universalibus causis determinatis validæ oriuntur propensiones ad sobolem non modò generandam sed & nutriendam. Quinetiam experientiâ notissimum est propensiones hasce in animalibus ætate & usu invalescere, adeò ut vehementes nascantur dolores, si quid iis contrarium acciderit: hinc ille hominum lachrymæ, quæ in frustrato amore, aut in sterilitate, aut amissione liberorum distillant: ideóq; ex his, aliisque hujus generis innumeris quæ indies occurrunt, facilè quis colligat, ordinarium plerumque animalium statum ipsis ingratum admodum fore, nisi (quantum possint) per benevolentiam erga alia sibi congenera, societate cum iis utantur amicâ, cujus beneficio prolem procreent, educéntque, quantum fieri potest, tutissimé. Deniq; integra animalium compages, (quoniam ea necessaria est consuetarum functionum actionúmq; causa) apertè indicat, ab iisdem causis internis provenire actus propter suam conservationem, & affectus eatenus benevolos, quantum satis est ad amicam cum congeneribus animalibus consociationem: hæc enim duo ab omnigenis animalibus utplurimum reipsâ fiunt, quanquam contingat aliquando, sed rariùs, per ignorantiam, aut affectus perturbatos, vel sibi, vel aliis ejusdem speciei nocere. Quoniam itaque frequentior est inter ipsa concordia, pauciores autem sunt discordiæ, sequitur causas naturales concordiæ ipsis intrinsecas esse fortiores; vel eorum naturam, ubi nulla sunt Civilis Societatis adjumenta, in hunc effectum potiùs quàm discordiam propendere; quod præcipuè contendi-

mus,

mus. Hoc enim sufficit (nisi evincatur hominum naturam animalem eâdem in brutis ferociorem esse, pacíque magis inimicam) ad probandum quòd in omnibus deliberationibus de futuro (in quibus tantùm quid utplurimum contingit statuendum est) generatim concludere liceat pacatam cum aliis consociationem propensionibus nostris gratiorem fore, eandémque in aliis potiùs expectandam esse, quanquam in aliquibus casibus res aliter eveniat. Quèmadmodum verè quis pronunciet aleæ naturæ magis convenire ut non jaciatur Senarius primo jactu quàm ut jaciatur, quoniam quinque sunt casus possibiles qui huic jactui repugnant, unus autem qui favet. Quòd autem animalia ratione carentia cum aliis sui generis plerumq; agant benevolè, id quidem facile est probatu, percurrendo omnia illa quæ in capite primo requiri indicavimus, ut publico cujusvis generis bono quicquam inservire dicatur. Abstinent enim à noxa sibi invicem ferendâ, utplurimum. De Serpentibus hoc memoravit Juvenalis, quòd

——————————*Parcit*
Cognatis maculis similis fera. Quando Leoni
Fortior eripuit vitam Leo? quo nemore unquam
Expiravit Aper majoris dentibus Apri?
Indica Tygris agit rabida cum Tygride pacem
Perpetuam: Sævis inter se convenit Ursis.

Quinetiam benigniùs se gerunt erga ea quibuscum aliquamdiu vixerunt; notáque est Ciconiarum erga parentes ἀντιπελαργία, in quibus gratitudinis vestigia reperiuntur. Limitatus in iis omnibus conspicitur tum erga sese, tum erga prolem, amor, & parata sunt ad officia quædam mutua præstanda, non leviora modò, ut cùm colludunt, sed & graviora, ut cùm sibi invicem opem ferunt adversùs hostes communes; ídque se expectare indicant voce quadam propriâ, quâ pleraq; animalia, ubi periculum immine-

re

re sentiunt, alia convocant in auxilium. Sunt autem hæc (substantiam actuum si spectes) eadem cum iis quæ in boni communis curâ necessariò includi diximus, quæ quidem modo valdè imperfecto à brutis fiunt, sed verè proportionato tenuitati cognitionis quâ utuntur in rebus ad suam-ipsorum conservationem necessariis.

§. XXI. Causas si quæramus animalibus intrinsecas quæ ad hæc plerumque facienda ea determinent, præter eas à quibus priora sumpsimus indicia, hæ sunt ipsis propriæ quatenus ab inanimatis corporibus distinguuntur. Imprimis eorum compages è partibus admodum diversis coagmentata pluribus indiget ut conservetur, quàm mineralia aut plantæ. Sanguis enim cæteriq; liquores iis vitales, ut Lympha, bilis, succus pancreaticus, & latex fortè nervosus, ac spiritus, adeò perpetuis mutationibus sunt obnoxii, & ipsâ diaphoresi exhalantur, ut novis continuò succis opus sit, nec non exercitio, quiete, somno, vigiliâ, pacatis affectibus, quibus ad justam temperiem restituantur, quæ fuerint mutata, aut quod est absumptum reparetur. Quoniam autem hinc in iis fit famis, sitis, variarúmq; ægritudinum sensus valdè molestus, stimulantur ad quærendas, tentandásq; commodissimas rationes alimenta, & medelas, aliáq; subsidia sibi quærendi, quales scilicet suarum virium æstimatio, & rerum omnium quæ ipsis occurrunt notitia, suggesserit. Occurrit autem nihil quod ipsis penitiùs notum sit quàm congenera animalia, quorum & vires, & necessitates è similitudine cum suis facillimè æstimant, & ex eadem naturæ similitudine amoris, auxiliiq; spem aliquam hauriunt. Causa autem istius spei est, partim quòd res similes similia de se phantasmata, adeóque similes affectus (nisi gravis aliqua impediat causa, ut passio, error, dissimilitudo valdè displicens, &c.) generare soleant, adeò ut eodem quo sese amore complectantur, alia animalia sibi congenera: partim verò quia prospiciunt facillimè è discordia & contentione mala quidem ingentia ac innumera, boni

autem vix quicquam ſperari poſſe. Quippe propter virium æqualitatem, aut accidentia multa quæ vires majores minoribus exæquent, (qualia ſunt ſomnus, laſſitudo, morbi, conſociationes plurium imbecillium, locorum opportunitates variæ, in quibus imbecilliores vincant fortiores) non rarò contingat ut ſibi invicem noceant, ipsámve mortem inferant. Si enim potentiæ quæ inter ſe contendunt quovis modo fiant æquales, illæ ſunt ad invicem utì pondera in æquilibrio poſita, quorum utrumvis alterum diſtinere poteſt à loco quem petit inferiore, neutrum autem eò quò tendit poteſt pervenire. Atque hujuſmodi mala contingunt in virium æqualitate, cùm unum animal cum altero concertat, etſi cum aliis pax utrinq; colatur: At ſi cum omnibus ſuſciperetur bellum, toties cum viribus longè ſuperioribus certamen eſſet ineundum, ut vitæ nulla ſpes relinqueretur. Breviter, veriſimile eſt, ipſis brutis judicantibus, ubi omnibus in rerum natura ſuppetit quod magìs conducit ad ſingulorum propriam aliorúmq; conſervationem, ſatius eſſe rerum uſum inter ſe, ut occaſio tulerit, per concordiam dividere, & præſentibus tantùm neceſſariis uti, quàm belli perpetui periculis ſeſe exponere, ut rerum non neceſſariarum copiâ cumulentur.

In voluntate autem concedendi iſtiuſmodi diviſionem rerum, & operarum mutuarum, eámque conſervandi poſtquam facta eſt, continetur ſumma actuum omnium quibus bonum ſuæ ſpeciei commune procuratur; quare ipſa etiam bruta aliquatenus vident connexionem inter ſuam-ipſorum conſervationem & actus ad bonum ſuæ ſpeciei commune facientes, atque hanc ob cauſam inter ſe benevolè agunt; id quod erat explicandum. Hoc ſolum adjicere viſum eſt, ea quæ in animalibus notavimus omnia ſimul eſſe conſideranda velut concurrentia ad ſubminiſtrandas vires, & ad efficiendam propenſionem versùs commune ſui generis bonum, eámq; adeò fortem & conſtantem, ut niſi animalia ei obſequantur, caritura ſint magnâ parte ſuæ fœlicitatis, quæ

in

in eo consistit, ut grata fiant naturalibus eorum inclinationibus, & dolorem sentient oriundum è lucta passionum inanium quæ naturalissimis hisce principiis repugnant, quarum vis à nulla imaginationis delusione dependet; adeóq; rectè distinguuntur ab istis passionibus quas inanes dixi, quoniam à delusa proveniunt phantasia. In eum autem finem visum est in causis benevolentiæ hujus erga congenera animalia, quæ in brutis omnigenis conspicitur, inquirere, quoniam manifestum esse duxi eas omnes (aliásq; insuper majores) in hominibus reperiri, eósque adeò ex his saltem causis à natura aptos fieri ad talem inter se consociationem, plerumque certè amicam, qualem inter bruta congenera videmus, quæ rationis auxilio ad majorem perfectionem evehatur.

§. XXII. Hobbium interim non latuit hoc cum suis principiis minimè consistere, ideóque sæpe hæc in contrariam sententiam insinuat: *homines ursis, lupis & serpentibus esse ferociores; statum eorum naturalem esse statum belli omnium in omnes; nullam inter eos esse naturam boni vel mali publicè antequam civitates constituantur, adeóque nullam ejusmodi boni notitiam, nullum ejus appetitum.* Loca in quibus hæc tradit alibi citavimus; hîc autem considerandus locus quidam in *Leviathane Cap.* 17. cui consonat libri *de Cive c.* 5. §. 5. ubi sibimet ipsi objicit, *Animalia quædam bruta, ut Apes, & Formicæ, pacificè in eodem alveari, & eâdem formicariâ inter se vivunt:* rogátq; quid impedit quò minùs homines idem faciant? Respondet autem sex articulis, quorum summa est hæc; 1. *Homines litigant de Honoribus, illa animalia non item.* Regero autem; Honores Civiles (de quibus contentiones aliquando oriuntur) locum non habere in statu naturali, seu ante constitutas civitates inter homines, ideóque de his eos non posse contendere in statu naturæ de quo nunc agitur, magìs quàm bruta animalia: Deinde, vera gloria, seu honos qui extra civile regimen haberi potest, definiente Cicerone, est consentiens laus bo-

norum, & incorrupta vox bene judicantium de excellenti virtute. *Tusc.* 3. Virtutes autem omnes communis boni studium continent, indéq; solùm reportatur bonorum laus. Ex amore talis honoris tantum abest, ut bellum, ídque in omnes oriatur, ut è contrario hoc veluti calcari stimulantur homines præ cæteris animalibus ad virtutum omnium exercitium quæ, Hobbio teste, sunt pacis communis media necessaria. *Leviath. cap.* 15. Respondet 2do. *Inter animalia illa bonum publicum & privatum idem esse. Ergo ad bonum privatum dum feruntur naturaliter, simul procurant bonum commune; homini autem in bonis propriis nihil tam jucundum est quàm quod alienis sunt majora.* Ego verò hæc repono; gratum nobis feciſſe Hobbium quòd hîc imprudens agnoverit esse aliquod bonum publicum seu commune, extra regimen civile; & hoc ab ipsis brutis reipsâ procurari. Aliter docuit alibi: vide *lib. de Homine c.* 10. verba ultima: existimamus autem cognitionem boni publici homines ad pacem & virtutem ducere aptam esse, quippe est illud suâ naturâ amabile, & boni privati firmissimum munimentum. Ejus etiam diversitas (aliquibus in casibus) à bono quorundam privato non est sufficiens ratio cur homines potiùs inter se pugnarent quàm apes & formicæ, quarum bonum commune à privato pariter distinguitur. Quod autem addit de hominibus, si universaliter intelligantur, ut verba ejus sonant, falsissimum est, & sine probatione dictum: nisi fortè remittendi sumus ad generalem illam, utì vocat, demonstrationem rerum hujusmodi quam innuit in *Leviathanis* proœmio; scilicet novit Hobbius seipsum, & nihil sibi in rebus suis jucundius esse quàm quòd alienis sint majores, indéq; colligit omnibus easdem esse cogitationes. Verùm oportuit aliquid in rerum aut Hominum natura ostendisse, unde necesse sit ut omnes homines ita judicent. Nôrunt certè quotquot verè rationales sunt, è naturæ suæ necessitate, ac rerum usu, de rebus suis statuere, jucundæ sint necne; & quo gradu ipsos juvent sine comparatione

cum

cum rebus alienis. Stulti sunt aut invidi qui de solo rerum suarum excessu supra mensuram alienarum lætentur. Quòd si de hujusmodi tantùm hominibus sententiam illam intelligi vellet limitatè, tum sufficientem non assignat causam universalis belli omnium in omnes, sed contentionis fortè alicujus à stultis & invidis movendæ, quam prudentiorum ratio aut vis facilè coerceat ne universis noceat. Tertiò autem respondet quòd *Animalia cætera, quia ratione carent, in rerum suarum communium administratione nihil vident, aut videre sibi videntur quod culpent: homines aliter: indè bellum.* His sic respondendum esse censeo. Rationem hanc nihil suggerere quò minùs homines pacatè inter se agerent, si nullum esset regimen Civile cui subjicerentur; quo casu propensiones naturales ad benevolentiam universalem, legésq; naturæ omnes locum haberent, his non obstantibus. Nec quicquam affert quò minùs tales homines inter se consentirent ad constituendam civitatem, (hæc autem illa sunt quorum causas nos quærimus) sed objicit aliquid quod impediet ne constitutam per consensionem solam conservent. Videat autem Hobbius an non hæc quæ de permultorum hominum ingenio scribit, pariter concutient fundamenta pacis in civitate per unionem ab illo fictam constituâ. *Permulti*, inquit, *sunt, qui se cæteris sapientiores & regendæ civitatis capaciores esse putant, qui dum suo quisque modo reformare volunt, dissident inter se, & belli causa sunt.* An non hujusmodi homines pacta quibus inter se uniti fuerint, violari solent, & in bella civilia erumpere? Deinde verò considerandum est Rationem hominum multò efficaciùs pacem & concordiam promovere, detegendo innumeras impostruras imaginationis, & passionum, quàm discordiam per suam fallibilitatem, in rebus ad pacem communem semper necessariis, quæ paucæ sunt & admodum conspicuæ. Præterea homines non statim atque videre sibi videntur quod culpent in rerum communium administratione, bella movent; eadem ratio quæ culpam detegit movet etiam

multa ferenda esse pacis servandæ causâ, suggeritq; modos varios quibus tentari possit pacificè emendatio talis culpæ. Tuum judicium appello (amice Lector) an hominis conditio deterior sit conditione brutorum quia ratione utitur? Annon potiùs iniquè de hominibus statuerit Hobbius qui eorum rationem ream peragit omnium miseriarum è bello & discordia ortum trahentium; & hac de causa contendit homines minùs pacatè inter se agere, quàm bruta irrationalia? Verùm totum hoc quod respondet Hobbius est nihil ad rem. Quæritur enim de obligatione præceptorum rationis rectæ, ante civitates constitutas: Respondetur hominum multorum rationem adeò falsam esse, ut civitates constitutas dissolvat. Quartò asserit ideò *homines non posse pacificè inter se vivere æquè ac apes*, &c. *quoniam illa animalia verborum arte illâ carent, quâ homines alii aliis suadere solent Bonum esse Malum, & Malum Bonum*, &c. *& alter alterius actiones ita reprehendit, ut indè turbæ oriantur.* Scilicet, quia aliquando contingit ut fucatæ orationis usu concitentur turbæ; ergo homines (utpote qui eâ possint uti) certò nolunt inter se pacem tueri. Laxa certè nimis est consequentia. At probare oportuit homines necessariò, aut saltem certò velle uti, ídq; constanter, ejusmodi seditiosis orationibus quæ ad bella movenda aliquid faciunt; præsertim cùm tot sint causæ tum ipsis intrinsecæ, tum extrinsecùs conspicuæ quæ ipsis suadeant potiùs pacem quærere. Probandum esset præterea ejusmodi conciones necessariò, aut saltem semper eò usque valituras esse apud auditores omnes, aut plerosq; ut statim in bellum ruerent. Fieri enim potest ut perspicaciores sint, quàm qui fucatis verbis se illudi patiantur. Fieri potest ut prudentiorum orationibus pacificis, solidiore ratione fultis, fidem potiùs adhibeant. Fieri potest ut rerum momenta potiùs expendant quàm inanem verborum sonum. Atque huc certè ipsorum natura eos ducit: Sciunt enim se non verbis pasci posse, aut ab injuriis defendi, sed actionibus, à benevolen-

tia

tia mutua proficiſcentibus. Quid vetat quin potentior ſit bonorum ſuada, cui & ratio tum oratoris, tum etiam auditorum, & ipſa rerum natura ſuffragatur? Quidni plus valeat lingua quæ legatione fungitur pacis, quàm quæ claſſicum canit? Cauti omnes diligenter potiùs attendunt ad ea quæ alii faciunt, quàm quæ dicunt; immo & inſuper curant ut adeò libretur eorum potentia, quibus fidunt, ut ſine ſummo ſuo periculo eos lædere ne poſſint quidem. Quòd ſi inſuper expendat lector quanti momenti ſint verba tam ore prolata, quàm ſcriptis mandata ad contractus omnes faciendos, & ad Legum memoriam conſervandam, (quibus duobus omnis pacata Societas continetur;) non dubito quin mecum ſentiet eorum uſum multò magis valere ad Pacem faciendam firmandámque, quàm ad eandem eliminandam; adeóque in humani generis commodis numeranda eſſe, non inter ea quæ homines brutis magis inhumanos faciant. Verùm inſtat Hobbius. Quintò, *Bruta inter injuriam & damnum non diſtinguunt:* itaque *quàm diu bene ſibi eſt, cæteris non invident: Homo autem tum maximè moleſtus eſt quando otio opibúſque maximè abundat. Tunc enim ſapientiam ſuam in Regentium actionibus reprehendendis oſtentare amat.* Scilicet, Antitheſis hoc innuit, Homines brutis minùs pacificè agere, quia diſtinguunt inter injuriam & damnum. Ego verò longè aliter ſentio, Homines libentiùs damnum ferre etiam ab hominibus datum, modò nè fiat injuriâ. Omnémq; diſtinctionem inter hæc duo fundari in juris, legúmque cognitione, quam libenter agnoſco hominibus propriam eſſe. Quòd autem hæc cognitio efficiat homines ad pacem violandam proniores, ſeu ad conculcandum leges & aliorum jura ſuis ſimilia, id ferre nequeo. Fateor equidem jura ab hominibus violari poſſe per effrænes aliquorum cupiditates, hâc cognitione nequicquam ſeu incaſſum repugnante; verùm cognitio diſcriminis inter ea quæ jure fiunt, & quæ injuriâ, efficere nequit ut ad injurias inferendas ſint procliviores. At invidebunt

aliis

aliis (utì innuit ex antitheſi) & ſapientiam oſtentare amabunt reprehendendo Regentes: Certè non ſine injuria, paucorum vitium toti generi humano objicitur; ídque ſine probatione niſi fortè in ſeipſo hos affectus conſpexerit, & indè eos hominibus omnibus naturales eſſe concluſerit; nam hanc rationem cognoſcendi humanum genus, gentium Rectoribus, aliíſq; omnibus commendat in Proœmio *Leviathanis*: nec aliam ullam eſſe harum rerum demonſtrationem: ſed monet ut examinemus an noſtris hæc congruant cogitationibus. Meis ſanè non conſentiunt. Sim ipſe fœlix, ſint alii fœliciores, non equidem invideo, mihi nihil detrahetur. Modeſtiorem etiam cenſeo naturam humanam quàm quæ in reprehendendis Regibus delectetur. Oportet ut longâ conſuetudine quidlibet audendi confirmetur illius audacia, qui ad perduellionem moliendam proceſſerit, in quo crimine innumeræ cædes, rapinæ, ſacrilegia, omniáque ſimul flagitia continentur. Verùm incongruè admodùm ab Hobbio hoc ſcelus hominibus objicitur in ſtatu quem ſupponit naturali, qui regiminis Civilis conſtitutionem, ſecundùm ejus hypotheſin, præcedit; videamus itaque an in ultima reſponſione meliùs evincat, humanum genus ad pacificam conſenſionem brutis animalibus minùs eſſe idoneum? *Animalium* (inquit) *illorum conſenſio à Natura eſt; conſenſio autem hominum à pactis eſt, & artificialis. Mirum ergo non eſt ſi ad firmitatem, & durationem ejus aliud præter pactum requiratur*, nempe *Potentia communis à qua ſinguli ſibi metuant, & quæ omnium actiones ad bonum commune ordinet.*

Reſpondeo. Pares planè eſſe cauſas naturales hominibus intrinſecas quatenus ſunt animalia, quæ eos ad conſenſionem de exercenda mutua inter ſe benevolentia perducant; pares (inquam) iis quæ in quibuſvis aliis animalibus reperiuntur, *v. g.* in bobus, leonibus, apibus; ídque veluti in brevi ſpecimine conati ſumus oſtendere in iis quæ paulò antè dicta fuêre: & inſuper majores oſtendemus poſt hæc.

Nihil

Nihil autem ostendere potest Hobbius quod homini deest, & causa est pacificæ ejusmodi consensionis quæ in brutis reperitur. Id enim quod additur, eam esse pactitiam inter homines adeóque artificialem, vulgus fortè fallat, à philosophis facilè redarguetur. Pacta enim illa vi naturæ tum animalis, tum rationalis fiunt. Certè si homines nulla inter se feciſſent pacta, nullâq; uterentur ratione, tantundem tamen valeret inter illos communis natura animalium ejusdem generis, ut consentirent in mutuam benevolentiam eatenus colendam quatenus inter omnia bruta ejusdem speciei, & est hæc consensio, & naturalis esse agnoscitur. Quid itaque vetat quin postquam accesserit hominibus ratio & verborum usus, maneat consensio illa adhuc naturalis? Ratio non tollit conatus & propensiones naturales ad concordiam, nec consensio naturalis minùs firma fit aut inconstans, eò quòd verbis exprimatur: quemadmodum appetitio & assumptio cibi potûsq; non desinunt esse actiones naturales in homine, etsi hunc appetitum verbis exprimat, & ratione suâ locum, tempus, genúsq; cibi sumendi constituat. Præterea verò quandoq; Hobbius concedit rationem esse humanæ naturæ partem ac facultatem naturalem, ut *de Cive cap.* 1. ast. 1. cap. 2. §. 1. ídque alii omnes (quantùm scio) constanter agnoscunt; unde sequitur eam insuper Societatem seu consensionem, quam ratio suaserit per pacta stabiliendam esse, ex hominum natura scilicet rationali provenire; eámq; adeò naturalem dici posse meritò, etsi arctior longè fuerit, pluribúsque conditionibus astricta quàm ulla uspiam inter bestias conspicienda. Patebit autem consensionem oratione profectam ideo aptiùs naturalem dici, si consideremus rationem practicam à natura optimi finis quem prospicere possumus, ac optimorum mediorum quibus uti valemus, prorsus determinari. Atque insuper rationis omni operâ nihil aliud effici, quàm ut propensiones illæ ad concordiam cum aliis sui generis, quæ omnibus animalibus naturales sunt (sed in brutis valdè confusè & cæco modo se

exerunt) ad integrum ſuum objectum, Rationales ſcilicet univerſos, dirigantur, & ut ſingulæ actiones indè optimo loco, tempore, cæteríſq; circumſtantiis eliciantur. Sic meritiſſimè illa cibi, potúſve ſumptio naturaliſſima dicetur, quæ & generaliter à conſtitutione animalis provenit, & in omnibus caſibus particularibus à ratione animalis valetudinem curante perfectiſſimè dirigitur, abſque ullo in diæta errore. Poſſunt tamen præcepta illa diætæ regendæ, quorum vim & veritatem ratio ex natura rerum obſervat, Artis nomen mereri: Ars enim eſt habitus actiones dirigens, prout finis & mediorum natura indicârit: habitus autem hujuſmodi agenti rationali planè naturalis dicatur, ſiquidem ejus partes, ſeu præcepta pauca fuerunt, adeóque manifeſta, ut facilè imbibantur è natura rerum, abſque inſtitutione, & dum aliud agimus; quemadmodum bruta victûs ſui regendi modum à ſola experientia colligunt; immò & plantæ ſine ullius ſenſûs, nedum artis, adjumento congruos tantùm ſuccos è terra, in ſuum nutrimentum ſine errore hauriunt. Artium prima principia habitus ſunt ſtrictè dicti, & ſuarum quidem artium partes intrinſecæ; adeò ut hâc ratione poſſint fortè dici artificialia; verùm quia ſine arte ſemper diſcuntur, ab omnibus agnoſcuntur naturaliter cognoſci; quíque de artibus ſcribunt ea ſupponunt, non docent. Sic peritia addendi numeros minimos, ac lineas rectas inter ſe ut fiat ſumma. Et ſubductio parilis in exiguis, notiſſimíſq; quantitatibus, habitus quidem dici poteſt & pars eſſentialis Arithmeticæ & Geometriæ practicæ; eam tamen diſcipulos ſuos naturæ ſuæ viribus abſq; inſtitutione acquiſiviſſe ſupponunt Mathematici, adeóq; planè naturalem eſſe. Proinde Euclides in communibus notionibus quæ axiomata vocat, ſupponit æqualia æqualibus addita aut etiam ablata, notúmq; eſſe quòd ſummæ, vel differentiæ erunt æquales. Quod ideò tantùm obſervamus ut perſpicuum fiat, peritiam quandam agendi (addendi *v.g.* aut ſubtrahendi) ſimul artis alicujus partem eſſe eſſentialem, & tamen prorſus naturalem

naturalem esse homini utpote rationali. Quapropter existimo Hobbium non rectè fecisse, quòd consensionem inter homines quæ pactis exprimitur, ita artificialem esse dixerit, ut opponatur naturali. Non negaverim equidem verba illa quibus pacta significantur ex arbitraria constitutione profluxisse: verùm consensio illa animorum circa mutua benevolentiæ officia, cujus verba sunt signa tantùm, est prorsus naturalis. In consensione autem illa animorum de commutandis *v. g.* officiis consistit natura tota pacti, omnísque ejus vis obligandi indè profluit. Scientia autem & voluntas insuper constituendi aliqua signa quibus hujusmodi consensio utrinq; indicetur, adeò facilis est & obvia homini etiam sine institutione, ut naturalis quoque dici mereatur, quanquam usus horum vel illorum signorum sit arbitrarius (ita enim mallem appellare quàm artificialem.) Breviter, consensio pactis expressa (præsertim circa generalissimos actus benevolentiæ, de quibus solis in disquisitione de legibus naturæ agitur) aut dicenda non est artificialis, aut si ita dicatur, intelligenda ita est illa appellatio ut conveniat cum naturali, non autem illi opponatur, utì minùs firma & durabilis, ut fit apud Hobbium. Significatio enim naturalis consensionis, per verba secundùm artem aliqualem constituta, non minuit ejus firmitatem aut durationem.

Manet itaque inconcussum quod initio posuimus, inesse hominibus, hoc ipso quòd sint animalia, propensiones saltem tales ad benevolentiam erga alios, quales sunt in cæteris animalibus erga alia sibi congenera, in quibus præcipua capita legis naturalis in aliquibus casibus pro modulo suæ cognitionis observari animadvertimus. Operæ pretium autem existimavi hæc Hobbiana responsa sigillatim considerare, partim ut videat Lector quàm crassum errorem defendere cogitur Hobbius, ut obliteret indicia sanctionis legum naturæ à propensionibus naturalibus desumpta: partim autem quoniam observavi hæc singula, è quibus Hob-

bius colligere vellet, hominem erga ſuum genus magis malevolum eſſe & inſociabilem quàm bruta animalia, commodè admodum in ipſum retorqueri poſſe, veluti clariſſima indicia quòd homo à natura aptus fuerit factus ad majorem erga ſibi congeneres benevolentiam, quàm aliud quodvis animalium genus. Amat enim Honorem, quæ è beneficentia ejuſmodi naturaliter provenit. Publici boni vim ad tutandum bonum ipſi privatum perfectiùs intelligit. Ratione utitur, quæ & ad obedientiam & ad imperandum, prout fors obtulerit, ipſum pariter diſponit: verbis aptiſſimis rationis ſuæ vim acuere novit & exornare. Legem novit, cujus vi injuriam à damno citra injuriam illato diſtinguit. Denique conſenſioni inter homines ſemel factæ non natura tantùm conſtantiam, ſed naturæ auxiliatrix ars multifariam cautelam adversùs caſus minùs opinatos, & durationem ultra ætatem hominis per ſcripturam impertit. Interim non libet his ſingulatim explicandis hîc loci diutiùs immorari; ſed integrum relinquo Lectori judicium, utrùm Hobbianæ reſponſiones an hæ retorſiones fuerint veriores? ſeu, an non hæc hominibus peculiaria potiùs juvent propenſiones ad benevolentiam, quas animalis naturæ conſtat perpetuò ineſſe, quàm eas eradicent aut retundant?

§. XXIII. Poſtulat methodi noſtræ ratio ut nunc nonnulla expendamus quæ hominum corporibus propria ſunt, ut videamus an non illa homines cæteris animalibus aptiores faciant ad benevolentiam mutuam inter ſe exercendam, atque adeò ad ſocietates magis amicas conſtituendas? Illud autem hoc in loco opportuniùs agemus, quoniam etiam hæc iis competunt quatenus ſunt animalia; adeóque conſideranda ſunt non ut per ſe quicquam efficientia, ſed ut cooperantia cum iis quæ antea in reliquis animalibus obſervavimus, unde ex auctis viribus ejuſdem generis effectum, ſed certius & majus, expectemus. Viſum eſt itaque hæc eo ordine diſponere quo facillimè referantur ad

ea

ea capita quæ modò vidimus indicare, animalium omnium naturam eâdem operâ ad benevolentiam erga congenera animalia ferri, quâ ad ſuam conſervationem propendet. Nihil autem reperimus in humano corpore eximium quod referendum ſit ad primum indicium, à limitata partium magnitudine deſumptum; ſed ad ſecundum, quod ex imaginationis & memoriæ viribus, ſeu affectis ſumitur, multa ſunt quæ referantur, in quibus humanum corpus cæteris animalium corporibus præcellit. His autem hoc generaliter præmittendum eſt, quòd quicquid Phantaſiæ & Memoriæ vires auget, eáſve facit diutiùs ineſſe hominibus quàm aliis animalibus, id omne multum contribuit ut ii è naturali obviâque experientiâ plura diſcant circa cauſas boni tam ſui, quàm communis, quæ in ipſorum ſunt poteſtate, adeóque efficit ut majore polleant prudentiâ quâ actiones ſuas dirigere poſſint & velint in proſecutionem boni tam privati, quàm publici; quæ duo inter ſe ex natura hominum intimè conjuncta ſunt, & complicata. Quicquid autem prudentiam hujuſmodi augere aptum eſt, id pariter diſponit ad praxim omnium virtutum moralium, hoc eſt, ad omnium legum naturalium obſervationem.

His præmiſſis ex Anatomicorum ſcriptis, quinetiam obſervatis noſtris aliorúmque, nonnulla offeram in corpore humano conſpicienda, quæ ad phantaſiam, & memoriam in hominibus ampliandam, vegetandámque faciunt, quæ quidem, ſi ſigillatim ſpectentur, minùs proſint, conſiderata tamen conjunctim inter ſe, & cum iis quæ animalibus omnigenis communia ſunt, nec non in ſubordinatione ad Mentem diviniorem, cujus corporis noſtri partes hæ ſunt inſtrumenta propria, inſignem videntur afferre in finem noſtrum utilitatem. Humanam autem Phantaſiam & Memoriam juvant (1) Cerebrum, quod pro mole corporis longè majus quàm in alio quovis animalium genere conſpicitur: (2) Sanguinis ſpirituúmque animalium indè manantium major copia, defæcatio item major per erectum corporis ſitum; vigor,

motúsque major propter ascensum patentiorem in cerebrum per tabulos Carotidum integros; Memoriæ verò peculiariter utilis est ætatis humanæ diuturnitas, tum puerilis, in qua ingens rerum & verborum copia reconditur, tum etiam maturioris, in qua majore cum judicio tam ea quæ pridem fuerint nota, quæque recèns observantur, in suas classes disponuntur. De his autem singulis adjiciemus pauca ut res tota clariùs eluceſcat.

Cerebri autem nomine intelligimus hoc in loco totam illam substantiam albam quæ in meningibus involvitur intra Cranium, quæ quandoque dividitur in Cerebrum strictè dictum, & Cerebellum; de quo Bartholinus in Anatomia *Lib. 3. cap. 3.* hæc habet. *Cerebri humani magnitudo insignis est in proportione sui corporis, ut habet Aristoteles. Et ut plurimùm homo duplo plus cerebri habet quàm bos, nempe ad librarum quatuor vel quinque pondus.* Indè verò sic ratiocinandum esse puto. Corporis humani mediocris pondus non assurgit ultra quartam partem ponderis corporis bovini, & tamen duplo plus cerebri ei concessum est in regimen tantilli corporis; indè sequitur octuplum Cerebri datum esse ad regendum æquale pondus membrorum. Ipse etiam comperi corpora ovium majorum, & porcorum corpora pondere corpus humanum æquare. Eorum autem cerebrum tantùm octavam circiter partem habere ponderis Cerebri humani. Quid autem aliud monere potest tanta inter hæc animalia hac in re disparitas, quàm quòd homo naturâ sûâ aptus sit factus ut Cerebri vires in actuum suorum regimine longè sint majores, magísque conspicuæ? Certum autem est (ut alios usus cerebri communes cum reliquis animalibus taceam, è quorum consideratione nulla ratio superpondii peti potest) hominem hujus partis ministerio, primò res per sensus delatas accuratiùs observare, eásque inter se conferre & perpendere (præter cætera minoris momenti naturalia effecta) quantum res quælibet, quæ viribus nostris disponuntur, affere possint boni, aut mali

mali hominibus ſingulis, vel pluribus conjunctim ſpectatis. Secundò verò quoniam omnes nervi à Cerebro, aut medulla ſpinali quæ illi continua eſt & homogenea, oriuntur, evidentiſſimum eſt motus omnes corporis qui ullatenus à nobis regi poſſunt, cerebri operâ dirigi & gubernari. Id autem diſtinctiùs intelligatur ex iis quæ Williſius obſervat de origine omnium nervorum qui motui voluntario inſerviunt a Cerebro ſtrictè dicto. Ex his autem ſponte ſuâ hoc ſequitur, majorem & molem, & vim Cerebri, quæ in homine conſpicitur, ei naturaliter inſervire, ut multiplicem actuum ſeu motuum varietatem indè pendentem diligentiore deliberatione, conſilio, & curâ (qui uſus ſunt cerebri peculiares) dirigat. Hoc autem aliter fieri nequit quàm finem ſibi maximum proponendo (commune nempe univerſi bonum, entium vero rationalium præcipuè) & optima media commodiſſimâ ratione ſollicitando, id eſt, efficaci benevolentiâ rationales ſibi omnes devinciendo. Simplicior certè organorum apparatus, qualis in arboribus reperitur, ſufficit ad individui unius conſervationem; illarum enim plurimæ diutiùs florent quàm vivunt homines; immò ſufficit ad ſpeciei ſuæ propagationem, in quâ tamen aliquid communis boni continetur. Tanta autem cerebri capacitas, cum tot admirandis inſtrumentis ei annexis, qualia ſunt ſenſuum omnium, motúſque voluntarii organa, ad uſus nobiliores adaptatur. In avibus aliquot, & piſcibus, cerebri quantitas adeò exigua eſt ut ab oculorum ſuorum mole & pondere æquetur, quandoque etiam ſuperetur (quod cum aliis multis ad rem Anatomicam pertinentibus ab integerrimo amico, Medicóque doctiſſimo ac fœliciſſimo Doctore Hollings, primò mihi commonſtratum eſt;) nec his tamen hoc deeſt ingenii ut pacatè agant cum animalibus ſui generis: quanto minùs hoc deeſſe poteſt (ſalvâ ipſorum fœlicitate) hominibus univerſim, qui ampliſſimis agendæ cognitionis inſtrumentis docentur; præſertim cùm in Cerebri uſu ad proſecutionem veri, boníq;

maximi

maximi maxima pars fœlicitatis humanæ consistat? Huc pertinet quod Willisius libri *de Cerebro cap.* 26. tradidit, se in dissectione cadaveris cujusdam à nativitate fatui, nullum in Cerebro vitium reperisse, nisi quòd mole esset perexiguum: & in Cercopitheci anatome observavit quòd Cerebrum ejus parùm ab eo quod in Cane & vulpe cernitur, differebat, nisi quòd proportione ad sui corporis molem habitâ longè esset capacius, ejúsque anfractus ampliores existerent, unde ad ingenium hominis hoc animal propiùs quàm cætera accedit.

§. XXIV. Secundò autem in humano corpore observanda est Sanguinis spirituúmque animalium indè profluentium copia, defæcatio, & vigor, major quàm in brutis reperitur, quæ inter Phantasiæ, ac Memoriæ, ipsiúsque adeò Prudentiæ causas adjuvantes meritò numeretur. Sanguinis autem mensura multis de causis in omnibus animalibus, ipsóque adeò homine variatur. Observârunt autem Anatomici, Charltonus, Lowerus, aliíque, quòd rarò excedat viginti quinque libras, rarò minor sit libris quindecem, ideóque mediocris ejus quantitas æstimari potest viginti librarum. Si itaque supponamus hujusmodi hominis corpus, post exemptum sanguinem, pondus habere ducentarum ejusmodi librarum (quod quidem mediocri hominum pondere majus est,) habebit sanguis ad reliquum corpus rationem unius ad decem, vel erit undecima pars corporis viri sanguine suo præditi. Non multùm ab hâc computatione discedit Glissonius noster, qui libro *de Hepate cap.* 7. sanguinem totius corporis humani partem duodecimam esse scripsit. In ove autem, vitulo, porco sæpe expertus sum sanguinem ad corpus eorum exangue rationem habere unius ad viginti, aut minùs ad octodecim. Hinc autem inferre licet, sanguinem humanum ad suum corpus rationem habere fere duplo majorem quàm aliorum animalium terrestrium sanguis habeat ad sua corpora. In piscibus autem, & avibus longè adhuc minor est ratio massæ sanguinis ad corporum suorum molem. In confesso

fessio insuper est inter Anatomicos sanguinem humanum aliorum animalium sanguinem calore superare. A copia autem & calore spirituum copiam & agilitatem cuivis pronum est colligere. Id solum hîc adjicere visum est me nihil affirmare de forma spirituum an sit aerea necne, quam video Harvæum ejúsque sectatores oppugnare, sed eo nomine intelligere partes quasdam agillimas ipsius primò sanguinis, quæ indè derivantur in cerebrum ut imaginationi, ac memoriæ, nec non in nervos, fibrásque musculorum, ut motibus animalium inserviant: quales ipse Harvæus non denegavit. Modus autem quo spiritus seu partes sanguinis agiliores à reliquo sanguine secernantur, nondum fortè penitùs, etiam peritissimis naturæ ministris (Medicos intelligo doctissimos) innotuit. Nostro sufficit instituto quòd inter eos fere convenit sanguinem, cujus partes spirituosiores, seu magis activæ fermentatione fuerint ab aliis quadantenus dissolutæ, & liberatæ, ad cerebrum transmitti, ut ibi spiritus plenè seperentur, seu extillentur. Ego hoc tantùm in rem nostram observatum velim, majorem cerebri humani molem, majorémque sanguinis copiam facilè intelligi posse efficere, ut copiosiores generentur ibi spiritus quàm in cæteris animalibus, quocunque tandem modo id fiat in utrisque.

Quinetiam, fortasse non prorsus importunum erit id inserere quod Doctissimus noster Medicinæ Professor Dr. Glissonius in puerulis Rachitide affectis, caput majus fieri propter aliarum partium marcescentiam, ingeniúmque simul cum cerebro, ob majorem sanguinis copiam affusam, incrementum capere, observavit. Nec prætereundum censeo quòd erectus ut plurimùm corporis nostri, dum vigilamus, situs in hunc effectum aliquid contribuat. Hinc enim non solùm symbolicè instituimur in contemplationem causarum sublimiorum, quarum influxus æquè respicit omnes ubique homines, totúmque adeò mundum hunc sublunarem, quod antiquitùs à multis est observatum; verùm

etiam hinc cerebrum humanum disponitur ad spiritus vegetiores, simul ac copiosiores generandos, unde ad amplissima quæque rationis munia meliùs fungenda naturaliter comparati sumus. Summa autem omnium illarum functionum in amica consociatione cum rationalibus aliis continetur. Ratio autem ob quam existimem hunc humani Cerebri situm aliquid conferre ad spirituum mobiliorum, & plurium generationem, è principiis petitur staticis ad officia, sitúmque arteriarum, venarúmque ad capita nostra pertinentium accomodatis; quæ quidem licèt pleriſque videantur heterogenea ac nimis à re nostra aliena, mihi tamen videntur vim suam diffundere per totum mundum corporeum, adeóque in humanis corporibus locum habere non contemnendum. Videtur itaque mihi quòd dum massa sanguinis ex impulsu à Systole cordis recepto in Aortam tota irruit, non tamen omnes ejus partes æqualem ab illo impulsu impetum recipiunt propter diversitatem magnitudinis, figuræ, soliditatis, motuúmque quæ in iis extitit; (est enim sanguis liquor ex admodum heterogeneis partibus constans, habéntq; illæ varios motus ut sunt fluidæ, nec non ut calidæ, & fermentatæ, ac majoris minorísve gravitatis participes;) sed nonnullas aliis hinc celeriùs moveri, quas agiliores, levioréſque sanguinis partes liceat appellare. Crediderim itaque harum partium numerum bene magnum à crassiorum consortio in divaricationibus arteriarum sese expedire, & faciliùs ad loca superiora evadere posse vi pulsuum perpetuò repetitorum, quâ inæqualiter urgetur earum motus, harum nempe magìs, illarum verò minús. Hinc opinor ascendere sanguinem paulò agiliorem in truncum ascendentem, qui etiam angustior est, quàm qui transit in patentiorem illum descendentem, per quem crassior sanguis & gravior faciliùs propellitur. E trunco autem ascendente purior adhuc in carotides, & vertebrales arterias, unde Cerebro spirituum materia suppeditatur. Non ego magnum esse censeo discrimen inter

san-

sanguinem arteriosum qui caput alluit, eúmque qui inferiores partes præterlabitur; sed tamen vel minima quæ è principiis claris & universalibus deduci posse viderentur, non censui prorsus silentio premenda, ubi opportunè cogitationibus meis occurrebant. Adjungam itaque quod huic cognatum est de venarum ad cerebrum pertinentium situ declivi, ex quo fit quòd sanguis suâ gravitate descendat celeriùs: unde quia citissimè deplentur venarum jugularium, & vertebralium rami, ideo citiùs locus datur recentis sanguinis affluxui ex arteriis carotidibus, ac vertebralibus, qui aliter à venosi sanguinis resistentia impediretur. E fœlici autem concursu harum duarum causarum, nempe è vegetioris sanguinis ascensu per arterias cerebro destinatas, & è præcipiti descensu sanguinis ejusdem (post amandatos spiritus) per venas in erecto corporis humani situ, sequetur celerior sanguinis in capite circulatio quàm aliis in partibus corporeis, aut quàm fiat in capitibus aliorum animalium; & è celeriore circulatione, recens sanguis ocyùs suppeditabitur, è quo copiosiores spiritus extillentur.

Non esset difficile plurima afferre argumenta quibus sanguinis spirituosioris ascensus per arterias in caput penetrantes confirmari possit, eáque desumpta à frequentioribus in partibus infimi ventris obstructionibus, è sanguine fœculentiore natis, è tumoribus, & quandoque fluxu venarum hæmorrhoidalium, qui morbus soli (opinor) generi humano accidens, è situ corporis erecto, ex parte saltem, pendere videtur. Verùm compendio studendum esse censeo. Lector qui plura in hanc sententiam cupit, legat illa quæ Doctissimus Lowerus scripsit in erudito tractatu *de Corde, cap.* 2. à *pag.* 133. ad finem capitis, quorum plurima (etsi in alium finem ab illo afferantur) ad rem nostram à prudente lectore facilè poterunt commodari. Nec his quicquam obest quòd volucres aliquot reperiantur quæ erecto incedunt capite, collóque prædita sunt longiusculo. Concedi enim potest quòd in illis etiam sanguis eò levior &

spirituosior ascendat, nec tamen hinc magnum ad illorum ingenia subsidium erit expectandum, quia & sanguinis & Cerebri in proportione ad reliquam corporis sui molem, perexigua est illis quantitas. Quinetiam tantillum sanguinis, etsi non esset spirituosus, facili systoles impulsu per arterias earum carotides ascenderet, quoniam adeò exiguæ sunt ut ad tubulorum capillarium è vitro factarum naturam accedant, per quos aquam communem, præsertim calefactam, suâ velut sponte ascendere vidimus ad aliquot pollicum altitudinem.

Restat ut aliquid dicerem de motu velociore sanguinis in cerebrum humanum, qui exinde provenit quòd arteria carotis in illis non finditur, ut in brutis plerisque, in mille surculos, & plexus retiformes qui ejus impetum in illis frangunt, sed uno amplo & aperto profluit alveo donec in Cerebrum penetret; unde necesse est ut partes ejus omnes, ipsíque adeò spiritus impetuosiùs moveantur; & ut circulatio ejus tota citiùs absolvatur; & ut recentis sanguinis accessui paratior sit locus: quæ omnia ad agilitatem & copiam spirituum procurandum plurimùm faciunt. Verùm hæc adeò plenè & accuratè tractârunt Willisius ὁ πάνυ, & Lowerus loco citato, ut industriæ nostræ nullus relinquatur locus, sed ipsi velut fontes potiùs sint adeundi. Vide Willis. Cerebri Anatom. *Cap.* 7. Mihi satis est hæc ex illis desumpta ad rem quæ præ manibus est accommodâsse. Hoc solum visum est adjicere, quòd quanquam tot sint in humano capite imaginationis, & memoriæ adjumenta quæ Menti operam præstent non inutilem, hæc tamen nullatenus sufficiunt ad resolvendas ejus operationes (quarum antea mentionem fecimus) in vires materiæ & motus. Immo è contrà Malpighium reor verè dixisse quòd quò meliùs innotescet nobis Cerebri natura, & officium, eò magis desperabimus operationes animi ex ejus motibus explicari posse. Vide Malpig. *de Cerebri cortice, cap.* 4.

§. XXV. Transeo nunc ad ultimum Memoriæ adeóque Prudentiæ auxilium, quod humano generi ordinariò concessum

ceſſum eſt ultra cætera animalia, quod ex ætatis noſtræ conſuetis conditionibus profluit. Certiſſimum eſt ſtupendam planè eſſe memoriæ noſtræ vim, quæ in ſe complectitur aliquot millia verborum, & inſuper ſententias, ſeu propoſitiones exinde factas ultra millies millenas, præter infinitam penè rerum, actionúmque varietatem, quas intra vitæ noſtræ curriculum obſervamus. Ea autem utcunque brevis ſit ſi comparetur cum æternitate quam expetimus, aut cum longævitate primorum hominum quam ex hiſtoria ſacra diſcimus, eſt tamen multò longior quàm aliorum plurimorum animalium quæ nobis ſunt nota. Illa enim citiùs ad maturitatem perveniunt, citiùs etiam occidunt, quàm ut ad ſexageſimum aut ſeptuageſimum annum perveniant, qui vitæ noſtræ terminus figi ſolet. Opportunè autem à Natura cautum eſt, ut ætate adhuc tenerâ, tenax eſſet pueris memoria, cujus ope, antequam rebus gerendis maturi ſimus, multa tenemus de Deo, hominibúſque plurimis, qui Cauſæ ſunt communis boni, noſtræque quam ſperamus fœlicitatis; indéq; diſcimus quàm ſit neceſſarium, & maximum hunc finem proſequi, & diffusâ erga eos benevolentiâ, tanquam unico in eum finem medio, uti. Hobbius tamen hîc ut alibi bruta præfert hominibus; ideóque in *Leviathanis cap. 3.* ubi de Prudentia agit, hoc aſſerit. *Sunt* (inquit) *animalia alia, quæ earum rerum quæ ad finem ſuum conducunt plura obſervant, & prudentiùs perſequuntur, unicum annum nata, quàm puer decennis.* Mihi certè qui ſæpe cum admiratione obſervavi ſolertiam puerorum in luſibus ſuis, & in aptis ad quæſita reſponſis, nec non memoriæ inſignem fœlicitatem in linguis ediſcendis, nihil unquam in brutis videre contigit quod cum his comparari poſſit; ideóque lectoris judicio relinquendum cenſeo, annon hoc ab Hobbio potiùs malignè, quàm verè & ingenuè dictum fuerit. Plurium autem annorum experientiam, ætate præſertim maturâ, naturaliter prudentiam generare ſæpe agnoſcit; nec tamen videt quòd hinc aliquid hominibus accedit ſupra bruta, quo-

rum & ætas brevior est, & quibus parum admodum crescit ex ætate ingenium, quæque quod experientiâ didicerunt aliis, præsertim loco aut tempore multùm dissitis, adeò commodè communicare nequeunt ut homines possunt, & solent in maximum prudentiæ, ac fœlicitatis mutuæ incrementum.

§. XXVI. Verùm missis tandem iis quæ ad Imaginationem, & Memoriam hominis pertinent, accedamus ad illa humanis corporibus propria, quæ ad affectuum regimen, eorúmque determinationem ad bona potiùs quàm mala aliis quærenda, propiùs spectare videntur. In his autem illud supponitur velut fundamentum, quod in indicio tertio è natura animalium communi desumpto notavimus, Affectus qui circa Boni cujuscunq; prosecutionem occupantur, animalia omnia quibus insunt naturaliter magìs juvare, & delectare, eáq; ideo in hos velut vitæ suæ conservationi magìs amicos eâdem necessitate propendere, quâ principia omnia iis intrinseca ad vitæ suæ, & valetudinis tutelam magìs determinantur, quàm ad procurandam sibimetipsis perniciem. Hoc supposito, duo sunt in humano corpore quæ efficiant ut tali affectuum suorum regimini præ cæteris animalibus diligentissimè velint prospicere; quorum primum efficit ut illud meliùs quàm alia efficere possit; secundum, ut ipsius valetudini, vitæque adeò, magìs hoc sit necessarium quàm cæteris animalibus. Siquid autem in alterutro minùs certum Lectori videatur, meminerit velim hæc superpondii loco adjecta fuisse, summámque rei nostræ aliunde satìs stabilitam esse, nec inutile hæc hominibus propria hîc recensuisse, ut alii saltem eorum usus fœliciùs explicarent. Ipse certè non dubito, quin aliis insuper usibus hæc inserviunt: existimo tamen probabile esse quòd ad nobilissimos quos indicavi effectus non sint inutilia. Sunt autem illa (1) Plexus nervorum homini proprius; (2) Pericardii cum diaphragmate connexio, & huic affinis communicatio inter diaphragmatis nervum, ac plexum nervorum homini

homini proprium, qui præcordiis præcipuè deservit. De his visum est tantùm Anatomicorum observata paucis repetere, & quæ illi de affectibus hinc pendentibus generatim dixerunt, ad rem nostram accommodare. Patet autem affectus hominum vehementissimos in materia circa quam Leges, sive Naturales sive Civiles versantur, exeri; quoniam in his agitur de rerum & operarum humanarum divisione aut faciendâ, aut stabiliendâ, id est, de Meo & Tuo; quæ quidem homines maximè commovent; ideóque dubium esse nequit quin ea omnia in humano corpore quæ passionibus movendis, aut sistendis naturaliter inserviunt, muneribus suis in constituendo, & defendendo discrimine inter nostrum & alienum, id est, in tota materia Legum naturalium, strenuè fungantur.

Imprimis itaq; de plexu nervorum pauca è Willisio libro de Anatome Cerebri *Cap.* 26. transcribam. Lector cui ad manum est Liber ille, doctissimum adeat Authorem ut dulciùs è fonte bibat, & tabulam nonam quâ hæc depinguntur, inspiciat. Est itaque plexus nervosus homini proprius, juxta mediam cervicem in trunco nervi intercostalis consistens, qui præter fibras in vasa sanguifera & œsophagum dimissas, & surculos quos dimittit in truncos nervi diaphragmatis, & paris vagi, & in nervum recurrentem, duos insuper utrinq; ramos dimittit versus Cor, quos alter paulò inferiùs oriundus assequitur, atq; hi pluribus tandem alterius lateris occurrentes plexum Cardiacum constituunt; indè proficiscuntur tum nervorum insignes rami Cordis regionem obducentes, tum ansulæ nervosæ quæ tam arteriam quàm venam pneumonicam (præcipuos canales sanguinis è quo spiritus, affectuum principia, ebulliunt) circumligant, idémq; nervus intercostalis arterias postea stringit subclavias ante ortum arteriarum vertebralium ad caput sanguinem deferentium. "Nervus (*inquit Willisius*) intercosta-
"lis per hosce surculos internuncii specialis loco est, qui
"Cerebri & Cordis sensa mutua ultrà citráq; refert. Ex
"hoc

"hoc commeatu cerebri conceptus afficiunt Cor, ejúſque "vaſa unà cum diaphragmate commoveri faciunt, unde "ſanguinis motus & reſpiratio variè alterantur, & ſpiri- "tuum indè procreandorum conditio nonnihil immutatur. "*Addit etiam*, ut cogitationes circa appetitûs aut judicii "actus (in quibus Prudentiæ ac virtutum vires conſpici- "untur) ritè eliciantur, ſanguinis fluctus in pectore coer- "ceri, ac ipſius cordis inordinationes à nervis tanquam "habenis regi, ínque motus aptos componi oportet. No- "tavit etiam in diſſectione, fœtui à nativitate plexum præ- "dictum valdè exilem fuiſſe, & minore ſatellitio ſtipatum. "Ac præterea in Cercopitheco (quod quidem animal ſo- "lertiam & paſſiones hominis maximè imitatur) reperit "aliquot ſurculos in Cor, & appendicem ejus, ab inter- "coſtali dimiſſos, antequam inſerebatur in plexum quem "vocat thoracicum, ſecùs quàm in cæteris animalibus. Plura non tranſcribam. Sufficit his indicâſſe hominem in- ſtrumentis hiſce (præter vires mentis, aliáque fortaſſe in Cerebro nondum detecta) ad affectuum regimen natura- liter inſtructum eſſe; quod quidem ad inſtitutum noſtrum non eſſet inutile, etiamſi his quadantenus ſimilia in ipſis brutis ut pacatè inter ſe agerent, reperirentur. Verùm quandoquidem homini peculiaria ſunt hæc, non poteſt non Mentem illius commoneſacere curandum eſſe, ut guberna- culo in manus ipſius tradito diligenter aſſideat, eúmq; flectat perité.

§. XXVII. Secundò autem attingenda venit connexio inter pericardium & diaphragma (quæ in aliis animalibus nulla eſt,) cui viſum eſt adjungere communicationem inter plexum prædictum homini proprium & nervum diaphrag- matis, quippe, ut Williſius ibidem notavit, bini & inter- dum tres nervi ab hoc plexu in Nervum diaphragmatis mittuntur: nec omittendum eſt quòd ab eodem nervo intercoſtali, in quo hic plexus conſiſtit, ſparguntur innu- meri rami per omnes infimi ventris partes, ut Cor cum om- nibus quadantenus conſentiat. Nimius

Nimius essem si hæc singula persequi conarer, immò & temerè facerem si de singulorum horum nervorum usu (qui mihi nondum videtur satis exploratus) pronunciarem. Sufficit ad nostrum institutum pauca tantùm de generali eorum usu dicere, de quo inter Anatomicos constat, eos scilicet (1) motibus imprimendis, aut sistendis inservire, (2) doloris aut voluptatis sensum cerebro deferre à partibus queis inseruntur, (3) & in consensum trahere alios nervos quibus implicantur. His suppositis assumo (id quod innumeris experimentis constat) Cor nostrum ac diaphragma, & omnia infimi ventris viscera, stomachum puta, hepar, lienem, vasa etiam spermatica, &c. variè affici in omnibus vehementioribus passionibus circa bonum aut malum, nostrum vel alienum, præsertim cùm res nostra alienis ex natura rerum implicari observatur, quod propter notam conditionis omnium hominum similitudinem semper facile est observatu. Constat autem motus hosce nervorum in hæc viscera implantatorum ministerio fieri, non excluso fortè sanguinis per arterias delati concursu. Ex his colligo, Cor hominis in ejusmodi passionibus ideo magìs quàm cæterorum animalium affici, quia per peculiares quos dixi nexus nervorum & pericardii cum reliquis visceribus communicat seu consentit; & quia tam Cor ejus, quàm reliqua viscera in affectibus omnigenis à fortioris Cerebri viribus, spirituúmq; agiliorum impetu commoventur. Quoniam autem cor & sanguis indè propulsus est vitæ, ac valetudinis, omníq; adeò voluptatis quâ fruimur scaturigo, necesse est ut affectus qui vehementiùs ejus motum juvant vel impediunt in hominibus quàm brutis, sentiantur majoris esse in nobis momenti, quàm in illis sentiri possunt, quorum Corda tot modis cum visceribus suis non consentiunt: ac insuper eorum Cerebra sunt segniora; spiritúsque, sive in sanguine, sive in nervis considerentur, minùs agiles sunt minúsq; copiosi. Quanti autem sit ad rem nostram momenti, ex ipsa corporis nostri fabrica nos constanter moneri de necessitate

affectus noſtros diligentiſſimè regendi, illi facilè intelligent qui hoc expendent, ſummam virtutum omnium, totiúſque adeò obſervantiæ Legibus naturæ præſtandæ contineri in affectuum regimine, qui verſantur circa diviſionem rerum omnium inter omnes faciendam aut conſervandam. Verùm quoniam ex Anatomicis noſtris obſervavi, præter generalia de quibus egimus, duo ſpecialia phænomena è vinculis his inter cor & alias partes nobis intrinſecas intercedentibus accuratiùs explicata, riſum, nempe, & ſuſpirium, cogitare ſubiit animum hæc eſſe quædam præcipuorum in nobis affectuum ſymptomata, illum effuſæ lætitiæ, hunc autem doloris; reliquos autem omnes affectus his ſimiles eſſe, ut è paritate rationis ſperare liceat eorum quoque accidentia poſthæc pariter explicari poſſe: ſtatui igitur hæc velut ſpecimina eorum quæ ſupra generaliter diximus breviter exhibere, & ad ſcopum noſtrum dirigere. Imprimis itaque è Williſio in capite citato notamus quòd è communicatione ſuprà tradita inter plexum homini proprium & Nervum diaphragmatis, patet cauſa gemina cur riſibilitas ſit proprietas humanæ naturæ, nempe quòd unà cum Corde, diaphragma è jucundo imaginationis motu afficitur, & nervorum ab hoc plexu exeuntium commeatu ſurſum trahitur, ac in iteratos veluti ſubſultus inſtigatur; unde, quia pericardium illi accreſcit, Cor ipſum ac pulmones pariter commoventur; dein quia idem nervus intercoſtalis cum nervis maxillaribus ſuperiùs continuatur, cachinno in pectore edito, unà oris & faciei geſtus patheticè reſpondent. Plura habet Williſius. Et ab his nonnihil diverſa Lowerius: quæ tamen cum his conciliari poſſent. Tract. *de corde cap.* 2. *pag.* 90. dignus eſt locus quem Lector inſpiciat. Ego in rem noſtram adjicio riſum ſuaviſſimum eſſe vitæ humanæ, amicæ præſertim ſocietatis, condimentum, nullúmque fere ejus uſum eſſe in ſolitudine, aut in affectibus qui grave aliquod malum ſpectant, ut irâ, invidiâ, odio, metu, proindéque numerandum inter ea quæ ſæpiſſimè hominum con-

victum

victum gratum faciunt, rarò autem insuavem. Quoniam autem hic motus per intervalla repetitus mirè placet, omnémq; tristitiæ molestiam strenuè excutit, colligere licet humanam naturam, eò ipsò quòd ad moliendam sui conservationem aptè fabricata est, in hanc quoque societatis illecebram homini propriam propendere, adeóque hactenus connecti inter se naturaliter nostram ipsorum curam, & aliis placendi studium. Suspirium autem, etsi humano generi non est proprium, in hominibus frequentiùs observatur, nec in aliis animalibus, quantum memini, inter signa doloris aut melancholiæ numeratur; utcunque verò propter nexum inter pericardium humanum, & diaphragma (cujus motu efficitur) majus quàm aliis animalibus affert Cordi hominis nocumentum; ejus quippe motus vitæ humanæ necessarius, extraordinario diaphragmatis annexi motu turbatur: à raro quidem suspirio parùm tantùm molestiæ affertur, verùm si frequens sit ac diu perseveret, Cor mirum in modum delassatur, & officio suo impar fit. Proximè accedit hoc malum morbo illi quem singultum medici appellant, qui, ut Lowerius in Tract. *de Corde. cap.* 2. rectissimè tradidit, licèt ventriculo noxam atque occasionem sæpe debeat, diaphragmatis propriè affectus est, qui licèt cùm brevis est ejus mora nos parùm lædat, cùm tamen perseverat, & aliis symptomatibus (quæ ex Hippocratis aphorismis Medicis sunt nota) supervenit, mortis sæpe est nuncius &, ex parte quidem, causa. Cogitanti autem mihi de suspirio velut doloris consequente, in animum venit probabilis (utì videtur) conjectura de causa Lachrymarum quæ inter doloris effecta sunt, & humano generi fere propriæ. Opinor, scilicet, in dolore sanguinis motum, circa venarum & arteriarum extremitates in capite, obstrui aliquatenus, ut tam liberè circuitum suum peragere non possit, (nec desunt alia harum obstructionum in hoc affectu indicia) quo casu glandulæ lachrymales, (quarum explicationem Stenoni debemus) partem aquosam è sanguine copiosiùs colare

possunt, atque per suas in oculos aperturas effundere. Huic conjecturæ faciendæ primam mihi occasionem dedit egregium illud Lowerii experimentum, quo postquam ligâsset in cane vivo venas jugulares, partes omnes supra Caput mirè intumescebant, Lachrymæ copiosè fluebant, & saliva tantâ copiâ ex ore profluxit, acsi mercurium sumpsisset. Legatur experimentum multis nominibus utilissimum apud ejus auctorem in capite priùs laudato, & conjectura fortè non videbitur inanis: Ideò autem fortasse solus homo lachrymatur, aut quia majores illius sanguini in dolore contingunt obstructiones, pro magnitudine cerebri, & animadversivæ facultatis acumine, aut quia sanguis ejus copiosior, calidior, & ocyùs in capite motus, obstructiones ejusmodi minùs ferre potest, quin separetur liquor salsus è glandulis unde prorumpant Lachrymæ. Quinetiam si nullæ sint in dolore, quales supponimus, in cerebro obstructiones, si tamen eo in affectu vel crassior sit sanguis, quàm ut solitos meatus pari facilitate pertranseat, vel si contrà magis rarefiat, aut tantillo celeriùs versùs caput à corde impellatur, quoniam per ejus anfractuosos canales transitus celerior in venas non conceditur, necessariò magis tumescent arteriæ, & eadem exundationis in lachrymas præbebitur causa, acsi obstructiones, quales supponimus, ejus cursui sese opposuissent; quæ quidem è principiis hydragogicis facilè possent probari. Quocunque interim modo res hæc contingat, eruptio lachrymarum ex his obstructionibus indicio sit, majus periculum hominis valetudini imminere è dolore admisso quàm aliis animalibus; sero enim toto evacuando, postquam alibi in capite eruperit, vix sufficient glandulæ Lachrymales, licèt nonnihil ex ea evacuatione levaminis accedat. Obnubilatio autem phantasiæ, & variorum morborum symptomata quæ juxta varium dolentium statum & dispositionem corporis sequi solent, præsertim in melancholicis, manifestum faciunt, totum doloris malum non egeri lachrymis, quæ in paucis maturæ ætatis viris conspici

ſpici ſolent. Obſervatum autem eſt Cervum, cujus ſanguis, præſertim cum per venationem incaluit, & in motum celeriorem concitatus fuerit, ad ſanguinis humani ſtatum accedit, cùm irruentium canum impetum repellere nequit, mortémque videt appropinquantem, in lachrymas prorumpere.

Verùm ut ſpeculationes has abrumpam, hoc ultimò notandum eſt, manifeſtum eſſe multiplici experientiâ omnium paſſiones humanas, niſi rationis fræno coerceantur, innumeris morbis, præſertim hypocondriacis, quibus homines præ cæteris animalibus obnoxii ſunt, originem fomitémque dare, eaſdem autem à ratione gubernatas vegetos homines, agiles, ac vividos, & ad omnia munia idoneos, facere. Ideóque eorum regendorum ſtudium ad vitæ noſtræ ſuavitatem eſſe ſummè neceſſarium, ſive horum affectuum cauſæ nobis fuerint nunc tandem inventæ, ſive adhuc ignotæ maneant, aut ulteriùs quærendæ. Ab hoc effectu, ſatìs certè noto, provenit neceſſitas quærendi regulas quaſdam rationis, quibus illæ intra fines certos contineantur; illæ verò non aliæ ſunt quàm quæ præcipiunt ut exerceantur ſolummodò in mediis ad finem maximum optimúmque, commune ſcilicet bonum, conducentibus.

Media autem ad hunc finem in hominum poteſtate poſita, ſunt illæ tantùm actiones liberæ quibus aut fit, aut conſervatur diviſio rerum & operarum multarum ejuſmodi quæ ad omnium fœlicitatem plurimùm facit. Regulæ autem illæ ſunt ipſiſſimæ Leges naturales utì poſtea oſtendemus, & actiones ejuſmodi ſunt actus juſtitiæ univerſalis, ſeu omnigenæ virtutis ejuſmodi Legibus conformes. Quapropter ex his concludere licet, ea omnia in humano corpore quæ efficiunt, ut aut faciliùs poſſit affectus regere, aut ut hoc facere ipſi magìs ſit neceſſarium quàm brutis, plurimùm conducere tum ut Leges naturales cognoſcat, tum ut aliquantiſper propendeat ad ea facienda quæ in illis imperantur.

§. XXVIII. Quæ reſtant pauciſſimis abſolvemus; ad indicium igitur quartum animalibus omnibus commune à propenſione ad propagandum ſuum genus deſumptum, hoc ſolum (quod obſervavi) habet corpus humanum quod ipſi peculiare eſt, nempe quòd ejus propenſiones ad venerem, non limitatæ ſunt ad quaſdam anni tempeſtates, ut cæterorum fere animalium, ſed quodammodo perpetuæ ſunt. Hinc autem fit ut hominibus pleriſque neceſſaria ſint connubia, & prolis ſuſcipiendæ appetitus vehementior hinc ſequitur; nec ab his divelli poſſunt appetitus, immò & pacta, circa alimoniam & regimen familiæ. Quoniam autem hæc omnia à ſanguinis humani partibus agilioribus, & à majore vi vaſorum ſpermaticorum proveniunt, neceſſe eſt ut pariter majora ſint inter homines quàm inter bruta, major itaque erit familiæ alendæ regendæque cura, quæ ſine cognitione legum naturalium, & propenſione aliquâ ad earum obſervationem nulla eſſe poteſt. Nihil enim in bonum familiæ præſtari poteſt niſi fiat, & conſervetur aliqua diviſio rerum, & operarum mutuarum in eum finem. Hoc autem in unius familiæ cura intellecto & approbato, evidens adeò eſt rationis paritas in iis quæ pariter neceſſaria ad fœlicitatem aliarum familiarum, ut neceſſe ſit, ut talis diviſionis neceſſitas ſimiliter intelligatur, nec ratio ſufficiens dari poteſt cur non ſimiliter approbetur, atque ita ſe extendat ad totum genus humanum. In cognitione autem & approbatione hujuſce diviſionis ad omnium bonum neceſſariæ, legis naturalis cognitio & approbatio continetur. Interim modus quo particulæ ſanguinis ſeminales & activæ prolis generandæ conceptum, & appetitum faciunt ſecundùm hypotheſes quaſdam phyſicas, à Phyſiologis explicandus eſt; nam cùm hæ particulæ ſenſus noſtros fugiant, ex obſervatis, ac hiſtoria naturali eorum effectus motúſque ſinguli ordine ſuo explicari nunquam poterunt. Ego autem ab initio mecum ſtatui ab ejuſmodi hypotheſibus abſtinere; eam ſibi quiſque ſumat quæ obſervatis & rationi ſuæ optimè

optimè consentit. Nostro enim instituto visum est satis ostendisse, στοργὴν seu appetitum conservandi educandíque prolem in lucem editam, esse tantùm continuatum appetitum eam generandi, seu efficiendi ut existat; qui in se continet oppugnationem causarum existentiam ejus prohibentium. Sed hac de re quantum sufficit antea dictum est. Illud tantùm hîc adjiciendum est, quòd quoniam proles humana diutiùs est imbecillis, & opis parentum indiga, certum est diuturnitate temporis, & longo usu seu exercitio amoris parentum, eum affectum in iis invalescere, ut eò ægriùs ferant quodvis malum præcipuè mortem ei accidere, quò diutiùs ejus educationi operam navârunt; ipsáque adeò difficultas homines ad commune bonum instituendi, quoniam spe, in eorum natura fundatâ, vincitur, efficit ut majore studio & industriâ parentes id ipsum moliantur, & στοργῆς specimina indies edant longè majora, quàm quæ in aliis animalibus uspiam conspiciantur.

Quinetiam, eò diligentiùs observanda sunt indicia omnia ex hoc capite deducta, quoniam in hoc ultimo resolvitur, & reciprocus amor liberorum erga parentes, & mutua consanguineorum benevolentia quæ ad amorem erga totum genus humanum tandem perducet. Postquam notum fuerit ex historiis optimæ fidei (quâ solùm ratione, pridem facta cognosci possunt) omnes homines ex iisdem olim parentibus prognatos fuisse.

Ad ultimum indicium ab integra simul compage animalium, conjunctísq; actionibus sumptum, referenda est aptior adhuc generalis confirmatio hominum ad societatis amicæ munia obeunda, & manifesta arctioris inter homines quàm bestias consociationis effecta in Civili regimine conspicua, quod per universum terrarum orbem semper, saltem per patres familias, locum obtinuit. Fatemur tamen id soli corporum fabricæ non tribuendum esse, utì in brutis, sed gubernatrici menti longè magìs, quæ in iis velut in puppi clavum tenet. Hoc autem in loco non tam singularum

aliquot

aliquot partium edifferenda ſunt privilegia, quàm aptiſſima omnium inter ſe diſpoſitio, quâ plus poſſunt ad auxilium aliis ferendum, quæ tamen in effectis faciliùs ſentiri quàm in ipſis explicari poteſt. Notandum tamen eſt, eas omnes fere ideo aliquanto majora præſtare poſſe, quòd determinantur influxu amplioris Cerebri, ſanguinis, ſpirituúmque copioſiorum, & Cordis fœliciùs gubernati per nervos ei proprios. Viſum eſt tamen in duabus hominis partibus inſigne quiddam notare, quo ad amicam ſocietatem homo magìs fit idoneus, in vultu ſcilicet, & manu. De vultu obſervavit olim Cicero, eum in nullo alio animante reperiri, quippe in illorum facie tot cogitationum & affectuum indicia nuſquam oſtenduntur. Hæc autem communioni inter homines incipiendæ, ſervandæque admodum ſunt opportunæ, in ſolitudine nulli ſunt uſui. Ea ſanè ſigna quænam ſint percipimus omnes, exprimere autem ſigillatim vix poſſumus; facillimè autem obſervantur hæc, Rubor faciei in verecundia, Pallor in metu & Irâ: hæc duo indè in homine ſunt conſpicua, quòd pellucida eſt illi faciei cuticula, adeò ut ſanguinis qui ei ſuffunditur copia vel inopia, motúſque varii facilè perſpiciantur. Quinetiam ex eadem cuticulæ illius pelluciditate, homini propriâ, provenit pars magna eximiæ illius pulchritudinis quæ in humano vultu relucet, quæque ad benevolentiam conciliandam inter homines plurimùm valet, ideóque non erat ſilentio prætereunda. Hinc enim & ſanguinis color vividus cuticulæ colori decorè admiſtus conſpicitur, & ejuſdem motus varii, pro effectuum varietate, jucunda admodum ſpectacula, percipiantur. Accedunt inſuper riſus, fletúſque, paſſionum ſymptomata ad ſocietatem condiendam, & ad arcendam ſævitiam non inutilia, quorum cauſas humano generi proprias jam antea innuimus. Reliquæ omnes in cujuſque vultu diverſitates pro affectuum varietate, quæ ſingulæ enumerari vix poſſunt, oriuntur aut è tot variis ſanguinis noſtri motibus qui aliquatenus percipiantur per mutationem coloris

loris in faciei cuticula, aut insuper è motibus musculorum ad oculos reliquámq; faciem, pertinentium, qui cientur à nervis quinti aut sexti paris, qui originem præbent nervo intercostali, adeóque communicant præ cæteris cum plexu hominis proprio. Ex his fit ut quadantenus in Natura hominis propria fundetur illud dictum; vultus est animi imago, indices oculi. Quinetiam insignis illa facierum diversitas, à qua fit ut inter tot myriades vix duo reperiantur similes, utilissima est ad societates firmandas; hinc enim facilè internosci possunt omnes, ut discernat quisq; eum quocum pactum quodvis iniverit, aut negotium susceperit ab aliis quibuscunque, & testimonium minimè fallax ferri possit de iis quæ quisque dixerit, fecerit, aut perpetrare conatus fuerit. Hæc autem fieri non possent nisi esset aliquid in faciebus hominum, quo alii ab aliis distinguerentur. Manus autem humana cum brachio consideratæ fabrica planè singularis est, ejúsq; vires multiplices ad agriculturam, inserendas arbores, ad ædificii munimenta, navigiáq; extruenda, ac ad alia omnia artificia mechanica, nullius pene essent usus nisi homines alii aliis subsidia mutua pararent, & in amicas societates coirent. Defuit mihi opportunitas Simiam, aut Cercopithecum dissecandi, ut per omnia compararem eorum pedes anteriores qui manum nostrarum figuram imitantur cum hominis manu, brachio, humeróq; diflectis. Verùm absq; anatome constat & nulla effecta tantæ dexteritatis ab iis animalibus produci, quantam ostendunt hominum opera modò nominata, & musculos tam extremæ manûs, quàm brachii, humeríq; humani, pro mole corporis, robustiores esse, & articulos in omnem partem multò magis esse versatiles. Manifestum etiam est in homine os brachii propriè dictum, illud nempe quod inter cubitum & humerum intercedit, valdè longum esse, adeò ut ossa cubitiin carpo terminata, longitudine excedat; & adeò commodè scapulæ (quæ non à latere ut in brutis, sed à tergo sita est) inarticulari, ejúsque musculis regi, ut

manus ea de causa à se invicem longè magis diduci possint, aut etiam retrorsum verti, nec non retrorsum adeò incurvari, ut magnam molem aut pondus complexu suo tenere ac attollere possint. Hoc autem naturæ artificio planè singulari, & verè mechanico fit, ut manus hominis non solùm accommodetur ad motus ac operationes longè plures, sed ut vires acquirat multò majores tam in sustinendis, & absportandis ponderibus, quàm in imprimendo rebus aliis impetu. Enimvero cùm manu sustinendum est & portandum pondus grave, ipsa cum pondere quod prehendit, ita ad latus dimittitur per motum articulorum brachii, ut à linea directionis quàm minimè distet; unde fit ut pondus minimâ vi libretur super centrum gravitatis totius aggregati, quod è corpore nostro & pondere sustinendo constituitur. (Linea autem directionis est recta illa quæ duci concipiatur à centro prædicto gravitatis ad centrum terræ.) Atque hoc sponte faciunt qui principia Centrobaryca non degustârunt, solâ experientiâ docti, quod fieri non posset nisi manus ita commodè humero & erecto corpori adaptaretur. Contrà autem cùm à manu nostra impetus in corpus leviusculum imprimendus est (in lapidem *v. g.* projiciendum, aut in malleum, aliúdve instrumentum) è commodissima hac manûs fabrica fit ut discamus eam elevare; unde quia longiùs à centro sui motûs distat, celeriùs movetur majórq; vis imprimitur. Quemadmodum in funda longiore, propter distantiam majorem à motûs sui centro, major vis lapidi projiciendo (cæteris paribus) communicatur. Centrum autem motûs à quo manûs distantia, viriúmque adeò incrementum computatur, non semper est in articulatione brachii cum scapula (unde tamen hominis ictibus vis quædam accideret, cui par nulla in aliis animalibus reperitur,) sed multis in casibus, cùm nempe totum corpus atque ideo humerus unà cum brachio in feriendo movetur, centrum illud est in pede cui insistimus, & distantia à manu elevata ad pedem computanda est ut intelligatur incrementum

crementum celeritatis, & impetûs indè fluentis. Hinc autem major manibus noſtris vis accedit, quæ etiam, quia erecta figura homini ſoli competit, nobis eſt planè propria. Adjiciendum tamen eſt, plurimorum per totum fere corpus noſtrum muſculorum vim elaſticam & ad ciendos hujuſmodi motus conſpirare, et ad eoſdem, poſtquam incepti fuerint, accelerandos, unà cum diſtantia prædicta à centro concurrere. Sunt equidem hæc potentiæ majoris inſtrumenta talia, quæ converti poſſunt in cædes, aliáque mala aliis inferenda. Nihilominus manifeſtum eſſe reor ea omnia quæ omnes generatim homines potentiores faciunt, ſervato in aliis hominibus potentiæ æquilibrio, ſingulis argumenta ſuppeditare, ut alios potentiâ ſuâ juvare potiùs velint quàm lædere, adeóque benevolentiam mutuam ſuadere, quam conamur ſtabilire: id autem his proportionibus probatur gradatim.

§. XXIX. 1. Potentia aliis lædendi quæ pari aliorum potentiâ lædendi (per defenſionem aut ultionem) libratur, nemini qui ſibi cautè proſpicit argumentum præbet idoneum ut alios potiùs lædere conetur, quàm à noxa attentanda abſtinere. Manifeſtum enim eſt quia paria utrinque ſupponuntur potentiarum momenta, hactenus nullam poni cauſam cur lanx in unam potiùs partem inclinaret, quàm in aliam. Immò è contrà, quia ſi certamen ineatur, certum eſt utrumque decertantium interfici poſſe aut mutilari, certum etiam neutri è victoria tantum accreſcere, quantum ille amittit qui in pugna occiditur; nec quantum ille periculo exponit qui belli aleæ vitam ſuam committit, utriuſq; intereſt certamen non iniri. Periculum vitæ meæ plus mihi detrahit boni, quàm mihi accedere poteſt ex eo quòd in pari periculo ſit hoſtis mei vita; nec illius ideo augetur ſecuritas quoniam incerta eſt mea, ſed utriq; hinc aliquid decedit quod neutri cedit in emolumentum. Immò ſi miſsâ aliquantiſper vitæ ac valetudinis conſideratione bona tantùm ſpectemus externa, notiſſimum eſt non omnia

victorum commoda victoribus in prædam transire, sed ab illis plura acquiri qui paci conservandæ studeant, quâ partis frui licet.

2. Potentia autem alios juvandi pari aliorum potentiâ juvandi librata, idoneum unicuique suggerit argumentum ut alios juvare velit, præsertim cum id absque detrimento nostro fieri posse certum sit. Æstimationem enim habet aliquam boni, adeóque sufficientem causam movendi voluntatem humanam compensatio possibilis: præsertim cum plerumque beneficentiâ nostrâ (cujus compensatio saltem possibilis est) nihil nobis decedat quod in rationes venire dignum sit. E collatione hujus propositionis cum priore, patet consequentia (utut supponantur pariter contingentia) potentiæ in benevolentiam determinatæ majorem habere vim animum ea prospicientem impellendi in benevolentiam, quàm habeant consequentia potentiæ in maleficium determinatæ animum in eam partem alliciendi; quod ad rem nostram satis est. E provisis enim consequentibus actionum suarum mens præcipuè movetur. In priore casu possibile esse prospicimus ut malum aliis inferamus, paritérque possibile ut ab illis malum patiamur, utrinque malum est æquale, nihil autem quod voluntatem, quæ boni majoris est sequax, alliciat; in posteriori bonum prospicimus quod & facere, & recipere possimus, nihil autem detrimenti quod lancem huc inclinantem retrahat: ne possibile quidem hîc est ut uterque hujusmodi actibus aliquid amittat, & plus hîc alteri accrescit quàm mihi decedit. Innocentiâ, humanitate, præstando pacta de tuendo communi bono, aliis prodesse possum, mihi interim, si ritè expendantur omnia, nihil detrahitur; immò hæc ipsa faciendo internè magis convalesco, & delector, & spes feritur non ingrati proventûs ab aliis redituri; qui, si quis sit, omnino vix tantillus esse potest quantillum ejusmodi actibus mihimet detraho, ut omnibus illud impendam. Quippe, ipse (si spector qualis unusquisque est solus & absque aliorum benevo-

benevolentiâ, pace permissâ, & auxilio) tantillum habeo, ut ne mihi quidem soli sufficiam, sed adeò sum extremâ necessitate undique cinctus, ut aliis inserviendo conditionem meam deteriorem facere vix possim; quod manifestò intelligetur ab eo qui statum hominis in bello omnium contra omnes, ex omni parte injusto, supponit. Non enim opus est cum Hobbio asserere, bellum hujusmodi justum esse, & per rectam rationem singulorum, omnia sibimet necessaria esse statuentium, necessarium antè quàm Societas Civilis constituatur. Agnosco enim libenter, non sine fructu considerari posse, Quanta mala ex injustitia universali, & falsis hominum quotlibetcunq; judiciis omnia sibimet arrogantium, profluere possint. Hoc autem longissimè distat ab Hobbii errore, qui rectam rationem omnium extra Civilem Societatem positorum omnes in hæc mala necessariò deducere docuit, ut nullam ad benefaciendum vim rationi relinqueret, præterquam quæ à regiminis Civilis auctoritate proveniat. Nos autem contrà affirmamus & impossibile esse ut recta ratio omnia nobismet solis arrogare doceat, immò eam jubere ut benevolè consentiamus in divisionem faciendam, & stabiliendam, quâ unicuiq; aliquid proprium fiat; idque ut aliis multis de causis, ita etiam quia facilè præsentit Iliades malorum omnibus communium, ipsisque adeò singulis imminere, suppositò tantùm quòd singuli sui solùm rationem haberent, & inexplebili libidine omnia sibi arrogarent. Duæ propositiones præcedentes ad rem nostram faciunt, si uniuscujusvis potentia, unici tantùm alterius potentiâ librari consideretur. Verùm res adhuc clarior evadet si consideremus

3. Potentiam singularis cujuslibet lædendi aliis longè superari à potentia plurium vel omnium quâ se defendant, aut injuriam illatam ulciscantur: & 4. potentiam cujuslibet quâ aliis benefaciat longissimè superari à potentia remunerandi quæ pluribus aut omnibus inest. Hæc enim vehementissimè nobis suadebunt ut vires nostras quantas-

cunque ad alios potiùs conciliandos quàm lædendos determinemus. Nec ſanè cogitari poteſt quòd ſemper ita diſtrahentur omnium vires, ut unicus in hoc bello cum unico dimicaret; quocunque enim caſu contingat, ut impar hominum numerus congrediatur, duo in unum (ex hac hypotheſi) bellum gerent in certiorem ipſius perniciem; & ſi par primò numerus inter ſe concurrerent, unius morte ad imparitatem res redigeretur. Verùm hæc videntur abundè ſufficere ad probandum quòd vires ipſæ hominum dum circiter æquales ſupponantur, argumenta potiùs ſuggerant ad mutuam benevolentiam, quàm ad mutuam perniciem attentandam. Reliqua autem quæ naturæ humanæ propria eſſe oſtendimus, id ipſum ſuadent fortiùs, ut oſtenſum eſt.

§. XXX. Hîc autem Lector obſervari velim quòd Hobbius nihil uſpiam attulerit hoc modo naturale ac intrinſecum corpori aut menti hominis, quod neceſſarium ſuggerat unicuique argumentum, aut aliter neceſſariò homines determinaret ut omnia ſibi ſolis ſinguli vendicarent, ſed aliquando paſſionibus id imputare, quod antea refutavimus, aliquando generaliter tantùm dicere quòd *æquas ſocietatis Conditiones ferre nolint, etſi ipſam ſocietatem appetant*, de Cive *Cap.* 1. §. 2. in annotatione primâ: Reſpondeo autem, etſi aliqui ſint homines qui aliquando conditiones ſocietatis neceſſarias, & æquas nolint accipere, natura tamen nec rerum omnium, nec quæ illis intrinſeca eſt eos docet, aut determinat ut eas conditiones nolint ferre. Mores in quos quidem aliquando temerè incidunt, & à quibus aliorum plurimorum immò & ipſorum vita ſæpè diſſidet, non ſunt imputandi naturæ humanæ, aut univerſi, ſed ut ipſi ſunt contingentes, contingentem habent cauſam, temerariam nempe arbitrii illorum liberi determinationem. Qui de natura quicquam pronunciare velit, expendat oportet conſtantes, & neceſſarias, ac intrinſecas rerum omnium, hominis præſertim, vires & conatus

natus quibus ipsius vita, & ordinaria fœlicitas conservatur, potiùs quàm perturbationes illas accidentales quibus labefactatur: certum enim est dum vivimus & valemus, vitæ ac valetudinis causas esse fortiores iis quæ nos perturbant, adeóque naturam nostram ex iis æstimandam esse. Par est ratio in pronunciando de toto genere humano, seu de hominum omnium sæculis omnibus quæ sibi invicem ut fluminis partes succedunt. De moribus autem hominum licèt contingenter, tamen ut plurimum verum est, quòd velint Conditiones æquas societatis accipere, quod è factis manifestum est, quoniam videmus eorum voluntate societates tales ubique pridem factas, conservari sæpiùs & diutiùs, quàm dissolvi; velle autem conservare societatem Civilem, aut cum alia civitate pacem servare est tantùm constans seu continuata voluntas eam constituendi. Immo aliquantò difficilius est constantiam hanc tueri, quàm societatem primò inire; illa tamen difficultas à plerisque omnibus rationis & naturæ suæ viribus quotidiè superatur.

Denique hominis Natura non Mentem tantùm & Corpus, partes ejus essentiales, sed & earum inter se consociationem complectitur. Ideóque visum est observare hinc etiam perduci posse homines in cognitionem & expetitionem boni pluribus naturis communis, immò & Societatis & Regiminis, quódque hæc voluntati Causæ Primæ congrua sunt & grata. Sentimus enim in nobismet ipsis corpus nostrum naturaliter ideóque divinitùs, non tantùm uniri Mentibus nostris, verumetiam illarum regimini subjici in actibus plurimis memoriæ, affectuum, & motuum præcipuè muscularium. Hinc autem velut affixâ Menti idæâ seu exemplari politiæ perpetuò admonemur, quàm diversæ res, propter subsidia quæ afferant mutua, velut unum aggregatum necessariò considerandæ sunt, dum causas quærimus fæliciter vivendi; quàm necessarium

ceſſarium eſt ut è partibus noſtris aliæ ab aliis determinentur; quantum profit ordo partium inter ſe, & quàm neceſſarius eſt ordinatus plurium cauſarum concurſus ad omnes penè effectus naturæ noſtræ gratos; quanto uſui ſint officia partium mutua, & quàm pernicioſa ſit aliarum ab aliis ſeparatio, quæ mortem naturalem minitatur. His pertractatis, agendum eſt de Bono & quidem maximo, quod in noſtra aliquatenus poteſtate poſitum eſt.

CAP.

CAPUT. III.

De Bono Naturali.

BOnum est quod rei cujuslibet, vel plurium facultates conservat, vel insuper adauget & perficit. His enim effectibus se prodit peculiaris illa convenientia rei unius cum altera, quæ requiritur ut huic Naturæ, præter alias, quicquam Bonum esse dicatur.

Convenientiæ vocabulo non sum usus in definitione Boni, quoniam valdè Æquivocum est. Ea tamen quorum actus motúsve ad aliorum conservationem, vel virium augmentum, salvâ individui Naturâ, faciunt, meritò convenire dicantur. Siquidem non aliter judicare solemus an natura vel essentia cujuslibet rei, alteri conveniat necne, quàm per actionum indè profluentium effecta. Hæc scilicet facultates rerum latentes, & intrinsecam rerum omnium constitutionem pandunt; hæc sensus nostros feriunt, & rerum undè fluunt, nobis notitiam ingenerant: In actionibus respectuum seu Relationum omnium continentur fundamenta, in quibus explicandis tota ferè versatur Philosophia. Sic homini Bonum est quod vires animi, & corporis, aut alterutrius sine noxa alterius tuetur, aut facit ampliores. Καί τοι τό γε ἑκάστε ἀγαθὸν σώζει ἕκαστον Arist. *Pol. l.* 2. *c.* 1. de urbibus dictum. Quod autem de una qualibet re dicimus, intellectum etiam volumus de rerum plurium serie, in qua inseparabiliter connectuntur quædam proficua cum noxiis.

Comparanda enim sunt quæ nocent cum eis quæ prosunt, & à nocendi, aut proficiendi vi majore danda est denominatio. Hujusmodi autem Bonum quod, abstrahentes à Legum quarumlibetcunq; consideratione, concipimus, Naturale Bonum libens dixerim, quoniam & Natu-

ram quamlibet *v. g.* bruti, aut arboris reſpicit, quippe quorum vires ſervari poſſunt & augeri. Et præterea hujuſmodi entia, ipſáq; Terra inſervire poſſunt ad ſuas vel etiam noſtras naturas conſervandas, aut uberiore cognitione perficiendas. Diſtinguitur autem ut quoddam latiùs patens à Bono quod dicitur Morale, quod actionibus tantùm & habitibus entium Rationalium attribuitur, & immediatè connotat convenientiam actionum *v. g.* cum Legibus, ſive Naturæ, ſive Civitatis alicujus; ultimò autem reſolvitur in naturale Bonum publicum, ad cujus conſervationem perfectionémque omnes Naturæ, & Civitatum, quæ juſtæ ſunt, Leges unicè nos dirigunt. Verùm de Morali poſtea latiùs; nunc in Naturale aliquantiſper animum intendamus. Poſtquam manifeſtum eſt factum Boni notionem, & Nomen non ad unum determinare illum qui de eo cogitat, aut loquitur, ſed pariter referri poſſe ad ſingulos alios homines, immò & ad alia omnia quæ vitâ pariter fruuntur, (ne quid inſuper dicam de aliis naturis inanimatis, quæ conſervationis, aut perfectionis ulterioris in ordine, motúve partium conſiſtentis ſunt capaces) deſcendendum eſt ad conſiderationem aggregatorum quæ ex pluribus, immò omnibus ejuſdem ſpeciei, animalibus fiant; addo etiam & ex omnibus ratione utentibus, quomodocunque differant, ut *Homo*, & *Deus*. Nam quemadmodum mens notione indefinitâ ſingulis communiter applicabili ea conſiderat, poteſt etiam ſingula quæ novit individua ſimul contemplari, & notâ (*v. g.* omnis) ad ſingula ſigillatim ut ut non cognita ſe extendente ſibi repræſentare, ſeu totum quod dicitur integrale ſingulos complectens componere, ac velut unum corpus (quod poſtea politicum dicemus) illud ſpectare, ut inquirat, quid illi bonum ſit, aut malum, quod proinde bonum malúmve commune, ac publicum humani generis vel etiam omnium Rationalium dicendum erit. Et è diverſis quæ proponantur judicare, quodnam poſſibile aut impoſſibile, quodnam majus, aut minus fuerit. Nec illud

in

in multis valdè difficile eſt, ſaltem generaliter ſtatuere; Quippe cùm eadem ſit ſingulis, quotquot fuerint, Natura, quæ uni competit; è nota unius fœlicitate, ſcire licet qualis ſigillatim omnibus quærenda ſit fœlicitas. Patet enim mentis perfectiones naturales, & corporis ſanitatem, vegetámque vim in quibus unius fœlicitas tota eſt, complecti etiam, ſi univerſaliter diffundatur, omnem omnium fœlicitatem; adeóque & graduum diverſitatem, & mediorum generaliter neceſſariorum naturam parilem eſſe poſſe, & requiri ad omnes *v. g.* alimenta, exercitia, ſomnum *&c.* propter identitatem inter partes & totum; hinc etiam quicquid vel uni totius hujus parti aliquid addit cæteris non mutatis, adeóque illæſis, id totum, ex illa aliiſq; partibus aggregatum, adauget. Uni homini qui prodeſt illæſis aliis omnibus, toti aggregato prodeſſe meritò dicatur: quod ad noſtram ipſorum curam aliis innocuam ex intuitu boni publici unumquemque meritò poſſit animare.

§. II. Bonum ideo fatemur dici quod alteri convenit, adeóq; relativè dici, verùm non ſemper refertur ad appetitum, nec ſemper ad unum, nempe ipſum appetentem. In his autem duobus turpiter ſæpe erravit Hobbius (licèt quandoque ſibi contradicens vera ſcribat;) & his erroribus ceu fundamento innititur magna pars eorum quæ de jure Belli in omnes in ſtatu Naturæ, & jure quidlibet imperandi in ſtatu Civili perperam conſcripſit. De ſententia Hobbiana quòd Bonum ideo quidvis dicitur quoniam appetitur, vide *de Homine Cap.* II. §. 4. *Omnibus rebus* (inquit) *quæ appetuntur Nomen commune eſt Bonum* &c. *Cùm alia alii appetant neceſſe eſt multa eſſe quæ alicuibus bona, aliquibus mala ſint,* &c. *Sunt ergo Bonum & malum appetentibus & fugientibus correlata, &c.* quibus paria ſcripſit Libello *de Humana Natura Cap.* 7. §. 1. comparatâ cum §. 3. ubi *motum illum in quo rerum conceptus conſiſtere vult, ſine ullo Judicii interventu de Cerebro in Cor tranſire docet, & ibi prout juvat, vel impedit vitalem ejus motum, placere* (inquit) *dici-*

tur; vel displicere. Quod autem cuique sic placet, id ipse Bonum appellat, quod displicet malum; & hinc ex constitutionis, seu temperamentorum diversitate diversæ sunt de Bono sententiæ; naturaliter scilicet adeóque necessariò & in statu Naturæ ex illius sententia (quidni & in Civili statu, ubi saniores Philosophi naturæ necessitatem existimant culpam tollere?) *inculpaté.* Et *de Cive Cap.* 14. §. 17. *Ea est natura hominis ut unusquisque id quod ipse sibi cupit fieri, Bonum; quod fugit, malum vocet. Itaque diversitate Affectuum contingit ut quod alter Bonum, alter malum; & idem homo quod nunc Bonum, mox malum; & eandem rem sibi bonam, alii malam esse dicat. Bonum enim & malum delectatione & molestiâ nostrâ omnes æstimamus.* Scilicet hoc à natura hominis idéóque necessariò & semper, immò inculpatè ante leges Civiles fieri contendit, non ab evitabili culpa voluntatis. In *Leviathan. Cap.* 6. his habet paria, addítque *Bonum, Malum & vile intelliguntur semper cum relatione ad personam quæ illis verbis utitur, cùm nihil sit simpliciter ita; neque ulla Boni, Mali & vilis communis regula, ab ipsorum objectorum naturis derivata, sed (ubi Civitas non est) à natura personæ loquentis, vel (ubi est) personæ civitatem repræsentantis; vel ab arbitro vel Judice constituto.* Nos contrà censemus res primò judicari bonas, deinde appeti quatenus videntur saltem bonæ. Quodlibet ideo verè judicari bonum, quia effectus ejus seu vis Naturam re verâ juvat. Privatum bonum quod uni, commune quod multis prodest; non quia ex opinione sive verâ, sive falsâ appetitur, aut ad unum vel alterum temporis momentum delectet. Hominis natura postulat ut Ratio rerum Naturas expendens & evidentiâ indè invariabiliter manente statueret priùs quid sit bonum, idémque judicaret, (sive sua sive alterius res ageretur,) quàm id appeteremus, aut eo delectaremur: & brutorum est solo affectu, nullâ ratione gubernato, rerum, actionúmve bonitatem metiri. Talia tamen in se experiuntur homines jam bruteſcentes, &

hæc

hæc naturæ consentanea esse illis placet ab Hobbio audire. Ex hac grege Hobbianorum augetur numerus. Nihilominus certissimum est & dementem malum pati, etsi sua ipsi dementia mirè placeat; & contrà medela ægro bona est, quamvis illam pertinaciter refugiat. Quin & ipse Hobbius aliquando ad sanam mentem redit, & quanquam alibi quidlibet bonum esse aut malum pro arbitrio imperantium, aut cujusvis hominis, semotâ civilis societatis consideratione, frequentissimè inculcat; tamen *Leviathanis cap.* 30. ubi inter officia summi Rectoris ponit ut bonas condat leges, apertè asserit *non omnes leges esse bonas, etiamsi ad utilitatem faciant Rectoris*, & eas definit esse tales *quæ ad populi bonum sunt necessariæ, ac perspicuæ.* En populi bonum! quod certè commune est multis ab ipso agnitum, velut finem actûs Legislatoris; finis autem priùs cognitus supponitur, adeóque ejus natura priùs determinata est, quàm Lex quid bonum malúmve fuerit, populo præscripserit. Sic etiam *Leviath. Cap.* 6. Benevolentiam ac Charitatem definit *per actus, aliis bonum cupiendi:* nec definivisset, opinor, hunc effectum, nisi possibilem putâsset. In Editione autem Anglicana *Leviathanis* agnoscit hunc affectum, cùm se extendit ad homines universaliter; esse Indolem Bonam: In Latina Editione hoc omisit, ut non consistens (opinor) cum aliis ejus opinionibus. Enimvero Natura boni & efficacia rerum ad Naturæ unius aut plurium conservationem, perfectionémque est prorsus determinata, & ex congruitate rerum cum omnibus Naturæ *v. g.* humanæ facultatibus, aut earum principiis, expenso etiam vel totius vitæ statu, vel partis ejus præstantioris, æstimanda est, non ex irrationali affectu & levi motu sanguinis, ex prima rerum apprehensione aliquantisper juvato, aut etiam impedito.

§. III. Magni autem est momenti ratam & immobilem teneri Boni notionem, quoniam hâc concussâ & fluctuante necesse est ut incerta & instabilis sit omnis cognitio nostra

de Fœlicitate; quippe quæ maximum eſt cujuſque hominis Bonum, & de Legibus Naturæ, Virtutibúſque ſingulis, Juſtitiâ, &c. quæ nihil aliud ſunt quàm ejuſdem Boni aſſequendi Media, & Cauſæ quodammodo partiales.

Quanquam igitur propter peculiare quiddam in diverſis hominum temperamentis aliquando contingit ut alimentum, aut medicamentum uni noxium ſit, quod pleriſque innocuum, immò ſalubre eſſe experientia comprobavit; cui ſimile quiddam obſervatum eſt in genio & moribus gentium in aliquibus conſtitutionibus aliis planè diſſimilium; hoc tamen non magis tollit conſenſum hominum de generali Natura boni, ejú que partibus vel ſpeciebus præcipuis, quàm levis vultuum diverſitas tollit convenientiam inter homines in communi hominum definitione, aut ſimilitudinem inter eos in partium principalium conformatione & uſu. Nulla gens eſt quæ non ſentiat actus Deum diligendi & præſentem jucunditatem, & futuræ ſpem ratam continere: & ſic de cæteris quæ ſequuntur inſtantiis. Atque hæc ipſe Hobbius quandoque fatetur, ut *de Cive Cap.* 15. §. 9. & ſequentibus: licèt aliquando in ſolo metu, ac opinione Potentiæ honorem Deo exhibendum conſiſtere declamitet, ut in *Leviath. p.* 1. *c.* 10, & 11. Nulla gens non ſentit gratitudinem ἀντιπλαφγίαν erga parentes & benefactores toti humano generi ſalutarem eſſe. Nulla temperamentorum diverſitas facit ut quiſquam non bonum eſſe ſentiat univerſis, ut ſingulorum innocentium vitæ, membra, & libertas conſervarentur; ideóque ubique prohibetur innocuorum trucidatio. Quæ ullius ἰδιογραφία non bonum eſſe judicabit ſingulis familiis, omnibúſque adeò Gentibus ut illibata ſervaretur thori conjugalis fides? Atq; eadem de jure utendi, fruendíque rebus externis ad vitam, valetudinem, famam ſeu honorem, prolis educationem, & amicitiæ cultum neceſſariis dici poſſunt. In judicio de bonitate harum rerum de quibus tota Legum Naturæ & plerarúmq; Civilium cura ſollicita eſt, æquè omnes ubique con-

conveniunt, ac omnia animalia in motu cordis & arteriarum pulsu, aut omnes homines in opinione de nivis candore, & splendore solis. Ipse etiam Hobbius Leges Civiles, id docere ait. In omni casu Legibus scriptis prætermisso (quos ipse fatetur penè infinitos esse, (*c.* 14. §. 14.) & infinitas lites parere posse) sequendam esse Legem æquitatis naturalis: Concedit itaq; Leges naturalis æquitatis cognosci absque ope Civilis Legis, & casus plures sufficienter indè determinari posse, quàm qui à Legibus Civilibus, qui non sunt penè infiniti, determinantur. Nos hoc tantùm contendimus, aliquot regulas æquitatis naturaliter adeò notas esse, ut in illis cordati ab invicem non dissentiant. Concedimus interim libentissimè multa esse adiaphora, seu in quibus ratio humana universaliter pronunciare non possit, Necesse esse ad commune bonum ut res hoc potiùs modo geratur quàm illo. In his autem locum habent variarum civitatum constitutiones variæ, quæ licèt antequam sanciantur sine crimine poterant impugnari, postquam tamen authoritate publicâ muniuntur, & propter conscientiam erga Deum, cujus vices gerunt Magistratus, & propter communem civium fœlicitatem, pacémque cujus securitas ab inviolata imperantium authoritate præcipuè pendet, summâ religione sunt observandæ. Quippe evidenter magis conducit ad commune bonum, ut in adiaphoris & dubiis sententia Magistratûs valeat, ídque pro bona habeatur à subditis, quod imperanti tale videtur, quàm ut æternæ inter eos lites ea de re maneant, unde bella cædésque, quæ extra dubium mala sunt, meritò forent expectandæ.

§. IV. Est & alius Hobbii Error circa Bonum, nempe quòd objectum voluntatis humanæ sit id quod unicuique videtur bonum sibi *de Cive c.* 1. *artic.* 2. Idem ferè sic exprimitur *de Cive c.* 3. §. 21. *Unusquisque præsumitur bonum sibi naturaliter, justum propter pacem tantùm & per accidens quærere.* Nempe justum alienum respicit bonum, quod non existimat

existimat quemquam quærere, nisi ex metu malorum è statu belli profluentium. His consentiunt quæ suprà citavimus loca, & innumera passim per ejus scripta dispersa idem innuunt. Hinc manat illud *Cap.* 2. §. 8. *Quicquid voluntariè fit, propter aliquod bonum fit volentis.*

Hæc autem omnia eò tendunt, ut evincat homines ita comparatos esse ut eorum Naturæ repugnet, adeóq; planè impossibile sit ipsis quicquam appetere præter sua commoda, suámque gloriam *Cap.* 1. §. 2. Hæc autem cùm perspicuum sit unumquemque ex dominio in alios uberiùs assequi posse quàm è societate cum aliis, omnes hoc naturaliter appetere, adeóque in bellum adversùs omnes dominationis quærendæ causâ ferri; solo autem metu à bello detineri, & ad societatis conditiones accipiendas impelli. At si quæramus quid eum in sententiam adeò omnibus Philosophis repugnantem duxerit, illud unicum videre possum, quod in eadem Sectione ipse obiter innuit, ubi *Naturam* interpretatur per *affectus omni animali insitos donec nocumentis vel præceptis fiat ut appetitus præsentium, memoriâ præteritorum retundatur.* Æstimat ille naturam humanam, & objectum adæquatum voluntatis, ex affectibus illis qui usum Rationis, experientiam, & disciplinam antevertunt, quales reperiuntur in infantibus, & amentibus; videatur ejus præfatio ad Librum *de Cive.* Ego verò cum Philosophis (quantum scio) omnibus naturam hominis è Ratione potiùs metiendam existimo, adeóque voluntatem se extendere posse ad ea quæ Ratio convenientia cuilibet naturæ esse dictaverit; siquidem affectus ejusmodi irrationales perturbationes potiùs animi (adeóq; præternaturales) dicendi sunt; quod & ipse Hobbius etiam, post editum *de Cive* Librum, fassus est in Libro *de Homine cap.* 12. §. 1. *Fatemur etiam nos fieri posse fortè per malum liberi Arbitrii usum, ut homo quispiam angusti* (suo vitio) *pectoris, nihil præter se consideret, adeóque nihil fere velit nisi quæ sibi judicat commoda*; verùm in nullo unquam homine præter unum Hobbium talis

volun-

voluntatis ſigna obſervare potui. Alii certè generoſioris ſunt animi, qui non tantùm id bonum exiſtimant quod ſibi bonum eſt, verùm quicquid facit ad conſervationem aut perfectionem, ordinem & decorum humani generis, vel etiam totius quod cogitare poſſumus univerſi, id demum bonum exiſtimant, id volunt ac cupiunt, id futurum ſperant, eóque præſenti gaudent. Nec quicquam video quod impedire poſſit, quo minùs quod cuivis Naturæ convenire poſſe judico, id illi fieri velle poſſim; immò & quantum in me eſt anniti ut fiat. Id autem omne intra fines objecti adæquati facultatis cujuſlibet (adeóque & voluntatis) circa quod illa facultas poſſit exerceri. Huc pertinet quod præcipit Ariſtoteles *de Legiſlatore Pol. Lib. 7. c. 2.* ad finem. τὸ δ' νομοθέτᾳ τὸ σπουδαίᾳ ἐστὶ τὸ θεάσασθαι πόλιν, καὶ γένος ἀνθρώπων, καὶ πᾶσαν ἄλλην κοινωνίαν, ζωῆς ἀγαθῆς πῶς μεθέξουσιν καὶ τῆς ἐνδεχομένης αὐτοῖς εὐδαιμονίας. Et alibi *Pol. Lib. 3. c. 8. n. 76.* τὸ δ' ἴσως ὀρθὸν, πρὸς τὸ τῆς πόλεως ὅλης συμφέρον, καὶ πρὸς τὸ κοινὸν τὸ τῶν πολιτῶν. Quod enim poſtremo hoc Loco Ariſtoteles de Civitatis legibus aſſerit in iis non partis bonum, ſed totius tradendum eſſe menſuram recti à Legiſlatore ſpectandam; id, etſi mundus velut Civitas conſideretur, quid rectum ſit univerſaliter, ideóque in Legibus univerſi, ſeu Naturæ ſpectandum ſatis docet. Enimvero cùm quivis legiſlator ſit tantùm homo, is autem & poſſit & debeat bono communi proſpicere, is quippe finis eſt in quem conſtituitur, quid vetat quin idem facere in aliorum etiam hominum poteſtate ſitum eſſe concedamus? Quin & hoc à priori demonſtrari poteſt apud illos qui agnoſcunt voluntatis naturam conſiſtere in conſenſu mentis cum judicio Intellectûs de rebus inter ſe convenientibus. Certum enim eſt Intellectum judicare poſſe quid aliorum commodis inſerviat, juxtà ac noſtris; nec ulla ſuppetit ratio cur non eadem velle poſſimus, quæ judicavimus bona. (Imò fieri vix poteſt ut quæ judicavimus eſſe bona, ea non velimus.)

Obſervandum autem eſt quòd quicquid homo velle poteſt, poteſt etiam ſtatuere id quantum in ipſo eſt producere; Bonum autem ſic volitum à nobis dicitur intendi, & intentionis hujuſce vi, finis notionem completam induit: poteſt itaque bonum commune univerſi, homini finis eſſe. Et quoniam eſt maximum quod poſſumus velle, Intellectus rectè judicans pronunciabit hujuſmodi volitionem magis neceſſariò & intrinſecè connecti cum perfectione hominis, bonum commune ritè intelligentis, quàm volitio cujuſlibet minoris boni. Verùm ſufficit inpræſentiarum oſtendiſſe bonum commune poſſe eſſe hominis finem, & quidem præcipuum; ſi modò probetur eſſe quovis alio bono majus. An verò quiſpiam obligetur ad hunc finem quærendum poſtea videbimus, ubi de Legum naturalium obligatione diſquiremus. Hîc illud tantùm adjiciam, ipſum Hobbium in *Leviathanis* editione Latina *Cap.* 31. Sectione ultimâ contradicere iis omnibus quæ de Bono tantùm ſibi proprio quærendo antea ſcripſit, & non tantùm agnoſcere Bonum publicum ſpectari poſſe, ſed & apertè inſinuare ſeſe ſperare *Leviathanem* ſuum illi aliquando fini inſerviturum eſſe. Ejus verba hæc ſunt, *Non deſpero quin Regibus interiùs in ſua jura, & Doctoribus in officia ſua poſthæc attentiùs inſpicientibus, hæc ipſa doctrina, conſuetudine mitior facta, tandem aliquando ad Bonum publicum communiter recipienda ſit.* Scilicet hîc ſuam doctrinam, etſi nondum à Regibus ſtabilitam, Bono publico utilem futuram eſſe præſagit, nec unius tantùm Civitatis Bono, ſed omnium ubique populorum utilitati eandem adaptatam eſſe innuit. Hoc autem quanquam falſiſſimum mihi videatur, abundè tamen demonſtrat hunc finem illius aliquando cogitationibus obverſari, eúmque nôſſe eundem ſincerè quæri poſſe, aliter enim eum non modò non quæreret, ſed ne fingeret quidem ſe quæſiviſſe.

Quinetiam hominibus naturaliter jucundum eſſe, adeóq; bonum videri aliis placere ex Hobbio probari poteſt, quo-

niam

niam in Libro *de Natura Humana, Cap.* 9. §. 15. apertè docuit ipsam libidinis voluptatem, ex parte quidem esse voluptatem animi, indè scilicet perceptam quòd quis alteri se placere sentiat. Absurdissimum autem est quòd voluptatem animi agnoscere exinde sumi, quòd alteri gratum quiddam fieret uni & in re leviſſimi momenti, quum interim non agnoscat voluptatem animo humano majorem indè nasci, quòd plurimis simul impensiùs gratificemur, cùm illorum & mentibus & corporibus inservimus bonum commune procurando per fidem, gratitudinem, & humanitatem, etiam cùm non eidem potestati Civili subjiciamur.

Denique in libro *de Homine, Cap.* 11. §. 14. ubi de industria in bonis quodnam majus aut minus sit investigat, apertè testatur Majus esse (cæteris paribus) quod pluribus Bonum quàm quod paucioribus.

CAPUT IV.

De Dictaminibus practicis.

PRæmittendum est huic capiti, non omnes hominum actus dictamina, aut notiones dictaminibus æquivalentes supponere. Apprehensiones enim primæ, & motus quidam spirituum seu imaginationes, nonnunquam etiam motus Musculorum, ut nictus Oculorum, vel subitanea ab amicis resilitio sine dictamine fieri videntur; plurimi etiam infantis actus, ut comparationes, judicia *&c.* de jucundis & noxiis, quibus tamen thesaurus notitiarum augetur: & fortè volitio boni simpliciter huc accensetur.

Scilicet ita nos finxit Natura universalis ut ætate adhuc tenerâ, vel inviti plurima sensu percipiamus, & memoriâ firmiter teneamus, & comparatione spontaneâ an sint majora alia aliis, item similia an dissimilia, commoda an incommoda judicemus; præcipuè verò quoniam præsentes nobismetipsis semper sumus, & ex peculiari mentis (in se reflectentis) nostræ constitutione, actus Intellectûs & voluntatis nostræ necessariò sentimus, & quantum possumus ad ciendos, regendósq; corporis quosdam motus, qui ideo voluntarii dici solent, adeóque necessariò etiam experientiâ duce cognoscimus, quinam harum facultatum actus nobismetipsis noxam afferunt, aut commodum & perfectionem, cui notitiæ appetitio, & actio prosequendi, vel fuga & amolitio à natura conjuncta est. Quinetiam ex Rationis paritate, sponte faciléque (sine alio præter naturam duce) talia etiam aliis entibus quatenus vel mente, vel corpore, vel utroque nobis fuerunt similia, pariter commoda vel incommoda & esse & videri. Hinc nonnulla de actibus Deo gratis,

tis, longè plura de omnium hominum commodis, & incommodis ſtatuimus.

Adultâ tandem ratione de ſumma vitæ noſtræ, ſeu omni futuro potentiarum noſtrarum exercitio meditamur; & quia actionum probabiliter futurarum, nec non effectuum bonorum, quos indè ſperamus numerus major nunc quàm antea ſimul animo obverſatur, & ſeries rerum longior, quæ ſuo ſuccedent ordine, & ab invicem pendent, inſtituetur ab animo jam magìs maturo; mens non ſigna tantùm ſimplicia in auxilium memoriæ advocat, ſed & ope propoſitionum utitur, in quibus actionum noſtrarum cujuſlibet generis connectio cum effectibus indè propriè pendentibus diſtinctiùs exhibetur & affirmatur. Hæ propoſitiones practicæ dicuntur, nec neceſſe eſt ut proponantur in forma Gerundii hoc aut illud agendum eſt, utì nonnulli è ſcholaſticis volunt; quippe Debitudo illa quæ Gerundii voce innuitur, explicatione eget: quæ vel à neceſſario nexu cum fine, vel à Legis obligatione petenda eſt. At à quærentibus Legum originem, earum obligatio non ſupponenda eſt jam nota. Nexus autem neceſſarius inter medium & finem ſatìs exprimitur in nexu eorum veluti Cauſarum cum ſuis effectibus deſtinatis.

Quinetiam prout adoleſcimus naturaliter comparamus inter ſe vires cauſarum ad effectus ſimiles producendos, & effectuum etiam varios perfectionis gradus inter ſe conferimus, è qua collatione oritur judicium hoc illo majus, minus, vel æquale eſſe. Hinc ideo, exempli causâ, actionum noſtrarum poſſibilium alias aliis plus vel omnium maximè conferre poſſe ad noſtram, aliorúmque fœlicitatem concludimus. Tales autem propoſitiones practicæ, dicuntur Dictamina comparata.

Nobis qui Legum naturalium Generationem tantùm quærimus, non eſt neceſſarium aſſerere hujuſmodi dictamina, etiam poſtquam ea Legum vim habere novimus, ſemper homines ad actus determinare; ſufficit ut jus dicant determinationi

minationi futuræ. De vi etenim determinatrice aliter sentiunt alii, nec libet ea de re contendere. Omnes interim, opinor, id agnoscent Dictamen practicum ad actus deliberatos prærequiri, & aliquo modo viam munire ac monstrare ad actuum futurorum determinationem. Nihilominus partes essentiales dictaminis practici, ejúsque forma attentiùs paulò considerandæ veniunt, indè enim ejus generatio in mente nostra facilè intelligetur. Propositio practica aliquando sic exprimitur. Actus hic humanus possibilis (benevolentia scilicet universalis) ad fœlicitatem meam, aliorúmque communem præ reliquis eodem tempore possibilibus maximè faciet, vel ut pars ejus essentialis, vel ut causa, aliquando effectura præcipuam ejus partem essentialem. Quandoque autem in forma Imperii Actus, qui intra tuam est potestatem, ad Commune Bonum in datis circumstantiis, omnium quos possis elicere, maximè deserviens, eliciatur; sæpe etiam in forma Gerundii Actus talis exercendus est. Apud me certè prorsus idem significant hæ loquendi formulæ ad Legem naturalem relatæ, sive Intellectus hoc factu optimum esse judicet, sive jubeat, sive ex vi Gerundii dictet me hoc teneri facere. Nam intellectus (qui hoc agens dicitur Conscientia) obligationem satìs innuit naturalem, dum dicit hoc factu optimum erit tibi juxtà ac aliis. Quippe omittendo quod mihi optimum pronunciatum est, malum (quod pœna dici potest) in meum caput me accersere, indè constat. At si sub Imperii forma consideretur, eadem res docetur repræsentando proprium cujusque Intellectum velut magistratum deputatum, & authoritate leges ferendi præditum: quod quia Metaphoricum quiddam sonat, minus est Philosophicum; utile tamen, quia similitudo habet fundamentum justissimum in Natura. Forma autem Gerundii idem docet sed velut Judex inferior, aut Consiliarius de lege jam lata monens, & actûs futuri conformitatem cum ea postulans. Philosopho convenientior primus modus qui, si formam spectes,

ctes, propositionem theoreticam exprimit; si vim, practicam, utpote fundamentum obligationis naturale docens. Secundus imperatorem magìs decet; tertius Theologum. Sed omnibus pro libitu uti licebit, si modò distinctionem, qualis qualis est, inter has formulas animo teneamus. Natura rerum exhibet animo quid factu optimum sit. Animus, rerum advertens Regimen, ex Idæa Dei illud eum velle seu imperare factum concludit, sibíque, ejus nomine, imperat in secunda Forma: In tertia reflectit in utrumque priorem, actúmque imperio congruum justum fore, adversùm injustum, pronunciat.

§. II. Est & alius modus Leges naturæ exprimendi n. actus hic vel ille possibilis maximè convenit humanæ naturæ. Sed dubii sensûs sunt; (1) humana natura vel singularem agentis denotat, & tum non satìs exprimit ea quæ ante actionem considerandа sunt: non enim unius tantùm agentis fœlicitas, sed maximum commune bonum spectari debet: vel, (2) humana natura omnes homines spectat, & sic non consideratur Deus. Aut si in harum alterutra notione publicum bonum per consequentiam involvatur, tum hæc formula loquendi cum prima coincidit: quæ tamen ideo præferenda est quia hâc ambiguitate caret. Et deinde illud, *convenit*, ambiguum est quò referatur: Actus enim naturæ alicui convenire dicatur (1) cùm convenit principiis agendi qualia sunt facultates ac habitus, objectáq; vel intus in Memoriâ latentia, vel ab extrà sollicitantia ad actus; atque ad hæc capita revocari debent dictamina practica, (propositiones, *viz.* quæ sunt Regulæ actionum) quorum termini ab objectis orti in memoria continentur, & in propositiones ab animo formantur, unde actus determinant, & habitus constituunt. (2) Actus convenire dicatur Naturæ Humanæ cùm ejus effectus naturam hominis unius aut plurium conservant, aut perficiunt. Posterior his sensus coincidit cum Formula quam primò proposui, quæ ambiguitate caret: immò & prior sensus convenientiæ actuum

magna

magna ex parte eò reducatur. Nam propositiones practicæ, quæ sunt inter interna actuum principia, omnes fiunt de appetendo fine præcipuè maximo, & de usu mediorum. Quæque de ultimo fine appetendo pronunciant illud tantùm dicunt, Hoc suâ Naturâ bonum est seu pars fœlicitatis humanæ, & quidem maxima possibilis in datis circumstantiis: Quæ autem de mediis statuunt illud tantùm indicant, Hoc conducere ad ejusmodi bonum obtinendum, & in dato casu maximé. Atque hæ loquendi Formulæ cum prima coincidunt. Præstat autem primâ Formulâ uti, quoniam Analysis hæc quam proposui propositionis de actûs convenientia non est obvia plerumque intellectui; & præterea is scopus noster est, ut Genesin Dictaminum primorum, quibus convenire actus debent, explicemus; adeóque non sufficit nostro scopo dicere, Actum convenire dictaminibus jam factis, qualia tantùm sunt principia proxima humanorum actuum. Fortasse tamen non inutile erit id annotare, verè affirmari posse omnes actus bonos seu virtutes perfectè & essentialiter consentire cum notione, seu Ideâ agentis rationalis, cujus Ratio in Prudentiam jam adoleverit, quò naturaliter tendit. Prudentia enim intrinsecè includit & finis optimi, maximíque, quem cujusq; facultates respicere possunt, volitionem; & ejusdem per media efficacissima prosecutionem. Finis autem maximus est commune omnibus rationalibus agentibus Bonum, & consensus omnium in mutua auxilia ad id obtinendum, est medium illius obtinendi efficacissimum. In actibus autem hujusmodi consensum consequentibus omnis Religio, & virtus continetur: præsumere autem licet etiam ante pacta inita quòd consentient omnes hunc esse finem maximum, atque hoc unicum esse medium planè necessarium, quia actuum humanorum ad opem mutuò ferendam nulla præter consensum voluntatis esse potest causa. Itaq; si hujusmodi dictamina Rationis (quæ dum in memoria reponuntur ad actus nos determinant) inter principia interna actionum huma-

humanarum numeremus, (quod quidem meritò fiat quoniam totam essentiam & vim habituum in se continent) tum rectè & secundùm ea quæ tradidimus dici potest, id omne esse justum quod cum his principiis ac Legibus Naturæ rationalis consentit.

§. III. Considerandum etiam venit præsertim ad primam, quæ potissima est Naturæ formula leges suas proponendi, an satìs doceatur & quasi promulgetur ea Lex, seu propositio practica cùm ejus termini (adeóque eorum nexus, seu veritas propositionis) obvii fiunt, & quasi coràm expositi hominibus qui ad actuum suorum effectus velint animum advertere? An verò existimandum sit Naturam non sufficienter declarâsse talem veritatem, ita ut obligationem introduceret, eis qui per injuriam, aliásve quibus animum suum distrahunt curas, terminos ejusmodi non comparant inter se, nec propositiones ejusmodi practicas ad actus suos futuros dirigendos constituunt? Prior sententia mihi verisimilior videtur, quia satìs docetur duo latera Trianguli longiora esse reliquo, etsi quispiam eam propositionem non formet, sed Triangulum oculis exponit: utcunque curandum est ut hoc scripto evincatur (1) Terminos Legum naturalium in hac rerum compage hominum animis satìs obviè exponi. (2) Hominum animos ita sive ex sua natura, sive ex conjunctione cum corpore, reliquóque systemate mundi ad eos advertendos, abstrahendos & comparandos inter se, & ad propositiones pro actuum determinatione constituendas, excitari; adeóque sanos omnes ejusmodi sententias in mente habere, licèt quandoque cum heterogeneis, falsísve confusas, adeóque obscuratas. Termini autem earum propositionum practicarum, quæ Leges naturales dicuntur, sunt Actus humani qui consilio, seu judicio rationis regi possunt, quíque postquam exeruntur, simul aliquid conferunt ad statum fœliciſſimum universorum Rationalium & ad nostram privatam fœlicitatem. Illi autem non incommodè dividuntur vulgò in (1) Elicitos

Intellectûs ac voluntatis, adeóque Affectuum saltem quatenus Affectus vehementiores sunt in ipsa mente, (2) Imperatos qui in corpore vi mentis exeruntur.

§. IV. Verùm antequam Leges particulariùs consideremus, operæ pretium erit diutiùs immorari tractandæ naturæ practicarum propositionum, primóque ostendere quàm affines sint, vel ejusdem planè sensûs cum theoreticis, sive categoricæ fuerint, sive hypotheticæ; deinde in omnibus effectum ut finem, actus nobis possibiles ut media reputari.

Primò itaque observandum est practicas propriè propositiones eas dici, quæ Genesin effectûs ex actibus humanis enunciant. Hanc definitionem visum est exemplis illustrare. Talis est hæc in Arithmetica, Additio numerorum eorum efficiet Aggregatum. i. e. Summam generat. Aut, Subductio numeri è numero eorum relinquet differentiam. Sic ex Elem. Geom. Praxis in prima propositione præscripta triangulum efficiet æquilaterum, est propositio practica de effectu plurium actuum humanorum, certâ serie sibi succedentium, pronuncians. Quinetiam eodem modo mens certò intelligit veritatem talis Practicæ, quo cujusvis Theoreticæ propositionis; nempe perpendendo terminos ejus quorum alter alterum includit. Sic, Constitutio totius Trianguli æquilateri fit constituendo omnes ejus partes inter se unitas, eodem modo cognoscitur esse vera, quo hæc theoretica, Totum Triangulum æquilaterum idem est cum omnibus ejus partibus inter se unitis. Eodèm autem res recidit si constitutio totius hujusce spectetur ut finis, & varii illi motus quibus tria illius latera constituuntur ac adaptantur, inter se spectentur ut media ad hunc finem necessaria. Eadem enim, quoad sententiam, propositio sic sonabit, Necesse est ad constitutionem totius trianguli æquilateri, ut constituantur omnia ejus latera & inter se uniantur modo ab Euclide indicato, aut alio simili. Finis enim reipsâ est effectum intentum, & media simul omnia omnes causæ efficientes omnium partium adaptationem includunt. Facillimè

cillimè etiam ad operationes conservationem aut perfectionem totius cujuslibet (quod hisce operationibus eget) accommodari possunt ea quæ circa constitutionem diximus. Quandoquidem conservatio est tantùm actuum quibus quicquam constituitur perpetuatio. Hinc hæc propositio practica, Necesse est ad conservationem totius Systematis Rationalium pro viribus nostris procurandam, ut quoad possumus omnes ejus partes, earúmque inter se unitatem (qualem talis Systematis perfectio postulat) tueamur. Hæc, inquam, parilem habet evidentiam illi theoreticæ quæ de identitate inter totum ac partes unitas pronunciat. In illa autem rectè intellectâ fundamenta Legum omnium Naturalium ostendemus contineri. Quæ autem scripsimus de reductione practicæ hujus facillimæ primi problematis Euclidæi solutionem docente, propter paritatem rationis universaliter intelligi volumus. Nihil enim prohibet quin illorum omnium solutio perfectè in theorematis proponi possit, de quibus in problematis quæri solet. Itaque Archimedes secundo de sphæra se è problematis quorum solutio è propositionibus constat, praxin dirigentibus, Theoremata feciſſe apertè profitetur. Et Ramus eum secutus in Geometria sua Euclidæa problemata omnia in Theoremata convertit. Et in Analytica speciosa, quæ est fœliciſſima ars problemata solvendi, in fine operis theorema semper exhibetur, solutionem problematis indicans. Nec sanè dubium est quin ut Cartesius, Vieta, Walliſius aliíque praxes in Mathesi pura (Arithmetica & Geometria) requisitas per Theoremata Analyticè inventa atque exhibita expedire fœliciter docuerint: ita etiam praxes in mixta Mathesi, non solùm in Astronomia (quod egregiè præstitit Cl. Wardus) sed & in Mechanica, statica, &c. & in magna physiologiæ parte præstari possint. Quin & Analyticam (quo nomine non solùm radicum extractionem, sed & totam Arithmeticam speciosam complector) velut præstantiſſimum Scientiæ exemplar aliquatenus imitari potest,

& debet Disciplina moralis & civilis. (1) Praxium suarum Regulas, totámque disciplinæ suæ substantiam per universalia aliquot theoremata tradendo. Ubi observandum censeo ejus certitudinem non magis labefactari, aut usum minui, eò quòd in operationibus externis circa materiam multiplici circumstantiarum varietate intricatam nos præcisas determinationes non possumus assequi; quàm principiorum Geometricorum, circa lineas, superficies, aut solida mensuranda, veritas & utilitas evertitur, ex eo quòd nec sensuum nec instrumentorum ope efficere possumus ullam extra nos lineam exactè rectam, aut superficiem perfectè planam, sphæricámve; aut corpus omnimodò regulare, aut ad talia reducibile. Sufficit quòd ad ἀκρίβειαν adeò propè accedamus, ut nihil quod ullius sit momenti ad usus humanos omittatur. Id autem etiam vi principiorum doctrinæ moralis assequi licebit. Fatemur interim in materia prudentiæ moralis ea, quæ dantur, seu ut cognita sumuntur, quæ sunt Deus, & homines, eorúmque actus, & relationes mutuæ, non adeò accuratè nota esse, ac ea quæ in certa mensura seu quantitate dantur in Mathesi; ideóque quæ ex iis colliguntur eodem defectu ἀκριβείας laborare. Methodus tamen, regulæ operationum, & ratio deducendi alia ex aliis eadem est: nec opus est ἀκριβείᾳ ad usus vitæ; quemadmodum ea non requiritur in praxi mensurandi planities ac solida.

(2) Methodo incipiente à maximè compositis & involutis, ubi nota cum ignotis immiscentur in æquatione data, tandem diligenter inter se res comparando, simplex quiddam reperit ex quo composita constitui possent, & ignota per nota explicari. Sic etiam Moralis Philosophia imprimis contemplatur finem valdè involutum, mediáque variè perplexa. Finis enim est Aggregatum ex omnibus bonis in nostra potestate sitis, quæ Regnum Dei, Mundum Intellectualem, singuláque ejus partes exornare possunt. Media quibus obtinendus est, sunt omnes liberi actus nobis circa omnia

omnia possibiles. Et, ex æqualitate datâ inter has notiones, utpote inter vires causæ & adæquatum earum effectum, eliciendæ sunt omnes morum regulæ, omnésque virtutum actus ab iis imperati. Hæc autem inter se æquari manifestum est, quippe finis est integrum effectum producendum, & actus nobis possibiles integram exhauriunt vim efficientis. In eo autem consistit ars vitæ ut adeò diligenter expendat tum omnia bona publica, quæ nobis sunt possibilia, tum singulos actus nostros, eorúmque ordinem quo alii aliis materiam præparare, aut vires adjicere possunt; ut repertis tandem facillimis actibus qui ad finem deserviant, eorum ope ad difficiliores progrediamur quousque ad ultimos facultatum nostrarum terminos illos intricacissimos pervenerimus. Atque hæc praxis Analyseos praxi est valdè similis.

(3) Quemadmodum Analysis ignotam, quærendámve adhuc quantitatem prolepsi quâdam mentis qualitercunque supponit, & suo charactere notat, atque hoc posito datas relationes ejus ad notas quantitates depingit, è quibus ipsa tandem innotescit: ita etiam Ethica finem, seu effectum quæsitum utcunque animo concipit, ope relationum quas habet ad notas quadantenus (saltem in genere) operationes nostras, eum nomine summi Boni, vel fœlicitatis distinguit ab aliis quæ menti obversantur, quamquam nôrit illum nondum existere, & licèt distinctè non noverit qualis tandem reipsâ ex operationibus, rerúmq; extra nos positarum concursu emerget, unde meritò dicatur ignotum: sed ope actuum illorum & facultatum, ad quos ut Effectum ad Causas refertur, adeóque ex iis totum certissimè pendet, tandem paulatim notum fit. Huc etiam referendum est quòd cùm finis cujusque sit totum illud, maximúmque bonum, quod universo, sibíq; suo loco facere quis possit, &c. sequatur finem concipiendum esse ut aggregatum seu summam effectuum bonorum tam Deo gratissimorum, quàm hominibus universis maximam, quæ ex efficacissima serie in-

duſtriâ noſtrâ exerendarum per omne futurùm tempus produci poteſt. Contingit autem ſæpe (curandúmque eſt ut quàm ſæpiſſimè id fiat) potentiæ noſtræ effectus bonos ſecundùm Geometricam progreſſionem creſcere; ut in Lucris per Anatociſmum, vel etiam ex Agricultura & Mercatura, cùm unoquoque anno prioris anni proventus ſorti additur, unde ingens ultra quod quiſquam definitè præſagire poſſit, oritur incrementum fœlicitatis communis, & privatæ.

(4) Cùm manifeſtum ſit hominem ſine Deo nihil, ſine aliorum hominum conſenſu, ac ope penè nihil poſſe ad commune Bonum (Dei gloriam, hominúmq; fœlicitatem:) contrà autem actu aliquo ineunte, aut conſervante ſocietatem cum Deo, hominibúſque, quemvis in publicum (comparatè loquendo) plurimùm conferre poſſe; neceſſe erit ut judicium Rationis hominem determinet ad Actum, qui ſocietatem ejuſmodi ſpectet conſtituendam, aut tuendam. In ſocietate autem inter homines nihil fere agitur quod à numerorum & menſuræ ſcientia non dependeat; adeóque ſi omnia accuratè tractentur, ad evidentiam ac certitudinem Mathematicam quæſita circa praxes reducerentur. Hujuſmodi ſunt determinationes valorum tam rerum, quam operarum, ſeu actionum humanarum, ſive per earum collationem inter ſe, ſive per comparationem ſingulorum cum tertio, nempe Nomiſmate, cujus etiam variæ ſint ſpecies, Arithmeticâ opus eſt ſive naturali, ſive artificiali ad reducendos variarum ſpecierum valores ad nomen notiſſimum commodiſſimúmque. Huc pertinent numerationes pretiorum in omni commercio, & temporum calculatio: Inveſtigatio Proportionis Lucri, aut damni cuique in Societate aſſignandi. Infinitus penè eſſem ſi Matheſeos uſum in re tactica, in Navigatione, in machinarum omnigenarum inventione ac uſu, in dimetiendis agris, propugnaculis, ædificiis conarer enarrare. Sufficiat paucis dicere tam in re cujuſq; privata, quàm omnium publicâ eam eſſe certè, juſtéque agendi

agendi (ubicunq; ἀκρίβεια exigitur) præcipuum adjumentum. Quod à me non dicitur ad laudem Matheſeos (quod ſupervacaneum foret) ſed ad aſtruendam certitudinem in regulis vitæ, ac morum, eo nomine quòd perpetuò ferè certæ ſcientiæ miniſterio, aut principiis per ſe notis prudentia naturalis utatur. Huc referendum puto quòd cùm neſcitur quid ſit futurum, ſciri tamen poſſit quid poſſibile ſit: poſſibiliáque inter ſe comparari poſſunt; ſciríque certò poſſit quodnam è duobus poſſibilibus non modò pluris aut minoris valebit ſi quando exiſtant, verùm etiam quodnam è pluribus cauſis, quod à paucioribus nunc exiſtentibus aut mox extituris fieri poſſit: quod autem pluribus modis fieri poſſit, magis probabile eſt futurum eſſe, pluríſque valet ejus expectatio. Magni autem in rebus agendis uſus eſt, certè ſaltem ſcire cujus rei, vel effectûs ſpes major ſit, pluríſve æſtimanda. Quippe ea eſt vitæ humanæ conditio ut impendenda ſit fere opera noſtra, ac ſæpe ſumptus, immò ipſa vita neceſſariò periclis exponenda propter ſpem rerum ad conſervationem, fœlicitatémve noſtram aut alienam facientium, licèt ſpes illa non ſit certa, ſed tantùm probabilis; in ipſis pacis occupationibus, Agriculturâ, Mercaturâ, multóq; magis in Belli alea. Analytica autem, quam naturaliter exercent omnes, etiam hæc optimè docet expendere, & quo pacto talia certam habent determinationem ex Analytica ſecundùm artem expolitâ pulchrè admodùm clariſſ. Chriſt. Hugenius docuit exemplo ratiociniorum quæ circa ludum Aleæ contingunt; utì videre licet ad finem Exercitationum Mathemat. miſcellanearum à Schotenio in lucem emiſſarum.

Huc pertinet quòd quemadmodum in rebus ex prudentia gerendis experiundum eſt quandoque aliâ atque aliâ viâ, priuſquam certò ſciamus an res hoc, an alio modo ſecundùm vota ſuccedet? priuſquam certò ſciamus an aſſequi poſſimus quod videbatur expetendum? ità etiam in examine analytico antitheſes aliquando variæ, variæ nonnunquam diviſiones aliíque reductionis modi tentandi veniunt

niunt priusquam ad solutionem propositi alicujus problematis perveniatur. Non esset alienum ab hoc loco similitudinem inter has artes ulteriùs prosequi, ostendendo quomodo utriusque processus hypothesin quandoque falsam, & impossibilem detegit non multò minùs utiliter, quàm invenit aliam esse veram aut possibilem: atque insuper exhibendo quomodo signa negativa oppositos motui destinato motus repræsentarent, & quo pacto diversorum hominum in eundem finem consentientium operæ motibus implicatis unam Lineam describentibus responderent. Verùm cùm res hujusmodi non sint admodum claræ, & aliqua etiam dissimilitudo haud rarò interveniat, visum est satius esse hîc subsistere, quò mecum pervenire possunt qui principiis Matheseos vel leviter fuerint imbuti, aut ingenio scientiis capiendis paulò fœliciùs dispositò à natura præditi; quàm ex comparatione cum re minùs nota, caliginem pro luce rebus moralibus inferre.

CAPUT

CAPUT V.

De Lege Naturæ ejúſque obligatione.

MUnitâ jam viâ ad ea quæ ſequuntur omnia, caput hoc auſpicabimur à Definitione Legis Naturalis. *Lex Naturæ eſt propoſitio à natura rerum ex Voluntate Primæ Cauſæ menti ſatis apertè oblata vel impreſſa, actionem indicans Bono Rationalium communi deſervientem, quam ſi præſtetur præmia, ſin negligatur, pœnæ ſufficientes ex naturâ Rationalium ſequuntur.* Hujus definitionis pars prior Præceptum, poſterior ſanctionem continet: & utraque à Naturâ Rerum imprimitur. Illa autem *præmia pœnæque ſufficiunt*, quæ tanta ſunt, & tam certò diſtribuuntur, ut manifeſtò magis conducat ad integram ſingulorum fœlicitatem (quam per Naturam Univerſi obtinere poſſunt,& neceſſariò expetunt) ſi publico Bono perpetuò ſerviant, quàm ſi quicquam in contrarium attentarent. Contrariæ huic fini actiones & omiſſiones iiſque annexa mala hoc modo videntur pariter & indicari & prohiberi, ſiquidem privationes ex oppoſitis ſuis optimè intelliguntur. Rectum enim eſt index ſui & obliqui. Quod autem à dato termino, ſeu rerum ſtatu ad finem hunc optimum viâ breviſſimâ proficiſcitur, id tranſlatione à Mathematica rectæ proprietate factâ, Rectum dicitur. Actio effectum optatiſſimum citiſſimè attingens, viâ proficiſcitur breviſſimâ ad finem. Ergo eſt recta. Ipſáque illa Comparatio, quâ inventa eſt, ſupponit omnia adeò perpenſa, ut ſciantur & quæ ad finem minùs proficiunt, multóque faciliùs quæ ei producendo obſtent.

Verùm expendemus Definitionem datam. Propoſitio] nempe vera, utì ſequentia docent: ſimplicius hoc & apertius videbatur verbum, quàm Phraſis *Dictamen rectæ Rationis*, quæ ſemotâ tandem ambiguitate illuc recidit. Nec viſum eſt generis loco orationem ponere, quod fecit Hobbius, ne quis verborum aut ſignorum quorumlibet arbitrariè inſtitutorum uſum, & notitiam ad legis eſſentiam requiri

falsò reputaret. Actionum humanarum, & effectuum bonorum malorúmque humanæ naturæ, præſertim verò præmiorum, pœnarúmque iis cohærentium notitia, ſeu conceptus animo formati, & in propoſitionum practicarum, quales deſcripſi, formam redacti ſufficiunt ad legis eſſentiam conſtituendam: Hujuſmodi autem cogitationes in animis eorum qui ſurdi nati ſunt ex obſervatione generari poſſint, licèt verborum ſonum, aut vim non capiant, atque adeò etiam illis innoteſcent leges naturales.

A natura] Efficientis mentio in hac definitione facienda erit, quoniam non Legis ſimpliciter Definitio requiritur, ſed Legis Naturæ, quæ vox authorem, ſeu Efficientem exprimit. Natura rerum] non ſolùm inferiorem hunc mundum, cujus nos pars ſumus, ſed & ejus Conditorem, Rectorémque Deum ſignificat; nempe in hunc effectum ut verè judicemus de actibus ad bonum publicum neceſſariis, concurrunt & Mundus extra nos, præcipuè homines quorum res agitur, qui objectivè nos excitant ad eorum apprehenſionem & conſiderationem; & noſmetipſi tam ut partes humani generis, quàm ut noſtrorum actuum cauſæ liberæ; & inſuper Deus, ut communis omnium cauſa, & rector, cujus authoritas ſæpe venit conſideranda. Certum autem eſt ſolas veras propoſitiones, ſive theoreticas, ſive practicas à natura rerum menti noſtræ imprimi; quoniam actio naturalis id ſolum indicat, quod exiſtit, ejúſque cauſa eſt in quo nihil unquam eſt falſi: id enim totum provenit à voluntaria temeritate notiones conjungente, aut ſeparante quas natura non conjunxit aut ſeparavit. Si itaque naturâ cohæreant termini, vera de iis affirmata fiat propoſitio. Termini autem cohærent cùm ab eadem re diverſimodè conſideratâ, aut cum rebus diverſis comparatâ, diverſi ejus conceptus (plerumque inadæquati) menti ingeruntur. De negativis autem veris ex his facile eſt pronunciare. Interim juſtè admodum hæ Leges, ſeu propoſitiones naturæ aſcribuntur, cùm ea & ipſarum Terminos & Terminorum cohærentiam menti exponat obſervandam.

Ita

Ita inſuper agentia rationalia compatata ſunt ut dum in hoc ſtatu morantur, ex neceſſitate quadam ſuæ naturæ, earum Terminos percipiant, ſeu apprehendant, ſed & ex intrinſeca propenſione feruntur ad eos inter ſe conferendos, ut propoſitiones efficiant affirmatas de conſentaneis, negativas de diſſentaneis, immò & ad binas propoſitiones ita inter ſe diſponendas, ut ex iis præmiſſis tertiam ſeu concluſionem deducant. Scilicet hæc flagitat ipſa natura rationalitatis ut & propoſitiones (præcipuè de actuum noſtrorum effectibus circa noſtram, aliorúmque fœlicitatem) fiant per ſe evidentes, quales ſunt primæ Leges naturæ; & ex iis deducantur aliæ, ſeu Concluſiones, quæ ſecundariæ, ſeu minùs notæ ejus Leges dicantur. De natura rerum Creatarum dubitare non poſſumus quin tam res externæ cogitationes noſtras excitantes, quàm mens noſtra eas componens, cauſæ ſint neceſſariarum veritatum. De natura autem Creatoris, quin ea earum cauſa dicenda ſit non dubitabimus, ſi ſeriò perpendamus tum ea quæ antea dicta ſunt, tum hoc quod annectere viſum eſt; nempe omnis veritas eſt à prima Cauſa rerum illarum in quibus fundatur, nec ullam habet tincturam à labe hominum præternaturali, ſed eſt incontaminatum effectum, ſeu opus Dei. Ideóque ſiqua vera propoſitio indicet quid ſit faciendum, à Deo indicat hoc eſſe faciendum. Nec certius eſt res naturales illas à Deo eſſe factas ad ſuos effectus producendos naturales, veluti ſolem ad illuminandum aerem, & pluviam ad humectandam terram; quàm hujuſmodi propoſitiones, quæ naturaliter regunt actiones noſtras, à Deo datas eſſe nobis in Regularum officium: hoc enim unum facere poſſunt, n. dirigere; ídque faciunt neceſſariò ex intrinſeca ſua natura.

Satìs apertè offertur, aut imprimitur ab objectis propoſitio, cujus Termini, eorúmque cohærentia in rerum natura ſenſibus, ac cogitationibus ita exponuntur, ut adulti hominis animus, nullo laborans morbo, ſi velit attendere,

seu advertere, illam facilè observet; utpote quæ obviâ, seu vulgari innotescit experientiâ *v. g.* Hominem occidi posse copiosâ sanguinis effusione, præfocatione, inediâ, *&c.* vitam aliquandiu conservari aeris respiratione, victûs ac vestitûs usu: operam hominum mutuam ad beatiorem vitam multum facere.

§. II. Quòd siquis his rationibus aliam ab effectu velit adjicere, nempe Leges Naturæ ita dici quia ejus necessitatibus subveniunt, eámque maximè perficiunt; is me non habebit repugnantem; quia appellationis causæ rebus impositæ eidem homini variæ esse possunt, & multò magis plures in idem nomen rei imponendum à diversis causis moveantur.

Verùm quoniam alio sensu definitur Lex, seu Jus (nam eodem sensu hæc verba ibi sumuntur) Naturæ à Ictis Cæsareis, tam in *Pandectis*, quàm in *Institutionibus Lib.* 1. *Id quod Natura docuit omnia animalia*; & ita distinguunt à *jure Gentium, quo Gentes humanæ utuntur, quódque naturalis ratio inter omnes homines constituit*: visum est tantæ authoritati & authoritatem opponere æqualem, & rationem quæ pluris apud Philosophos valere solet. Priorem quod attinet, idem Justinianus in *Institutionum Lib.* 2. de rerum divisione singularum hæc habet verba. *Quarundem rerum dominium nanciscimur jure naturali quod, sicut discimus, Jus Gentium appellatur.* En ut jam Jus naturale idem apud ipsum significet, cum jure Gentium, cujus Definitio apud ipsum cum nostra Legis naturalis consentit. Quin & ipse Cicero, qui Latinè loquendi gloriâ ne Imperatori quidem cedet, *Officiorum* tertio hæc duo velut idem significantia posuit. *Naturâ, id est jure Gentium*: & legi naturali Religionis præcepta annumerat, quæ homini propria sunt, non cæteris animalibus communia. His itaque priscis Authoribus licet jura Naturæ & Gentium pro iisdem sumere; ut supervacaneum jam sit recentiores Philosophos sic loqui solitos evincere. Ratio autem quæ me impellit ut Leges naturæ homini tantùm proprias esse dixerim hæc est,

quoniam

quoniam ſunt propoſitiones de effectibus ab actionum cauſalitate pendentibus, ſeu decreta Judicii terminos componentis, aut dividentis, quorum ſumma authoritas pendet ex eo quòd à Deo ſciantur proficiſci. Nihil autem reperio, quod arguat bruta animalia propoſitiones facere, ejuſmodi præcipuè; multò minùs ſcire poſſunt eas à Deo ſibi impreſſas; ac ad illas tanquam normas actiones ſuas exigere.

§. III. Indicat] Non me latet illud Modeſtini *F. tit.* 3. *de Legibus. Legis virtus hæc eſt Imperare, vetare, permittere, punire*, quibus etiam addi poteſt, remunerare ſeu præmia conferre. Et tamen nihil horum in definitione Legis Naturæ poſui, quam tamen vires, ſeu virtutes has omnes habere agnoſco. Eæ autem omnes ex una hac indicatione notionum ad bonum commune maximè ſpectantium, quæ intrinſeca eſt earum forma, videntur ſequi. Philoſophia & notitiæ à rebus impreſſæ, quales eæ ſunt, & quid faciant, exhibent. Illa autem verba *Imperare*, &c. magis accommoda videntur eſſe formulis verborum quibus Magiſtratus ad voluntatem ſuam ſignificandam utitur, quàm ſimpliciſſimis rerum indiciis: è quibus tamen præceptorum, prohibitionum, pœnarum, præmiorúmque vis tota facilè deducitur.

Nam poſtquam Rector ſatis declaravit velle ſe bonum publicum, cùm indicat quid eò tendat ſatis imperat, & eo imperio contrarias actiones, omiſſionéſque manifeſtò prohibet. Quíque cujuſque privatam fœlicitatem, & conſcientiæ pacem à conatibus hæc præſtandi, & in publica contineri, ac ab ea pendere voluit, actioni commune Bonum procuranti certum præmium decrevit: vitióque oppoſito pœnam ſancivit; carentiam nempe ſuæ partis boni quæ è publico, niſi per ipſum ſtetiſſet, oriretur. Permittere, dicatur Lex naturæ quæ indicat non neceſſariò requiri ad bonum commune, & tamen cum eo conſiſtere poſſe. Talia autem ſi non neceſſariò impedirentur à Rectoribus, apertè læderetur natura, quæ in motu ad perpetuam varietatem tendente

conſiſtit. De pœnis & præmiis adjectitiis alibi. Omnia hæc meliùs innoteſcent poſtquam publici boni naturam & cauſas expoſuero.

Quæ ſequuntur verba materiam legibus ſubjectam innuunt, nempe Actiones quas humanas vocant Scholæ, eas nempe quas conſilio regere poſſumus, quæque ideo nec omnino neceſſariæ ſunt, nec impoſſibiles. Lex enim naturæ, ſeu ratio perpendens naturæ vires, non poteſt finem impoſſibilem nobis proponere, nec media fines potentiæ noſtræ excedentia uſurpanda præſcribere, quia utrumque fruſtraneum eſt, & facultatibus noſtris incongruum. Ratio autem à fruſtraneis & incongruis planè abhorret.

Enimvero quanquam contingere poteſt per improviſum concurſum cauſarum externarum, ut res (hac ſcil. in vita) proſperè admodum cedant illis qui mediis ad ſuam fœlicitatem, quæ in ſua erant poteſtate optimis, uti neglexerint: quoniam tamen hujuſmodi effectus ſunt purè, reſpectu noſtri, contingentes, & quidem rarò, patet rationem ſeu judicium noſtrum actiones eò ducentes non præſcribere, nedum ut lex naturæ tale quicquam præcipiat. Hoc interim ratio naturalis ſatìs evidenter docet, ad fœlicitatem longè probabiliùs conducere, ut è proviſo fine, mediiſque, quæ poſſumus optimis, adaptatis agamus, quàm ut ſepoſito conſilio nos totos incertæ rerum aleæ committamus. Nec majorem ſpondet lex naturæ fœlicitatem, quàm quæ è rationali erga Deum, hominéſq; converſatione emerget ultra eam quæ è vita temerariè ac fortuitò tranſacta ſperari poteſt. Fundamentum autem majoris ſpei in hoc collocatur, quòd ratio noſtra bona aliunde, ſine cura noſtra, proventura non impediet, ſed iis adjiciet omnia quæ vel ipſa efficere poſſit, vel à Deo hominibúſque impetrare. Quinetiam humanæ actionis nomine excludere vellem eas quæ ſine omni probabili cauſa bonum potiùs quàm malum eventum ſperandi rem totam in fortunam conjiciunt.

Actio hìc deſcripta univerſaliter eſt intelligenda, non unius

unius tantùm hominis actio, nec quæ unius ſunt diei; ſed omnes omnium humanæ actiones per omne tempus ad commune omnium bonum diriguntur. De Hominum autem ſolorum actibus expreſsè libet agere, quoniam nobis quotidianâ experientiâ ſunt notiſſimi; & ſiquid è lege naturæ circa actus Dei, ac Angelorum philoſophandum erit, id ex analogia hîc fundata deducendum eſt.

Verba [agentis rationalis] in definitione poſita indefinita quidem ſunt, adeóque ad unum quemlibet hominem, *v. g.* protoplaſtam adhuc ſolitarium applicari poſſunt; & tum commune Bonum eſſet quicquid Deo atque ipſi gratum eſſet. Verùm quoniam in materia verſamur quam Scholæ neceſſariam vocant, indefinita illa ſe intelliguntur diffundere ad omnes & ſingulos homines, conjunctim aut diviſim ſumptos, poſtquam plures in rerum natura extiterint. Id autem hac de cauſa annotandum hìc cenſui quoniam notiſſimæ Leges naturæ, quæ ad charitatem ac juſtitiam inter homines exercendam dirigunt, eos in numerum jam creviſſe ſupponunt, & id præcipuè agunt ut manifeſtum iis fiat quibus actibus inter ſe mutuò elicitis ſe invicem poſſint fœliciores reddere. Multos itaque ſimul alloquuntur Leges naturales, utì & Civiles facere ſolent. Hinc legem commune præceptum dicunt J. C^ti.; & à Solone (utì memini) lege tantum accepimus, ne de uno quovis Lex fiat. Præterea plurium juncti conatus actúſque aliquid, quod notabiliter ad bonum commune contribuat, efficere poſſint; adeóque evidentior eſt veritas hujuſmodi propoſitionis, Fides, gratitudo, σωφροσύνη, aut innocentia omnium, aut multorum ad bonum publicum conducit, quàm quòd ejuſmodi actus à ſingulari quovis eliciti idem faciant.

§. IV. Verùm præcipuus character legum naturalium ex effectu (publico nempe bono) quem actiones in ea præſcriptæ producunt, deſumitur. Quod & res ipſa fieri poſtulat. Actionum quippe, quæ Legum ſunt objecta, natura intrinſeca in effectis optimè perſpicitur. Leges autem

tem hæ, utpote propoſitiones, adeóque è notionibus inter ſe combinatis conſtitutæ, ab objectis differentiam ſibi ſumunt ſpecificam. Quare legum ipſarum intrinſeca natura in effectibus ad quos dirigunt, conſpicitur. Effectum autem agentis rationalis, quatenus ejus Idæa animo præconcepta eum & movet, primò ad intentionem illud producendi, & tandem actionibus illuc deſtinatis terminum ponit, Finis dicitur. De Fine interim ſatentur omnes neceſſarium eſſe conſultò agenti (1) Ut eum ſibi proponat (2) Ut media, quibus is obtineatur, diſquirat, eligat, atque applicet. Conſentaneum eſt igitur ut Leges Naturæ rationali penitùs accommodatæ & finem oſtendant optimum, & media quæ illum obtineant maximè idonea. Quare in data definitione, Finis loco propono bonum publicum (latiore ſenſu quàm Ulpianus, qui definit pub. Bon. quod ad ſtatum reip. Romanæ ſpectat, & in ſacris, Sacerdotibus, & Magiſtratibus conſiſtit.) Id enim ego ad ea quæ omnes homines & ad Dei honorem ſpectant pertingere volo, quod verè eſt maximum quod nobis eſt poſſibile. Mediorum autem munus præſtant actiones omnium, quæ in noſtra ſunt poteſtate, in datis circumſtantiis illud efficaciſſimè attingentes.

Quoniam autem & nomina Finis & Mediorum ambiguæ admodum ſunt ſignificationis, & liberam agentis rationalis intentionem, variis modis mutabilem, & incertò cognitam connotant, adeóque materiam demonſtrationibus minùs idoneam cogitationibus noſtris ingenerant; viſum eſt mihi, re, quæ præ manibus eſt, non mutatâ, ſub alia notione eam conſiderare. Scilicet quoniam magìs conſpicuus eſt nexus, planéque inſolubilis inter cauſas efficientes & effectus indè oriundos; perpetuáque experientia, & obſervatio frequens quales effectus datas cauſas ſequantur apertiùs edoceat; ideóque Bonum publicum tanquam Effectum, Actiones autem viréſque noſtras à quibus aliquid ejuſmodi ſperatur tanquam cauſas Effectrices, in definitione protulimus.

Hoc

Hoc enim pacto Quæſtiones morales & politicæ de fine & mediis, in terminos vertuntur Philoſophis naturalibus uſitatos, An hæ cauſæ efficientes hunc effectum producere valeant, necne? Hujuſmodi autem quæſtionibus reſponſum detur demonſtrabile ex olim obſervata humanorum actuum efficacia, ſpectatorum tum per ſe, tum in concurſu cum aliis Cauſis, iis, quæ nunc ponuntur, non abſimilibus. Quamvis enim, dum deliberamus, liberi meritò dicamur, & effectus poſtmodum è noſtris actibus futuri, reſpectu illius libertatis, omni jure dicantur contingentes; poſtquam tamen nos determinavimus ad agendum, nexus inter actus noſtros, & effectus omnes indè pendentes neceſſarius eſt, ac planè naturalis, adeóque demonſtrationi ſubjectus; quod videre licet in effectionibus Geometricis, quæ non minùs liberè fiunt, quàm aliæ quævis actiones humanæ. Ideóque quemadmodum longa ſeries conſequentiarum ultra ſpem imperitorum, de ratione linearum, aut angulorum inter ſe deduci poteſt demonſtrativè, ex eo quòd quis paucas lineas duxerit juxta praxes in Geometria præſcriptas: ita è principiis Phyſiologiæ demonſtrari poſſunt multa conſecutura actum humanum motum imprimentem notum corpori intra notum ſyſtema aliorum corporum; adeóque ſæpè quid hominis vitæ, membrorum ſanitati, integritati & locomotivæ Facultati (in cujus uſu libertas incarcerationi oppoſita cernitur) aut etiam bonis quæ quis poſſidet noxam afferet; quídve contrà in cujuſpiam, aut plurium cedet emolumentum. Evicit autem (ſi quid ego judico) præſtantior phyſiologia mutationes omnes corporum omnium, etiam humanorum, quæ ab extrà veniunt (nam excipiendæ ſunt determinationes ab interna voluntatis libertate) ſive in melius, ſive deterius fieri ſecundùm ea de motu theoremata, quæ per Analyſin Geometricam inveniuntur, & demonſtrantur. Pauca fateor ſunt, licèt magni momenti, quæ adhuc ea de re fuerint exhibita; oſtenſa tamen eſt methodus motus, quantumvis implicatos, cal-

culo Geometrico ſubjiciendi, & theoremata de Lineis, Figuris, motûſque determinationibus indè ortis quotcunque adinveniendi, atque adeò (cùm tota natura Corporea in ejus extenſionem, figuras, motúſque variè implicatos reſolvenda ſit) generalis monſtrata eſt via effecta ejus omnia ſub demonſtratione reducendi. Hæc autem à me ideo tantùm dicta ſunt obiter, ut oſtendam quâ methodo inſiſtendum ſit ut ea perfectè, è neceſſaria cohærentia terminorum, habeamus demonſtrata, quæ ex communi obſervatione, perpetuâq; experientiâ ſatis ſunt comperta exiſtere in natura rerum, atque ab invicem pendere, ut cauſas & effecta, quæque alii aliis è principiis phyſicis conantur deducere. Qualia ſunt actus illi quibus homines alii aliorum vitas, libertates, fortunáſque eripere, aut è contrà conſervare ſolent.

§. V. In reprehenſionem hîc incurrunt Stoici, qui nihil bonum præter virtutes, nihil malum præter vitia dixerunt. Quippe incauti dum virtutis egregiam bonitatem, vitiorúmq; inſignem malitiam ſtabilire ſatagunt; unicam illam cauſam quare virtus bona eſt, vitiúmque malum penitùs tollunt. Ideo enim virtus bonum eſt (& quidem maximum verè cenſetur) quia actus humanos determinat ad effectus, qui boni publici naturalis partes ſunt præcipuæ, adeóque nititur ut & univerſos homines animi & corporis perfectionibus naturalibus cumulatiſſimos reddat, & Dei honorem per imitationem benificentiæ divinæ maximè promoveat. Præterea cum altera pars juſtitiæ univerſalis quæ eſt ipſiſſima virtus inter homines conſpicua conſiſtat in Innocentia, hoc eſt in coercendis ejuſmodi actibus qui homicidii, furti *&c.* nomine veniunt, manifeſtum eſt rationem nullam eſſe Lege prohibenti noxas tales, niſi agnoſcant tales actus, ſcilicet ereptionem vitæ, aut bonorum (in quibus vitæ cauſæ conſervantes conſiſtunt) innocentis, etiam antecedenter ad ullam legem, adeóque ſine reſpectu ad virtutem illi legi obtemperantem, homini cuivis, aut etiam pluribus eſſe mala, ſeu noxia. Hoc neſcio an negaverit

verit Hobbius, nam damnum eſſe in talibus actibus apertè concedit, & illud malum eſſe ei qui noxam patitur *de Cive cap.* 3. §. 4. his verbis. *In civitate ſiquis alicui noceat, quicum nihil pactus eſt, damnum ei infert cui malum: injuriam ſoli illi qui Civitatis habet poteſtatem.* Alibi tamen apertè contendit *Leges Civiles eſſe Regulas boni & mali, ideóque quod Legiſlator præceperit, id pro bono; quod vetuerit, id pro malo habendum eſſe; & ſeditioſum eſſe dicere Cognitionem boni & mali pertinere ad ſingulos. Cap.* 12. §. 1. Libenter hæc inter ſe conciliarem ambigui vocabuli diſtinctione, ponendo malum in priore loco ſignificare id quod Naturæ noxium: in poſteriore autem id quod Legibus incongruum. Verùm non placebit, opinor, illi hæc conciliatio; quoniam ex hoc fundamento inferri poterit quædam ſciri poſſe ante Legis definitionem mala, ſeu noxia vel ſingulari alicui homini, vel aggregato è pluribus, & exinde etiam probari aliquas conſtitutiones Civiles malas eſſe, ſeu noxias populo. Ideóque ab hoc incommodo prudenter admodum cavit *Cap.* 17. §. 12. *ne qua Definitio in tota Matheſi, Philoſophia Naturali, aut Civili, ne qua ratiocinatio hominum in illis diſciplinis rata ſit, niſi accedat authoritas Civilis.* Nempe quod negat de Chriſto eum veniſſe in hunc mundum ut Logicam doceret, id ad Monarcharum, omniúmque ſummarum poteſtatum prærogativam pertinere contendit. Ii ſcilicet in thronum evecti ſunt ut Logicam doceant, cæteráſque Scientias naturales. Fælicia ſanè tempora non noſtra ſolùm, ſed & omnium gentium omnia! Reges & Reſpublicæ omnes philoſophati ſunt perpetuò; omniúmque decreta ſemper fuêre κυρίαι δόξαι, ratæ ſententiæ, utcunque vel ipſi ſibi, vel alii aliis contradixerint. Sed ipſe ſua hæc inter ſe fœliciùs conciliet; ſimúlque oro illum eximat ſcrupulum, quomodo neceſſaria ſint agentium naturalium, ipſorúmque hominum effecta omnia, atque adeò illa quibus noceant, vel proſint alii aliis, indè bona, maláve dicantur; & tamen à mutabili arbitrio principum pen-

deat determinatio utrùm eadem sint bona, an mala? quæ duo præcipua sunt ipsius dogmata, sed adversis inter se frontibus pugnantia. Quinetiam pugnat posterior sententia cum necessariò & essentialiter requisitis ad societatem, agnitis ab ipso Hobbio pro legibus naturæ, *viz.* Rejectione juris in omnes & omnia, fide pactorum servandâ, Gratitudine, de quibus ipse *cap.* 3. *de Cive.* Certè si quis princeps leges generales his contrarias sanciret ad civitatem suam stabiliendam, pari successu id faceret ac si decerneret usum veneni, aut aeris, vestiúmque peste infectorum ad sanitatem civium conservandam. Pariter enim immutabilis est vis & efficacia rerum ejusmodi ad mala discordiæ hominibus inferenda *i. e.* ad cædes & rapinas *&c.* ac venenorum, pestísque vis ad sanguinem corrumpendum. Non parebit Xerxi verberatus Hellespontus; nec noxia in utilia mutari possunt principum decretis. Cogitetur Lex, quæ jubeat homines cujusvis regni omnes obvios sibi concives sine Sexûs, Ætatis, aut factorum discrimine occidere; pacta omnia violare; ingratos omnibus se præstare: Et si cives hujusmodi edictis parerent, vide an non internecionem civium statim introduceret (non obstante obligatione in foro interno, quam ille agnoscere videtur, ut incautis imponat) ut subditorum unus tantùm cæteris omnibus supereset, quem aliorum omnium cæde superbum nullus metus potentiæ majoris (unicum vinculum à Hobbio agnitum) coerceret ab interficiendo principe quem illo minùs robustum licèt supponere. Ostendat porro quomodo tota ejus philosophia demonstrativa sit, & necessariò vera, cùm à nullo adhuc principe fuerit confirmata; sed è contrà multa ejus dogmata, ut illud de necessitate oppositum libero arbitrio à principibus plerisque omnibus qui Christianismum profitentur, condemnetur.

Quicquid sit quod ille sentiat, id ad rem non multùm attinet; mitius tamen est judicare vel deceptum esse verborum *Boni* & *Mali* ambiguitate, vel decipere voluisse incautos

cautos Lectores; quàm credere illum eò insaniæ perveniſſe, ut exiſtimaret bonum & malum naturale, *i. e.* actiones, præſertim humanas, eas quæ juvant, aut lædunt corpora, mentéſve hominum, ſive ſingularium, ſive multitudinum non eſſe ſuâ naturâ, ſeu ex ſe determinatas ad ſua effecta naturalia; ſed pro arbitrio principum prodeſſe vel nocere.

§. VI. Liceat itaque ſupponere quæ ſequuntur ſenſuum teſtimonio nota phænomena è Phyſiologiæ principiis, ſi nondum demonſtrata, ſaltem tandem aliquando demonſtranda, quæ perpetuâ conſtant experientiâ (cujus cauſas Phyſiologia tradendas ſuſcipit, effectáque indè demonſtrare tenetur) Nempe Homines diætæ prudenter inſtitutæ, & mutui amoris vi, permittendo ſingulis ut ſuâ aliquâ operâ vitæ & valetudini neceſſaria acquirant, agendo aliis innoxia aut utilia, pactorum obſervantiâ, gratitudine erga benefi-cos, peculiari στοργῇ erga liberos, & conſanguineos, tam in linea aſcendente quàm deſcendente (qui notabili charactere identitatis, ſeu dependentiæ principiorum naturalium à communi fonte à cæteris quadantenus diſtinguuntur) profuiſſe ſibi invicem olim, & poſthæc quò magis hæc facient magis invicem profuturos eſſe, tam quoad corporum ſanitatem & robur, quàm quoad mentium ſcientiam, prudentiam, gaudium, ac in omni tranquillitate, ipsâque adeò morte ſpem bonam. Contrà autem contrariis actibus animorum errores, anxióſque dolores oriri; corporibus autem membrorum mutilationem, morborum inſultus, famis, ſitíſque incommoda, ipſámque necem multis hominibus inferri; cùm aliter agendo, quod in noſtra poteſtate eſt, tanta mala potuiſſent præcaveri. Scilicet è diſcordiis, ebrietate, violatione fidei, &c. bella oriuntur, ut è naturalibus cauſis. Atque hinc clades, direptiones bonorum, incendia æquè neceſſariò & naturaliter, ac è peſte hominum interitus; aut ex ingenti aliquando Terræ motu urbis ruina & abſorptio; ut utraque pariter mala naturalia, & non uni propria, ſed multis communia. Quemadmodum diæta per

experientiam limitata, mutua concordia, fides, gratitudo publica ſunt bona ex intrinſeca ſua vi, velut aer omnibus ſalubris, aut benignus Solis in totum terrarum orbem influxus. Poſſunt enim harum diſpoſitionum vires (licèt ſparſæ per ſingulos homines operantur) junctim conſiderari, & earum effectum in totum aggregatum humani generis, magnámve ejus partem verè aſcribuntur iis veluti cauſis phyſicis. Eodem planè modo quo varia animalium, plantarúmque ſemina licèt locis cuique propriis natura disjunxit, iíſque tantùm ſuas edant vires; ſimul tamen conſiderari poſſunt, déque iis affirmetur verè quòd ſint vitæ, incrementi, reliquorúmque effectuum, qui innumeri in plantis animalibúſque cernuntur, principia, ac cauſæ neceſſariæ. Quippe aggregatum effectuum, cum aggregato cauſarum non minùs cohæret, quàm ſinguli effectus cum cauſis ſuis per ſe ſpectatis.

Ratum itaque ſit propoſitiones æternæ veritatis, ſeu immutabiles fieri poſſe de effectibus ab actionibus humanis, quales ſunt virtutes, & vitia, orituris, quandocunque principia hominibus interna eos ad actiones externas determinaverint: ac è contrà ex effectis humanæ actionis noxiis, vel commodis ſingulis, præſertim verò multis, ſciri poſſe an principia interna practica publico fuerint ſalubria an nocua, *i. e.* naturaliter bona vel mala. Tota autem difficultas præſciendi an ex actione aliqua data effectus ſecuturus ſit bonus an malus, indè oritur quòd quis aliarum cauſarum cum illa concurſus futurus ſit, ſæpe ignoretur. Exinde enim fit ut quod primò viſum ſit in melius tendere, vergat tandem in partem debiliorem. Hinc de abſtractè & generaliter conſideratis actibus noſtris, & per ſe quid efficiunt, utì & de effectu motuum phyſicorum abſtractè conſideratorum (ut in geneſi Linearum, ac figurarum ex iis, faciunt Mathematici) nonnulla nec difficulter demonſtrantur. Hinc etiam ſummus prudentiæ moralis ac civilis apex conſiſtit in penitiſſima circumſtantiarum cum actionibus humanis ad effectus

ſuos

ſuos concurrentium, vel obſtantium notitiâ; cujus pars præcipua eſt hominum ſingularium quibuſcum agendum, aut contra quos, intimior cognitio tam quoad Intellectûs vires, & principia cujuſque practica, quàm affectuum peculiares cuique propenſiones, nec non quoad amicorum, ſervorum, reíque familiaris, ſubſidiáque quibus quiſque (fundatâ jam politiâ) utitur.

§. VII. Summa rei huc redit, conſiderationem virium, actionúmque noſtrarum, ut cauſarum, finíſque expetiti, ut effectûs, commodiſſimam videri methodum generalem morum regulas in naturæ phænomena, ſeu obſervata fœliciter reſolvendi; qui præcipuus eſſe debet ſcopus ſcribentis de lege Naturæ, ut & viventis ad naturæ normam. Scientia enim naturalis judicare docebit, datis actionibus, ſeu motibus impreſſis, & objecto in quod agitur (quod eſt hic homo vel hominum multitudo) an ſequetur objecti conſervatio ac perfectio, quæ bonum; an verò ejus corruptio aliqua & diminutio, quæ malum dicitur? Hoc itaque pacto in conſilium ac deliberationem vocatur id omne quod ſcimus, ſive de natura virium noſtrarum, cauſarúmque aliarum, quæ nobiſcum concurrunt, ſive etiam de natura illorum circa quos ſumus operaturi, ut ex his qualis effectus conſequetur prævideamus. Conſideratis autem & inter ſe collatis variis effectibus qui varias actiones in noſtra poteſtate poſitas ſequentur, illa duo ſatis curabimus (1) ut finem (ſeu effectum) ſemper aggrediamur poſſibilem, & eorum quos poſſumus aſſequi optimum; (2) ut media (ſeu cauſas) nempe actiones adhibeamus, quæ effectui prævíſo adæquatè conveniunt. In illis autem duobus totius prudentiæ Moralis & Civilis ſumma conſiſtit. Dictata autem prudentiæ actiones humanas ubivis gentium ad bonum publicum (commune rationalium omnium) hominibus poſſibile dirigentia ſunt ipſiſſimæ leges naturæ. Et ſi intellectûs cujuſvis hominis aſſenſum impetrent, adeóque actu ejus voluntatem determinent ut juxta eorum tenorem agat, & in memoria

moria repoſita ad determinationem hominis pro re nata recurrant in mentem, habitum conſtituunt virtutis Moralis. Iis autem ſi quid accedat quod civitatis alicujus peculiarem reſpiciat conſtitutionem, aut cujuſvis in ea officium publicum, aut res privatas, fit ea tum prudentia Civilis, Politica, vel privata prout additamentum illud poſtulaverit. Verùm hæc nimia fortè videantur quæ hâc occaſione dicerentur.

§. VIII. Pergo ad Commune (quod & publicum dico) bonum enucleatiùs explicandum. Illis autem verbis intellectum velim Aggregatum ſeu ſummam bonorum omnium quibus operâ noſtrâ cumulari poſſunt ſingula entia rationalia conjunctim conſiderata, & ſecundùm ordinem quem inter ea conſtitutum reperimus, aut ad eorum fœlicitatem conſtituendam neceſſariò requiruntur. Conſidero enim Deum, hominéſque univerſos propter aliqualem ſimilitudinem in ratione, ſeu natura intelligente ſub una notione repræſentatos, cui notio *Omnis*, ſeu ſummæ, addita, eam facit ad ſingulos ſe diffundere. Facilis autem eſt cuivis homini generalis entis rationalis notio, & ſyncategorematis illius [Omnis] quo ſumma indicatur. Brutis autem quæ nec abſtrahunt à ſingularibus, nec numerant, ut ſummas colligant (multò autem minùs Naturam, quâ Deus & homines conveniunt, percipiunt) harum notionum, neu competit. Quâ de causâ inter alias commune bonum ſpectare nequeunt, nec virtutis, aut Societatis cum hominibus (quæ in illius conſideratione fundatur) capacia ſunt. Quanquam autem rationalium commune bonum ſpectari immediatè in legibus naturæ noſtræ dixerim, non tamen negaverim quin eæ naturam inferiorem, planéque irrationalem, & corpoream curæ noſtræ demandent. *v. g.* Animalium paſtum, plantarum ſationem, ipſiúſque agri cultum, quatenus hæc ad Dei honorem, hominúmque fœlicitatem deſervire poſſint; verùm id dum agitur, non propriè, ſaltem non ultimò, ſpectatur harum rerum perfectio, ſed ipſarum uſus, &

concurſus

concurſus cum actionibus noſtris ad rationalium bonum intenditur: Obſervamus enim dum naturam ſcrutamur corpora omnia à Deo, *primo rationali*, regi: noſtra autem, iiſque mediantibus alia quàm multa à ratione humana determinari neceſſariò, dum ad nutum judicii & voluntatis noſtræ experiemur moveri muſculos noſtros, multáque corpora vicina, atque ideo corpora ſubordinata ex naturæ univerſalis conſtitutione reperimus. Quippe inter id quod determinat & ea quæ determinantur mens non poſſit non ordinem quendam concipere, ut determinans ſit prius, determinatum poſterius in agendo. Intereſt autem noſtrâ ut ordinem, quem à natura conſtitutum invenimus, conſervemus inviolatum, &, quoad poſſumus, perfectionem noſtram indè promoveamus. E quibus non immeritò obiter concluſerim eum, qui agentium rationalium bonum ſummum quæſiverit, totius ſyſtematis Mundi bonum atque ordinem quærere; & ex obſervata in natura motuum determinatione qualicunque aliquam ordinis, & dependentiæ notionem in mente generari; quæ cum proficiſcitur à judicio animi rationalis *regimen* propriè dicitur. Hæc autem cùm & in natura noſtra experiamur intimè, & naturali ſenſuum judicio videmus his paria extra nos fieri; meritò affirmemus, nos à natura Ordinis ac Regiminis idæam accepiſſe. Verùm hæc ſufficiant de verbo *publicum* ſeu *commune*.

§. IX. *Bonum* in definitione poſitum illud intellectum velim, quod à philoſophis bonum *Naturale* appellari ſolitum eſt, quódque jam antè definivimus reſpectu naturæ creaturarum, quòd eam conſervet aut perficiat, ſeu fœliciorem faciat: reſpectu autem naturæ divinæ utpote ex ſe beatiſſimæ, id quod ipſi gratum eſt aut placet, ut μακαρισμὸς; analogicè ſcilicet, quoniam quæ nos conſervare, aut perficere ſentimus grata dicimus nobis; *i. e.* animum tranquillum relinquunt & gaudii plenum: quoniam autem conſervari, & perfici apertè repugnant infinitæ perfectioni, tranquillitas autem, & gaudium, ſeu complacentia ſepara-

tim ab imperfectione concipiantur, hæc tutò divinæ majeſtati tribui poſſunt.

Verùm nè longiùs ab hominibus digrediar, naturalia illis ſunt bona duûm generum (1) Quæ animum exornant, & exhilarant, quorum omnium fundamentum poſitum videtur in iis, quæ cognitionem perficiunt ac judicium; cui ſi conſentiat voluntas pariter perfecta eſt. (2) Quæ corporum vires tuentur atque roborant. Enimvero publica bona eadem ſunt cum ſingulorum bonis; & ex Idæa vera Fœlicitatis cujuſvis hominis facili analogiâ deduci poteſt Fœlicitas quærenda ſive Civitati alicui, ſive etiam univerſis hominibus ſimul conſideratis. Quippe è ſingulis conflata Politia tum demum fœlix eſt, cùm ſingula ejus membra, præcipuè autem principalia, & mentes habent naturalibus perfectionibus Intellectûs ac voluntatis prædítas, & corpora ſana, vegetíſque viribus animis famulantia. Obſervandum autem eſt me hæc *bona naturalia* dixiſſe eo ſenſu quo voces iſtæ velut latiùs patentes (adeóque generaliores & priùs naturâ notæ) diſtinguuntur à *bonis moralibus*; illa enim tantùm ſunt Actiones voluntariæ legi alicui præſertim naturali conformes. Ideóque bonum hoc ſenſu non eſt ſumendum quum definitioni Legis naturalis inſeritur, quippe definitio abſurdè fit per ea quæ definitum jam antè notum ſupponunt. Multa autem ſunt bona naturalia, h. e. quæ aliquid conferunt ad fœlicitatem hominis, quæ non ſunt moraliter bona, utpote nec voluntariæ actiones, nec ulla lege imperata: qualia ſunt acumen Ingenii, Scientiarum ornamenta, Memoriæ vis ſingularis, Corporis robur, rerum externarum adjumenta, &c. Contrà verò exiſtimo nullam Actionem voluntatis ex lege naturæ imperari, aut commendari, adeóque moraliter bonam eſſe, quæ non ex ſua natura aliquid faciat ad fœlicitatem hominum. Supponitur à morali philoſopho è phyſica aut experientia notum quid conſervet, aut augeat animi vires, quídve vitam vegetiorem, durabiliorémque faciat, atque inter cætera quoſ-

dam

dam actus humanos, qui virtutum nomine inſigniuntur ad hos effectus plurimùm conferre, alióſque cum aliis bene conſiſtere. Mens humana ſuæ poteſtatis ad tales actus eliciendos conſcia, hæc obſervans in ſingularibus inſtantiis, ſeu exemplis ad ſe, vel alium notum hominem pertinentibus, propter naturarum ſimilitudinem, concludit ejuſmodi actus homines omnes beatiores effecturos; aut cum omnium beatitudine probè coſiſtere; & generales hujuſmodi concluſiones ſunt leges naturæ. Sic ex obſervata ſimilitudine inter corpora humana, & probatâ utilitate eſculentorum, potulentorúmque, ſomni & exercitiorum, totiúſque materiæ medicæ generales efformati ſunt Aphoriſmi Diætetici, & Therapeutici, qui ubique gentium ſunt; licèt multa præcepta Medicinæ pro varietate Regionum, Climatúmque ſint mutabilia, & reſpondeant varietati, quæ inter Leges diverſarum Regionum Civiles invenitur. Poſtea verò cùm harum concluſionum indicio ejuſmodi actus exeramus, eóſque cum iis conferamus, illos his conformes reperimus; unde actibus his præter naturalis bonitatis antè notam appellationem, accedit etiam illa quòd moraliter boni ſunt ex conformitate talium morum cum legibus naturæ jam factis. Nihil hîc addam de verbo [poſſibilem] quod inſerui, quia ultimi fines obligationis ad actiones nunquam excedunt limites facultatis obligatæ. Quanquam magnum quiddam ſonat *bonum publicum*, nemo ad illud ultra vires ſuas promovendum obligatur: Illud [maximè] inſinuat Leges naturæ affirmatas, ſeu actum præcipientes (quales tantùm hîc deſcripſi, quia negativæ facilè exinde colligantur, & videtur natura (quæ tota è rebus poſitivis conſtat) has tantùm immediatè imprimere) comparata eſſe dictamina, eáſque actionem (earum quæ in datis circumſtantiis in noſtra ſunt poteſtate cogitare & dicere) optimam præcipere; ἀεὶ τὸ βέλτιστον. Notandum tamen quod optimo æquale optimum meritò dicatur, ſeu cùm nihil intereſt (quantum aſſequi poſſumus) quidlibet agamus. Atque in hujuſmodi

caſibus locus eſt libertati à lege naturali conceſſæ, ſeu permiſſæ.

§. X. Poſtrema definitionis noſtræ verba (quibus innuitur *Legem naturæ ſemper indicare actiones ad bonum commune ſolas valere ad integram, ſummámque ſingulorum agentium fœlicitatem procurandam*, &c.) ſanctionem harum Legum exprimunt, notam ex annexa earum obſervationi beatitudine, ac violationi miſeriâ. Integram autem ſummámque dixi fœlicitatem poſſibilem in iis ſpectari, quoniam naturaliter, ac neceſſariò ſinguli appetunt non illius tantùm aliquam particulam, ſed eam totam quæ ipſis ſecundùm voluntatem primæ cauſæ poſſibilis videtur. Eſtque hic appetitus ſummè rationalis, ac perfectior manifeſtò quàm appetitus minoris cujuſlibet boni. Ex hoc autem fonte illud fluit (quod magni eſt ad juſtitiam univerſalem momenti) non eam propoſitionem pro Lege Naturæ reputandam eſſe, quæ indicet quales actiones corporis voluptatem, aut divitias, aut honores, aut aliam quamvis fœlicitatis particulam ad tempus comparare valeant; ſed eas tantùm, quæ certò prænunciant quibus modis ſummam maximam bonorum omnium, præſertim verò maximorum, quæ Mentes noſtras beant perpetuò, acquiramus. Hanc ob cauſam neceſſe eſt etiam ut deliberemus, & ſtatuamus apud noſmet ipſos non tam de partibus exiguis vitæ noſtræ (*v. g.* quid hodiè agere expediat, ut fœliciter hunc diem tranſigamus) ſed de tota vita futura, quid ſemper, & in omnibus circumſtantiis ad perpetuam conducat fœlicitatem. Quoniam in integra ſerie actionum per totum vitæ futuræ decurſum eliciendarum, velut in cauſa, continetur integra illa fœlicitas, quæ in noſtra eſt aut erit poteſtate, quam naturaliter expetimus. Pleraque autem omnia improborum flagitia indè naſcuntur, quòd gaudia tantùm corporis, eáque mox fruenda ſpectant, & actiones ad hunc ſcopum dirigunt; de iis verò quæ ad animum pertinent, aut quæ poſt longam hujuſmodi actionum ſeriem eventura ſunt minimè ſoliciti.

Verba

Verba autem illa [ſingulorum fœlicitatem, &c.] innuunt partem aliquam bonorum illorum quæ à voluntate primæ Cauſæ quaſi in Communem fœlicitatem collocata ſunt in creatione, in ordinaria conſervatione Mundi eodem actu conceſſam eſſe, datámque ſingulis; atque adeò partis uniuſcujuſque menſuram à ratione humana determinari poſſe per proportionem illam quâ ſinguli cum toto rationalium aggregato comparantur. Quemadmodum cor eâdem circulatione maſſæ ſanguinis totius animalis vitam conſervat, & ſingulis membris proportionatum diſtribuit alimentum. Hoc tantùm intereſt, quòd à corporis membris ſua proportio ſine ratione imbibitur: in hominibus autem judicium rationis ſingulorum proportionem conſiderans, bonorum eam partem ſibi vendicat quæ cum totius ſalute conſiſtit.

§. XI. Antequam deſcendo ad ſpecies actionum ad bonum publicum neceſſarias, vel cum eo conſiſtentes, neceſſarium viſum eſt hæc duo oſtendere (1) Quòd in hac noſtra Definitione ea comprehenduntur omnia (ſaltem facili conſequentiâ indè deducantur) quæ requiruntur in natura generali Legis (2) Ea etiam quæ Legi naturali peculiaria ſunt.

Primum quod attinet, opportunè occurrit illud Modeſtini è *Digeſtis* modò citatum, Legis virtus eſt imperare, vetare, permittere, punire, quibus addi poteſt in nonnullis legibus etiam præmia conferre: In his certè verbis continetur id quod Metaphoricis verbis *Obligandi*, & *debitum conſtituendi* à nonnullis exprimitur. Obligatio à Juſtiniano *Inſtit. lib.* 3. *tit.* 14. definitur *Juris vinculum quo neceſſitate aſtringimur alicujus rei ſolvendæ ſecundùm noſtra civitatis jura.* Ubi ut mittam quòd ſuæ ſolùm, ſcilicet Romanæ, civitatis jura reſpicit; cùm tamen alibi Papinianus longè rectiùs (*Digeſt. lib.* 46. *tit.* 3. lege ſtichum parag. naturalis) Naturalem agnoſcat obligationem à Civili diſtinctam, quæ *ſolo vinculo æquitatis ſuſtinetur.* Illud obſcuri-

tatem parit quòd Metaphoricis verbis, quæ dubii plerumque ſenſûs ſunt, uti placuit. Illa enim verba *vinculum* & *obſtringimur* non faciliùs intelliguntur, quàm obligatio definienda. Verùm ſi rem conſideremus apertum eſt illud innui (*viz.*) Annexas eſſe pœnas atque inſuper etiam immunitates, & privilegia legibus ab authoritate eas ferente, hominéſque partim ſpe boni ex obſervantia, partim metu mali ex contumacia proventuri determinari, aut ſaltem moveri quadantenus ad agendum ſecundùm Legum præſcripta. Non alia enim neceſſitas voluntatem humanam ad agendum determinat, quàm malum in quantum tale eſſe nobis conſtat fugiendi, bonúmque quatenus nobis apparet proſequendi: hanc autem neceſſitatem, quæ quidem cum liberrima poteſtate diſquirendi de rerum bonitate conſiſtit, naturæ humanæ intrinſecam eſſe agnoſcunt (quantùm ſcio) omnes. Summa itaque vis obligandi hæc eſt, Legis authorem legum ſuarum obſervationi bona, tranſgreſſioni mala, ſcilicet naturalia, adjunxiſſe, quorum proſpectu moventur homines actiones potiùs legibus conformes quàm ab iis diſſentientes elicere. Bona autem conjuncta obſervationi Legum naturalium ſunt ipſiſſima illa quæ Fœlicitatem hominis ſummam conſtituunt; adeóque planè maxima: Mala etiam quæ ſtatum perpetuum legibus iis contrarium conſequuntur ea ſunt quæ ſummam miſeriam efficiunt. Horum conjunctio cum actibus humanis naturalis eſt & neceſſaria *i. e.* non totaliter pendet ab arbitrio Rectorum (quanquam in omni civitate pars aliqua pœnarum & præmiorum ſecundùm voluntatem gubernantium diſtribuitur) ſed ſi nullum fieret Civile Regimen, partim ex natura actuum ſequerentur, partim à privatis neceſſariò adjicerentur: & cùm Civile Regimen ubique exiſtat, naturæ omnibus Civitatibus communis conſervandæ notiſſima neceſſitas, Rectores ad pœnas exigendas, & præmia conferenda (licèt cum aliqua diverſitate in diverſis locis & temporibus) ubique determinat.

§. XII.

§. XII. Verùm quia præcipuum hoc eſt κριτήριον hujus controverſiæ, accuratiùs oſtendendus eſt nexus inter actiones in tota vita (quoad fieri poteſt) omnes cujuſque ſingularis ad bonum publicum; & maximam poſſibilem uniuſcujuſque fœlicitatem ac perfectionem. Eſt autem duplex (1) Immediatus, (2) Mediatus propter bona ab hominibus, ipſóque Deo per hujuſmodi actus conciliata.

De priore primùm agemus, quia inſeparabile eſt ab ipſa actione virtutis præmium, & faciliùs demonſtrabile, quoniam præſens nullis futuri incertis caſibus obnoxium, nec multiplici cauſarum varietate (à qua futura præmia dependent) implicatum. Nexus autem immediatus inter fœlicitatem animi cujuſque hominis maximam, quæ in ejus eſt poteſtate, & actiones quas elicit ad Bonum commune Dei, hominumque maximè facientes, hic eſt, quòd eæ ipſiſſimæ ſunt actiones in quarum exercitio, ſenſúque intimo fœlicitatis cujuſque (in quantum in ipſius eſt poteſtate) conſiſtit. Eædem actiones conſideratæ quoad ſpecificam ſuam differentiam ab objectis, ſeu materia circa quam verſantur, & effectu externo latiſſimo dicuntur actus tendentes ad bonum commune: Conſideratæ ut ipſius agentis exercitium virium maximarum, ſeu perfectiones maximæ, tranquillitatem, gaudiúmque ipſi ex earum ſenſu maximum afferentes, *Fælicitas* ejus (quam ipſe ſibi conferre poteſt) *Summa*. Eodem modo quo nexum intelligimus inter ſanitatem corporis, & illæſas vires, actionéſque tam naturales circa alituram & generationem, quàm animales. Supponimus notum eſſe Phyſiologiâ, vel experientiâ obſervatum, hæc quæ in hoc Paragrapho ſequuntur ad naturalem animi humani perfectionem pertinere (1) Generatim, ut Facultates ejus, Intellectus nempe & Voluntas, agant circa omnigena quidem objecta, præcipuè verò circa Deum, hominéſque. Illi enim naturam habent animo cujuſque ſimilem, aut analogam, adeóque ex actibus noſtris, quorum neceſſariò conſcii ſumus, cognoſcibilem; & præterea illorum actus plu-

rimi.

rimi intimè nos tangunt; iíque (utpote agentes secundùm rectam rationem) actibus nostris moveri possint ut in nostram nobíscum conspirent Fœlicitatem.

(2) Speciatim ad Intellectûs perfectionem requiri (1) Ut notiones universales à singularibus abstrahat, & comparet cum aliis, earúmque Attributa necessaria ad alia, quæ occurrunt, individua pertinere observet *v. g.* ut à sui cognitione singularia abstrahendo discat essentialiter connexa cum rationali, aut animali *&c.* Et inter alia in omnibus conatus quosdam ad suam-ipsorum conservationem, perfectionémque. (2) Ut Causas rerum (quatenus à nostra potestate pendentium) generantes, conservantésque scrutetur. (3) Ut similia similibus de casibus judicet; secúmque, postquam rectè judicaverit, semper consentiat. (4) Ut conclusiones non theoreticas tantùm, sed practicas è notis principiis inferat. (5) Ut ordinem naturæ, prout quæsiti conditio postulat, sectetur, nunc Analyticum, nunc Syntheticum. Ad hoc caput revocandum est notum illud, Ad perfectionem agentis Rationalis requiri, ut priùs statuat de Fine, quàm de Mediis: seu effectum intentum quantum potest benè perpendat, priùs quàm causas applicet ad illius productionem concursuras. Adeóque ut priùs sibi totius vitæ futuræ finem proponat, quàm ex rationis præscripto accingere se possit ad actus; quorum veluti mediorum, seu causarum influxus ad totius vitæ statum pertingat, eámque vel fœliciorem efficiet, vel minùs fœlicem. Hujus autem observati usum facilè percipiamus in iis quæ sequuntur, ubi omnes omnino actus nostros, & ad summam vitæ fœliciſſimæ facere posse, immò ei aliquid addere vel detrahere necessariò videamus; & rationem jubere ut singulos qui futuri sunt in hunc finem dirigamus uniformiter. Quinetiam eodèm rem perducit ordo syntheticus tractandi actionum voluntariarum decursum integrum. Nam si actio voluntaria abstractè, seu ut universale, consideretur, ejus objectum, effectúmque est Bonum latissimè etiam diffusum, sive facienti, sive aliis quibuslibet

buſlibet gratum. Deinde procedendum eſt ad nolitionem mali cujuſcunque, ſive illud unius, ſive plurium; ſive noſtro ſive alieno repugnet Bono. Volitiones autem, & nolitiones pro Boni malíque præſtantia, aliíſque circumſtantiis variorum affectuum hinc Amoris, Appetitûs, Spei, Gaudii; illinc odii, metûs, fugæ, triſtitiæ induunt nomina. Tandem devenitur ad conſiderationem particularium actuum, tam qui in præſenti, quàm qui tempore probabiliter futuro exerantur; & illius inter illos ordinis, cujus ope bonorum faciendorum, fruendorúmque per totum vitæ decurſum, velut progreſſionis cujuſdam Summa maxima exoritur, quæ *Fœlicitas cujuſque*, ſeu *Summum bonum* dicitur.

Ad voluntatis humanæ naturalem perfectionem requiri judicamus, ut ea rectiſſimam ſequatur Rationem, tam in placidioribus electionibus, quæ ſimplices dicuntur Volitiones, Nolitionéſque, quàm in vehementioribus illis, qui Affectuum nomine venire ſolent.

Ex his etiam videre licet quòd his contrarii actus imperfectiones ſint & morbi Animi, quemadmodum Claudicatio, motus Paralitici, & Convulſivi morborum Corporis ſunt indicia. Tales ſunt aſſenſus contradictoriis propoſitionibus dati, quia certum eſt alteram contradictoriarum non eſſe veram: Diſſimilia in rebus ſimilibus judicia *&c.*

§. XIII. Non libet curioſiùs inquirere an Fœlicitas Hominis ſit Aggregatum actionum vegetiſſimarum quæ à Facultatibus noſtris provenire poſſunt; an potiùs ſenſus earum gratiſſimus cum tranquillitate, ac gaudio conjunctus, qui Voluptas à nonnullis dicitur. Individui hi ſunt comites & uterque ad Fœlicitatem neceſſarius. Illud dicam, Potentiam noſtram nihil majus continere in ſe, quo fœlices nos faciat, quàm Actiones: Nec Actiones alius augmenti capaces eſſe, quàm quod in ipſarum intrinſeco vigore, & objecti, ſeu effecti excellentiâ naturali conſpicitur. Commune igitur Hominum, Deíque bonum cùm

sit objectum, & opus quod possumus maximum, præstantissimúmque (quippe in singulis illorum Fœlicitas cujusque perfectionem complectitur, commune autem bonum Fœlicitatem singulorum conjungit) vegetissimi circa illud actus, eorúmque sensus nos maximè omnium, quæ ipsi possumus, beabunt. Enimvero cordatiores plerique Philosophi in Actione, & quidem utriusque facultatis mentis humanæ, ejus & beatitudinem ponunt & virtutem; quod paucis complexus est Plutarchus in Consolatione Ἐξ ὀρθῶν ἐπιλογισμῶν εἰς εὐσταθῆ διάθεσιν τελευτώντων ἤρηται τὸ μακάριον. Non interim omnes satis explicare solent circa quod objectum atque effectum directè, & adæquatè omnes illæ Actiones beatificæ occupentur. Nam quod dicitur circa finem, seu fœlicitatem, non satisfacit: quoniam cum ipsa Fœlicitas aggregatum quoddam, sit cujus partibus perpetuò fruimur, & in Actione dicitur consistere, idem erit dicere Agimus propter fœlicitatem, & agimus ut agamus. Cùm autem dicitur actionum nostrarum beatos constituentium objectum, effectúmque esse Dei honorem & gloriam, aliquid sanè dicitur, sed pars tantùm materiæ circa quam versantur qui bene, beatéque vitam agunt. Dici quidem potest è studio gloriæ divinæ deduci posse Cognitionem sui, aliorúmque, nec non Charitatem, & Justitiam erga homines. Verùm Cognitio, Dilectióque nostrûm-ipsorum, aliorúmque hominum intrinsecam habent & sibimet-ipsis propriam perfectionem naturalem (in cujus possessione pars aliqua humanæ Fœlicitatis consistit) quam scire licet absque consequentia à Dei honore petita. Immò videtur priùs sciri Homo, & diligi, quàm mens assurgat in Cognitionem, Dilectionémque Dei, cujus existentia, & bonitas amabilis ex operibus suis, homine præcipuè, agnoscuntur. Sit itaque ratum, directum & adæquatum objectum Actionum, queis beamur primariò, esse Deum, hominésque, effectum circa eos quod ipsis gratum bonúmque est. Certè objectum actionum beatificarum majus haberi nequit, quàm quod omnia

omnia eorúmque ad invicem ordinem complectitur; nec illud sub notione universaliore, perfectiore, ac suaviore considerari potest, quàm quâ exhibetur in verbis illis, *Commune Bonum*. Quippe præterquam quòd *Bonum* æquè latè patet, ac Ens, adeóque ad singula rerum, præsertim rationalium, individua pertingat; hoc habet insuper quòd non tantùm intrinsecas & essentiales rerum perfectiones respiciat; sed ea omnia, quæ illis postea accrescere possunt, ornamenta, sive singulæ per se spectentur, sive prout omnimodò ad invicem referuntur: atque insuper Entia spectantur tantùm prout Bonum facere possunt, vel recipere, cùm legibus diriguntur actus voluntarii circa illa: Hinc fit ut hujusmodi objecti Latitudo immensa omnem ampliſſimarum Facultatum vigorem evocet, exerceat, adæquet, & perpetuâ amænitate (nihil enim Bono ac Fœlicitate cujuscunque tandem sit amænius) easdem oblectet. Stupidus certè est quem ipsarum arborum, immò & herbarum vere ac æstate florentium aspectus tunc non magis delectet, quàm cùm hyeme defloruêre. At hominem prorsus exuit, qui humani generis *Summam Fœlicitatem* quæ ex optimarum legum observantia nasceretur animo saltem prospiciens, Magnam voluptatem ex aliquali ejus spe non persentiscit. Oculorum vitio imputatur si ictericus suo tantùm colore res tinctas sentiat; aut si quis suam tantummodo imaginem aspiceret; multò magis mentis imperfectio est, & Infœlicitas, de corporis tantummodo unius sibi conjuncti (aliis omnibus neglectis) conservatione cogitare.

§. XIV. Interim certum est Naturam homines pleroſque omnes dum mente ac corpore fruuntur sanis, tantis instruxisse viribus, ut absque ullo sibimet damno illato plurima possint quæ aliis emolumentum afferant non exiguum, nobis ipsis autem nulli ferè sunt usui. Qualia sunt aliis consilium dare quo vita, aut valetudo conservetur; viam monstrare, &c. Quòd si vires hujusmodi occasione datâ non exerceantur frustraneæ sunt, aut tantùm cedunt in

perpetuum Domini ſui Opprobrium; utì ſolet ager incultus, & ſemen per negligentiam corruptum, quod cum fructu ſimul & laude ſeri potuiſſet. Enimvero ipſum *agere* (quod certè facimus dum aliis ſervimus) nobis & ſalubrius eſt, & jucundius quàm prorſus otiari; exercitio enim & ſentimus de novo quid poſſumus, quod volupe eſt valentibus; & Facultatum vigor conſervatur, ſæpe etiam augetur; habitúſque, quorum ope promptiùs agimus, corroborantur: alioquin autem, & habitus evaneſcerent & vires torperent. Eſt autem manifeſtum quòd nulla actio circa alios cum neceſſariis, & rectis circa noſtrum bonum conſentire poſſit, niſi dictata practica quibus ad ea determinamur planè conſona ſint iis, quibus ad noſtram Fœlicitatem quærendam dirigimur, i. e. niſi iis talia velle præcipiant qualia nobiſmet-ipſis: nam rebus quæ neceſſariò ſimiles judicantur (quarum conditio nihil habet notabiliter differens reſpectu effectuum ad totius ordinem ſperandorum) ſimilia velle neceſſe eſt; niſi vel Intellectûs judicium à rebus, aut à ſe diſſentiat, vel Voluntas judicio repugnet; quorum neutrum cum interna pace ad fœlicitatem requiſitâ conſiſtit. Hinc aliis pariter innocuis, aut utilibus; pariter vel liberis, vel obligatis, &c. ejuſmodi bona, qualia nobis volumus. Atque hujuſmodi Judicia adeò intrinſecè in Intellectu continentur, ut qui ſecundùm hæc fecerit, naturæ ſuæ intellectuali congruè fecerit. Naturæ autem congrua eam voluptate perfundunt.

Nec tamen impediunt quò minùs ex generatione in Familiis, ex pactis in Civitatibus inæqualitas quædam oriatur, quâ alii aliis præſtantiores ſint. Quinetiam quoniam animo humano gratiſſimum eſt operam ſuam maximo cum ſucceſſu impendere, & ingratum admodum fruſtrà quicquam conari, ideo fœliciùs in benefaciendo multis operam ſuam collocabit, quàm in lædendi conatibus. Quippe plurimi libentiſſimè illam excipient eíque obſecundabunt, qui ſi nos illis lædere velle conſpiciant, ſtrenuè ſe nobis oppugnabunt; ut

ſæpiſſimè

ſæpiſſimè fruſtrà ſimus illud attentantes. Bona autem illa quæ ad vitæ conſervationem neceſſaria ſunt, ideo determinatiùs cognoſcuntur, & expetuntur ab omnibus, quia cauſarum etiam neceſſariarum nexus cum effectibus ſuis naturaliter determinatur, & unicè ex iis inveſtigari poſſunt: earúmque inveſtigatio, & applicatio ad ſuos effectus jucundior eſt humano ingenio certitudinem quàm minimè fluctuantem anhelanti. Addo etiam opus conſervandi, perficiendíque naturam *v. g.* humanam opus eſſe majorem poſtulans & ſcientiam circa rerum naturas, & ſolertiam, ac induſtriam in inveniendis, utendíſque mediis eum in finem, quàm opus perdendi & corrumpendi eandem naturam humanam. Id enim à mero neglectu, aut ignorantia facilè fieri poteſt, à viribus hominis admodum imbecillis, aut alterius contemptiſſimi animalis perpetratur ſæpiùs. Maxima autem ad Boni publici proſecutionem (quod omne omnium hominum bonum complectitur, adeóque maximum eſt) requiritur ſapientia: & quævis ſtultitia illud aliquatenus minuere & turbare poteſt. Sapientiam autem cuivis rationali naturæ magis naturalem eſſe & intrinſecam ſupponimus, quàm ſtultitiam. Adeóque actus voluntatis, & externi conatus ad conſervationem communis boni facientes naturaliter ſanè perfectiores gratioréſque ſint neceſſe eſt, magíſque convenientes eidem naturæ rationali: niſi fortè error aliquis Judicii, aut habitus indè enatus, atque ideo malus, animo acceſſerit; unde fiat ut quæ naturam lædunt grata tamen ipſi videantur, velut aquæ nimiæ potus hydropico, aut febricitanti. Certum enim eſt perfectionem intrinſecam & naturalem voluntatis, ſeu animi, hominíſve in eo conſiſtere ut ea velit quæ Intellectus ſapientiſſimus (plurima, & maxima pleniſſimè comprehendens) rectiſſimè ſtatuerit rebus plurimis ac maximis eſſe ſummè bona. Quippe conſenſus & Harmonia inter actus ejuſdem hominis quorum unus, ſcilicet Actus Intellectûs rectus, & naturæ perfectivus eſſe agnoſcitur, evidentiſſimè meliorem animi

ſtatum indicant, quàm diſſenſus quo idem à ſeipſo divellitur, ac ſeſe oppugnat: ideóque ubi Intellectus ponitur perfectiſſimè agere (quod fit cùm plurima, maximáque perpendit, atque inter ſe componit ut optimus univerſi ſtatus atque ordo in Idæa exurgat, omniáque præſertim rationalia commodiſſimè ſibi invicem conveniant) ibi neceſſariò perfectio voluntatis in comprobatione talis judicii ſeſe exeret. Adeóque cùm circa futurorum actuum ſive immanentium, ſive tranſeuntium determinationem utraque Facultas exerceatur, determinatio ad optima plurimis facienda mox ſequetur. Hujuſmodi autem actiones eſſe quæ in cura *boni communis*, velut maximi finis, requiruntur, evidentius eſt quàm ut probatione careat: adeóque has intrinſecas mentis perfectiones includi: non actionem ſolùm, ſed & circa Bonum, ídque entium nobiliſſimorum, nobis conjunctiſſimorum, & quidem omnium maximum quod omnibus ſimul adeſſe poteſt, ex conſenſu, ac naturali ordine omnium facultatum noſtrarum eliciendam.

§. XV. Rationem hanc quâ probavimus Fœlicitatem voluntatis in diffuſiſſima benevolentia poſitam eſſe, magnoperè firmat Experientia, cujus ope ingentem ſentimus ſuavitatem in Amoris, ſpei, gaudiíque exercitio circa bonum, non noſtrum ſolummodo, ſed & alienum. Nempe beatitudinis partes eſſentiales ſunt hi affectus, & intrinſecam ſibi habent jucunditatem, & experimur indies nos alienâ moveri fœlicitate: Magnâ itaque Fœlicitatis ſuæ parte hominem ſpoliat, qui illi adimit ſuaviſſimum affectum Amoris & benevolentiæ erga alios, gaudiíque circa aliorum Fœlicitatem occupati. Anguſta admodum eſt circa noſtra tantummodo commoda Lætitiæ materia; ſed eadem erit ampliſſima ſi aliorum omnium Fœlicitas cordi nobis ſit. Quippe hæc ad illam eandem habebit proportionem, quam habet immenſa Beatitudo Dei, totiúſque humani generis, ad curtam illam fictæ fœlicitatis ſuppellectilem, quam uni homini eíque invido, & malevolo fortunæ bona poſſint ſuppeditare.

tare. Nulla certè virtus ejus animum exornat qui benevolos erga genus humanum affectus ejecit. Immo odium & livor quæ animum hominis ſua tantùm ſpectantis replent, moleſtiam ac triſtitiam, metum ac ſolitudinem neceſſariò ſecum ducunt: quæ vitæ beatæ planè adverſantur. Facultates ſi percurramus ſingulas, videbimus eas poſtquam maturi evaſimus vigore ſuo, & Fœcunditate quaſi turgere, majoréſque eſſe quam ut exerceantur circa noſmet-ipſos. Intellectus pronus admodum fertur in conſiderationem eorum quæ aliis, non minùs quàm nobis, ſint utilia. Hinc ortum duxêre Scientiæ omnes ſummo ſtudio inventæ, & in publicum commodum evulgatæ. Voluntatis autem affectus ſuaviores (qui bonum ſpectant) Amor nempe, Deſiderium, & Gaudium, quorum uſu ſecundùm Rationem beamur maximè, vix locum habent in Timone aliquo miſanthropo; certè non poſſunt ſe latè diffundere, nec admodum dulces eſſe, niſi multorum Bonum diligenter moliamur. Ratio autem communis omnium hominum, dum præcipit ut quàm poſſumus fœliciſſimi eſſe contendamus, jubet ut explicemus has animorum noſtrorum vires, & in latiſſimi communis Boni campum eas effundamus confertim; ut eum quâ poſſumus induſtriâ colentes, & publicæ Fœlicitatis florem deoſculantes, noſtræ Beatitudinis mel innocuè delibemus.

§. XVI. Quoniam autem multa quæ dicturus ſum de Moribus hinc pendent, alia adjiciam eodèm facientia. Cùm certum ſit è natura voluntatis, actioníſve voluntariæ, maximi Boni effectionem eſſe Finem maximum à ratione præſcriptum, illud erit vel maximum Bonum commune (quò refero quicquid cum eo conſiſtit) vel maximum quod poſſibile videtur cuivis ſingulari, ut ſuum quiſque finem, maxima nempe quæ ſibi cupere poſſit commoda, proſequatur, omniáque huic ſubordinare conatur. Nam Familiæ alicujus, vel Civitatis Bonum, vel nondum ſupponitur ſpectari, vel ſi ſpectetur iiſdem fere conſequentiis urgetur, quibus proſecutio privati alicujus boni. Non permittit ratio ut cujuſvis

cujuſvis ſingularis bonum maximum quod cupere poſſit vel imaginari, pro ultimo fine ſtatuatur. Quippe cùm bona certiſſimè ſit actio quæ ad finem verè ultimum rectâ, ſeu maximo compendio perducet, poſitis diverſis finibus ultimis quorum cauſæ ſint oppoſitæ, oppoſitæ ſibi invicem erunt actiones verè bonæ; quod eſt impoſſibile. *v. g.* Si recta Ratio Titium doceat ejus Fœlicitatem poſſibilem, finémque quærendum conſiſtere in fruitione pleni Dominii in fundos, quos occupârunt Seius & Sempronius, eorúmque perſonas, atque aliorum omnium fundos: Non poteſt vera Ratio Seio & Sempronio dictare eorum Fœlicitatem quærendam poſitam eſſe in Fruitione pleni Dominii in fundos, & perſonam Titii, aliorúmque pariter omnium. Hæc enim apertam includunt Contradictionem, adeóque alterum tantum dictamen verum ſupponi poteſt. At cùm nulla ſit Cauſa cur unius horum Fœlicitas ipſi ſit ultimus finis magìs quàm alteri ſua, colligere licet rationem dictare nemini, ut ſuam tantùm Fœlicitatem ſibi ut finem maximum proponat, verùm unicuique ſuam potiùs cum aliorum fœlicitate conjunctam; atque hoc eſt quod quærendum contendimus commune Bonum. Nempe illud ſolum eſt unus ille *Finis* cum ſumma poſſibili ſingulorum fœlicitate conſiſtens, eámque maximè promovens; in quem & naturæ impetus ſuum, & Ratio commune bonum ſpectans conſpirent. Et ſanè pertinet ad intrinſecam perfectionem rationis practicæ, ſeu prudentiæ (in quocunque tandem ſit Subjecto,) ut omnibus à recta Ratione dirigendis unus finis proponatur, qui omnibus communis ſit menſura Boni & Mali: ſeu ut rationalia omnia unum effectum ſpectent; cujus & partes eſſentiales, & cauſæ, n. efficientes, conſervantes, perficientéſque, bona dicuntur: quæq; illius productionem, &c. impediunt, mala. Vaga quippe aliter erunt boni, malíque nomina, prorſus æquivoca, aliud ſignificantia cùm ab aliis uſurpantur; & quicquid uni bonum dicitur quia propriis illius uſibus inſervit, id alii omnes quia ipſorum cupiditatibus non deſervit,

ſervit, malum dicent; quod ſcientiæ, & cognitionis communicationi qui finis eſt ſermonis incongruum eſt. Sed ſi hæc verba applicentur ad ea quæ communiter humani generis interſunt, ſenſum habent determinatum, & longè omnibus utiliſſimum. Addo etiam quòd ſi quis ſuum tantummodo bonum reſpiciat, eóque omnia agentia Rationalia velut ad ſummum ſuum finem, cui unicè deſerviant, pertrahere laboret, is nihil efficiet, niſi fortaſſe ut ipſe ſe perdat. Quippe manifeſtò impoſſibile eſt ut res omnes & perſonæ ſecundùm voluntates ſingulorum hominum contraria volentium diſponantur. Effectus enim voluntatis cujuſque in res externas eſt determinatio quædam motûs phyſici; utì patet in aſſumptione cibi, veſtium, comitatûs, &c. Determinationes autem oppoſitæ corporum naturalium ſe invicem tollunt. Nam ſi in oppoſitos terminos ſimul moveretur quodlibet corpus, neceſſariò in pluribus ſimul eſſet locis. At ſi impoſſibile ſit ſingulis omnes, & omnia ſibimet ſubjicere, ratio quæ hunc finem proponit ſingulis qui uni tantùm contingere poteſt, ſæpiùs quàm millies proponeret impoſſibile, & ſemel tantùm poſſibile: ideóq; recta magìs an erronea foret facili calculo quivis computabit. Cæteri enim homines & ſuas habent vires naturales, & appetitus innoxios, quibus ſive velit ille, ſive nolit obtemperabunt; & ſuæ præterea Rationis fruuntur luce cui ad majora quàm unius hominis voluptatem quærenda dirigenti meritiſſimè obſequentur, faciléque ſe ab unius, aut paucorum inſolentia tutabunt; ut veſanus ſit oportet, non rationalis, qui talia non prævideat, ſed bellum moveret contra omnes, ut armis experiatur an ſibi aſſerere poſſit portentoſum illud jus Hobbianum. Illud ipſe definit eſſe *facultatem agendi ſecundùm rectam rationem.* Ego verò illam tantummodo rectam Rationem practicam eſſe dixerim, quæ poſſibilia tantùm aggredi permitteret, hominémque vetet ſibi ſoli in omnes, & omnia dominium fruſtraneum, aut ipſi pernicioſum arrogare. Vide ejus *Cap.* I.

§. 10, 12. Contrà verò dum publico quivis deſervit, operam nunquam ludit, ſed ejus vis licèt unum fortè attingat immediatè, ipſum ſæpe multis utiliorem reddit, nobíſque ipſis aliquando nihil præter animi gaudium ex aliena proſperitate ſperantibus noſtræ beneficentiæ meſſem non ingratam rependit. Præterea Bono Communi ſtudere cujuſvis rationalis intrinſecæ illi perfectioni Voluntatis, quæ in innocua Philautia conſiſtit, addit Actiones pariles multas, & nobiles, circa objecta ſibi ſimilia: habitúmque indè enatum complet n. φιλανθρωπίαν (cujus particula tantùm φιλαυτία.) Suum autem bonum ſupponimus quemlibet quærere, ídque agere ad perfectionem ejus pertinere. Ergo ſimiliter inſuper agere erga alios (inter quos Deus ipſo longè præſtantior) perfectionem ejuſdem Naturæ cum illa quæ in actione circa ſuum bonum conſiſtit, adjiciet; Lætitiam ſcilicet ex actionum ſuarum conſenſu inter ſe oriundam. Gratius enim eſt menti humanæ conſenſum in ſe, & actibus ſuis obſervare, quàm in conſonantiis Muſicis & figuris Geometricis. Nempe ut ſimiliter judicare de rebus ſimilibus, ita & ſimiliter erga eas eſſe affectum ad perfectionem pertinet mentis humanæ. Contraria judicare de rebus quæ inter ſe conveniunt contradictionem implicat, & inſania quædam eſt, ideóque velut morbus animi vitatur in theoreticis judiciis; nec minor eſt imperfectio, ſed mera eſt contradictio in practicis dictaminibus, quando in caſu prorſus ſimili, meo *v. g.* & alieno, diſſimiliter agendum eſſe ſtatuimus in judicio practico, & voluntate illud conſequente. Immò verò quoniam ſua cuique Natura utpote ſemper præſens, ſingulis notiſſima eſt; & exinde etiam aliorum hominum non minùs nota, (quoad eſſentialia ea & generalia, in quibus omnes conveniunt, & in quibus ut noſtrum, ita aliorum jus ad media vitæ conſervandæ neceſſaria fundatur) ſequitur illum qui in ſimili alterius hominis jure ſtatuit aliter, quàm in ſuo, ſibi contradicere in materia notiſſima, & perpetuò ſibi obviâ; talis autem contradictio, præ aliis, mentis ſanitatem,

tatem, pacem, & in agendo contentationem maximè violat: ut in his uniformitas maximam affert tranquillitatem.

§. XVII. Ad hoc Caput pertinet, quòd qui actus quoſdam ad ſuam Fœlicitatem neceſſarios judicaverit, non poſſit, ſalvâ Ratione, non conſentire ut alius quilibet ſimiliter ſtatuat ad ſuam Fœlicitatem facere ſimilia, & ut pariter eos ex hoc judicio exequatur. Itaque ſi quis accuratiùs obſervet quid in propoſitionibus practicis quemque ad ſui conſervandi ſtudium determinantibus contineatur, videbit aliquid quod aliis, juxtà ac ipſi imperet ſuam conſervationem curare; ídque vetabit eum oppugnare alios quoſlibet idem facientes. Enimverò in hac propoſitione, *Licet Hobbii naturæ humanæ ea ſibi ſumere quæ facultates ſuas conſervabunt, aut perficient*, includitur velut prior naturâ hæc indefinita (quæ neceſſariâ Terminorum identitate tranſit in univerſalem) *Licet Naturæ humanæ (cuivis) ea ſibi ſumere, vel agere quæ facultates ejus conſervabunt aut perficient.* Dicat mihi Hobbius quid faciat additio Nominis proprii, quo magìs prior propoſitio ſit evidens Rationis dictamen, *i. e.* Lex Naturæ, quàm poſterior, quæ tantundem pronunciat pro quovis alio? Sin fateatur jus eſſe cuivis indè ortum ad quidlibet faciendum, utì *Cap.* I. §. 10. contendit, quoniam abſurda quæ exinde ſequuntur antea oſtendimus; his viſum eſt hoc tantùm regerere quòd determinatio generalis iſtiuſmodi Legis ad ſingularis cujuſlibet hominis (*v. g.* Hobbii) Naturam non poteſt immediatè, vel per bonam conſequentiam contradicere pari ejus determinationi ad alium quemvis: nec poteſt cujuſquam jus ſeu libertas ab ulla Lege relicta eò extendere, ut liceat oppugnare ea quæ aliis eâdem Lege imperantur facienda. Immò proculdubio cujuſque in bona Lege delectatio, & propenſio ad Actiones uniformes, & erga Legiſlatorem reverentia efficient ut dum abſque ulla ſibi noxa fieri poteſt, ad alios in ejuſdem Legis obſervantia juvandos propen-

deat, quod efficiet ut Communi Bono unuſquiſque inſerviat, qui ad principia ſuam conſervationem imperantia probè animum advertat. His argumentis coronidem imponet, & ad ſequentia ab effectis mediatis viam muniet hæc Ratiocinatio. Actiones noſtræ quæ faciunt ut intimè ſentiamus, nos (quantum poſſumus) feciſſe ad noſtram ipſorum aliorúmque ſimul fœlicitatem, ſuaviſſimâ nos lætitiâ profundunt, adeóque nos beant. Actiones ad bonum commune collimantes hoc faciunt. Ergo, &c. Major à fœlicitatis noſtræ (quatenus quidem eſt in noſtra poteſtate) definitione ſumitur, ideóque probatione non eget. Minor autem facillimè probatur, conſiderando eam eſſe Naturam humanam, ut non poſſit non intimè perſentiſcere quicquid ipſa conſultò agat; qualiter ſemper agentem ſupponimus ſapientem boni communis ſtudioſum. Suam autem fœlicitatem negligere nequit qui ſapienter quærit ut omnibus quorum ipſe unus eſt proſit. Finis cura efficiet ut ſuas vires perfectionéſque omnes conſervet, augeátque; quia media ſunt quibus finem aſſequatur. Immò verò nihil magìs efficere poteſt ut Deum, homines, omnéſque cauſas efficaciſſimas ſibi conciliet, & adjungat ſibi in ſocietatem operæ quâ ſuam juxtà ac aliorum fœlicitatem quærit. Quid enim efficaciùs Deum hominéſque ſolicitare poteſt in ejus auxilium quàm ſinceri hujuſmodi affectus, ac conatus omnibus grata faciendi? Certè cùm nihil majus ſit in hominis facultatibus, nihil majus à Deo, hominibúſve ab illo poteſt expectari: denique præmiis immediatè à Natura annexis; ſtudio boni communis annumeranda eſt multifaria illa voluptas quæ provenit ab exercitio virium & propenſionum omnium quas humanæ naturæ ineſſe, & in hunc præcipuè finem adaptari fusè oſtendimus in Capite de *Humanâ Naturâ*, quò referendus eſt Lector.

§. XVIII. Tranſeamus ad conſiderationem effectuum bonorum à Deo certò expectandorum & ab hominibus longè potiùs,

potiùs, ſi per vitæ decurſum benevoli ſimus illis, quàm ſi dolo malo aut vi omnia per totum pariter vitæ decurſum nobis arrogemus. Clarior erit præſagiendi ratio ſi integer vitæ ſtatus utrobique conferatur, quàm ſi pauci tantùm actus; & ſufficit deliberantibus de futuris actibus quorum alterum neceſſe eſt eliciamus, illud evincere, longè certiorem eſſe boni majoris ex hac parte expectationem, cùm neutrobi ſit locus certæ demonſtrationi. Atque hac equidem de cauſa non immeritò queſtus eſt olim Seneca homines etſi de *partibus vitæ ſuæ deliberent*, *de tota tamen* (quò nempe modo uniformiter tranſigatur) *non deliberare*. Hoc certè ſi facerent non poſſent non evidentiſſimè conſpicere hominem, qui Dei, hominúmque aliorum omnium jure inſuper habito omnia ſibi ſemper arrogaret, quíque ſe ſolum unicum omnium ſuarum Actionum finem faceret, Deo hominibúſque omnibus exoſum fore, & neceſſàriam in caput ſuum accerſere perniciem. Contrà verò illum qui amore, & obſequio in Deum, Innocentiâ & Benevolentiâ erga homines omnes fœlicitatem ſuam cum aliena conſiſtentem, & ab horum opera pendentem quæſiverit, conſultiùs agere & meliorem ſucceſſum meritiſſimè ſperare poſſe. Quanquam enim judicium noſtrum de futuris aliorum hominum, quos demereri ſtudemus, actibus ſit tantùm probabile, quoniam tamen maximam habet evidentiam eorum quæ circa talia contingenter futura ſunt, haberi poſſunt; & rerum gerendarum neceſſitas poſtulet ut Mens futuros hominum actus proſpiciens non ſit indifferenter pendula, ſed hos potiùs quàm alios futuros eſſe præſagiat; hinc fit ut rationabilius ſit id agere quod major ſuadet probabilitas in noſtram fœlicitatem ceſſuram eſſe; quàm vel nihil agendo negligere omnes occaſiones hominum operam nobis conciliandi, vel vi, ac dolo homines adoriendo, incertæ magìs belli aleæ ſpes noſtras committere. Enimverò inter incerta futura alia aliis longè probabiliùs futura ſunt: & horum ſpes pluris longè valet quàm illorum. Ratio autem experientiæ nixa differentiam

rentiam inter ſpei hujus & illius valores inveſtigare novit, & exactè calculo Mathematico determinare (quod oſtendit Hugenius in Ratiociniis *de ludo aleæ.*) Eadem igitur rectiſſima Ratio jubebit viam ad fœlicitatem aliquam propter auxilium ab hominibus probabiliùs ducentem eligere, ubi major certitudo obtineri non poteſt.

Ex his etiam concludere licet quòd, ſi de omnibus (quantum poſſumus) bene merendo bona externa, ſive ad vitam neceſſaria, ſive tantùm ad vitæ jucunditatem requiſita acquirere non poſſumus; tum demum judicanda ſunt inter τὰ οὐκ ἐφ' ἡμῖν: atque hoc eſt fundamentum Regulæ illius Juris naturalis *Quod licitè non poſſumus inter impoſſibilia cenſendum eſt.* Hoc autem in re præ manibus ideo tutius jubetur quoniam prorſus certum eſt quòd agendo ob bonum univerſi ſumma rei in tuto collocatur: Quippe hoc pacto nos quod in nobis eſt, maximúmque eſt ad vitam beatam momenti præſtabimus; uti ſuprà oſtenſum eſt: & Dei favor (cujus nutu reliqua omnia reguntur) certiſſimè conciliabitur, utì mox è principiis ab Hobbio & Epicuro conceſſis oſtendemus. Nam cùm homo nihil majus perſolvere poteſt quàm amorem, ejúſque conſequentia erga omnia entia rationalia (quorum caput eſt Deus) certiſſimum eſt naturali lumine eum nihil ultrà debere, (quippe nos non tenemur ad impoſſibilia;) atque adeò nihil amore majus ab eo requiri. Eos autem qui quæ ſui ſunt officii erga Deum hominéſque præſtiterint, Deum egregiè faventem experturos eſſe nemo qui eundem mundi Rectorem è rerum natura agnoverit, unquam negabit. Non opus eſt itaque ut demonſtrativè ſciamus alios homines nobiſcum benevolè, gratóque animo acturos eſſe, & bonâ fide pacta ſervaturos eſſe, priuſquàm ratio nobis dictare poſſit ad fœlicitatem noſtram juxtà ac alienam hoc facere, ut à vi & fraude nos abſtineamus, nóſque aliis benevolos commodóſque præſtemus.

§. XIX. Paucis complectar ſententiæ noſtræ ſummam.

Obligatio

Obligatio cujuſque hominis ad eliciendos actus communi omnium bono deſervientes (quæ ſumma eſt Legum Naturalium) innoteſcit iis modis, quibus cognoſcimus Deum primam rerum omnium cauſam velle tales actus ab hominibus præſtari, aut in ordinaria hujus mundi gubernatione ita rerum omnium vires diſpoſuiſſe ſeu determinâſſe, ut tales actus præmiis cohoneſtarentur, iíſque contrarii pœnis mulctarentur. Nihil autem refert an diſtributio hæc pœnarum ac præmiorum fiat ſtatim, an ad tempus differatur; modò temporis illud intervallum præmiorum ac pœnarum magnitudine compenſetur; ídque adeò certò præſciri poſſit, ut rationum hoc ſuadentium pondus manifeſtò ſuperet omnes quicquam in contrarium ſuſpicandi cauſas.

Sepoſitâ autem Revelatione per Prophetas in Scripturis factâ, voluntas Dei his de rebus naturaliter cognoſcitur (1) Ex iis de Deo cognitis, quæ voluntatem hæc certò executuram in ordine ſynthetico diſtinctæ cognitionis antecedunt. (2) Ex effectis à voluntate ad hæc olim determinatâ provenientibus. De poſteriore hac voluntatem divinam cognoſcendi viâ diximus nonnulla, & plura quidem reſtant dicenda. De priore autem quoniam vix quicquam concedent Adverſarii, omniáque Dei attributa ex effectis à nobis Analyticâ Methodo eruenda ſunt, parciùs loquemur.

Viſum eſt tamen hæc pauca hoc in loco ſuggerere. Neceſſe eſt ut ſyſtematis mundani Opificem ſummâ Ratione, Sapientiâ, Prudentiâ, & Conſtantiâ præditum eſſe concipiamus. Sunt enim hæ perfectiones quarum partem aliquam in nobiſmet ipſis (illius effectis) ſentimus; nec fieri poteſt ut in effectis quicquam perfectionis reperiatur, quod in cauſa non continetur; At hæ perfectiones voluntatem ejuſmodi quam quærimus antecedunt, & ad eam quaſi perducunt. Ergo cognoſcatur ejuſmodi Voluntas Deo ineſſe. Minor autem declaratur & probatur exinde quòd neceſſarius ſit conſenſus inter rectam hominis Rationem practicam ac volun-

voluntatem indè conſequentem, & Rationem ſeu Judicium ac voluntatem Dei eodem de objecto. Judicium enim utriuſque, hoc ipſo quòd eſt rectum, eſt eidem rei conforme; adeóque à ſe invicem diſſentire nequeunt. Res autem de qua ſtatuitur quicquam in judicio practico, eſt vel finis, vel media ad finem; de quibus utriſque pronunciatur quid ſit optimum. Quare eundem finem optimum eſſe, ſeu boni Naturalis plurimum in ſe complecti Deus judicabit, quem Ratio cujuſvis hominis verè ſtatuit ita ſe habere; paritérq; de mediis pronunciabunt. Exemplo res fiat apertior. Siquis hominum rectè ſtatuat bonum commune omnium qui ſecundùm normam rationis agent, majus eſſe bonum quàm bonum ſeu fœlicitas unius hominis; (hoc autem perinde eſt acſi judicaret totum eſſe majus ſuâ parte) dubium non eſt quin idem ſentiat Deus. Et eodèm res recidet, ſi pronuncietur fœlicitatem omnium majorem eſſe quàm fœlicitatem ſimilem cujuſvis numeri qui minor ſit. Fœlicitas autem quâvis aliâ major eſt maxima. Nec ab hoc diverſum eſt judicium, quo pronunciamus fœlicitatem ſummam quæ rationalibus univerſis competere poteſt, finem eſſe maximum, ſeu ſummum, quem quiſquam rationalium proſequi poſſit. Quippe finis poſſibilis nihil aliud eſt quàm bonum illud, aut ea fœlicitas quam ſibi proponat quiſpiam proſequendam. Ideóque dubitari non poteſt quin Deum hîc quoque habeamus conſentientem. Quoniam autem ipſe eſt è Rationalium numero, nec intelligi poteſt rationaliter agere ſine fine quem ſibi proponat, nec major eſſe poteſt finis quàm dictum bonorum omnium aggregatum, neceſſariò intelligimus eum hunc finem judicare eorum omnium optimum eſſe quos ſibi proponere poteſt. Nec dubitari poteſt quin ens perfectiſſimum illum finem proſequi velit quem rectè judicavit eſſe optimum, omnibus circumſtantiis accuratè expenſis. Quippe nulla ratio eſſe poteſt cur infra illum ſubſiſteret; nec ſine ratione, multò minùs contra illius dictamen, agere poteſt voluntas perfectiſſima. Quan-

quam

quam enim hîc obligatio Legis propriè dicta quæ à Voluntate ſuperioris alicujus provenit, locum non habeat, intrinſeca tamen ipſi, conſtantiſſimáque perfectio longè rectiùs & conſtantiùs ipſam in conſenſum cum intellectu omniſcio determinabit. Contradictionem enim implicat eandem voluntatem eſſe ſimul Divinam ſeu perfectiſſimam, & ab Intellectûs Divini dictamine perfectiſſimo diſſentire. Poſito autem quòd Commune bonum ſibi velut finem Deus proponat, facilè colligitur eum velle homines eundem finem proſequi; & manifeſtum eſt diſtributionem præmiorum & pœnarum inter homines medium eſſe ſummè neceſſarium quo ipſi certiſſimè ducantur in conſenſum cum Divina voluntate, aut huic fini promovendo libenter cooperentur, & ab actionibus illi contrariis deterreantur. Vult itaque Deus pœnas & mercedes quas ipſe novit ad tutandum hunc finem ſufficere, Vult, inquam, illas & decernere & reipsâ opportunè diſtribuere. Unde colligatur quòd ſiquid neceſſarium ad hunc finem hac in vita defuerit, id à Deo in vita futura ſuppletum iri. Atque hâc præſertim ratione nixa ſunt Ethicorum præſagia de fœlicitate, aut miſeriâ hominum hâc vitâ functorum, prout actiones illorum fuerint bonæ vel malæ. Verùm hæc ex ipſorum ſcriptis facilè diſcantur.

§. XX. Ego ex iis quæ de Ratione ac fine Dei oſtenſa ſunt hoc potiùs colligendum eſſe monerem, ex his demonſtrari poſſe benignitatem, juſtitiam, æquitatem, cæteráque attributa quæ analogiam quandam habent cum Virtutibus hominum, Deo, ejúſque actionibus reipsâ ineſſe; ipſúmque adeò velle homines per præcepta præmiis ac pœnis munita regere; quod quidem Epicuri ἀπεργονοίαν funditùs evertit. Manifeſtum enim eſt, & hæc omnia attributa huc ſpectare, & totum inſuper regiminis (ſeu Providentiæ Divinæ pro qua contendimus) negotium in hoc ſolo nobis noto conſiſtere, ut commune Rationalium omnium bonum per media maximè idonea promoveatur. Id-

que clariùs conſtabit ex iis quæ de Virtutibus & de Regimine Politico poſtea dicendâ veniunt.

Hîc hoc ſolum adjicere viſum eſt, fruſtrà Epicureos Beatitudinem tribuere & Majeſtatem niſi in eo agnoſcant Sapientiam, ſeu Prudentiam, & Juſtitiam, omnimodámque adeò Virtutem. Omnes enim Virtutes in Prudentia quæ ad finem optimum per idonea media dirigit velut in fonte continentur, ídque ipſe agnovit Epicurus. Eæque omnes ſunt tantum partes integrantes Juſtitiæ univerſalis. Nulla autem eſſe poteſt agentis Rationalis Beatitudo aut Majeſtas, imò dignitas nulla, ſi nulla ei inſit prudentia, nulláque virtus prudentiæ conſentanea. Nec prudentia eſſe poteſt ulla, niſi finis optimus ſumatur ac media maximè congrua; nec hæc ſumi poſſunt, ſi non ſint ſuâ naturâ fixa & determinata. Hoc eſt, ſi nihil ſit bonum antequam eligatur, & alius finis alio non eſt melior, nec medium aliud medio alio magis idoneum. *v. g.* Si publicum bonum non ſit privato majus ſeu melius, & ſi innocentia, fides, gratitudo, &c. huic fini promovendo non ſint aptiora media quàm feritas, perfidia & ingratitudo. Certè potentia, quantacunque cogitari poteſt, ſi ſine Sapientia ac Juſtitia ſpectatur, beatitudinem ac majeſtatem majorem non habet, quàm quæ in maſſa plumbea infiniti ponderis reperiatur; Pondus enim eſt inſtar cujuſvis Potentiæ, utì nôrunt Mechanici. Quinetiam idcirco pluris valet hæc argumentatio contra Epicureos, quoniam ipſi, ſi Gaſſendo credamus, aut etiam Velleio, qui apud Ciceronem eorum dogmata tuetur, agnoſcunt beatitudinem eorum in hoc quoque conſiſtere quod ſuâ gaudeat ſapientiâ ac virtute. His autem nulla relinquitur materia in qua exerantur, niſi fateantur eum ſummum illum finem Communem, & media illuc ducentia curare. His ſublatis nomen tantùm Sapientiæ ac Virtutis aut Deitatis relinquitur, res tollitur.

§. XXI. Huic Argumento ab attributis Divinis ducto cognatum eſt illud quod ſumitur à notione primæ Cauſæ, quâ

quâ primò Deus hominibus ex operibus ſuis innoteſcit ; in illa enim notione continetur quòd creaturæ omnes, præſertim verò Rationales, à Voluntate Dei acceperint exiſtentiam ſuam, omnéſque adeò vires ipſarum Naturæ intrinſecas. Quoniam autem certum eſt bonum Commune hominum nihil aliud ſignificare præter naturæ ipſorum conſervationem, viriúmq; ipſis intrinſecarum ſtatum vegetiſſimum ; mens humana non poteſt non judicare eſſe longè credibilius, quòd eadem conſtantiſſima voluntas à qua hominibus datum eſt eſſe, pariter mallet ipſos porro eſſe & valere, hoc eſt conſervari & fœlicitate frui (quantum patitur neceſſaria reliqui Syſtematis (quod ſimul fecit) natura) quàm ab illo deturbari de ſtatu, in quo ipſos collocavit, abſque ulla vera neceſſitate, quæ à ſolo reſpectu ad totius conſervationem oriri poteſt. Suppono enim è vera Phyſiologia notum eſſe naturales rerum viciſſitudines, interitus, ortúſque è legibus motûs, quibus integrum ſyſtema Mundi conſervatur, ſemper oriri. Certè ejuſdem eſt bonitatis facere ut homines ſint, &, ut juxta conditionem eſſentiæ quæ iis data eſt, efficere ut conſerventur & juventur quoad patitur univerſi ratio. Quoniam autem hominum nec vis nec intellectus aſſequi poteſt quicquam majus circa creaturas quàm quod ſpectat ad generis humani conſervationem, neceſſe eſt ut exiſtimet hoc maximum eſſe quod illos curare vellet Deus. Nec dubium eſt quin, cùm hanc curam homini committat, præmiis ejus fidem ac diligentiam cohoneſtabit, ac pœnis perfidiam aut ignaviam arcebit. Sic ſcilicet è voluntate creandi cognoſcitur voluntas conſervandi, tuendíque homines. Ex hac autem innoteſcit obligatio quâ tenemur ad inſerviendum eidem voluntati notæ. Eodem fere modo colligimus velle Deum ſe ab hominibus honorari : Quoniam enim in creatione & conſervatione hujus, quod incolimus, Syſtematis tot voluit eſſe ſuarum perfectionum indicia, hominéſque eâ voluit eſſe conditione ut ſi Intellectûs ſui vires exererent, non poſſint

non ea obſervare, voluit eos ſcire qualis eſt, & agnoſcere: Quoniam autem voluit homines eſſe rationales, id eſt ſibi conſtantes, & omnem contradictionem averſari; vult ipſorum dicta ac facta animorum cogitatis de illius perfectionibus conſentire, hoc eſt, vult ipſos eum colere & honorare.

§. XXII. Secundus autem modus cognoſcendi Deum velle actus ad bonum agentium Rationalium commune conducentes ab hominibus præſtari; ſeu, Velle tales actus præmiis decorare, contrarios pœnis coercere, ſumitur ex effectis hujuſce voluntatis, id eſt, ex ipſis pœnis & præmiis, quæ præter intrinſecam hominum omnium totiúſque hujus Syſtematis Mundani compagem, Divinâ Voluntate conſtitutam, Actus humanos naturaliter & ordinariò ſequuntur; hominéſque aut mulctant malis, aut bonis augeant. Dubitari enim non poteſt quin Deus qui ita naturalem rerum omnium ordinem conſtituit, ut talia ſint actionum humanarum conſequentia erga ipſos actores; fecítque ut ordinaria hæc conſequentia ab ipſis præſciri poſſint aut ſumma cum probabilitate expectari; voluerit hæc ab iis conſiderari antequam ad agendum ſe accingerent; atque eos his proviſis velut argumentis in Legum ſanctione contentis determinari. Talia autem effecta ſunt tum internæ illæ quæ nobiliſſimas quaſque ad bonum publicum collimantes actiones comitantur, deliciæ mentis, ac è contrà furiæ illæ, ſeu metus, & ægritudines animi quæ flagitioſos infectantur; tum etiam extrinſecùs adventantes pœnæ, ac mercedes ab aliis rationalibus, qui ſecundùm rectæ Rationis dictata de fine optimo & mediis eo modo genus humanum à pernicie tuentur & communem promovent fœlicitatem. Cùm enim homines, quotquot verè judicant de Bono ſeu Fine maximo, & de mediis (*v. g.* bonum commune eſſe maximum finem qui proponi poteſt, & pœnas ac præmia eſſe media eò conducentia) ad hæc judicia practica determinentur à Natura Rerum de quibus ſtatuunt,

tuunt, quarum impreſſiones in intellectum humanum ſunt prorſus neceſſariæ, cauſarum autem hujuſmodi neceſſariarum determinationes omnes à prima Cauſa proveniant; ſequitur, dictata illa rectæ Rationis quibus homines quilibet de neceſſitate pœnas & præmia diſtribuendi ſtatuunt in ordine ad bonum commune, velut finem ſuum optimum, à Deo provenire. Hoc eſt, homines omnes à Deo, mediante rerum naturâ, determinantur ad judicandum tum bonum commune eſſe finem optimum, ſeu bonum maximum quod proſequi poſſit, & in quo poſſint homines omnes naturaliter conſentire, utpote quod privatam ſingulorum fœlicitatem (quantum rerum omnium natura patitur) complectitur: paritérque neceſſe eſſe velut medium ad hunc finem ut ſinguli quoad poſſint curent, ut pœnæ ac præmia diſtribuantur, quibus actus huic fini conſentanei cohoneſtentur, contrarii autem reprimantur.

Quoniam autem in his propoſitionibus de fine optimo & mediis eò ducentibus, ſeu de bono maximo ejúſque cauſis, quæ in hominum ſunt poteſtate, continentur omnes illæ Concluſiones quas Leges Naturæ dicimus; ſequitur, omnes unà cum propoſitionibus prædictis hominum mentibus à primæ cauſæ voluntate imprimi, eámque adeò voluiſſe ut pœnæ ac præmia diſtribuerentur, quoad ab hominibus fieri poſſit, juxta tenorem horum dictaminum practicorum: unde concluditur, omnem hujuſmodi pœnam, & omne præmium ſic diſtributum, ſecundùm ejus voluntatem diſtribui, eáque omnia effecta eſſe & judicia voluntatis Divinæ, quâ cognitâ obligatio hominum indè orta latere nequit. Manifeſtum inſuper eſt quòd idem Deus, ſibi ſemper conſtans, qui voluit homines bonum commune pœnis præmiiſque quoad ipſorum vires valeant tutare, curabit etiam ut ubi hominum vires illud ſatis defendere nequeant, ſuâ id potentiâ pariter protegatur.

Viſum autem eſt huic eò diutiùs Argumento in hoc opuſculo inſiſtere, quoniam ſpes eſt adverſarios ſuæ conſerva-

tioni adeò intentos ejus vim libentiùs agnituros eſſe; & quia multa rei hujuſce indicia in rerum natura videantur nobis proponi quæ diligentiorem poſtularent explicationem. Reſolvimus itaque obligationem moralem (quæ Legum eſt effectus immediatus) in cauſam principalem primámq; earundem, voluntatem nempe & conſilium Dei commune bonum promoventis, ideóque propoſitiones practicas eò dirigentes annexis pœnis & præmiis ad legum formam ſancientis. In hominibus autem ſuæ fœlicitatis cura quæ facit ut pœnas ac præmia perpendant, iíſque moveantur, nulla erit obligationis cauſa, quippe quæ tota à lege, ejúſque latore fluit: Sed erit diſpoſitio quædam in ſubjecto neceſſariò requiſita ut lex per pœnas ac præmia apud hominem quemvis valeat ad officium reipsâ præſtandum. Utì contiguitas inter corpora neceſſariò requiritur ut aliud ab alio moveatur, moventis autem vis ſeu motus tantùm eſt cauſa cur mobile impellatur. Illud præterea conſiderari debet, obligari illos quorum adeò ſtupidus eſt animus ut voluntatem Divinam, & ab ea legi annexam ſanctionem prorſus negligant. Quinetiam ea ſui conſervandi perficiendíque cura, quæ Naturalis eſt, ac ab homine inſeparabilis, & ea quæ à rectæ Rationis auxiliis inſuper accedit, quámque fatemur inter προηγουμένας bonarum actionum, (licèt non obligationis) cauſas locum aliquem habere, tota eſt à Deo: ideóque hujus vis ab illius authoritate, aut honore nihil detrahit, nec ſuus illi locus erit denegandus.

§. XXIII. Interim tamen ſua cujuſque fœlicitas eſt pars valdè exigua finis illius, quem vir verè Rationalis proſequitur, & ad totum finem ſcilicet Commune bonum, cui à Natura ſeu à Deo intertexitur, eam tantùm habet rationem, quam habet unus homo ad aggregatum ex omnibus Rationalibus, quæ minor eſt quàm habet unica arenula ad molem univerſi corporei. Quoniam Deus (inter quem & hominem nulla eſt proportio) inter Rationales numeratur, ejúſque honori, in quærendo bono publico, imprimis ſemper

litatur,

litatur, & ſimul conſulitur omnium hominum fœlicitati, non modò qui nunc uſpiam exiſtunt, ſed etiam qui per ſæcula poſthæc unquam futura generabuntur.

Denique ne quis obligationem legum naturalium, quam à voluntate & imperio primæ cauſæ deduximus, arbitrariam & mutabilem à nobis fingi ſuſpicetur, hoc adjiciendum cenſui, Benevolentiæ, Virtutúmque adeò omnium exercitium ad fœlicitatem rationalium ſingulorum privatam, omniúmque communem, habere rationem Cauſæ Naturalis ad effectum ſuum planè naturalem, ſeu medii neceſſarii ad finem (ſepoſitâ conſideratione Imperii Divini) manente rerum naturâ tali, qualis nunc eſt. Hoc autem ita intelligo, utì agnoſcunt plerique omnes, Additionem duarum unitatum duabus priùs poſitis neceſſariò conſtituere numerum quaternarium; aut utì Praxes Geometricæ & Mechanicæ problemata propoſita ſolvunt immutabiliter; adeò ut nec ſapientia nec voluntas Divina cogitari poſſit quicquam in contrarium conſtituere poſſe. Interim tamen certum eſt omnem actionem humanam, ejúſque omnem effectum à voluntate primæ cauſæ pendere, ipſáſque adeò praxes Arithmeticas, Geometricáſque, earúmque effecta omnia indè proficiſci, ſeu exiſtentiam ſuam obtinere. Tota autem noſtra diſquiſitio eſt de exiſtentia Legum Naturæ, & obligationis earum; quæ à Voluntate primæ cauſæ omnino derivanda eſt. Aliam autem non poſtulamus quam eam quâ rationalium vires, actus, & naturæ ſuam exiſtentiam ſortiantur, utì patebit ex iis quæ ſequuntur. Quapropter tantum abeſt ut hinc colligi poſſit mutabilitas ulla in obligatione Legum Naturæ, ut è contrario id maximè ſtuduimus evincere, fieri non ſine multiplici contradictione, ut Deus ſimul velit Rationales eſſe tales quales ſunt, & eoſdem non obligari legibus iis Naturalibus quas proponemus. Hâc autem unicâ ratione probari poteſt quicquam à Deo fieri non poſſe; poteſt enim omnia, quæ contradictionem non implicant: Siquis autem putet eum contradictoria ſimul vera eſſe

esse facere posse, à paritate rationis rerum esse poterit, eum id ipsum simul non posse facere; adeóque frustra erit hoc asserere. Prudentes itaque, opinor, omnes existimabunt me satis immutabilem feciisse legem Naturæ, si ostendero illam sine contradictione mutari non posse; dum Rerum Natura, & vis actualis (quæ à voluntate Divina pendent)manent non mutatæ. Id autem sufficienter probamus dum evincimus & communem omnium fœlicitatem è naturali efficacia actionum universalis benevolentiæ pervenire ostendimus, & singulorum fœlicitatem ab ea quâ omnes beantur naturaliter divelli non posse: partim quidem quia singularum partium salus à totius salute realiter non distinguitur: partim etiam quia iisdem actibus quibus aliis inservimus nosmetipsos aliquatenus beamus, & quantum possumus alios ad gratam retributionem determinamus. Sic scilicet actus publicè utiles eorum authoribus præmia naturaliter conferunt: Contrarii autem actus non minùs naturaliter pœnas ac perniciem in eosdem trahunt.

§. XXIV. Nos itaque, misso illo jure omnium in omnia bellóque indè nato, quod utì ostendimus frustra conatur Hobbius stabilire, sumemus id quod manifestâ rei Veritate ductus concessit, è violatis iis Rationis dictaminibus, quæ vetant ut quis sibi jus in omnia vendicet, jubéntque pactis stare *&c.* in quorum observatione Virtutes consistunt omnes, bellum sequi & omnium perniciem: dicimus hæc belli mala pœnæ naturam habere, quæ cum ejusmodi flagitiis à Rectoris voluntate Universi hujus ordinem constituente connexa fuerit. Ex eo autem quòd monstrante rerum naturâ (adeóque ejus authore Deo id ipsum indicante) mens humana præmonetur de pœna cum tali actu connexa, indicatur obligatio ad abstinendum ab eo actu; vel mens sufficiente indicio prohibetur ne ita agat; eóque magis quò actum illud aliis juxtà ac ejus authori nocivum fore indicatur. Certè mihi Commune bonum (quo nomine liceat Dei honorem cum summa humani generis fœlicitate complecti)

complecti) ipsâ Vitâ ſuavius, eíque ſemper anteponendum videtur; atque adeò mala illa quæ vel Dei honorem minuant, vel indè ſumma mentium humanarum perfectio periclitatur, ipsâ vitæ cujuſvis jacturâ majus malum habetur. Unde etiam in pœnarum naturalium cenſum refero, quòd legum naturalium violatio peccantis facultates præcipuas lædat, ſtultitiam ac errorem in intellectum ducat, ac perverſam mali ſub ſpecie boni electionem.

Verùm quoniam rerum hujuſmodi cogitationes, utpote à multa in mentes noſtras reflectione pendentes, non adeò fortiter feriunt animos eorum qui corporis ſui tutelæ, aut delectationibus aliquandiu unicè ſtuduerunt; viſum eſt ob oculos ponere mala hæc externa quæ agnoſcit Hobbius è violatis virtutis præceptis, utpote neceſſariis ad pacem mediis, provenire, eáque conſiderare velut pœnam Legibus Naturæ ab ejus authore annexam, ut exemplo ſenſibus frequenter obvio commonſtrem. Quomodo noxa in homines publicè nocuos è naturali cauſarum, præcipuè rationalium, conſtitutione ac intentione recurrens, & pœnæ definitionem integram exhibeat, & Legem contra noxas ſic punitas è Naturæ Opifice ſancitam eſſe indicet. Eâdem autem operâ eluceſcet quòd bona omnia quæ è pace ac concordia communis boni ſtudio ſtabilitis, efflореſcunt, Mercedis rationem induant, & affirmativis virtutum præceptis Legis vim obligativam à Deo datam eſſe evincant. Deinde verò hinc facilè innoteſcit quo pacto mentium noſtrarum bona aut mala quæ è noſtris circa Bonum commune factis aut omiſſis nobis obventura prævideantur, nec non quomodo gaudia & dolores è percepta aliorum fœlicitate aut miſeria orituri indicent ad quos tandem actus obligemur. His autem gradibus tandem non difficulter aſſurgere poterit animus humanus ad ſuaviſſimum illius gaudii guſtum, qui percipitur ex intellecto mentis noſtræ conſenſu in principiis practicis, cum mente ac voluntate Dei effuſiſſimè benevoli; & ad æſtimandam doloris illius acerbitatem qui

exoritur à clarè percepta repugnantia inter cogitationes affectúsq; noſtros, & affectus divinos in hominum regimine conſpicuos. In his autem gaudiis noſtræ fœlicitatis apex; è contra in iis doloribus teterrima miſeria conſiſtit. Atque ideo præcipuam vim obligandi hinc dictatis rationis accedere affirmo. Unde cùm Leges omnem virtutem & efficaciam ſortiantur è voluntate Dei eorum obſervationi præmia, violationi pœnas tantas annectente, non eſt cur nomen legum Naturalium iis denegetur. Sed à ſenſibilibus & confeſſis incipiendum eſt.

§. XXV. Manifeſtum eſt ex ipſis (ſicut loquuntur Logici) terminis bene intellectis tantam malorum colluviem à bello, aut minùs ſævis omnium in omnes inimicitiis humanum genus inundare, ut ad ſingularium conſervationem neceſſarium ſit pacem quærere; pacis autem media neceſſaria ſunt aliis permittere quæ ipſis neceſſaria ſunt, pactorum fidem ſervare, gratum ſe commodúmque præſtare, cæteráſque virtutes colere, quæ (ſi intimiùs conſiderentur) Commune bonum ſpectant omnes. Hæc autem Hobbius vera eſſe concedit, ut videre licet *de Civ. c.* 1. §. 15. *c.* 2. §. 3. *c.* 3. §. 1. & ſequentibus, eadémque repetit in *Leviathane*, ſed à ſui tantùm conſervandi cura deducit; bonum Commune ſaltem ante conſtitutas Civitates non agnoſcit. Interim tamen illud diligentiſſimè inculcat bellum in omnes, in quo nullam ſperare licet ſalutem, ſecuturum eſſe ex actibus quibus quiſque ſibi jus in omnes & omnia vendicat, utpote qui contrarii ſunt apertè neceſſariis illis ad pacem mediis, quæ Virtutum nomine ſoleant celebrari. Veriſſimum certè eſt homines in omni ſtatu Naturæ ſuæ conſervandæ neceſſitate impelli ad eos oppugnandos, puniendóſque qui vitam ipſis utut innocentibus, aut jura in quibus vitæ conſervandæ media continentur, ereptum eunt. Hoc autem ipſo quòd hæc mala aliis rectæ Rationis juſſu infliguntur, propter actus humano generi nocuos, pœnæ ſunt; & propoſitiones illæ practicæ, quæ docent neceſſarium eſſe ad pacem ut aliis faciamus quæ nobis velimus fieri, violationi

ſuæ

ſuæ pœnam hanc ab authore rationalis naturæ annexam habent, atque hinc integram Legum vim obtinere dignoſcuntur: nec jam ampliùs ſpectandæ ſunt tantùm ut propoſitiones quædam practicæ quorundam Problematum Mathematicorum conſtructionem docentes, quarum uſum quiſpiam tutò negligat; ſed propriè ſibi vendicant Legum nomen, ac obſequium Legibus debitum.

Scilicet hîc (utì in Civitatum Statutis) obligatio Legis è ſanctione ejus per pœnas & præmia cognoſcitur; jus autem ſic ſanciendi Leges Naturales reſolvendum eſt in auctoritatem Naturalem Dei, ſecundùm quam omnibus imperat: Legum autem harum vera bonitas innoteſcit ex actuum imperatorum nexu naturali, ac neceſſario cum boni Communis conſervatione aut incremento: Eo fere modo quo jus ſanciendi leges Civiles reſolvitur in imperantium auctoritatem,& earum bonitas in actuum qui imperantur aptitudinem ad Reipublicæ utilitatem promovendam. Exempli cauſa,ſumamus Univerſalem illam propoſitionem quam præmiſimus de Benevolentiæ erga omnes rationales vi ad benevolorum fœlicitatem procurandam; dicimus hoc nomine ad hujuſmodi benevolentiam homines naturaliter obligari, quoniam Rector hominum mediis naturalibus efficit ut homines intelligant & ſe ita naturaliter animatum eſſe erga communem fœlicitatem,& ſe in ordine Naturæ conſtituendo ita cauſas, præſertim Rationales, diſpoſuiſſe, ut qui communis boni curam ſuſciperent, hâc maximè ratione ſuæ fœlicitatis cauſas ſibi conciliarent, in quarum auxiliis præmium Naturale continetur; & qui ſecùs fecerint ſuæ perniciei cauſas in ſeſe concitarent. Enimvero quemadmodum multi Leges Civiles non diſcunt è ſcriptis publicè proſtantibus aut à viva voce Legiſlatorum, ſed è ſuæ Rationis judicio de boni publici cauſis idoneis, & ex obſervatione eorum quæ vident publicè honorata aut permiſſa aut punita; ita quænam ſint Leges Naturæ Rationalis, ſeu Civitatis Dei, primitùs quidem diſcitur diligenter conſiderando quæ-

nam neceſſaria ſint ad omnium illius maximæ Civitatis ſubditorum fœlicitatem, & ad Dei in illa imperantis honorem; & obſervando quàm naturaliter ac neceſſariò homines impelluntur ad illos coercendos qui his contraria ſectantur. Non enim dubitari poteſt quin prima cauſa illam pœnam infligi juſſerit, quam recta & neceſſaria Ratio jubeat infligere; quippe illa à rerum natura exactè propensâ prorſus determinatur, adeóque à Deo rerum omnium opifice. Similiter etiam colligere licet Deum iis actibus præmia decernere, quibus recta hominis Ratio præmia decernit; atque etiam ipſum illas propoſitiones de actibus aliquid ad Commune bonum facientibus Legum vigorem obtinere velle, quas ſancitis hoc modo pœnis ac præmiis (præ reliquis veris ac practicis) honoravit. Quinetiam à paritate rationis non obſcurè colligi poteſt, quòd ſi Deus homines judicare doceat neceſſe eſſe ad Commune bonum & ſingulorum proprium ut actus quibus pacis conditiones violantur, poſtquam ipſis noti ſunt, quantum ipſi valent, pœnis coerceantur, non ſolùm ipſum ita judicare, ídque ab hominibus factum velle, verùm etiam quòd ipſe ſimiliter judicet de actibus pariter nocivis qui homines latent, aut quibus puniendis vires illis non ſuppetunt. Certiſſimum enim eſt omne rectum judicium adeóque Divinum, de re prorſus ſimili ſimiliter ſtatuere; & occultiſſimos actus ipſum latere non poſſe: adeóque nullam eſſe cauſam cur à ferendo de iis judicio abſtineat; quod ſæpiſſimè ab hominibus neceſſe eſt fieri, ne temerè pronunciando innocentes lædant. Obvia autem eſt omnibus hæc ratiocinatio, unde nequeunt non ſecum reputare Deum ſecretis illorum flagitiis pœnas conſtituiſſe, & injurias imbecillioribus illatas ulturum: Quippe non eſt cur quiſpiam dubitet quin velit ille hunc finem, Commune nempe bonum, proſequi quo & ipſius honos & rationalium omnium fœlicitas continetur. Finis enim major eſſe non poteſt: & minor ab illo qui verè judicat pro ſummo haberi nequit. Hinc

Conſcientiæ

Conſcientiæ angores,& obligatio à regimine Dei originem trahunt.

§. XXVI. Verùm revertamur ad pœnas ab Hominibus inflictas propter violationem conditionum ad pacem neceſſariarum: plura enim reſtant de obligatione (quam indè monſtrari dicimus) explicanda. Notandum enim eſt quòd etſi ejuſmodi crimina aliquando evadant hominibus impunita, verè tamen affirmantur illi à Natura ſua rectáque Ratione determinari ad ea punienda, quantum in ipſis eſt; adeóque per accidens fieri ut flagitioſos impunes abire quandoque permittant: Quemodmodum & alia effecta quæ facimus aut fieri ſinimus per ignorantiam aut imbecillitatem naturalem caſui potiùs quàm humanæ naturæ imputantur, & inter rarò contingentia à prudentibus numerari ſolent. Talia autem ut quiſquam ſperet ſibimet eventura, ac ut inter ejuſmodi eventus media ſibi quærat ad ſuam fœlicitatem, recta Ratio morum formandorum præcepta tradens nunquam cuiquam ſuaſerit. Immò verò è contrà tutiſſimam eſſe per benefacta viam commonefaciet, quæ vel hoc nomine Deo noſtræque Naturæ unicè grata ſit; in qua nec metuendæ veniunt pœnæ à Ratione Divina conſtitutæ, quas nec vis hominum nec latebræ poſſunt eludere; nec illæ quas minantur homines, quæ ſaltem ut probabiliter futuræ ſpectandæ ſunt. De his enim utut contingentibus, hoc tamen certum habet recta ratio, quòd, Quemadmodum bona quæ contingenter tantùm futura ſunt ratum quendam valorem, & veram aliqualis boni naturam in ſe continent, quam ex obſervatione cauſarum à quibus pendent, prudentes certo pretio nunc ſolvendo nôrunt æſtimare; ídque quotidiè fit in emenda ſpe reditûs è fundo *v. g.* aut officio etiam poſt mortem cujuſpiam proventuri, & in ſimilibus: ita etiam mala his contraria in quibus pœnæ, quas ratio infligere docet, in omnes aliis innocentibus nocivos numerari debent, quanquam contingenter futura ſint, præſentium & certorum malorum aliquantò minorum æſtima-

tionem recipiunt. Sic periculum amittendi vitam, ſanitatem, oleum & operam, quod rebus inter homines geſtis accidit, laborum pretium ſumma cum Ratione ubique gentium auget; adeóque certo & præſenti commodo penſatur, non minùs quàm præſens certúmque malum emergens & lucrum ceſſans. Quamobrem ratio Naturalis recta luculenter docet pœnæ imminentis periculum, licèt contingere aliquando poſſit ut effugiat reus, certi alicujus præſentíſq; mali æſtimationem ſubire. Sed quod minuetur quidem ſecundùm gradus ſpei, quam quis ex optima circumſtantiarum omnium notitia habet pœnas illas evadendi. Cogitetur itaque pœna illa cujus periculo ſe exponit rei alienæ invaſor aliquantò minor, quàm futura eſt, ſi modò reipsâ illi poſt crimen commiſſum infligatur; id eſt, ſubducatur ab ejus magnitudine quantum ratio jubet, eo nomine quòd incertum ſit an infligetur necne; & tamen reſtabit plus mali quàm quod compenſari poſſit lucro ex invaſione facto: exceſſus autem ille mali pœnalis ſanctionis vinculum dictamini Rationis de non invadendis rebus alienis adjicit. Hunc in finem illud facit magnoperè, quòd ratio naturalis omnes etiam citra Civilem diſciplinam edoceat eum in modum actuum iniquorum pœnas augere, ut quanquam iis multum detrahatur incertæ executionis nomine, reſtet tamen longè plus mali in pœnarum prævisarum æſtimatione quàm quod lucrum è nequitia proventurum præponderet. Hoc autem manifeſtum eſt, tam in pœnis quæ jure belli ex utravis parte infliguntur ob injurias etiam leviores in eos illatas qui eidem regimini Civili non ſubjiciuntur, quàm in iis caſibus in quibus Leges Civiles arbitrio ſubditorum, quibus injuria fit, ſceleris pœnam permittant. *e. g.* Ultio in eos qui alienas domos noctu effringunt, aut qui in viis publicis latrocinantur. In hujuſmodi caſibus homines in ſtatum eum, qui Hobbio dicitur naturalis, quadantenus deveniunt, & in eo etiam leviora crimina capite plectuntur: Nec iniquè, quoniam propterea quòd ſæpe Magiſtratus Civilis de hujuſmodi

juſmodi flagitiis non poteſt cognoſcere, ſæpe evadunt impunita; ideóque quandocunque ſumi poteſt pœna, ſumitur graviſſima, ut quantò magis audacia ex ſpe frequentis impunitatis creverit, tantò magis eadem ſummi ſupplicii metu retundatur: Atque hæc mihi videtur vera Ratio cur horrenda admodum vindicta in bello quandoque ſit neceſſaria; immò & cur in Civitatibus graviores infliguntur pœnæ quàm quibus opus eſſet ſi omnia quæ perpetrantur crimina in judicium venirent ut ſtatim punirentur. Hæc autem id manifeſtum facere mihi videntur, pœnæ præſertim gravioris periculum (etiamſi ejus executio non certò ſciatur eventura) ab animo humano prævisum, vim habere conſtantem & perpetuam actus voluntarios è rationis conſilio ſuſceptos determinandi in eorum fugam quibus pœnæ illæ intentantur. Pariter etiam prævisio maximi boni probabiliter ſaltem futuri ſemper in ſe habet pondus idoneum quod ad eos actus homines determinet, qui illi procurando ullatenus deſervire poſſint. Vel ut metaphoram explicemus, hæc argumentum ſuggerunt neceſſariò concludens, praxin legi conformem in cauſis fœlicitatis completæ, quam naturaliter expetimus, contineri, quod ad obligationem inferendam plurimum facit. Obligatio enim Legum Naturalium quæ hominibus naturalis dici poteſt, non adeò tollit liberi arbitrii vires quin obligati ſuo periculo aliter facere poſſint: Sed idoneum ſuppeditat argumentum ſeu cauſam impulſivam ſufficientem, cujus conſideratione moveatur obligatus ut agat aut ab agendo abſtineat, prout Ratio vel Lex ei præceperit.

§. XXVII. Hìc autem, ne videar diſcedere à communi verborum uſu, placuit paucis oſtendere, Quomodo ea quæ dixi ſatìs conſiſtant in recepta obligationis definitione. *Juſtinian. Inſtit. lib. 3. tit.* 14. hanc exhibet definitionem. *Obligatio eſt Juris vinculum, quo neceſſitate aſtringimur alicujus rei ſolvendæ ſecundùm noſtræ Civitatis jura.* Patet autem ea quæ de ſolutione dicuntur, & de ſua civitate

ſpecialia

ſpecialia eſſe, adeóque in generali obligationis notione, quam quærimus, omittenda eſſe. Quæ autem iis permittuntur generalia quidem eſſe, ſed obſcuritate quâdam è metaphoris oriundâ laborare. Vinculis enim propriè non aſtringitur animus humanus. Nihil eſt quod neceſſitatem quicquam faciendi aut omittendi menti humanæ de futuro deliberanti afferre poteſt, præter cogitationes ſeu propoſitiones exhibentes indicia boni aut mali, aliis aut nobis ex iis quæ faciemus proventuri. Quoniam autem naturali quâdam neceſſitate ad bona prævisa præſertim maxima quærenda, ad mala autem fugienda determinemur, hinc dictata illa Rationis quæ faciunt ut hæc ex actibus quibuſdam noſtris proventura eſſe videamus, neceſſitatem quandam eos exerendi vel cohibendi nobis inferre dicuntur, & nos obligare; quippe bona illa cum fœlicitate noſtra quam naturaliter appetimus, neceſſariò ſint conjuncta, actúſque noſtri ad illorum aſſecutionem planè ſint neceſſarii. Ego itaque obligationem Moralem ſic univerſaliter nec incommodè definiri poſſe arbitror: Obligatio eſt actus Legiſlatoris quo actiones Legi ſuæ conformes eis quibus lex fertur neceſſarias eſſe indicat. Actio autem agenti rationali tum neceſſaria eſſe intelligitur, cùm certum eſt eam contineri in cauſis neceſſariò requiſitis ad fœlicitatem illam quam naturaliter adeóque neceſſariò expetit. Sic obligamur ad Boni Communis proſecutionem quando indicatur mentibus noſtris è Natura rerum (Cauſarum præſertim Rationalium) noſtræ obſervationi expoſitâ hunc actum eſſe cauſam neceſſariò requiſitam ad conſtitutionem completæ noſtræ fœlicitatis, eámque adeò naturaliter pendere à ſtudio Boni Communis omnium Rationalium, ut ſanitas membri pendet à ſanitate ac vita totius corporis animati, aut ut efficax eſſe nequit conſervatio virium in manibus noſtris inſitarum, niſi prior habeatur ratio conſervandi vitam viréſque per totum corpus noſtrum diffuſas. Quippe propria cujuſque fœlicitas non minùs naturaliter dependet ab influxu

fluxu Primæ Cauſæ, & operâ mutuâ aliorum rationalium Communis Boni ſtudio conciliandâ, quàm manus à reliquo corpore; quanquam dependentia unius hominis ab aliis in paucioribus conſiſtat, & ſæpe ſit ea quæ eſt inter cauſas remotas ac effecta ſua, adeóque non eſt adeò perpetuò manifeſta: Prætereà verò antea oſtenſum eſt proſecutionem Boni Communis ad fœlicitatem cujuſque requiri ut cauſa ejus intrinſeca; nempe in ejuſmodi actibus ſtatus facultatum noſtrarum fœliciſſimus conſiſtit; hîc autem diſcimus iis actibus ejus conſervationem & perfectionem ulteriorem à Deo hominibúſque aliis efficaciſſimè conciliari. Omnia autem reſolvimus in actus illos voluntarios Primæ Cauſæ quibus facultatum noſtrarum menſuram, indéque oriundam propriam iis fœlicitatem determinavit, & quibus nos in tali ſyſtemate dependentes ab aliis cauſis rationalibus conſtituere voluit & conſervare. His enim poſitis ponitur neceſſariò & fundamentum obligationis & ejus naturalis indicatio noſtráque indè hauſta notitia, & actualis obligatio. Tantundem autem dicitur cùm dicimus Obligationem eſſe actum Legiſlatoris, ſeu Cauſæ Primæ, ac ſi dixiſſemus eſſe actum Legis, ſcilicet naturalis hoc in loco. Obligat enim Legiſlator per Legem ſufficienter promulgatam. Eámque ſatis promulgat dum mentibus noſtris hoc oſtendit Proſecutionem Boni Communis eſſe Cauſam neceſſariò requiſitam ad fœlicitatem quam ſinguli neceſſariò appetunt. Hoc indicato obligantur homines univerſi, ſive illud tantiſper apud illos valeat ut eorum animos in eam quam ſuadet partem prorſus flectat, ſive pluris valeant quæ in contrariam ſententiam afferuntur. Pondus habent majus ſeu conatum verſus centrum terræ majorem etiam illa corpora quæ à pondere minore in bilancis alterâ parte poſito bilancis vitio attolluntur: Verùm notandum eſt eam eſſe vim Argumentorum obligantium quæ certò prævaleret niſi hominum ignorantia, affectus perturbati aut temeritas, velut vitium in bilance, eorum efficaciæ repugnarent: Quippe quæ præ-

ter pœnas aut mercedes manifestatas seu expressas, majores insuper (si opus est) juxta summi Rectoris arbitrium annecti posse indicant: Positâ autem obligatione ad prosecutionem Communis Boni ut finis necessarii, hinc sequetur universalem & communem omnibus obligationem in dictatis Rationis de mediis ad Communem omnium fœlicitatem necessariis notam esse. Illorum autem omnium summa in propositione nostra de Benevolentia rationalium singulorum in omnes continetur; unde patet lædendi voluntatem, seu bellum in omnes ad Communem perniciem pergere, nec ullâ ratione medium esse posse ad omnium fœlicitatem, aut cum mediis eum in finem consistere, adeóque nec à Ratione recta dictari posse nec permitti.

§. XXVIII. Quanquam autem dixerim me supponere summam cujusque fœlicitatem propriam necessariò à singulis appeti, absit tamen ut cogitarem eum esse finem singulorum integrum, & (ut loquuntur scholæ) adæquatum. Id sumere volui quod concedent adversarii, sed ut illos si fieri poterit unà mecum deducerem ulteriùs: Quippe quemadmodum corporis nostri compages subsistere nequit, aut valere, nisi magnum illud quo versamur Systema corporum aliquid ad hunc effectum afferat, nec quisquam naturam rerum rectè intelligens velle potest aliter id fieri, quia novit esse impossibile: ita integra hominis cujusvis singularis fœlicitas à benevolentia Dei, aliorúmque hominum naturaliter dependet; ea autem benevolentia Dei erga quemlibet à respectu ad suum honorem divelli nequit, nec aliorum hominum propensus in nos animus à suæ fœlicitatis cura separari potest; immo hanc in illis potiorem agnoscimus necessariò quàm nostri studium: quare fieri nequit, ut qui naturam rationalium rectè expendit, illud expeteret, ut illi nobis succurrerent, nisi ipsorum conservatio curetur: adeóque ille non poterit suam ipsius fœlicitatem separatim ab aliorum fœlicitate in finem adæquatum sibi proponere.

Verùm sigillatim hæc quæ modò breviter suggessimus consideramus,

ſideramus, & Primò quidem ſuam cujuſque fœlicitatem à Dei benevolentia tanquam causâ neceſſariò requiſitâ pendere nemo, qui providentiam Divinam à rerum natura ſatìs teſtatam agnoverit, denegare poteſt. Quis autem divinam benevolentiam è rationis rectè præſcripto ſperare poterit, niſi Deo ipſe honorem quem ipſi gratum eſſe noverit animitùs perſolvat? Hinc autem varia Regionis præcepta obligandi vim trahunt; immò verò Juſtitiæ, omnigenæque virtutis inter homines mutuò exercendæ præcepta hinc oſtenduntur neceſſaria ad cujuſque fœlicitatem media continere, adeóque ſingulos obligare; quoniam certiſſimum eſt rectorem Univerſi minimè honorari, niſi omnes ejus ſubditi innocenter ſe gerentes, ſecundùm pacis Univerſalis conſervandæ conditiones, *i. e.* ſecundùm Virtutum præcepta, rectè, commodè, benevole tractentur.

§. XXIX. Quòd autem inſuper innuimus, unumquemque ab aliorum hominum benevolentia aliquatenus pendere, id quidem veriſſimum eſſe reor: ſed non ita obvium quin attentiorem poſtulet conſiderationem eorum quæ mox dicemus, & aliorum fortaſſe quæ cujuſvis experientia facillimè ſuggerat. Inprimis autem fœlicitatem uniuſcujuſque in magna plurimorum bonorum complexione conſiſtere, eámque non ſatìs eſſe tutam niſi in futurum è longinquo proſpiciamus, & omnes cauſæ, quæ hunc in effectum aliquid conferre poſſint, quantum in nobis eſt, nobis concilientur. Hoc enim innumerarum cauſarum concurſui locum facit, adeò ut vix ulla mundi hujus aſpectabilis pars ſit quæ cuiquam ſit prorſus inutilis, multò minùs quiſquam eſt inter homines qui nec fuerit, nec ſit, nec eſſe poterit inter cauſas, aliquid ſaltem, ad noſtram conſervationem aut perfectionem aliquantulum conferentes. Nemo enim (poſtquam auctus ſupponitur hominum numerus) cogitari poteſt, quin à duobus (ut minimum ſumamus) ejus fœlicitas vitæque gaudia immediatè pendeant; illorum autem duo cùm utrique duobus aliis egent ut beatè vivant;

illíſque pariter alii ſunt neceſſarii; atque hoc modo procedendo omnes omnibus opem ferre comperiemus. Interim non eſt neceſſe ut quid ſinguli nobis conferant minutim expendamus, ſed ſufficit ut omnes aliquid in Commune conferre agnoſcamus, quod parili à nobis operâ in Commune conferendâ compenſandum ſit. Hujuſmodi autem actiones humanæ motibus rerum naturalium univerſalibus, qui ad multa ſimul effecta deſerviunt, aptè mihi videntur reſpondere.

Deinde verò conſiderandum eſt Benevolentiæ nomen latiſſimo à me ſenſu poſitum eſſe, ut ei conceptum feramus, quicquid vel infimis gradibus innocentiæ, fidei, gratitudinis, aut qualiſcunque humanitatis aliorum hominum debemus. Poſſit enim quilibet, ſuo licèt cum periculo, mille modis innumeras aliis creare moleſtias latiſſimè ſe ſpargentes: hoc autem ſi non fiat, ſi homines ſe contineant citra veſanam illam malevolentiam, quæ bellum, hoc eſt, maxima quæque mala omnibus intentet, benevolentiæ alicui gradui tribuendum eſt. Quicquid fit ad pacem conſervandam & generalem quandam amicitiam inter homines ſuâ naturâ vel tantillum conducens, id à plurimorum capitibus graviſſima arcet mala, adeóque utilitatem habet non contemnendam.

Infinitus eſſem ſi minuta omnia quæ ad Utilitates quas omnes omnibus præſtant conarer perſequi. Notiſſimum etiam eſt eos qui vel minimum poſſunt, aliis tamen prodeſſe aut commutationibus rerum & operarum ſuarum, aut pactorum fidem ſervando, aut fiduciæ noſtræ locum faciendo etiam citra pacta, aut exemplo (ſi non magnorum geſtorum tamen) induſtriæ, patientiæ, aut innocentiæ. Hæc autem, etiam extra Regiminis conſiderationem, in hominibus obſervanda veniunt, & vim ſuam per totum Terrarum orbem ſpargunt. Ipſæ denique imperfectiones, & infirmitates hominum hoc ipſo quòd naturaliter commiſerationem movent, & Regiminis neceſſitatem oſtendunt, ad illud conſtituendum,

ſtituendum, conſervandúmque omnibus potenter ſuadent, adeóque inſignem omnibus præſtant uſum, in quantum commodorum ſocietatis ſanè ingentium cauſæ ſunt aliquatenus adjuvantes. Fatemur nihilominus parum eſſe quod à multis præſertim remotis accipiunt ſinguli; ſed ideo conſimilem tantùm operæ noſtræ partem in compenſationem depoſuimus. Nec tutò poſſunt hæc negligi, quoniam è minutis hujuſmodi humanitatis officiis, quæ plurimorum curâ cumulantur, tota ſingulorum eáque ſatìs magna ſuccreſcit beatitudo, eo fere modo quo ex ordinatis minutarum materiæ motibus & figuris pulcherrima mundi corporei compages conſurgit. Verùm (quoniam in capite de *Natura humana* plura congeſſimus, quæ manifeſtum faciunt homines & poſſe alios multos juvare, & in illud, ſi modò ſalva ſit eorum fœlicitas, propendere) ſufficiant quæ hîc manui paucula, ut inpræſentiarum, velut ſatìs probatum, ſumamus, Homines cauſas eſſe, inter res creatas, præcipuas à quibus unuſquiſque ſuam fœlicitatem tam præſentem, quàm futuram in Terris pendere neceſſariò agnoſcat. Eandem ob rationem plura hîc non opus eſt addere ad probandum Non ſperari poſſe cum Ratione, homines illis beandis libenter operam impendere velle, quos nôrint in ſe eſſe malevolos, perfidos, ingratos, inhumanos; ſed pro comperto ſumi poſſe, alios homines in hoc conſenſuros eſſe ut tales pœnis condignis coerceantur, aut extirpentur.

§. XXX. Obſervandum autem eſt quòd arctiſſima intercedit inter rationales omnes neceſſitudo, quæque per totum vitæ humanæ decurſum monet, ut fruſtra ſit qui ſe ſuæ fœlicitati ſatìs conſuluiſſe judicet, ſi huic, aut uno tempore omnia humanitatis officia præſtiterit, alteri verò aut alio tempore eadem pro libitu violârit. Id enim liquet non ſolùm ex eo quod modò diximus, nempè Quoniam ſingulorum hominum fœlicitas perpetuò pendet, immediatè quidem à multis, remotè verò, & quoad minutiores ejus partes à pleriſque omnibus qui Commune bonum

ſpectant : ſed & quoniam idem omnibus proſpicit Pater omnium Prima Cauſa ; & denique quoniam quicquid eorum quiſquam è rectæ Rationis conſilio factum vult ſibi aut aliis, id etiam omnes verè rationales in quantum id ſciunt, neceſſariò velint, & ſemper. Conſentiunt enim omnes (Deus & homines) qui eadem de re rectè ſentiunt. Hinc autem fit ut ſi cuiquam denegentur ſua, id eſt neceſſaria ſine quibus bono Communi deſervire nequit, id contra Communia omnium commoda, & contra ſententiam, ac voluntatem omnium rectè judicantium ſemper fiet ; unde ſequitur cuilibet in ſtatu æqualitatis, hîc ſuppoſito, ad pœnas ſumendas jus dari, ad id ſtimulos ſubdi, datâ occaſione quæ hominibus omnibus diu deeſſe rarò poteſt, Deo verò nunquam, quippe contra illum nec latebræ, nec vires, nec ipſa mors ſceleſtum defendere poſſunt. Eo autem præcipuè fine hoc obſervatum velim, ut indè innoteſcat obligationem ad ſtudium boni Communis (in quo ſumma Legum Naturalium conſiſtit) quæ indicatur naturaliter per pœnas contrariis actibus annexas, & præmia congruos huic fini actus conſequentia, perpetuam planè eſſe, ac in quibuſlibet circumſtantiis firmam permanere, adeóque ſufficere ad efficiendum ut juſtè quivis agat, ac benevolè, ſecretò æquè ac palàm, erga imbecilles juxtà ac fortes. Enimverò quandoquidem hinc pateat omnes prorſus Rationales tum per rectæ ubicunque ſit Rationis conſentionem neceſſariam, tum per eaſdem Communis fœlicitatis cauſas inter ſe uniri ; atque inſuper oſtenſum ſit ſpeciatim eum qui quicquam acturus ſit quod aliis obſit, aut proſit, à cæteris rationalibus adeò pendere ut fœlicitas omnis, quam neceſſariò quærit, ab illorum opera aut permiſſione ſaltem libera, accipienda ſit, propter vitæ erga illos benevolè tranſactæ præmium, aut tranſigendæ ſpem ; Sequitur nemini, utut imbecilli, ne clanculum quidem jus ſuum denegari poſſe, quin ab invaſore alieni communis boni cura tantiſper abjiciatur, illúdque adeò aliquo gradu minuatur, atque omnes quibus

bus hoc eſt cordi, id eſt, omnes verè in Practicis rationales ad talia facta pœnis coercenda excitentur. Eſt enim commune bonum unicus ille finis in cujus proſecutione rationales omnes inter ſe conſentire poſſunt; quoniam omnium fœlicitatem quoad fieri poteſt, in ſe complectitur; & certiſſimum eſt illam tantùm rationem practicam eſſe veram, in qua finis & ad eum media omnibus indicantur, in quibus omnes verè judicantes poſſunt inter ſe conſentire, eóſque adeò ſecundùm veram rationem practicam agere, quibus hic finis cordi eſt, & neceſſaria ad illum media in uſum veniunt. Ex his autem colligere licet etiam extra Societatem Civilem oculatiſſimam Dei Rationem, hominúmque quotquot verè rationales ſunt, ad detegendam omnem juris alieni invaſionem ſeu injuſtitiam invigilare; ut nulla ſit ſpes divinam cognitionem effugiendi, exigua tantùm ſagacitatem humanam eludendi: poſtquam autem detecta eſt nequitia nec voluntatem nec vim Deo hominibúſque defuturam eſſe, quæ injuriam attentatam propulſet, aut perpetratam ulciſcatur.

§. XXXI. Paucis hîc adjiciam quòd ipſe juris alieni Invaſor, hoc ipſo quòd conſentienti circa Commune bonum verè rationalis rationi repugnat, veritatem deſerit, rectæque adeò Rationis Practicæ nativâ perfectione hactenus ſe ſpoliat, & admiſſo uno errore practico innumeris in eo genere viam munit, cœcíſque affectibus ſe ducendum tradit inter innumera præcipitia. Hæc enim omnia quia & mala ſunt, & actum malum ex ordine Naturæ divinitùs conſtituto ſequuntur, pœnæ nomen meritò ſibi vendicant. Ideo autem in omni deliberatione de futuris ſuis actibus neceſſe eſt ut homines conſiderent quid de iis ſentient alii Rationales, quoniam (præterquam quòd illi nobiliſſimum conſtituunt rerum genus) illi ſunt cauſæ præcipuæ, neceſſariò, perpetuóque requiſitæ, & univerſales fœlicitatis illius quam agendo quærunt: Talium enim cauſarum conciliatio diligentiſſima imprimis & ſemper eſt cuiq; neceſſaria,

neceſſaria, qui ſibi velit cum ratione conſulere. Univerſales autem eas dico cauſas quæ ad plurima alia, aliorúmq; generum effecta concurrunt, præter illud de quo nunc agitur: Nec opus eſt opinor ut multis oſtendam Dei, hominúmque voluntate ea omnia diſponi, quæ ad cujuſque vitam beatiorem faciunt; eorúmque operam aut permiſſionem liberam non minùs eſſe neceſſariam ad cujuſque fœlicitatem quàm exortus ſolis ad fugandas noctis tenebras. Sufficiat hîc monuiſſe quòd quemadmodum in Scientiis propoſitiones quæ generaliſſimas rerum cauſas aut proprietates explicant (*e.g.* leges motûs, aut triangulorum affectiones ſumantur) in caſibus particularibus nullâ contradictione impugnantur, licèt ibi plurimùm variegentur: Ita in praxi, cura cauſarum univerſalium (rationalium puta junctim conſideratorum) nunquam ſeponi, nedum oppugnari poteſt ab eo qui effectum, ſuam ſcilicet fœlicitatem, reipsâ, & vera cum ratione proſequitur: Sed è contrà cura conciliandi ſibi cauſas primò & præcipuè neceſſarias ita ad inferiorum omnium acquiſitionem viam aperit, & acquiſitorum uſum flectit regítque, quemadmodum generaliſſimarum veritatum cognitio ad aliquid in omni caſuum varietate determinandum peritos juvat, & ad plura indies invenienda manuducit. Hoc itaque comperto quòd extra noſmet-ipſos auxilium verè rationalium (hoc eſt Dei, hominúmque illorum qui ad quærendum commune bonum conſentiunt) eſt medium ad fœlicitatem noſtram univerſaliſſimum, primò, præcipuè, ſempérque neceſſarium; id ſtatim ſequitur nihil per totum vitæ decurſum clàm aut palàm in quenquam committendum eſſe, quo hoc auxilio deſtituamur; id eſt, nihil unquam alieni invadendum eſſe, ſed è contrà omnibus modis ſemper annitendum ut hoc nobis perpetuum concilietur. Opportunè autem illud inſuper contingit, quòd intra noſmet-ipſos nulla ſit vis quæ intimiùs & pleniùs nos beare poſſit, quàm liberrima contemplatio, amor, & gaudium circa illa ſe exerentia quæ Deo homi-

hominibúſque talibus, nobiliſſimis ſanè objectis, grata eſſe, aut à nobis fieri poſſint: atque hujuſmodi actus omnigenos ſuadet, & ſponte fundit univerſalis illa, quam inculcamus, Benevolentia; quæ ſuâ ideo naturâ auxilium Rationalium omnium potentiſſimâ benefactorum ſuadâ implorabit, exorabítque; quo facto fœlicitatis noſtræ cauſæ nobis intrinſecæ extrinſecis aptiſſimè conjungentur; & indè Virtus omnis, Religio, & Societas enaſcetur. Eſt autem hæc ratio (quâ primus locus in perpetuum vendicatur curæ conciliandi primas & præcipuas cauſas finis expetiti) generaliſſima quidem, & præceptis Logicæ (quæ priora ſunt Moralibus) conſentanea; ſed non ideo minus experientiæ, & naturali humanarum operationum ordini congrua, quòd contra argutias quaſdem Dialecticas, imperitè ad praxim tranſlatas, meritò nonnunquam objicitur.

§. XXXII. Id ut luculentius conſtet rem totam illuſtrabimus primò ab oppoſiti, deinde à paris casûs conſideratione. Opponitur autem perpetuò boni Communis ſtudio (quo univerſales has fœlicitatis noſtræ cauſas demeremur pro virili) quivis illius neglectus voluntarius; ideóque tali quovis actu fœlicitatem noſtram in Dei hominúmve manu relinquimus aut prorſus auferendam, aut minuendam eum in gradum qui ipſorum rectæ Rationi videbitur neceſſarius ad nos alióſve à tali neglectu ſufficiente pœnâ deterrendos. Immò verò qui per Univerſalis hujuſce benevolentiæ neglectum univerſales illas quas dixi fœlicitatis ſuæ cauſas negligit, alias ſemper minùs idoneas in earum locum ſurrogat, ſuas-ipſius fortè vires aut dolos, aut paucorum ſibi ſimilium auxilia; hinc novæ in animum admittuntur Praxeos regulæ, quæ hoc ipſo quòd pariter non ſint rationales, ſeu ad finem conſequendum aptæ ob intrinſecam ſibi deformitatem, diſplicent; & quia prioribus contrariantur, mentis tranquillitatem pugnâ perturbant. Sobolem inſuper mox in nobis, aliiſque noſtri ſequacibus generant perniciosiſſimam, paſſiones intelligo inquietiſſimas, ac vitia paci infeſtiſſima,

ſtiſſima, odium, invidiam, timorem, triſtitiam, μισανθρωπίαν, ſuperbiam, &c. quæ (ut de viperina prole dici ſolet) matris exedit viſcera. Quippe ſiquis in his perſiſtit, certam ſibi tam ab intrà quàm ab extrà perniciem accerſit; ſin ad ſanam mentem redeat adeò utrinque acciſam ſibi reperiet fœlicitatem, ut ſatius ſibi fuiſſe publici boni curam nullatenus ſepoſuiſſe nunquam dubitabit. Minus certè ſolaminis (ne quid gravius dicam) è præteritorum malefactorum memoria ſumet qui ad ſe rediit; minor reſtabit in futurum fœliciter progrediendi ſpes; ſive illa internas cujuſque reſpiciat facultates maleficio jam læſas (quæ conſtanter benefaciendo firmiores evaſiſſent) ſive aliorum auxilia in quos deliquimus, quæ parciùs indè expectemus. Atque hæc quidem neceſſariò, velint nolint delinquentes, eveniunt mala è voluntario quovis neglectu Deum, hominéſque nobis perpetuò demerendi: unde hoc nullo in caſu committendum eſſe ex annexa naturaliter pœna concludere licet: quod ſuſcepimus ex oppoſito declarandum. Quin & ipſe Hobbius talia mala, ſi Deum naturæ authorem agnoſcimus, pœnas divinitus inflictas dici poſſe agnoſcit, *Leviath. Cap.* 28. in conſequentia ſexta quam deduxit à ſua pœnæ definitione.

§. XXXIII. Reſtat ut oſtendamus Univerſalès has, & præcipuas humanæ fœlicitatis cauſas primò, & perpetuò curandas eſſe ut finem expetitum aſſequamur; ope exempli ſeu praxeos ſimilis in re quæ vitam ſpectat & valetudinem, quam diligenter admodum curant etiam illi qui juſtitiam, ac probitatem ſpernunt. Id autem eo tantùm fine faciemus ut rationis, modò poſitæ, vis & ſcopus clariùs conſpiciatur; probationis enim nervos in hujuſmodi ἐυαγῆ nemo ſanus expectabit. Agnoſcunt omnes ſolis & aeris ingentes eſſe vires, & planè neceſſarias ad vitæ humanæ conſervationem. Nempe hæ ſunt cauſæ illæ univerſales quæ præterquam quòd alia faciant innumera, in hoc etiam effectu præcipuas ſibi partes vendicant. Ita tamen ut multas

inſuper

insuper postulent causas sibi quadantenus subordinatas: qualia sunt corporis nostri justa temperies, & organorum apta conformatio, solum salubre, victûs & vestitûs copia, hominum mutua auxilia, & quæ tamen omnia ab universalibus illis causis dependent. Solis enim radii ita indies alterant, & ad omnigenas generationes disponunt Terram, communem omnium Matrem, plantas & animalia exinde nata, & nutrita, atque ipsum sanguinem hominibus vitalem è vegetab lium, animal úmque succis haustum, ut omnes qui paulò attentiùs rerum causas introspiciunt, solem, præ cæteris rebus creatis, generalissimam esse causam omnium, quas in nobis experimur, mutationum ad vitæ tutelam, non inviti fateantur. Quandoquidem igitur dependentia vitæ humanæ à benigniore solis influxu analoga est, quodammodo, dependentiæ humanæ fœlicitatis à divino favore, sequitur necessitatem curæ Deum nobis conciliandi per benevolentiam seu charitatem universalem (quæ cultum Religiosum & Justitiam omnem complectitur) eâdem ratione doceri quâ docemus necesse esse ut iis commoremur locis in quibus solaris influxûs beneficio perfruamur. Eâdem pariter ratione præmonemur, ne illius iræ per flagitia contraria nosmet subjiciamus, quâ prohibemur ab iis locis incolendis ubi haberi nequeunt calidi innati auxilia, quæ hîc à sole indies mutuò accipimus: aut quâ docemur nos ab iis locorum & tempestatum caloribus subducere, in quibus sol sanguinem spiritúsque vitales dissipet.

§. XXXIV. Verùm missâ hâc similitudinis parte, quoniam naturalem Theologiam non libet fusè prosequi, transeamus in alteram illam ab aere desumptam, cujus tanta est necessitas ad hominis vitam, ut singulorum dependentiam à circumfusa aliorum hominum multitudine exinde visum est adumbrare; atque huic comparationi diutiùs immorabimur, quoniam hominum ad se invicem officia, quæ præcipuè suscepimus explicanda, hinc licet illustrare. Aer autem quantopere sit ad vitam humanam necessarius &

vulgus, experientiâ doctum, libenter agnoscit, & Philosophi è luciferis quæ adinvenerunt experimentis luculentiùs demonstrârunt. Testantur hoc animalia sanguine prædita, quæ in ingeniosissima Clarissimi Boylæi machina pneumatica exsucto aere statim interîere. Idem testantur canes ab erudito Domino Hockio dissecti, qui præcisâ Arteriâ asperâ infra Epiglottidem, & abscissis etiam costis, diaphragmate, & pericardio, aere tantùm recente per folles in pulmones inflato, ultra horam vixerunt. Certum est itaque apud omnes illum inter necessarias vitæ causas numerandum esse, & proinde salubris ubique quæritur; quanquam aeris essentia, & modus quo in nos operatur nondum satìs sit compertus. Pari ratione (suppositò quòd plures simul extra Civilem societatem existerent homines, eorúmque vires naturales sufficerent ut alii alios juvent, aut etiam impediant, quò minùs rebus necessariis ipsâque adeò vitâ perfruantur, quæ pars est saniissima hypothesis Hobbianæ) certum est ipsos ne vivere quidem posse ad vitæ terminos à Natura præstitutos, nisi consentiant alii in aliorum bonum seu salutem, hactenus saltem quòd à noxa mutuò inferendâ manus cohibebunt, & unicuique usum necessariorum quæ Natura produxit, permittent: Hæc itaque consensio eo ferè modo quo aeris usura ad Vitam est necessaria, & aliqualem benevolentiam, majorem certè quàm status Hobbii bellicus, includit; nam & finem respicit benevolentiæ, & eo ipso quòd est actus voluntarius circa media naturaliter idonea, eorum usum respicit. Immò verò unusquisque suas etiam vires intermedia ad plurium salutem idonea necessariò censebit, earúmque ideo usum aliis commodabit, cùm hâc ratione sibi nihil detrahi sentiet, sed augeri potiùs eas tum exercitio, tum etiam compensationis spe; atque ita in hac sola consensione non innocentia solùm sed & beneficentia continebitur; quæ duo utramque benevolentiæ generalis, legísque Naturalis tabulam constituunt. Exinde verò quòd necessaria sit unicuique talis consensio,

conſenſio, quoad poſſumus perpetuò annitendum erit, ut ab hominibus eam obtineamus, quanquam hominum non magìs quàm aeris interiora intelligamus, nec præſcire poſſumus id omne aut bonum aut etiam malum, quod ex eorum conſortio exoriatur; utì nec novimus quis aeris hauſtus ſalubris ſit penitùs, quis morbi contagium ſecum ferat; novimus autem quòd ſublatâ reſpiratione certa ſequatur mors, eâque poſitâ ut plurimùm ingens vitæ obtineatur adjumentum. Quinetiam univerſalis ille hominum aliorum influxus, in uniuſcujuſque fœlicitatem id poſtulat, ut adeò aſſiduè his conciliandis, nemine prorſus neglecto, aut ultrò laceſſito, operam demus, ut nunquam patiamur nos indè divelli ut alios ſectemur fœlicitatem quærendi modos, cauſáſque particulaces, *v. g.* lucrum, aut gloriam, aut voluptatem, quanquam ſuo loco, ſalvâ ſemper cauſarum generaliorum curâ, non ſint inutiles. Quippe nemo ſanus neceſſario aeris uſu ſe privabit, & cum Vitæ diſpendio in profundum mare ſeſe immerget ut ſectetur theſauros rerum pretioſiſſimarum, quæ in illius fundo hîc & illic ſpargúntur. Ineptiſſimum enim eſſe nôrunt paucis aliquot vitæ caſibus conſulere, atque interim ſummam futuræ fœlicitatis, ejúſque cauſas requiſitas neceſſariò, ipſámque adeò vitam negligere. Quapropter eadem ratio quæ docet ut Reſpirationis organa (quæ ex parte aliqua voluntatis noſtræ juſſu impediri poſſunt aut cieri) cæteróſque voluntarios corporis noſtri motus dirigamus, ut aeris ſemper ſalubris uſu, quantum in nobis eſt, fruamur, monebit etiam, ut affectus interiores omnes, actúſque externos qui ad homines univerſim referuntur, eâ φιλανθρωπίᾳ regamus, ut quoad poſſumus efficiamus ut omnes ſalutari ſuâ benevolentiâ nos excipiant reficiántque. Cavemus ne noxiis vaporibus halitibúſque tectorum aera repleamus, præſertim verò ne peſtis aliorúmque morborum contagioſorum effluviis perpetuum hoc vitæ noſtræ & alienæ pabulum inquinetur: quod innocentiæ exiguum eſt ſpecimen, ejúſque neceſſitatem in

omnibus actionibus docet. Hauſtum inter pulmones aerem mox è pectore refundimus; aut ſi tantillum ad ſanguinem ac ſpiritus vitales reficiendos ad tempus retineatur, id unà cum ipſo ſanguine ſpiritúque vitali veluti cum fœnore per inſenſibilem tranſpirationem poſtmodum in auras remittitur reciproco Naturæ motu, cui aliquid voluntarii admiſcetur, hoc pacto gratitudinem præſtante, ejúſque neceſſitatem ad univerſi bonum docente. Interim verò quia proprius cujuſque ſanguis, vitalíſque ſpiritus hoc aere paſcitur, & exindè præterea ſuccus genitalis ad ſpeciei conſervationem naturalibus organis elaboratur, limitata quædam ſui & poſteritatis cura eâdem operâ commonſtratur. Tandem verò quoniam vires humanæ reſpiratione reparatæ ad communem omnium uſum naturaliter ſunt verſatiles, & aer ipſe, quem è pulmonibus refundimus, in commune omnium commodum remittitur, leve quoddam humanitatis officium reſpirando adumbramus. Verùm naturalis hæc actio quatenus motus eſt corporeus qui à brutis & dormientibus peragitur, meram habet earum virtutum umbram: umbra tamen hæc vivæ virtutis membra ſingula, eorúmque inter ſe nexus aptiſſimos, ejúſque motus, ſeu effectus reales exactè refert; quod quidem illis conſtabit qui quæ modò diximus, conferent cum iis quæ diximus de actibus neceſſariis ad bonum Commune: atque inſuper cogitabit Virtutem nihil aliud eſſe præter conſtantem voluntatem obſequendi Legibus Naturalibus, quæ actus ad eum finem neceſſarios præcipiunt. Quatenus autem ipſa reſpiratio, aliíque actus brutis communes, rationis conſilio in homine geruntur, ſi fiant cum perpetuo reſpectu ad finem nobiliſſimum, commune ſcilicet bonum Civitatis Dei, quo Dei Rectoris honos hominúmque ei ſubditorum fœlicitas continetur, tum demum actus hi in verarum Virtutum familia tranſeunt; utì Epulæ, & Jejunia Religionis fiunt exercitia, cùm ad fines religioſos obſervantur.

Denique ne nimius ſim in perſequenda hac ſimilitudine huc

huc ſolùm adjicere libet in quo ulterius hæc duo ſibi mutuò reſpondent; nempe, quamvis & hominum erga quemlibet benevolentia & aeris fruendi copia generalis ſit ac neceſſaria cauſa hinc vitæ, illinc fœlicitatis; neutra tamen eſt effectûs inde pendentis cauſa totalis, & (ut loquuntur) adæquata (multa enim præterea deſiderantur ad vitam ac fœlicitatem tutandam, nihil tamen quod has cauſas ullatenus excludat) neutrius inſuper determinatio ad effectum appetitum eſt prorſus nota; neutra porro eſt penitus in eorum poteſtate qui iis indigent. Hinc autem fit ut his quantum poſſumus curatis, non tamen planè certi ſimus optatum nos effectum aſſecuturos eſſe, niſi aliæ quas determinare non poſſumus concurrant cauſæ. Hoc tamen neminem à Virtutis ſeu univerſalis Benevolentiæ ſtudio deterrere debet; quoniam videmus ſimilem planè Rationem nemini ſuadere ut aeris ſalubris hauriendi curam abjiciat & ſe conjiciat in loca tam diro peſtilentiæ contagio infecta, ut ne unus è multis millibus indè ſalvus poſſit evadere. Talis certè aer bello omnium in omnes ſimilis eſſet; atque is ſtatus neceſſariò ſequitur ubicunque à communi bono, actionum regulâ, non ſumitur, ſed ſuum ſolius commodum quiſque ſibi in omnium ſuarum actionum finem, & alienarum menſuram proponit. Hoc ſolummodo è malis quæ virtutis ſectatoribus accidant colligi poteſt, omnes fœlicitatis gradus non poſſe ſemper viribus noſtris obtineri etiam cùm illi à præceptis optimis moralibus penitus reguntur. Interim illud certum erit nos ex obedientia his præſtita id totum facturos eſſe quod in noſtra eſt poteſtate ut beatè vivamus; id quod unicè præſtandum ſuſcepit moralis diſciplina, ſeu recta Ratio practica. Atque hinc tantus naſcetur fructus ut certiſſimè innumeras, quas vitiis ſibi accerſunt plurimi, calamitates effugiemus, eáſque quæ vitari nequeunt placidè ferendo ſuperabimus. Sanâ interim, & ſerenâ, forti ac tranquillâ mente perfruimur; quæ è ſuaviſſimo rectè factorum ſenſu præſenti gaudio, ac futuræ mercedis ſpe nos beabit.

E contrà

E contra autem, qui poſthabito communis boni ſtudio, Dei, hominúmque ſpernunt benevolentiam, hâc tantùm ratione concludam, hoc ipſo quòd negligunt præcipuas è quibus, velint nolint, pendent cauſas, ſuæ fœlicitatis fundamenta ſcientes ſuffodiunt, & amicitiam, quam ipſi nôrunt ſibi eſſe neceſſariam, in odium meritiſſimum convertunt. Unde fieri non poteſt quin metuant pœnas, & poſtquam mala ſentiant irruentia, ſe ſuarum calamitatum auctores agnoſcunt, & turpiſſimæ ſemetipſos redarguant dementiæ, quòd ſibi ſolis vivere voluerint qui ſibi ſolis neutiquam ſufficerent.

§. XXXV. Verùm de his hactenus eum tantùm in finem egimus, ut oſtenderemus præceptum illud de methodo utiliſſimum, γενικὰ γενικῶς, de univerſalibus quæ vera ſunt univerſaliter ſtatuendum eſſe, in Regulis quoque praxeos humanæ (quibus fœlicitatis quærendæ Ars traditur) locum ſibi vendicare; ac proinde univerſales ejus cauſas (Deum nempe & homines, ſeu agentium Rationalium auxilia) univerſaliter eſſe curandas, ſeu conciliandas, omni tempore, loco, &c. ita ut nunquam prorſus negligantur, nedum ut in pugnam contra nos concitentur. Id autem fiet, ſi quibuſvis in circumſtantiis etſi clàm, aut rarò, quicquam in Commune Bonum committetur. Quod ſuave eſt in vitiis citiſſimè tranſit: Sed illatæ in Deum, hominéſve injuriæ in æternum manent. Tenax enim eſt & ipſius peccantis memoria, quæ crimen & ipſi exprobret, & eo invito ſæpe prodat: Tenax etiam eorum memoria quos publici commodi violator læſerit: quæ ideò, ſi præſens tempus vindictæ occaſionem non concedat, inſervire poterit futuris opportunitatibus; aut ſeræ poſteritati rem tradat ulciſcendam. Præſertim verò flagitiorum non obliviſcitur Deus, etiam cùm judicium differt. Ex his autem, aliiſque quæ cuivis occurrunt, colligitur, Rationem cauſas omnes è quibus cujuſlibet fœlicitas neceſſariò pendet rectè expendentem nunquam pronunciare poſſe quòd iis ſalvis, adeóque ſalvâ ſuâ-

suâ-ipsius omni ex parte fœlicitate, quicquam in commune bonum committi possit. Illud nunc agamus ut clarè pateat obligationem ad vitandos ejusmodi actus communiter nocuos è prævisione hujus pœnæ innotescere, & pari ratione è spe boni ab aliis retribuendi probabili ratione nixâ sciri posse homines obligari ad alios omnigenâ benevolentiâ demerendos: unde obligatio deducetur ad omnes actus virtutis (qui benevolentiæ universalis varii tantùm sunt modi) exerendos; & ad omnia vitia (quarum natura, virtutibus cognitis, latere nequit) fugienda. Nempe quoniam pœnarum hujusmodi evitatio, & præmiorum consecutio in essentiali conceptu nostræ fœlicitatis quam naturæ necessitate expetimus continentur; utpote quæ est complexio bonorum omnium quæ consequi possumus. Motiva, ut loquuntur, seu argumenta hinc peti ad Leges observandas concedunt omnes. Ego verò obligationem Legum nihil aliud esse reor præter vim insitam omnium illorum argumentorum quibus Legislator (Deum puta) utitur, ad universalem benevolentiam suadendam. Præmia autem à recta hominum Ratione universali benevolentiæ annexa, ideo præcipuè ad obligationem inducendam faciunt, quoniam amicitiam insuper Dei Rectoris summi Rationalis spondent; pœnæ autem similiter ab eadem inflictæ sunt Divinæ insuper vindictæ partes quædam nunc subeundæ, & futuræ certissima præsagia. Recta enim Ratio in Deo ab eadem in hominibus nequit dissentire: quod naturali lumine satis notum esse ostendit illud Ciceronis in primo *de Legibus*, ubi Deum respiciens hoc pronunciat. *Quibus ratio est Communis, iisdem & rectam rationem esse Communem.* Nec sanè quicquam intelligere possum quod animum humanum necessitate ullâ possit astringere (in qua vim obligationis ponit definitio Justiniani) præter argumenta bonum aut malum ex actibus nostris proventurum indicantia; quorum cùm maxima sint Dei favor, aut ira, eorum nexus cum actibus nostris satis monstrat,

Quid ipſius authoritas ſuadeat, quæ eſt vera natura Obligationis.

Meminiſſe interim oportet in præmiorum ac pœnarum cenſum referenda eſſe omnia illa bona aut mala quæ ex ordinatione Divina in rerum Natura conſpicuè cohærent cum actibus liberis ad bonum aut malum commune ſpectantibus: Sive ea connexio ſit immediata, ut cùm actus quiſpiam Deo honorificus pluribúſve hominibus utilis propter intrinſecam quam experientia omnium deguſtat dulcedinem ſuum ſecum ferat præmium (exempli gratiâ ſumamus utiliſſimas quaſque contemplationes, aut amoris erga Deum hominéſque exercitium: aut è contrà dolores illos, & ægritudines animi, quæ invidos, iracundos, & omnes malevolos diſcruciant:) ſive connexio illa mediata ſit, ita ut bona aut mala actus noſtros conſequantur interventu longioris ſeriei cauſarum, ſive illæ fuerint neceſſariæ, ſive liberæ, ut cùm ex conſilio entium Rationalium, Dei hominúmve, aliquid pœnæ aut mercedis nomine adjicitur actibus humanis. Dei autem conſilio pœnas ac præmia etiam poſt mortem diſtribui, naturalis hominum id nolentium ratio perſentiſcit.

Cavendum autem eſt præcipuè nè è ſolis extrinſecis & contingentibus hac in vita pœnis præmiíſque ſanctionem Legis Naturalis metiamur. Hoc enim eſſet indicia obligationis longè maxima negligere, unde pronum eſſet eam contemnere; & ſiquid boni fecerimus ex horum ſolummodo bonorum ſpe, aut malorum metu, abjecti illud eſſet animi ſignum & mercenarii. At ſi inſuper internum illud quo Mens cohoneſtatur præmium & æternum Dei favorem quæſiveris; dum illi cooperaris in boni publici ſtudio, nunquam hinc deeſſe tibi poteſt idoneus ad virtutem ſtimulus, & omnem ſuſpicionem vilis animi evitabis. Honeſta certè ſunt hujuſmodi præmia, praxi virtutis ſemper conjuncta. (1) Amplior cognitio Dei, Hominúmque, Cauſarum nobiliſſimarum, non tuæ ſolùm fœlicitatis ſed &

Communis

Communis omnium rationalium. Et dum Deo Hominibúſque grata facere ſtudes, propter dependentiam hominum à Deo, & ab ope mutua, ſenties te virtutem omnem haurire è fontibus eſſentiæ, conſervationis, perfectioníſque naturæ humanæ, qui nunquam exhauriri poſſunt. (2) Conformitas Naturæ noſtræ cum Divina, conſiſtens in imitatione Benignitatis Divinæ, quæ in Providentia ejus circa univerſos conſpicua eſt. (3) Dominium Rationis tuæ in affectus omnes, motúſque corporeos. Scilicet hinc patet ipſam Pietatem ac Juſtitiam (quæ in modò dictis conſiſtunt) earúmque incrementa, ac effectus immediatos, gaudium nempe & tranquillitatem, ex eorum ſenſu oriundum eſſe præcipuam partem præmii virtutis. Ex his autem conciliari poteſt ſententia Stoicorum, aliorúmque qui virtutem appeti volunt propter ſe. Ego enim hanc mercedem intimè illi conjunctam eſſe agnoſco, ut nullis infortuniis ab ea ſeparari poſſit. Verùm quia ſeparatim ſaltem conſiderari poteſt hoc præmium, & virtuti proprium eſt, & præſciri velut præmium, viſum eſt neceſſarium illud conſiderare ſub notione ſanctionis annexæ dictamini practico de proſecutione Boni Communis (ſeu de omnigena virtute colenda) atque hâc peculiari notâ hoc dictamen ab aliis omnibus practicis quæ quidem vera ſunt, ſed à ſingulis non neceſſariò obſervanda, diſtinguitur. Talia ſunt dictamina circa ſolutionem problematum in Arithmetica & Geometria, quæ non ſunt Leges univerſales quia ſanctione carent hujuſmodi. Lex enim eſt dictamen practicum de proſecutione Boni publici, ſanctione à præmiis pœníſve munitum.

Denique obſervet Lector me non explicare omnes obligationes Legum per reſpectum ad ſanctionem hujuſmodi (alium aſſignavi efficientem, alium finem longè majorem) ſed tantùm partem illam definitionis ejus quæ reſpicit neceſſitatem illam quæ ſingulos proximè attingit: unde actiones à Legibus imperatæ dicuntur neceſſariæ. Intelligi

nequit neceſſitas abſoluta qualis eſt in motibus mechanicis, ſed relativa & hypothetica, nempe reſpectu alicujus effectûs, ſi illum velimus producere. In Lege autem univerſaliſſima, quam præcipuè ſpectamus, de proſecutione Boni Communiſſimi, ſeu Honoris Dei cum fœlicitate Hominum, manifeſtum eſt actionem imperatam non eſſe neceſſariam ad effectum aliquem ſuperiorem majorémve, cùm nullus ejuſmodi ſit aut eſſe poſſit. Manifeſtum eſt præterea quòd ſi proſecutio hæc dicatur eſſe neceſſaria ad productionem ipſius illius effectûs, erit propoſitio identica, nullúmque ſubdet ad agendum ſtimulum; itaque intelligenda eſt proſecutio ſeu productio illius effectûs (quoad poſſumus) eſſe neceſſaria ad effectum minorem indè pendentem, ſcilicet ad procurandam per opem cauſarum omnium fœlicitatem noſtram quam meritò ſupponimur expetere. Sic intellecta propoſitio maximè ſtimulat ad agendum. Interim tamen libentiſsimè agnoſco, quòd, poſtquam hujus obligationis exiſtentia ex effectis, utì oſtendimus, fuerit nota, multum ei accedit roboris conſiderando cauſam efficientem à qua illam deduximus, Voluntatem nempe Primæ Cauſæ. Indè enim certum eſt & intellectum Divinum ſapientiſſimum has Leges earúmque ſanctionem probâſſe, omnéſque Naturæ Divinæ perfectiones eſſentiales in eundem effectum conſpirare. Nunquam enim ulla eſſe poteſt diſſenſio inter voluntatem Dei cæteráſque ejus perfectiones. Quapropter eæ omnes hominem animabunt in majorum præmiorum ſpem, & certa dabunt præſagia majorum pœnarum, quibus ſanctio harum Legum, & obſequii neceſſitas confirmetur.

Origo omnis tam Ignorantiæ circa Leges Naturæ, quàm incuriæ circa earum obſervationem hæc mihi eſſe videtur quòd plerique non ſatìs expendant, aut quæ ſint veræ partes ſuæ fœlicitatis & alienæ, quæque ſit inter eas proportio, ut intelligant quæ plus quænam minus boni in ſe contineat; aut deinde non expendunt earundem veras

veras Cauſas, & quæ cauſa plus, quæ minus contribuat ad hunc finem, ſeu effectum. Utroque nomine culpanda veniunt principia Hobbiana ſtatum naturalem dirigentia, tum quia finem proponunt minùs anguſtum, conſervationem vitæ, ac membrorum, neglectis mentis perfectionibus, ac æternitatis ſpe: tum etiam quia Cauſarum Rationalium (Dei Hominúmque) vim ad reprimendam omnium jurium invaſionem nullius momenti eſſe contendit citra Civitatis conſtitutionem. Ego verò etſi libenter agnoſcam, è ſocietate Civili plurimum roboris eis accreſcere, contendo tamen non opus eſſe ut fœlicitatem quæramus alios præoccupando palàm aut ex inſidiis, ſeu ruendo in ſtatum belli, ſemoto per hypotheſin Regiminis ſtatu, ſed Dei hominúmque naturam abundè ſatìs cauſæ continere cur potiùs velimus omnes benevolentiâ univerſali, omníque adeò virtute ad pacem, benevolentiam, & ad ſocietatem demum civilem & ſacram ſollicitare.

§. XXXVI. Expoſitâ jam quâ potui brevitate, ſummâ ſententiæ noſtræ de obligationis naturalis eſſentia, & origine, neceſſarium duxi ſcrupulos duos eximere qui melioris notæ mentes inquietare poſsint. (1) Quòd incertæ videntur vitiorum pœnæ, nec ſatìs certò cognita virtutis præmia, ut indicia ſint ſufficientia obligationis Naturalis, & voluntatis primæ Cauſæ. (2) Quòd ex hac ſententia videri poſsit Commune bonum cujuſque privatæ fœlicitati poſtponi & ſubordinari. Neutrum autem horum verè in noſtram ſententiam objici poſſe oſtendemus. Primum quod attinet quo ſuggeritur incertum eſſe pœnarum ac præmiorum nexum cum actibus publicè utilibus aut noxiis, hæc habemus quæ regerenda videntur. Incipiamus autem à pœnarum nexu cum nequitia, de quo plura dicemus quia res eſt difficilior, & quæ mercedem ſpectant rectè factorum indè facilè poſsint æſtimari.

(1) Quanquam aliquod pœnarum genus, ultio ſcilicet humana, ab actibus aliquot flagitioſis ſeparari poſſe contingat,

tingat, non tamen omnem prorſus pœnam ejuſmodi crimina effugiunt; adeóque nec deficit obligatio à conſideratione pœnæ certò ſecuturæ. Non poſſunt enim à ſcelere divelli gradus aliqui ægritudinis animi, è conflictu inter ſaniora rationis dictata, quæ officium ſuadent, & temerarios illos impetus qui in ſcelera homines rapiunt, enaſcentes: accedunt etiam metus (qui præſentem afferunt dolorem) ultionis tam Divinæ quàm humanæ, & propenſio ad eadem crimina, aut etiam deteriora; quæ quia mentis facultates lædit, mihi inter pœnas quoque enumeranda videtur: Ipſa etiam malitia & invidia quæ omni juris alieni invaſioni intrinſeca eſt, animum omnem malevolum neceſſariò ac naturaliter angit; ſuíque adeò veneni partem magnam ſceleſtus ebibit.

(2) Pœnarum illarum quæ non certò, ſed contingenter & probabiliter actus malos ſecuturæ ſunt, conſideratio & æſtimatio neceſſariò cohæret cum prudente conſideratione actuum, quos in aliorum noxam quiſpiam perpetraturus eſt, aut olim perpetraverit. Cùm autem mali contingenter eventuri expectatio oſtenſa ſit ſuperiùs præſentis alicujus certíque mali valorem habere, ſequitur malum illud (quod in quantum, Rectore ſaltem approbante, inferri poſſit, pœnæ rationem ſubit) argumentum eſſe à ſummo Rectore datum ſubditis ſuis, quo ſuadeat ne propter ſpem commodi ex alieno malo proventuri, ſe in periculum tantum conjiciant; adeóque certam habere obligandi vim apud omnes eos qui omnia ſuæ fœlicitati repugnantia cum Ratione expendunt.

Conſequentia hæc ex iis quæ paulò antè tradidimus de natura Obligationis ſatìs patet; illud nunc breviter oſtendendum eſt, Conſiderationem actuum humanorum aliis Rationalibus noxiorum neceſſariò mentem hominis deducere in cogitationem ingentis periculi, à pœna quam graviſſimæ monent cauſæ metuendam eſſe, etſi exinde quid eventurum ſit certò prædicere non poſſumus: id autem ex his quæ ſequuntur luculenter patet. In-

Inprimis autem manifestum est actibus humanis noxiis, hoc ipso quòd tales sunt, vim inesse causæ meritoriæ, quæ rationales quoslibet, eos præcipuè qui quicquam indè mali patiuntur, impellere possit ad eos quoad poterunt pœnis coercendos, qui aliis innocentibus nocuerint. Vis hæc impulsiva non est vis commentitia & imaginaria sed prorsus realis, quemadmodum quilibet motus ab objectis sensus nostros feriens. Fatemur interim vim hanc per se solam non sufficere ad pœnas noxiis infligendas; sed ideo observandam illam esse duximus, quoniam necessarium est ut, qui secundùm Rationem velint agere, suorum actuum vires & effecta omnia expenderent; inter cætera autem præcipuè cogitare oportet an illi alios Rationales commovere possint, ut boni Communis defendendi causâ ipsos punire velint necne. Inter causas socias & adjuvantes meriti vis numeratur; & cum viribus objectorum allicientium, occasionis, & auctoris rectè conjungitur; eáque de causa non est negligenda, quoniam hinc mens deducitur ad considerandum actuum nostrorum vim cum plurimarum aliarum causarum viribus consociari posse, adeóque cum iis concurrere ad ingentia effecta quæ ab ipsis solitariè spectatis non essent expectanda. Atque hac de causa verissimum est illud quod modò posui paradoxum, nempe cum pendente consideratione actuum nostrorum necessariò cohærere considerationem pœnarum, quæ propter causarum extrinsecarum concursum non planè necessariò verùm contingenter tantùm, licèt probabiliter sint futuræ. Certum interim est quòd si à maleficiis abstineamus, perniciem in nostrum caput non accersemus: è contrà verò si eadem perpetrare velimus, certum est nos unam & quidem primam causam seu procatarcticam ponere, quæ facilè cum aliis concurrat ad exitium nobismet ipsis inferendum: Quàm probabile autem sit quòd aliæ etiam ad hunc effectum concurrent causæ, ex iis quæ sequuntur colligamus. Sed nonnulla priùs de aliis actuum malorum effectis quæ ad

pœnarum

pœnarum executionem certiorem faciendam conducunt, sunt adjicienda.

§. XXXVII. (2) Certum est omnem actum à malevolentia erga alios proficiscentem, naturâ suâ vergere ad plures in infinitum ejusmodi actus malevolos generandos, Communi fœlicitati adversantes, adeóque ipsius malevoli fœlicitatem (quæ à communi multis modis dependet) minuentes: Partim quia ad habitum pravósque mores viam munit; partim quia ipsi pene necessarium facit, ut scelere scelus defendatur: quod dolo & tectè cœptum est, vi & aperto Marte consummandum venit: partim etiam quia Exempli contagium alios atque alios latissimè corripit. Manifestum autem est Quòd quò magìs vires suas spargat malevolentia, eò apertiùs omnia ruunt in statum Belli, qui severis nimiùm abundat pœnis, & non minùs sceleris duci certam, quàm omnibus metuendam perniciem interminetur. Quanquam igitur inanis sit prorsus metus belli omnium in omnes undequaque justi, quippe quod nunquam existere potest, utì antea ostendimus; summa tamencum ratione quilibet, extra societatem Civilem suppositus, metuere potest ne suo scelere bellum in se justum concitet, sociatis plurium viribus ad sua conservanda, aut pœnas sumendas. Metuat etiam ne, si fortè plures in ipsius defensionem pertraxerit, belli injusti calamitatibus socios unà secum obruat. Immò si fortè, præter causæ suæ meritum, victor evaserit, metuat tamen ne prosperum illius scelus aliis animum accendat, ad illius jura pariter invadenda, ejusdem successûs spe fretis. His equidem modis oriri posse bella luculentissimè scire licet & ex humanæ naturæ contemplatione, & ex observatione eorum quæ geruntur inter populos confines. Patet etiam hæc bella non minùs singulorum conservationi inimica esse, quàm si è fictitio Hobbii jure omnium in omnia traxissent originem. Quapropter cùm ille contendat bellici sui statûs calamitates sufficientem, immò necessariam præbere causam, quæ homines ubique

ubique gentium impellat ut ſepoſitis quæ ſumpſerunt armis Imperio abſoluto, Legibúſque quibuſlibet imperantium ſe ſubjiciant, ipſe ſibi repugnabit, ſi non è paritate rationis concedat proſpectum belli non minùs periculoſi, quod ex alieni Juris invaſione, aut quovis ſcelere oriatur, ſufficienter eoſdem homines impellere poſſe ut ab injuſtè factis, ſeu Communi bono repugnantibus, abſtineant, & omnia pacis officia erga ſe invicem ab initio colant, adeóque ne unquam bellum illud, quod ſomniat in omnes, aggrediantur. Ratio enim recta illud apertiſſimè dictat eadem belli mala certò prævisa ſufficere ad homines determinandos ne in bellum ruant, quæ movere valent ut à bello cæpto deſiſtant. Quòd ſi calamitoſa hæc actuum injuſtorum effecta quæ in ipſum criminis reum recurrunt, crimini cohærere intelliguntur virtute ordinis inter omnia conſtituti à prima Cauſa, ſummóque Rectore, pœnæ divinitùs conſtitutæ naturam ſibi vendicabunt. Et propoſitio illa quæ rerum naturâ (adeóque naturæ Rectore) nos determinante fit, pronuncians actum illum non eſſe bonum ſeu eliciendum qui ſimul aliis nocet, & in noſtrum caput malum accerſit, Lex erit naturæ, his indiciis ſe ſatìs manifeſtans, quòd & pronunciet de actibus publicè noxiis aut utilibus (quæ propria eſt Legum materia) & pœnam habet à Rectore annexam, quæ ſanctionis efficaciam ſuperaddit.

Conſentimus cum Hobbio proſpectum malorum belli multum facere poſſe ut homines pacis officia, Virtutes omnigenas exercendo, erga ſe invicem præſtent; ſed proſpicimus tantùm bellum hinc juſtum illinc injuſtum poſſibile, non jus damus omnibus reipsâ belligerandi ut omnia ſibimet vendicent quod ille fecit, *de Civ. c.* 1. §. 10. Noſtrum de alieno priùs diſtinguimus è neceſſitate rerum ad fines neceſſarios: neceſſaria autem à natura rerum determinari immutabiliter agnoſcimus; nec ea ſolùm quæ ſingulis ſigillatim ſpectatis neceſſaria ſunt, ſed & ea quæ pluribus

aut etiam omnibus conjunctim conſideratis neceſſaria ſunt, naturaliter ſunt determinata; utì oſtendimus propoſitiones inſuper veras *i. e.* determinationi naturæ congruas, quæ quales actus humani ad Commune hominum bonum neceſſarii ſunt, quales eidem fini repugnent, indicant, Leges naturæ eſſe obiter definivimus: earum ſummam unâ propoſitione generali exhibuimus & ad pauca Capita reduximus, quæ ſpeciatim ab iis præcipiantur priuſquam de jure quicquam agendi, præſertim verò bellum gerendi, pronunciare auſi fuerimus, & in his quidem ab Hobbio ſatìs diſſenſimus. Nunc autem, cùm de Obligatione agitur, quæ velut Effectus eſt Legum proprius, & ſe in ſenſus noſtros ingerit per præmia ac pœnas Legum obſervationem, violationémque conſequentes, & ideò aptum eſt earum indicium, licet id ſumere quod ipſe cum Ratione conceſſit, dummodo caveamus ne errores quos admiſcuit multos, ſimul imbibamus. Id autem ſatìs certè curavimus, tum propter ea quæ modò dixi, tum quia juſtum hoc bellum de quo nunc agimus, aſſerimus Effectum eſſe Legum Naturalium, naturæque rationalium earum notitiâ præditæ, quæ ut ſe ſuáque defendat, & invaſores coerceat, ad arma procurret; quæ ideo juſta ſunt, quia neceſſaria hoc in caſu media ad Commune bonum. Hobbius è contrà bellum ponit omni ex parte, tum invadentis, tum reſiſtentis, juſtum, antequam Leges naturæ primæ juſtitiæ regulæ naſcantur, eáſque contendit media proponere neceſſaria quorum ope bellum hoc, quod ſimul undequaque juſtum eſſe docet & omnibus pernicioſum, evitetur. *Lib. de Civ. c.* 1. §. 12, 13, 15. & ad finem capitis tertii. Verùm de his alibi.

§. XXXVIII. Præſenti noſtro inſtituto ſufficit id quod vix quiſquam eſt ſobrius qui non conceſſerit; nempe juris alieni invaſionem quamlibet ad contentiones movendas & bella concitanda ſuâ naturâ plurimùm facere, ſanámque Rationem cuilibet hoc ſuadere, è mota hac Malorum omnium Camerina plus damni metuendum eſſe quàm quod lucelli

celſi ex injuria quærendi ſpe compenſetur, in eo præſertim ſtatu ubi nullum eſſe ſupponitur Regimen, quod iram & vindictam intra modum aliquem & finem coerceat; & ubi contentio una alias in infinitum generet; omníſque altercatio vitam in diſcrimen perducat. Certiſſimum enim eſſe reor quòd in pugna inter duos ubi paria ſunt omnia, ut alterutri æquè facilè mors aut vita obtingere poſſit, ſpem vitæ alterutrius ſtatim poſtquam belli aleæ committitur, dimidio ſui valoris eſſe diminutam. Quemadmodum ſi quis alterâ manu viginti ſolidos comprimat, alterâ nihil, & homini ejus quod factum eſt, inſcio optionem det, id quod alterutrâ, quam maluerit, manu clauditur ſumendi, certum eſt tam hujus donum quàm illius ſpem antequam elegerit, valere decem ſolidos, hoc eſt, dimidium totius ſummæ quæ periculo exponitur, hoc velut æquilibrio vacillanti. Atque hanc ob cauſam pariter certum eſt, Rationem res expendentem rectè non permittere, ut quiſquam in tale diſcrimen vitam ſuam conjiciat (etiamſi vitæ noſtræ non minùs quàm nunc pecuniæ eſſemus domini) niſi ob lucrum, cujus anceps ſpes tanti apud nos valet, quanti eſt ſemiſſis pretii vitæ noſtræ, vel quod eodèm recidit, ob lucrum cujus certa acquiſitio certâ amiſſione vitæ noſtræ redimenda eſſet. In compenſationem autem hujus periculi, damníque tantò æſtimandi nihil ferè certò acquirit rei alienæ invaſor; evaneſcit enim in auras victi vita, victori prorſus inutilis. Bona autem quæ, quia ipſi reverà fuerant neceſſaria, ſua dixerat, victori pariter neceſſaria non erant, nec ideo in hoc ſtatu illi erunt propria. Meritò enim in ſtatu Communitatis ſupponimus ac ſtatuimus, & quantum neceſſe eſt ſingulis Naturam liberaliter porrexiſſe, ubi non defecerit humana induſtria, & ea quæ uni reverà fuerint neceſſaria alteri non fuiſſe pariter neceſſaria. Poſterius hoc priori probatur. Quæ autem non erant, nec ex morte victi jam ſunt neceſſaria, eorum jam certa acquiſitio non tanti eſt ut certâ Vitæ jacturâ redimenda eſſet. Verùm poſt victoriam in

ſtatu Communitatis quam Hobbius ſupponit manebunt adhuc omnium Communia, ut præter periculum vindictæ ab aliis ſumendæ nihil victori accedat.

Securitas autem quam Hobbius in hoc ſtatu quæri docuit alios vel palàm vel ex inſidiis præoccupando, *de Civ. cap.* 5. §. 1. nullius eſt aut ſaltem non tanti pretii. Nam cùm jam deliberemus an incipienda ſit invaſio, & an danda ſit aliis belli cauſa necne, neceſſariò ſupponuntur innoxii, quíque non, niſi ereptione neceſſariorum tentatâ cogantur, arma caperent, aut ſaltem nondum arma ſumſerint: ubi autem nulla metuendi adhuc ratio ponitur, ſecuritas Vitam in pericula conjiciendo non emeretur. Multò autem minùs quiſquam ſanus ſecuritatem ſibi è bello in omnes ſperaret.

Diximus autem in hac diſquiſitione *de obligatione Legum naturalium*, & de proſpectu pœnarum ex earum violatione metuendarum in invaſione juris alieni neceſſariò homines ſupponi innoxios; tum quia concedimus licere noxiis bona, vitámque ipſam pœnæ nomine eripere; tum quia veſanæ temeritatis eſt præſumere in hominibus qui nondum ulla dederunt ſigna animi in nos malevoli, ineſſe lædendi voluntatem; ideóque eos palàm aut ex inſidiis adoriri ac trucidare, ut ab iis ſimus ſecuri; quæ tamen ſumma eſt juris Naturalis Hobbiani: (confer *Cap.* 1. cum *cap.* 5. §. 1.) tum quia illud ex Hypotheſi Hobbiana colligi poſſe videtur, licèt huic ſæpe contradicat. Supponit enim in ſtatu ſuo naturali plures ſimul homines exortos & adultos *c.* 8. §. 1. Quæritur an dictet eis Ratio recta ut ſtatim ac ſe invicem intuentur, pacis officia erga ſe invicem colant, *i. e.* an ut benevolos ſe, fideles, gratoſque præſtent, an potiùs ut in bellum omnium in omnes ruant? eorum ſtatus cùm nondum quicquam boni aut mali inter ſe mutuò fecerint aut decreverint facere pax eſt an bellum? Pax eſt inquam ego, ſpectandíque ſunt omnes adhuc velut innocentes, dictátque Ratio ut pacem hanc conſervent fidem dando cámque inviolatam ſervando, gratos ſe, commodóſque præſtando,

ſtando, ídque actibus externis. Idque partim quia hi actus ſuâ naturâ ſuaviſſimi ſunt, ſuámque ſecum mercedem quadantenus ferunt: contrarii actus ut odium ac invidiam neceſſariò indicant, ita à dolore affectibus illis eſſentialiter conjuncto, divelli nequeunt; quæ prima noſtra fuit ratio: partim verò quia quiſquis in alios malevolus eſt, eíſque quæ ſecundùm rectam Rationem poſtulant, denegat, in belli hujus periculum ſe conjicit in quo graviſſimas reor pœnas contineri, quæ ſecunda ratio eſt quam jam tractamus. Præterea cùm agnoſcat Hobbius in ſtatu Naturæ legem Naturæ primam eſſe[Pacem eſſe quærendam]idémque inſuper doceat, *de Civ. c.* 14. §. 3. *Jus eſſe libertatem Naturalem à Legibus relictam,* neceſſariò ſequitur homini in hoc ſtatu nullum jus competere faciendi contra leges Naturæ, ruendo in bellum, cùm nondum conſtet pacem haberi non poſſe; aut arrogando ſibi jus in omnia, cùm Lex Naturæ vetet hominem illud retinere, etiamſi ſupponatur illud aliquando habuiſſe, quorum utrumque Hobbius docuit *de Civ. cap.* 2. §. 23. Evaſio Hobbii indè petita quòd Leges hæ nondum obligent ad actus externos propter defectum ſecuritatis, alibi à nobis examinata eſt; hîc illud tantùm dico, eas nullam habere obligandi vim, adeóque nec quicquam participare de Legum Natura, niſi actus externos reſpiciant. Quoniam impoſſibile eſt pacem cum aliis quærere, aut decedere de jure ſuo, actu aliquo interno; hi enim actus naturâ ſuâ ſunt tranſeuntes ejuſmodi qui homines extra nos poſitos reſpiciunt. Quòd ſi reſpondeat eos impropriè dici Leges, utì innuit *de Civ. c.* 3. §. 33. hoc regero. Ea quæ nunc attulimus, quæque mox afferemus, propriam legum naturam in iis evincere. Interim verò, quod ad Hobbium attinet, hoc neceſſariò ſequetur, ſi nullæ ſint Leges propriè dictæ in ſtatu naturæ, nulla ſunt ibi jura propriè dicta, hinc jus illius ad omnia, & ad bellum cum omnibus gerendum impropriè jura eſſe, & impropriè fundamenta Moralis ac Civilis diſciplinæ.

Non enim magìs propriè ſunt jura quàm ſunt conceſſa ſeu relicta nobis à Legibus propriè dictis: nec aliæ ſunt eo in ſtatu leges præter Naturales. Quare ſi leges Naturæ non ſint propriè leges, nec jura Naturæ ſunt propriè jura; & Hobbius dum hæc tradit pro principiis Moralis Philoſophiæ, ac Civilis Diſciplinæ erit impropriè Philoſophus, impropriè Politicus; & quæ hinc pendent omnia ac pro legitimè demonſtratis ab Hobbio venditantur, ſunt impropriè demonſtrata.

§. XXXIX. Verùm tædet harum contradictionum. Tranſeamus itaque ad tertiam Rationem quæ pœnæ metum Legum Naturalium tranſgreſſoribus meritò incutiat. Ea autem ſumitur à Natura Rationali quæ Deo hominibúſque communis eſt; quæque cauſa eſt proxima pœnas ſumendi. De hac autem hæc habemus comperta, è quibus quid ſit futurum uniuſcujuſque animus non poteſt non præſagire. Certum eſt rectam Rationem (adeóque etiam Divinam) dictare neceſſarium eſſe medium ad bonum Commune ut decernantur pœnæ in actus humanos illi adverſantes, quarum acerbitate & rationabili metu coerceantur malevoli. Unde patet licere per rectam Rationem de talibus pœnas ſumere, eóſq; adeò pœnæ obnoxios eſſe quandocunque alii eam ſumere velint & poſſint. Certum eſt inſuper omnes, quibus cordi eſt Commune bonum (in quo cenſu Deus eſt, omnéſque boni) & omnes præterea, quorum intereſt ut alieni invaſio ab aliis non fiat (quo nomine plerique omnes etiam mali comprehenduntur) reipsâ velle pœnas iis infligere, quos compererint aut talia perpetrâſſe, aut etiam voluntatem talia perpetrandi indicâſſe. Quinetiam quamvis Voluntas Dei hominúmque locum aliquem veniæ quandoque indulgendæ reliquerit, certum eſt tamen Rationem cum reſpectu ad bonum Commune eò uſque ubique valere (quoniam omnium intereſt ut illud ſatìs muniatur) ut nunquam tanta veniam ſperandi cauſa detur, quin manifeſtè conſtet, ſatius eſſe non peccare, & veniâ non

non carere. Ratio enim omnium id immutabiliter poſtulat ut Communi omnium bono adverſantia pœnis ad id tutandum ſufficientibus oppugnentur, pœnáſque nullas ſufficere poſſe ſi major relinquatur cauſa ſperandi veniam, quàm metuendi vindictam. Hinc etiam neceſſe eſſe dictat Ratio ut omnis pœnas evadendi ſpes multùm ſuperetur, partim earum frequentiâ, partim acerbitate: Exigua enim differentia inter cauſas metûs ac ſpei vix poteſt ſentiri. Neceſſe eſt autem ut frequentiâ potiùs quàm acerbitate pœnarum quæ reipsâ ſumuntur, impunitatis ſpes tollatur: Quoniam hâc ratione proportio inter crimina & pœnas meliùs obſervabitur, & querelæ illi locus non relinquitur, quâ objiciatur iniquè aliquorum pœnas majores fieri ut alii pari in crimine evadant impuniti: denique quia nihil ab hominibus ultra mortem infligi poteſt. Mors autem etiamſi foret certa, mihi non videtur eorum flagitia ſatìs punire qui pluribus aut publicè longè utilibus vitam eripuerunt, & horrendis inſuper cruciatibus illos torſerunt. Officium ſuum deſereret ratio communis, id eſt contra rationem faceret, hæc ſi negligeret; hominéſque hæc niſi vindictâ perſequerentur, malevolos lucri ex impunita nequitia provenientis ſpe, ad injurias ſibimetipſis inferendas, velut dato pretio ſollicitarent. Quòd ſi dubitetur non an velint Rationales, ſed an poſſint illos qui in publica peccant commoda deprehendere & punire, illud ſtatìm occurrit; Divinam Scientiam & potentiam nihil prorſus effugere poſſe: nec dubitari poteſt quin ad id faciendum propendeat Dei Voluntas, quod ad ſummum finem neceſſarium eſſe recta, adeóq; Divina ratio decreverit. De hominibus autem dum extra Regimen Civile in ſtatu æqualitatis juxta Hobbianam Hypotheſin conſiderantur, facile eſſet evincere, cùm neceſſaria tantùm quilibet ſua dicere poſſet, paucioribus locum eſſe criminibus, eáque faciliùs detegi poſſe, nec difficulter puniri; præſertim ſi plures inter ſe conſenſerint ad coercendum malevolum, cujus nequitia omnibus hoc in caſu pariter

pariter cogitetur periculosa. Cùm itaque omnium interſit ut qui Commune bonum Legum Naturalium violatione oppugnant, puniantur; atque insuper Natura hominibus ſingularem præ cæteris animalibus ſolertiam dederit, quâ poſſint latitantes flagitioſos deprehendere, & gloriæ calcaribus quæ à cæteris animalibus non ſentiuntur, ad communes hos hoſtes coercendos acriter omnes extimulet, graviſſimæ ſunt pœnas metuendi cauſæ, & exigua reſtat eas evadendi ſpes.

§. XL. Verùm tædet tam longæ tractationis de indiciis Obligationis à pœna, aut ejus periculo deſumptæ: præſertim quoniam bona illa ſeu præmia quæ cum fœlicitatis Communis ſtudio conjunguntur (etſi illa à pleriſque inter Legis characteres, & Obligationis indicia non numerentur) mihi tamen videntur clariora & priora Divinæ Voluntatis indicia, quàm pœnæ oppoſitos huic ſtudio actus certiſſimè conſequentes; eáque nunc à nobis veniunt conſideranda. Supponimus autem hîc, utì priùs, nexum omnem ſeu concatenationem inter antecedentia & conſequentia in rerum natura à primæ Cauſæ Voluntate proficiſci: eadem quippe ratio quæ res ipſas à prima Cauſa factas eſſe probat, ordinem omnem ſeu nexum inter eaſdem naturalem ab eadem provenire demonſtrat. Ea propter etiam ibi diſquiritur an prima Cauſa mundum dictatis practicis, ſeu Legibus Naturalibus regere voluerit necne, hîc tamen tanquam conceſſum ſumi poteſt, Conſequentia actuum humanorum tam bona quàm mala ex ejus Voluntate eos ſequi ſemper.

Duo autem hîc paucis expedienda ſunt. (1) Oſtendemus ex Naturæ ordine experientiâ noto, bona tales actus ſequi, & quidem tanta, quanta ex oppoſitis vitiis cum Ratione ſperare non poſſumus. (2) Horum bonorum conſecutionem indicium eſſe Naturale ſufficiens Voluntatis Divinæ tales actus imperantis. Nec opus erit multa hîc congerere, quia quæ dicenda forent ex iis quæ de pœnis diximus velut ex oppoſitis parallelis facilè colliguntur.

Inprimis

Inprimis autem in bonis his numeramus ſecuritatem à malis in caput ſuum accerſendis quæ multoties improbos premere modò oſtendimus; nec ea libet repetere. Hoc tantùm hîc viſum adjicere fugam metúmque mali eodem modo boni proſecutionem & acquiſitionem exprimere quo duobus negativis affirmatio enunciatur. Malum enim bonorum quæ natura flagitat carentiam denotat, ejúſq; evitatio reipsâ eſt boni proſecutio, quæ ideò tantùm per averſationem malorum exprimitur, quia plurimi licèt bona quibus fruuntur non ſatìs diligenter cuſtodiant, eorum tamen abſentiam cùm ſentiunt, aut imminere metuunt, ad ea proſequenda aut defendenda fortiùs excitantur. Interim tamen licèt conceptus hujuſmodi negativi ac verba eos referentia ab hominibus uſurpantur, id in natura rerum quod eos ad agendum impellit eſt bonum illud poſitivum, cujus acquiſitio, aut retentio ex amolitione cauſarum illi contrariarum ſperatur. Privationes & negationes Voluntatem humanam non movent: nec aliâ ratione fuga mali eſt illius objectum, quàm quatenus conſervationem alicujus boni ſignificat. Quicquid virium tribui ſolet pœnis, malíſve naturalibus ad excitandos homines in eorum fugam, id totum reſolvendum eſt in vim impulſivam, aut attractivam illorum bonorum, quibus, à pœnis aut malis, privarentur. Ea omnia quæ ob Mortis aut Egeſtatis metum fieri dicuntur, magìs propriè & Philoſophicè ex amore Vitæ, aut Opum fieri dicenda ſunt. Nullus eſſet Morti locus niſi Vita præceſſiſſet; nec poſſet illa metui niſi hæc priùs expeteretur. Par eſt ratio in omnibus malis, ideóque neceſſariò in omnibus actibus voluntariis amori, ſeu conatui versùs bonum prior eſt locus, quàm fugæ mali. Omnis ſanè Motus promiſcuè denominationem habet nunc à Termino à quo, nunc à Termino ad quem; ſed ſpeciem (utì vocant) ſeu perfectiſſimam naturæ ſuæ limitationem accipit à Termino ad quem. In Motibus autem Voluntariis peculiaris eſt ratio cur à bono potiùs demonſtrarentur, quoniam non

illuc solùm tendunt, sed etiam ab ejus vi primùm excitantur.

Visum est autem hoc annotare inprimis ut oppugnem ratam illam Epicuri sententiam summam Voluptatem (quæ ipsi est summum bonum & finis) in amotione doloris collocantis: cui affinis videtur Hobbii sententia qui homines societatem quærere docuit ex metu mali; cùm spem saltem boni indè orituri facile esset videre: nec majus ullum è rerum humanarum conditione haberi potest quàm quod profert societas. Siquidem dominatio illa omnium in omnes unde bonum societate majus Hobbius hauriri posse autumat, manifestò est impossibilis: vide *lib. de Civ. c.* 1. §. 2. Deinde verò, & quidem præcipuè hæc monuimus, ut pateret, indicia obligationis, à bonis ac præmiis studium boni communis consequentibus desumpta, eandem prorsus vim habere cum iis quæ à pœnis sumi solent; licèt hæc vulgo, sed confusâ cognitione, magìs agnoscantur. Immò verò pœnarum vim si quis distinctè velit cognoscere, sentio eam ad naturale fœlicitatis nostræ tuendæ augendæq; studium esse reducendam. Nam, Quemadmodum Conclusiones Theoreticæ quæ demonstrationibus apagogicis, ad absurdum aut impossibile è positione contrarii deducentibus probantur, longè meliùs & magìs naturaliter è definitionibus aut proprietatibus indè fluentibus deducantur: ita & practicæ Conclusiones quæ ad actus quosdam nos determinarent, quoniam mala ex oppositis actibus sequuntur, longè meliùs è bono præsertim maximo indè directè profluente probantur. Optimum certè compendium Ethicæ est veræ fœlicitatis unicuique possibilis, ejúsque causarum omnium suo ordine dispositarum idæa. Hinc enim & vis & fructus actionum humanarum, nec non eorum locus opportunus statim conspicitur, ut planè nihil desit quod voluntatem dirigat & flectat. Quanquam autem Legum Civilium Latores hâc uti methodo non videantur, quoniam rara est præmiorum, crebra verò pœnarum in iis mentio; nihilominus

ominus tamen rem ipſam ſi intimiùs perſcrutemur, videbimus ex reſpectu ad hunc finem, fœlicitatem ſcilicet quatenus ſocietate Civili promoveri poteſt, omnes Leges Civitatum inveniri, ſuaderi, ac ſtabiliri, quandoque etiam mutari, aut relaxari, vel etiam abrogari.

Idque facile eſſet innumeris Exemplis è jure Civili, aut etiam noſtro probare. Immò & ipſa æquitas ex qua Leges vel interpretationem accipiunt, vel etiam quandoque correctionem, ad utilitatem Communem reſpicit. Unicam tantùm citabo Legem *Digeſt. l.* 1. *tit.* 3. *leg.* 25. *Nulla juris ratio, aut æquitatis benignitas patitur, ut quæ ſalubriter pro utilitate hominum introducuntur, ea nos duriore interpretatione contra ipſorum commodum producamus ad ſeveritatem*, è Modeſtino. Innuitur autem tum leges, tum etiam æquitatem ad Hominum commoda cumprimis ſpectare, quo nomine omnia fœlicitatis auxilia, quæ legum ope obtineri poſſunt, comprehenduntur. Hæc autem ſunt obedientiæ Legibus præſtandæ præmia ſanè ampliſſima. Quoniam autem protectio ab injuriis indéque nata ſecuritas, reliquáque Civitatum bene conſtitutarum commoda communia ſunt omnibus ſubditis, & ex obedientia omnibus ſimul legibus præſtanda naſcuntur, ideo opportunum non erat magna hæc beneficia in una aliqua lege polliceri: ſed ſingulæ leges, ſi ipſarum finis probè conſideretur, ſuum ſecum præmium apportant. Obedientia autem iis omnibus præſtita, aggregatum omnium commodorum, quæ in qualibet Civitate vi Regiminis obtinentur, & conſervantur, habet pro præmio. Miſeriæ evitabilis fuga, metúſque, ſi quando è diſtincta cognitione procedat, poſſibilis fœlicitatis notitiâ poſterior eſt, & indè derivatur. Quare vel hoc nomine longè præſtantior eſt methodus antiquorum Philoſophorum, qui virtutes earúmque regulas, leges naturales, colendas eſſe docuerunt, ut media neceſſaria ad fœlicitatem, finem omnium perpetuum, quàm illa Hobbii, qui eas eſſe voluit tantùm conditiones pacis faciendæ, ſeu finiendi

bellum quoddam omnium in omnes quod nemo ſanus unquam ſuſceperit; ſed pacem ſervaret potiùs, utpote quam inter partes, aut media fœlicitatis tuendæ quærendæque ſemper numeraverit. Pax enim non neceſſariò bellum præviiſſe denotat, nec per ejus remotionem definienda eſt, utì eam definit Hobbius *de Civ. c.* 1. §. 12. ut Hypotheſi ſuæ, quam poſtea ſtabilire voluit, inſerviret: eſt enim ſtatus quo concordiæ, & officiorum mutuorum beneficiis rationales inter ſe perfruuntur; & bellum per ſublationem pacis definiendum eſt: planè utì ſanitas definienda non eſt per abſentiam morborum, ſed morbus per naturam ſuam ſanitati contrariam. Primum ſemper locum habet Natura, eíque proximè cohærent tum Cauſæ ejus conſervantes, tum Effecta ejus ſeu functiones prorſus illæſæ: tandem per Comparationem cum his morborum, omniúmque oppoſitorum cognitio diſtincta acquiritur. Sanitas non expetitur ut morborum dolores fugiamus, ſed propter ſe: Sic pax ob ſua commoda, non ut belli clades vitemus. Verùm de his non eſt hîc ulteriùs diſquirendi locus; ſufficit quòd inter bona virtutem conſequentia, numeratur ſecuritas tum à malis internis, turbulentis nempe affectibus, irrequietâ conſcientiâ *&c.* tum ab externis pœnis quæ, in ſtatu Hobbii naturali, bella dicuntur, quæ in ſuum caput à flagitioſis accerſuntur. His ſeſe malis non multant boni, etſi aliundè gravia quandoque patiantur, quæ aliis pariter imminent.

§. XLI. Tranſeamus nunc ad majora illa præmia, quæ Natura proponit, & certiſſimè perſolvit iis qui bono Communi ſtudent; quippe quæ illi intimè & eſſentialiter conjunguntur. Illa autem ſunt Mentis perfectiones intrinſecæ, Virtutes Morales ſimul omnes, Religionis Naturalis fructus univerſi, vitæ æquabilitas, quâ ſapiens ſecum perpetuò conſiſtit, tranquillitas animi, & gaudium è ſuaviſſimo horum omnium ſenſu natum, quod & perpetuum eſt, &, quia à nobis ipſis oritur, intimiùs nos afficit, & explet. Compendio

dio ſtudens hæc omnia velut in faſciculum collegi, in quibus ipſi etiam Ethnici, ac Philoſophi, qui aliàs inter ſe pugnant acerrimè, conſentiunt tamen delicias longè maximas deguſtari, & hæc cum fœlicitate humana intimè conjungi.

Facile hîc eſſet mirum hactenus conſenſum oſtendere inter Peripateticos, Academicos veteres & novos, ipſóſque etiam Epicureos, quanquam alii virtutem unicè bonam, alii tantùm è bonis præcipuum, alii eam ipſiſſimum eſſe finem contenderint, alii medium ad illum conſequendum maximè idoneum & ſummè neceſſarium. Hoc enim ipſe Epicurus frequenter inculcat, tam in dictis *de ſapiente*, quàm in *ratis ſententiis*. Quinetiam id ipſum ſuo exemplo comprobavit (ſaltem ſiqua fides ipſius dictis noviſſimis quæ mihi Hyperbolem ſapere videntur.) Ait enim ſe veſicæ, & exulcera-
"ti ventris tormenta tolerare, ulteriorem doloris acceſſi-
"onem non recipientia; eſſe nihilominus ſibi illum diem
"beatum propter animi lætitiam è memoria Rationum, In-
"ventorúmque ſuorum natam. Legantur, ſi libet, ejus verba apud Laertium in Epiſtola ad Idomenen. Certè etſi aliquid in his ſit jactantiæ, illud ſaltem probant eum agnoviſſe apertè, animi lætitiam inſignem è vera Naturæ cognitione, & è vita ex Rationis conſilio tranſacta ſuboriri; quæ homini vehementiſſimis doloribus afflicto poſſit ſubvenire; & inſtar præmii ad virtutem animos hominum ſtimulare. Solam ille contendit virtutem à voluptate eſſe inſeparabilem: voluptas autem apud ipſum eſt ſummæ Fœlicitatis nomen. Quòd ſi hæc in confeſſo ſint apud Philoſophum, qui omnium turpiſſimè lapſus in Naturæ inveſtigatione (quippe nullum ſapientiæ aut bonitatis, & providentiæ divinæ veſtigium in inſigni adeò ordine & utilitate rerum omnium agnovit) quantò majores ii ſentiunt delicias in virtute, ac boni communis ſtudio, qui è penitiore conſideratione longiſſimæ & ordinatiſſimæ ſeriei cauſarum naturalium ad producendos effectus pulcherrimos conſummatiſſimóſque conſpirantium, demonſtrare poſſunt failè, fieri non poſſe ut

universum hoc è principiis Epicureis consurgere potuerit; sed necessariò requiri ut divina vis, & consilium rebus naturalibus, præsertim verò humanis, movendis, ac disponendis interfit? Hinc enim statim agnoscent Deum ipsum universi conservationem, quod bonum est Commune, perpetuò moliri, & (utì ostendimus) id ipsum ut agant pro virili hominibus imperare; unde mox percipient suavissimum concentum inter suas actiones & Divinas: ex hac autem cum Deo consensione percepta necessariò sequitur jucundissima animi lætitia & tranquillitas, veluti sub tutissimo illius præsidio; nec non ingens spes beatæ immortalitatis ab illius benignitate accipiendæ. Sola Epicuri secta è tot Philosophorum Scholis Deum bonum universi curare, adeóque Justitiæ (quæ idem agit) inter homines favere negavit. Cujus hæc mihi videtur ratio, quòd utì Cicero, cum Possidonio, in *Lib. de Nat. Deorum* sæpe innuit, illum Naturam Divinam oratione quidem relinquere, sed reipsâ tollere voluit: Ideóque quæ de Diis dixit invidiæ tantùm, & periculi devitandi causâ locutum fuisse. Inter multa autem quæ in nefandum hunc errorem eum perduxerint, hoc mihi videtur non minimum fuisse quòd Naturæ cognitio, quâ fretus providentiam Divinam ausus est rejicere, tenuis admodum illi erat, & minimè profunda. Quanquam enim non me lateat multa in ejus defensionem à Gassendo dici; iis tamen non obstantibus, perspicuum est ejus Physiologiam in principia quædam resolvi, quæ multa postulant non concedenda; & tamen quæ si forent concessa, non sufficerent ad constituendum hoc quod conspicimus pulcherrimum Systema. Scilicet omnia is fieri supponit ex atomis duplici Motu Naturali per inane volitantibus, altero perpendiculari, altero declinante, eásq; ab innata gravitate motum accipere. Ac si gravitas quicquam esset distinctum a Motu, vel conatu deorsum, aut ejus causa non esset quærenda. Sed non immorabor his refutandis, quippe hæc recensuisse in sæculo cui nota sunt melio-

meliora, eſt abundè ſatìs refutâſſe. Leges Motûs is nequaquam intellexit, nec ſatìs obſervavit inſignem illum ordinem, concatenationem, & dependentiam, qui conſpicitur inter innumeros illos complicatos motus, è quibus perpetuæ in hoc ſyſtemate generationúmq; mutationúmque omnigenarum vices prodeunt; in his tamen, & in proportionibus figurarum, motuúmque exinde ortis, tota fere conſiſtit naturæ corporeæ pulchritudo; & in his inveſtigandis ſublimioris Phyſicæ, dicam an Matheſeos, vires inprimis occupantur (conjuncta eſt enim ſublimiorum harum ſcientiarum cognitio.) Confeſſum autem eſt, Epicuri tantam in Matheſi fuiſſe inſcitiam ut figuram ſuperficiei terreſtris ſphæricam eſſe non agnoverit: ſed planam eſſe contenderit: quod è primis Geometriæ elementis facilè refutatur. Ecquis ab hoc homine quicquam ſani expectaverit, de totius mundi ſyſtemate, & de ordine pulcherrimo inter partes ejus motúſque inſigniores, è quibus & primi motoris Exiſtentia, & ejuſdem in iis regendis Providentia demonſtretur? Certè mihi ſummum in eo animi ſtuporem indicare videtur, quòd curioſam adeò plantarum omnium & animalium ſtructuram è cæco atomorum confluxu, abſque ulla rationis opera exortam eſſe tradit. Citiùs crediderim Urbes, in quibus ædificia ac templa niteant columnis, cæteróque apparatu, qui architecturæ Vitruvianæ ornamenta omnia exhiberent, & ſuperarent, è confuſâ lapidum concuſſione per diuturnum terræ motum conſtructum fore. Verùm ipſum ſe ſuperavit inſaniâ, cùm humanam mentem, ipſámque adeò Rationem, Sapientiam, Artéſque ac Scientias omnes, abſque ope Rationis, è fortuito earundem atomorum concurſu ortum habuiſſe tradidit: Hæc autem priùs credenda ſunt quàm ex illius Phyſiologia diſcere poſſis, Religionis & Juſtitiæ præcepta mentibus noſtris non ſuggeri à natura rerum Dei Voluntate gubernata, & priuſquam ſpes ampliſſimi propter obſervantiam eis præſtitam præmii, metúſque vindictæ imminentis eorum violatoribus humanis animis excuti poterit.

Ve-

Verùm mittamus Epicurum cum ſuo grege nuper licèt aucto: Eſt aliquid quod apertiſſimè in *ratis ſententiis* agnoſcit, Juſtum ex ſua virtute hanc conſequi fœlicitatis partem, quòd ſit maximè omnium ab animi perturbatione immunis ſeu tranquillus. Nec mirari licet eum non fateri Numinis Rationem, ac perfectiones cæteras actionibus humanis intereſſe, qui eas in totius mundi conſtitutione ac conſervatione conſpici poſſe denegârit. Eo autem ipſo quòd neceſſe habuit hæc negare ut homines ob ſuos actus nihil à Deo ſperarent, aut metuerent, ſatìs oſtendit ſe etiam ſenſiſſe amplioris præmii Juſtitiæ tribuendæ ſpem, & vindictæ metum non minùs eſſe rationalem, quàm certum eſt mundum ratione Divinâ conſtitui, & diſponi. Cúmque hoc ab aliis luculenter ſit probatum, nos rem noſtram huc perduxiſſe contenti, id ulteriùs non perſequemur: ſatìs certè probatur ea propoſitio, Lex eſſe naturalis, quæ probatur pœnis præmiiſque ſanciri ab ea cauſa quæ ordinem inter antecedentia & conſequentia omnia in mundi compage univerſa conſtituit.

§. XLII. Videbit interea prudens Lector me virtutes omnes, eámque, quam ſecum ferunt, mentis perfectionem, inter conſequentia fœlicia ſeu præmia Naturalia Benevolentiæ univerſalis numerare: Sunt autem, utì poſtea oſtendemus, eo fere modo dictaminis practici eam imperantis conſequentia, quemadmodum peritia demonſtrandi, conſtruendíque varios caſus quibus generale aliquod problema Geometricum obnoxium eſt, è notitia Methodi generalis illud problema ſolvendi ſequitur; in cujus tamen uſu notum eſt requiri animum præſentem, qui ad ea omnia in quibus varii caſus differunt, diligenter attendat; aliter enim facilis erit in errores lapſus. Interim tamen, quoniam ſingulæ virtutes ſunt amoris hujus diffuſiſſimi partes, variíque modi eum exercendi, adeóque reipsâ eæ ſimul omnes eum conſtituunt, ſeu cum eo (ſi cum Scholis loqui liceat) identificentur, Virtutem ſui præmii partem eſſe magnam

magnam agnoſcimus, & plurimum illius fœlicitatis, quam quærimus, in ea contineri monemus. Hoc autem ita intelligo quemadmodum dicimus ſanitatem magnam eſſe partem fœlicitatis quam quærunt animalia. Ille ſtatus eſt animi functionibus ſuis rite peragendis idoneus; hic corporis parilis eſt conditio: uterque ſtatus placidum ſui ſenſum animo imprimit, indéque lenem quidem ſed conſtantem generat lætitiam, etiam cùm res aliæ minùs fœliciter ſuccedunt. Non libet autem hac in materia diſtinguere inter ſanitatem hanc animi & ejuſdem ſenſum, ſeu fruitionem, quandoquidem Natura hæc adeò intimè conjunxit, ut liberi virtutum actus & earum perceptio ſeu conſcientia divelli nequeant à ſe invicem: nec tamen litem illis movebo qui virtutem malint dicere fœlicitatis formalis cauſam efficientem proximam, modò de re conſentiant, eam & præſentem hominis ſtatum parte fœlicitatis eſſentiali & nobili locupletare, & ad majorem illam poſtea acquirendam viam munire ac ſpes erigere. Nihil enim impedit quin eadem ſit aggregati alicujus ſucceſſivè exiſtentis (tale enim eſt humana fœlicitas) pars, & tamen aliarum partium ejuſdem aggregati quæ poſtmodum exiſtent cauſa efficiens; ſcil. ut idem homo Civitatis Romanæ pars ſit, & pater filii de eadem Civitate futuri.

Innumera quidem ſunt apud Philoſophos, è Stoa præſertim & Academia, quæ luculenter ſimul & nervosè evincunt virtutes fœlicitatem ſecum neceſſariò apportare, utpote ipſi eſſentialiter conjunctas: quæ, quia Doctorum manibus quotidiè verſantur, non exiſtimavi eſſe tranſcribenda. Sufficiat quòd libentiſſimè agnoſcam eas eſſe eximias partes fœlicitatis humanæ, adeò ut nec ſine iis quiſpiam (aliis licèt bonis cumulatiſſimus) fœlix eſſe poſſit: nec eæ dum affuerint, miſer, quamvis calamitoſus. Dignæ itaque ſunt quæ propter intrinſecam ſibi perfectionem appetantur, etiamſi nulla eſſet Naturæ Lex quæ illas imperaret: ídque diligentiùs probarem niſi non modò conceſſum, ſed

& fusè probatum viderem à Torquato apud Cicer. 1. *de Fin.* dum ipsius Epicuri sententiam defendit. Nos autem ex his Philosophorum observatis probatis, aut concessis contendimus dari naturale indicium quod à voluntate primæ causæ præmium talibus actionibus annexum fuerit; adeóque quòd eadem causa voluerit homines, quos prævidere docuit præmia consecutura, ita agere ut præmonstratam fœlicitatem assequantur. In hujusmodi voluntatis indicio consistit legis promulgatio, & indè immediatè sequitur Naturalis, & Moralis obligatio. Atque hoc est ad quod videntur satìs non respexisse etiam illi Philosophi qui Virtutem velut summam fœlicitatem sectandam proposuerunt. Videtur enim mihi multum ponderis accedere ad argumenta à suavissimis virtutum fructibus ducta, si illi considerentur velut præmia à voluntate primæ causæ virtuti adjuncta, eo consilio, ut hominibus indicaret velle se eos ea potiùs facere quæ naturalibus, & facilè provisis præmiis cohonestavit, quàm iis contraria quæ ex natura sua, in systemate rerum omnium ab eo constituto, sciuntur ad perniciem homines deducere. Impossibile enim est ullis signis naturalibus hominibus apertiùs & efficaciùs suadere ut quicquam agant aut cum authoritate indicare hoc à Rectore imperari, quàm si perpetuis, & Naturalibus præmiis actus tales ab Authore Naturæ decorentur. Signa arbitraria, ut verba pronunciata, aut scripta, ad indicandas suas Leges nemo sanus in ordine Naturæ à Deo expectat; nec si darentur, posset eorum significatio tam certò intelligi, quàm cognoscitur vis præmii ad impellendas hominum mentes ad ea facienda quæ conspiciunt eo honorari. E conjecturis enim, quibus utimur adhuc pueri, non prorsus demonstrativis colligimus, quid verbis, quibus homines inter se utuntur, singuli velint indicare: hæ tamen sufficiunt ut plerumque intelligamus Civilium Legum sententiam. Præterea verò observavi plurimos ita esse animatos ut mentis suæ perfectionibus nuncium libenter remitterent, & contenti

tenti eſſent eâ fœlicitate carere modò liceret cupiditatibus quibuſdam indulgere; qui tamen, ubi ſufficiente indicio conſtat Voluntatem Dei legem præmiis pœníſque ſanxiſſe quæ cupiditates illas coercet, & aliò eorum ſtudium operámque avocat, eam reverentur & obſervant, & facilè conjiciunt majora bona aut mala ex actibus ſuis per interpoſitam Voluntatem Dei ſequi poſſe, quàm quæ diſtinctè proſpici poſſint. Indicium enim etiam leviuſculum, modò certum ſit, Voluntatis ſupremi rerum Domini, ingens apud omnes verè Rationales habet momentum; quoniam maxima quæque ab ejus favore & ira meritò expectentur. In hoc præmiorum genere continetur beata illa Immortalitas, quam bonorum mentes à corpore ſeparatas manere dictat ratio Naturalis, quia percipit mentem aliam eſſe à corpore ſubſtantiam, utpote nobiliorum operationum cauſam, eandémque ſentit conſtanti propoſito munitam, perpetuam Benevolentiam, omnéſque adeò Virtutes exercendi. Manifeſtum autem eſt illam ſubſtantiam beatâ fruituram eſſe Immortalitate, quæ corporis morte propter naturæ ſuæ diverſitatem non læditur; quæque adeò vitam agit ſuaviſſimâ priſtinæ virtutis memoriâ ſatiatam, & ad omnes quas æternitas feret virtutem exercendi opportunitates paratam. Nam propter ea quæ proximè dicta ſunt, quæque omnis teſtatur experientia, bonorum beatitudo à virtutis memoria, & exercitio nequit divelli. Verùm ſufficit hoc breviter indicâſſe, quod ab aliis latiùs pertractatum eſt.

§. XLIII. Tertio demum loco inter præmia naturaliter conſequentia boni Communis ſtudium, cenſenda veniunt omnigena Societatum Politicarum commoda: illæ enim omnes boni Communis curâ conſtituuntur primitùs, & poſtea conſervantur. Habent ſanè Civitates peculiarem quendam ad ſuos Cives reſpectum; ita tamen ut imperantes cum-primis proſpiciant ne aliis extra ſuam Civitatem degentibus noxam inferant, fidem violent, aut ullum grati-

tudinis, aut humanitatis officium denegent: In his enim capitibus præcipua pacis, bellíque jura continentur; quæ mediante imperantium operâ, à ſingulis Civibus bonis erga reliquos terræ populos obſervantur. Ex hoc autem principio deducendam eſſe Civitates omnes conſtituendi rationem alibi explicabo latiùs, ſi opus videatur. Interim ingentia eſſe ſocietatum commoda, eáſque conſtitui non poſſe aut conſervari, niſi præcepta virtutum plerarumque in Legis Civilis partem, & authoritatem aſſumantur plurimis in locis concedit Hobbius; ut hîc plura adjicere non videatur neceſſe. Illud itaque ſolum annotare viſum eſt, in hunc ſenſum à me referri bona illa Societatis, quibus licèt aliquando nonnulli careant, adeóque contingentia ſint dicenda, ſunt tamen talia quæ cum aliqua probabilitate ſperari poſſint. Habent enim bona contingentia hujuſmodi valorem & æſtimationem in hac quæſtione nequaquam negligendam. Talia ſunt rerum neceſſariarum copia, vitæ ſecuritas, honores, divitiæ, liberorum fœlicior educatio, amplior eruditio, *&c.* Hæc certè non omnibus, ſaltem non æqualiter contingunt è ſocietatis beneficio. Exiſtimo tamen omnes longè pluribus hujuſmodi bonis exinde frui, quàm poſſint eis obvenire, ſi nullum inter homines vigeret boni publici ſtudium, nullæque eſſent ſocietates Civiles; ſed omnes in ferino illo ſtatu degerent in quem Hobbius rectam ſingulorum Rationem omnes deducere contendit, antequam Civitates conſtituantur. Ideo autem neceſſe eſt ut contingentium hujuſmodi bonorum valorem æſtimemus in deliberationibus de iis quæ cum hominibus acturi ſumus; quoniam omnia effecta quæ à liberis ejuſmodi agentibus ſperare poſſumus per actus noſtros erga illos obtinere, ex natura ſua ſubjiciuntur hujuſmodi contingentiæ: adeò ut aut prorſus nihil boni ab illis obtineri poſſe ſperandum eſt, quod perpetuæ repugnat experientiæ; aut aliquo pretio æſtimandum eſt illud Civile bonum quod incertæ plenum eſt aleæ. Ego certè commoda (quæ dixi)

è ſocietate

è ſocietate Civili immediatè, ſed è Legis Naturalis obſervatione, è ſtudio boni Communis primùm orta, tanti æſtimo, ut ipſam vitæ jacturam (quam Leges Naturales aliquando facere jubent pro patria) iis abundè compenſari & ſuperari animitùs crediderim. Educatio enim liberalis, Eruditio, ſecuritas Civilis ſuavíſque hominum convictus, cæteráque quibus è mutuiis auxiliis fruimur ornamenta, ea ſunt quæ vitam faciunt vitalem; ideóque poſtquam ea beneficio Civium bono publico inſervientium per aliquot annos accepimus, Cives ejuſmodi non iniquum poſtulant ſi jubeant, ut vitam ab iis acceptam, & toties conſervatam iis reddamus, aut in illorum utilitatem impendamus. Immò debitores ſumus Patriæ noſtræ, ſeu Concivibus noſtris, ſi ex illorum juſſu rarò, & in extrema tantùm Patriæ neceſſitate, illi rependamus, quod ipſa nobis tribuit indies, ac perpetuó. Pauci ſunt qui alios lædere voluerint propter obſervationem Præceptorum Legis Naturalis, ideóque ad earum ſanctionem præmia minora, aut majorum obſcura indicatio ſufficient: Verùm quia plures perſecutiones oppugnant ea quæ fidei, aut diſciplinæ Chriſtianæ peculiaria ſunt, ea propter ad Chriſtianos confirmandos opus erat ut Reſurrectio, & Gloria regni Cœleſtis revelaretur, ne aliis Chriſtiani eſſent miſeriores.

§. XLIV. Oſtenſo jam eorum quæ ſuſcepimus primo, bona nempe maxima actus humanos ad bonum publicum ſpectantes ſequi in eorum præmium; reſtat ut ſecundum expediamus, nempe Collationem horum bonorum ſeu præmiorum à Cauſæ primæ voluntate factam, ſufficiens dare naturale indicium, Deum velle ſeu mandare ut homines in actibus ſuis bonum publicum perpetuò proſequerentur. Quoniam autem hoc mihi videor ſatìs oſtendiſſe, ubi de pœnis, & ubi de mentis fœlicitate cum virtute conjunctâ egi, hîc probationis hujus vim in Syllogiſmum unicum colligam. Rector, ſeu Cauſa prima Rationalis, cujus voluntate res ita diſponuntur, ut hominibus ſatìs evi-

denter indicetur Actus quoſdam illorum eſſe media neceſſaria ad finem ipſis neceſſarium, vult homines ad hos actus obligari, vel hos actus imperat. Dei autem voluntate res ita diſponuntur, ut indicetur ſufficienter hominibus ſtudium boni Communis medium eſſe hujuſmodi ad finem ipſis planè neceſſarium, ipſorum nempe fœlicitatem in Communi bono contentam, & exinde ſolùm cum Ratione ſperandam. Ergo voluit eos ad hoc ſtudium, ſeu actus indè promanantes obligari: hoc eſt, imperat mandátque Univerſalem Benevolentiam Legum naturalium ſummam.

Major ſumitur è Definitione obligationis quam antea inveſtigavimus. Minor modò eſt probata. Ergo. Monendus autem eſt Lector Fœlicitatem hîc ſpectari veram, integrámque; quæ mentis ſimul & corporis perfectiones, quæ obtineri poſſint, complectitur, & ad vitam, non præſentem modò ſed & futuram (quatenus naturaliter innoteſcit) ſe extendit. Pariter autem Actuum illorum nomine, qui hujus fœlicitatis media ſupponuntur eſſe, intelligimus præcipuè ac, imò ſeriem integram actionum per totum vitæ decurſum eum in finem eliciendarum; quanquam etiam quilibet actus ſingularis, qui ad procurandam veram aliquam partem ſolidæ illius fœlicitatis neceſſarius eſt, hoc argumento evincitur ab Auctore Naturæ mandari. Neceſſarium autem eſt ad conſtantem, ſolidámque (qualem ſpectamus) ſingulorum fœlicitatem, ut ſinguli Rationales de conſtante aliquo tenore actionum eò facientium aliquid ſecum ſtatuant. Cauſarum autem omnium à quarum concurſu procurando illa pendet, talis eſt naturalis conſtitutio, ut Ratio hominum recta (id eſt Naturis hominum conformis, quæque effectum expetitum à cauſis id reipsâ producturis pollicetur) nihil aliud indicare poſſit quod à nobis factum eum ad finem producendum valiturum eſt, præter hoc unicum, nempe ut Univerſali Benevolentiâ Deum hominéſque quoad poſſumus, nobis conciliemus. Vel, quod eodèm recidit, Dei, hominúmque Natura rectè expenſa

penſa hoc indicat, Unumquemque bono Communi conſtanter deſerviendo ſuam fœlicitatem (quæ boni illius pars eſt) optimâ, quæ in ejus poteſtate eſt, ratione procurare poſſe: adeóque neceſſe eſt ut hoc agat ſi quantum in ſe eſt ſe velit fœlicem eſſe. In hoc omnes rectè judicantes de Divina, humanáque Natura, in qua fœlicitatis ſingulorum cauſæ continentur, ſalvâ ſui boni curâ, conſentire poſſunt, & ſufficientibus indiciis à natura rerum, ejúſque adeò Auctore datis, moventur, ſeu ſollicitantur, ut actu conſentiant hanc propoſitionem eſſe perpetuò veram, perpetuámque actionum regulam ſive legem. Scilicet etſi in rarioribus quibuſdam caſibus contingat, ut ſingulari alicui homini majores aliquæ commoditates ad tempus obtineri poſſint, quàm quæ cum Communi bono conſiſtunt; quoniam tamen, ſpectato integro durationis noſtræ decurſu, amplior obtineatur beatitudo eas negligendo, quàm perſequendo, earum fruitio inter partes fœlicitatis maximæ eidem poſſibilis non poteſt numerari. Sub hoc autem unico dictamine valdè generali, tota Moralis, ac Civilis, & Oeconomica Philoſophia, ac quicquid uſpiam eſt veræ prudentiæ, & virtutis continetur. Hâc ratione & illis, & nobiſmet-ipſis proſpiciemus optimè; nec tamen ordinem quem in rerum natura reperimus conturbabimus ut omnia nobis ſubordinemus, quod ſecundo in loco objectum eſt.

§. XLV. Pergamus itaque ad ſolvendam eam objectionem quâ ſuggeritur, noſtrâ methodo inveſtigandi obligationem Legum Naturalium effici, ut Commune bonum, adeóque Dei honos, & omnium aliorum hominum fœlicitas privati cujuſque fœlicitati poſtponatur, & ei inſerviat, velut fini ſupremo. Abſit autem ut ego tale quicquam docerem: immò verò id hìc ſtabilire conor, quod ejuſmodi ſententiam funditùs ſubvertit, quippe nemini jus ad vitam, aut neceſſaria ad vitam conſervandam competere monui, niſi in quantum cujuſque vita boni Communis aut pars eſt, aut cauſa, aut cum eo ſaltem conſiſtit. Verùm

diſtinctè

diſtinctè oſtendemus quomodo hæc inter ſe cohæreant.

Inprimis itaque obſervandum eſt quòd non eodem ordine inveſtigetur à ſingulis hominibus obligatio Naturalis, quo in natura rerum ab ejus Auctore fundatur, & conſtituitur. Neceſſe enim habemus nos ordine primùm uti analytico, procedendo ab effectis quæ proximè nos afficiunt ad varias complicatáſque admodum cauſas ſecundas; tandémque ad primam aſcendimus. Illi tamen nequaquam ſumus injurii, ſi tandem agnoſcamus neceſſaria omnia quæ priùs obſervâſſemus effecta ab ejus voluntate originem traxiſſe, eíque acceptam referamus omnem quam notaveramus in iis perfectionem. Sic in re noſtra, inprimis Naturam noſtram quadantenus agnoſcimus, & neceſſaria quædam eſſe ad ejus fœlicitatem, nec non conatus quoſdam planè Naturales versùs neceſſaria hujuſmodi: actus porro noſtros liberos quoſdam obſervamus ex natura eorum, quibuſcum verſamur, velimus nolimus oppugnari, & quantum in ipſis eſt coerceri videmus; alios verò actus noſtros (qui nempe aliis ſunt benefici) ſentimus reciproco affectu libentiſſimè compenſari: quin & noſmet-ipſos ità à Natura comparatos reperimus, ut propendeamus abſque deliberatione ad *Vim vi repellendam*, & *par pari referendum*; nec aliud ſuadet Ratio conſultiſſima. Ex hujuſmodi innumeris perpetuíſque obſervationibus, aliíſque qualia ſuggeſſimus nos antea, perſuaſum fit menti humanæ benevolentiam aliorum erga alios, aliorum pariter omnium hominum ad præmia ac fœlicitatem viam munire; eóque magìs, quò magìs ſit diffuſa. Poſtquam autem hoc totum ab Auctore Naturæ valdè provido fieri conſiderat, dubitare nequit, quin is hoc ab hominibus ſpectari velit, utì reverà eſt, ut idoneum argumentum à Rectore datum, quo impellerentur ad Benevolentiam univerſalem exercendam: hoc eſt (utì oſtendimus) ut indicium obligationis, & certiſſimus Legis character eam imperantis. Quanquam autem hoc ultimò inveniatur, hîc tamen primùm incipit obligatio Legum Naturalium, nempe

à cog-

à cognita Voluntate Dei, quem ex operibus didiceramus Ens eſſe perfectiſſimum, omnium cauſam, cujúſque à nutu omnium, noſtráque adeò (de qua naturaliter ſoliciti ſumus) fœlicitas tota pendet. Non aliter ab amore noſtræ fœlicitatis oritur obligatio, quàm à fide ſenſuum teſtimoniis datâ oritur veritas propoſitionum de exiſtentia rerum Naturalium, & primæ earum Cauſæ, quæ exinde eruitur. Nemo tamen dixerit nos ideo ſenſus noſtros toti mundo, ipsíque Deo anteferre; quandoquidem ipſorum exiſtentiam uſúmque omnem à Deo velut Causâ primâ, & à mundi ſyſtemate, velut Cauſis ipſi ſubordinatis, pendere libenter profitemur. Primum eſt in Natura, ad quod ultimò in ordine hoc retrogrado pervenitur. Quanquam igitur hic ordo cognitionis ſit planè naturalis & uſitatiſſimus, ac inſuper affectus noſtri, variíque appetitus ita exercentur prout bonorum malorúmque cognitionem acquirimus; non tamen exinde pronunciare licet quid ſit aut cognitu digniſſimum, aut præ aliis rebus amandum. Verùm quemadmodum ſenſuum ope principia quædam valdè generalia à mentibus noſtris addiſcuntur, *v. g.* Arithmeticæ, & Geometriæ theoremata univerſaliſſima, quorum vi errores, quos plurimi à ſenſibus malè intellectis haurire ſolent, fœliciter corrigantur; pari ratione è Naturali noſtræ fœlicitatis amore prudenter gubernato perveniunt verè Rationales ad eam rerum naturalium, ipſiúſque Dei cognitionem, ad eos affectus erga ipſius honorem, ac Communem omnium fœlicitatem, quibus omnis perverſa φιλαυτία aut præcavetur, aut extirpatur. Limitati planè intra breves admodum fines, & omnis culpæ expertes ſunt primi Naturales, ac neceſſarii illi, quos in hominibus ſupponimus ſeſe conſervandi beandíque appetitus, aut eorum ſaltem aliqui; utì errore carent ſimpliciora ſenſuum noſtrorum indicia circa propria ipſorum objecta in circumſtantiis requiſitis. His enim negatis nulla vel Naturam ſciendi, vel actiones noſtras ſecundùm regulas Naturæ accommodandi ſpes eſſet reliqua,

ſed fruſtranea perpetuò Scepſis in locum Scientiæ, & fortuita prorſus actionum determinatio in locum prudentiæ, certíque regiminis affectuum neceſſariò ſuccederet; nihílque intereſſet inter ſapientem & ſtultiſſimum. Quoniam autem è notitia & amore effectorum, quæ nos proximè afficiunt, animus noſter naturaliter acquirit cognitionem, & amorem omnigenarum cauſarum à quibus pendemus, rationalium præſertim; utpote quæ non modò cauſalitatis ſuæ vi, ſed naturæ ſimilitudine in intellectum, & affectus noſtros ſeſe inſinuant; patet primas illas noſtrum-ipſorum notitias, & propenſiones erga noſtram fœlicitatem eſſe tantùm velut gradus ad ſublimiores notitias, & ad affectus diffuſos magìs, magíſque intenſos, prout rationes bonitatis, perfectioníſq; in objectis conſpicuæ poſtulaverint. Et certè notius eſt quàm ut probatione careat, amoris noſtri gradus, & menſuram non pendere ab ordine temporis, quo res cognoſcitur, aut amatur; ſed è judicio noſtro de menſura Naturalis bonitatis in perſonis & in rebus repertæ. Oſtendimus autem quidlibet bonum judicari non per relationem ad noſmet-ipſos tantùm, quod ſolum in ſtatu Naturali agnoſcit Hobbius; ſed propter vim quam habeat conſervandi, perficiendíque quoſlibet alios; præcipuè verò aggregatum ex omnibus in *Cap. de Bono*. Hæc autem bonitas ſeu perfectio facilè agnoſcetur major eſſe in toto genere humano, quàm in quovis ſingulari; in Deo autem longè maxima; proindéque ſummè erit amandus.

Summa itaque Rei huc redit; excitamur curâ fœlicitatis noſtræ (quam velut effectum poſſibile ſpectamus) ad conſiderandas Cauſas è quibus pendet; eas præſertim quæ & in efficiendo præcipuas habent partes, & ad eam augendam, aut minuendam actionibus noſtris impelluntur; quales quidem ſunt Deus, hominéſque quilibet. Harum autem cauſarum naturam dum diligentiùs introſpicimus, in iis obſervabimus perfectionem, bonitatémque, ſeu aptitudinem ad conſervandum, meliorandúmve Univerſi ſtatum, ſimi-

lem.

lem planè ei quæ noſmet nobis reddidit amabiles: in Deo autem infinitè majorem. Præterea verò ſingulas reperimus non minùs à ratione ſua determinatas ad ea quærenda quæ ſuæ fœlicitati ſunt congrua, quàm ſumus ipſi noſmet; ut nulla planè ſit cauſa cur omnes nobis potiùs quàm aliis, ac ſibi deſervire cupiamus, aut ſperemus.

§. XLVI. Unicus ſupereſt modus, quem ſuggerit Ratio è notitia ſummæ ſeu aggregati ex additione ſingulorum quæ rationalibus peculiaris eſt, quo omnes omnibus adeóque ſingulis (quantum univerſi ratio patitur) concilientur, nempe ut conſentiant omnes in unum finem ab omnibus proſequendum, Commune bonum. Id autem ſinguli facilè poſſunt, quoniam natura cujuſque Rationalis intellectu prædita eſt illud quadantenus capiente, & voluntate ad id proſequendum idoneâ. Hâc quippe ratione ſingulorum fœlicitati, quantum univerſi natura patitur, conſuletur; ſinguli enim pars ſunt communitatis: ea autem fœlicitas quam quiſpiam temerè optare poſſit quæ non conſiſtit cum fœlicitate communitatis è rationibus omnibus aggregatæ, reverà eſt impoſſibilis: utpote non conſiſtens cum determinata vi cauſarum longè majorum, quàm voluntas eam optantis; adeóque non poteſt cum Ratione optari.

Id autem hîc præcipuè obſervatum velim quòd quanquam noſtræ fœlicitatis cura ad cauſarum rationalium naturam conſiderandam nos deduxerit; ipſis tamen omnibus intrinſeca ratio, ac voluntas, naturaliter ad fœlicitatem ſibi poſſibilem determinata, omníſque ea, quam agnovimus in ipſis, perfectio bonitáſque ad ſtatum univerſi relata efficit ut & poſſint communem hunc finem ſibi proponere, & neceſſarium ſit ut reipsâ eum proſequi ſtatuant, ſi quid cum recta Ratione de praxi ſua ſtatuere velint. Quippe unicus eſt finis in quo proſequendo omnes conſentire poſſint; & certiſſimum eſt, nihil ſecundùm rectam Rationem ſtatui poſſe, in quod omnes non poſſint conſentire. Ideóque à

communi rationali natura oritur neceſſitas ut quiſque univerſalem exercendo benevolentiam, commune ſemper quærat bonum, ſuúmque tantùm ut ejus partem, eíque adeò ſubordinatum, quæ Legis Naturalis ſumma eſt.

Quoniam autem in hoc ratiocinalium ſyſtemate unus eſt omnium Auctor, Conſervator, & Dominus, cujus arbitrio quæ ad aliorum omnium fœlicitatem neceſſaria ſunt diſponuntur præcipuè; adeóque ab ejus voluntate ex iis quæ fecit notâ, neceſſitas hunc finem proſequendi, & idoneas actiones (velut media eò facientia) exerendi proficiſcitur; obligatio itaque ad tales actus ejus veluti imperantis voluntati ſoli meritò aſcribitur. Quanquam natura aliorum omnium rationalium, inter quos ſuam quiſque numeret, indicet nobis quid rebus ita conſtitutis factu ſit neceſſarium, ut aſſequamur finem noſtrâ fœlicitate majorem, qui tamen eam quatenus obtineri poteſt ſecum feret, ut eâ pleniſſimè potiamur.

In hac autem analyſi quæſtionis quam proponimus de modo acquirendi ſingularis cujuſlibet hominis fœlicitatem in quibuſlibet circumſtantiis, id contingit, quod pleriſque mirum fortaſſe videatur; quod tamen in analyſi Geometrica ſæpe ſolet accidere; nempe ut in diſquiſitionis fine inveniatur non id ſolum quod primò quærebatur, ſed & alia ad rem pertinentia, de quibus qui quæſtionem movet nequaquam erat ſollicitus. Invenitur enim primò reſponſio, ſeu ſolutio generalis, quæ non unici illius hominis circumſtantiis accommodata eſt, ſed cujuſlibet alterius, utpote pariter à Deo hominibúſque aliis pendentis; Immò integræ gentes eâdem viâ ad ſuam fœlicitatem diriguntur. Univerſalis ſcilicet hæc benevolentia, & ea omnia quæ in Communis boni cura continentur præcepta, & ſingulos homines & integras nationes eandem ob cauſam obligant, propter quam ſingulari alicui ſunt obſervanda, ut conſiderando patet. Secundò etiam ex eadem analyſi oſtenditur quomodo limitanda ſit quæſtio (quæ ſine limitatione proponebatur)

ponebatur) ut ſolutio ejus ſit poſſibilis ac certa. Nempe requiritur ut propoſita cujuſvis animo fœlicitas, talis ſit quæ conſiſtat cum natura, ac determinationibus aliarum cauſarum rationalium, quarum vis eſt major; hoc eſt, ut conſiſtat cum honore Dei, & bono hominum Communi, eíſq; inſerviat. Aliam ſiquis expectet ſibi fœlicitatem, hâc ſolutione monetur, votum ſuum ſpectandum eſſe velut problema impoſſibile adeóque prorſus rejiciendum. Abſtineo ab exemplis hujuſmodi ſolutionum Geometricis, quoniam ea Analytices peritis abundè ſunt nota, aliis verò ingrata forent, ac à re noſtra nimis aliena viderentur. Atque hæc ſit prima pars reſponſionis noſtræ ad propoſitam objectionem.

§. XLVII. Adjicimus autem ſecundò Finem Legiſlatoris, nec non illius qui legem Naturalem implet longè majorem eſſe & ſublimiorem quàm eſt evitatio pœnæ, aut aſſecutio præmii quibus lex ſancitur, & quæ unumquemque ſubditorum proximè tangit afficítque; quanquam his proximè indicetur obligatio ſubditi cujuſlibet ad obſequium præſtandum. Finis enim, *i. e.* effectum intentum directè ab utroque eſt Commune bonum, honos Rectoris, ſalúſque ſubditorum omnium. Hæc autem manifeſtò majora ſunt quàm unius obedientis fœlicitas. Nemo autem verè legi obſequitur, niſi hunc finem animitùs cum Rectore reſpiciat. Si autem in hunc finem directè & conſtanter collimet, ſinceritati obedientiæ nihil detrahitur, propterea quòd ſuæ fœlicitatis admonitu primò cœpit cognoſcere Rectorem ſuum juſſiſſe, ſublimiorem finem ſpectare. Fruſtra ſancirentur leges pœnis & præmiis, niſi utilis eſſe poteſt eorum conſideratio, ad adducendos ſingulares ſubditos, quorum fœlicitatem augent minuúntve, ad ſinceram integrámque obedientiam. Quippe ſanctio iſtiuſmodi legi eo fine adjicitur, ut ea ſubditos perducat ad majorem finem proſequendum quàm eſt ſua cujuſque beatitudo. Cùm itaque Ethicæ ſcriptores, de Beatitudine cujuſque formali, tan-

quam ſine illius ultimo loquuntur, libenter eos interpretor quòd ſit præcipuus finis inter eos qui agentem ipſum ſolum ſpectant; & non dubito quin unuſquiſque bonus finem habeat, *i. e.* effectum intendat majorem, ſcilicet Dei honorem, aliorúmque hominum ſtatum fœliciorem. E noſtra enim aliorúmque rationalium fœlicitate (quam pro data occaſione molimur) unum finem ſummum ſeu effectum optimum conflari concipio. Non enim nunc quæritur quodnam è diverſis bonis poſſibilibus ſit majus, ac majore ideo ſtudio quærendum, (ut ſæpe fit inter antiquos Philoſophos) ſed ſuppoſito quòd fœlicitas humana, è multorum quæ diverſi ſunt generis bonorum confluxu coaleſcat, & ſucceſſivè per totum durationis homini naturalis decurſum fruenda ſit, dum continuam ejuſmodi bonorum, aut etiam majorum, quærimus ſucceſſionem, id nunc diſceptatur, an cauſarum rationalium natura, à quibus pendet hujuſmodi fœlicitatis ſpes, poſtulet, ut eas nobis conciliemus commune omnium bonum privatæ meæ fœlicitati anteferendo, eámq; conſiderando tantùm ut partem communis fœlicitatis, quæ niſi ſalvo toto conſervari non poteſt? an verò cauſarum rationalium natura potiùs moneat, ut ſecuritatem mihi quæram præoccupando alios palàm, aut ex inſidiis, utpote qui naturaliter ſibi ſolùm conſulant, mihíque adeò ſint hoſtes? quod ſatìs apertè docet Hobb. *de Civ. c.* 5. §. 1. Ego verò in agentibus Rationalibus eam agnoſco Naturæ bonitatem quæ propendeat ad alios univerſaliter juvandos, ſi modò illi in Commune bonum conſentient. Hæc autem indè oritur quòd omnes quò majore polleant ratione, eò magìs proni ſint in hunc finem, ut omnium maximum, conſentire, ac judicare ſuam fœlicitatem hâc unicâ methodo perfectiſſimam fore: Indè verò ſequitur eorum quemlibet pronum eſſe aliis hunc finem dictis aut factis proponere, & ſuadere, quamprimùm datur congrediendi opportunitas, nec quenquam poſſe recta cum Ratione conſenſum ſuum denegare; adeò ut de nemine præſumere licet eum

in

in hunc finem nolle consentire, nisi sufficiens sit causa credendi eundem rectam Rationem exuisse; alios autem omnes ac si nobiscum expressè consensissent tractandos esse. Hoc autem ipso quòd quispiam secum statuat Commune bonum præ aliis singulorum commodis prosequi, ex sua & aliorum fœlicitate conflatum finem sibi proponit, ejúsq; partem aliquam assequitur, quotiescunque aut aliis, aut sibi vel tantillum prodest cæteris illæsis. In hanc rem plurimi refert observare finem esse non id solum quo quispiam fruitur, qualis est propria cujusque fœlicitas, sed & effectum omnem quem agens rationalis sciens, volens, & ex intentione producit, aut conatur producere. Atque hinc ea quæ consultò facimus ut aliis prosimus, aut placeamus, non minùs rectè fines nostri habentur, quàm intrinseca illa cuique fœlicitas quâ formaliter beamur. Ipsa interna cujusvis beatitudo non aliâ ratione mihi finis cujusq; videtur dici, quàm quatenus ejus partes omnes sunt effectus quidam ad quos, velut præstitutos motuum terminos, actiones & affectus nostri à ratione diriguntur. Nec ulla prorsus est causa quò minùs ejusmodi actus et affectus qui ad alios effectus veluti terminos quosdam extra nos positos ab eadem ratione diriguntur, eadem de causa Fines dicantur. Porro inter fines hujusmodi is meritò præcipuus dicitur, cujus consideratione libenter, è necessario rationis veræ præscripto, limitamus operationes nostras circa alios fines quoscunque, etiam illos qui ad nostram fœlicitatem spectant. A consideratione autem Communis boni velut integri & adæquati finis, nostræque fœlicitatis velut exiguæ ejusdem partis, determinamus omnes operationes quæ nosmet-ipsos spectant. Ergo Commune Bonum præcipuum finem facimus in methodo quam actionibus humanis hîc præscribimus.

Minoris probatio manifesta est in iis quæ capite primo docuimus, ubi mensuram bonorum unicuique propriam non aliter determinandam esse ostendimus quàm per proportionem, quam quisque nostrûm habet, ad systema omnium rationalium,

rationalium, ſeu ad totum Civitatem Dei naturalem. Prorſus utì nutrimentum idoneum ad conſervationem & incrementum ſingulorum membrorum in animali ſano determinatur per rationem quam illud habet ad totius corporis ſtatum optimum.

§. XLVIII. Ad hanc autem limitationem noſtræ fœlicitatis (quam ſperamus) faciendam, neceſſariò nos deducunt principia quæ nos poſuimus exhibentia Deum, alióſque homines & illius cauſas voluntarias, adeò ut nobis neceſſe ſit (earum naturâ id poſtulante) voluntatem Dei hominúmque nobis conciliare, concedendo ea omnia quæ ipſis, ut totius communitatis naturalis partibus longè maximis, & præcipuis ſatisfaciant, priuſquam cum ratione ſperare poſſumus eos nobis commodaturos eſſe operam ſuam rebus noſtris planè neceſſariam. In operando enim propter finem, rationi prorſus repugnat effectum aliud ſperare, aut intendere, quàm quod ex natura cauſarum omnium, præſertim principalium, eò concurrentium determinetur. Adeóque cùm cauſæ principales noſtræ fœlicitatis ſunt alia, præter noſmet, agentia rationalia, ea tantùm ejus menſura erit ſperanda quam hujuſmodi cauſarum naturaliter neceſſariarum voluntas & ratio permiſerit. Scilicet quanquam in inveſtigatione cauſarum (utì in reſolutione problematum) procedimus ab effectis, quæ confusè plerumque animo concipimus, aut tantùm optamus (quale quiddam eſt fœlicitas ſua cujuſque poſſibilis generali notione animo comprehenſa;) in operando tamen (analyſi jam peractâ, cauſíſque cum effectis ſuis proximis diſtinctè jam repertis, & in mente ordinatis) progredimur ſyntheticè ab expenſis primò curatíſque (quæ naturâ ſunt priores) cauſis ſingulis (Deo ſcilicet & hominum aggregato) ad bona illa effecta circa publicam fœlicitatem, quæ ex illarum viribus determinationibúſque cum noſtris conatibus concurrentibus obtineri poſſunt. Prorſus utì in conſtructione problematum Geometricorum ſyntheſi utimur ordinatâ (quam analyſis invenerat)

invenerat) quæ à punctorum poſitione, aut à ſimpliciſſimarum linearum ductu imprimis cautiſſimè peracto aut ſuppoſito, notíſque proprietatibus, ex ipſarum veluti cauſarum naturâ fluentibus, effecti quæſiti naturam penitus determinat. Facili (ſi placet) rem ἐικασίᾳ adumbremus Geometricâ: Obſervat quiſpiam ad uſus ſuos neceſſariam eſſe Mediam proportionalem inter duas lineas datas reperire; mox analyticè inquirens cauſas quibus ea determinari poteſt, comperit Peripheriâ circuli, cujus diameter ſit datarum linearum ſumma, rem commodiſſimè expediri poſſe; vide Euclid. 6. *prop.* 13. En aliud jam opus, & quidem majus quàm ductio unius rectæ, Mediæ nempe proportionalis quâ caruit, Geometræ noſtri cogitationibus proponitur. Connectendæ ſunt inter ſe duæ datæ, & inveniendum eſt punctum medium in linea ex utriſque conſtitutâ. Hoc centro, & intervallo à termino alterutro lineæ modò conſtitutæ deſumpto ſcribendus eſt circulus, à cujus peripheria perpendicularis demiſſa in punctum connectionis rem expediet. Perſpicuum eſt in conſtructione hac, methodo locum eſſe ſyntheticæ; & Geometræ noſtri operationes non dirigi ſolùm per reſpectum ad rectæ illius quam deſiderat longitudinem, ſed & per conſiderationem naturæ centri, diametri, circuli, & perpendicularis in punctum datum demittendæ: ex harum enim naturis ſeu definitionibus ac relationibus mutuis praxeos vis ad obtinendum finem requiſitum demonſtratur; immò inſuper ex his probatur, eandem conſtructionem non ad unius hujuſce lineæ tantùm determinationem ſufficere, ſed & ad innumeras ejuſmodi alias aliorum fortè uſibus accommodandas. Quoniam ea diameter dividi poteſt in quovis ſui puncto in duas alias lineas rectas, idémque circulus mediam proportionalem inter illas exhibet, alteri fortè, aut ipſi, aliâ occaſione utilem futuram. Parili ſanè modo ſinguli homines, dum ſuæ fœlicitati naturaliter proſpiciunt, comperiunt quærendam eſſe menſuram quandam bonorum, neceſſitatibus ſuis pro-

portionatam, quæ diſtinctior paulò eſt idæâ fœlicitatis quæſitæ. Poſtea verò diligentiùs cauſas inveſtigantes, à quibus ſperanda ſunt hujuſmodi bona, & à cauſis aliquot proximis ad eas quæ in rerum ſyſtemate à nobis remotiſſimæ analyſin inſtituentes, naturæ ductu intelligunt, circumfuſos undique rationales omnes, tanquam cauſas à quibus aliquantiſper pendemus, reſpiciendos eſſe, & generali benevolentiâ conciliandos. Quapropter analyſis hæc majorem poſthæc finem proſequendum eſſe docet, quàm qui primitus ob oculos noſtros verſabatur, utpote cui ex natura univerſi (cujus pars ſumus) noſtra fœlicitas, quantacunque poſſibilis eſt, neceſſariò implicatur; ideóque vel ea ſimul cum nobiliore fine, bono nempe publico, honore Dei, humaníque generis fœlicitate quærenda erit, vel omnis ejus ſpes, in rerum natura fundata, erit abjicienda. His ex analyſi, ſeu cauſarum natura perſpectis ad illius nobilioris finis proſecutionem (in quo fœlicitas noſtra pleniſſimè continetur) mens ſe accingit, cauſarúmque omnium ordinem, ac dignitatem æſtimat, juxta menſuras virium, ac determinationum hunc finem ſpectantium, quas in iis reperit. Hinc cùm Deum & homines ad hunc finem plurimùm poſſe ac velle percipiat, eorum vires cauſas eſſe, ſeu media maximè idonea agnoſcit, utì & illorum Commune bonum eſt finis: ideóque ſe iis adjungit, iíſque modo eorum naturæ rationali ac dignitati congruo utitur, nempe vel iis proponendo quædam agenda quæ in hunc finem conducant, vel conſentiendo cum iis in actionibus quas illi nobis ſuadent velut neceſſarias, aut ſaltem ſalvo hoc fine, permiſſas eſſe indicant. Hæc autem omnia cùm fiant unicè propter nobiliſſimum hunc finem, ſequitur nos per totam operationum noſtrarum ſeriem, adeóque per totam vitæ ſecundùm hanc rationem inſtitutæ decurſum, noſmet iis adjuncturos eſſe cauſis, quas ſcimus ad illius proſecutionem plus poſſe ac velle *i. e.* Deo cum primis ac hominibus præſtantiſſimis: & majores partes hujus finis prælaturos eſſe partibus ejus minoribus

minoribus; *v.g.* publica commoda privatis, &c. Scilicet (ut propoſitæ modò ſimilitudinis ductum ſequamur) cùm ad operationem manus admovemus, inprimis curabimus ut centrum ac principium primum nobiliſſimi, quod quærimus, effecti inveniamus, juſtámque ab eo diſtantiam obſervemus; id eſt, Deum ſpectamus & voluntatis illius judicia quæ in ejus effectis ſunt conſpicua; deindè verò percurrentes animo ſingulos, qui nos undiquaque cingunt, homines, velut infinita peripheriæ puncta, omnium ordinem, ac poſitionem à prima cauſa determinatam inviolatam ſervantes, ope motûs cujuſdam reciproci, ſeu beneficiorum permutatis vicibus præſtitorum, innoxiam tandem obſervamus opportunitatem, veluti punctum in datarum linearum commiſſura, in qua nobis quantum ſufficit concedatur ſine noxa aliis illata, atque adeò à circumfuſis aliis omnibus determinatur quantum noſtræ conditioni proportionatum ſit, ut toti ſyſtemati inſerviamus, utì à peripheria longitudo mediæ proportionalis quæſitæ. Interim tamen è nobiliſſimo hoc reciprocæ Beneficentiæ motu fit, ut alii ſimilia, & ſæpe quidem, prout occaſio tulerit, majora ſibi decerpant beneficia, quàm ea fuerint quæ nobis quæſivimus; quemadmodum ex ejuſdem circuli ductu non ſolùm media proportionalis inter duas nobis datas lineas inveniatur, ſed & ſimiles inter infinitas alias in quas eadem Diameter dividi poteſt; eæque mediæ ſæpiſſimè majores ſint quàm quæ nobis fuerint neceſſariæ, quæ quidem aliorum uſibus ſint idoneæ. Denique non ex Unico quovis Effecto, quod præſtare poteſt circuli deſcriptio, ejus vis, perfectio, ac ordo dignitatis inter figuras à Geometriæ perito æſtimatur, ſed è conjunctis omnibus effectis, ſeu ex omnium problematum conſtructione quæ quovis modo indè pendeat. Pari planè ratione quivis Rationalis perfectionem, ac vim intrinſecam cauſæ primæ, totiúſque generis humani non æſtimabit, è ſola quam in iis comperit efficacia circa ſuam tantùm fœlicitatem, ſed è ſtupenda illa effectorum varietate,

& magnitudine, quæ ex his cauſis jam provenerunt, aut poſthæc poſſint provenire; præcipuè verò è Bono Univerſi, ſeu Communi omnium Rationalium quod horum viribus indies conſervatur, aut etiam promovetur. Vis enim quævis ex omnium effectorum indè profluentium aggregato unicè menſurari poteſt, adeóque vis beneficiendi è ſumma omnium beneficiorum indè emanantium æſtimanda eſt. Et naturalis ordo dignitatis inter cauſas beneficas is eſt quem indicat menſura hujuſmodi Beneficentiæ, ut minùs benefici effuſiùs beneficis inferiores, ſeu ſubordinati reſpectu hujus attributi dicantur, ut in ſerie creſcente ſeu aſcendente minores numeri dicuntur inferiores.

§. XLIX. Ex his autem manifeſtum eſt quòd rerum naturæ, & intrinſecæ vires animas noſtris ſatìs offerunt, unde eorum judicia, ſeu æſtimationes de rerum bonitate, ordine, ac dignitate dirigantur; ídque non è reſpectu ad noſmet puſillos homunciones, ſed ad totum aggregatum entium rationalium, ſeu integram civitatem cujus caput eſt Deus; quanquam ſuæ fortaſſis fœlicitatis cura ad diligentiorem in rerum omnium naturas diſquiſitionem quempiam primò deduxerit. Patet etiam quòd ſi finis, quem diximus, nobiliſſimi partes inter ſe libeat comparare, atque ordinem inter ipſas contemplari, ſuperior erit finis pars quæ perfectioni convenit intrinſecæ majori: ut ſumma ſit Dei gloria, deinde ſequatur hominum plurium meliorúmque fœlicitas, & hâc ſit inferior cujuſlibet unius beatitudo. Inter media autem, ſeu cauſas hujus finis aut effecti unaquæque majorem æſtimationis, amoris, curæque (ſi deſideretur) partem vendicabit, quæ ad finem illum plùs poterit: unde ſummus hìc Deo dabitur locus, proximus plurimorum hominum ac optimorum auxiliis, ſingularis autem quilibet (adeóque is qui ſecum de ſuis rebus deliberat) inferiore adhuc loco contentus erit, ſi rerum Naturæ auſcultabitur. Atque hæc ſanè mihi videntur abundè ſufficere ad amoliendam omnem ſuſpicionem, ne è methodo

thodo noſtra quicquam deducatur, quo ſingularis cujuſvis fœlicitas honori Divino, aut publico bono præferatur. Ne tamen cuiquam offendiculo ſit quòd ipſa cauſa prima, totúmque aggregatum hominum conſiderentur velut medium ad finem illud nobiliſſimum, cujus pars exigua eſt ſingularis cujuſvis beatitudo; viſum eſt hîc id apertè enunciare quòd ſæpiùs innúi, nempe vocabula hæc *finis* & *medii* eſſe tantùm denominationes extrinſecùs effectis causíſque attributas in quantum ab agentium rationalium conſilio & intentione proveniunt: quodvis effectum ab his deſtinatum *finis*, & quævis cauſa cujus vis huc quicquam confert, *medium* appellatur. Denominationes autem hujuſmodi in ſe non continent idoneas menſuras perfectionis rebus intrinſecæ, aut exiſtimationis quam apud alios obtinent. Notiſſimum enim eſt quòd nec Deus, nec homines ſimul omnes quicquam de ſua dignitate aut honore amittant, quoniam ſponte aliquid contribuant ad inferioris cujuſlibet fœlicitatem. Effectus aliquis particularis ipſius causâ longè poteſt eſſe inferior, talíſque ſolet reputari, ideóque & finis particularis ad quem agens rationalis actionis ſuæ vim dirigat ipſo agente minùs ſit nobilis; ſufficit ſi finis illius totus ſeu adæquatus ejus dignitati congruat. Interim tamen cauſarum ſuperiorum honori ſatis cautum eſt, etiam cùm ad effecta minima ſe demittunt, tum quia ſuo conſilio ac ſponte id faciunt, tum quia non alius datur modus, quo quiſpiam certò ſibi comparet harum auxilia, quàm conſentiendo quòd libenter iis deſerviemus, chariſſima quæque nobis denegando, ſi quando Communis boni ratio id poſtulaverit.

Immò præterea maxima illa lætitia, in qua ſingularis cujuſque hominis fœlicitatis pars magna conſiſtit, in illo animi noſtri ſenſu fundatur, quo percipimus, nos in vita anteacta id egiſſe ut Deo hominibúſque placeremus, paratóſque eſſe perpetuò idem agere; ac in ſincera voluntate alios omnes beandi, atque in eorum illis beatitudinem congratulando. Adeo ut fieri non poteſt, ut qui hujuſmodi

fœlicitatem ſibi quærit, perverſæ alicujus φιλαυτίας reus peragatur. Hâc enim ratione fœlicitatem ab aliis acceptam in eoſdem impendit, ſicut rivulus undas ab oceano miſſas in eundem refundit.

§. L. Sublatis tandem (utì ſpero) his difficultatibus quæ partem aliquam methodi noſtræ Leges Naturales earúm-obligationem inveſtigandi, videbantur obtenebrare, progrediamur tandem ad examinationem principiorum Hobbianorum quibus omnem omnino Legum Naturæ obligationem ad actus externos conatur tollere; adeóque Nomen tantùm Legum, & quidem impropriè dictarum eis relinquit; & jus concedit ſingulis eas pro libitu violandi in ſtatu Naturæ, id eſt quotieſcunque Civilis imperii auctoritas aut ſilet, aut eludi poteſt, utì videre licet, *de Civ. c.* 3. §.33,27. *c.*5. §.1,2,3. Unica autem eſt ratio propter quam obligationem earum eo in ſtatu ad externos actus prorſus denegat in locis citatis, nempe quoniam *Securi eſſe non poſſumus quòd alii eas obſervabunt, in iis quæ ad noſtram ſpectant conſervationem*; hinc infert, *unicuique ſpem omnem ſecuritatis ſuæ in eo eſſe ſitam, ut viribus artibúſq; propriis proximum ſuum vel palàm, vel ex inſidiis præoccupet.* Scilicet hoc eſt Achilleum illud argumentum quod illi ſatìs validum videtur ad omnem Legum Naturalium vim extra ſtatum Civilem prorſus frangendam. Quanquam enim videri vult aliquam illis vim relinquere, quâ in foro interno obligent ad ſtudium pacis, manifeſtum eſt illud ab eo dici tantùm ut incautorum oculis tenebras offundat; quippe cùm pleræque omnes Leges Naturæ de actibus externis tantùm loquantur, ídque ſolùm jubeant, ut in illis nemo ſibi omnia arroget ſed ut abſtineat à nocendo innocentibus, pacta ſervet, beneficiis bona retribuat *&c.* cæcus eſt qui non videt harum Legum vim penitus tolli, ubi in actibus externis iis contraria jure perpetrari poſſe contenditur, utì in locis antèa citatis & *Cap.* 14. §. 9. *Lib. de Civ.* & alibi.

Reſpondemus itaque primò non opus eſſe ſecuritate (eâ præſertim

præſertim quæ ab omni metûs causâ libera ſit) de aliorum hominum obſervantia, legibus naturalibus pariter præſtandâ, ut obligemur ad actus externos iis conformes. Voluntas enim cognata Primæ cauſæ quâ Leges has de actibus externis præcipientes ſancit, ſufficiens eſt & adæquata ratio obligationis ad ejuſmodi actus; eâque manente obligatio non poteſt tolli. Cognoſcatur autem hæc Dei Voluntas iis, quos explicavi, modis; etiamſi adeò pravi ſint multorum hominum mores ut ſæpe juſtè facientibus iniqua rependant. Luculentius hoc fiet ex comparatione cum obligatione Legum Civilium quâ ad externam obedientiam Cives omnes teneri Hobbius non diffitebitur. Homines autem omnes, etiamſi ſub eodem imperio humano non ſint, ſunt tamen in ampliſſima Civitate Dei. Notiſſimum interim eſt, quòd, qui eidem imperio humano ſubjiciuntur, perfectè ſecuri eſſe non poſſunt, aut quòd Concives ſui Leges Civiles obſervabunt, abſtinendo à rebellione & ab omni invaſione alieni, aut quòd ſummus eorum Imperator & poterit Legum ſuarum tranſgreſſores punire (præſertim ubi Factiones ſunt potentes) & voluerit bono publico, quantum poteſt, invigilare. Cautiſſimis eorum qui religionis omnis vincula exuerunt ſatìs eſſe videtur ſecuritatis ad obligationem Legum Civilium, ſi probabilius ſit Magiſtratum Legum ſuarum authoritati & poſſe, & velle proſpicere, obedientes tutando, & puniendo tranſgreſſores. At viris pietatem in Deum exercentibus (qui Cives ſunt longè optimi) ſatìs firma videtur Legum Civilium obligatio, etiamſi & vacillet Potentia Imperantis, & in multis ab officio ſuo deficiat ejus voluntas, dummodo ex obedientia ſua ſuis mentibus tranquillitas accedat, & Divini favoris ſpes ratione fulta; vel (ut verbo dicam) quamdiu naturalia indicia obligationis ad ſtudium boni Communis manent immota. Ex hac itaque comparatione patet, quòd ſi Hobbiana ratiocinatio eſſet valida, omnis ſimul Legum Civilium obligatio collaberetur; nec aliter fieri poteſt

quin

quin earum vis labefactetur ab omnibus principiis quæ Legum Naturalium vim tollunt, aut minuunt, quoniam in his fundatur & regiminis Civilis auctoritas, ac securitas, & Legum à Civitatibus latarum vigor. Addo etiam impossibile quiddam postulari, si postuletur absoluta seu perfecta securitas de futuris actibus humanis, sive in statu Naturæ, sive sub regimine Civili. Ex Natura enim sua homines agunt contingenter.

§. LI. (2) Si Securitatis nomine appellare placeat statum à metu seu periculo infœlicitatis liberiorem, asserimus Deum hoc omnibus manifestum fecisse (per ea quæ circa obligationis indicia ostensa sunt) quòd etiam extra regimen Civile à malis omnigenis simul consideratis tutior erit qui actibus externis Leges Naturæ constantissimè observabit, quàm qui, juxta doctrinam Hobbianam, vi, aut insidiis alios omnes conando præoccupare, securitatem sibi quæsiverit; ideóque securitas hæc comparativè dicta, à Deo datur omnibus etiam in statu Naturæ consideratis. Necesse est autem ut cùm pericula, aut securitatem justorum (tales verò sunt soli qui Leges Naturæ etiam actibus externis observant) ac injustorum inter se comparatis, ad investigandum utri horum plus datur securitatis, in rationes veniant non ea solùm mala, quæ ab hominibus aliis utrisque imminent, sed & ea quæ injusti in seipsos accersunt, per inconstantem, ac sibi contradictorium vivendi modum, per affectus inordinatos, Invidiam, Iracundiam, Intemperantiam, *&c.* atque ea insuper quæ à Deo cum ratione metuuntur. Præterea etiam conferenda sunt hæc non in uno aliquo casu, aut in paucis circumstantiis, sed in omnibus quæ per totum durationis nostræ decursum obvenire possunt; aliter enim impossibile est ut verè pronunciemus quis vitæ status, nempe uniformis justitia, an multiformis iniquitas sit magìs secura. Ostensum autem est à me antea, longè fœliciorem esse eorum conditionem qui perpetuo actionum omnium tenore, legem Naturæ sequuntur, quæ nolo repetere.

Hîc

Hîc tantùm placet adjicere, ipſum Hobbium, quanquam ubi agit de ſecuritate requiſitâ ad obſervantiam Legibus Naturæ præſtandam, totus inſiſtat in ſecuritatem ab invaſione aliorum hominum, & contendat quia ea non datur, ideo neminem teneri ad actiones externas Juſtitiæ, ſed habere jus ad omnia, & jus belli in omnes *cap.* 5. §. 1. alibi tamen velut ſui oblitum nonnulla agnoſcere, licèt parcè admodum, quæ indicant eum videre obligationem dari ſufficientem ad externam etiam conformitatem cum Lege Naturæ, ne in alia incidamus mala præter ea quæ ab invaſione hominum metuantur. Exempli gratiâ, cùm probare conatur fidem ſervandam eſſe cum omnibus *de Civ. c.* 3. §. 2, 3. indè rationem petit, quòd *qui pactum violat, incidit in contradictionem*; quam agnoſcit eſſe abſurditatem in humana converſatione. Cùm itaque in hoc caſu admittat ſatius eſſe pactum non violare quàm violare, ne incidamus in contradictionem, quid in cauſa eſt, quò minùs inferamus univerſaliter de omni Lege Naturali, ejúſque obligatione etiam ad actus externos; ſatius eſſe eam non violare actu externo in ſtatu Naturæ, quàm violare; quia violatio ejuſdem contradictionem, & abſurditatem in converſatione ſecum trahit neceſſarió? Quiſquis enim entium omnium, præſertim rationalium, naturam diligenter conſiderat, agnoſcet ſuam fœlicitatem poſſibilem à Communi naturaliter pendere, velut à Cauſa adæquata; ideóque utramque conjunctim vult quærere: quandocunque autem ullam Naturæ Legem violat, ſua commoda à publicis vult divellere, quæ duo contradictoria ſunt & inteſtinum in hominis animo bellum movent, ejúſque tranquillitatem miſerè perturbant. Ea miſeria pœnæ, ob peccatum naturaliter inflictæ, pars eſt non contemnenda, ejúſque ſecuritatem tollit.

Simile eſt quod in *Cap.* 31. *Leviath.* §. penultimâ agnoſcit, dari pœnas naturales, quibus ex ordine Naturæ puniuntur Legum Naturalium tranſgreſſiones, eáſque in Angli-

cana Editione expreſsè agnoſcit à Deo provenire. Sic vim inferentes punit vis aliena, intemperantiam morbi, &c. In Latina Editione mutilantur hæc aliquantulum: agnoſcuntur tamen pœnæ Naturales. Quòd ſi pœnæ hæ Legum Naturalium violationes in actibus externis ex inſolubili rerum concatenatione divinitùs conſtituta ſequantur, proculdubio Leges illæ ad externos actus iis conformes homines obligabunt. Non poteſt enim pœna infligi ob actum ad quem quiſpiam non obligetur; ac ſecuritas vi præoccupando alios fruſtrà quæritur, ſi pœnam huic invaſioni oppoſuit Deus.

Denique etſi è ſola conſideratione periculorum quæ ab aliis hominibus cuivis impendent æſtimanda eſſet juſtorum ſecuritas (quod tamen falſiſſimum eſt) manifeſtum eſſe reor plus eſſe ſecuritatis juſtis omnibus per omnes vitæ eorum partes conſideratis, quàm omnibus injuſtis qui ex Hobbii conſilio ſecuritatem quærerent vi alios aut dolo præoccupando, ſi eorum omnes pariter circumſtantiæ expendantur. Nec quicquam in contrarium facit quòd exempla aliquot in quibus contrarium quiddam acciderit afferri poſſunt. Quemadmodum certum eſt 35. eſſe caſus contra unum quòd quis duabus teſſeris duos primo jactu non jaciet Senarios; etſi hoc etiam ſæpe fieri manifeſtum ſit.

§. LII. Quoniam autem multa jam antè diximus quibus hoc probetur, hîc duo tantùm addam argumenta quæ Hobbium magìs quàm alios premunt. Primum autem ſuggerit præſumtio Legum Civilium in noſtro, aliiſque plerumq; regnis: quæ oſtendit quid judicent Reges de humana Natura. Nempe, Quilibet præſumitur eſſe Bonus donec contrarium probetur ex actu aliquo, ſufficiente teſtimonio cognito. Quoniam autem Hobbius rationem Civitatis, ſeu Rectoris, unicè rectam, verámque eſſe ubique docet; neceſſe eſt ut agnoſcat alios homines non debere exiſtimari tam inſigniter flagitioſos, ut occidere illos etſi adhuc innocentes oporteat ad noſtram ſecuritatem. Cogitandi ſunt potiùs tam boni, ut tutò cum illis fidem & pacem colamus; tutiùs

tutiùs certè quàm ruendo in bellum contra omnes. Ideo autem validior eſt contra Hobbium hæc præſumtio, quoniam ſecuritatem illam, quam in Civitatibus agnoſcit ſufficientem dari, reſolvit in pœnas quibus Magiſtratus omnes coercent juris alieni invaſores. At certiſſimum eſt nullas in Civitatibus infligi pœnas niſi ſecundùm ſententias Judicum, qui ſecundùm hanc præſumtionem ſemper pronunciant. Aut ergo vera eſt hæc præſumtio, adeóque idonea quæ dirigat actiones in ſtatu Naturæ, aut ne in Civitatibus quidem datur ſufficiens ſecuritas per pœnas juxta hanc tantùm inflictas; adeóque ne Civiles quidem Leges obligant ad actus externos; atque ita omnis Civitas diſſolveretur. Quoniam autem experimur judicia publica, ſecundùm hanc præſumtionem pronunciantia, vitam humanam ut plurimùm tutam facere; longè certè tutiorem quàm ſi omnes, qui coram tribunali ſiſtuntur, præſumerent eſſe publicos hoſtes, &, per Hobbianam præoccupationem, morti omnes addicerent; ſequitur & privata ſingulorum judicia de aliis ſecundùm hanc præſumtionem facta, ad omnium ſecuritatem plus conducere, quàm præceps illa de univerſali pravitate hominum præſumtio Hobbiana, quæ alios quoſlibet dolo, aut vi præoccupandos eſſe ſuadet.

§. LIII. Secundum autem argumentum quod evincit violationem Legum Naturalium, in actibus externis ad alios præoccupandos, minus ſecuritatis efficere quàm juſta eorum obſervatio, indè petitur quòd, Hobbio fatente, hinc neceſſariò ſequetur bellum omnium in omnes; & veriſſima eſt conſequentia, ſi omnes ejus conſilium ſequerentur, bellum ejuſmodi evitari non poſſe, licèt nuſquam eſſet juſtum. Poſito autem hoc bello, omnes ſtatim miſerrimos, & mox perituros eſſe rectiſſimè agnoſcit; unde infero fruſtra hâc viâ ſecuritatem quæri, nullámque eſſe ejus ſpem, quod tamen Hobbius docuit *Civ. c.* 5. §. 1. & *Leviathanis cap.* 13. *In mutuo hominum metu, ſecuritatis viam meliorem habet nemo Anticipatione*; nempe ut unuſquiſque vi & dolo

cæteros omnes tam diu ſubjicere conetur, quam diu alios eſſe à quibus ſibi cavendum eſſe viderit. Id autem erit donec unus ſolus ſuperſit, totáque terra commune fiat aliorum omnium ſepulchrum. Auxilia ſibi comparare in hoc ſtatu nemo poterit; quia pacta mutuæ fidei, quibus ſolis alios ſibi quiſquam in ſocietatem adjungere poteſt, ad actus externos neminem in hoc ſtatu obligabunt *Civ. c.* 2. §. 11. Nulla itaque eſt per anticipationem hanc ſecuritas: Adeóque ſi vel tantillum ſit ſecuritatis in natura, ratione, aut conſcientia hominum, ſi vel minimum propendeant eorum ſaltem pauci in proſecutionem Communis boni, quo ſua ipſorum fœlicitas continetur, homini parcent innocenti, & benevolo, qui actibus externis eos omnes demereri ſatagit: ejúſque adeò ſecuritas erit major quàm ex Anticipatione ſperari poſſit; quia illa prorſus nulla eſt.

Quinetiam ipſe Hobbius in ſtatu ſuo naturali aliquem ſaltem eſſe poſſe agnovit qui ſecundùm æqualitatem naturalem permittet cæteris eadem omnia quæ ſibi *cap.* 1. §. 4. & ſi vel pauci hujuſmodi homines inter ſe ſocientur pactis, quæ illi agnoſcent in Commune bonum, cui ſtudent, eſſe valida, pauci illi à cæteris omnibus, mutuis odiis & bellis inter ſe flagrantibus, ſeſe facilè tuebuntur.

Mirum interim eſt quòd Hobbius non viderit mala illa innumera ſtatûs belli in omnes ſufficere ad deterrendos omnes in ſtatu Naturæ à veſana libidine alios omnes præoccupandi; quoniam nihil aliud poſuit præter mala hujuſmodi belli, quibus homines in ſtatu Civili jam poſiti deterrerentur à crimine læſæ Majeſtatis, & à ſeditionibus, quibus Civitas diſſolvitur, & Legum Civilium obligatio omnis tollitur. *De Cive c.* 14. §. 21, 22. Contendit enim Peccatum illud quod per Legem naturalem eſt crimen læſæ Majeſtatis *legis Naturalis tranſgreſſionem eſſe, non Civilis*; ideóque rebelles, ac proditores puniri non ut malos Cives, ſed ut Civitatis hoſtes; nec jure imperii, ſed jure belli. Obiter dicam, Crudè nimis & temerè inter ſe opponi illas duas

duas Leges, Civilem & Naturalem. Immò periculoſum eſt, & ad ſeditionem facit, affirmare Crimen læſæ Majeſtatis non eſſe tranſgreſſionem legis Civilis, & rebelles non puniri ut malos Cives, jure imperii; verùm huic rei non hîc inſiſtam. Quæro autem ab Hobbio an pœna hæc jure belli infligenda, mors ſcilicet ejúſve periculum, ſufficiens ſit indicium quòd lex illa Naturalis de fide ſervanda, adeóque de abſtinendo à Crimine læſæ Majeſtatis obliget, etiam quoad actus externos? Si negat, jus dat committendi Crimen læſæ Majeſtatis; nullúmque relinquit naturale indicium quo ſciri poteſt illa lex obligare Cives ad abſtinendum à rebellione. Si affirmet hanc pœnam ſufficienter indicare obligationem Civium ad præſtandam actibus externis fidem; dicat mihi cur non eadem pœna pari jure belli infligenda in ſtatu Naturæ non ſatìs indicet parem obligationem ad præſtandam actibus externis fidem aliis omnibus extra Civitatem? Et par eſt ratio de cæteris legibus Naturæ. Hobbius hac in re perplexè loquitur, nam in *Leviathane cap.* 28. in ultima conſequentia è definitione ſua Pœnæ deducta, hæc habet. *Malum inflictum hoſti manifeſto nomine Pœnæ non comprehenditur, quia hoſtes Cives non ſunt: Quanquam autem Cives antè fuerint, ſi ſe hoſtes tamen poſtea declaraverint, non ut Cives, ſed ut hoſtes patiuntur. Sequitur hinc ſi Civis facto, aut verbo ſciens, & deliberato Perſonæ Civitatis Authoritatem negaverit (quæcunque Pœna Crimini læſæ Majeſtatis Lege præſcripta fuerit;) puniri tamen, cùm ſe jam hoſtem Civitatis eſſe declaraverit, pœnâ arbitrariâ jure poteſt tanquam hoſtis.* Multa ſunt in his verbis culpanda, quæ tamen omnia ſequuntur ex iis quæ antea docuerit in Libro *de Cive* loco citato: pauca tantùm annotabo. (1) Contradicit ſibi cùm in eorum initio malum hoſti inflictum Pœnæ nomine non comprehendit, & contrà in fine dicit rebellem qui ſe jam hoſtem declaraverit, Pœnâ arbitrariâ puniri ut hoſtem: nam pœna arbitraria ſub pœnæ nomine comprehenditur. (2) Culpandum eſt illud, quòd

malum hoſti manifeſtò inflictum pœnam dici nollet. Sequitur enim malum rebelli inflictum ob crimen læſæ Majeſtatis, quia is jam hoſtem ſe Civitatis declarat, non eſſe pœnam. Certè pœna nihil aliud eſt quàm malum ob tranſgreſſionem legis inflictum: & qui negat malum inflictum eſſe pœnam, negat illud infligi propter crimen, ſeu legis tranſgreſſionem; & inſinuat hoſtem, adeóque etiam rebellem, qui jam hoſtis eſt, propter crimen non pati, ſeu Legem aut non violâſſe, aut eâ violatione pœnam non meruiſſe. Et ſanè cùm hoſtes omnes ſint in ſtatu naturæ Hobbiano, ſuis principiis conſentaneè loquitur, ſi dicat nullius criminis conſcios illos eſſe; quia jus habent quidlibet agendi: Rebelles autem ex ejus doctrina ſunt hoſtes, ideóque nullum illis crimen imputandum eſt. Poſſunt tamen arbitrariè occidi, non autem pœnâ aliquâ coerceri, niſi velis cum Hobbio priùs dictis contradicere. Uſque adeò neceſſariò rebelles à pœna & reatu flagitiorum ſuorum abſolvit Hobbius, qui hoſtibus omnigenis jus dat ad omnia, negátque leges naturæ (quarum tranſgreſſio una eſt crimen læſæ Majeſtatis) ad actus externos obligare. Nullámque relinquit pœnam propriè dictam perduellionis, qui mala belli in quod, violando Leges naturæ, quiſpiam ſe conjecerit, pœnas eſſe negaverit; & Anticipationem hoſtilem per vim & dolum, quæ initium dat hujuſmodi bello optimam ad ſecuritatem viam eſſe contenderit. Nos interim nobis probâſſe videmur innocentiam, fidem, gratitudinem actibus externis conſpicuas, & auxilia quæ hinc comparari poſſint majorem extra ſtatum Civilem ſecuritatem cuivis præſtare: ideóque etiam in ſtatu Naturæ omnibus ſatiùs eſſe cohibere manus ab invaſione aliorum, quàm conari alios præoccupare.

Addo etiam ipſum Hobbium agnoſcere ſecuritatem hujuſmodi comparativè dictam ſufficere ut obligemur ad actus externos obedientiæ Legibus, non modò naturalibus, ſed etiam omnibus inſuper Civilibus præſtandæ; quippe ubi

hanc

hanc ſecuritatem de induſtria deſcribit *Lib. de Cive cap.* 5. §. 3. hæc habet verba. *Ad hanc rem (ſecuritatem ſcilicet idoneam) excogitari aliud non poteſt, quàm ut unuſquiſque auxilia idonea ſibi comparet, quibus invaſio alterius in alterum adeò periculoſa reddatur, ut ſatius ſibi uterque putet manus cohibere, quàm conſerere.* Manifeſtum eſt ſecuritatem hanc non eſſe omnibus numeris abſolutam, ſed totam ejus vim in hoc conſiſtere, quòd ſi benè comparentur inter ſe pericula utrinque imminentia, minùs periculoſum ſit manus cohibere, quàm conſerere. Quanquam autem non illibenter conceſſerim ex auxiliis in Civili ſocietate acquirendis propter fidem quam plerique ſubditi Magiſtratibus præſtare ſolent, concivis invaſionem plerumque reddi periculoſiorem; contendo tamen quòd ſepoſitâ hâc Civilium auxiliorum ope, ſufficiens datur ratio cur unuſquiſque putet ſatius ſibi fore ab invaſione abſtinere, quàm in bellum, ídque contra omnes, ſe conjicere propter ea quæ reipsâ non ſunt neceſſaria. Neceſſe eſt autem ut Hobbius periculum ex hujuſmodi bello ſecuturum omnibus periculis majus eſſe fateatur, adeóque ſufficiens ad quemvis in ſtatu naturæ deterrendum ab invaſione aliorum; quoniam ex ejus principiis, proſpectus malorum ex hujuſmodi bello in ſingulos irruentium unica eſt cauſa quæ deterreat omnes poſtquam cives facti fuerint, ne Leges Civiles, ſimul & Naturales contemnant, ac ne, per rebellionem Civitates diſſolvendo, in ſtatum Naturæ relabantur.

§. LIV. Nihil video quod his regerere poſſit Hobbius niſi confugere velit ad principium illud ipſi peculiare, quod antea refutavimus. Nempe in hoc ſtatu *unuſquiſque eſt judex de ſuis actionibus, jure fiant an injuriâ.* Pronunciabit autem de violationibus Legum Naturæ, eas ad ſui conſervationem, & animo pacem quærendi fieri. Ergo jure fiunt. *Cap.* 1. §. 10. in *Annot.* Indè derivatur hoc quod addit in *Annotatione* ad *cap.* 3. §. 27. *Juſtum & injuſtum in ſtatu naturæ non ex actionibus, ſed è conſilio & conſcientiæ*

entia agentium æstimandum esse. Quod necessariò, quod studio pacis, quod sui conservandi causâ fit, rectè fit.

1. Illi si sententiæ vellet adhærere, respondeo. Non opus fuisse hâc distinctione de obligatione tantùm ad actus internos, animúmque observandi Legem Naturæ, ubi actu externo illum observare non placet, si tutum esset hoc refugium: quia cùm ipse judex sit, non minùs tutò concedere possit Legem obligare ad externos actus; & tamen de facto suo pronunciare, vel se illud non feciſſe, vel factum illud Naturæ legem non violâsse. Quippe conspicuum est sententiam judicis de facto non minùs valere, quàm ea quæ de jure, seu lege fuerit probata. Scilicet eâdem vi judicis sententia facere potest ut iniquè factum æquum sit, aut ne factum quidem; quâ eam efficere docet ut jus cuiquam competat quidlibet in quoslibet faciendi, ea tantùm de causa quoniam ipse judex cùm sit, de suo jure, déque rerum usu ad sui conservationem necessario, ita pronunciat. Frustráque planè est legum naturalium cauta investigatio, dùm è statu naturæ non transiit homo Hobbianus. Quælibet enim ejus sententia de necessariis ad vitæ suæ tutelam Lex est, & jus ipsi dat quidlibet faciendi, etsi ea mille aliis sententiis ab ipso prolatis contradicat.

2. Secundò itaque supponimus, quòd etiam in hac deliberatione supponit Hobbius, hominem nondum pro arbitrio, & temerè statuisse, sed jam dubitare, & cautiùs dispicere velle an satius sit manus cohibere an conserere? id est, suppositio aliorum jure pari, aut non multùm differente, an ad suam fœlicitatem, civitate nondum constitutâ, probabiliùs conducet, pacem cum aliis colere permittendo iis ut paribus secum fruantur commodis è terra enatis, operam etiam suam iis accommodando, ubi citra molestiam fieri potest; summatim, agendo juxta leges naturæ? an potiùs alios indifferenter aggredi, aut in bello jam cœpto perſiſtere, ut omnia in suum vendicet dominium, aliorum pari aut proportionato jure insuper habito? Profectò si quid ego judico,

judico, non admodum ardua eſt quæſtio ſed facilè mediocris ingenii homo percipiet nullam eſſe ſalutem in bello tam iniquo, quo unus in omnes militat; aliquam autem licèt ancipitem eſſe ſpem fundatam in dictaminibus rationis omnes docentis ad communem, adeóque ſingulorum propriam fœlicitatem facere, ut omnes Commune bonum in finem ſibi proponant. Idem inſuper probat experientia. Exemplum habemus in Civitatibus univerſis inter ſe finitimis inter quas pax eſſe poteſt, & omnium intereſt ut ſit, aliquando diuturna, licèt alium non habent omnibus ſuperiorem præter Deum. Hobbius neceſſe habet negare Leges Naturæ, etiam illam de fide mutua ſervanda obligare reges diverſorum populorum ad actus externos illis conformes. Verba ejus ſunt aperta *Cap.* 13. §. 7. *Status Civitatum inter ſe naturalis, id eſt, hoſtilis eſt. Neque ſi pugnare ceſſent, idcirco Pax dicenda eſt, ſed reſpiratio: in qua hoſtis alter alterius motum vultúmque obſervans ſecuritatem ſuam non ex pactis, ſed ex viribus & conſiliis adverſarii æſtimat.* Eodèm reſpiciunt illa quæ ſcripſit *Cap.* 10. §. 17. *Quid autem aliud ſunt plures reſpublicæ quam totidem caſtra, præſidiis & armis contra ſe invicem munita; quorum ſtatus (quia nullâ communi potentiâ coercentur, utcunque incerta Pax, velut breves induciæ, intercedat) pro ſtatu naturali, hoc eſt pro ſtatu belli habendus eſt.* Idem etiam apertiſſimè docuit *Cap.* 2. §. 11. *Pacta mutuæ fidei in ſtatu naturæ fruſtrà eſſe & invalida; Nempe cùm utrinque aliquid ex contractu præſtandum eſt, ſi alteruter metuat ne alter non ſit præſtiturus quod pollicitus eſt, non tenetur præſtare quod ipſe priùs facere pacto ſuſcepiſſet.* An autem juſtè metuit ne alter non ſit præſtiturus, ipſe metuens eſt judex. Unde ſuo more concluſum vult eum juſtè metuere quandocunque metuit. Hæc autem ratio adeò generalis eſt ut ſiquid habeat in ſe ſolidi, concluderet pacta non modò in quibus nihil ab alterutra parte præſtitum eſt, eſſe invalida, ſed & ea in quibus quicquam, quod ullius ſit momenti, maneat adhuc utrinque

præſtandum. Poteſt enim qui nollet ulteriùs fidem ſuam ſervare metuere, ne alter fidem ſuam fallat, & quidem juſtè, ſe judice; ideóque ratio illius quæ ſemper eſt recta, non præcipiet ut pactum ſuum præſtet, ſed erit illud planè invalidum. Quod de nova cauſa metûs requirit in Annotatione additâ pacta eſſe invalida, non prohibet ſi valeat ratio in ſectione 11. allata, quippe metus de alterius fide oritur vel è memoria pravi ingenii hominum, quod ante pactum metuens non ſatìs conſiderâſſet; vel quemlibet actum licèt innocentiſſimum alterius ſumit pro ſufficiente ſigno voluntatis non præſtandæ. Nec quicquam ſaltem in ſtatu naturæ hominem meticuloſum de aliorum fide prorſus ſecurum facere poteſt ut ad præſtationem pacti, quæ externa eſt actio, obligaretur, ipſo Hobbio id docente *Cap.* 5. §. 1, & 2. & *cap.* 7. §. 27. *ſecuritati*, inquit, *omnis ſpes eſt ut poſſit alios palàm ſive inſidiis præoccupare.* Nempe hoc eſt egregium illud inventum quo magiſtrum ſuum Epicurum excellit Hobbius. Enimvero ille juſtitiam ſatìs à ſe convulſam cenſuit cùm aſſeruit in *Ratis ſententiis*, eam nullam eſſe inter eas nationes quæ non potuêre aut noluêre inter ſe invicem paciſci quòd nec læderent nec læderentur. Pactorum autem vim inconcuſſam reliquit, etiamſi nullus eſſet qui utraſque nationes coerceret Rector. Hobbius autem dilectiſſimo ſuo affectui, *Metui*, etiam hoc tribuit, ut in ſtatu naturali (qualis eſt Civitatum diverſarum) pacta mutuæ fidei violare jure poſſit.

§. LV. Facile cuivis hinc deducere licet graviſſima toti humano generi incommoda. Perit enim ſtatim Legatorum incolumitas, quantumvis innocentium. Tollitur omnis fœderum inter principes, & civitates diverſas vis; ea fruſtra ſunt & invalida, Hobbio apertè pronunciante. Omnis denique Mercatorum ſecuritas, adeóque omne commercium, & hoſpitii jura peregrinantibus neceſſaria, prorſus everruntur; nulláque reſtat civitatibus minoribus à potentiorum vi ſecuritas, quibus experientia quotidiana contradicit.

dicit. Quippe fœdera indies iniri videmus, quorum præſtatio futuro tandem tempore ab utraque parte expectanda eſt, atque adeò ſunt pacta quæ ille dixit mutuæ fidei. Quinetiam Legati, Mercatores, aliíque peregrinantes in regna extera, ſatìs ſunt tuti, etſi ex hac ſententia ſunt hoſtes, ut qui in poteſtatem exterorum jam devenerint; Hobbiana enim ratio docuit exteros utpote *fortiores, hos infirmiores ad præſtandam cautionem futuræ obedientiæ, (ni velint potius mori) jure cogere poſſe, & nihil abſurdius cogitari poſſe, quàm ut quem debilem in poteſtate tenes, eum amittendo, fortem ſimul & hoſtem facias. Cap.* 1. §. 14. Verba autem illa cautionem futuræ obedientiæ ſatìs innuunt, id quod poſtea pluribus exprimit. Nullam cautionem illi videri ſufficientem præter unionem quâ in eandem concedant homines civitatem, eidémque imperio per omnia ſubjiciantur: quod quàm malè cum Legatorum, & commercii jure congruat, nemo non videt. Verùm ſi & jure poſſint & velint legati, aliíque peregrè agentes, ſeſe aliis per omnia ſubjicere, nulla Lex naturæ exteros (ex Hobbii ſententia) obligaret ad ullos benevolentiæ actus externos, ſed liberum illis eſſet eligere, an velint ſignificare ullo indicio, quod actum externum poſtulat, ſe hanc deditionem acceptare, an innocentum ſanguine oculos ſuos paſcere mallent. Non movebunt hæc opinor Hobbium, aut ejus diſcipulos qui reconditioribus ejuſdem diſciplinæ myſteriis penitiùs fuerint imbuti. Perſpecta enim ipſis & exoptata ſunt hæc & hujuſmodi alia innumera conſectaria: Viſum eſt tamen ea obiter attingere, & ſimul ob oculos ponere, ut experiantur ingenia eò uſque nondum depravata, an ipſorum ratio, totáque iis inſita humanitas ab hujuſmodi dogmatum monſtris non abhorreant. Hujus autem loci ſcopus is tantùm, ab actibus hominum, velut ab effectibus obſervatione & perpetuâ experientiâ notis evincam tam hominibus ſingulis (ſepoſito ſocietatis Civilis influxu) quàm civitatibus diverſis majora ut plurimùm accreſcere commoda ex inno-

centia, gratitudine, fide, & humanitate, cæteríſque virtutibus lege naturali præſcriptis, quàm à violentia, ingratitudine, perfidia, vitiíſque cæteris, ibidem vetitis, ut hoc velut naturali præmio, ac contrariis malis, velut pœnis ex ipſa hominum natura talibus actibus annexis & accidentibus intrinſecæ fœlicitati quæ in virtute continetur, clariùs innoteſcat obligatio naturalis ad externam his legibus obſervantiam præſtandam. Conſpicimus innumeros, quorum nihil planè, intereſt, ad commune incendium reſtinguendum ſponte ſuâ, abſque ulla legum Civilium vi, concurrere. Conſpicimus indies mendacia, fraudes, vim tenuioribus illatam etiamſi in foro Civili nequaquam detegantur, nedum puniantur, adeò exoſos, ſæpe etiam contemptos miſeróſq; homines reddere, ut ipſa ignominia, quæque indè ſequuntur anguſtiæ, amicorum inopia in pœnis meritò cenſentur. Non rarò etiam contingit, ut illi quorum flagitia eos exoſos meritiſſimè fecerunt, mori prætulerint, quàm infames vivere; aliíque (animo ſatis ſcelerati) infamiæ vitandæ causâ ſe à multis flagitiis contineant: Pari etiam ratione obſervare licet obſervantiam Legibus naturalibus præſtitam ab honore, quem plerique nullo legum Civilium juſſu bonis deferre ſolent, Honeſtatis nomen apud Ethnicos adhuc Romanos obtinuiſſe. Innumeráque ſunt commoda quæ abſque authoritate legum, ſolo privatorum arbitrio, quotidie tribuuntur innocentibus, gratis, fidis, benevolíſque potiùs quàm improbis (qualia ſunt contractus mandati, oppignorationis mutuò dati, ſocietatíſque, executio teſtamentorum, & ſucceſſio in bona defuncti;) eáque ſatis oſtendunt pronos eſſe homines ad probitatem remunerandam. De Civitatibus autem diverſis, quæ perfectiſſimè ſunt in ſtatu Naturæ, manifeſtum eſt (1) quanquam aliquando inter eas bella contingant, ea tamen non ideo eſſe utrinq; juſta (vide Grot. *de jure belli Lib.* 2. *c.* 1.) ídque utraque pars bella gerentium fatetur, quanquam unà tantùm juſtè bellum ſuſcipere poteſt; & (2) quod hîc maximè ſpectatur,

tur, factum præterea neminem unquam vidiſſe, vel antiquiſſimis monumentis legiſſe, omnes Civitates in omnes bella geſſiſſe, quod tamen Hobbius ſe demonſtrâſſe jactitat *Cap.* 1. §. 12. (3) Immò videmus multas Civitates cum aliis fœdera mutuæ fidei per multos annos ſummâ religione ſervâſſe: & hinc utrique utiliſſima in pace commercia extitiſſe, auxiliáque mutua pro re nata in bello miſiſſe, etſi periculum ipſis exinde impendebat. Hoc autem adeò manifeſtum eſt ut fruſtra ſit ex hiſtoriis exempla afferre, cùm vix ullum uſpiam bellum quod magni eſſet momenti geſtum ſit, quin vel utrinque, vel ab altera ſaltem parte ſocii ex aliis Civitatibus aliquam periculi partem ſubiêre.

§. LVI. Hîc autem ſi quis regerendum cenſeat id fieri, ut Civitatum diverſarum vires in æquilibrio quodam ſerventur atque ob metum aliarum, ne creſcente unius potentiâ, ipſæ tandem abſorbeantur. Reſpondeo (1) Nos hoc in loco de facto tantùm quærere, an ſoliti fuerint homines in ſtatu Naturæ alii aliis ſubvenire, pactáque mutuæ fidei præſtare etiam quæ periculum habeant conjunctum; atque ex hoc dato deducere velle paria in paribus caſibus ab hominibus probabili ratione expectanda eſſe; adeóque nec fruſtra eſſe etiam illo in ſtatu Naturæ fidei pacta, nec ſine ratione eum facere qui prior præſtat id quod ſe facturum ſuſceperit, ut oſtendamus eſſe cauſam cur quiſpiam (etiamſi non ſit ejuſdem cum alio civitatis) incipiat illi benefacere, nec neceſſe habeat homini ejuſmodi velut feræ dente minanti vim inferre. Enimvero Hobbius hominem homini lupum eſſe (niſi ſub eodem ſint imperio Civili) ſtrictiore ſenſu, quàm qui adagio locum facit, eſſe contendit, ut illic etiam nobis neceſſe ſit ad ferinam rapacitatem recurrere. Videantur ejus verba in Epiſtola Dedicatoria *Lib. de Cive* præmiſſa; Immo illa molliùs & pro Genio Epiſtolico civiliter dicta ſunt. Poſtea in *lib. de Homine Cap.* 10. §. 3. ubi ſeveriùs philoſophatur, homines docuit *lupos, urſos, ſerpentes (quì ultra famem rapaces non ſunt, nec niſi laceſſiti) rapacitate*

citate & ſævitiâ ſuperare. Hæc ego in humani generis contumeliam prorſus indignam dicta exiſtimo (rectè an ſecùs judicent lectores humani,) eadémque experientiæ perpetuæ repugnare. In his tamen fundamenta ſuæ Politiæ jecit Hobbius, quæ quidem ſi vera eſſent impoſſibile planè eſſet tam rapacia animalia congenerum ſanguinem ſemper ſitientia, in Societatem reducere.

Hobbiana enim methodus hoc faciendi, nempe per pacta, quibus ſinguli jus ſuum reſiſtendi in perſonam Civilem transferre dicuntur, nihil efficiet. Talia enim animalia pactorum ſeu promiſſorum conſcientiâ non contineri poſſunt in officio, quin poteſtatem Principi datam ſtatim ſibimet repoſcant & reſumant.

At ſi maxima pars Civium pacta, quibus principem fecerunt, irrita facere voluerit, evaneſcit omnis illa vis pœnis coercendi datæ fidei violationem; propter quam ſolam contendit Hobbius pacta in ſtatu Civili eſſe valida, quæ in ſtatu Naturæ ad actus externos non obligârunt. Homines ſi tam malæ eſſent fidei, quàm ab illo dicuntur eſſe, nihil virium principi quem eligerunt contribuere poſſunt, quibus aut rebelles in ſeipſum, aut injurios ſubditis ſuis puniret; ideóque propter defectum ſecuritatis diſſolveretur, ſecundùm illius principia, Civitas, ſtatim poſtquam conſtitueretur, & omnes in ſtatum belli, quem finxit naturalem eſſe, reciderent. Neceſſe eſt ut pacta obligent ad actus externos illos per quos datur principi vis puniendi Legum ſuarum violatores, & per quos eadem illi vis conſervatur. Non poſſunt autem pacta hæc hanc obligandi vim recipere à principe jam conſtituto, & conſervato. Cauſæ enim vires priores ſunt viribus effecti ab illa conſtituti; ideóque neceſſe eſt ut vis pactorum quibus civitas conſtituitur, reſolvatur in aliquid quod naturâ prius eſt, & antiquius viribus puniendi, quas habet civitas poſtquam conſtituitur. Nec quicquam idoneum reperiri poteſt præter naturam hominum, & voluntatem, ac naturam primæ

cauſæ

cauſæ indè aliquatenus cognitam. Hæc ſi non ſufficiant ad legum naturalium notitiam, ac reverentiam hominis cujuſvis menti ingenerandam, & ad mores etiam illius externos ad innocentiam, fidem, gratitudinémque conformandos; fruſtra eſt ſperare hominem malum, futurum eſſe civem bonum. Nam ſuffoſſis fundamentis corruit ædificium quantâ cunque elegantiâ iis ſuperſtructum, & chylus depravatus in ſanguinem ſalubrem nunquam tranſit. Verùm ſufficiant hæc de definitione & obligatione Legum Naturalium generaliter dicta.

§. LVII. Horum quæ diximus ſummam in hac propoſitione accipiat lector; quam ad imitationem Datorum Euclidis (quæ praxi commodiſſimè adaptantur) efformavimus. Datis à rerum natura à voluntate primæ cauſæ determinatâ manifeſtis indiciis, quòd bonum Commune rationalium omnium, bonorum omnium in hominum poteſtate ſitorum maximum ſit, & quòd ejus proſecutio diligentiſſima, ſummâ, quam ſinguli aſſequi poſſunt, fœlicitate naturaliter remunerabitur, ejus autem neglectus pari-li miſeriâ mulctabitur, datur ſcire cauſam Primam voluiſſe homines ad illius proſecutionem diligentiſſimam obligare, vel, quod eodèm recidit, datur promulgatio primæ, & generaliſſimæ Legis Naturalis. Vel ſic breviter; Datâ notiâ neceſſariæ dependentiæ fœlicitatis ſingulorum à proſecutione boni Communis, datur ſcire ſingulos teneri illud proſequi. Probatur hæc propoſitio evidentiſſimè, è ſolis definitionibus legis naturæ, & obligationis, quas antea dedimus. Dari autem illa omnia quæ in ſubjecto hujus propoſitionis ſupponuntur, latiſſimè è phænomenis naturæ rerum omnium, hominum verò præſertim, evicimus. Eorum autem ſumma in hoc Lemmate fundamentali continetur. Qui quantùm in ipſo eſt optimè conſulit toti rationalium aggregato, optimè pariter conſulit partibus eidem toti intrinſecis, & ab ejus influxu omnia accipientibus; ſibíque adeò ſpeciatim: quia, ut plurimùm, in poteſtate uniuſ-

uniuſcujuſque eſt plus ad ſuæ mentis & corporis ſtatum optimum conferre, aliis prorſus illæſis, quàm alterius cujuſcunque; atque hoc idem totius aggregati perfectionem adauget. Notiſſimum autem eſt ſingulorum hominum fœlicitatem, præſertim externam, ab auxilio, aut ſaltem à permiſſu aliorum pene omnium rationalium, ſaltem remotè & aliqua ex parte, pendere. Ita ſcilicet experimur voluntate primæ Cauſæ omnes Syſtematis mundi partes, & vires inter ſe mutuò implicari, ut nihil ſit quod non alteri cuivis corpori, aut momentum afferre poſſit, aut impedimentum, ſi non nunc ſaltem poſthæc. Hoc idem in humanis potentiis magìs eſt conſpicuum, quia (propter accedentes motibus noſtris corporeis mentis vires) facultates eorum latiùs ſe diffundunt. Rem meliùs explicare nequeo quàm per comparationem cum libra. Manifeſtum enim eſt particulas minimas ponderis in altera lance poſiti aliquid facere ad retinendum pondus quantumcunque æquale in oppoſita lance ſuſpenſum in æquilibrio; ſuæ nempe parti momentum addit, & oppoſitæ impedimentum. Similiter in rerum natura, ſi Peripateticorum ſumatur hypotheſis, Quævis Terræ particula ad totius Terræ Librationem ſupra ſuum Centrum nonnihil confert. Aut ſi magìs arrideat hypotheſis Carteſiana, Unaquæque hujus, quo volvimur, verticis pars propter omnium conatum ad recedendum à centro eſt veluti in Libra reverſa, & pro ratione ſuæ ſoliditatis, ac motûs aliquid contribuit ad æquilibrium illud inter totius ſyſtematis partes ſimul conſideratas quo totum ſyſtema conſervatur. Haud diſſimili ratione conſiderare ſolent rerum Civilium periti diverſarum Civitatum potentias, velut inter ſe libratas: unde fit ut altera alteram abſorbere non poſſit. Et pari planè modo ſi ſinguli homines conſiderentur ſine Communi, cui ſubjicerentur, rectore (utì nullum habent diverſæ Civitates) reſtat tamen illis proportio quædam inter vires naturales quibus ſe tueantur, & inter neceſſitates quibus omnes urgentur: Eadémque

démque Argumenta quæ efficiunt ut Civitates diverſæ exerceant inter ſe commercia, & contra hoſtes Communes conſocientur, curéntque ne una alias abſorbeat, valerent pariter apud ſingulos ut pacta inter ſe inirent quibus mutua ipſorum commoda muniri poſſint, & indies augeri. Similitudo inter caſus, ſeu conditiones omnium hominum planè naturalis eſt; & naturalis pariter eſt illis neceſſitas ratiocinandi à periculis, nec non à bonis, quæ ſimilibus conſpiciunt obvenire, ad paria quæ ipſis etiam contingere poſſint. Hinc omnes ſpe, vel metu moventur propter ea quæ aliis ſimilibus fiunt, & ſibi mox illum mala minitari neceſſariò cenſent quem vident innocentem invadere; ſuæque ſecuritatis judicant fundamenta convelli ab illo qui pacta violat, aut gratitudinis dirumpit vincula. Moveri argumento à ſimilitudine caſuum ducto non minùs eſt homini naturale, quàm naturale eſt corporibus impetu & pondere impelli: quippe ratio ipſis eſt pariter naturalis. Nec difficile eſt oſtendere rationem totam quæ futura reſpicit (quâ ſolâ reguntur actus humani propter finem eliciti) à ſimilitudine tali inter cauſas & effectus præteritos & futuros deduci. Naturæ itaque ſuæ conditione impellentur ſinguli ad innocentiam tuendam, fidem ſervandam & gratitudinem exercendam. Hinc autem neceſſariò librantur aliorum potentiæ ab aliis; & conſtituentur aliquæ amicitiæ, in quibus ſocietatum jaciantur fundamenta. Quanquam autem hæc aliquando à quibuſdam exuantur ad tempus, & in quibuſdam caſibus, certum tamen eſt id non ſæpiùs ab ipſis fieri quàm exuitur ipſa ratio, ſeu naturæ hominis pars potiſſima. Eadémque principia ipſis redeunt, non minùs certò quàm redit repulſa natura (nempe ratio ad tempus excæcata) ſeu quàm ipſi ad ſe redeant. Ratio itaque Naturalis, naturali hominum ſimilitudine ducta, homines plerumque (plerumque enim generalia rationis principia apud ipſos valent) impellit in mutua auxilia, præſertim verò ut vices rependant iis qui ipſis benefecerint, pro virili univerſis.

§. LVIII. Hæc autem diximus ut cauſam oſtenderemus cur conſideremus homines univerſos velut totum quoddam cujus partes notâ naturæ & neceſſitatum ſimilitudine quodammodo connectuntur, & ſpem eſſe probabilem amicitiæ inter eos conciliandæ, præcipuè poſtquam quis ipſos benevolentiâ demereri cœperit. Lemmatis autem illius veritas, cujus mentionem paulò antea fecimus, quanquam quoad externa fœlicitatis humanæ adjumenta ex his aliiſq; antea dictis declaretur, luculentiùs tamen patet in iis fœlicitatis noſtræ partibus, quæ in propria cujuſq; poteſtate præcipuè ſunt poſitæ; id eſt in tranquillitate animi ſecum per omnia conſentientis, in regimine affectuum, & læto rectè factorum ſenſu, ſeu gaudio quòd ad finem maximum per media maximè idonea pro virili contenderit; & in rationalibus divini favoris præſagiis. Cætera nempe bona quæ benefaciendo aſſequi non poſſumus velut οὐκ ἐφ' ἡμῖν, ex ipſis Lemmatis verbis excluduntur, adeóque ejus veritatem incertam facere nequeunt, licèt ipſa ſint incerta. Non enim expectandum eſt ut quæ hominibus ſunt impoſſibilia actuum humanorum, ad bonum commune aliquid conferentium, præmia ſint naturalia: Abundè ſufficit ad probandum quòd prima naturæ cauſa ad boni publici proſecutionem nos obligare vellet, quòd ea quæ jam diximus præmia certa fecerit; atque inſuper majorem dederit certitudinem quòd hâc ratione hominum benevolentiam, ac auxilium conciliabimus, quàm quòd vi, & dolo omnes aggrediendo ſecuritatem nobis acquiremus. Effecta hæc actuum aliorum hominum naturaliter ſunt contingentia, ideóque ratio humana ſuo officio fungitur, ſi dirigat ad eam partem ſumendam, quæ contingit ut plurimúm. Lucri enim ut plurimùm contingentis certus quidam eſt valor (utì patet non modò in Luſibus aleæ, cæteríſque illi ſimilibus, verùm etiam in agricultura, & mercatura, iíſque ferè omnibus in quibus humana occupatur induſtria) atque hoc eſt præmium naturale prudentioris electionis. Quanquam itaque aliquando

do contingere poſſit, ut qui Hobbianis artibus, vi nempe, & dolo, ſecuritatem ſibi quæſiverit, damna quædam evadat quæ prudentia potiùs expectaret illum obruitura eſſe, aut etiam aliqua ſibi acquirat commoda, quæ prudentiùs agenti deſint, hæc tamen non probant eorum ratiocinationes rectiores fuiſſe, nec naturam hæc præmia ejuſmodi actibus ut plurimùm conjunxiſſe. Quemadmodum contingere poteſt ut, qui ſuſceperit duabus aleis duos primâ vice conjicere ſenarios, vincat eum qui æquâ ſorte contenderit illum id non effecturum, nihilominus demonſtrabile eſt à natura, ſeu figura cubica aleæ dari 35 caſus in quibus id non eveniet, contra unum in quo id contingat; atque adeò tantò pluris valere hujus quàm illius expectationem: atque hanc inter expectationum valores differentiam meritò æſtimari poſſe velut lucrum ſeu præmium naturale prudentioris electionis. Similitérque de damno, ac pœna imprudentis electionis pronunciandum eſt. At ſi exemplum è Phyſiologia deſumptum magìs allubeſcat, (quanquam illic ad calculi ἀκρίβειαν res perduci nondum poſſit) hoc ſtatim occurrit. Ventriculus ac inteſtina alimentum concoquendo, hepar bilem ſeparando, cor ſyſtole & diaſtole ſuâ fungendo, directè quidem totius corporis valetudini inſerviunt, ſimul etiam ſuam ſanitatem quantum in ipſis eſt optimè tuentur: contingat tamen aliarum partium defectu aut morbo, ut hæ, ſine ſuo vitio, debito alimento defraudentur. At quoniam id certiùs eveniet ſi ipſæ toti corpori deſint, hoc ipſo quòd ut plurimùm contingat ipſas per ſuarum functionum miniſterium diutiùs conſervari, reportant aliquid quod præmii naturalis imaginem gerat, adeóque rei noſtræ illuſtrandæ inſerviat. Quoniam autem Lemmatis hujus veriſſimi cognitio, utì aliarum omnium veritatum de effectis cauſíſque naturalibus notitia, menti humanæ imprimitur è rerum natura à voluntate Cauſæ Primæ ad id determinatâ, manifeſtum eſt cauſam primam efficere ut illud verum eſſe cognoſcamus. Præterea autem, cùm aſſenſus

huic Lemmati datus naturaliter ſuadeat, & impellat ut publico bono ſtudeamus, non minùs verè dicitur Cauſam primam hoc idem hoc modo ſuadere. Nullum enim eſt periculum ne cauſam primam ullius mali auctorem faciamus, dum effecta tantùm naturalia ac neceſſaria illi velut cauſæ tribuimus. Mala enim omnia moralia fiunt per interventionem humanæ ignorantiæ, inadvertentiæ, temeritatis ex aliquo libertatis noſtræ abuſu. Suadet itaque prima cauſa eadem illa quæ ſuadet rectæ, id eſt, veræ rationis judicium de neceſſariis ad finem hunc ſummum per media maximè idonea obtinendum. At qui ſuadet per argumenta à maximis præmiis, pœníſque, quas ipſe omnibus major ſapientiâ, bonitate & potentiâ, actionibus noſtris, ſuíſque monitis annexuit, ejus monitum *Lex* eſt; & hoc ipſo nomine quòd ſic nobis quicquam ſuadeat, eſt *Legiſlator*. Quod *factu optimum* judicârat Senatus Romanus, etiamſi propter defectum in numero eorum qui conveniſſent, aut in loco, aut tempore, aut propter interceſſionem Tribuni, in legem ratam non tranſiret, Auctoritatis tamen nomen ſibi vendicavit, ut indicat Dio Caſſius *Lib.* 55. multò verò magìs auctoritate munitum cenſebitur quicquid ad bonum commune factu optimum eſſe ſine ullo defectu cauſa prima indicavit, & præmiis pœníſque (mediante licèt cauſarum ſecundarum naturâ ab ipſo determinatâ) ſanxit. Ejus enim voluntas, ſemper hoc ipſo quòd eſt prima, cauſa ſuprema eſt, ſapientiſſima, optima potentiſſimáque, aliæ enim nihil habere poſſunt quod ab ipſo non acceperint: & propter infinitam ſuam perfectionem Voluntas ejus ab Intellectûs ſui dictatis diſſentire non poteſt.

His tandem peractis facile eſt oſtendere quomodo Leges Naturales ſic definitæ vim habeant imperandi, vetandi, permittendi, &c. nec difficile eſt definitionem noſtram cum illis quæ apud probatiſſimos Authores reperiuntur, per commodam ambiguorum verborum, quibus úſi ſunt, interpretationem conciliandi. Verùm hæc Lectorum curæ relinquere viſum eſt.

CAP.

CAPUT VI.

De iis quæ in Lege Naturæ *generali continentur.*

§. I. STabilito in præcedentibus universali præcepto de prosecutione Boni Communis, necessarium videtur in iis quæ sequuntur, explicare (1) Quænam illa sint quæ intra ambitum Boni Communis complectimur? (2) Quænam actiones ullatenus pertinent ad ejus prosecutionem, atque adeò hâc lege quadantenus dirigantur?

De priore hæc tantùm breviter hîc dicenda veniunt, & iis quæ in capite *de Bono* diximus adjicienda. Quoniam Systematis illius, cujus bonum hîc præcipuè spectamus, partes sunt Deus & homines, sequitur ea omnia huc pertinere, quæ in Dei honore seu gloria, & hominum fœlicitate integra continentur, aut quæcunque eorum mentes & corpora perficiunt. Præterea quoniam aggregatum hominum omnium (ut alia pleraque è multis conflata) commodissimè resolvitur primò in partes majusculas, mox illæ in minores, atque hæ tandem in minimas; scilicet, primò in gentes seu nationes varias, deinde in familias, & ultimò in homines sigillatim spectatos; pari ratione quæ hominibus bona sunt, ea gentibus integris aut etiam pluribus aut universis prosunt; qualia sunt ea de quibus præcipit Moralis Philosophia & Jus Gentium (quæ duo inter se admodum sunt affinia;) alia sunt uni Civitati, seu hominibus sub uno regimine Civili commoda, de quibus leges eorum Civiles præcipiunt; alia unicæ familiæ utilitates spectant, de quibus œconomicæ agunt regulæ: Denique alia sunt unico cuivis homini propria commoda, de quibus præcipiunt tum Logica, & Diætetica, tum disciplinæ omnes prædictæ; quatenus

nus Ethica limitat actiones ſingulorum ad propria commoda ſpectantes, per reſpectum ad Bonum omnium rationalium; Dei ſcil. honorem, aliorúmque omnium hominum jura: Politiæ autem Leges quemque limitant per reſpectum ad Civitatis ſalutem; Oeconomica per familiæ curam. Una autem generalis Naturæ Lex ſimul proſpicit & toti rationalium ſyſtemati, & partibus ejus juxta rationem quam illæ habent ad totum.

§. II. Multorum ſanè errorum occaſionem dediſſe videtur, quòd aliqui crediderint Ethicam hominem velut ſolitarium inſtituere, ſine reſpectu ad alios; cùm tamen Juſtitia univerſalis, quæ omnium virtutum Moralium eſt ſumma, ſit ἀλλότριον ἀγαθὸν, totáque fere ad alios referatur. Immò ſi res penitiùs introſpiciatur patet veram Ethicam homines inſtituere ad ſocietatem longè ampliſſimam cum Deo, hominibúſque univerſis ineundam, & conſervandam. Abſtrahunt ſanè multa ejus præcepta à conſideratione tam ſocietatis Civilis, quàm Sacræ, *i. e.* ad neutram harum limitantur; ſed tamen ad eas omnes pertingunt, iíſque omnibus ſummam virtutem & decus impertiunt. Notandum enim eſt minores omnes ſocietates, earúmque poteſtates, & actiones limitari è reſpectu ad Bonum ſocietatis majoris ac ſublimioris. Sic Civitates nihil præcipere tenentur contra Jus Gentium. Leges intelligo illas Naturales quibus diriguntur omnium Civitatum, & ſingulorum hominum actiones erga univerſos, è quacunque fuerint Civitate; aut (ſi nondum velut in Civitatis formam redacti ſpectentur) quales ſunt quæ præcipiunt de Innocentia erga innocuos, & fide ac gratitudine: Pari ratione, nec ad familiæ, nedum ad unius hominis commoda acquirenda, violandæ ſunt Leges Civiles, quibus Civitatis ſalus continetur.

§. III. Motus animi hæc ritè curantis eſt prorſus Analyticus, à magìs compoſitis ad ſimpliciora procedens; ut prior & potior ſit totius ratio, partium deinde ſuccedat cura: nihil interim partibus decedit ex hac methodo, ſed è totius

Fœlicitate

Fœlicitate illæ omnes ſuam ſibi decerpunt proportionatam fœlicitatem. Totum enim nihil aliud eſt quàm partes conjunctim, & in ſuo ordine, mutuâque ad invicem relatione conſideratæ: adeóque totius Bonum nihil eſt aliud quàm Bonum per omnes partes ſecundùm naturalem earum ad ſe invicem relationem, diffuſum. Ideóque cùm requiritur ut totius prior ratio habeatur, nihil aliud requiritur quàm ut imprimis curetur ne violentur fides, gratitudo, cæteráque auxilii mutui vincula; quibus omnes inter ſe conjunguntur, omniúmque ordo ad alios conſtituitur, & conſervatur. His enim velut vaſis ſanguiferis & Nervis per totum corpus diſperſis humani generis partes velut unius corporis membra uniuntur inter ſe & officia mutua ſibi præſtant; ſive fuerint ejuſdem Civitatis, ſive non. Per hæc enim vincula fit ut ſæpenumero aliorum conſiliis & prudentiâ ſapiamus, aliorum virtutibus meliores evadamus, aliorúmque viribus invaleſcamus, ad ea quæ nobis uſui ſunt acquirenda, & conſervanda; aliorum denique divitiis diteſcamus: Quoniam autem notum eſt perfectiones illas animi, quæ virtutum intellectualium, & moralium nominibus innoteſcunt, nec non corporis vires, ac divitias ea eſſe bona quorum copiâ ſingulorum Fœlicitas rectè æſtimari ſolet; ſequitur hæc omnia cùm per pactorum fidem, gratitudinem, humanitatem, &c. in commune conferentur, eſſe bona communia, Fœlicitatem communem conſtituentia. Is fateor communis Fœlicitatis cumulum auget qui vel uni prodeſt, aliis omnibus illæſis; at hoc conſultò fieri non poteſt ſine cura ne aliorum jura violentur; nec hoc curabitur ſine benevolentia erga omnes diffuſa, quæ Jura Dei, & Gentium aliarum, patriæ & familiæ noſtræ ſpectat; in quibus omnibus latiſſimum Bonum pluribus Commune continetur; ideóque hoc neceſſe eſt curari, ſi vel uni prodeſſe velimus ſine culpa; ejúſque cura in omnium Legum (non modò naturalium, ſed & poſitivarum quæ promulgantur, ſive ſacræ fuerint ſive civiles) conſiderationem & obſervantiam nos deducet. Certiſſimum

enim

enim est omnes leges bonas, immò & omnia sapientia parentum monita, ac Philosophorum consilia, eundem finem ultimum respicere; adeóque prout magìs vel minùs necessaria fuerint ad hunc finem, ac magìs vel minùs manifesta è rerum naturis, eatenus ad Legum Naturalium vim accedere, aut ab ea recedere.

§. IV. Denique si quis id culpet quòd aggregatum omnium rationalium habere in se diversas Nationes, Civitates, & Familias jamjam distinctas supponam, & earum genesin è Chao confuso non explicem. Respondeo (1) Confusum adeò statum humani generis non esse necessariò supponendum ad explicandam civitatum & familiarum genesin; immò, solâ ratione judice, probabilius esse humanum genus, omnésque adeò civitates, ac familias ex unius viri cum fœmina conjugio prodiisse, omnémque adeò authoritatem à paterna naturalissima ortum sumpsisse. 2° autem etiamsi omnes homines nullâ inter se cognatione teneri supponerentur, methodum tamen nostram ad Civitatum, & minorum civitatum genesin explicandam sufficere; quoniam naturaliter manifestum est necessarium, primúmque medium ad Bonum commune hoc esse ut eorum aggregatum (si ad constitutionem unius civitatis non consentirent omnes quòd videmus nunc non existere) in diversa corpora politica dividerétur uni Deo subordinata; atque hæc in minores societates, ac familias distribueretur; ut ita singulis tandem bona quædam propria fierent in commune ab illis conferenda, juxta præcepta posthac tradenda: prorsus utì si statum materiæ, motûsque particularum è quibus fiat animal, consideremus in ovo nondum incubato, manifestum est ad earum omnium communem perfectionem facere hoc tantùm, ut cumprimis illæ in distinctas animalis partes formarentur, quibus singulis sua tribuerentur munia ad communem sanitatem inservientia. Sed ut Medici supponunt animalium partes formatas, ita *Philosophi Morales* societates constitutas. Nihilominus illa quæ diximus de Origine

Dominii

Dominii in res neceſſarias, ſepoſitâ cognitione eorum quæ in Hiſtoria Sacra traduntur, pariter explicant Originem dominiorum in Perſonas, Paterni & Civilis in familias & Civitates, adeóque fundamenta (quæ ratio ſola aſſequi poſſet) jurium in omni ſocietate neceſſariorum.

§. V. Ad 2^am^ quæſtionem ſic univerſaliter reſpondemus. Omnes actiones humanas quatenus ratione, conſilio, aut habitu in hominem introducto ordinari poſſunt ut media ad Bonum commune, intelligimus ad illius proſecutionem conducere. Súntque vel actus eliciti intellectûs, aut voluntatis & affectuum, vel actus imperati, id eſt, voluntariè determinati corporis.

Imprimis itaque in Lege Naturali (quæ proſecutionem Boni communis pro virili noſtra imperat) præcipitur ut vires exeramus naturales intellectûs, ſeu ingenii noſtri circa res omnes, & perſonas quæ huc à nobis ullatenus dirigi poſſint, ut Habitum illum acquiramus animi qui præ cæteris huc facit, & *Prudentia* dicitur. Illius autem fundamentum ponitur in vera Naturæ quidem univerſæ, præſertim verò rationalis, ſcientia: præcipuæ autem ejus partes ſunt finium præcipuorum, (quorum maximus eſt is quem quærimus) & mediorum illuc facientium cognitio practica. Tota enim conſiſtit in aſſenſu practicis dictaminibus dato. His autem utriſque acquirendis inſerviunt operationes animi (1) *Inventio*, quæ è præſentium obſervatione, & ex opportuna recordatione præteritorum conſiſtit: & (2) *Judicium* tam noeticum, quàm dianoeticum in ratiocinatione, & methodica veritatum diſpoſitione conſiſtens: Unde colligere licet naturam veræ Logicæ uſum nobis commendare; atque etiam intelligamus quo ſenſu imperentur naturaliter illi actus, habitúſque qui dicuntur in Inventione *ſagacitas*, εὐβελία, *Cautio*, ἀγχίνοια, δεινότης.

In Judicio σύνεσις, γνώμη &c. ſi artificialibus nitatur argumentis, dicitur; at ſi Judicium idoneo nitatur teſtimonio, *Fides* appellatur. Hæc omnia in quantum in ſingulorum

Poteſtate ſunt, ac neceſſaria ad ſummum finem, illâ lege Præcipiuntur.

§. VI. Effecta autem Prudentiæ immediata, generaliſſima, nobíſque intrinſeca ſunt (1) *Animi Conſtantia*, quâ dictaminibus ejus, utpote quæ ſunt immutabilis veritatis,& omnibus circumſtantiis ſunt accommodata, ſine ulla fluctuatione adhæremus. Eſt enim quædam judicii practici de fine & mediis optimis, ac voluntatis illud ſequentis immutabilitas, quæ immediatè procedit è percepta immutabili veritate propoſitionum practicarum, in quibus de fine & mediis neceſſariis pronunciatur: Prudentia ita ſe habet ad inconſtantiam, utì Scientia ad aſſenſum contradictoriis ſimul propoſitionibus datum. Conſtantia autem in proſecutione maximi hujus finis, dum pericula imminent, & difficultates obſtant, eſt *Fortitudo*; eadem permanens dum mala patimur,dicitur *Patientia.*

2. *Moderatio* eſt effectum Prudentiæ affectus & conatus intra eum modum (ſeu menſuram) continentis qui finis bonitati, & mediorum neceſſitati ac utilitati maximè convenit. At quia Prudentia animum ſemper dirigit ad finem optimum integrum, ſeu ſecundùm omnes ejus partes quærendum, & ad uſum omnium mediorum neceſſariorum, ea propter vera Moderatio ab *Integritate* divelli non poteſt, nec à *Diligentia* ſeu *induſtria.* Supponimus autem in data deſcriptione Moderationis, notum eſſe & conceſſum affectus intenſiſſimos, ac conatus vehementiſſimos hominum circa ſummum finem, mediáque ad illum ſummè neceſſaria ex lege Naturæ generaliſſima imperari: Hoc autem dato, & inventâ propoſitione inter quemvis alium finem, ac ſummum, utì & inter uſum ac neceſſitatem aliorum quorumlibet mediorum, parilis proportio inter affectus & conatus his in caſibus debitos poterit reperiri.

§. VII. Ab hac autem Moderatione quam cum ſumma vehementia circa finem & media optima conciliavimus,nihil (ut opinor) diſtat *Mediocritas* illa, quam velut virtutis omnigenæ

nigenæ formam deprædicant Peripatetici, ſi benignâ interpretatione explicetur. Fatemur interim moderationem in actibus voluntatis ac affectuum præcipuè conſpici; quoniam tamen inveſtigatio ac determinatio menſuræ, ac proportionis, quæ illi eſt intrinſeca, eſt peculiaris quædam vis intellectûs; atque inſuper quoniam modus quidam figendus eſt inquiſitionibus intellectûs, ne dubitatio & cautio in perpetuam abeat ſcepſin, ac ne diligens cauſas inquirendi ſtudium faceſſat in ineptam curioſitatem, viſum eſt hîc moderationem imperatam eſſe oſtendere, indéque ad actus voluntatis eâdem lege mandatos tranſire: Illi autem omnes generaliſſimo nomine *Benevolentiæ* ampliſſimæ quidem & efficaciſſimæ comprehendi poſſunt. Hæc enim ſeſe exerit in omnigenis affectibus, & conatibus quibus quæ Deo, hominibûſque grata ſunt, procurentur, aut horum alterutri ingrata ſummoveantur. Quoniam autem ejuſdem eſt Benevolentiæ curare ne quid fiat Bono Communi oppoſitum, & id ipſum, ſi quo caſu admiſſum fuerit, corrigere ac emendare, hinc generalis hujuſce virtutis pars quædam intrinſeca eſt *Æquitas* illa quæ voluntatem denotat per prudentiæ regulas præparatam ad ea corrigenda, quæ Lege forſan, aut Judicio civili ſecùs fuerint determinata quàm Boni Communis ratio in datis Circumſtantiis poſtularet. Fit enim haud rarò ut per verborum generalitatem, aut aliquam humanæ mentis in ipſis Legiſlatoribus & Judicibus imbecillitatem, omnes qui evenire poſſint caſus providere nequeuntem, ab hoc ſcopo in quem ſincerè collimaverint, Rectores aberrent. Poſtulat autem Boni communis amor ut ipſi (poſtquam casûs præſentis circumſtantias pleniùs expenderint, quàm ab ipſis fieri poſſit cùm è longinquo proſpiceretur) illa emendent, è perfectiore notitia rerum coràm poſitarum, quæ minùs fœliciter conſtituta fuerint de rebus iiſdem eminùs & imperfectiùs proſpectis.

E lege hac naturali omnem ſuam authoritatem derivat Sententia ex æquo & bono pronunciata, adeóque hîc ve-

rus est æquitatis fons: nec importuna est ejus mentio hoc in loco; quamquam fatemur usum ejus valdè conspicuum in corrigendis legibus civilibus non adeò distinctè hîc explicari posse, ubi Legum Civilium constitutio seu generatio nondum fuerit explicata. Nihilominus quoniam alios ea habet usus, nempe in casibus in quibus silent Leges Civiles, & in legibus civilibus ferendis quæ æquæ sunt *faciendæ*, ea hoc in loco non erat silentio prætereunda.

§. VIII. Summa eorum quæ hactenus dicta sunt huc recit, quòd prudens erga rationales universos Benevolentia generalissimam Naturæ legem implet. Hæc affectibus, nec non conatibus omnigenis finem proponet optimum, modúmque eis eum præscribet qui optimi finis affecutioni maximè inservit, qui, hoc nomine, eorum modus est naturaliter optimus. Non enim opus est (ut sentire videntur multi) ut variorum affectuum regimini diversas virtutes assignemus, quandoquidem eadem cura finem quemlibet assequendi efficiet ut quæ illi favent *amemus*, eáque absentia *cupiamus*, ac *speremus* si probabiliter futura videantur, & iis præsentibus *lætemur*: ac pari ratione faciet ut quæ illi sunt adversa *odio* habeamus, eáque dum absunt *fugiamus*, ac *metuamus*, iis præsentibus *dolore* afficiamur. Ideóque si finis quem quærimus is sit quem Lex Naturæ imperat, & si illius acquirendi studium eidem Legi sit conforme, omnium affectuum motus (utpote qui hinc ex humanæ Naturæ conditione pendent) illi studio naturaliter erunt proportionati, nisi contingat intellectum in discernendis eorum objectis seu causis particularibus excœcari; quod tamen propter debitum quem supponimus finis amorem, unusquisq; quantum in ipso est, præcavebit. Eadem hæc universalis Benevolentia, quatenus motus omnes voluntarios Bono communi oppositos in nobis coercet, corrigítque, eos præsertim quibus privata nostra commoda publicis præponamus, *Innocentiam* in se complectitur, nec non *Lenitatem*, *Resipiscentiam*, *Restitutionem*, & *sui Abnegationem*: quatenus

nus conſtans, efficax & apertum benefaciendi propoſitum continet, efficiet ut benignè de aliis ſentiamus, quod *Candoris* eſt; & bona aliis promittamus, & præſtemus, quod *Fidei* munus eſt. Eadem verò, quoniam Boni communis notas cauſas majorem in modum diliget, *ſummè gratos* homines efficiet. Eſt enim *Gratitudo* nihil aliud quàm eximia Benevolentia erga pridem benevolos; nec ea ſanè quemquam obligat niſi ubi collatum eſt nobis beneficium ſine injuria aliis illata; & ad vices rependendas quoad poſſumus ſtimulat, ſed abſque publicæ utilitatis detrimento. Denique idem Amor univerſalis etſi omnibus ſyſtematis Rationalium partibus grata facere ſtudet, eos tamen præ cæteris reſpiciet qui vel toti Communitati magìs prodeſſe poſſunt & volunt (quales ſunt Deus, & qui ab ipſo rebus Civilibus aut Sacris præponuntur) vel quibus per naturæ noſtræ conditionem & ſtatum majorem in modum quiſque prodeſſe poteſt; ut poteſt ſquiſque *ſibi*, *ſuæque familiæ*, poſteris & conſanguineis in pluribus inſervire. In his autem paucis primæ ſpeciales Naturæ Leges, ac virtutum omnium & ſocietatum (Sacræ nempe, Civilis, & Oeconomicæ) fundamenta continentur; atque inſuper oſtenſum eſt quomodo idem affectus erga bonum Commune ad omnia hæc munia ſufficit naturaliter, quia naturaliter oppoſitis ſibi motibus repugnat, & cauſas partéſque ſui affectûs juvat. Unde liquet eandem legem quæ hunc affectum imperat, imperare ſimul ut ei oppoſiti motus pro virili coerceantur, atque ut cauſæ cum eo conſpirantes juventur, nec non ut objecti illius proprii partes omnes, præſertim verò eæ quas dixi, reſpiciantur.

§. IX. Denique, hîc ſuggerere viſum eſt diſtinctionem inter actus neceſſarios, & indifferentes ortum ſumere è relatione quam illi habent naturaliter ad effectum, ſeu finem in univerſali hac lege propoſitum. Illi ſcilicet ſine quibus fieri nequit ut dictum finem promoveamus, neceſſarii ſunt. Illi verò quibus dantur alii æquipollentes, ſeu pariter effi-

caces in ordine ad hunc finem, indifferentes erunt: utpote de quibus Lex Naturalis non determinat an hoc vel illo modo facere oporteat, sed sollicita tantùm est ut aliquo saltem modo tantundem bono communi conferamus. In his autem locus est ampliſſimæ *libertati*; atque etiam legibus positivis ejusmodi libertatem intra fines anguſtiores limitantibus. Ego apud me hanc distinctionem inter actus necessarios, & indifferentes illustrare soleo per comparationem eorum cum praxibus ad constructionem problematum Geometricorum inservientibus. Earum enim nonnullæ adeò sunt necessariæ ut sine illis problema construi non potest: in plurimis autem quæstionibus multi se offerunt modi Problema datum construendi sine ullo in Geometriam peccato, ut liberum sit Geometræ nunc hâc mox aliâ uti constructione, ita tamen ut in omni quem sumere potest praxeos modo, certis quibusdam regulis ita determinetur ut in fine ad eandem prorsus quæstionis solutionem perveniat. Prorsus utì liberum est Terrâ hominibus jam repletâ in cœlibatu, aut conjugio vitam transigere, in utroque tamen statu legibus quibusdam obstringimur ne quid contra commune bonum committamus; sed ei pariter utrobique studeamus.

§. X. Interim tamen non æstimavi necessarium esse ut hæc omnia in Legum Naturalium formam reducerem, & sub ea coram oculis exponerem Lectori ea singula quæ in in lege generaliſſima contineri ostenderim. Suo quisque Marte exhibere potest legem de acquirenda & exercenda (perpetuò in ordine ad prosecutionem boni publici) prudentia, constantia, moderatione, benevolentia, &c. si modò recordetur earum formam è phænomenis naturæ manifestam hanc esse, vel huic similem. Voluit prima naturæ rerum causa notum omnibus facere necesse esse ad communem fœlicitatem, & ad privatam singulorum ex illius prosecutione unicè sperandam, singulos commune Bonum cum Prudentia, Constantia, &c. prosequi: vel datâ Lege de prosecutione

ſecutione Boni Communis pro virili noſtra, datur Lex imperans Prudentiam, Conſtantiam, Fidem, &c. Nec diſpar eſt ratio legum quæ jubent fidem dare & ſervare, ac gratitudinem exercere; hæc enim in actibus erga omnes prorſus rationales pariter locum habent. Alii verò multi ſunt actus humani qui licèt totius communitatis Rationalium bono inſerviant, certis tamen illius partibus immediatè & peculiari modo appropriantur: ideóque Proprietatis ac Dominii (paulò laxiore ſenſu verborum quàm qui apud JC^tos civiles in uſu eſt) origo quærenda eſt.

CAPUT

CAPUT VII.

De origine Dominii & Virtutum Moralium.

§. I. QUemadmodum Animalis Oeconomia verè quidem, ſed non ſatìs plenè explicatur dicendo, Totam corporis fabricam à perenni ſanguinis motu in ſeſe refluo ſuſtineri; ita etiam Societas omnium rationalium verè quidem dicta eſt conſervari reciprocis officiis in publica commoda collatis; at non ſatìs plenè explicabitur, donec oſtenſum fuerit quales tandem actus præcipuis ejus partibus in hunc finem neceſſariò tribuendi ſint, & propriis earum uſibus deſtinandi; utì ad pleniorem Naturæ Animalium explicationem requiritur ut oſtendatur qualis proportio ſanguinis per cerebrum & ſuperiores corporis partes circulanda eſt, qualis etiam per inferiores ut hepar & hypochondria, & quâ ratione ſuccus nutritius aliis ſaltem nobilioribus corporis partibus diſtribuatur.

Notandum eſt autem quòd vaſa quæ ſpiritus & nutrimentum uni parti deferunt, non privato tantùm illius commodo, ſed etiam publicæ totius valetudini eâdem operâ inſerviunt, quandoquidem omnis pars corporis toti aliquatenus eſt utilis: pariter planè ſe res habet in iis quæ ſingulis hujuſce ſocietatis partibus propria uſquam fiunt; ea ſcilicet non deſinunt toti commodiſſimè deſervire.

§. II. Videtur origo juris in res & perſonas (quod Proprietatis, & Dominii nominibus liceat indigitare) ex iis quæ antea diximus hâc ratione deduci poſſe. Quoniam oſtenſum eſt in communi fœlicitate & Dei honorem ſummum, & humanarum mentium, corporúmque perfectiones contineri; atque inſuper è natura rerum notum eſt ad hos fines neceſſariò requiri, & multas actiones hominum, & multos

multos rerum usus, quæ eodem tempore aliis usibus inservire nequeunt; sequitur necesse esse ut homines qui Bonum Commune prosequi obligantur, obligentur etiam consentire ut rerum usus ac personarum operæ quatenus singulis necessariæ sunt, ut bono publico inserviant, ipsis ita concedantur, ut, manente prædictâ necessitate, ab iis auferri licitè non possint; hoc est, ut illa ipsis, ad illa saltem tempora, fiant propria, adeóque *sua* eatenus dicantur. Quoniam autem hujusmodi tempora, & casus singulis continuâ serie succedunt, perpetua quædam proprietas seu jus ad usum rerum, & opem personarum necessariarum sequetur, usquequò natura vitam largitur. Quinetiam si eadem res (ut fundi aut arbores) in finem prædictum sufficient per varios dies aut annos, eadem ratio quæ jus ad eas dedit primo die, parile jus conferet die sequente, & porro quidem si cætera maneant paria. Et hujusmodi quidem gradibus deducit homines ratio ad consensum de constituendis Dominiis plenis in res; tandémque etiam in personas seu personarum operas ad communem fœlicitatem necessarias. Obligatio enim ad prosecutionem finis (quam antea evicimus) introducit obligationem ad medium unicè necessarium, nempe consensum singulorum ad aliquam divisionem rerum & operarum humanarum; quoniam impossibile est ut eadem res, ejusdémve hominis opera innumerorum hominum pugnantibus voluntatibus obsequatur. Res enim quibus utimur, & membra hominum quibus opera illorum externa in aliorum auxilium peraguntur sunt corpora, atq; adeò ad unum locum quovis tempore limitata, eorúmque adeò motus quibus cuivis inservire possunt ad unum quovis tempore terminum dirigitur; indéque fit quòd idem victus, & vestitus necessarius qui unius vitam conservat, non possit eodem tempore idem prorsus alteri præstare, licèt remotè quidem, seu mediante illius operâ multis utile esse possit. Manifestum est itaque rerum Naturam indicare necesse esse ad singulorum fœlicitatem, vitam, ac valetudi-

nem à quibus alia omnia pendent commoda, ut limitentur, ſaltem ad tempus, rerum uſus ſingulis, excluſis aliis. Manifeſtum indè eſt porro idem ad communem omnium fœlicitatem pariter neceſſarium eſſe: quia Totum à partibus ſimul ſumptis non diſtinguitur. Denique manifeſtum eſt ob paritatem rationis in omnibus, quæ ſuccedunt, temporibus limitationem hanc ad tempus factam neceſſariò continuandam eſſe ad eundem finem, vel in iiſdem rebus vel in aliis quæ tantundem præſtare poſſint. In continuata autem hac limitatione rerum ac operarum humanarum ad ſingulorum vitam ac valetudinem integrámque fœlicitatem neceſſariarum tota eſſentia, vis & virtus proprietatis & dominii continetur: quanquam adjuncta quædam illi è legibus civilibus addi poſſint. Natura itaque manifeſtò docet dominium in res & perſonas ad commune omnium bonum neceſſariò conſtituendum eſſe (ſi ſupponatur in primo momento non conſtitutum;) aut potiùs velut jam conſtitutum à prima cauſa accipiendum eſſe & conſervandum.

§. III. Reducuntur hæc in legis naturalis formam hoc modo.

Rerum à prima cauſa factarum natura apertè indicat illam voluiſſe omnes actiones voluntarias Rationalium, quæ neceſſariæ ſunt ad conſervandam conſtituendámque ſingulis proprietatem in aliquibus rebus aut perſonis, neceſſarias prorſus eſſe ad debitam proſecutionem Boni communis; adeóque Rationales omnes eâdem Lege iiſdémque præmiis ac pœnis obligari ad dominii cujuſdam conſtitutionem aut agnitionem & conſervationem, quâ obligantur ad proſecutionem boni publici quantum in ipſis eſt. Vel ſic breviter, Data Lege de procuranda communi omnium fœlicitate, datur Lex naturalis de conſtituendis aut conſervandis juribus ſingulorum propriis, in iis quæ ad ſingulorum fœlicitatem ſunt manifeſtò neceſſaria, tam in perſonis eorúmque actibus ad auxilium mutuum requiſitis, quàm in rebus aliis.

In

In hac autem Lege duæ hæ partes continentur : (1) Deo dentur quæ ſua : (2) Hominibus pariter quæ ſua : Utrumque fieri neceſſe eſt ut ſalvus Deo ſuus ſit Honos, & ut ſalva ſint hominibus ea bona quibus ipſi ſe conſervent ac perficiant, aliiſque omnibus uſui eſſe poſſint ; quorum utrumque in fine Propoſito, Communi nempe Bono, continetur. Viſum autem eſt uti indefinitis illis verbis, *proprietatis vel dominii cujuſdam*, quoniam libenter fateor Naturam non ſemper indicare neceſſariam eſſe ejuſmodi proprietatem quæ cum plena rerum diviſione conjungitur ; ſufficit ad eſſentiam veræ proprietatis aut dominii ut quiſpiam jus habeat Lege munitum ad tenenda aut diſponenda certa quædam commoda in re, verbi gratiâ, in fundo indiviſo, quo cum aliis communiter utimur fruimúrque, & à quo aliis non licet nos excludere. Si quis verbum hoc, *proprietas* ſcilicet aut *dominium*, minùs rectè hoc in caſu poni contenderit, nolo cum eo de vocabulo litigare, de re totus ſum ſollicitus. Grotius *de Jur. Belli lib.* 2. *cap.* 2. *ſect.* 2. agnoſcit uſum ejuſmodi juris univerſalis eſſe vice proprietatis. Nec potui commodius verbum reperire quo ſignificarem Boni communis proſecutionem poſtulare ut aliquid ita ſingulis ſuum fiat, ut aliis non liceret id illis negare aut eripere ; atque ut hoc modo oſtenderem non eſſe licitum illud bellum Hobbianum quod è ficto illius jure omnium in omnes neceſſariò oriretur. Manifeſtum eſt in Civitatibus optimè conſtitutis multa à multis indiviſim poſſideri, eorúmque alios jus habere ad majorem totius proventûs partem quàm alii, eóque pacatè frui ; nec dubium eſt quin (ſemotâ animi abſtractione) poteſtate Civili idem contingere poſſit. Tale jus ad uſum & diſpoſitionem rerum, atq; ad auxilia quædam hominum quod à nemine tolli poteſt, ſalvâ reverentiâ Legis Naturalis, Deíque eam ſancientis, *proprietatis* aut *dominii cujuſdam* nomine appellamus.

§. IV. His ita explicatis viſum eſt adjicere Legem, quam modò poſui, Naturalem eam ipſam eſſe quâ Juſtitia uni-

versalis imperatur. Nihil enim aliud præcipit præterquam quòd in Justitiæ definitione Justinianeâ commodè explicatâ continetur; quæ sic se habet. *Justitia est constans & perpetua voluntas jus suum cuique tribuendi.* Nos autem omnes actiones voluntarias imperari diximus eâdem lege quæ prudentiam summam, adeóque constantiam ac moderationem nec non benevolentiam, &c. imperat: ideóque satìs curavimus ut voluntas in his occupata constans sit & perpetua. Quod autem ille *cuique tribui* dicit, id nos contendimus ad omnes Rationales ipsúmque adeò Deum spectare. Hinc res alias divinas, alias humanas, quasdam sacras, quasdam profanas esse debere dicimus. Denique ita intelligimus jus tribui, ut quicquid cuique proprium aut à Deo, aut ab hominibus antehac factum fuerit agnoscatur, illis conservetur inviolatum; atque insuper ut res quæ nondum in singulorum proprietatem cesserint, eo modo inter omnes distribui consentiamus, qui maximè conducat ad pacem inter omnes & communem fœlicitatem conservandam & stabiliendam. Non incommodè verba ita explicentur; & certè ejusdem est virtutis, & animi res operásque humanas ad commune bonum partiri, & partitas in eundem finem conservare, divisionem facere, & factæ consentire. Quapropter eadem generalis Naturæ Lex utrumvis horum actuum imperat, eum scilicet quem datus rerum status postulaverit in ordine ad finem quem imprimis respici jubet. Quinetiam addere licet eandem Legem satìs apertè homines dirigere ad agendam pœnitentiam, atque ad reparationem damni faciendam quoad possumus, si quid contra eam admissum fuerit. In Legibus enim naturæ non spectantur verborum apices ut fit plerumque in positivis, sed effectûs expetiti Prosecutio efficacissima: Nempe Bonum Commune optimè obtinetur per Justitiam nusquam aberrantem, proximè autem per resipiscentiam & restitutionem si quid secùs factum fuerit, quod per humani generis imbecillitatem sæpe contingit.

§. V. Am-

§. V. Ampliſſimus hîc ſeſe offert locus diſquirendi (1) de Jure Dei in Res & Perſonas, & de modo quo illud ipſi competere homines ediſcunt: (2) de Dominio hominum ſeu de iis quæ noſtra ſunt aut jure communi omnium, aut noſtro ſingulari: de quibus utraque agit Decalogi tabula; & latè Grotius *de Jure Belli lib.* 2. *cap.* 2. & ſequentibus multis. Verùm prius omitto ne in controverſias incidam Theologicas; & ſecundum, ne in immenſum creſcat quod ſcripturus ſum volumen. Viſum eſt tamen hîc illud monere, Generalem hanc legem differentiam quandam figere inter Res & Perſonas quæ Deo conſecrantur, & eas quæ communibus hominum uſibus permittuntur. Efficit enim hæc diſtributio Dominiorum, ut præter univerſale illud dominium in omnia quod Deo competit, quod conſiſtit cum ſubordinata hominum proprietate in res eaſdem, ſint præterea quædam Deo peculiaria, tum inter Perſonas, ut Reges & Sacerdotes, tum inter res, tempora, & loca, ut quæ illi conſecrantur. Atque inſuper ex hoc fonte derivari omnes leges bonas quæ homines limitant aut dirigunt in rebus Deo dicandis, quales ſunt quibus immunitates quædam illis conceduntur, aut è contrà quibus modus quidam præſcribitur rebus quæ in *Mortuam* (ut loquuntur Icti) *manum* devenire poſſunt: Ego hæc obiter tantùm indicâſſe contentus ſum, quoniam præcipuus in quem collimo ſcopus is eſt ut oſtendatur Jus omne quod à nobis acquiritur eſſe aut in noſmet-ipſos, quod *libertas* dicitur, aut in res per occupationem aut per diviſionem, aut in perſonas à nobis diverſas ex generatione, conſenſu, aut delicto nobis conceſſum eſſe à voluntate Primæ Cauſæ ſancientis primariam illam Legem de proſecutione Boni Communis. Hinc enim evincitur per inductionem, Omne jus hominum à Lege deduci, & eâdem Lege ſingulorum jura ita limitari, ut nemini jus ſit publica commoda violandi, aut alteri cuivis qui communitatem non læſit eripiendi vitam & quæ illi neceſſaria ſunt ut communi bono deſervire poſſit.

§ VI. Quanquam autem hæc (poſtulante Legum propriè dictarum naturâ) creaturarum rationalium conditioni adaptavimus, curavimus tamen ut omnia ita traderentur ut omnia Deo tribui poſſint, quemadmodum anologicè illi attribuitur Legum naturalium obſervatio, dum Juſtus, Liberalis, Miſericors ab omnibus agnoſcitur. Nemo certè ſanæ mentis cogitare poteſt Primam cauſam legibus ullis ſubjici, ſi leges ſumantur pro dictaminibus practicis (ſeu actionum regulis) à ſuperioris voluntate pœnâ præmióve ſancitis; adeóque nec cogitare poteſt dominium ejus in creaturas in lege ſic intellectâ fundari aut regulari. E contrà autem nemo poteſt honorificè de Deo ſentire qui non agnoſcat ipſius ſapientiam optimum illi finem proponere, ſuum nempe honorem & aliorum rationalium fœlicitatem, per uſum intellectûs & voluntatis ipſis naturalis; eandémque poſtulare ut neceſſaria ſaltem ſingulis ita concedantur ut ea violare non liceat, velut medium ad hunc finem neceſſarium. Hoc autem eſt jura ſingulorum diſtincta ſeu dominium præſcribere & conſtituere. Nec minùs intrinſicè includitur in perfectione naturæ Divinæ voluntas in proſecutionem ſummi hujus boni per idonea media, Prudentiæ infinitæ conſentiens; in hoc autem conſenſu ſumma includitur Benevolentia. Quoniam autem neceſſarium eſt ad ſummum Dei honorem, atque ad totius ſyſtematis rerum conſervationem perfectionémque, ut Deus omnia regat & diſponat juxta intellectûs ſui conſilium, Sapientia ipſius non poteſt non hoc ipſi dictare: nec cogitari poteſt in illo voluntas ab hoc dictamine ſuæ ſapientiæ diſſentiens. Manifeſtum eſt porro dictamen intellectûs divini de fine, & mediis illuc ducentibus eſſe inſtar legis naturalis, & neceſſitatem perſiſtendi in voluntatis ſuæ perfectione, ſeu conſenſu cum intellectu ſapientiſſimo, omnem legis ſanctionem per pœnas & præmia in effectu longè ſuperare. Hinc omnes ejus actus dictaminibus ſui intellectûs de proſecutione finis optimi, Communis Boni, erunt conformes; adeóque eâdem ratione

juſtæ

juſtæ dicentur quâ dictamina illa legum vim habere agnoſcuntur. Eodémque modo poteſtas diſponendi, prout ipſi videbitur, de rebus omnibus, quatenus conſiſtit cum hoc fine & mediis neceſſariis, dicetur jus Dei, ſeu dominium in res & perſonas, ex intrinſecis (ut oſtendimus) ipſius perfectionibus (quatenus legis naturalis vim omnem includunt) ab æterno profluens. Ego certè nihil invenire poſſum quod impediat quò minùs hoc dictamen intellectûs Divini, *Neceſſe eſt ad Bonum Commune ut pleniſſima & ſuprema Omnes creaturas gubernandi Poteſtas à Deo aſſumatur ipsíſque reſervetur*, plenam vim habeat Legis, ſolidúmque adeò ſit dominii divini fundamentum, niſi fortè alicui id obſtare videatur quòd illud à ſuperiore nullo præſcribatur & ſanciatur. Verùm ad eſſentialem Legis vim ſufficit quòd à Supremo perfectiſſimóque dictetur, veréque pronunciet de optimo fine mediíſque ad eum neceſſariis, etſi à ſuperiore (quod hoc in caſu eſt impoſſibile) non proveniat. Extrinſeca commendatio dictaminis hujus ab alio Auctore non poteſt eſſe neceſſaria, ubi intrinſeca ejus perfectio (materia nempe nobiliſſima, & forma quæ eſt luculenta veritas) eſt abſoluta ab omni imperfectione, & ubi ipſe dictaminis Auctor aliis omnibus qui exiſtere poſſunt infinitè perfectior eſt. Nec eget illud dictamen ſanctione per pœnas aliunde infligendas, quæ propter intrinſecam voluntatis Divinæ propenſionem ad Bonum hoc maximum violari ab ipſo non poteſt. Quippe ſi ſupponatur voluntas divina ab optimo fine, mediíſque ad illud neceſſariis receſſiſſe, ſimul ſupponitur excidiſſe infinitâ ſuâ perfectione (perfectior enim eſſet ſi non receſſiſſet;) id eſt, ſupponitur exuiſſe Deitatem quod involvit contradictionem. Eodem igitur modo dictamina Divini intellectûs ſanciuntur in Leges apud ipſum valituras, per immutabilitatem ſuarum perfectionum, quo dicere ſolemus juramentum Dei ratum fieri cùm jurat per ipſum ſeu vitam ſuam; id eſt, perfectiones ſuas immutabiles æternúmque duraturas. Interim verò reſervatio hæc ſummi in

omni a

omnia dominii quam Deo attribuimus ab omni injuriæ ſuſpicione hoc nomine libera eſt, quoniam nulla cogitari poteſt Lex antiquior quæ hoc facto violetur, nulláque afferri poteſt, ratio competitionis ex parte creaturarum, quæ adhuc tantùm ut poſſibiles ſpectandæ ſunt, quarum futuritio, júſque omne futurum ad qualecunque dominium, tota pendet à divinæ voluntatis benignitate. Præterea verò finis ille in ordine ad quem neceſſe eſſe diximus ut Deus hoc ſibi dominium aſſumeret, ſcilicet Bonum Commune, tam plenè reſpicit creaturarum fœlicitatem ut nemo (niſi ſua intervenerit culpa) lædi poſſit per hoc aliúdve ullum medium ad ejus proſecutionem neceſſarium. Denique hæc reſolutio Divini juris in dictamen hujuſmodi Divini intellectûs cæteráſque perfectiones voluntatis illius proprias ideo videtur admittenda, quoniam nulla unquam creatura ex opinione ſuæ Sapientiæ, Bonitatíſve, nedum Potentiæ, arrogare ſibi poſſet ex hoc exemplo jus dominii in alias creaturas. Contrà autem Hobbiana reſolutio Dominii divini in potentiam ejus irreſiſtibilem, adeò apertè homines ducit ad quærendum in alios quoſlibet dominium per vim aut dolum, per fas aut nefas, ut mihi dubium non ſit illud ab eo fictum fuiſſe Deóque attributum in eum tantùm finem, ut juri ſuo omnium in omnia patrocinaretur.

Addi tamen poteſt quòd Lex Naturæ ſtrictè dicta quæ mentibus humanis inſidet, & quæ propter voluntatem Dei quem, modò jamjam explicato, Rectorem agnoſcimus, homines obligat ad deferendum ipſi honorem & cultum, meritò dicatur ei jus dominii tribuere, quatenus nos obligat ad hoc in eo agnoſcendum, & ad idem ipſi ultro deferendum. Manifeſtum enim eſt quòd ſi nos nobiſmet ipſis finem hunc nobiliſſimum, utì par eſt, proponamus, non poſſumus illud prudentiùs proſequi quàm Deo imperandi gloriam tribuendo, nobíſque reſervando obſequii tantùm laudem; atque adeò jus ad res & perſonas, ipſi ſubordinatum, & Bono Communi. Notum enim eſt jus hujuſmodi ſubordinatum

tum ad usum rerum multarum, & auxiliorum humanorum ad hominum vitas viresque sustinendas esse planè necessarium, adeóque ad cultum & honorem omnem quem illi Deo in hac vita præstare possint; Deo interim immortali his rebus minimè carente, adeóque eas non deposcente præterquam ad alendos liberaliùs quosdam homines qui peculiari præ cæteris ratione ipsi in terris inserviunt ipsiúsque personam gerunt, quales sunt Magistratus Civiles, & rerum Sacrarum Ministri.

§. VII. Solebam ipse quidem, cum aliis plurimis, antequam dominii juríque omnis originem universaliter & distinctè considerâssem, dominium Dei in creationem velut integram ejus originem resolvere: cogitabam enim per se notum esse quemlibet suarum virium, quæ à cujusque essentia parùm distinguuntur, esse dominum, ideóque etiam effectum illius esse à cujus viribus totam suam essentiam acciperet, ut fit in creatione, quâ tota rei substantia è nihilo producitur. Verùm quoniam dominium omne Jus quoddam est, omne autem jus est Potestas à lege aliqua, saltem analogicè dictâ, concessa seu permissa, ideo Lex dominium concedens seu permittens primò agnoscenda est. At Lex nulla est prior lege naturali, seu dictamine Sapientiæ Divinæ de fine optimo ac mediis ad illum conducentibus, quod Legi Naturæ perfectè consonum est, quod analogicè Lex dicatur divinarum actionum; ideóque in hanc tandem concessi sententiam, Dominium Dei esse jus vel potestatem ei à sua Sapientia, & Bonitate, velut à lege, datum ad regimen eorum omnium quæ ab ipso unquam creata fuerint aut creabuntur. Scilicet in sapientia Divina necessariò continetur dictamen de prosequendo optimo fine & de mediis necessariis, & in Bonitate, seu in perfectione voluntatis Divinæ pari necessitate includitur consensus libentissimus de illius prosecutione: atque hæc non incommodâ analogiâ respondent ratificationi Legis hujusce æternæ è qua dominii Divini origo petatur. Nec poterit quisquam

meritò conqueri Dominium Dei intra nimis anguſtos limites hâc explicatione coerceri, quâ hoc unum dicitur, illius nullam partem conſiſtere in poteſtate quicquam faciendi contra finem optimum, Commune Bonum, id eſt ipſius honorem, & cæterorum rationalium fœlicitatem eam quam & rerum ab ipſo conditarum natura patitur, & ad quam quærendam facultates illis ab ipſo datæ adaptantur. Manifeſtum enim eſt Sapientiam & Potentiam infinitam res omnes hominéſque modis infinitè diverſis diſponere poſſe ac potuiſſe, ita ut in ſingulis hiſce modis Commune totius ſyſtematis Bonum pariter procurari potuiſſet: paritérque manifeſtum eſt, Libertatem perfectam non conſiſtere in poteſtate meliùs aut pejùs faciendi, ſed in poteſtate optimè pariter faciendi, ſive his, ſive aliis uberiùs Deus benefaciat & largiatur quæ ſua ſunt, reſpectu ſemper habito ad finem optimum. Cavendum eſt tamen ne exiſtimemus nihil cum hoc fine conſiſtere quod intellectus noſter non capit quo modo illi inſerviat: ſcimus enim animi noſtri imbecillitatem ad tanti finis comprehenſionem non ſufficere, nec aſſequi poſſe infinitam mediorum varietatem, quæ ad illius procurationem à Deo adaptari poſſint, multáque poſthæc addiſcemus his de rebus quæ adhuc nos latent. Sic ſcilicet notum eſt nobis generaliter Omnes animalis partes ad ipſius utilitatem inſervire, quanquam multarum partium ut Lienis, Cerebri, *&c.* uſum minutim & per omnia nondum intelligamus. Interim quoniam perfectio tam intellectûs Divini quàm voluntatis ejus judicium comprobantis ipſi Deo eſt intrinſeca, manifeſtum eſt ejus dominium hoc modo explicatum, non aliunde acceptum intelligi, nec minùs æternum eſſe quàm ſunt illæ perfectiones, è quibus à nobis diſcitur & demonſtratur, potiùs quàm propriè derivatur. Verùm ita omnino intelligenda eſt quæſtio de origine Dominii Divini, nam cauſam propriè dictam juris æterni nemo ſanus quæſiverit.

Ignoſcat autem Lector huic digreſſioni quam non ſine cauſa

cauſa fecimus, quoniam viſum eſt fere neceſſarium aliquid ſuggerere unde conſtet Deo competere jus Leges hominibus ferendi quas hoc in opere inveſtigamus, quódque ſanius eſſet quàm quæ propoſuit Hobbius, ubi potentiam Dei irreſiſtibilem contendit illi (& ſimiliter cuivis alteri) jus dare quidlibet agendi, ſine omni reſpectu ad Commune Bonum. Nos è contrario, quoniam in perfectione Naturæ Divinæ, quatenus rationalis eſt, neceſſariò includi oſtendimus curam Summi illius finis per media naturaliter ſufficientia ac neceſſaria, fontem indicavimus è quo demonſtrari poteſt Juſtitiam univerſalem, omnémque adeò virtutem Moralem quæ in Rectore requiritur, in Deo præ cæteris refulgere, eâdem planè methodo quâ homines ad eas excolendas obligari in ſequentibus oſtendemus. Illud enim eſt quod hoc in tractatu explicare ſuſcepimus, ideóque controverſiis quæ de Jure Dei moveri poſſunt ſtatuimus non immorari.

§. VIII. Reſumamus itaque conſiderationem Legis illius, quam paulò antè invenimus, quâ præcipitur ut ſingulis neceſſaria ſaltem concedantur, & muniantur ab omni violatione: hoc eſt, ut ea ipſis ſaltem ad tempus quo neceſſaria ſunt fiant propria, unde & Sua jura dicuntur. Oportuit autem eam generalibus ejuſmodi quibus uſi ſumus verbis proponere, ut eadem regula obligare poſſit & dirigere homines tam in ſtatu qui diviſionem rerum, & officiorum mutuorum per conſenſum factam ſupponatur antecedere, quàm in ſtatu qui ejuſmodi diviſionem ſequeretur. In primo ſtatu obligat illa ad limitatam tantùm occupationem, usúmque rerum & auxiliorum humanorum, qualis ſcilicet cum aliorum commodis conſiſtere poſſit: talis cogitari poteſt caſus protoplaſtarum, ſi nihil de viri in fœminam poteſtate iis divinitùs revelatum ſupponatur: Atque in hoc ſtatu multa contigiſſe ſupponantur, quæ manifeſtum omnibus facerent è re omnium futurum eſſe ut conſentirent ad diviſionem faciendam rerum & operarum mutuarum, qualia ſint

contentiones multorum ubi minùs manifeſtum eſſet quid cuique neceſſarium eſſet, atque aliquorum ignavia, communes agros colere negligentium, & his ſimilia. In hujuſmodi caſibus leges de fine & de mediis neceſſariis applicatæ datis circumſtantiis obligarent ad diviſionem pleniorem dominiorum faciendam, eædémque illos & cæteros poſtea natos homines obligarent ad hanc diviſionem ſummo fini commodè inſervientem conſervandam. Hâc ratione ſua gradatim jura conſtituentur ſingulis hominibus, familiis, oppidis, populíſque, eáque non ſolùm in res ſed etiam in operas perſonarum; unde naſcentur commercii & amicitiæ jura, nec non jura regiminis in familiis, & civitatibus, ídque in rebus tam Sacris quàm Civilibus.

§. IX. De facienda autem diviſione non dicemus multa, quoniam eam jam factam omnes invenimus, atque ita quidem factam ut ſatìs manifeſtum ſit eam ad finem ſummum ſufficere, tum ad honorem Deo deferendum, tum etiam ad homines univerſos beandos, niſi ipſi ſibi deſint. Paucis itaque tantùm dicam quòd ſicubi diviſio ulteriùs factu ſit neceſſaria, & oriatur diſſenſio inter eos quorum neceſſitas poſtulat ut ea fieret, manifeſtum eſt ad communem eorum fœlicitatem magìs conducere, ut ea commiteretur cujuſvis prudentis arbitrio cujus non intereſt uni parti potiùs quàm alteri favere, quàm bellicis viribus, fraudibúſve experiri, quid eveniet. Probabilius enim eſt quòd cujuſvis ratio eum modum præſcribet qui cum noti finis, Communis nempe Boni, aſſecutione convenit, quàm quòd à cæco belli impetu alteruter in eum ſcopum incideret in quem neuter collimat. Supponimus enim cum Hobbio in ejuſmodi bello utrumque ſuam ſolùm ſalutem è victoria quærere. Quòd ſi caſus aliquis contingat in quo diſſentientes de nullo inter tot homines arbitrio inter ſe convenire poſſint, dictabit ratio ſorti potiùs quàm bello diviſionem, aut totius rei dominium, ſi dividi non poſſit, tradendam eſſe, Quoniam in bello utraque pars perire poteſt, adeóque

adeóque fine ſperato excidere, quod contingere nequit ſi ſorti res committatur: Quod obiter monendum cenſui, ut cauſam videremus cur acquieſcendum ſit in modis quibuſdam res & officia diſtribuendi, qui ſortis naturam magis quàm rationalis electionis ſapiunt, quales ſunt, præter ſortitionem, primogenitura, & prior occupatio.

Verùm eadem ratio & Lex naturæ quæ, ad promovendam communem fœlicitatem, jubet diviſa in res & perſonas dominia conſtituere, jubet etiam evidentiùs ea (poſtquam jam conſtituta ſunt, & experientiâ comprobata ad hunc finem ſufficere) inviolata ſervare. Manifeſtum autem eſt eam diviſionem dominiorum quam reperimus à majoribus factam, & conſenſu, aut permiſſu omnium Gentium, Civitatúmque ſtabilitam ſuffeciſſe ad ſingulorum, qui nunc ſunt, procreationem, & conſervationem, & ad aſſecutionem tantæ fœlicitatis quantam videmus humanum genus nunc poſſidere: atque inſuper, ejus virtute ea dari inter homines commercia, eáſque mutui auxilii opportunitates è quibus ad majores fœlicitatis gradus tam in hac vita quàm in futura, omnes poſſint aſſurgere. Manifeſtum præterea eſt fœlicitatem hanc quâ ex hac diviſione fruimur, & quam exinde cum ſumma ratione expectamus, majorem eſſe quàm prudens quiſpiam ſperare poſſit ſe aſſecuturum eſſe violando, & evertendo omnia divina humanáque jura quæ nunc ſtabilita reperimus, & conando introducere novam dominiorum omnium diviſionem, quæ cujuſvis judicio aut affectibus magis arrideret. Notiſſimum enim eſt hoc opus eſſe majus quàm ut poſſit intelligi à quovis homine, aut hominum cœtu, atque etiam facile eſt providere tam diverſas fore tot hominum hac de re ſententias, ut bellis & miſeriis omnia ſtatim complerentur. Quapropter injuſtum eſt (quia huic legi cum bono publico conjunctiſſimæ adverſatur) innovandi ſtudium, in rebus ad dominium pertinentibus. Ideóque non tantùm cum Grotio exoſculor illud Thucididis ὅπερ ἐδέξατό τις χῆμα τῆς πόλεως, τῶτο

Ἄνευ συνδιαιτᾶσθαι : verùm etiam quod ille de unica cujuſvis civitate pronunciavit, ampliandum cenſeo ad ampliſſimam omnium Rationalium Societatem (quam Civitatem Dei dixerim) & non limitandum eſſe tantùm ad Politiæ formam in qua diviſio præcipuorum officiorum continetur, ſed extendendum ad omnium omnino rerum diviſionem: atque in hac latitudine aſſerendum cenſeo, Juſtum eſſe ut antiqua diviſio dominiorum in Res & Perſonas, tam intra populos diverſos, quàm in ſingulis Civitatibus inviolata conſervetur. Illam enim & experientia comprobavit ad finem optimum idoneam eſſe, & nullæ cogitari poſſunt leges Naturales quæ, ſalvo hoc fine, diviſionem ejuſmodi antiquitùs fieri prohiberent; eáque ideo nemini eſſe potuit injuria. Sed eadem ratio quæ pridem homines obligavit ad diviſionem introducendam, propter neceſſarium verè judicantium conſenſum, obligabit eorum ſucceſſores ad eandem comprobandam & ſtabiliendam. Fatemur equidem varias vitæ actionúmque humanarum viciſſitudines neceſſariò efficere ut multiplices contingant jurium antiquitùs ſtabilitorum tranſlationes, multáque etiam de novo circa illa conſtituantur; verùm quoniam omnes jurium tranſlationes, novæque conſtitutiones fiunt per eorum voluntatem quibus jura hæc ſaltem mediatè olim fuerint conceſſa, antiqua jurium diviſio conſervatur, hoc ipſo, quòd obſervatur eorum voluntas. Nam primæ diviſionis auctores intelliguntur voluiſſe conferre poteſtatem ea jura transferendi, multáque de novo conſtituendi, tum ipſis primis poſſeſſoribus, tum etiam eorum ſucceſſoribus. Nam in dominio continetur Poteſtas de re aut opera noſtra diſponendi; Pactum autem conſiſtit in conſenſu duorum de tali aliqua diſpoſitione, ideóque Pactum eâdem lege validum fit quâ rata fit cuique Poteſtas de re aut operâ ſuâ diſponendi. Quoniam autem hæc poteſtas ſeu ipſum dominium cuique datum, eſt tantùm in ordine ad Bonum Commune, ſequitur nec Pactum ullum (cujus vis

vis tota indè fluit) quemquam obligare posse ad ea, quæ manifestò huic fini repugnant, seu quæ lege naturali sunt illicita; ideóque ex eodem fonte & vis, & limites pactorum derivantur.

§. X. Stabilito tandem in Res & Personas dominio, è generali admodum Lege Naturali, datur jam singulis unde possint de suo aliquid aliis donare, aut promittere absolutè, aut etiam cum aliis paciſci sub conditione ab iis præstanda, quæ supponuntur antequam locus sit fidei servandæ. Nam hoc ipso quòd donatio libera eam ob causam valida est, propter quam constituitur dominium, in quo potestas donandi continetur, nempe propter Commune rationalium omnium Bonum, eorum autem præsertim quibus hæc Potestas in quovis casu particulari conceditur, manifestum est Deum, omnésque ipsi subordinatos dominii auctores, semper velle homines in hunc finem consentire in omnibus donis conferendis & recipiendis, sine quo talibus actionibus nullus à Lege Naturæ daretur locus. Quapropter qui beneficium accipit intelligitur ipso facto conveniſſe, se velle donationem illam unde beneficium habet sub ea lege ac conditione valere, ut communitati melius sit, illi præsertim cujus à potestate beneficium provenit. Consensus autem hic in se includit tacitum quoddam Pactum vices rependendi, prout occasio tulerit, in quo Gratitudinis vires omnes sese explicant: atque insuper consensus ejusmodi est tantùm approbatio Legis universaliſſimæ de prosecutione Boni Communis, & de constitutione dominii eum in finem: ideóque Gratitudo hinc satìs evidenter mandatur. Hinc etiam quòd quispiam alteri de suo largitur fit ut debeatur gratitudo, atque ut possimus agnoscere eorum benevolentiam, qui ultra id quod nostrum est in nos contulerunt. Porro autem è mensura eorum quæ nostra sunt per respectum ad bonum publicum determinatâ (ut ostendimus) sumuntur limites honestæ φιλαυτίας, seu curæ nostrûm ipsorum: semper enim dum nobis consulimus, abstinendum est

ab

ab invasione alieni, curandúmque ut publico inserviamus. Limitata autem hæc φιλαυτία in Temperantia, Frugalitate & Modestia præcipuè se explicat. Denique eadem Lex Naturalis quæ dominia distribuit, eadémque justitia seu voluntas jura sic cuique data conservandi, quæ aliis prospicit & nobismet-ipsis, utì ostendimus, dirigit insuper, limitátque affectum illum parentum erga suos liberos qui στοργὴ dicitur, & communi bono præ cæteris utilissimus est. Sunt enim liberi mistum quiddam è nobismet-ipsis & aliis; ideóque necesse est ut virtus, quâ determinamur ad nostri & aliorum curam, peculiari ratione spectet eos in quibus nos cum aliis conjungimur & commiscemur, & utraque pars objecti hujus virtutis conjungitur. Atque hinc tam sedula est in omni Republica posteritatis cura, in Legibus de successionibus in bona & sæpe in officia defunctorum. Ex hoc autem articulo facilè cuivis patet & Beneficentiam erga alios, Pactorum vim ac fidem, Gratitudinem, Temperantiam, Frugalitatem, Modestiam, στοργὴν non posse plenè explicari, nisi priùs tradatur, aut supponatur jurium divisio quâ nostrum ab alieno distinguitur; & præterea elucescit eandem Legem universalem, quâ hæc divisio fit & conservatur, ad harum omnium virtutum exercitium homines obligare, atque ad omnes reliquas quæ aut in his continentur, aut exinde proseminantur.

§. XI. Denique omnes particulares morum Regulæ, seu Leges, tam quibus populorum diversorum jura ab invasione aliorum muniuntur, quàm quibus summorum imperiorum auctoritas fundatur, ac conservatur à seditionibus res novas molientium, & subditorum jura à potentiorum vi defenduntur, ex eodem præcepto de distribuendis dominiis, cum respectu ad Commune Bonum, derivantur. Dixi autem in hoc præcepto auctoritatem Civilem fundari, quoniam manifestum est regiminis Civilis constitutionem longè efficacius esse medium ad communem humani generis fœlicitatem pacémque tuendam, quàm æqualis divisio rerum,

quæ

quæ cum dominio civili non consistit. Hobbius tamen æqualem hujusmodi distributionem rerum, juriúmque omnium Lege Naturali præcipi contendit, & in hac æquitatem naturalem voluit consistere, vocabulorum scilicet similitudine ductus; utì illum decuit qui ratiocinationem omnem à verbis pendere frequenter inculcat. Hanc autem doctrinam de æquali jurium distributione guttatim instillat, *Lib. de Civ. cap.* à *sect.* 13. ad 19. Non tamen libet iis refutandis immorari, quoniam & nihil habent quod prudentem fallere possit, & præterea id cui cætera omnia innituntur, nempe necessarium esse ad pacem consequendam ut pro æqualibus habeantur omnes homines, *artic.* 13. ipsi Hobbio non videtur idoneum medium ad eundem finem, nempe pacem & securitatem acquirendam, sed potestatis coercivæ constitutionem requirit quæ ejusmodi æqualitatem statim absorbebit, utì patet ex ejus *capite* 5°. Pernicioſum nihilominus est do cuisse distributionem æqualem Legibus Naturalibus præcipi, quoniam ipso fatente illæ sunt prorsus immutabiles *cap.* 3. §. 29. ideóque ex illius principiis inæqualis distributio dominiorum, etsi necessaria sit prorsus ad constitutionem Monarchiæ, nunquam esse poterit licita, quia erit Legi Naturali contraria.

§. XII. Id potiùs hîc annotandum est, distributionem omnigenorum dominiorum à nobis deductam esse è Lege quæ Civitatis nullius constitutionem supponit, adeóque non pendet à voluntate Magistratûs Civilis, unde apta est dirigendis actionibus Civitatum diversarum, & limitibus assignandis qui ne à principibus quidem sunt perrumpendi. Quoniam autem tali tantùm Lege necessaria ad singulorum fœlicitatem contra omnium omnino hominum invasionem muniuntur, sequitur tali tantùm Lege pacem inter omnes posse stabiliri, & eam reipsâ stabilitam fore quantum fieri potest virtute Legis, & potestatis seu juris hominibus indè concessi, nec majus quicquam quærendum. E contrario autem si dominiorum limites è sola voluntate

eorum qui ſummâ rerum potiuntur in qualibet Civitate figantur, & refigantur pro libitu, nulláque ſit regula à natura finis optimi ſeu Boni Communis mediorúmque illuc naturaliter tendentium determinata cui parere tenentur illorum voluntates in actibus externis (quod ubique docet Hobbius,) nihil eſt quod Legis vigorem habet quo civitates omnes à perpetuis inter ſe bellis coerceat; nulla Lex Civitatum rectores ad quærendum bonum publicum ſubditorum, & ad conſervanda ipſis ſua jura in actibus externis obligabit; ipſorum enim voluntas, quam ſolam Legem is agnoſcit, in contrariam partem ferri poteſt. Nulla inſuper Lex factionem ſatìs potentem ad evertendam Civitatem prohibebit à læſæ Majeſtatis crimine. Hoc enim ipſo quòd ponitur factio Civitate potentior, nulla reſtat in Civitate potentia coerciva quâ vel obedientes tueatur vel rebelles puniat; ideóque juxta principia Hobbiana non datur ſecuritas neceſſariò requiſita ut Leges naturales, *v. g.* de ſervanda fide, obligent ad externos actus, ideóque hæc Lex non obligabit, ſed licebit Civitatem pactis conſtitutam diſſolvere: adeóque quælibet Civitas in plures comminui poterit in infinitum, ídque licitè per Hobbianam doctrinam, quoniam non violabitur ulla Lex eo in caſu obligans; ſcilicet, nec Lex Naturæ, quia illa propter defectum ſecuritatis eo in caſu non obligabit ad actus externos, juxta ejus *cap.* 3. §. 27. nec lex Civilis, quia illæ rebellione aut crimine læſæ Majeſtatis non violantur juxta illius dicta *cap.* 14. §. 21.

§. XIII. Lex autem illa univerſalis juſtitiæ quam propoſuimus, hoc ipſo quòd in reſpectu ad Commune Bonum generale ponit fundamentum dominii divini & humani in res & perſonas, Regimen omne Naturaliter conſtitutum (quale eſt Dei in omnes creaturas, & Parentum in ſuam ſobolem) docet agnoſcere ac tueri: Atque hoc imprimis medio ſuccurrit humanæ Naturæ neceſſitatibus, & ſecundùm exemplaria commodiſſimas politiæ formas, ſicubi deſint, conſtituendas

ſtituendas eſſe monet, ac pacem cum iis colere qui non ſunt ſub eodem regimine. Ideóque hinc fit ut & auctoritas Legum Divinarum concedatur dictatis Rationis multa generaliter circa bonum univerſi clarè præcipientibus naturaliter, id eſt à voluntate Primæ Cauſæ naturam rerum conſtituentis: & ut locus ampliſſimus relinquatur Legibus (utì appellant) poſitivis, quas ſpecialiùs in datis circumſtantiis dirigentes, aut Revelatio Divina, aut auctoritas humana in eundem finem ſuperaddit. Quinetiam generales illæ Leges Naturales de cura Boni Publici, & de conſtitutione & conſervatione Dominii poſtulant, ut & Deus & homines videant, ut, ſiquando Legem ullam poſitivam ferre velint, evidentia ſatìs dent indicia voluntatis ſuæ de novæ Legis ſanctione; hæc enim ad illius promulgationem ſunt neceſſaria, ſine qua nemo poteſt obligari. Hinc neceſſe eſt ut ſi Deus per Revelationem quicquam velit imperare, manifeſtum priùs fiat illud imperium cum ejus Legibus immutabilibus naturâ notis per omnia conſiſtere. Certum enim eſt divinam rationem ſibimet non poſſe contradicere; atque inſuper requiritur ut voluntas ejus de additione novæ Legis indicetur iis quibus illa fertur, donando nunciis ſuis vim futura contingentia ſine errore aut fuco prædicendi, aut edendi vera miracula. Hinc etiam homines qui ſummâ rerum potiuntur, cùm Leges ſanciunt, imprimis monent, eas ad publicam utilitatem ſpectare, adeóque ad eundem ſcopum cum Legibus Naturalibus collimare; aliáque addunt ſigna aut teſtimonia quibus notum fiat eas illorum auctoritate reipsâ promulgatas fuiſſe.

CAPUT VIII.

De virtutibus Moralibus ſigillatim.

EXplicato tandem Dominii ortu, ac progreſſu ejus per omnem ſocietatem, Sacram nempe, Civilem, eámque quæ inter diverſas conſpicitur Civitates, nec non inter Familiæ partes obiter indicato; tranſire jam libet ad ſpecialem virtutum Moralium minùs latè patentium deſcriptionem. Nonnulla quidem de iis ſuggeſſimus in præcedentibus, ubi eas oſtendimus contineri ut partes in Benevolentia univerſali à Naturæ Lege imperatâ. Verùm quia earum actus proprii in ea ſolùm conſpiciuntur materia, quæ in noſtra eſt, de jure, poteſtate, & in iis diſtinguitur inter debita & gratuita, inter ſuperiores & inferiores, inter diverſas civitates, & ejuſdem civitatis membra, ac inter Eccleſiæ aut Familiæ partes, aliquid generatim de conſtitutione dominii in Res & Perſonas, è quo hæ omnes differentiæ oriuntur, neceſſariò erat tradendum; ídque è principiis quæ non ſupponerent obligationem ad ſpeciales actus virtutum, erat deducendum.

Imprimis autem notandum eſt, quòd quemadmodum Juſtitia univerſalis ideo eſt debita morum perfectio, quoniam univerſali lege de conſtituendis & ſervandis ſuis cuíque juribus præcipitur ejuſmodi voluntas, ſeu animi propenſio, ita virtutes omnes particulares ideo nobis ineſſe debent, ſeu ideo obligamur ad eas, quia à particulari aliqua lege Naturæ, quæ in univerſali illa quam diximus continetur, imperantur. Suâ quidem naturâ, ſi nulla foret Lex, bonæ ſunt, quia ad Bonum univerſi ſtatum faciunt: Sed obligatio Moralis, & indè nata debiti natura ſine reſpectu

ad

ad Legem ſaltem Naturalem intelligi non poteſt. Quinetiam ipſe honos, à quo actus ſuâ naturâ boni *honeſtatis* titulo inſigniuntur, ſeu *honeſti* dicuntur, indè totus videtur provenire, quòd illi Lege Naturaliter patefactâ ſummi Rectoris laudantur, præmiiſque maximis (inter quæ cenſenda eſt Bonorum laus conſentiens) cohoneſtantur. Rectè tamen illi dicuntur Naturaliter liciti, & honeſti, quoniam lex illa quâ tales fiunt non pendet ab arbitrio poteſtatis Civilis, ſed ex ipſis rerum naturis modo antea explicato neceſſariò naſcitur, éſtque naturâ non mutatâ prorſus immutabilis.

§. II. Leges autem ſpeciales Virtutum Moralium hâc ratione ex univerſalis juſtitiæ Lege deduci poſſunt. Datâ lege ſingulorum jura conſtituente, ac conſervante unicè propter Commune omnium Bonum à ſingulis promovendum, ad hæc duo tenebuntur ſinguli in ordine ad hunc finem: (1) ad tribuendum aliis talem portionem eorum quæ ipſorum fidei committuntur, quæ partem ſibimet-ipſis eundem ob finem neceſſariam non abſorbeat: (2) ad reſervandum ſibimet-ipſis eum ſuorum uſum, quo aliis etiam plurimùm proſint, aut qui cum aliorum Bono ſaltem conſiſtat.

Ad harum Legum explicationem obſervandam venit, (1) quòd alii & nos ipſi ſunt termini totum ſyſtema Rationalium in cujuſlibet animo dividentes; quíque ad Deum atque ad homines indifferenter referantur: unde & illius honos in conſideratione Boni Communis ab hominibus erit ſpectandus; & ipſe erga alios Rationales ſecundùm regulas virtutum moralium agere ex analogia facillima poſſit intelligi. Lex autem prior quæ propter Bonum Commune alios ſpectare jubet, *Liberalitatem* præcipit, & virtutes illas quæ ſtricto ſenſu *homileticæ* dicuntur (lato enim ſenſu omnis pars juſtitiæ univerſalis conſervationem cum aliis juvat, adeóque *homiletica* dicatur:) poſterior autem Lex, *Temperantiam* imperat & *Modeſtiam* circa ea quæ nobis ipſis

ſis ita reſervanda ſunt ut nos interim toti publicis utilitatibus inſerviamus, Deo ſcilicet, humano generi, & patriæ ac familiæ noſtræ peculiari modo. In utraque autem utrumque membrum diviſionis, id eſt totum cujus nos & alii partes ſumus, in conſiderationem venit, adeóque ſingulæ virtutes publico bono præ cujuſvis privato proſpiciunt, licèt harum aliæ unam totius partem reſpicere dicantur immediatiùs quàm aliam. Hanc ob cauſam videantur fortè hæ juſtitiæ partes, adeóque ſpeciales omnes virtutes, non ſatis à ſe invicem diſtingui ſed confundi. Verùm qui diligentiùs rem perpenderit videbit mutuam tantùm earum inter ſe connexionem naturalem, & reciproca quæ ipſæ ſibi invicem ac communi fœlicitati afferunt auxilia, vix aliter commodiùs poſſe exprimi. Ideóque virtutes hæ à nemine dici debent confundi, niſi qui Naturam ipſam confuſionis inſimularet; quoniam iiſdem motibus ſanguinis, & iiſdem arteriis ac venis totius corporis valetudini proſpicit, & unius partis ſpeciatim. Sic, exempli gratiâ, Natura Animalis colatione ſanguinis per vaſa hepatis hæc duo præſtat: (1) aliis omnibus partibus ſanguinem idoneum præparat (qui aliter icterum induceret) hepatis nutriendi non oblivíſcens: (2) hepati nutrimentum affert, aliarum ſimul partium non oblita. Sic munus hepatis publicum cum privato naturaliter quidem complicatur, at non confunditur. Seorſim hæc duo intelligi poſſunt, & iis ſic conſideratis nonnulla propria poſſunt attribui; atque hoc ſufficit ad negandam confuſionem. Hæc tamen duo à ſe invicem reipsâ ſeparari non poſſunt in ſtatu valetudinis, ſeu dum natura manet imperturbata. Sic nec ſalvâ Juſtitiâ aut Bono publico, ſubordinatæ illæ virtutes à ſe invicem realiter divelli poſſunt; nulla tamen eſt confuſio dum ſingulæ ſeorſim conſiderari poſſint, per reſpectum ad partes quibus immediatè proſpiciunt, licèt ultimò totius fœlicitati inſerviant. Idem eſt utriuſque legis, adeóque omnium virtutum in iis imperatarum finis ac effectus ultimus; prox-

imi

imi autem quos ſpectant fines, & effectus quos aſſequuntur, non minùs ſunt varii quàm variæ ſunt partes ſyſtematis Rationalium agentium, quibus ſingulis in ordine ad totius ſtatum optimum conſulere licet.

§. III. Hinc autem intelligere licet quam ob cauſam (non admodum explicitè) hominum animis ſemper obverſatur Commune Bonum, etiam cùm ſecundùm virtutis normam agunt; Partem ſcilicet ejus aliquam immediatè proſequuntur, ſed quam aliunde probè nôrunt cum cæteris ejus partibus fœliciter congruere, & ad totius hujus conſtitutionem requiri. In omni autem actu ſecundùm virtutem multa ſunt quæ evincunt Communis Boni curam nunquam ſeponi. In iis enim ſemper curatur ut unuſquiſque ſe intra fines ſuorum jurium contineat, ac ut aliena non invadat. Limitata autem hujuſmodi jura ſpectari nequeunt, ſine aliquo reſpectu ad aliorum jura, adeóque ad aliorum omnium Bonum, propter quod ſingulorum dominia ſunt limitata. Civitates omnes earúmque fundatores explicitè reſpiciunt & agnoſcunt diviſionem generalem Dominiorum, quâ Deo quædam tribuuntur velut ſacra, aliíſq; Gentibus ſui aſſignantur limites, hoc ipſo quòd ditionis ſuæ terminos agnoſcunt, Religionem exercent, cum aliis Civitatibus ineunt fœdera & commercia. Privati autem hoc ipſo quòd ſe ſuæ civitatis legibus ſubjiciunt, ac intra earum fines ſe continent, dum virtutibus operam navant, neceſſariò hactenus cum ſua Civitate cæteríſque conſentiunt de generali illa Dominiorum diviſione velut neceſſariâ ad univerſi Bonum. Denique quoniam in ſingulis virtutibus paratus habetur animus ad jura ſua tribuenda Deo hominibúſque omnibus, nempe tum aliarum Civitatum, tum concivibus noſtris, eâdémque familiâ ſociatis, ídque hoc ſemper ordine ut primas partes teneant jura Dei, ſecundas ea quæ pluribus Gentibus communia ſunt, tertias Civilia, & ſequantur minorum Societatum vincula, qualia ſunt Municipia, Collegia, Familiæ; hinc facilè infertur præcipuum finem

nem earum eſſe Commune totius Syſtematis Rationalium Bonum: quippe hoc reipsâ non diſtinguitur à Bono partium illarum in eo inter ſe ordine conſideratarum, iiſque ſocietatis vinculis inter ſe unitarum. Ex hoc fine, ejúſque partibus ordine jam inſinuato ſpectatis ſumenda eſt menſura actuum, & affectuum omnium, ita ut illi exceſſu aut defectu peccare meritò dicantur, ſi quando plus vel minus ulli parti tribuerint quàm totius Bonum hoc modo conſervandum patiatur. Hâc ratione è certis notíſque regulis, nempe Legibus quæ jura Dei, Gentium, Civitatis cuiuſque propriæ, partiúmque ſingularum minorum Societatum determinant, certus modus actionum facilè inveniri poteſt, ut extra dubium ſit eos omnes actus intra mediocritatem conſiſtere, qui nullam ex his Legibus violent; certum etiam omnem actum indè diſcedere ſeu vitioſum eſſe qui aliquam harum Legum violet. Supponimus autem Leges has intra ſe conſentire ita ut minorum Societatum jura cum juribus Superiorum per omnia conſiſtant. Nempe in familiis nihil imperari jure poſſe quod adverſetur Legibus Civitatis, cujus eæ partes ſunt. In Civitatibus nihil juberi contrarium Legibus omnes Gentes obligantibus, (quales ſunt de dividendis dominiis, ſeu proprietatibus non violandis, de fide ſervandâ *&c.*) In his nihil adverſari Dominio Dei in ſuas creaturas. Tota enim obligandi vis quæ inferioribus Legibus ineſt, ab illa Superiorum derivatur; ideóque eâ penitùs caret quicquid prioribus illis Legibus repugnat. Inferior enim Poteſtas ſuperioris Legem nequit abrogare, quanquam libertatem à ſuperioris lege relictam multis modis limitare poſſit; quoniam poteſtas ulteriùs determinandi in caſibus à ſuperiore non determinatis cum ſubordinatione optimè conſiſtit, immò & præcipua eſt ratio ob quam ſubordinati Rectores conſtituuntur.

§. IV. Explicatâ jam menſurâ mediocritatis quæ in Virtutibus Moralibus requiri ſolet, facile eſt ipſas ſigillatim deſcribere, quoniam earum eſſentia conſiſtit in propenſione voluntatis

voluntatis ad obſequium præſtandum Legibus è generali Lege Juſtitiæ deductis. Conſideremus itaque duas illas Leges quas è Lege dominia propter Bonum Commune conſtituente derivari paulò antè indicavimus. Earum prior hunc in finem jubet ita aliis noſtra communicare, ut interim nobis reſervemus id quo noſtram fœlicitatem proſequamur. Satìs intelligitur hoc imperari, quoniam manifeſtò neceſſarium eſt ad Communem fœlicitatem, ſine qua ineptum eſt privatam noſtram ſperare, utì antehac latè deductum eſt. Hâc Lege continentur tum monitum de donationibus, in quibus retributio vel nulla expectatur, vel tota relinquitur voluntati & opportunitatibus illius qui beneficium accipit; tum etiam præceptum de illa benevolentia, minore quidem ſed utiliſſimâ, quæ in omnigenis conventionibus, pactis, & commerciis exercetur, in quibus aliquid aut pollicemur, aut præſtamus aliis ſub conditione ab illis implendâ. Impertiamus autem aliis vel res noſtras, vel operam, vel utrumque. Voluntas huic Legi obſequendi ſpectatur vel in operibus beneficis, quæ ejus effecta ſunt propria, adeóque ſigna naturalia; vel in ejus ſignis voluntariis. Ad caput prius pertinet Liberalitas; ad poſterius homileticæ virtutes.

§. V. Liberalitas itaque eſt juſtitia in operibus conſpicua, aliis noſtra gratìs impertiens. Placuit autem juſtitiam loco generis ponere, ne cogerer pluribus verbis voluntatem Legi Naturæ obſequendi exprimere; atque ut eodem verbo ejus neceſſitatem, verámque menſuram à Lege ſumendam indicarem. Juſtitiæ enim omnis pars ad Legem exigenda eſt, immò & omnis Lex cui agens ſubeſt conſideranda eſt, nempe Dei tam naturalis lex quàm poſitiva, leges Gentium, & Civiles, & Municipales, atque minorum Societatum, antequam actio pronunciari poſſit juſta ſeu virtutis naturæ congrua. In his enim omnibus finis optimus ejúſque partes ſingulæ ſpectantur; nempe Dei honos, Civitatum diverſarum pax & commercia inter ſe, propria

ſingularum politia, minorum ſocietatum ac familiarum opulentia & ſecuritas: & vetatur omnis exceſſus ac defectus in donationibus liberis quo quicquam horum labefactetur; præcipitur autem ejuſmodi rerum, operarúmque erogatio libera, quæ ſingulis partibus hujuſce finis ſuo ordine ſtabiliendis & ampliandis inſerviat.

Quoniam autem impoſſibile eſt erogationem liberalem tueri niſi accedat honeſtum acquirendi, & quæſita conſervandi ſtudium, jubetur hoc etiam præceptis monitíſque deductis à conſideratione ejuſdem finis ejúſque partium ſingularum eodem ordine conſideratarum; adeóque eadem liberalitas quæ primariò rectè erogandi voluntatem denotat, ſecundariò ſaltem connotat voluntatem ejuſmodi præceptis obſequentem in acquirendo & conſervando: illa dicitur *Providentia*, & opponitur tum *Rapacitati*, tum *improvidæ Negligentiæ*: hæc autem *Frugalitas* aut *Parſimonia*; quæ opponitur hinc *Sordidæ* Euclionum *parcitati*, illinc τῇ ἀσωλίᾳ. Sic ſcilicet Juſtitiæ in acquirendo, & in conſervando ſint definitiones Providentiæ hujuſce & Frugalitatis, eædémque juſtitiæ in erogando analogæ ſunt iíſque miniſtrant.

Pro varietate autem objectorum in quæ præcipitur erogatio, variis nominibus inſignitur Liberalitas: Nam ſi illa ſe exerat in rebus quæ publicis uſibus inſigniter deſerviunt, *Generoſitas* dicitur, cui opponitur hinc ambitioſorum profuſio, illinc ſordidorum homunculorum abjectus animus. Erga miſeros *Miſericordia* appellatur, & ſpeciatim erga pauperes *Eleemoſynarum donatio*. Erga peregrinos *Hoſpitalitas* dicitur, præſertim ſi domo excipiantur. In his autem omnibus beneficentiæ menſura deſumitur ex eo quod maximè ad varias ſummi finis partes, ſcilicet ad Pietatem quâ Societas quædam inter Deum & homines continetur, ad mutua auxilia, fidem & commercia inter varias Civitates, ad Concordiam reliquáque officia partium ejuſdem Civitatis, & ad florentiſſimum ſtatum minorum Societatum ac familiarum, qui ſalvis prioribus obtineri poteſt. Hæc autem viſum

viſum eſt diſtinctiùs inculcare in determinanda hujus primæ ſpecialis virtutis mediocritate, ut non eſſet opus plura adjicere ad indicandam rationem quâ ſequentium virtutum vera menſura certiſſimè inveſtigetur.

§. VI. Tranſeamus jam ad homileticas virtutes quæ in obſequio eidem huic Legi præſtito conſiſtunt. Univerſaliter autem eas ſic definio. Virtus homiletica eſt juſtitia aliis benefaciens per ſignorum voluntariorum uſum Communi Bono opportunum.

Finis expreſſam mentionem feci in definitione non propter neceſſitatem, quia reſpectus ad illum in juſtitiæ generali notione includitur quippe illa tota eò collimat, ſed propter perſpicuitatem.

Signorum autem *arbitrariorum* nomine intelligo, præcipuè quidem Sermonem, verùm etiam præterea reſpicio ad corporis geſtum, & habitum, nec non ad omnes vultûs motus qui animi indicium voluntarium ſignificant. In his omnibus verum modum ſervant *Gravitas*, & *Comitas*. In ſermonibus autem ſpeciatim intra optimos limites nos coercent *Taciturnitas*, *Veracitas*, quæ in promiſſis *Fidelitas* dicatur, & *Urbanitas*: de quibus ſigillatim pauca dicemus.

Gravitatem & Comitatem meliùs explicare nequeo quàm conſiderando quòd in actibus omnigenis juſtitiæ erga alios requiruntur vera agentium Prudentia, & Benevolentia ampliſſima, utì antea oſtendimus. Converſatio autem hominis in qua omnimoda conſpiciuntur juſtæ Prudentiæ ſigna, *Gravis* dicitur. Ea autem in qua eximiæ Benevolentiæ ſigna omnia relucent, *Comis* eſt. Quapropter *Gravitatem* definirem virtutem homileticam quæ Prudentiæ ſignis idoneis conſpicua eſt. *Comitatem* verò virtutem homileticam eximiæ benignitatis indiciis inſignem. Facilè autem hæc duo inter ſe conveniunt, utì Prudentia & Benignitas vera, quarum indicia proferunt. Hinc eorum oppoſita facilè intelliguntur: nempe Gravitati repugnant, hinc affectata quædam *Severitas* morum & rigor, cùm quis aut pluribus hu-

hujuſmodi ſignis utitur quàm finis natura poſtulat, aut iis quæ vel honori divino, vel hominum fœlicitati (quæ partes illius ſunt) commodè non inſerviunt, aut ubi quiſquam dum ſigna ſtudiosè ſectatur rem ipſam negligit: illinc autem eidem repugnat *Levitas*, quam è contrariæ virtutis vitiíque deſcriptione facilè intelliget lector. Pari ratione *Comitati*, ac morum benignæ elegantiæ opponuntur illinc *Aſſentatio*, ſeu adulatoriæ Gnathonis artes, illinc *Moroſitas*. Verùm quoniam Sermo Mentis interpres eſt præcipuus, & humano generi proprius, ideóque Lex Naturæ de prudenti benevolentia erga alios opportunè ſignificanda ſpecialiùs & diſtinctiùs verbis noſtris modum præſcribit, eúmque variæ virtutes diligenter obſervant. Imprimis enim præcipitur ut aliquando à ſermone abſtineamus, quoties nempe aut Reverentia erga Deum, aut alios nobis ſuperiores id poſtulat; aut ne arcana imperii Civilis, aut amicorum, aut familiæ, aut quæ nos ipſos ſpectant, revelentur in ullius detrimentum, dum ſalvo communi Bono fœliciùs celari poſſent; hujuſmodi Legibus obſequitur *Taciturnitas*, quæ eſt virtus homiletica ſilentium agens communi Bono opportunum. Huic in exceſſu opponitur intempeſtiva ſermonis parcitas, quæ communicationi ſcientiæ, præcipuíſque ſocietatis humanæ beneficiis mirum in modum officit. Deinde verò câdem lege præcipitur ut ad Bonum commune opportunè alios alloqueremur; non autem occurrit unius virtutis nomen quod obſervantiam huic Legi præſtandam adæquatè uno verbo exprimat: *Prudens* fortaſſe illa dici poſſit παῤῥησία, ſeu loquendi libertas juſta debitáque, & conſiſtit in animi promptitudine ad ea omnia verbis exprimenda quæ ratio dictat communitati rationalium ullatenus profutura. Verba autem de quibus hæc lex præcipit vel reſpiciunt præterita ac præſentia, de quibus hunc in finem jubet ita rem enunciare utì illa ſe habet quatenus nobis compertum eſt, atque hoc præſtat *veracitas*; vel reſpiciunt futura à nobis facienda, de quibus præcipit ut ea promittamus aliis

quæ

quæ in communem cedant utilitatem; ídque vel abſque conditione, vel ſub conditione, prout finis optimi natura poſtulaverit. E promiſſis autem de quibus inter plures convenit fit conventio, contractus aut pactum, atque hinc omne fere commercium inter rationales. Non occurrit tamen ſpeciale aliquod nomen virtutis quæ ad faciendas promiſſiones hujuſmodi ac contractus bono publico utiliſſimos rationales determinet, at virtus illa quæ promiſſa ac pacta ejuſmodi ſervet, *Fidei* aut *Fidelitatis* nomine ubique celebratur. Ejuſdem interim eſt animi & virtutis pacta talia inire velle, & inita obſervare: Nec licitum quidem eſt pacta obſervare, niſi talia ſint quæ per leges naturæ ſalvo communi Bono, ſeu licitè fieri poſſent. Tantúmque abeſt ut juſtitia omnis (quæ propriè conſiſtit in Legum obſervantia) reſolvi poſſit in fidem pactis præſtandam, ut è contrà antea quàm ſciri poſſit an pactum aliquod implendum ſit, certum eſſe debet illud pactum Legum Naturalium juſſu aut ſaltem permiſſu initum eſſe. Denique ſumma Benevolentia in ſermonibus noſtris non exprimitur, niſi jucundum quiddam iis opportunè, pro cujuſque facultate, admiſceatur; quod præſtat *urbanitas*. Huic autem virtuti ab omnibus maximi finis partibus limites iidem figuntur, qui cæteris. Cautum enim eſt univerſaliter ut nihil, ne per jocum quidem, dicatur quod Dei honorem aut humani generis fœlicitatem minuat; atque hoc fiet ſi nec Religionis Leges, nec jura Gentium, nec Civilia, nec minorum Societatum, ac familiarum, aut ſingulorum hominum, turpi & procaci dicacitate omnibus contemnendâ & deridendâ propinentur. Illi autem qui dum jocos ſectantur in has Leges impingunt, *Scurrilitatis* meritò inſimulantur. Illi autem qui ſermonis *Feſtivitatem* innocuam aut in ſuâ converſatione prorſus negligunt, aut in aliena condemnant, in *Ruſticitatem* incidunt. Sufficiat autem hæc dixiſſe de prima Lege ſpeciali, è juſtitiæ Lege univerſali derivatâ, ac de ejus ramulis diverſis, unà cum virtutibus quæ iis ſunt conformes.

§. VII. Secunda autem Lex ſpecialis virtutum Moralium ſic derivatur ex univerſalis juſtitiæ lege. Datâ lege (juſtitiæ univerſalis) ſingulorum jura conſtituente ac conſervante, unicè propter Commune omnium Bonum à ſingulis promovendum, tenentur ſinguli ſecundò ſibimet-ipſis in Bonorum ſuorum uſu ita conſulere ut aliis etiam univerſis plurimùm inſerviant, aut illorum ſaltem Communi bono nihil detrahant. Hæc autem verba eandem habent ſententiam cum iis quæ ſcripta ſunt paulò antè, ubi duas Leges ſpeciales è juſtitiæ Lege generali deduximus. Huic Legi obſequium præſtat limitatus ille erga noſmet-ipſos amor, qui intra illos limites ſe continet quos univerſalis juſtitiæ Lex, Deo, hominibúſque aliis omnibus ſua jura tribuens, præſcribit. Quoniam autem limitata hæc φιλαυτία in hâc lege naturali imperatur, ídque in ordine ad finem nobiliſſimum, non poteſt non eſſe juſta & honeſta. Immò verò quemadmodum oſtendimus ſingulis quædam jura neceſſariò danda fuiſſe, ut omnibus bene eſſet; pari ratione colligendum eſt, neceſſe eſſe ut ſingulis imperetur conſtans rerum ſuarum uſus in ſuam ipſorum Fœlicitatem, totius communitatis fœlicitati ſubordinatam; quoniam totius Fœlicitas è ſingularum partium fœlicitate conſtat; adeóque illius curâ imperatâ, hujus quoque curam in illa imperari neceſſe eſt; nec ſingulorum fœlicitas ab aliis procurari poteſt, ſi ipſi ſeipſos negligant.

Quandoquidem autem ſingulorum partes eſſentiales ſunt Animus & Corpus; utriuſque cultus idoneus ad Communis Boni procurationem: íſque per media huic fini aptè congruentia (qualia ſunt tantùm jura noſtra in res & perſonas) imperari intelligitur. Non opus eſt autem quicquam de cultu animi ſpecialiter hîc inculcare, quoniam tota Moralis Philoſophia, eáque omnia quæ ipſi inſerviunt, eſt ille cultus Mentis quo ipſa in hunc finem inſtituitur. Corporis autem noſtri cura in ordine ad hunc finem imperatur in iis Moralis Philoſophiæ præceptis, ſeu legibus, quorum obſervatio

ſervatio *Temperantiæ* nomine inſignitur. Leges enim Morales de cibo, potu, ſomno, exercitiis & venere hinc diſtinguuntur à præceptis Diæteticis de iiſdem rebus quæ traduntur à Medicis, quòd ad finem ſuperiorem in Moralibus dirigantur hæc omnia, quæ Medici ad ſingulorum valetudinem (qui finis Medicinæ eſt immediatus) facere contenti ſunt indicâſſe. Ego certè illum Temperantiâ *i. e.* virtute præditum non dixerim, qui præcepta Diætetica univerſa diligentiſſimè obſervârit, ſi ad Leges communi Bono proſpicientes, atque adeò ad earum finem nullatenus reſpexerit. Sufficiet tamen ad virtutem ſi in agentis animo generalis ſit propenſio ad ea facienda quæ Deo, & hominibus univerſim grata ſunt, quæ ex habituali intentione hunc finem proſequendi oritur, adeóque ex aſſenſu practicis ejuſmodi propoſitionibus, legibúſque olim dato. Tota enim vis habituum practicorum oritur ex aſſenſu intellectûs practicis propoſitionibus olim dato, & in memoria adhuc permanente.

§. VIII. *Temperantiæ* itaque Definitio ſit hujuſmodi, Eſt Juſtitia erga noſmet-ipſos in corporis cura bono Communi ſubordinatâ occupata. Si quis enim dum corpori ſuo indulget adeò mentis ſuæ obliviſcitur ut ejus facultates obruat, vel minuat, ut rebus ſacris aut humanis, civilibus aut domeſticis minùs aptus ſit, intemperans erit, etſi id aliquando ſalvâ ſuâ valetudine ideóque ſalvis Medicorum Regulis Diæteticis fieri poſſit. *E. g.* Si quis jejunium Religioſum, quod ſalvâ ſanitate vel obſervari poſſit, vel negligi, violârit, aut abſque Valetudinis diſpendio adeò lautè epuletur ut rem familiarem perdat, & tributis reip. causâ ſolvendis impar ſit, omnino intemperantiæ inſimulandus erit. Quinetiam qui voluptates ſectando ſuam labefactant valetudinem, non ſibi ſolùm, ſed & amicis ſuis, ſuæque civitati quadantenus obſunt; quatenus nempe valetudinis defectu minùs apti ſunt omnibus demerendis. Hoc aſtimare licet è certa proportione quam habet valetudo ad vitam. Leges autem

autem Civiles (quæ de rebus majoris tantùm momenti ſollicitæ ſunt) judicare ſolent hominem qui ſibimet-ipſi vitam eripit, non ſibi ſolùm, ſed & reipublicæ noxium eſſe; illam enim cive ſpoliat, ídque inter flagitia maxima meritò numeratur. Huic autem crimini contra bonum publicum commiſſo eatenus accedit omnis voluntaria valetudinis noſtræ diminutio, quatenus vera valetudinis æſtimatio ad æſtimationem vitæ appropinquat, in ordine præcipuè ad munera publica, quorum functio aliqualis ab omnibus expectatur.

Res adhuc clarior evadet ſi ſpeciatim conſideremus, curam corporis noſtri conſiſtere in moderatione cupiditatum naturalium quæ ſpectant ad conſervationem vel individui, vel ſpeciei.

Ad Individui conſervationem pertinet *Appetitio* (1) *Ciborum*, cui à fine prædicto, ejúſque omnibus partibus modum præſcribit *Abſtinentia*: cui opponuntur & nimia ſui *Maceratio*, & *Ingluvies*. (2) *Potuum*, quorum deſiderio limites ponit *Sobrietas*, cui *Ebrietas* opponitur. (3) *Somni*, cujus appetitioni præſidet *vigilantia*, quæ ſibi oppoſitam excutit *ſomnolentiam*. (4) *Recreationum* ſeu *exercitiorum*, cui virtus menſuram ſtatuens nomen proprium non habet (quantum nemini,) nec vitia ei in defectu, aut exceſſu oppoſita. (5) *Ornamentorum* ad Decorum externum in utenſilibus, veſtibus, & ædificiis pertinentium. In his modum obſervat *Mundities* & *Elegantia* ſingulorum conditioni proportionata; cùm autem ſuperat animus delicatus, & ab eo deficit, *Sordities* ac *Squalor*.

§. IX. Ad ſpeciei denique Conſervationem pertinet *appetitus Veneris*, cui ab iiſdem regulis terminos figit *Caſtitas*, quos perrumpit *Incontinentia*: illius autem varias ſpecies nimis ſanè notas non opus eſt enumerare. Atque facilè hinc perſpicere licet quâ ratione multis modis injurii ſimus aliis dum Genio noſtro indulgemus; nempe, tum quatenus qui ſeipſum lædit, vulnus infligit membro Familiæ, Civitatis, humani

humani generis quod, dum ſanum eſt, innumeris modis in aliorum cedit emolumentum; tum quatenus hinc ſequitur neglectus aliquis pietatis, ac omnium ſeveriorum ſtudiorum, quibus prorſus inidoneus fit *intemperans*, unde detrimentum patitur totum ſyſtema Rationalium, quod hinc emolumentum jure poſſit poſtulare. Mitto quòd ex Intemperantia ſtimulatur animus ad aliena rapienda quo ſuis cupiditatibus ſatisfiat; quòd annonæ accendatur pretium in egenorum grave incommodum. *Quid non ebrietas deſignat*, &c? Publica autem incommoda quæ ex Incontinentia fluunt, & turpiora ſunt quàm ut ſalvâ Verecundiâ ennarrari poſſint, & magìs manifeſta quàm ut ea dicere opus ſit. Sufficiat dixiſſe in perpetratione ſcelerum hujus generis ſocium neceſſariò requiri, unde vitium intra unius pectoris clauſtra contineri nequit, ſed ad plures dimanat; hinc familiæ & hæreditatum jura perturbantur; unde malum latens ſerpit, omnéſque premit qui è læſa familia, aut hæreditate quicquam jure ſperaverant; atque adeò Civitates integræ in anguſtias hinc rediguntur, totiúſque generis humani conditio fit deterior.

Nec minùs manifeſtum eſt notas Civitatis leges tam in Cœlibatu, quàm in Conjugio id agere ut non ſolùm caſtorum mentes ac corpora juventur, verùm etiam ut familiæ ſubinde novæ fundentur, veteréſque conſerventur, ut amicitiæ per affinitates è nuptiis ortæ latiùs ſpargantur; unde oritur arctior neceſſitudo, & ſocietas inter partes ejuſdem civitatis, atque etiam inter membra diverſorum regnorum, totiúſque adeò generis humani.

Hanc opinor ob cauſam Ratio naturalis gentes pleraſq; omnes docuit, poſtquam auctum eſſet multarum familiarum numero genus humanum, & avitæ cognationis per originem ab iiſdem primis Parentibus tractam memoria penè eſſet extincta, conjugia prohibere inter perſonas quæ ſanguine ſe mutuò proximè contingerent, ut amicitiæ, &

neceſſitudines arctiores contraherentur inter familias à ſe invicem longiùs disjunctas, ubi nullam vim haberet cognatio ad eas ſibi invicem conciliandas. *E. g.* Nuptiæ inter fratres & ſorores dictatis rationis Communi hominum bono conſulentis per latiorem ſparſionem amicitiæ ex affinitate orituræ nunc prohibentur, quæ in Mundi primordiis licitæ fuerunt; quia neceſſariæ ad ejuſdem generis humani propagationem, atque ad ortum earum familiarum quas nunc (prohibendo ejuſmodi nuptias ad latiùs ſpargendas amicitias) conſervare conatur ratio.

Sic ejuſdem Finis ſumma bonitas juſtum facit & illam libertatem in initio concedere, & eandem mutato rerum humanarum ſtatu denegare.

Denique quoniam appetitus prolem conſervandi, qui στοργὴ dicitur, eſt tantùm continuatio illius appetitûs quo animalia feruntur ad procurandam primam prolis ſuæ exiſtentiam. Manifeſtum eſt στοργὴν à reſpectu ad eundem ſummum finem, ejúſque partes ſingulas, & excitandam eſſe & limitandam. Eatenus, ſcilicet, diligendos eſſe liberos, quatenus id conferat ad ſervandum Deo ſuum in terris honorem, ad gentium omnium, ſingularum civitatum, ac familiarum fœlicitatem. Manifeſtum interim eſt fœlicitatem totius generis humani quod præſenti ſæculo ſuccedet, à prolis educandæ cura dependere. Et quoniam proles noſtra miſtum quiddam eſt è nobis & aliis, patet ejus curam ſpecimen exhibere virtutum tam ad nos, quàm ad alios relatarum.

§. X. Verùm ut rite quiſque ſeipſum curet in ordine ad Commune Bonum, non ſpectandæ ſunt tantùm partes è quibus ſinguli conſtamus, Mens nempe & corpus, de quibus hactenus egimus; ſed conſideranda ſunt inſuper media etiam remota, quorum ope utraque pars noſtrî nonnihil juvari poſſit, quæ generali nomine apud Juris-conſultos *bona noſtra* dicuntur, & *jura* in res & perſonas, è quorum copia conſiſtunt *Divitiæ* & *Honores* ſingulorum.

Eadem

Eadem itaque Lex naturalis quæ voluntatem, omnéſque adeò affectus noſtros erga noſmet ipſos limitat è reſpectu ad finem optimum, pari ratione à conſideratione omnium partium illius finis affectus omnes limitabit circa acquiſitionem, & conſervationem divitiarum & honorum. Hæc enim ab omnibus non aliâ ratione quæruntur quàm ut media ad poſſidentium fœlicitatem, cujus menſuram non aliam à ſingulis expectandam eſſe oſtendimus, quàm quæ Communi omnium fœlicitati ſubordinatur, aut cum ea ſaltem conſiſtit. De limitata cura acquirendi, conſervandíque divitias tanquam de medio ad Liberalitatem neceſſario obiter antè diximus; eadémque ſufficiant ad limitandas cupiditates noſtras circa eas ut media ad noſtram fœlicitatem.

Reſtat itaque ut paucis moneamus Lectorem hâc lege omnibus illud imperatum eſſe, ut ſibimet honores quærant eâ tantùm menſurâ, iíſque mediis quæ non ſolùm conſiſtunt cum corporis, animíque ſui ſanitate, ſed etiam cum familiæ ſuæ cura (ne illam peſſundemus honores occupando,) & cum reipublicæ pace, ne ſeditionem quis moliatur ut ſeipſum evehat; cum cæterarum gentium tranquillitate, ne jura gentium violentur ad ampliandos titulos noſtros; cum pietate denique in Deum, ne quis in majeſtatem divinam, aut in res & officia ſacra involet, ut hinc nominis ſui gloriam adaugeat. Voluntas his legibus conformis mediocritatem veram adepta eſt circa honores appetendos, & circa vitandam infamiam; ejúſque Virtus *Modeſtia* dicitur, quæ definiatur Juſtitia erga noſmet ipſos in honorum cura, bono communi ſubordinatâ, conſiſtens. Eadem autem vera *modeſtia* quatenus voluntatem deprimit ne ſublimiora quærat quàm quæ cum hoc fine conſiſtunt, *Humilitas* dicitur: quatenus autem animum elevat ad maximorum honorum appetitionem, qui rectâ hujus finis proſecutione ſe offerunt, vera eſt *Magnanimitas*. Notum interim ſuppono ejuſdem eſſe virtutis honorem quærere, ac conſervare, & infamiam evitare, ac depellere. Ex his autem, oppoſitorum natura

facilè æſtimatur: *Humilitati* enim directè repugnat *Superbia*, quæ in ambitione, arrogantiâ,& inani gloriatione ſeſe exerit. *Magnanimitati* autem pariter contrariatur *Puſillanimitas*.

§. XI. Percurrimus tandem ſingulas virtutes, & in iis ſingulis contineri vidimus reſpectum aliquem ad Bonum totius ſyſtematis Rationalium (quod Civitatem, vel regnum Dei latiſſimo ſenſu liceat appellare) ſive illæ aliis proſpiciant, ſive nobis ipſis; utrobique tamen id in fine ſemper agitur ut omnibus optimè conſulatur. Mens autem hominis ſecundùm virtutem agentis Commune hoc bonum proſequitur ordine tam genetico, quàm analytico. Priorem imitatur methodum privatus, dùm incipiens à ſuis unius rebus ita curat ut conſtitutio, conſervatio, aut exornatio familiæ ſuæ ſuadet, aut ſaltem patitur; familiæ interim ſuæ non aliter proſpicit, quàm major civitatem conſervandi cura permittit: Civitatis autem ſuæ eam tantùm habet rationem quam ſuadet, aut ſinit gentium aliarum quarumcunque fœlicitas illibata, aut etiam promovenda: Genus humanum denique non aliter curat quàm ut ſalvus ſit majeſtatis divinæ honos, conſerventúrque jura Regni Dei, quibus res humanæ divinæque omnes continentur. Jura autem omnium jam antè conſtituta & diſtributa utplurimùm ſupponit. At qui præſunt aliis, & poteſtatem habent hujuſmodi diſtributionem jurium faciendi à reſpectu ad totum ſyſtema initium faciunt, adeóque analyticam methodum potiùs ſectantur. Civitati Dei ſatis conſultum eſſe pronunciant ſi Deo velut ſummo Regi officia ſummi honoris præſtentur, & gentibus univerſis velut ejus ſubditis ſua in res & perſonas limitatas jura tribuantur. In ſingulorum autem juribus propriis curanda ſunt jura minorum ſocietatum, præſertim familiarum, in his autem ſingularis cujuſque bona. Hâc itaque methodo uti in prima diſtributione poteſtatis in res & perſonas, ſeu in prima conſtitutione jurium propriorum, cùm primi parentes (juribus ſuis Deo reſervatis) reliqua omnia inter filios ſuos dividebant, & facillimum

mum erat, & planè neceſſarium. Quippe totius ſyſtematis rationalium fœlicitas finis eſt ille unicus, naturâ ſuâ optimus & maximus (quippe ſumma eſt omnium bonorum, adeóque naturaliter melior & major quâlibet ſui parte, ſeu quovis alio bono,) quem qui rectè intelligunt non poſſunt non proſequi, ejúſque proſequendi neceſſitas neceſſariam facit diſtributionem, & limitationem poteſtatis in res & perſonas, *h. e.* & legibus univerſis, & ſingulorum juribus indè natis dat originem. A totius autem cura cùm ad partium curam procedimus, notum eſt hanc methodum locum habere. Stabilitis autem hiſce legibus quibus ſocietas cum Deo inter diverſas gentes, necnon inter membra ejuſdam civitatis ac familiæ continetur, dantur certæ normæ pietatis, omnigenarúmque virtutum, ut earum nomen actionibus jura religionis, gentium, civitatum, aut familiarum evertentibus impoſitum neminem poſthæc deludat. Conſtat enim omnes partes Juſtitiæ univerſalis (quas breviter recenſuimus) omnéſque actus ſingularum virtutum, legibus hiſce unicè propter Bonum Commune imperari, ídque quia perpetuâ experientiâ manifeſtum eſt tales actus humanos naturalem habere vim ac efficaciam aut honorem Deo exhibendi, aut promovendi gentium diverſarum pacem & fœlicitatem, aut Civitatem aliquam, aut minorem ſocietatem, aut ſingularem aliquem hominem bonis cumulandi: ex his autem partibus hoc ordine conſideratis Commune Bonum integratur.

§. XII. Quinetiam hinc apertiſſimè explicari poteſt, quænam ſit illa recta ratio prudentis qui juſtam actionibus humanis mediocritatem meritò præſcribat. Tota enim conſiſtit in hujuſmodi propoſitionibus practicis quæ maximum nobis proponunt finem, & media in noſtra poteſtate idonea indicant quibus illa conſequamur. Illa autem ſunt actus illi humani quos imperant (1) Cultûs leges, (2) cæteræque gentium inter ſe commercia conſervantes; (3) deinde verò civiles & domeſticæ, ac ſingularis cujuſ-

que dictata experientiæ de naturali efficacia actionum humanarum conformia. Sic ultima tandem reſolutio fit in vires naturales actionum ad homines juvandos, aut nocendos, ſive ſigillatim, ſive conjunctim ſpectatos, ut in familia, populóve uno, aut pluribus. Ex analogia autem ducta ab iis actibus qui ad honorandos homines faciunt, judicamus de iis quæ ad Dei honorem ſpectant. Experientia autem non minùs evidenter docet quales actus humani proficui ſunt, aut nocivi pleriſque omnibus, quàm oſtendit qualia edulia pleroſque nutriunt reficiúntque, qualia contrà morbos generant, mortémque accelerant.

§. XIII. Nec ſanè difficiliùs experientiâ diſcimus harum propoſitionum veritatem (*Neceſſe eſſe ad Commune Bonum ut fiat diſtributio rerum, & operarum mutuarum; atque ut ea ſervetur, ita agendo tam erga alios quàm erga noſmet-ipſos, utì conſervatio Gentium, Civitatum, familiarúmque, quarum pars ſumus, poſtulaverit*) à quibus omnes leges naturæ & virtutes profluunt; quàm diſcimus neceſſe eſſe ad corporis animati vitam ac valetudinem, ut nutrimentum omnibus ejus partibus impertiatur, atque ut diſtributio à natura facta conſervetur ejuſmodi functionibus ſingulorum membrorum circa ſe cæteráſque partes, quibus partes primò principales, deinde verò etiam minùs principales, infimæque ab obſtructionibus liberentur & reparentur, ſicubi quicquam abſumptum ſit, atque ad præſcriptam à natura menſuram ac vim creſcant.

Utrobique veritas in has, aliáſque ſimiles propoſitiones reſolvitur; quòd *Conſervantia totum conſervant omnes ejus partes*, & quòd *Conſervatio partium minùs principalium ſeu ſubordinatarum profluit è conſervatione principalium*; quæ quia è definitionibus ejuſmodi cauſarum patent, à natura rerum experientiæ noſtræ indicari meritò dicantur. *Definitiones enim è naturis rerum experientiâ cognitis diſcuntur.*

§. XIV. Quinetiam, quemadmodum ab immutabili efficacia

cacia cauſarum ejuſmodi corporearum ad productionem ſuorum effectorum in corpore animato omnis Phyſiologiæ & Diæteticæ certitudo proficiſcitur; pariter ab immutabili influentia actuum humanorum in conſervationem, aut in detrimentum ſingulorum hominum, familiarum, Civitatum, Gentiúmque univerſarum provenit omnis certitudo propoſitionum practicarum, quæ Leges ſunt Naturales, quæque Moralem conſtituunt Philoſophiam, & virtutum omnium naturam determinant.

Porro varietas actionum quæ hominibus præcipitur in variis eorum conditionibus, Familiis, Civitatibus, cæteríſque circumſtantiis non magìs repugnat neceſſariæ, & conſtanti curæ omnes quas ſæpe diximus finis optimi partes conſervandi & perficiendi, quàm diverſitas Diætæ in diverſis regionibus, ætatibus, & temperamentis hominum repugnat conſtanti omnium curæ ubique omnia ſua membra nutriendi, & ubique ſatisfaciendi naturalibus neceſſitatibus, famem ſitímque arcendi, ſomnum capiendi, exercitiis, veneri & affectibus modum præſcribendi, juxta naturæ cujuſque exigentiam. Scilicet in his, ut in rebus ad bonum publicum neceſſariis, non poſſumus pro arbitrio quidlibet agendo finem aſſequi: Sed limites quoſdam finis natura determinat, quanquam Intellectus noſter ad ἀκρίβειαν mathematicam in his aſſignandis non perveniat. Satìs commodè vitam noſtram curamus ſine Leſſiana alimentorum ponderatione: & Bono pariter communi pro virili verè inſervimus, etſi quod præcisè optimum eſt in ſingulis caſibus non poterimus aſſequi; ſi modò id, quantum in nobis eſt, in datis Circumſtantiis aſſequi conemur.

Addendum hîc illud cenſeo, Commune Bonum rationalium omnium, eo ipſo quòd bonorum omnium naturalium eſt Collectio adeóque bonum maximum, eſſe aptiſſimam menſuram à natura determinatam, ut è comparatione aliorum bonorum cum hoc pronunciare verè poſſimus, an illa magna ſint an parva; adeóque an ſummoperè ſint expeten-

da,

da, an aliis poſtponenda. Eadem autem menſura quâ bonorum inter ſe ratio æſtimatur, malorum pariter omnium æſtimationem veram præbet, adeóque indicat quid magìs, aut minùs fugiendum aut dolendum ſit. Hinc itaque diſcemus quinam affectus aliis prævalebunt, quinam etiam cedent; ſiquidem certum eſt eum tantùm omnium affectuum modum naturæ rationali ac naturæ univerſi congruum eſſe, qui exactè reſpondet veræ æſtimationi bonorum & malorum è quibus excitantur.

§. XV. Quoniam autem maximi momenti res eſt regimen affectuum noſtrorum, utpote à quo omnis virtus, omníſque Fœlicitas (quatenus illa eſt in noſtra ullatenus poteſtate) proficiſcitur, illúdque (ut priùs innuimus) totum dependet ab agnitione veræ menſuræ bonorum malorúmque omnium, ſecundùm quam judicanda ſunt magna vel exigua; ideóque paulò latiùs explicandum duxi quod paulò antè affirmavi, nempe, Commune Bonum hanc eſſe menſuram, eámque à natura rerum determinatam eſſe. Hoc autem ex eo patet, quod antea oſtendimus, *viz. Bonum omnium rationalium commune, eſſe finem ad cujus proſecutionem omnes naturaliter tenentur.* Finis autem & notior mediis, & è naturæ rationalis conditione neceſſaria eſt menſura ex qua mediorum omnium bonitas major aut minor æſtimatur: & poſito hoc, velut fine primario, bonum cujuſvis ſingularis habebit rationem medii ad bonum totius ſyſtematis rationalium, utì ſanitas membri cujuſlibet in animali eſt medium ad ſanitatem totius animalis.

Nec inſolitum ſanè eſt, rerum quantitates explorare ope menſuræ quæ rerum menſurandarum quantitatem excedat; modò hoc unum proviſum fuerit, ut menſura dividatur in partes quantumlibet exiguas quarum ſingulæ notam habeant ad totum rationem. *E. g.* Regulâ bipedali aut tripedali utamur quæ dividitur in pedes, pedúmve partes duodecimas, centeſimas, aut milleſimas ad explorandam lineæ longitudinem quæ decimâ pedis parte brevior ſit: Pari planè modo

do quamquam Bonum Commune ſit longè maximum, quoniam tamen notæ ſunt ejus partes tam majuſculæ, quàm admodum exiguæ, earúmque omnium ratio ad totum ſatis intelligitur; ideóque hâc menſurâ commodiſſimè determinare poſſumus, & quantum ſit unumquodque bonum, & inter bona quodnam ſit majus, minúſve.

§. XVI. Partes autem in quas Bonum Commune, velut Regula conſideratum, dividitur, ſunt omnia omnium bona quæ in fœliciſſimo ſyſtematis rationalium ſtatu continentur, eidémque ſubordinantur: qualia ſunt quæ pertinent ad Cultum Dei, ſeu Religionem; ad gentium pacem & ſubſidia mutua; quæque ad ſingularum civitatum, familiarum, perſonarúmve conditionem beatiſſimam, quæ ſervato hoc ordine partium inter ſe ad totius conſervationem, per induſtriam humanam obtineri poteſt. Quinetiam quemadmodum è diviſione regulæ in pedes, pedis in partes decimas, vel duodecimas, aliáſve quaſlibet, harúmque in centeſimas, & ſic deinceps, nota fit ratio minimæ particulæ ad totum: ita è noto ordine, ac ratione variorum bonorum, omniúmque ad bonum commune, facilè inveſtigatur ratio boni cujuſlibet dati ad maximum illud quod ex omnibus aggregatur. Scilicet è nota ratione veræ alicujus propoſitionis ad ſcientiam, ſcientiæ ad animi tranquillitatem, & affectuum regimen, hujus ad perſonæ fœlicitatem, perſonæ ad familiam, familiæ ad Civitatem, Civitatis ad gentes univerſas, harum ad totum Syſtema rationalium; tandem intelligitur quantum unius veritatis notitia conferat ad bonum univerſi. Similíſque eſt ratio in æſtimandis bonis corporis, ut in ſanitate membri minimi, vel in vi veſtis cujuſvis, aut cibi ad corpus conſervandum. Corporis etiam rationem ad hominem integrum, ad familiam, ad civitatem, & tandem ad univerſum pari, modo invenire licet. Denique accuratiſſimi menſurarum Magiſtri, Geometras intelligo, hâc uti ſolent methodo quantitatum rationes determinandi, per collationem

earum cum maxima ad quam ullatenus referantur. Hujus autem methodi ratio ad rem noſtram facillimè accommodatur. Nempe, quoniam minimæ quantitates & ſenſum fugiunt & intellectum, mediæ inter maximas & minimas ſunt infinitæ, nec ulla eſt ratio cur earum una potiùs menſura fieret, quàm altera; immò & eadem reſpectu minorum quantitatum magna dicitur, quæ reſpectu majorum parva habetur. Maxima autem una eſt, & præ cæteris intellectui noſtro magìs expoſita; quare *aptiſſima eſt quæ pro menſura ſumeretur, in qua requiritur ut ſit determinata & magìs nota.* Sic enim Mathematici linearum circulo inſcriptarum magnitudinem inveſtigant per earum collationem cum diametro quæ omnium inſcriptarum maxima eſt. Eodémque recidit determinatio ſinuum per collationem cum radio in canone mirifico. Sinus enim ſunt ſemiſſes inſcriptarum ſubtendentium duplum arcuum ſuorum, & radius eſt ſemiſſis diametri. Notúmque eſt eandem eſſe rationem ſemiſſis ad ſemiſſem, quæ totius ad totum. Sic etiam corpora Regularia menſurantur per comparationem cum ſphæra; corpore nempe maximo cui cætera omnia inſcribuntur. Verùm in hujuſmodi exemplis nolo multus eſſe.

In eum tantùm finem hæc de menſura bonorum diximus, ut bonum malúmve reputemus magnum, non prout nos ſolos magìs juverit aut læſerit, ſed prout communi Fœlicitati plus adjecerit, vel detraxerit: & in comparatione bonorum illud exiſtimemus eſſe majus, quod publicæ fœlicitatis pars eſt major; illud minus, quod publicis utilitatibus minus adjicit.

§. XVII. Viſum eſt enim hinc univerſale remedium deduci poſſe in omnes inordinatos affectus, è ſui amore nimio plerumque ortos, quibus mens humana aut aliis infert injuriam, aut ſibimet-ipſi adimit tranquillitatem. Nihil unquam ille perversè cupiet, cui inter bona nihil magnum videtur, præterquam quod ad communem ſalutem multùm confert:

confert: nunquam ille in publica commoda adeò peccabit ut criminis ullius conſcientiâ perturbetur; quòd ſi quid detrimenti patiantur res humani generis ex aliorum flagitiis, aut è cauſis quæ vires humanas ſuperent, hoc illi non eripiet mentis ſuæ tranquillitatem; partim quia hæc novit extra ſuam poteſtatem collocari, partim quia mutabilitatis cui omnia ſubjiciuntur probè conſcius talia multa indies eventura præſentit & expectat; preſertim verò quia tot ſeculorum experientiâ certiſſimum eſt, innumeras rerum humanarum viciſſitudines totius univerſi ſtatum meliorem potiùs quàm deteriorem nobis reliquiſſe, unde ſpes juſta naſcitur vix fieri poſſe ut poſteris res aliter ſuccedat.

CAPUT IX.

Conſectaria.

§. I. DEductis tandem è Natura præceptis circa mores generaliſſimis, & virtutibus Moralibus indè ſigillatim explicatis, viſum eſt paucis indicare quomodo hæc quæ tradidi præcepta generalia ad alia magìs limitata, & vulgò magìs uſitata nos deducant: hinc enim probabitur etiam ſpecialia illa à Deo per ſigna naturalia mentibus humanis ſimul imprimi, eáque iiſdem præmiis & pœnis ſanciri: hoc autem oſtendemus conſiderando breviter Decalogum & leges Civiles.

Decalogus in duas ſolet dividi tabulas, quarum prior præcepta continet de moribus noſtris erga Deum, poſterior de iiſdem erga homines tractat: utraque impletur Amore in Deum, hominéſque. Manifeſtum autem eſt, præceptum quod è Natura hauſimus de Benevolentia univerſali, ſeu de ſtudio Boni Communis quatenus Deum reſpicit ut ſyſtematis intellectualis caput, & homines velut ei ſubditos, hæc duo in ſe complecti. Prima autem tabula ſpeciatim continetur in ea parte Legis Juſtitiæ univerſalis quâ oſtendimus doceri, Neceſſe eſſe ad bonum commune, atque adeò ad noſtram ſingulorum fœlicitatem indè ſolùm hauriendam, ut Deo tribuatur quod ſuum ſit, nempe omnia quæ neceſſaria ſunt ut ipſius honos ſuper omnes quantum poſſumus emineat. Scilicet ut agnoſcatur omnium maximè intereſſe ut ipſe Dominium habeat in omnes & omnia ſupereminens. Exercitium talis Dominii percipimus eo ipſo quòd eſt cauſa omnium prima liberrima & prorſus independens. Jus autem ſeu neceſſitatem talis in eo Dominii, in ordine ad Bonum

num Commune, indè intelligitur; quòd hunc finem perfectissimè assequi possit & velit ille solus qui sapientiâ præditus est perfectissimâ finis hujus omnes partes & media aptissima comprehendente, & voluntate finem optimum, mediáque maximè idonea propter intrinsecam cum sapientia harmoniam semper amplectente, & potentiâ denique quæ in iis quæ sapientissima voluntas elegit præstandis nunquam deficiat.

§. II. Cognitâ autem ex his naturalibus, atque adeò æternis Dei perfectionibus hâc necessitate Dominii Divini in ordine ad Commune, quod summum est, Bonum, cognoscitur Lex naturalis illud ei tribuens secundùm ea quæ antehac explicuimus. Manifestum enim est rationem rectam Divinam (quæ Lex quædam est ei Naturalis) ab æterno illud sibi in hunc finem assumturam esse; & rationem rectam humanam cùm primùm existit, & hoc percipit, necessariò consensuram esse; quippe quamdiu recta est, à ratione Divina nequit dissentire. Datâ autem lege de agnoscendo hoc dominio Divino, dantur leges imperantes summum erga illum Amorem, Fiduciam, Spem, Gratitudinem, Humilitatem, Timorem & Obedientiam, & si quid amplius est quod exprimitur in Invocatione Divini nominis, & actione Gratiarum, & auscultatione Verbi Divini, & in devovendo res, loca, tempora, & personas illius solius honori.

§. III. Hinc satìs cavetur ne alium paris Cultûs consortem admittamus quod primo præcepto vetatur. Neve illum hominibus, aliísve animalibus similem, aut figurâ limitatum corporeâ reputemus; quod prohibetur in secundo. Ne perjurio iram ejus provocemus, quod tertium inculcat; atque ut idoneam temporis nostri partem ejus cultui destinemus, quod quartum præceptum insinuat, exemplo Sabbati. Pari ratione secunda Decalogi tabula deduci potest ex ea parte legis naturalis de Justitia universali quâ diximus eam præcipi; Quia necessarium est ad commune

bonum ut conſtituantur, & inviolata ſerventur inter homines ſingulos diſtincta dominia in res & perſonas, eorúmque actus: *h. e.* ut fiat diſtributio ad optimum finem prudenter accommodata, atque ut ea ſervetur quam ita factam invenimus, quâ ſingulis ſaltem neceſſaria concedantur ut è ſuis ſinguli ſe conſervent, & aliis uſui ſint, quorum utrumque ad publicam facit fœlicitatem. Ideo autem neceſſaria in hunc finem eſt hæc rerum & actionum ſeu operarum humanarum partitio inter ſingulos, quoniam nemo vivére poteſt nedum fœlix eſſe ſine uſu & rerum multarum, & ope ac permiſſu voluntario multorum hominum; & quoniam ſalus totius generis humani, quod Bonum Commune apertiùs reſpicit, in ſalute hominum ſingularium conſiſtit. At ſi preſſiùs quæramus quid neceſſariò ſingulis concedendum eſt ut omnibus benè ſit, comperiemus hæc, (1) Vitam ac membrorum ſuorum integritatem conſervandi poteſtatem ſingulis neceſſariò tribuendam eſſe, dum nihil in publica commoda, unius vitâ majora, peccent. Hanc autem ſalvam eſſe jubet præceptum ſextum, atque adeò limitatam permittit, immò præcipit munítque, φιλανθρωπίαν. (2) Pactorum bono publico ſubordinatorum vim, fidémq; ſingulis neceſſariò firmandam eſſe. Inter ejuſmodi autem pacta illud de conjugio cumprimis eſt humano generi ſalutare; utpote quo ſpes omnis ſucceſſionis, & ingruentis ſenectutis auxilium continetur. Hanc thori fidem ratam itaque eſſe jubet ſingulis præceptum ſeptimum, atque adeò ad affectum eximium erga prolem cujuſque hâc ratione certiùs cognitam munit viam. (3) Partem quandam in rebus aliis, & operis hominum, ſingulis neceſſariam eſſe, cujus ope vitam ſuam ac familiam in prioribus conceſſam ſuſtentare valeant, ac aliorum inſuper commodis inſervire. Ad bonum itaque Commune requiritur ut & talia ſingulis bona in prima diviſione faciendâ dentur, & poſtquam data ſunt inviolata conſerventur. Hoc autem jubet præceptum octavum. Quinetiam ad publicum bonum facit ut ſinguli in

omnibus

omnibus quæ ipſis hactenus conceſſa ſunt illæſi ſint non ſolùm ab aliorum factis, ſed etiam à verbis & cupiditatibus. De his autem præcipitur in nono, & decimo mandatis. Ex obſequio præceptis hiſce negativis ſimul omnibus præſtito conſurgit *Innocentia.*

§. IV. Interim manifeſtum eſt ad Commune Bonum conducere non modò ut ab aliis lædendis abſtineamus, ſed ut porro affectibus, verbis & factis alios, datâ occaſione, juvemus, in iis quæ mandata hæc innuunt ad finem eſſe neceſſaria, quo latiſſima exhibetur humanitas. Atque his equidem modis bono publico conſulitur, tollendo ejus impedimenta, & ponendo affectus benevolos qui per omnes ſyſtematis rationalis partes ſe ſpargant, & ſingulis neceſſaria impertiant. Verùm quemadmodum ſyſtema corporeum (juxta principia mechanica) conſervatur quidem per motum in omnes ejus partes diffuſum, ſed requiritur ut ille motus in ſe recurrat, atque hâc ratione perennis fit: Pari ratione incœpta ſemel univerſalis Benevolentia per reciprocas Gratitudinis vires reparatur indies, & illius auxiliis, ſive etiam illius proſpectu, ac ſpe novas acquirit vires, & in æternitatem adoleſcit. Per ſe ſatis manifeſtum eſt peculiarem Benevolentiam rectè ordinatam erga pridem benevolos (quæ definitio ſit Gratitudinis) ad communis boni perennitatem multùm conducere. Rectè autem ordinari intelligitur è dictis capite præcedente, quando ita Benefactori prodeſt ut jus nullius perſonæ, familiæ, civitatis, nedum Gentium invadat: eámque ob cauſam viſum eſt de illa agere poſtquam ex aliis præceptis oſtendiſſem aliorum jura nullatenus eſſe violanda. Verùm hæc virtus in quinto Decalogi præcepto mandatur, ubi quidem expreſſiùs jubetur Gratitudo erga parentes, qui benefactores ſunt primi poſt Deum communem omnium parentem; ſed hoc exemplo propter rationis paritatem docemur omnibus, qui qualitercunque nobis profuerunt, vices rependere. In his paucis leges omnes naturales ſingulis præſcriptas contineri arbitror,

arbitror, eiſdémque legibus ad actus diverſorum populorum inter ſe applicatis Jura Gentium omnia limitari.

§. V. Ab hac epitome Legum Naturæ univerſaliorum commodus dabitur tranſitus in conſiderationem illorum dictaminum rationis quæ omnes dirigunt ad conſtituendas ſervandáſque ſocietates in quibus Imperium cum poteſtate coerciva intelligitur. Hæ enim ideo ſunt neceſſariæ ut Leges hæ meliùs obſerventur in honorem Dei, generíſque humani fœlicitatem; eorum verò ſpeciatim, qui hujuſmodi Societatum membra ſunt. Ideóque datâ lege naturali quæ hujuſce finis proſecutionem imperet, datur Lex quæ medii adeò neceſſarii, ſocietatis ſcilicet cum imperio conſtitutionem, ac conſervationem præſcribat. Neceſſitas autem hujus medii ad hunc finem facilè diſcitur è communi omnium experientia, in iis quæ familiæ curam ſpectant, aut ædificationem domûs, aut cujuſlibet effecti ad quod plurium hominum diſpar opera requiritur: in his percipimus fruſtra omnem inſumi operam niſi alii regant, alii verò pareant. Manifeſtum enim eſt procurationem boni maximi cujus capax eſt tota rationalium communitas, effectum eſſe iis quæ dixi magìs complexum, & intricatum, ídq; neceſſariò pendere à concurrentibus auxiliis ſingulorum, per operam mutuam valdè diſparem; ideóque impoſſibile eſſe ut proviſum illud, expetitúmque effectum certò, & conſtanter obtineatur, niſi rationalium alii aliis perpetuâ ſerie ſubordinentur, omnéſque adeò ſummo numini, utpote primo, perfectiſſimóque rationali pareant, Leges quas explicavimus Naturales omnibus gentibus communes obſervando.

Hæc ut opinor ratiocinatio in multiplici & obvia experientia fundata, ordinis conſtituendi neceſſitatem evincit apud homines præjudicio non occæcatos. Verùm quoniam demonſtrationes importunè nimis flagitare ſolent adverſarii noſtri, conabor digitum intentare versùs principia quædam Mathematica è quibus univerſaliter demonſtratur neceſſitas notæ ſubordinationis inter cauſas quotlibet corporeas

poreas quæ cooperantur ad productionem effecti certò provisi, & destinati: quale est Commune Bonum apud omnes qui Legi Naturæ generalissimæ obtemperare velint. Non aliam enim necessitatem ordinis constituendi esse contendimus, quàm quæ fluit è necessitate hujus finis. Colligimus scilicet è Geometriæ Cartesianæ *lib.* 2. simpliciſſima effecta è motibus inter se implicatis orta (descriptiones scil. & proprietates linearum curvarum) posse quidem accuratè cognosci, & certò produci, si plures illi motus è quibus oriuntur ita se mutuò consequantur, ut posteriores è prioribus regantur; non autem si talis absit subordinatio. Nec dubium est quin ut linearum, ita etiam superficierum omnimodarum indè generabilium certa determinatio, eandem requirat motuum determinationem. Ab eadem itaque proveniet omnimodarum figurarum quibus corpora terminantur certa generatio. Deinde verò Physiologia (genuina scil. illa quæ è Mathesi prognata est) effecta omnia naturalia è motibus implicatis, & è figuris corporum certâ hujusmodi subordinatione limitatis, produci docet. Ideóque etiam illa effecta naturalia, quibus publica commoda per hominum industriam promoveri certò possint, parili subordinatione motuum ab humanis corporibus proficiscentium esse producenda docebit. Manifestum certè est motus quosdam corporeos hominum requiri ut alii aliis prosint, præsertim in Dominii in res & personas acquisitione, usu, aut alienatione, in quibus summa Justitiæ continetur. Ideóque subordinationem inter ejusmodi illorum motus, atque adeò inter homines ipsos constitui necesse est, ut ad ejusdem effecti, Communis scilicet Boni, procurationem conspirent. Denique dum longiusculam hanc deductionem attentiùs considero, video illam plurimùm contrahi posse hoc modo. Si ne minimum quidem effectum motuum implicatorum, *v. g.* Descriptio Curvæ Geometricæ, absque subordinatione motuum certò peragi possit, multò minùs poterit tam complexum plurimarum causarum effectum, quale

est Commune Bonum, sine tali subordinatione certâ ratione procurari.

Nolui tamen rejicere priorem deductionem, quoniam aliquibus fortasse gratum erit videre aliqualem esse nexum inter Physiologiam, & disciplinam Civilem.

Nihilominus quanquam necessitas ordinis constituendi ut plures fœliciter vires suas uniant in magno quovis effecto conficiendo, ex hujusmodi principiis demonstrari possit; ea tamen non hinc primùm ab hominibus discitur, sed ex obviis quotidiè experimentis, qualia antè suggessimus.

Deductâ generaliter Regiminis necessitate ex ejus fine, facilè hæc applicari poterunt regimini domestico seu familiæ, & deinde regimini Civili, ut partes optimi finis obtineantur: nempe Fœlicitas Familiarum primò, mox Civitatum, tandem verò Universi.

§. VI. Ego de his hoc tantùm adjiciam, quòd Quemadmodum in Geometria primum subordinationis exemplum est inter duos motus, quorum alter ab altero regitur, ordo autem magìs conspicuus ac notabilis est cùm inter causas paulò plures exhibetur subordinatio: Ita cùm de hominibus agitur, primum quidem exemplum ordinis esse inter virum ac fœminam, in qua naturaliter vir est superior, utpote qui plerumque majores habeat intellectûs vires, & majus corporis robur, adeóque plus confert ad effectum ex eorum societate quæsitum, Commune scilicet utriusque bonum in rebus Sacris & humanis. Nihilominus magìs conspicuum est Imperium paternum, postquam liberi è priore illa Societate nati fuerint. Ideóque hinc sumendum est exemplar, hinc etiam petenda est vera origo potestatis tam Civilis, quàm Ecclesiasticæ. Utramque enim in patre primò fuisse necesse erat, propter finem quem dixi necessarium; atque adeò Familia prima erat Societas ordinata, prima scil. Civitas, primáque simul Ecclesia. Ex auctis autem in numerum familiis, in numerum pariter creverunt Civitates & Ecclesiæ. Atque hæc sanè ut cum natura rerum, rectâque

rectâque adeò ratione quæ indè derivatur, conſentiunt, ita hiſtoriæ antiquiſſimæ, fidiſſimæque (Moſaicam intelligo, quæ etiam Divina eſt) per omnia conſonant.

Notandum porro eſt, quòd ab eodem fine propter quem conſtituitur Imperium, ſeu Poteſtas Civilis, naturaliter & neceſſariò limitatur. Omne quippe medium fini ſuo exactè adaptandum eſt, ut nec ab eo deficiat, nec eum excedat. Ideóque manifeſtum eſt, quòd in ordine ad honorem Dei, Gentiúmque omnium fœlicitatem, non poteſt fundari Imperium quod jus habeat hæc evertendi. Verùm cùm omnia ad hæc abſolutè neceſſaria pauca ſint, & admodum manifeſta, & in Decalogo utì oſtendimus ſatìs apertè exhibeantur, ampliſſimi ſanè ſunt limites Poteſtatis Civilis.

Nihil illis vetitum eſt, niſi ne neceſſariam Dominiorum diviſionem violent, quâ Deo ſua, hominibúſque aliis ſua aſſignantur: neve cæteras leges naturales evertant, ad quas conſervandas ipſa fundatur, & quarum viribus tota debetur regnantium ſecuritas ac fœlicitas. Ideóque hinc nihil illis durius imperatur à Naturæ Conditore, quàm ne ſuæ fœlicitatis, ſuíque Dominii fundamenta ſubruant, neve ipſi ſe ſimul cum aliis perdant, neceſſaria ad Commune Bonum impugnando. Interim tamen, quoniam dictamen Rationis quo conſtitutio & conſervatio regiminis præcipitur eſt Lex naturalis (utì conſtat è dictis,) ſequitur illud à Deo originem ſuam trahere, atque ab eo ſolo aſſignari limites eos quos diximus, quod ad honorem Imperii plurimùm facit.

§. VII. Illud autem peculiare eſt Summarum Poteſtatum privilegium, quòd Deus nullam infra ſe conſtituit poteſtatem Coercivam, cujus ſit illas punire ſi quid in Leges Naturæ circa ſuos ſubditos peccaverint. Hoc enim ſi fieret, eâdem de cauſa, alia ſupra hanc conſtituenda eſſet Poteſtas, quæ ipſam puniret ſi iniquè puniviſſet ſummam quam priùs ſuppoſuimus poteſtatem; & pari ratione ſu-

periores summis in infinitum essent constituendi quo nihil absurdius cogitari possit. Subsistendum est itaque in iis quibus summum demandatur imperium, iique nullis pœnis à sua Civitate sunt obnoxii. Illi verò qui eos pœnis subjicere nituntur, ipsam essentiam Imperii Civilis hoc facto quantum in ipsis est tollunt; quia in subditorum statum summos redigunt. Non minùs enim repugnat naturæ regiminis ut in eo omnes sint subditi, quàm ut in eo omnes sint summi. Ordinis (qui regimini intrinsecus est) ratio necessariò postulat ut aliquod sit primum, eóque nihil prius: adeóque, in re nostra, necesse est ut sit inter homines in eadem Civitate aliquod primum subjectum Potestatis coercivæ, à quo illam cæteri omnes accipiant; at qui illam ab eo acceperunt, certum est nullam ab eo habere potestatem puniendi ipsum authorem suæ potestatis. Hæc autem non impediunt quo minùs à Deo puniantur, si quid in Leges Naturæ deliquerint summa inter homines imperia. Nam in Civitate Dei, seu Universo subditi sunt qui in Civitate humana sunt summi. Ideóque non potest dici eos jus habere ea faciendi, quæ impunè faciunt inter homines: quoniam Jus significat potestatem ab omni Lege cui subjicimur concessam, adeóque actus jure facti à nullo Legislatore puniri possunt; cùm tamen delicta etiam Imperatorum in Leges Naturæ admissa à Naturæ Conditore meritò puniantur. Verùm hâc ratione distinguendo inter impunitatem secundùm Leges Civiles, & plenum jus quod è Legibus Naturalibus & è fine Legum Civilium metiendum est, existimo & Cæsari datum esse quod suum est, & Deo reliquisque ejus subditis quod suum est esse reservatum.

§. VIII. Quàm ampla autem summis Imperiis intra fines Legum Naturalium tribuatur Potestas facilè æstimabit qui perpenderit eas, juxta priùs dicta, se extendere universaliter ad res Divinas & Humanas, Exterorum & Concivium, Belli & Pacis; unde Magistratus ut secundùm eas Bonum Commune prosequatur, erit Custos utriusque

uſque Tabulæ Decalogi, & cum exteris jus habebit Bellum Pacémque faciendi, inter ſuos autem Leges ferendi, judicandi, puniendi, & honores, munera publica, commodáque omnigena conferendi. Quoniam autem publica fœlicitas tam totius generis humani, quàm ſingularis cujuſlibet Civitatis, per inſtituta, mores, Legéſque admodum varias perinde fere (quantum humana aſſequi poteſt prudentia) procuretur, & ſalvâ Republicâ nunc his, nunc illis honores commodáque diverſa diſtribuantur, ſæpe etiam peccatorum venia indulgeatur, aut rigidiùs pœna irrogetur, ubi in meritis nihil eſt diſcriminis; manifeſtum eſt innumera Regnantium arbitrio permitti, & tutò poſſe, & ſolere, quamvis ſemper ad finis immutabilis curam & permulta media naturaliter neceſſaria obligentur. Atque hæc ſanè neminem latere poſſunt ſine notabili detrimento ſuæ reipublicæ, qui ob varias mutationes quæ indies ſubditorum fortunis & principum beneplacito fiunt, aut qui variorum per Europam regnorum, aut rerum-publicarum inſtituta inter ſe contulerit, viderítque in ſingulis prudentes non infœliciter vivere poſſe, omnéſque has Civitates multiplicibus commerciis in pace, & auxiliis mutuis in bello ita ſe invicem librare, ut à ſingulis multum conferatur ad eam quâ nunc floret Europa fœlicitatem. Quanquam enim in ſtatu Europæ multa ſint quæ adhuc deſiderentur bona, multa etiam quæ meritò conqueramur eſſe mala; eſt tamen ille valdè felix, ſi bona omnia quibus fruimur Societatis Civilis, & inter Gentes exteras, numeremus & rectè æſtimemus; conferendo illa cum miſeriis quæ ſequentur, ſi omnes juxta rationem Hobbianam ſibi ſolis conſulerent, & ſinguli indè jus in omnia ſibi vindicarent, ſéque in bellum contra omnes conjicerent. Oportet autem ea omnia bona tanquam effecta principiorum concordiæ & propenſionum in Commune Bonum numerare, quæ abeſſent, ſi principia tantùm diſcordiæ & illimitatæ φιλαυτίας locum in hominibus obtinerent; qualia ſunt ea

quæ pro rationis rectæ dictatis in ſtatu naturali ſuggeſſit Hobbius. His tandem univerſaliter oſtenſis, non opus erit ad noſtrum inſtitutum ad ſingula ſummorum Imperiorum jura minutim explicanda deſcendere; nec neceſſe erit varias Civitatum formas, causáſque è quibus generentur aut corrumpantur exponere, (quod opus eſt Politicorum;) ſed abundè ſufficiet ad evincendam noſtrorum principiorum utilitatem in diſciplina Civili, ſi paucis probavero adeò Civitatum omnium conſtitutioni & firmitati repugnare doctrinam Hobbianam iis oppoſitam, ut per eam aut nunquam conſtitui poſſint, aut ſtatim neceſſariò dilaberentur.

Huc faciunt imprimis omnia illa quæ in omnes homines Hobbius dixit probra, dicta etiam ſunt in ſumma Imperia cujuſcunque generis, atque adeò in ipſos Reges, ideóque etiam in noſtrum Regem. Ipſi enim Reges humanam naturam non exuerunt cùm induebant purpuram. Immò Regum natura manet, qualis eſſet ſi nulla unquam Civitas aut Regnum pactis Hobbianis conſtitueretur. Tantum ſcilicet abeſt ut ab iis mutetur principis animus in melius, ut apertè doceat Hobbius illis eum non obligari, *de Civ. cap.* 7. §. 12. adeò ut nullam Civibus injuriam facere poſſint quantumcunque ipſos læſerint, §. 14. Itaque quæ in homines univerſaliter tanquam naturaliter & neceſſariò vera dixit, & pro fundamentis doctrinæ ſuæ Civilis poſuit, ſcilicet eos lupos, urſos & ſerpentes (qui ultra famem rapaces non ſunt, & non niſi laceſſiti ſæviunt) ſævitiâ & rapacitate ſuperare, *Libro de Homine cap.* 10. Naturámque eos diſſociaviſſe, & ad mutuam cædem aptos produxiſſe, *Leviath. cap.* 13. aliáque id genus multa. Hæc inquam omnia in Regiam impingunt Majeſtatem. Ecquis quem talem eſſe credit, amare poſſit? Ecquis ei vitam ſuam ac bona, & ſpes omnes poterit concredere? Nonne neceſſariò ſinguli metuerent ne ipſos ſigillatim abſorberet? Eadem eſſet, aut major potiùs ratio cur ipſum fugerent, & pro hoſte

hoste haberent, quàm omnes alios; quia par illi inesset lædendi voluntas, quam omnibus Hobbius affinxit necessaria, & major potentia, quippe unitæ in eo essent omnium vires.

§. X. Eodem modo Dignitatem Monarcharum, omnémque prorsus Politiam subvertunt ea omnia quibus suadere conatur Rationem humanam prorsus ineptam esse quæ sit morum regula; utpote quæ inter Bonum & Malum non discernat, nisi quatenus illud nobis ipsis fieri cupimus, hoc autem fugimus. *De Civ. cap.* 14. §. 17. *Bonum* (inquit) *& malum delectatione, aut molestiâ propriâ omnes æstimamus.* Scilicet nemo, ne Rex quidem, considerare potest aut vult quid aliis prosit aut obsit si doctrina Hobbiana esset vera. Nullâque relinqueretur ratio cur ad Commune Bonum constitueretur aut reservaretur, quoniam natura hominis (ne Rege quidem excepto, aut Concilio cui summa rerum concreditur) juxta illum, ut in capite *de Bono* ostendimus, bonum aut malum non intelligit, nisi cum relatione ad personam quæ verbis illis utitur. Ideóque quicquid Rex imperat velut Bonum, intelligendum est Bonum Regi seu personæ Civitatem repræsentantis, *Leviath. c.* 6. non autem ipsius Civitatis, nedum universi, ut alii existimant eos actus esse qui & Deo honorem offerunt, & aliquid conferunt ad generis humani fœlicitatem. Scilicet hâc ratione omne Regimen inidoneum esse facit ad finem propter quem expeteretur, ideóque nimis apertè insinuat illud prorsus rejiciendum esse. Nec sanari potest hoc vulnus summis imperiis inflictum ope omnium illarum blanditiarum quibus postea imperantes adulatur, Bonum nempe aut malum esse, justum aut injustum quicquid ipsi tale pronunciant, quódque justa omnia faciunt imperando, injusta vetando, *de Civ. c.* 12. §. 1. unde sequitur ipsos in judiciis & pronunciatis hujusmodi esse infallibiles, nec opus illis esse ut Legis-consultos interrogent, aut cum viris expertis consilium ineant, ut præsentiant quid in fœlicitatem suæ Civitatis,

tatis, quid in ejus detrimentum cessurum sit. Nec juvabit quod definiverit Peccatum id solum esse quod quis fecerit vel omiserit, dixerit aut voluerit, contra rationem Civitatis, *de Civ. c.* 14. §. 17. seu illius qui personam Civitatis gesserit, ut alibi sese interpretatur: quódque hujus rationem pro recta semper à Civibus habendam esse docuerit, *cap.* 2. *annot.* in §. 2. quoniam & ipse docuit Civitatum imperata esse posse contra rectam rationem (*de Civ. c.* 15. *sect.* 18.) in rebus religionis, & contra leges naturales (in rebus humanis) quæ sunt dictamina rectæ rationis, *cap.* 6. *sect.* 13. & *cap.* 7. *sect.* 14. & præterea regulam omnem sustulit à natura rerum desumendam secundùm quam sua Civitates mandata efficere possint recta, cùm expresè docuerit *Lev. c.*6. nullam esse Boni, mali ac vilis communem Regulam ab ipsorum objectorum natura derivatam. Quin & alibi satis apertè docet, se non credere Civitatis rationem esse reverà rectam rationem, sed ad finiendas Controversias debere litigantes pro recta ratione Judicis hujusce Rationem voluntariè constituere, cujus pronunciatis utraque pars obliganda est; alioquin controversia aut non omnino aut armis dijudicanda est, propter defectum rectæ Rationis à Natura constitutæ, *Leviath. c.*5. Ubi postea Rectam Rationem comparat chartæ dominanti cui in lusu cum chartis pictis partes præcipuæ, partim ex consensu ludentium, partim etiam casu tribuuntur.

§. XI. In his hoc certè sanum est, in controversiis quas necesse est finiri, ad Commune Bonum facit quòd utraque pars litigans Rationi Civitatis earum decisionem libenter relinquat, & in ea planè acquiescat. Atque hoc communis rectissimáque suadet ratio; quoniam certum est, decisionem hanc aut omnino Rectam fore, aut rectiorem, salvo Communi Bono, haberi non posse. Atque hæc ratio & satis evidens est, & ideo Hobbianæ præferenda, quia supponit alicubi esse inter homines rectam rationem practicam; dirigítque eos ita ut eam vel præcisè assequantur, vel quod

ei

ei proximum eſt; quod ad fœlicitatem humanam, & ad officium noſtrum ſufficit. Hobbii autem Ratio ſupponit nullam eſſe Rectam Rationem à natura conſtitutam; atque hoc nomine jubet nos ſtare Rationi Civitatis tanquam Rectæ, quo nihil abſurdius aut pernicioſius dici poteſt. Contradicit enim præmiſſarum altera concluſioni indè deducendæ; adeò ut multò veriùs colligi poſſit, poſito quòd nulla exiſteret Recta Ratio à natura conſtituta, ideo Rationi Civitatis non eſt ſtandum. Eò autem periculoſius eſt Hobbianum hoc ratiocinium, quoniam apud incautos facilè eveniat ut perſpecta præmiſſæ falſitas concluſionem quam indè deducere velit haud inutilem ſuſpectam reddat; aut concluſionis nota veritas efficiat, ut præmiſſa illa falſiſſima è qua Hobbius eam deducit, videatur eſſe vera. Interim nihil imperantibus magìs contumelioſum dici poteſt, quàm ipſorum Leges non eſſe quidem dictata Rectæ Rationis, ſed tantùm habendas eſſe pro talibus, quia per ipſorum fortunam & noſtrum conſenſum illi ſupremum jam locum occupârunt: aliàs autem & planè contradictorias hiſce omnibus Leges pariter ducturas eſſe ad Communem fœlicitatem, parémque reverentiam ſibi meritò vendicare poſſe, ſi ex alea belli, aut callidorum conſiliorum ſucceſſu contingat malè ſani capitis hominem ſuperiorem evadere, qui leges feret crudelitati, perfidiæ, ingratitudini, & libidini omnium dominandi in omnes & omnia faventes. Nihil eſt quod homines perditiſſimos magìs animare poſſit ad ſeditiones moliendas, ut ipſi, excuſſis è throno dominis qui nunc regnant, in eorum loca ſuccedant; atque ut indè ipſorum malè ſanæ opiniones, pravíque affectus exinde profecti, rectæ rationis juſtorúmque actuum honorem conſequantur.

§. XII. 2. Hobbiana doctrina de jure omnium ad omnia (quam in uno capite explicavimus, & refutavimus) in ſtatu naturali homines eâ imbutos in Societatem Civilem coire non probatur, eóſque qui dum in ſtatu Civili ſunt eam imbi-

berint ad excutiendam omnem Legibus Civilibus obedientiam disponit, hoc est (ipso interprete) ad Crimen læsæ Majestatis. Pars prior hujus assertionis sic probatur. Totum illud jus omnium ad omnia ab ipso Hobbio demonstrativè deducitur è jure se conservandi & defendendi quod recta ratio unicuique tribuit (si credamus illius principiis *cap.* 1. *sect.* 7, 8, 9, 10. *lib. de Civ.* traditis.) Porro ipse etiam dixit jus quodvis hoc tantùm modo transferri posse in alterum, cùm signis idoneis quispiam declarat, velle se non ampliùs sibi licitum fore resistere alteri hoc juris accipere volenti; prout ei resistere jure antea poterat, *cap.* 2. *sect.* 4. neminem autem pactis hujusmodi obligari posse alteri non resistere mortem, vulnera, vel aliud damnum corporis inferenti, *c.* 2. *sect.* 18. & unumquemque ait retinere jus seipsum contra vim defendendi, illúdque in Civitatem non transferre cùm consentit in unionem illam quâ fit Civitas, *cap.* 5. *sect.* 7. Ergo (inquam) retinet etiam jus ad omnia, & ad bellum contra omnes ipsámque Civitatem gerendum, si modò illud è jure se conservandi defendendíque deduci potest, adeóq; in statum Civilem non potest transire.

Facile esset hîc ostendere quemlibet secundùm principia Hobbii esse judicem, an Civitas ipsi mortem aliúdve damnum sit illatura necne, adeóque an rebellio ad ipsius defensionem sit necessaria necne; illúdque ostendere necessarium esse medium ad cujusque conservationem aut defensionem quod ipse, utpote judex, tale esse pronunciaverit; immò & rectam illam rationem, quæ antea omnia ad singulorum conservationem necessaria esse docuerat, non postea posse sibimet contradicere, & affirmare pauciora sufficere. Sed hæc quivis Lector Hobbianæ doctrinæ gnarus ipsi objiciat, nec video quid Hobbius regerere possit. Propero itaque ad secundam assertionis nostræ partem quam ægriùs (opinor) feret Hobbius.

§. XIII. Probari possit hoc eodem argumento, quo modò probavimus jus omnia sibi bello vendicandi transferri non posse;

poſſe; indè etiam ſequitur unumquemque juxta Hobbium, retinere ſibi jus in quemlibet adeóque in ſuam Civitatem bellum gerendi, niſi ipſa ſingulis jus ad omnia concedat, quod tamen manifeſtum eſt, in nulla Civitate concedi poſſe. Verùm potiùs audiamus Hobbium ipſum; is è jure ſe conſervandi & defendendi prorſus illimitato apertè admodum Civibus conceſſit libertatem contra Civitatis ſummam Poteſtatem ſe defendendi conjunctis viribus armatis. Capite 21. *Leviathan.* his verbis quæſtionem proponit, eíque reſpondet. "Quid autem ſi multi ſimul, contra Civitatis "Summam Poteſtatem crimen aliquod commiſerint capi- "tale, propter quod niſi ſe defendant expectant mortem, "quæret aliquis, utrùm libertatem illi conjunctis viribus "ſe mutuò defendendi habeant? habent certé. Nam vitas "ſuas defendunt tantùm, id quod & Innocenti & Noxen- "ti æquè licet. Injuſtitia quidem erat officii violatio pri- "ma, ſed quòd arma poſtea ad ſe defendendos ſumpſerint, "crimen novum non eſt. In Anglicana Leviathanis edi- tione hæc eadem habentur, ſed & aliquid audacius, nam loco ultimæ clauſulæ, hæ duæ ponuntur. "Armorum "ſumptio primam officii violationem ſubſequens, quamvis "eſſet ut tuerentur id quod feciſſent, non eſt novus actus "injuſtus: & ſi ſit tantùm ut ſuas tueantur perſonas, non "eſt omnino actus injuſtus. Ego ſanè laudandum cenſeo quòd perverſam adeò doctrinam in Latina editione aliquantum correxerit: nihilominus etiam ſecundæ illæ cogitationes pernicioſæ admodum videntur, & perduellionem ſpirare. Cogitemus enim crimen illud capitale, quod ſupponit multos commiſiſſe, hoc fuiſſe, Conjurârunt multi inter ſe Regem occidere, defertur hoc crimen ab ejus conſcio ad Regis aures. Metuunt hinc conjuratores quam meruêre mortem. Licet illis (inquit Caſuiſta noſter) arma ſumere ut ſe mutuò defendant, atque id facere crimen novum non eſt. Egò verò exiſtimo conjuratores hujuſmodi arma capeſſentes contra ſuum Regem, ut pœnam quam

meruêre propulsent, bellum gerere illicitum, veréque perduellionis reos esse; adeóque hinc aliud eos crimen conjurationi adjicere; quanquam sub eodem aliquo generali nomine utrumque crimen pariter cadat, utrumque sit violatio fidei datæ, est tamen novum crimen, hoc est aliud priori recèns additum, omníque actu quo bellum hoc prosequantur scelera sua cumulant. Ad seditionem enim & bellum Civile ducit armorum sumptio contra Summam Potestatem flagitiosos ad meritum supplicium trahere conantem. Nec si hoc permissum sit, vetari possunt ipsum Regem manus alicui eorum injicientem interficere; quod quàm pernicioſum sit, aliorum judicio relinquo.

§. XIV. 3. Nonnulla etiam quæ de Legibus Naturæ tradidit omni Imperio Civili ruinam minitantur; ea præsertim quæ de pactorum, de juramentorum obligatione tradidit. Periculosum est Civitatibus quòd pacta (quorum vi solâ illas constitui & conservari docuit) non obligare asserit, nisi cùm fides habetur promittenti. Hoc autem insinuatur in ipsa pacti definitione ab eo datâ, *de Civ. c.* 2. §. 9. quam explicat, ejúsque usum docet *c.* 8. §. 3, & 9. ubi de servorum obligatione loquitur. "Obligatio(servorum "scilicet) ex pacto oritur; pactum autem nisi fide habitâ "nullum est, ut patet è *c.* 2. §. 9. ubi definitur Pactum "esse promissum ejus cui creditur. Cum beneficio ergo "vitæ condonatæ conjuncta est fiducia quâ dominus eum "in libertate corporali relinquit, ita ut nisi interveniissent "obligatio & vincula practica non modò aufugere, sed "etiam Dominum conservatorem vitæ ejus vitâ spoliare "possit. His paria subjungit sectione ejusdem capitis 9. ubi explicans quibus modis servi à servitute sua liberantur, postremo in loco affirmat "Servum qui in vincu-"la conjicitur, vel quoquo modo libertate corporali priva-"tur, alterâ illâ obligatione practicâ liberari. "Non enim "(inquit) existit pactum nisi ubi paciscenti creditur, nec "violari potest fides quæ non sit habita. Immò docet

apertiùs

apertiùs §. 4. ejuſdem capitis, ſervos ſi carceribus aut vinculis cohibentur nihil facere contra Leges naturales ſi dominum ſuum interfecerint. Hæc autem omnia ab eo dicuntur ad explicanda jura imperii, ſeu Civitatis naturalis quæ acquiritur potentiâ aut viribus naturalibus, quam tum demum conſtitui ait, cùm bello capti, vel victi, vel viribus ſuis diffidentes victori vel fortiori promittunt ſe ei ſervituros eſſe, ut patet è §. 1. ejuſdem capitis. Et ex hiſtoriis fidiſſimis notum eſt, pleraque omnia quæ nunc florent Imperia hâc ratione fuiſſe conſtituta. Perniciosum itaque eſt omnibus hujuſmodi Imperiis, ut (per Hobbiana principia) ſtatim poſtquam Princeps ullo indicio oſtenderit ſe aliquibus ſuorum ſubditorum obedientiam promittentibus non credere, liberentur illi ſuâ ſubjectione, & pactis non obſtantibus, abſque violatione Legum naturalium Regem ſuum illis interficere liceat. Si ſubditus incarceretur & carcerem perfringere poſſit, aut cuſtodes corrumpere ut evadat, à pacta juratáque Regi fidelitate ab Hobbio abſolvitur, rebellionem moveat ſine crimine. Ideo autem periculoſiora ſunt hæc, quoniam ſigna quorum ope dijudicamus an Principes nobis fidem habeant necne, valdè ſunt incerta, eorúmque ſalus multam poſtulat cautelam, unde homines ſuſpicaces facilè concludent fidem ſibi non haberi, ſéque adeò à ſubjectione liberari. Quòd ſi ſolam incarcerationem ſeu privationem libertatis corporalis pro ſigno ſufficiente fidei non habitæ ſumamus (quod tamen Hobbius non probavit,) ea tamen ſæpe fit ut cuſtodiantur examinandi qui fortè ſunt innocentes & ob leviora crimina, nunquam ut ſignum ſit voluntatis Principis de ſubdito à ſubjectione pactis debita liberando.

§. XV. Præterea civitatum omnium fundamenta ſubruit quod in libro *de Cive c.* 2. §. 11. docuit, pacta in quibus paciſcentes utrinque ſibi invicem credunt, neutro quicquam ſtatim præſtante, ſi juſtus ex utravis parte metus oriatur, ne pars altera non ſit præſtitura quod promiſit, eſſe

invalida, seu non obligare. Certum enim est pacta quibus Civitates (juxta Hobbium) constituendæ forent, fieri in statu Naturæ, & utramque partem, nempe tam illa quæ regendi potestatem susceptura est adeóque Protectionem pollicetur, quàm illa quæ promittit Obedientiam, nondum posse ea præstare quæ pollicentur; nec dubium est quin metus aliquis in paciscentium animis subinde novus oriatur ne fides illorum fallatur, iique hunc suum metum justum esse censebunt, ideóque (Hobbio docente) justus est, quoniam ipsi sunt judices, & nemo est qui utramque partem cogere possit. Ergo pacta hæc invalida sunt; adeóque Civitas quæ iis videbatur constitui, velut ædificium labili nixum fundamento, corruit. Verùm sufficiat paucis hîc illud indicâsse, nam totam hanc rem de obligatione Legum Naturalium, illius præsertim quæ pacta respicit, latè tractavimus antea suo in loco.

§. XVI. Pergamus itaque ad ea quæ Hobbius tradidit de juramentis quæ maximum certè Societatis Civilis stabilimentum inutile faciunt, adeóque Societatem reipsâ tollunt. Quippe *c.* 2. §. 22. in margine hoc habet. *Jusjurandum nihil superaddit obligationi quæ est ex pacto.* At in textu magìs æquivocè loquitur. *Pactum nudum non minùs obligare quàm id in quod juravimus.* Libenter agnoscimus pactum, cùm nondum ei accesserit juramentum, esse obligatorium. Addimus etiam exinde certum esse, Deum juxta preces licitè jurantis, puniturum fidei datæ violationem, quoniam est transgressio legis naturalis quam Deus sanxit in commune bonum; atque hoc notum esse è natura rerum, adeò ut non opus sit revelatione, aut personâ aliquâ vicem Dei gerente qui votum hujusmodi acceptum esse indicet, quod insinuare videtur Hobbius *c.* 2. §. 12, 13. Accedit tamen nova obligatio post juramentum, quia alteri tunc legi divinæ obsequium debetur, quâ vetamur sub pœna nova gravissimáque nomen Dei invocare temerè, & ad falsi confirmationem. Nec contra hoc valet exceptio Hobbiana,

Hobbiana, quâ aſſerit eum qui in juramento divinæ renunciat miſericordiæ niſi præſtiterit promiſſum non obligare ſe ad pœnam, quia ſemper licitum eſt pœnam utcunque provocatam deprecari, atque divinâ, ſi concedatur, frui indulgentiâ; Obligantur enim tum ad cautionem ne mereantur pœnam, tum etiam ad eam ferendam patienter etiam illi quibus licet pœnam commeritam deprecari. His probè expenſis cogitent, oro, Lectores quid reliquit Hobbius ſtabile in Societate Civili, qui nullam obligationem è juramentis ſupervenire contendit. Falluntur Reges, fruſtraneæque ſunt eorum Leges quibus imperatur ut eorum ſubditi juramentum præſtent fidelitatis. Fruſtra jurant qui illis in ſecretioribus inſerviunt conſiliis, aut qui iis proximè miniſtrant in rebus domeſticis, aut armati quibus ſtipantur ſatellites. Nullatenus indè magìs obligantur in judiciis publicis, aut Teſtes, aut Judices. Levi ſcilicet ratiocinio omnes ab obligatione hac abſolvit Hobbius, eâdémque operâ Regimen Civile ſuſtulit.

§. XVII. 4. Doctrina Hobbiana de Origine Poteſtatis Civilis principia quædam continet ejus ſtabilitati planè repugnantia. Ejus autem origo in civitate, quam vocat Inſtitutivam, hæc eſt. Transferunt multi propter mutuum metum jura ſua omnia in unam perſonam Civilem (hominem ſcilicet ſingularem aut Concilium) per pactum hujuſmodi cum ſingulis Concivibus futuris factum. Ego transfero meum jus in hanc perſonam eâ conditione ſi tu tuum jus transferas in eandem, *cap. 6. ſect.* 20. & ſimiliter *Leviath. c.* 17. Hoc poſtquam accepit perſona in imperium deſtinata, facta eſt Civitas. Reliqua duo genera Civitatum, Deſpoticum nempe quod eſt Imperium victoris in victos ſervatos qui ſervi dicuntur, & Paternum quod eſt in liberos ſuſceptos & educatos, adeóque à morte quam Parens inferre potuit ſervatos, ex iiſdem pactis conſtitui innuit; non quidem expreſſis, ſed implicitis & intellectis; quoniam Ratio ſcilicet docet Victores Parentéſque non aliis condi-

conditionibus parcere vitis in ſua jam poteſtate poſitis ; eadémque ratio victóſque liberóſque jubet ſub his conditionibus vitas ſuas accipere. Hæc facilè inferri poſſunt è dictis *cap.* 1. *ſect.* 14. & *c.* 8. *ſect.* 1, &c. & *c.* 9. *ſect.* 2.

Breviter itaque tota res reſolvitur in tranſlationem jurium per pacta. At ſi quæramus quomodo ſecundùm Hobbium transferunt jura, docet *c.* 2. *ſect.* 4. id ait tum demum fieri, cùm quis declarat velle ſe non licitum ſibi ampliùs fore alteri reſiſtere, certum quid agenti, prout antea ei jure reſiſtere poterat. Ideóque cives Hobbiani in pactis cum perſona ſummum imperium geſturâ id ſolum illi promittunt, ſe nolle ei reſiſtere quidlibet agenti, aut imperanti (ſalvâ ſemper ſui conſervandi curâ.) Atque ex hoc principio rectè infert Hobbius, *cap.* 6. *ſect.* 13. obligationem ad præſtandam obedientiam ſimplicem non immediatè naſci è pacto quo jus omne noſtrum in Civitatem tranſtulimus. Illud ſcilicet pactum obligat tantùm ad non reſiſtendum, non ad obediendum imperanti. Et profectò curta admodum erit poteſtas Civilis ſi ex pacto illo quod integra eſt cauſa eam conſtituendi nemo teneatur illi obedire, ſed tantùm non impedire, ne Rex, verbi gratiâ, faciat quæ poteſt ſuis manibus. At (inquit Hobbius) *ex hoc pacto mediatè naſcitur obligatio ad obedientiam, nempe ex eo quòd ſine obedientia jus imperii fruſtra eſſet, & per conſequens omnino conſtituta civitas non fuiſſet.* Ego verò illud potiùs indè ſequi aſſero, Hobbianum pactum de jure transferendo, quod nihil aliud in ſe continet quàm promiſſum de non reſiſtendo, veram & ſufficientem Civitatis geneſin non explicare ; quippe hujuſmodi jus Imperii fruſtra conferri poteſt, adeò ut (ipſo fatente) eo collato Civitas non ſit conſtituta, quia nemo teneretur ad obedientiam imperanti præſtandam. Et ſecundùm Hobbiana principia, tranſlatio juris aliter fieri non poteſt ; quoniam is in quem jus quodvis transferendum eſt ſupponitur illud antea habere ; habet enim jus in omnes & omnia, quo tamen uti non potuit, quia

quia alii jus habebant illi reſiſtendi ; unde hoc tantùm pactis removendum erat obſtaculum, ut jus in omnes regnandi, quod unicuique competit naturæ ſuæ coævum,(*c.* 15. *ſect.* 5.) ſublatis impedimentis ſeſe exerat.

Verùm tranſiliamus hanc difficultatem, & demus Hobbianos Cives cum pacto de tranſlatione ſui juris complicuiſſe pactum de præſtatione tantæ obedientiæ quanta ſufficeret ut jus imperii non eſſet planè fruſtra. Nimis tamen anguſtis limitibus clauditur Imperium,quod eſt tantùm non fruſtraneum ſeu nullum. Præterea, cùm ad nullam certam menſuram obedientiæ ſummis Imperiis præſtandæ ſubditos obliget Hobbius, ſed ad tantam ſolùm ut jus Imperii non ſit fruſtra conceſſum, atque hoc ipſum per conſequentiam è pactis de tranſlatione ſuorum jurium ab ipſis deducendum ſit, neceſſariò illos reliquit judices hujus quæſtionis, *Quanta obedientia neceſſariò præſtanda eſt ut jus imperii ab ipſis non ſit fruſtra tranſlatum?* ipſi enim finem ab ipſis intentum in tali pacto ineundo optimè intelligent ; nec ſciri poteſt an actus aliquis ſit fruſtraneus niſi ab eo qui finem illius actûs plenè intellexerit. Hoc autem quàm ſit conſtituto Imperio periculoſum nemo non videt. Arbitrio enim ſuo ſubditi limites ponent obedientiæ ſuæ, cùm ſolis legibus à Deo datis,quæ arbitrio hominum mutari non poſſent, limitandi erant Imperantes, ut antea oſtendimus : iiſdémq; Legibus naturalibus obligandi erant ſubditi ad præſtandam obedientiam in omnibus manifeſtâ Lege naturali non vetitis. Obſervabit ex his prudens Lector,primariam directámque cauſam ſummæ poteſtatis in unaquaque Civitate, ſecundùm Hobbium, eſſe jus illud imaginarium ad omnia quod fingit ille Naturam omnibus dediſſe, adeóque inter cæteros illi qui in Imperium Civile deſtinatur : pacta autem cæterorum de tranſlatione juris ſui in illum tantùm removere impedimentum ſeu reſiſtentiam aliorum quâ cohibeatur exercitium juris illius naturæ Imperantis coævum:

metúmque non aliter esse causam constituendi Civitatem, quàm quatenus adegit ad remotionem illius impedimenti; & naturam quam hominibus affingit plusquam belluinam non aliter esse necessariam ad Hobbianæ Civitatis constitutionem, quàm ut est causa hujusce metûs; id est, ut causa remota propter quam necesse sit pactis tollere resistentiam illam cæterorum quâ unius in omnes imperandi jus cohibebatur. Apertè satis hoc docet ubi de origine juris Civem puniendi differit *Leviath. c.* 28. in initio, ubi hæc sunt verba. *Jus puniendi quod habet Civitas, id est is qui personam gerit Civitatis, fundatum non esse in concessione Civium. Sed ante Civitatis constitutionem unicuique quidlibet agendi quod ad conservationem sui videretur necessarium jus erat naturale. Atque hoc juris quod habet Civitas Civem puniendi fundamentum verum est.* Et postea. *Itaque illud jus illi (qui summam habet potestatem) non datum est sed relictum.* Manifestum autem est in hac potestate & vim Legis sanciendi, & easdem executioni mandandi, & bellum gerendi, adeóq; omnes Imperii nervos contineri. At quid hoc est aliud quàm dicere Imperii cujusvis jura omnibus illis argumentis everti posse quibus evertatur jus omnium in omnia, quod ipsum se perimit infinitis contradictionibus? quódq; ostendimus in capite primo nullâ ratione niti? Hîc illud tantùm adjiciam, secundum hæc principia quemlibet hostem ac invasorem Dominii alieni par habere jus interficiendi Regis legitimos, ei juri quod Hobbius dat Regibus quo rebelles suos subditos puniant; id quod subditos negligentiores faciet in Regibus suis defendendis ab hostium invasione. Nempe hostis jure invadit quia jus habet ad omnia. Atque Rex rebellem puniendi jus habet, quia jus habuit in statu Naturæ ad omnia, illúdque ei adhuc relictum est. Immò quoniam (Hobbio fatente) subditus rebellione hostis fit, hostis autem omnis jus habet illud primævum quemlibet pro suo arbitrio puniendi æquè

ac Rex, sequitur rebellem subditum ipsâ rebellione jus idem obtinere ad Regem suum pro libitu suo puniendum, quod habet Rex ad subditum suum propter quævis flagitia mulctandum.

§. XVIII. 5. Omnia illa quæ jurium nomine summis Imperiis tribuit, ultra ea quæ reliqui de Civili Disciplina scriptores agnoscunt, Civitatum potentiam & stabilitatem necessariò minuunt, si in usum trahantur; eadémque ipse iis alibi denegat, unde adulationis causâ primùm ea scripsisse meritò suspicemur. Duas, sed eas quidem præcipuas, afferam instantias. (1) Jus quod illis tribuit quicquid illis libet statuendi per Leges Civiles de nostro & alieno, justo & injusto, honesto & inhonesto, bono & malo. (2) Quòd illos liberos pronunciat ab omni pactorum obligatione. De priore hæc Hobbius *de Civ. c.* 12. §. 1. *Quod Legislator præceperit id pro bono, quod vetuerit id pro malo habendum: is autem Legislator est qui in Civitate summum habet Imperium*; & paulò pòst, *Ante imperia justum & injustum non extitêre, ut quorum natura ad mandatum est relativa, Actióque omnis suâ naturâ est adiaphora.* Lib. de homine *c.* 13. *sect.* 9. *Nisi in vita Civili virtutum & vitiorum communis mensura non invenitur, quæ alia esse non potest præter uniuscujusque Civitatis Leges.* Nam *Leges* (inquit) *naturales, constitutâ civitate, Legum Civilium fiunt pars.* Hinc *peccatum* definit, *quod quis fecerit, omiserit, dixerit vel voluerit contra rationem Civitatis*, id est *contra Leges Civiles*, c. 14. sect. 17. Innumera sunt quibus hæc inculcat loca, præcipuè *c.* 6. §. 9. ubi in fine addit: *Leges Civiles esse ejus, qui in Civitate summâ præditus est potestate, de Civium futuris actionibus mandata.* Scilicet quicquid ille facere jusserit, quanquam è subitaneo aliquo affectu justum illud provenerit, & scriptis Legibus ejusdem deliberatis contradictorium fecerit, Lex tamen est, & Honesti unicum indicium. Docet enim, quòd Leges promulga-

tæ procedant ab eo qui summum habet Imperium, sciri accuratè & philosophicè non posse nisi ab iis qui ab ore ipsius Imperantis eas acceperint, *c.* 14. §. 13. Applicare autem singulis casibus Leges hujusmodi, mandata nempe arbitraria, hoc est, judicare secundùm Leges, ut in fine ejusdem sectionis docet, sive illud fiat ab ipso summo Imperatore, sive ab alio cui commissa est potestas Leges has promulgandi aut interpretandi. Magnum autem illud Imperantium privilegium (si sic loqui liceat) quod hinc deducere conatur, hoc est, eos nempe peccare non posse, adeóque nec cum ratione culpandos unquam esse; quoniam scilicet non subjiciuntur Legibus Civilibus, quia nemo obligatur sibi, ut docet *c.* 12. §. 4. Ideóque alienum invadere non possunt, cùm ex ipsorum voluntate quæ Lex est Civilis quicquid voluerint esse suum, suum est; nihil inhonestum perpetrare possunt, quoniam id solum est inhonestum quod ipsi inhonestum esse volunt, adeóque vetant; sibimet-ipsis autem nihil vetant, nemóque sibi obligatur. Et subdolè sanè dictum est ab Hobbio Imperantes Legibus Civilibus non teneri, quia sunt sanè multæ Leges Civiles quæ subditis tantùm feruntur, eósque ideo tantùm obligant. At Hobbius majus quoddam mysterium insinuare cupit, ipsos nempe nec Naturalibus Legibus, nec aliis per revelationem à Deo datis obligari. Quippe apertè docuit, Leges Naturales non esse propriè Leges, adeóque non propriè obligare, nisi quatenus pars sunt Legis Civilis, (ut antea ostendimus;) ac impossibile esse ut iis contrarietur Lex Civilis *c.* 14. §. 10. & præterea hujus syllogismi duas dedit præmissas, conclusionem à quolibet colligendam relinquens. Summum Imperium non tenetur Legibus Civilibus. Præcepta secundæ tabulæ Decalogi sunt Leges Civiles, *cap.* 14. *sect.* 9. *cap.* 6. *sect.* 16. *cap.* 17. *sect.* 10. Ergo præceptis illis Decalogi (quæ reverà Naturales sunt Leges) non tenetur. Alibi etiam docuit Scripturas Sacras integras

integras non aliter esse Leges nisi quatenus à summo Imperio in Legis Civilis (quàm pro arbitrio licet mutare) partem assumuntur, ideo scripturæ præceptis non tenebitur, *Lev. c.* 33. His scilicet rationibus curavit Hobbius pro summa sua erga Imperantes quoslibet veneratione, ut prorsus inculpabiles sint (quantumcunque flagitiosi ab aliis omnibus habeantur,) immò ut justissimi sanctissimíque sint, quoniam illorum actiones suæ voluntati erunt conformes, adeóque semper conveniunt cum unica illa morum Regula. Ego verò nihil Principibus magìs probrosum dici posse autumo, nihílque quod ipsos omnibus, tam subditis suis quàm extraneis magìs exosos, atque adeò nihil quod certiùs avertat omnium Benevolentiam, quæ firmissimum est regnantium præsidium. Hæc enim pro illis apologia apertè admodum concedit ea omnia, quæ contra principes objicere solent eorum hostes infensissimi. Eorum scilicet actiones nullis certis regulis seu legibus depromptis è natura optimi finis aut mediorum naturaliter illi fini adaptatorum, ullatenus regi: atque adeò prorsus enormes esse. Apertè in his profitetur se non aliter eos à criminibus objectis defendere posse, quàm conando ostendere eorum actiones non esse exigendas ad Normam Legum naturalium aut scripturarum eo sensu quo alii iis obtemperare debent, sed flectandas esse has regulas ad arbitrium Principum ut nihil aliud significent quàm quod illi voluerint, & hâc tantùm ratione illos probari posse immunes à flagitiis, quæ falsò plerumque iis objiciunt seditiosi. At certè tale patrocinium rejicient omnes boni Principes, ut apertè falsum non minùs quàm ipsis contumeliosum. Immo inter malos nemo est adeò perditis ex omni parte moribus, quin aliquas suarum actionum certâ aliquâ regulâ præterfuam voluntatem probari sustineat, cupiátque; ideóque Hobbianam hanc defensionem meritò asperne-tur.

§. XIX. Præterea, dum hâc ratione culpam omnem à Principibus amoliri conatur Hobbius, nequissimè iis injurius est; quoniam eâdem operâ omnem ab iis sustulit sapientiæ ac justitiæ laudem. Hæ enim virtutes (cæteræque ideo omnes quæ ab his profluunt) in operationibus illis tantùm conspici possunt quæ reguntur à certis regulis è natura materiæ circa quam versantur derivatis. Sapientia enim practica consistit in ea peritia quâ finis seu effectus operâ nostrâ naturaliter dignus destinatur; & quâ media naturalem vim habentia sufficientem ad effectûs destinati productionem, eliguntur & applicantur. Ipsáque justitia universalis nihil aliud significat quàm constantem voluntatem cum illa sapientia consentientem quæ effectum destinat aliis omnibus majorem & meliorem, Commune scilicet Bonum, ut antea ostensum est. Nulla itaque virtutis ullius laus relinquitur Principibus, si juxta doctrinam Hobbianam absque omni respectu ad naturam finis ac mediorum & agant ipsi, & aliis agenda imperent. Nemo certè Principum sapiens aut justus est habitus, quia quicquid ipsi in animum venerit, aut quicquid voluerit, id absque respectu ad naturam Dei hominúmque, rerúmque ipsis inservire aptarum effecerit. Si quævis actio sapienter esset instituta, justáque & bona ideo solùm quia à Principe volita, nullum relinqueretur discrimen inter Neronem, hostem humani generis à Senatu judicatum, & Titum quem delicias humani generis dixerunt. Nihil in his laudum generibus quo distinguerentur Tiberius & Caligula, ab Antoninis, Pio nempe & Philosopho. Omnes pariter suæ quæ Imperantis erat voluntati actiones elicuerunt consentaneas. Atque hoc nomine pariter erant Bonæ, Justæ, Honestæ. Verùm humanum genus non potest adeò excæcari quin videat salutem Reipublicæ cujusvis (adeóque illam omnium Gentium) effectum esse naturale, quod non à quibuslibet actionibus Principis aut Civium produci potest, sed quod necessariò

necessariò procurandum est quærendo applicandóque (in Legibus, Judiciis, totâque administratione reipublicæ) causas naturales idoneas ad conservandas vitas, fortunas, mentésque hominum in statu perfecto. Illæ autem Causæ non aliæ sunt quàm actiones tales, quales antea ostendimus in Naturæ Legibus imperari. Voluntaria nempe divisio rerum & operarum mutuarum, quâ singulis saltem necessaria ad vitam, valetudinem, mentísque institutionem tribuantur, eadémque inviolata conserventur; virtutum omnigenarum exercitium, & Regiminis Civilis, sicubi deesset, constitutio, aut conservatio illius quam constitutam invenimus. Ideóque nisi Principes Leges ita condiderint, itáque summam reipublicæ administrârint ut pateat eos ad finem hunc respicere, & media necessariis illis aliquatenus consentanea adhibere, Legum reverentia necessariò minuetur. Quippe naturâ suâ homines, utpote rationales veríque notitiâ aliquatenus prædíti, illud solum necessariò magni faciunt quod constat esse magnum; adeóque illam reipublicæ administrationem quam cernunt ad bonum publicum, quod omnium effectuum humanæ industriæ est longè maximum, maximi faciunt & velut divinam venerantur. At quoniam è contrà infra dignitatem vulgarium hominum subsidunt qui in rebus etiam levioribus agunt absque respectu ad finem, aut media sumunt inidonea; & multò magìs est infra dignitatem Principum in re gravissima, ubi interest totius Civitatis, cæco prorsus impetu agere sine communis salutis cura per media naturaliter huic fini accommodata; ideóq non possunt homines tanti facere Principum Leges in quibus manifestò deprehendunt aliquid contrarium & repugnans mediis ad hunc finem necessariis, quæ in Legibus Naturæ antea explicatis continentur. Fatemur interim quòd ubi actibus diversorum generum idem finis bonus obtineatur, (tales autem actus adiaphori dicuntur,) non est expectandum ut gravis aliqua indicaretur causa

cur

cur unum genus adiaphorum potiùs imperetur quàm aliud. Sufficit quòd eo qui imperatur modo finis quærendus obtineatur. Tale enim Imperium est verè rationale; nec minùs rationale est obsequium tali imperio præstitum, sive in rebus Ecclesiasticis, sive in Civilibus. Præterea etiam fatemur non opus esse ut Legis omnis tota ratio particulatim omnibus exponatur; sufficiat si summo fini mediisque necessariis eò ducentibus non repugnet, aut eò aliquatenus conducat; ideóque solent Principes in præfationibus Legum rationes ex utilitate publica, notísque æquitatis regulis breviter proponere, ut manifestum est è multis constitutionibus Justiniani & Leonis in corpore juris Civilis conspiciendis, tum etiam in plerisque regni nostri statutis. At è contrario, apertè docere, è Civitatis seu Legis tantùm Imperio fieri ut actus ullus bonus sit, contrariúsque malus, adeóque utilissimos actus, si non imperentur, ad bonum publicum nihil facere, bonúmque effectum ex iis naturaliter secuturum esse præsciri non posse à Legislatoribus, (quæ sequuntur ex Hobbiana opinione,) hoc est brutum seu irrationale facere Principum Imperium, & brutam Civium observantiam; quorum utrumque, & utrisque contumelioſum est, & Civitatis ruinam minatur. Quippe si quidlibet bonum fiat hoc ipso quòd à Principe imperetur, nullo opus concilio in quo deliberarent quibus tandem mediis Civitatis saluti optimè consuleretur. Quodlibet medium hoc ipso quòd imperatur optimum fieret. Eadem enim vis quæ dare potest actionibus naturam boni, dare poterit etiam gradus quoslibet bonitatis, adeóque quaslibet actiones optimas facere seu reipublicæ præ cæteris omnibus maximè salutares. Princeps autem qui hanc suo Imperio vim inesse crediderit, frustra cum expertis consultabit. Imperium ejus, utcunque temerarium, optimum semper existimabit: Experietur autem talia sibi suísque perniciosissima.

§. XX. Ideo

§. XX. Ideo autem Principibus pernicioſior eſt hæc doctrina, quoniam eâdem operâ quâ illos in temeritatem impellit, omnem ſimul ſpem tollit corrigendi quicquam in eorum Legibus, ſi fortè quicquam in iis per humanam imbecillitatem minùs rectè ſtatutum fuerit. Suſtulit enim Hobbius omnem menſuram Boni præter ſolam voluntatem Imperantium, atque adeò nihil reliquit quo illa emendetur ſi fortè peccaverit. Nihilominus videmus omnes ubique civitates Regéſque ingenuè & libenter agnoſcere in Legibus ſubſequentibus ſe obſervâſſe multa non ſatis proviſa in Legibus priùs latis, multáque ſe per experientiam didiciſſe Reipublicæ eſſe minimè ſalutaria, quæ antea exiſtimârunt fore ſaluberrima; adeòque apertè profitentur ſe ex effectis naturalibus actuum humanorum comperire quales tandem ſint publicè utiles ſeu boni, nec poſſe bonos facere quoſcunque actus libeat imperare. Huc pertinet omnis correctio Legum Civilium & Judiciorum ſecundùm eas latorum, per æquitatem & notas regulas Legis Naturalis. Cui nullus relinquitur locus ſi ſola Lex Civilis (ſeu Principis voluntas iis ſignis promulgata) eſſet morum norma. Certum eſt autem nullam Civitatem diu conſiſtere poſſe in qua tali æquitati non ſit locus: Atque adeò in omnibus quas novimus Civitatibus multa (præter Legum ſententiam) ex æquo & bono dijudicanda relinquuntur. Quapropter privilegium hoc quod Hobbius Principibus concedit ab ipſis ubique rejicitur. Denique ipſe etjam Hobbius ſibimet hac in re contradicit, adimítque Civitatibus quod ipſis priùs indulſerat. Sic *c.* 6. §. 13. poſtquam attuliſſet exemplum aliquod mandatorum iniquorum in quibus obedientiam præſtare Civitati negat Civem teneri, ut ſi jubeatur ſeipſum interficere, vel Imperantem, vel Parentem, addit hæc verba. *Multi*

alii ſunt caſus in quibus cùm mandata aliis quidem factu inhoneſta ſunt, aliis autem non ſunt, obedientia ab his præſtari, ab illis negari jure poteſt: atque id ſalvo jure quod Imperanti conceſſum eſt abſolutum. Nam illi in nullo caſu jus adimitur eos interficiendi, qui obedientiam negabunt. Cæterùm qui ſic interficiunt, etſi jure conceſſo ab eo qui habet, tamen eo jure aliter atque recta ratio poſtulat utentes peccant contra Leges Naturales, id eſt contra Deum. In his verbis obſervo (1) Hobbium fateri quædam eſſe quibuſdam inhoneſta quæ illis imperentur voluntate ſummæ poteſtatis ſeu Lege Civili; unde ſequitur Legem Civilem non eſſe unicam menſuram Inhoneſti, quod tamen alibi docuit. (2) Eum fateri Imperantes dum puniunt cives Legibus ſuis obedientiam negantes peccare poſſe contra rectam Rationem, Leges naturales, & Deum; quanquam alibi docuerat eorum mandata eſſe non poſſe contra Legem Naturæ, propter pacta ſubditorum de obedientia abſoluta *c.* 14. §. 10. (3) Contradictionem implicat quod affirmat Imperantes poſſe jure ſuo uti aliter atque recta ratio poſtulat. Nemo enim poteſt habere jus agendi contra rectam rationem, quoniam jus Hobbio ipſo definiente eſt libertas quam quiſque habet facultatibus naturalibus ſecundùm rectam rationem utendi *c.* 1. §. 7. Quin & alibi, nempe *c.* 7. *Sect.* 14. docet ſumma Imperia multis modis peccare contra cæteras Leges naturales, ut Crudelitate, Iniquitate, Contumeliâ, aliiſque vitiis quæ ſub ſtricta injuriæ ſignificatione non veniunt; id eſt, non ſunt pactorum violationes.

De poſtremo hoc crimine videbimus poſthæc. Hîc notandum tantùm eſt eum agnoſcere multis vitiis inquinari poſſe voluntates eorum qui jus habent Leges Civiles ferendi; unde ſequitur ipſum certum quendam agendi modum ipſis Imperantibus præſcribere, adeóque

que non omnia relinquere illorum voluntati : unde colligere licet ſubditos certè non minùs talibus Naturæ Legibus obligari, adeóque non omnes eorum actus Imperantium arbitrio relinqui, niſi velint in Deum peccare ut homini obtemperent. Atque hæc ſanè faſſus eſt Hobbius, agens de officiis quæ hominibus debentur. His paria agnoſcit in iis quæ ratio naturalis præcipit, circa cultum & obſervantiam Deo debitam. Nam *c.* 15.§.18. poſtquam docuiſſet obedientiam præſtandam eſſe Civitati Deum ſub imagine colere jubenti (hoc eſt apertè imperanti idololatriam) aliáq; id genus abſurdiſſima, fatetur hujuſmodi imperata eſſe poſſe contra rectam rationem, ideóq; peccata eſſe in iis qui imperant : & *c.* 14. §.10. agnoſcit Civitates reſpectu Dei non eſſe ſui juris, nec dici Leges ferre, adeóq; leges ferre non poſſe in contumeliam Dei. Unde infero rationem Civitatis non ſemper eſſe rectam, adeóque nec ſemper eſſe menſuram Boni, Honeſti & Juſti; ſed tum demum cum conformis eſt naturæ rerum aut actionum de quibus pronunciat; atque ideo Hobbium ſibi repugnare dum alibi, nempe *c.*14. §.17. peccatum definit nihil aliud eſſe præterquam quod fit contra Rationem Civitatis.

§. XXI. Reſtat ſecundum exemplum enormis poteſtatis quam Civitatibus tribuit Hobbius, quod minùs latè patet quàm prius, & ſub eo potuiſſet comprehendi: verùm quia ſeorſim illud tradidit Hobbius, & quia peculiaribus premitur abſurditatibus, viſum eſt illud ſeorſim conſiderare, nempe Eos qui in ſummo ſunt imperio, nullis cuiquam pactis obligari. Noſtrum erit oſtendere, hoc ipſis Juris nomine datum, ipſorum poteſtatem reverà minuere aut peſſundare; ipſúmque ne hîc quidem ſibi ſatìs conſtare. Hoc ab ipſo generaliter pronunciatur *c.*7. §.14. & deducitur è dictis §.7,9,12. ejuſdem capitis, in quibus de pactis tantùm cum Civibus ſuis loquitur, quibus Imperantes negat obligari, ideóque nullam Civibus ſuis injuriam facere poſſe.

Inauditum sanè hoc est dogma, & purè Hobbianum; Epicurus enim, à quo cætera pleraque hausit, quanquam reliquas justitiæ partes plurimùm labefactaverit, iísque non aliam tribuat vim quàm quæ à pactorum fide derivetur, hanc tamen in omni statu inconcussam esse voluit. Audiamus itaque rationem Hobbii quâ tam insolens Paradoxum fulcitur. Ea vero tota petenda est è *cap. 7. sect. 7.* ubi Populum nemini Civium obligari docuit. Cætera enim summarum Potestatum genera, nempe Curia Optimatum, & Monarcha, à populo juxta doctrinam Hobbianam omnia sua jura recipiunt, adeóque eâdem ratione à pactorum obligatione liberantur quâ liberatur Populus. Eam autem Hobbii verbis dicto loco positis accipite. "Postquam Civitas con-"stituitur, si Civis cum Populo paciscitur frustra est, "quia Populus voluntate suâ voluntatem Civis illius "(cui supponitur obligari) complectitur, ideóque li-"berare se potest arbitrio suo, & per consequens jam "actu est liber. Nempe vis hujus ratiocinii in hoc sita est, quoniam Civis potestatem habet quemlibet liberandi ab obligatione pactorum cum se initorum, renunciando nempe suo juri, omnémque suam potestatem transtulit in populum; ergo populus potest se liberare à suis pactis; & quod potest facere, vult. Respondemus autem (1) Nullâ ratione probari posse quod in Civitatis constitutione futuri Cives consenserint hoc etiam Populo dare, ut possit se omni pactorum cum ipsis faciendorum obligatione liberare. Non est enim hoc necessarium ad Civilis Imperii constitutionem, immò est prorsus contrarium fini propter quem constituitur, communi nempe omnium saluti. Necesse est (fatemur) ut renuncient omni juri cogendi eos qui summum Imperium obtinent. Verùm alia manet obligatio quâ tenetur Populus pacta cum Civibus inita servare.

vare. Obligatio nempe Legis naturalis, ex auctoritate & ſanctione divinâ fluens. Hujus beneficium & tutò poſſint Cives ſibi reſervare, & præſumendum eſt quòd id volunt, quia ad finem communem eſt neceſſarium. Immò ſanè credo nec licitum eſſe Civibus hanc dare Imperantibus licentiam fidem ſuam violandi, nec licitum Imperantibus eam oblatam accipere, propter vim Legis naturalis indiſpenſabilem, quâ propter commune bonum utraque pars Dei auctoritate tenetur, quantum in ipſis eſt, facere ut fides pactorum ſit inviolabilis. (2) Reſpondeo falſam eſſe illam conſequentiam è qua immediatè deducitur Hobbii concluſio. Poteſt Populus ſe liberare arbitrio ſuo, Ergo actu eſt liber. Ejus autem falſitas indè conſtat, quoniam pari planè conſequentiâ contradictoria concluſioni Hobbianæ propoſitio inferri poteſt. Nempe ſic. Poteſt populus ſe non liberare (à pactorum obligatione) arbitrio ſuo, Ergo actu non eſt liber. Utrobique à poſſe ad velle in agentibus liberis non valet conſequentia. Tota ratio propter quam, ſecundùm Principia Hobbiana, magìs valet prior quàm poſterior conſequentia, hæc eſt, quòd præſumat ille humanum genus, ipſóſque adeò Imperantes, id ſemper neceſſariò velle quod aliis eſt malum, ſi vel tantillo major potentia volentibus indè accedat. Verùm obſervet obſecro Lector, quantopere Civibus ſuis exoſos, indéq; reipsâ impotentes, hoc faciat Imperantes. Quidni pariter inferamus Populum velle negligere ſecuritatem Civibus neceſſariam? quia poteſt hoc facere; indéque omnis ſtatim Civitas diſſolveretur, quia nemo (juxta Hobbium *c.* 6. §. 3, 4.) intelligitur Civitati ſe ſubmiſiſſe, ſeu tranſiiſſe è ſtatu belli adversùs omnes, ſi ipſius ſecuritati non ſit ſatìs conſultum, pœnis nempe tantis ut apertè majus ſit malum Civem læſiſſe quàm non læſiſſe. Poteſt autem Civitas licitè aliquan-

do de pœnis ſontibus infligendis diſpenſare. Nihilominus pernicoſum eſt indè colligere eam liberam eſſe ab obligatione ad pœnas malis infligendas.

Manifeſtum opinor ex his factum eſt, Hobbium non ſatìs probâſſe inſolens hoc Dogma quæ Imperantes obligatione pactorum cum ſuis Civibus initorum liberos pronunciat. Eâdemque operâ nonnulla ſuggeſſimus è quibus patet illud Civitatibus pernicioſum eſſe. His tamen hoc adjiciendum eſſe cenſeo. Summa Imperia nec conſtitui poſſe nec conſervari ab hominibus ratione ſuâ utentibus, niſi propter finem iis communem: id eſt, niſi conſtet eorum regimen futurum eſſe medium ad publicam ſalutem, eorum præſertim à quibus conſtituitur & conſervatur. Hoc autem quoniam eſt futurum, dependens ab Imperantium voluntate, non aliter conſtare poteſt quàm è promiſſis pactíſve (quibus addantur juramenta) imperium gerentium, & ex eorum cura ut hæc impleantur fideliſſimé. Sublatâ itaque ab Hobbio talium pactorum obligatione, tollitur omnis ratio cur ſubditi ſperarent Imperantes hæc pacta præſtituros eſſe; omnis pariter evaneſcit ratio cur Imperantes de fide ſua ſervanda ſint ſolliciti; adeóque omnis tollitur ratio cur aut conſtituerentur aut conſervarentur Imperia, ipſáque ideo collabuntur neceſſarió. Porro, ut nulla prorſus ſecuritas ſubditis relinqueretur è verbis imperantium, adjicit Hobbius Juramentum obligationi Pactorum nihil addere *c.* 2. §. 22. Ideóque ubi obligatio pactorum nulla eſt (ut in caſu quo Principes paciſcuntur juxta doctrinam Hobbianam) Juramentorum ſimiliter iis additorum in Coronatione & Fœderibus nonnullis, nulla erit obligatio. Hoc autem non ſolùm miſeram facit ſubditorum conditionem, ſed & Principum, quibus, ſi vera foret hæc aſſertio, nulla unquam fides à ſubditis ſuis deberetur, nulláque

iis

iis relinquitur via quâ certos faciant homines qui de iis bene merebuntur, eos præmiis quæ promiserunt esse fruituros. His autem sublatis vires Principum evanescunt, nervíque omnes Regiminis Civilis succiduntur, quibus suos ciere possint ad quicquam fideliter aut fortiter agendum in Bello aut Pace.

§ XXII. Videmus nunc quid sentiat Hobbius de Civitatum pactis cum aliis Civitatibus. Id autem facilè intelligamus ex iis quæ antea dicta sunt de statu Naturæ, in quo Leges naturales contendit non obligare ad actus externos. At fidem servare seu pacta præstare est Legis naturalis mandatum, actúsque externus hîc requiritur. Sic *cap.* 5. *sect.* 2. affirmat inter arma (seu in statu belli omnium contra omnes) silere Leges naturales, si ad actiones externas referantur. Modúmq; illum qui observari solet in bello nationis contra nationem non esse ita accipiendum tanquam ad id astringerentur Lege naturali. Verùm apertiùs alibi quæstioni nostræ respondet, nempe *c.* 13. §. 7. *Status*, inquit, *Civitatum inter se naturalis, id est hostilis, est; neque si pugnare cessent, idcirco pax dicenda est, sed respiratio, in qua hostis alter alterius motum vultúmque observans securitatem suam non ex pactis, sed ex viribus & consiliis adversarii æstimat. Atque id jure naturali, ut* cap. 2. artic. 11. *ostensum est, ex eo quòd pacta in statu naturæ quoties justus metus intercedit sunt invalida; ostensum est & in* Leviath. c. 13. *Reges*, inquit, *& personæ summam habentes potestatem omni tempore hostes inter se sunt*, &c. *Quænam autem sit justa causa metuendi ne altera pars non præstitura sit quod promisit, ea quæ metuit erit judex*, c. 2. sect. 11. ideóque quælibet nova suspicionis causa sufficiet, ut pactum mutuæ fidei (qualia sunt omnia fœdera inter Civitates) irritum fiat, ut patet partim ex antea citatis, partim è *Leviathanis c.* 14. quoniam

niam (ſcilicet) nulla eſt potentia coerciva ſupra utramque Civitatem, quæ faciat ut hæc ab illa non decipiatur. Ex his principiis Hobbius Principibus jus dedit quoties libuerit fidem aliis Principibus datam fallendi: Hoc autem etſi libertatis ſpecie illis adblandiri videatur, reipsâ tamen eorum vires plurimùm minuit, omnémque fere iis adimit ſecuritatem. Nulla enim Civitas ſibi ſola ſufficit, nec ſe tueri valet contra omnium vicinarum impetus, niſi cum aliis ſocietur per fœdera commercii ac mutui auxilii. Atque hoc ſentiunt etiam illi Principes qui aliis ſæpiùs, & magìs temerè fidem violant. Quippe ſtatim poſtquam cum uno populo aut Monarcha ruperunt fœdera, neceſſe habent ſe corroborare per fœdera cum aliis inita ne ſoli contra omnes dimicent. Ideóque mutant pacta, non omnia rejiciunt; & ſuam condemnant perfidiam hoc ipſo quòd in aliorum fidem ſe recipiunt. Præterea manifeſtâ conſtat experientiâ, civitates omnes aliarum potentiam Fœderum ope limitare; & præcipuam partem Prudentiæ politicæ conſiſtere in cognitione variorum modorum quibus per Fœdera librentur hoſtium vires: his autem nullus eſſet locus ſi pacta mutuæ fidei inter diverſas Civitates eſſent invalida, juxtra doctrinam Hobbianam. Hæc ſi vera fuiſſent Rex noſter, dum per invaleſcentem in Britannia rebellionem è ditionibus ſuis exulabat, jure potuiſſet (horreſco referens) occidi à Gallis, Hiſpanis, Batavíſque apud quos commorabatur; ídque poſtquam amicitiam illi per pacta promiſiſſent. Verùm Deus ipſis meliora docuit per Naturæ Leges eorum mentibus impreſſas; quamvis Hobbius eo ipſo tempore doctrinam ſuam perfidiæ faventem, velut demonſtratam in *Cive* ſuo per Galliam & Bataviam venditabat, eandémque in *Leviathane* tum edito inter Anglos inculcabat. Denique ſi ſta-

ſi ſtatus Civitatum inter ſe neceſſariò hoſtilis eſſet ac bellicus, & in eo vis & dolus eſſent virtutes cardinales ut docet Hobbius *Leviath.* 13. nullum eſſet inter Civitates commercium, unde plurimis omnes carerent commodis quibus nunc fruuntur; nulla Regibus è commerciis accreſcerent vectigalia, adeóque magna pars divitiarum quibus nunc muniuntur tolleretur; nulla eſſet Legatorum incolumitas, immò nullus eorum uſus; fruſtra enim eſſet inire fœdera ſi cùm quælibet interveniat ſuſpicio de præſtatione ſtatim fiunt invalida, juxta *Leviath.* 14. Hæc ſcilicet ſunt privilegia quæ munificè Regibus offert Hobbius, hæc δῶρα ἀδωρα quæ illis donat. Nihilominus operam adeò ſedulam quam videri vult Principibus navare ipſe meritò ſuſpectam fecit, quoniam apertè profitetur quòd adulari aliis eſt ipſos honorare, quia (ſcilicet) ſignum eſt quòd Protectione vel auxilio eorum indigemus *Leviath. cap.* 10. Editionis Latinæ *p.* 45. Notum autem eſt quòd falſa etiam quæ non credimus de quopiam dicere, modò magna videantur, eſt eſſentiale adulationi. Meritò ergo ſuſpicentur Principes Hobbium tanta illis tribuere, non quia vera crediderit, cùm ſibi toties contradixerit; ſed quia videbantur eſſe, & quia crediderit ſe illos honorare adulando.

§. XXIII. 6. Quæ de crimine læſæ Majeſtatis in ſubditis docuit Hobbius, ſi conjunctim cum præcipuis illius opinionibus propriis conſiderentur, ad perpetrandum hoc crimen eos animant, adeóque ad Regiminis Civilis ſubverſionem apertè faciunt. Docuit enim *c.* 14. §. 21, 22. hoc peccatum Legis Naturalis tranſgreſſionem eſſe, non Civilis. Adeóque hujus Criminis reos puniri non jure Imperii, ſed jure belli; non ut Cives malos, ſed ut hoſtes Civitatis. Pronum autem eſt hinc colligere, Civem rebellione ſuâ ſe eximere poſſe è ſtatu ſubditi,

& se transferre in statum hostis, seu statum naturalem. Indè verò mox sequetur rebellem hunc recuperâsse jus naturale morte mulctandi Regem suum à quo defecit, pariter atque Rex jus habet illum occidendi. In statu enim hostili, seu naturali Hobbiano paria sunt utrinque jura. Sequetur insuper Civem non aliâ pœnâ dignum esse ob crimen læsæ Majestatis, quàm illâ cui exponitur, si jus suum ad necessaria vitæ conservandæ tueatur in statu naturæ. Tunc enim ut hostis tractabitur ab alio quovis, qui jus ad omnia sibimet vendicet. Immò verò apertè docuit Hobbius *Leviath. c.* 28. malum hostibus (quanquam antea Cives fuerint) inflictum nomine pœnæ non comprehendi. Unde sequitur nulli pœnæ obnoxios esse rebelles, quanquam exponantur calamitatibus statûs naturalis. Præterea cùm innumeræ sint in plerisque Civitatibus, nostrâ præsertim, Leges Civiles quæ pœnas gravissimas statuerint in reos criminis læsæ Majestatis, nihil Legibus magis repugnans dici potest quàm eos sub pœna non cadere, aut eorum crimen non esse transgressionem Legis Civilis quæ pœnam illis interminatur. Ridicula est evasio, quâ dicit superfluam esse obligationem ad id ad quod antea obligati erant, per Legem nempe Naturalem. Pluribus certè vinculis fortiùs ligatur, qui uno priùs ligatus fuerat. Præterea ipse multis modis Legis naturalis obligationem minuere vel etiam tollere conatus est, ideóque auxiliis à Lege Civili ferendis opus erat, ut qui ab eo docti omnem iis reverentiam excusserant, Civilis potestatis metu in officio aliquatenus continerentur. Manifestum enim est ea omnia quæ obligationem Legum naturalium minuunt aut tollunt, illius præsertim quæ de pactorum fide servanda præcipit, eatenus crimen læsæ Majestatis aut extenuare aut tollere, adeóque homines in pessimum illud

illud scelus pellicere. Ideóque, velit nolit Hobbius, in hoc crimen homines sollicitat, quoties affirmat Dictamina hæc rationis impropriè dici Leges, & esse tantùm Theoremata de iis rebus quæ ad conservationem hominum conducunt, ut *Leviath. cap.* 15. & *de Cive, cap.* 3. *sect.* 33. ubi dicit ea quatenus à Deo in scriptura lata sunt propriè esse Leges, sed si ab illo quæramus unde Scriptura Sacra Lex sit? Respondet *Leviath. c.* 33. Illos quibus Deus non revelavit supernaturaliter quòd Scripturæ ab illo sint, nullâ, ut eas recipiant, Authoritate obligari præterquam ejus qui summam habet in Civitate potestatem. Is enim solus est Legislator. Ex his colligitur, Legem naturalem etiam quatenus in Scriptura continetur, propriè non esse Legem nisi per auctoritatem Civilem. Quanquam enim agnoscit paulò antè esse eam Legem Dei, & auctoritatem habere manifestam. Quoniam tamen auctoritatem hanc non aliam esse docet quàm quæ omni doctrinæ morali, si vera sit, attribuenda est, innuere vult eam non esse sufficientem ut Leges propriè dictæ fiant nisi civilis accesserit auctoritas. Ex his sequetur crimen læsæ Majestatis nullâ Lege propriè dictâ vetari, adeóque propriè non esse crimen. Nam Lex naturalis quæ eam vetat, non est Lex propriè dicta secundùm Hobbium; & secundùm eundem, hoc crimen non est transgressio Legis à Civili Auctoritate stabilitæ. Huic etiam Crimini favent illa omnia loca quibus docuit Leges naturales (sumamus exempli gratiâ hanc de pactis servandis quâ perduellio vetatur) non obligare ad actus externos (*v. g.* non vetare actum externum Regicidii) nisi sufficiens cuivis detur securitas ab injuriis aliorum omnium, ut *cap.* 5. §. 1, 2, &c. per Civilem potestatem, quæ cogere possit utramque partem ad obedientiam Legibus naturalibus præstandam. At hic

docet Imperium illud Civile nec constitui, nec conservari posse tutum à crimine læsæ Majestatis, nisi virtute obligationis Legis naturalis; quæ si ad externos etiam actus non pertingat, non erunt securi Reges à perduellione. Quapropter necesse est ut fateatur Imperium Civile, atque obligationem ad obedientiam Civilem è cujus violatione totali nascitur crimen læsæ Majestatis, fundamento niti quod ipse docuit esse planè invalidum, nisi dum sui effecti viribus fulciatur. Impossibile autem est ut effectum dum nondum existit vires subministret suæ causæ, cujus ope producendum est primò, & deinde conservandum. Quicquid autem invalidum facit fundamentum obligationis ad obedientiam civilem, id crimen læsæ Majestatis (quâ tota simul obedientia Civilis excutitur) minuit, vel potiùs nullum esse declarat. Denique ad perduellionem homines animant principia Hobbiana, quatenus omnia summi Imperii jura æqualiter concedunt iis qui per seditionem, aut nefarium Regicidium ad thronum ascenderunt, ac Regibus titulo justissimo auctoritatem suam acquirentibus. Patet hoc, quoniam apertè profitetur *c.* 15. §. 5. è naturali jure omnium in omnia unicuique esse jus in omnes regnandi ipsi naturæ coævum. Ideóque quicunque potentiam omnem superiorem quâcunque ratione excutere potest, hoc ipso removet impedimentum omne quo prohibetur jure suo uti; & postquam thronum occupaverit, secundùm hæc principia dicetur jure imperare, adeóque non erit Tyrannus. Hinc est quòd Hobbius suis opinionibus satìs congruè affirmat, in tempore seditionis & belli Civilis duo fieri summa Imperia ex uno, *c.* 6. §. 13. Scilicet Belli Civilis auctor rebellione suâ summum acquisivit in ejusdem sceleris conscios Imperium, & jure se suósque contra Regem suum defendere potest;

ut

ut antea ostendimus è disertis verbis *Leviathanis.* Hinc etiam rectissimè, in Epistola *Leviathani* præmissâ, fatetur, se ita summas potestates defendere utì olim Anseres Capitolini Romanos qui Capitolium tenuerunt, clangore suo defendebant; non enim illis magìs favebant quàm Gallis eorum hostibus, sed parati fuerunt eodem modo Gallos defendere, si illi Capitolium occupâssent. Comparet Lector (si tanti videatur) epistolam præmissam Anglicanæ Editioni *Leviathanis*, quæ prodiît quo tempore triumphabat in Britannia rebellio, & Rex legitimus exulabat (ubi apertiùs hoc profitetur) cum eadem Latinè editâ & aliquantisper immutatâ, ubi visum est illud tectiùs innuere, postquam Rex optimus jura sua recuperâsset. Mihi ea quæ hactenus dicta sunt satìs videntur probare, Hobbium, dum præ se fert munera Principibus unâ manu offerre, alterâ manu gladium in eorum Pectora perfidè adigere.

FINIS.

Errata in *Prolegomenis* noſtris.

SEct. 9. l. 1. lege *earum*. Sect. 14. l. 2. l. *quæ*. pag. ſeq. lin. penult. poſt *conſonam*, interpone, *ſenſúmque gratiſſimum benev.* &c. Sect. 18. l. 22. pro *hâc* l. *hîc*. Sect. 23. l. 12. à ſummitate pag. l. *conſentio*. Sect. 24. prope finem Sect. l. *conſervat omnes ejus partes*. Sect. 27. l. penult. pag. dele *fundamentum*, & ſcribe *fruſtraneum*.

Errata ſic Corrige.

PAg. 3. lin. 1, & 2. lege *gratulamur*. p. 4. l. 20. l. *in ſequente*. p. 9. l. 4. l. *vi talium*. p. 12. l. 17. l. *diviſionis*. p. 15. lin. penult. l. *quicquam ei*. p. 17. l. 13. l. *ullum*. p. 28. l. ult. l. *literarum*. p. 29. l. penult. l. *Ethicæ*. p. 33. l. 29, 30. dele parenth. p. 37. l. ult. l. *diſtinguitur*. p. 40. l. 13. l. *in motu*. p. 41. l. 22. l. *dimenſiones*. p. 45. l. 15. ad 22. ſunt Hobbii verba, deóq; alio charactere imprimenda. p. 49. l. 2. l. *in pari jure*. p. 53. l. 22. l. *ſuppeditat*. p. 55. l. 12. verba in parenth. poſita ſunt mea: eáq; quæ lin. 16, & 17. habentur, ideóq; alio charactere imprimenda. p. 57. l. 1. l. *repugnet*. p. 16. l. 1. l. *quatenus*. p. 62. l. 27. verba parenth. ſequentia ſunt Hobbii, ideóq; &c. ibid. l. 31. pro *ſuppono enim* l. *Aſſero autem*. p. 67. primæ duæ lin. è verbis meis conſiſtunt, ideóque &c. p. 69. l. 19. l. *afferimus*. p. 70. l. 9. dele *paulò antè laudata*. p. 71. l. 20. l. *prohibere*. p. 73. l. 11. l. *diſciplinam*. p. 74. in initio Sect. 3. l. *videbimur*. & lin. ſeq. l. *evicerimus*. p. 76. l. 30. l. *in capite*. & lin. tres ult. uſq; ad *Ego* non mea verba ſunt, ideóq; &c. p. 76. l. 6. l. *eam*. p. 79. l. 10. l. *Rectam rationem*, & *rectitudinis*. l. 12. poſt *humanæ*, interpone, *& indè orta judicia*. & l. 17. pro *enim* l. *etiam*. p. 80 l. 9. l. *quantum*. p 85. l. 1. l. *quod*. p. 86. l. 30. l. *ſibimet ipſi*. p. 88. l. 1. l. *hominum*. p. 89. l. 30. dele punctum poſt *facientibus*. p. 91. l. 1. l. *humorum*. p. 99. l. 14. dele *que*. p. 101. l. 5. l. *millenarum*. p. 103. l. 10. pro *naturam* l. *perennaturam*. p. 112. l. 22. l. *totâ*. p. 125. l. ult. l. *monet*. p. 129. l. 29. l. *à ratione*. p. 133. l. 7. l. *effectis*. p. 136. l. 5. dele *tam*. p. 135. l. 32. l. *accommodari*. p. 144. l. 10. l. *fatui*. p. 146. l. 19. l. *genuina*. p. 152. l. 15. l. *oppertuna*. l. 28. l. *affectuum*. p. 153. l. 8. l. *ædificia*. p. 155. l. 15. l. *propoſitionibus*. p. 164. l. 30. l. *manante*. p. 167. l. 26. l. *bona*. p. 168. l. 32, 33, 34. mea continent verba, ideóq; &c. p. 169. l. 20. poſt *tradendum eſſe* pon. comma, & interſeratur *eámque*. ibid. l. 21. pro *eſt* l. *ſi*. p. 185. l. 6. l. *ſingulorum felicitatem*. p. 191. l. 24. l. *cautum*. p. 194. l. 30. l. *Legis prohibentis*. p. 201. l. 4. l. *perquam*. p. 207. l. 17. l. *felicitas cujuſq;* p. 208. l. 11. l. *quadantenus*. p. 212. l. 11. poſt *rectis* interſere *actionibus*. ib. l. 27. l. *Hæc tamen non*. p. 220. l. 7. l. *perfundunt*. p. 221. l. 30. l. *ceſſurum*. l. 33 l. *incertò*. p. 226. l. 3. poſt *Epicuræos* interſere *Deo*. p. 228. l. 12 l. *propter*. p. 229. l. 27. l. *indicia*. p. 232. l. 1. l. *verum*. p. 233. l. 3. l. *unde*. p. 240. l. 2. l. *præmittuntur*. p. 243. l. 7. l. *Religionis*. lin. ult. ſic corr. *duorum uterque duobus aliis eget, ut beatè vivat; parítérque populus quilibet duorum populorum eget commercio*. p. 244. l 13. l. *acceptum*. p. 245. l. 1. l. *omnes*. l. 7. l. *repoſcimus*. l. 11. l. *ninuttarum*. l. 16. l. *monui*. p. 247. l. 22. dele *verè rationali*. p. 248. l. 5. dele *a*. p. 251. l. 19. l. *docemur*. p. 253. l. 14. l. *particulares*. p. 255. l. 25. l. *illæ*. p 256. l. 2, & 3. dele *hâc tantùm ratione concludam*. p. 259. l. 30. pro *omnes obligationes* l. *cauſis obligationis*. p. 272. l. 23. l. *ubi*. p. 277. l. 28. poſt *lapſus* interpone *eſt*. lin. ult. l. *facilè*. p. 278. l. 17. dele *illum*. p. 284. l. 12. l. *cenſum*. p. 191. l. 19. l. *rationalibus*: p. 292. l. 5. l. *Rationalium*. p. 293. l. 28. l. *poſſit*. p. 296. l. 9. pro *&* l. *velut*. p. 299. l. 6. l. *indicia*. p. 303. l 4. l. *cognita*. p. 314. l. 15. l. *ſecuritatis*. p. 315. l 6 pro *ut* l. *&*. l. 33. poſt *tantum* adde *eſt, ut*. p. 316. l. 5. l. *accedentibus*. p. 317. l. 16. dele (*) p. 320. l 24. l. *vorticis*. p 303. p. 29. l. *proportione*. p. 343. l. 10. l. *ipſique*. p. 348. l. 32. l. *arbitro*. p. 354. l. penult. l. *ſecundùm hæc exemplaria*. p. 362. l. 18. l. *Factitia* l. 20. l. *eique*. p. 368. l. 27. l. *eum*. p. 371. l. 18. l. *tucupando*. l. 32. l. *qui in recta* &c. p. 372. l. 31. l. *illum*. p. 376. l 5. l. *affectus*. p. 389. l. 16. l. *qui obſervavit mutationes quæ indies in ſubditorum fortunis è principum beneplacito licitè fiunt*. p. 391. l. 2. l. *neceſſariam*. p. 393. l. 33. pro *uno* l. *primo*. lin. ult. pro *probatur*. l. *patitur*. p. 396. l. 27. l. *pactitia*. & ſimili. l. 31. p. 398. l. 3, & 5. pro *illa* l. illam. p. 403. l. 33. dele *juſtum*. p. 414. l. 5. pro *quæ* l. *quod*. p. 415. l. 7. l. *videamus*. p. 416. l. 30. l. *ipſos*.

Minutiora, quæ in interpunctione, aut in accentibus miſſis aut malè collocatis conſiſtunt, omittimus.

Sciat tamen Lector tot Errata non ſunt Typographo imputanda, ſed imperito juveni, qui Autographum noſtrum in uſum Typographi tranſcripſit.

Non potui per temporis anguſtias examinare, an errata aliqua fuerint in Citationibus. Certus interim ſum me bonâ fide loca omnia Hobbii in Autographo meo citâſſe. Ubi liber Hobbii non nominatur ſed caput & ſectio, intelligitur ſemper liber *De Cive*.